AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İrem ALBAYRAKTAROĞLU GÖKTAŞ

TÜRKİYE ANTİK ÇAĞ KÜLTÜR COĞRAFYALARINDA MEZAR MİMARİSİ ÜST ÖRTÜLERİ

Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İrem ALBAYRAKTAROĞLU GÖKTAŞ

TÜRKİYE ANTİK ÇAĞ KÜLTÜR COĞRAFYALARINDA MEZAR MİMARİSİ ÜST ÖRTÜLERİ

Danışman
Prof. Dr. İsa KIZGUT

Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2023

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İrem ALBAYRAKTAROĞLU GÖKTAŞ'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Arkeoloji Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mehmet ÖZHANLI

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. İsa KIZGUT

Üye : Prof. Dr. Gül IŞIN

Üye : Doç. Dr. F. Eray DÖKÜ

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Şevket AKTAŞ

Tez Başlığı: Türkiye Antik Çağ Kültür Coğrafyalarında Mezar Mimarisi Üst Örtüleri

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

Tez Savunma Tarihi : 13/01/2023

Mezuniyet Tarihi : 02/03/2023

Prof. Dr. Engin KARADAĞ

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Türkiye Antik Çağ Kültür Coğrafyalarında Mezar Mimarisi Üst Örtüleri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım

İmza

İrem ALBAYRAKTAROĞLU GÖKTAŞ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

05/02/2023

TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	İrem ALBAYRAKTAROĞLU GÖKTAŞ
Öğrenci Numarası	20155202003
Anabilim Dalı	Arkeoloji
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. İsa KIZGUT
Doktora Tez Başlığı	Türkiye Antik Çağ Kültür Coğrafyalarında Mezar Mimarisi Üst Örtüleri
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2006741380
Rapor Tarihi	05.02.2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 3 Alıntılar dahil: % 3

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve Değerlendirme d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 219 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.
Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:
(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım
( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim

Danışman Öğretim Üyesi
Unvanı, Adı-Soyadı
Prof. Dr. İsa KIZGUT

İmza

İ Ç İ N D E K İ L E R

RESİMLER LİSTESİ ..... **iv**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **viii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **ix**
ÖZET ..... **x**
SUMMARY ..... **xi**
TEŞEKKÜR ..... **xii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
NEOLİTİK DÖNEM'DEN DEMİR ÇAĞI'NA KADAR ANADOLU'DA MEKÂN-ÖRTÜ VE MEZAR MİMARİSİ

1.1. Neolitik Dönem'den Demir Çağı'na Kadar Anadolu'da Mekân ve Örtü 6
1.2. Neolitik Dönem'den Demir Çağı'na Kadar Anadolu'da Mezar Mimarisi ve Örtü ... 27

İKİNCİ BÖLÜM
ANADOLU MEZAR MİMARİSİ ÜST ÖRTÜ SİSTEMLERİ

2.1. Form 32
2.1.1. Kubbe Örtü 32
2.1.2. Düz Örtü 46
2.1.2.1. Yalın Düz Örtü 46
2.1.2.2. Hatıllı Düz Örtü 55
2.1.3. Üçgen Örtü 61
2.1.4. Tonoz Örtü 70
2.1.4.1. Bindirme Tonoz 71
2.1.4.2. Kilit Taşlı (Gerçek) Tonoz 82
2.1.5. Piramidal Örtü 93
2.1.6. Tüteklikli Örtü 100
2.1.7. Semerdam Örtü 108
2.2. Teknik 112
2.2.1. Yaslama Tekniği 112
2.2.2. Bindirme Tekniği 113
2.2.2.1. Lineer ya da Konsantrik Bindirme Tekniği 113
2.2.2.2. Düz Bindirme Tekniği 114
2.2.2.3. Çapraz Bindirme Tekniği 115

2.2.2.4. Paralel Bindirme Tekniği 116
2.2.3. Kilit Taşlı Teknik 116
2.2.4. Harç ile Bağlama Tekniği 117
2.2.5. Döküm Tekniği 121
2.3. Malzeme 123
2.3.1. Ana Malzemeler 123
2.3.1.1. Ahşap 123
2.3.1.2. Taş 134
2.3.1.3. Tuğla 138
2.3.2. Bağlayıcı Malzeme-Harç 141
2.3.2.1. Kireç Harç 142
2.3.2.2. Opus Caementicium 144

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL, KRONOLOJİK VE KÜLTÜREL DEĞERLENDİRME

3.1. Bölgesel, Kronolojik ve Kültürel Değerlendirme: Mezar Tipolojileri 151
3.2. Bölgesel, Kronolojik ve Kültürel Değerlendirme: Form ve Teknik 165
3.2.1. Kubbe Örtü ve Lineer/Konsantrik Bindirme Tekniği 165
3.2.2. Düz ve Üçgen Örtü 170
3.2.3. Tonoz Örtü 171
3.2.3.1. Düz Bindirme Tekniği 171
3.2.3.2. Kilit Taşlı Teknik 173
3.2.3.3. Harç ile Bağlama ve Döküm Tekniği 176
3.2.4. Piramidal Örtü 177
3.2.5. Tüteklikli Örtü: Çapraz ve Paralel Bindirme Tekniği 180
3.2.6. Semerdam Örtü 186
3.3. Bölgesel, Kronolojik ve Kültürel Değerlendirme: Malzeme 187
3.3.1. Ahşap ve Ahşap Taklidi Yapısallık 187
3.3.2. Taş 192
3.3.3. Tuğla 195
3.3.4. Kireç Harç 196
3.3.5. Opus Caementicium 198

SONUÇ **201**
KAYNAKÇA **201**
KATALOG DİZİNİ **241**
KATALOG **246**
ÖZGEÇMİŞ **391**

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.1 Çanak Çömleksiz Dönem Saz Kulübe 7
Resim 1.2 Hallan Çemi İÖ 10.700 dolaylarına tarihlenen mekânlar 8
Resim 1.3 Körtik Tepe İÖ 10.400-9300 dolaylarına tarihlenen yuvarlak mekânlar 9
Resim 1.4 Çayönü hücresel planlı yapılar evresi ev rekonstrüksiyonı 11
Resim 1.5 Çayönü CY Yapısı kil ev maketi 12
Resim 1.6 Cafer Höyük XIII. tabaka evleri canlandırma 13
Resim 1.7 Aşıklı Höyük İÖ 8000 dolayları, Dörtgen Kerpiç Konutlar ve Ağaç Dalları ve Kamış ile Oluşturulan Düz Damlar 14
Resim 1.8 Nevali Çori V. Tabaka konutları 15
Resim 1.9 Hacılar VI Geç Neolitik Dönem konutları 17
Resim 1.10 Aktopraklık Höyük İlk Kalkolitik Dönem radyal planlı yapılar 18
Resim 1.11 Aşağı Pınar II. ve IV. tabaka mekânlarının canlandırması 19
Resim 1.12 Tell Arpaçhiyah tholos 20
Resim 1.13 Yumuktepe XVI. Tabaka 22
Resim 1.14 Troya megaron planları 24
Resim 1.15 Demircihöyük ve Karataş- Semahöyük Yerleşim Planı 25
Resim 1.16 Karataş Semahöyük megaronları çatı rekonstrüksiyonu 25
Resim 1.17 Kültepe Tunç Çağları 26
Resim 1.18 Eski Smyrna İÖ 8. yüzyıl apsidal evler ve üst örtüleri 27
Resim 2.1 Müskebi Mevkii Mezarı 35
Resim 2.2 Çömlekçi Mezarı 35
Resim 2.3 Gebe Kilise Mezarı 37
Resim 2.4 Phellos B tip tümülüs rekonstrüksiyonu 38
Resim 2.5 Daskyleion-Çingene Tepe Tümülüsü 39
Resim 2.6 Limyra V no.lu nekropolden tümülüs 39
Resim 2.7 Gebze Kutluca Mezarı 40
Resim 2.8 Erikçe Tümülüsü 42
Resim 2.9 Knidos Aslanlı Mezar 43
Resim 2.10 Marmaris Turgut Mezarı mezar odası 44
Resim 2.11 İasos Baldakhin Mezar 44
Resim 2.12 Anemurium nekropolü baldakhin mezar 45
Resim 2.13 Alyattes Tümülüsü 48

Resim 2.14 Harta Abidintepe Tümülüsü 49
Resim 2.15 İkiztepe Tümülüsü 50
Resim 2.16 Bintepeler 89 Tümülüsü 51
Resim 2.17 Taş Kule Mezar Anıtı 52
Resim 2.18 Dedetepe Tümülüsü 53
Resim 2.19 Kavaklı Tümülüsü 57
Resim 2.20 Altıntaş Tümülüsü 57
Resim 2.21 Milas M33 Mezarı ön oda 58
Resim 2.22 Tekekale Mezarı- mezar odası hatıllı düz örtü 59
Resim 2.23 Labraunda- Milas Oda Mezarı 60
Resim 2.24 Gordion Midas MM Tümülüsü 62
Resim 2.25 Tatarlı Tümülüsü 63
Resim 2.26 Soma- Beyce Tümülüsü 65
Resim 2.27 Müğren Tümülüsü 66
Resim 2.28 Karaburun Tümülüsü mezar odası 66
Resim 2.29 Dardanos Tümülüsü 67
Resim 2.30 Bolu Doğu Tümülüs 68
Resim 2.31 Denizli Çambaşı Tümülüsü 70
Resim 2.32 Asarlık Paton A tümülüsü 72
Resim 2.33 Dirmil-Gökçebel Oda Mezarı 73
Resim 2.34 Asarlık Geç Geometrik Mezarı (Newton'un keşfettiği mezarlar) 74
Resim 2.35 Pedesa Sivriçam Geç Geometrik Tümülüsü 75
Resim 2.36 Tantalos Mezarı 76
Resim 2.37 Kocaresul Tümülüsü 77
Resim 2.38 Aktepe Tümülüsü 78
Resim 2.39 Labraunda Anıt Mezar mezar odası 79
Resim 2.40 Uzun Yuva Mezar Anıtı dromos ve mezar odası 80
Resim 2.41 Kaunos Anıt Mezar II 81
Resim 2.42 Çambaşı Tümülüsü mezar odası 82
Resim 2.43 Miletos Dromoslu Mezar 84
Resim 2.44 Çataltepe Tümülüsü mezar odası 85
Resim 2.45 Beşevler Tümülüsü mezar odası 86
Resim 2.46 Taşdam Tepe Tümülüsü mezar odası 87
Resim 2.47 İlyastepe Tümülüsü mezar odası 87

Resim 2.48 Pisye-Pladasa Tonozlu Mezar Kompleksi birinci ve ikinci oda 88
Resim 2.49 Hierapolis T15 mezar odası 89
Resim 2.50 Üç Tepeler Tümülüsü 90
Resim 2.51 Adıyaman Sofraz Tümülüsü 92
Resim 2.52 Elaiussa Sebaste Tapınak Mezar 93
Resim 2.53 Gebe Kilise Mezar Odası 94
Resim 2.54 Taş Kule Mezarı 94
Resim 2.55 Marmaris Turgut Mezarı 95
Resim 2.56 Olba Diocaesaeria Kule Mezarı 96
Resim 2.57. Gümüşkesen Mezar Anıtı 97
Resim 2.58. Gaziantep Hisar Mezar Anıtı 97
Resim 2.59. Elif Mezar Anıtı 98
Resim 2.60 Hasanoğlu Mezar Anıtı 99
Resim 2.61 Malatya- Ozan Köyü Mezar Anıtı 100
Resim 2.62 Tüteklikli Örtü Formu; a. Çapraz Bindirme Tekniği, b. Paralel Bindirme Tekniği 101
Resim 2.63 Belevi Tümülüsü mezar ön odası 102
Resim 2.64 Gemlik Tümülüsü mezar odası 103
Resim 2.65 Gerdekboğazı kaya mezar odası tüteklikli tavanı tavanı 104
Resim 2.66 Hamaskıranı Tümülüsü mezar odası üst örtü 104
Resim 2.67 Görükle Tümülüsü mezar odası üst örtüsü 105
Resim 2.68 Gordion O Tümülüsü 106
Resim 2.69 Gordion O Tümülüsü mezar odası üst örtüsü 107
Resim 2.70 Milas Gümüşkesen Mezar Anıtı dış örtü iç kısım tüteklikli örtü 107
Resim 2.71 Hisar Mezar Anıtı piramidal çatı ve tüteklikli iç kısım 108
Resim 2.72 Hoyran mezarı 110
Resim 2.73 Kanytellis Ev Tipi Mezar 111
Resim 2.74 Pergamon Taşdam Tepe ev formlu kaya mezarı 111
Resim 2.75 Yaslama tekniği ile oluşturulmuş üçgen örtüler 112
Resim 2.76 Yaslama tekniği ile oluşturulmuş semerdam örtü 113
Resim 2.77 Lineer ya da Konsantrik Bindirme Tekniği 114
Resim 2.78 Düz Bindirme Tekniği- Dairesel Tonoz 115
Resim 2.79 Düz Bindirme Tekniği-Sivri Tonoz 115
Resim 2.80 Düz Bindirme Tekniği- Piramidal 115

Resim 2.81 Çapraz Bindirme Tekniği 116
Resim 2.82 Paralel Bindirme Tekniği 116
Resim 2.83 Kilit taşlı kemer 117
Resim 2.84 Laodikeia M1-M2 Mezarı harç ile bağlama tekniği 118
Resim 2.85 Vize A Tümülüsü mezar odası harç ile bağlama tekniği 119
Resim 2.86 Maxentius Bazilikası döküm tekniği 121
Resim 2.87 Severus Hamamı alt yapı beton ile inşa edilen tonoz örneği 122
Resim 2.88 Gordion Midas MM Tümülüsü 127
Resim 2.89 Gordion W Tümülüsü 127
Resim 2.90 Gordion P Tümülüsü 128
Resim 2.91 Tatarlı Tümülüsü 129
Resim 2.92 Urartu- Kaleköy Kaya Mezarı 130
Resim 2.93 Keçiborlu-İncesu Kaya Mezarı 131
Resim 2.94 Gerdekkaya 2 Kaya Mezarı 132
Resim 2.95 Ksanthos ev tipi mezar 132
Resim 2.96 Laletepe Tümülüsü 133
Resim 2.97 Milas oda mezar 134
Resim 2.98 Perge M2 mezarı tuğla malzeme ve kireç harçlı üst örtü 143
Resim 2.99 Elaeussa-Sebaste Augustus Tapınağı podyumu 145
Resim 2.100 Elaiussa Sebaste kuzey nekropol ev tipi mezarlar 146
Resim 2.101 Kilikia Bölgesi Kanytellis M45 147
Resim 2.102 Anemurium Baldakhin Mezar 148

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3. 1. Anadolu'da İnşa Edilen Mekân Planları ve Üst Örtüleri: Neolitik Dönem'den İÖ 8. Yüzyıla Kadar 150
Tablo 3. 2. Anadolu Kaya Mezarlarında Uygulanan Ahşap Taklidi Yapısallık..... 159
Tablo 3. 3. Bindirme Tekniğiyle İnşa Edilmiş Tonoz Örtü Formları Kronolojisi. 173
Tablo 3. 4. Tonoz Örtüde Uygulanan Teknikler ve Kronoloji. 177
Tablo 3. 5. Tüteklikli Örtü Formunun Uygulandığı Mezar Anıtları. 186
Tablo 3. 6. Tüteklikli Örtü Formunun Uygulandığı Tümülüsler..... 186
Tablo Sonuç 1. Türkiye Antik Çağ Mezar Mimarisinde Örtü Formlarını Oluşturan Teknikler 204
Tablo Sonuç 2. Türkiye Antik Çağ Mezar Mimarisinde Görülen Örtü Sistemlerinde Kullanılan Malzemeler. 205
Tablo Sonuç 3. Dış Örtü ve Mezar Odası Üst Örtüleriyle Farklılık Gösteren Mezarlar..... 205
Tablo Sonuç 4. Türkiye Antik Çağ Tümülüs veya Yer Altı Oda Mezarları Örtü Formları.. 206

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	: Archäologischer Anzeiger
AJA	: American Journal of Archaeology
ANMED	: News of Archaeology from Anatolia's Mediterranean
AS	: Anatolian Studies
AST	: Araştırma Sonuçları Toplantıları
Belleten	: Türk Tarih Kurumu Belleteni
Bk.	: bakınız
cm	: Santimetre
Çev.	: Çeviren
Dpn.	: Dip not
Ed.	: Editör
Eds.	: Editörler
Fig.	: Figür
IstMitt	: İstanbul Mitteilungen
İÖ	: İsa'dan Önce
İS	: İsa'dan sonra
km	: Kilometre
KST	: Kazı Sonuçları Toplantısı
Lev.	: Levha
m	: Metre
MKKS	: Müze ve Kurtarma Kazıları Semineri
Pl.	: Plan
s.	: Sayfa sayısı
Şek.	: Şekil
Tab.	: Tablo
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜBA-AR	: Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
Vd	: Ve devamı
V.d.	: Ve diğerleri
Vol	: Volume
Yk	: Yükseklik
"	: İnç

ÖZET

Antik Çağ mekân örtüsünün yoğun çeşitliliğini yansıtan Anadolu ve Anadolu Trakyası'nda Demir Çağı'ndan Geç Roma Dönemi'ne değin oluşturulan tümülüsler, toprak üstü ve/veya altı oda mezarlar, mezar anıtları ve kaya mezarlarının, bölgenin yerel mimari geleneklerine ve iklim koşullarına bağlı olarak oluşan, kültürel etkileşimlerle zamanla geleneksel hale gelen üst örtü sistemleri teknik ve tipolojik açıdan değerlendirilmiştir. Mezar mimarisi örtü sistemlerinin bölgesel ve kronolojik açıdan dağılımı saptanarak form, teknik ve malzeme açısından ilişki, iletişim ve süreklilik olup olmadığı ortaya konmuştur. Düz örtü ve üçgen örtü gibi bazı formların özellikle oluşturuldukları bölgenin sivil mimarisiyle olan ilişkisine değinilmiş öte yandan bu formlar kronolojik ve bölgesel anlamda karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Tarihleme kriterlerine ışık tutan kilit taşlı teknikle oluşturulan tonoz örtü ve çapraz/paralel bindirme tekniği ile oluşturulan tüteklikli form gibi bazı örtü formları; tuğla ve harç gibi malzemeler ve özellikle ahşap malzeme ile inşa edilmiş mezarların inşa teknikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Taş mimaride ahşap yapısallığın etkilerinin izlendiği üst örtü donanımları tanıtılmıştır. Öte yandan bazı mezarlardan yola çıkarak konut mimarisi üst örtü sistemlerine dair günümüze ulaşmayan bölümler hakkında fikirler ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca form, malzeme ve teknik açıdan değerlendirilen örtü sistemlerinin mezar yapıları dışında kullanılan biçimleri ele alınmıştır.

Tez kapsamında, Anadolu ve Anadolu Trakyası'nda, tarihsel olarak Demir Çağı'ndan Geç Roma Dönemi'ne değin oluşturulan ve genel anlamda form, teknik ve malzeme olarak sınıflandırabilecek nitelikte olan bazı mezar yapılarının, mezar odaları ve varsa dromos/mezar ön odalarının mekân örtüleri katalog çalışmasına dahil edilerek teknik, tipolojik, tarihsel ve bölgesel değerlendirilmeler yapılmıştır. Örtü sistemlerine dair sınıflandırmaların kökensel dağılımı ve kültürel etkileri saptanıp ilişki, iletişim ve süreklilik olup olmadığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anadolu ve Anadolu Trakyası, mezar mimarisi, üst örtü, form, teknik, malzeme

SUMMARY

ROOF CONSTRUCTION SYSTEMS OF TOMB ARCHITECTURE IN ANCİENT CİVİLATİONS OF TURKEY

Roof construction systems of the tumuli, above-ground and/or underground chamber tombs, tomb monuments and rock tombs, which reflect the intense diversity of the ancient period space roof and were created in Anatolia and Anatolian Thrace from the Iron Age to the Late Roman Period, which were formed depending on the local architectural traditions and climatic conditions of the region and became traditional in time with cultural interactions, were evaluated in terms of technique and typology. The regional and chronological distribution of the tomb architecture roof construction systems has been determined, and it has been revealed whether there is a relationship, communication and continuity in terms of form, technique and material. The relationship of some forms such as plain and triangular roof with the civil architecture of the region in which they were created was mentioned, on the other hand, these forms were examined comparatively in chronological and regional terms. Some roof forms such as the vault roof created with the keystone technique and the : lantern roof created with the cross/parallel thrust technique, which sheds light on the dating criteria; the construction techniques of tombs built with materials such as brick and mortar, and especially wood, were tried to be understood. Roof construction equipments, in which the effects of wooden structuralism are observed in stone architecture, are introduced. On the other hand, based on some tombs, ideas about some parts of residential architecture that have not survived have been revealed. In addition, the forms of the roof construction systems, which are evaluated in terms of form, material and technique, used except the tomb structures are discussed.

Within the scope of the thesis, the burial chambers of some burial structures, which were historically created from the Iron Age to the Late Roman Period and can be classified as form, technique and material, in Anatolia and Anatolian Thrace, and technical, typological, historical and regional evaluations were made by being included the space roofs of the dromos/tomb anterior chambers, if any, in the catalogue. The origin distribution and cultural effects of the classifications of roof systems were determined and it was revealed whether there was a relationship, communication and continuity.

Keywords: Anatolia and Anatolian Thrace, tomb architecture, roof, form, technique, material.

TEŞEKKÜR

Gönülden bağlı olduğum Arkeoloji alanında doktora aşamasına gelmek ve bu doğrultuda çalışmak, lisans öğrenciliğimin başladığı ilk andan bu yana belki de hayatımın en uzun soluklu hayaliydi. Antik dönem yapılarına özellikle de mezar mimarisine duyduğum ilgi ve bu alanda çalışma isteği, akademik duruşuyla olduğu kadar yüce gönlüyle de bana her zaman örnek olacak olan, yaşamımın her anında varlığını hissedeceğim Doktora Babam Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ'ın bu tez konusunu önermesiyle daha da anlam kazanmış oldu.

Öncelikle oldukça aşamalı, yorucu ancak bir o kadar da mukaddes olan bu süreçte, danışmanım Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ'ın vefatı sonrasında danışmanlığımı üstlenen, elimden tutan, kıymetli varlığı ve değerli görüşleriyle tezimi bu aşamaya getiren ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. İsa KIZGUT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez yeterlilik sınavı ve tüm tez izleme toplantılarında, bu teze önemli katkılar sağlayan, kıymetli görüşlerini ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, akademik bilgi ve tecrübeleriyle yoluma ışık tutan değerli bilim insanı Doç. Dr. Feyzullah Eray DÖKÜ hocama teşekkürü bir borç bilirim. Tez izleme toplantıları boyunca kıymetli görüşleri ve destekleriyle her daim katkı sağlayan değerli bilim insanı Prof. Dr. Gül IŞIN hocama çok teşekkür ederim. Tez çalışmam boyunca bilimsel yayınlarından; yaptığımız görüşmelerde ise akademik bilgi ve tecrübelerinden her daim yararlandığım, kıymetli tavsiyeleri ile öğrencilerine her zaman yol gösteren değerli bilim insanı Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK hocama çok teşekkür ederim. Danışmanlığı hiç bitmeyen ve her koşulda bir telefon kadar uzağımda olan, akademik hayatımda çok büyük önem arz eden yüksek lisans tez danışmanım, değerli bilim insanı ve kıymetli hocam emekli öğretim üyesi Dr. Rifat ERGEÇ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Doktora sürecine başladığım günden bu yana her konuda ve koşulda yanımda olan, tezime sağladığı önemli katkılarla birlikte, bu süreci birlikte omuz omuza atlattığımız arkadaşlarım Dr. Hatice DEĞİRMENCİOĞLU, Dr. Aytaç DÖNMEZ, Faruk Furkan YAŞA ve uzman arkeolog Serkan PAMUK'a sonsuz teşekkür ederim. Tez çalışmam boyunca her koşulda desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Nurşah ŞENGÜL ÇOKBANKİR'a teşekkürü bir borç bilirim. Tezimin içinde yer alan çizimler için destek aldığım kıymetli hocam Prof. Dr. Kerim ÇETİNKAYA ve İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı öğrencisi Rumeysa DEMİR'e çok teşekkür ederim.

Tez konumda doktora araştırma bursu sağlayan Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi'ne (AKMED) çok teşekkür ederim.

Duygularımı ifade etmek için kelimelerin yetersiz kaldığı, tüm başarılarımın mimarı

ve yaşama sebebim canım annem Zübeyde AYTEKİN'e sonsuz teşekkür ederim. Bu yolda beraber yürüdüğüm, en büyük hediyem ve hayat arkadaşım sevgili eşim Melih GÖKTAŞ'a sonsuz teşekkür ederim. Güçlü duruşu ve maneviyatıyla bu zor günlerinde bile hocamın yokluğunu hissettirmeyen eşi sevgili Nurcan VARKIVANÇ ve ailesine sonsuz teşekkür ederim.

Görev yaptığımız üniversitede birlikte saygı, sevgi ve sonsuz bağlılıkla çalıştığımız, özellikle doktora tez aşamasının son virajında en yakınımda ve her koşulda yanımda olan, destek ve emeklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Dr. Özlem SUCU ŞEN'e, Dr. Öğretim Üyesi Gizem CANDAN'a, Dr. Gaye KIZILCAOĞLU'na, Dr. Senem MALHUT'a ve Dr. Öğretim Üyesi Gökhan AKEL'e teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım.

Öğrencisi olmaktan -kendisinin tabiriyle "son nefesime kadar"- onur duyacağım Doktora Babam Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ'ın anısına sonsuz saygı, sevgi, özlem ve minnetle…

İrem ALBAYRAKTAROĞLU GÖKTAŞ

Antalya, 2022

GİRİŞ

Doğal mağara ve kaya altı sığınaklarını barınmak için kullanan; saz, dal, kamış, kemik, hayvan derileri gibi doğada buldukları malzemelerle ilk barınaklarını oluşturan insan ve onun mekânla ilişkisi; Neolitik Dönem ve sonrasında aşamalı olarak mekân içi yapı öğeleri ve mekânı oluşturan tüm unsurlarla beraber yaşam kurgusuna dahil olmaya devam etmiştir. Yerleşik yaşam öncesi doğada buldukları malzemelerle geçici barınaklarını oluşturan konar-göçer topluluklar, değişen yaşam şartlarıyla beraber yerleşim içi ve yerleşimler arası örgütlenme biçimlerine hizmet eden ilk mekânları ortaya koymuşlardır. Bu mekânlar insan yaşamı için değişen koşullara uygun olarak tasarlanmış, ihtiyaca yönelik ya da işlevsel gereksinimlerle bölümlenmiş ve döşenmiştir[1].

İnsanlığın yaşamındaki temel unsurlardan biri olan inanç sistemleri gereği ortaya çıkan, ölüye duyulan sevgi ve saygının en somut göstergesi olarak tanımlayabileceğimiz ölü gömme adetleri; çağlar boyunca kültürler arası farklılıkların etkisiyle çeşitlenmiştir. Ölü gömme bilincini ilk kez uyguladığı düşünülen Neanderthal insanının, ölülerini mağaralarda ve doğal yaşam alanlarında gömme geleneği ile başlayan süreç, erken köy toplulukları olarak da adlandırılan Neolitik Dönem'de aşamalı bir biçimde yerleşik hayata geçen ve kalıcı mekânlarını oluşturan topluluklarla birlikte farklılaşmaya başlamıştır. Yaşama dair tüm somut unsurlarla oluşturulan ilk mekânlar, böylece insanlığın yaşam sonrası amaçlarına da dahil edilmiş ve hizmet etmiştir. Yerleşik düzende yaşamaya başlayan insanlar ölülerini, günlük yaşamını geçirdiği evlerde, döşemeler altına ya da yerleşim dışında oluşturulan alanlara gömmeye başlamıştır. Bu gömü türlerinden biri olan basit toprak mezarlar, insanlık tarihinin her aşamasında yaygın bir şekilde uygulanmıştır.

Yerleşim yerlerinin fiziksel, idari, politik ve kültürel anlamlarda nitelik kazanması, mekânların kimliklerinin ve işlevlerinin belirlenmesinde rol oynamıştır. Sosyal sınıfların ortaya çıkması gibi değişiklikler ve beraberinde gelen toplumsal düzenler birçok uygulama gibi ölüye ait mekân algısını da doğurmuş, ölüyü korunaklı ve özel yapılara gömme düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Başlangıçta basit olarak yapılan gömüler, sosyal sınıfların ayrıcalıklarının tanımlanmasıyla kompleks yapılara dönüşmüş ancak bu yapıların inşası için farklı bir plan tipolojisi seçmek yerine mevcut birikimler uygulanmıştır. Binlerce yıllık deneyimin ve birikimlerin sonucu, ekonominin örgütlendiği, sosyal birimlerin oluşturulduğu

[1] Watkins, 1990: 336-347.

ve ideolojilerin sürdürüldüğü ana mekânizma olan[2]; tüm yapısal özellikleri ve teknik donanımlarıyla birlikte, oluşturulduğu bölgenin coğrafi, tarihi ve kültürel özelliklerine ışık tutan konut mimarisi, birçok mezar yapısının inşasında ilham kaynağı olmuştur.

İÖ 4. binlerde Mısır ve Mezopotamya'da mezar yapısı olarak kullanılmış yapılar mevcutken[3], Anadolu'da Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerde ölüler, yerleşim yerlerinin içine evlerin bir odasında döşeme altına ya da yerleşim yerinin boş alanlarına sıradan bir biçimde gömülmüşlerdir. Kalkolitik Dönem itibariyle Anadolu'da yerleşim dışı gömü geleneği yaygınlaşmış olmasına rağmen yerleşim içi gömü geleneği de sürdürülmüştür. İÖ 2. bin yıla kadar yerleşim dışı gömü geleneğine karşın azalarak devam eden yerleşim içi gömü geleneği, zamanla terk edilmiş ya da toplumun geri kalanından farklı sosyal statüye sahip bireyler için uygulanmıştır. Ölüler için ayrılmış bir mekân inşa etme düşüncesi Anadolu'da ilk olarak İÖ 3. bin yılın ikinci yarısında görülmeye başlamış ve çağlar boyunca gelişerek çeşitlenmiştir[4].

Tez konusunun amacı, Antik Dönem mekân örtüsünün yoğun çeşitliliğini yansıtan, tez kapsamında Anadolu ve Anadolu Trakyası'nda Demir Çağı'ndan Geç Roma Dönemi'ne değin oluşturulan mezar yapılarının, bölgenin yerel mimari geleneklerine ve iklim koşullarına bağlı olarak oluşan, kültürel etkileşimlerle zamanla geleneksel hale gelen üst örtü sistemlerini teknik ve tipolojik açıdan değerlendirmek, bölgesel ve kronolojik açıdan dağılımını saptamak, form ve teknik açıdan ilişki, iletişim ve süreklilik olup olmadığını değerlendirmektir. Düz örtü ve üçgen örtü gibi bazı formların özellikle oluşturuldukları bölgenin sivil mimarisiyle olan ilişkisini ortaya koymanın yanı sıra bu formları kronolojik ve bölgesel anlamda değerlendirmektir. Özellikle tarihleme kriterlerine ışık tutan üst örtü formlarının inşa tekniklerini ve kullanılan malzemelerini sınıflandırmaktır. Öte yandan bazı mezarlardan yola çıkarak konut mimarisine dair günümüze ulaşmayan bölümler hakkında fikirler ortaya çıkarmaktır. Ayrıca form ve teknik açıdan değerlendirilen bu örtü türlerinin mezar yapıları dışında kullanılan biçimlerini değerlendirmektir.

Tez kapsamında, Anadolu ve Anadolu Trakyası'nda, tarihsel olarak Demir Çağı'ndan Geç Roma Dönemi'ne değin oluşturulan ve genel anlamda form, teknik ve malzeme olarak sınıflandırabilecek nitelikte olan mezar yapılarının mekân örtüleri katalog çalışmasına dahil edilerek teknik, tipolojik, tarihsel ve bölgesel değerlendirilmelerle beraber bu örtü türlerinin varsa kökensel dağılımı saptanıp bu kapsamda ilişki ve iletişimin olup olmadığının ortaya konması amaçlanmaktadır.

---

[2] Barrett, 2001: 141- 164.
[3] Joffe, 2000: 113-123.
[4] Mellink, 1956: 39-58; Özgüç ve Akok, 1958: 1-61; Yakar, 2011: 1-8.

Tez çalışmasının birinci bölümü olan “Neolitik Dönem’den Demir Çağı’na Kadar Mekân- Örtü ve Mezar Mimarisi” ana başlığı altında öncelikle insanlığın yerleşik yaşamla birlikte oluşturduğu yaşam mekânlarının planları ve örtü formları değerlendirilecektir. Ele alınan bu erken mekânlar genel anlamda üst örtünün sisteme dönüşmesi hakkında önemli bilgiler verdiği gibi mekân- gömü ilişkisi ve mezar yapısallığına giden süreçlerin de izlerini taşımaktadır. Bu kapsamda arkeolojik veriler gibi somut buluntuların yanı sıra insan yaşamının bileşenlerini oluşturan temel düşüncelerin fiziksel tezahürü olan yapısallık- mekân ve gömü uygulamaları sosyokültürel bağlamda değerlendirilecektir.

Anadolu topraklarında mimarinin plan ve yapı ögeleriyle gerçek anlamda başlaması, ölülerin yaşayanlar arasında maddi mevcudiyetine dair yönelimler, gömü uygulamalarında henüz özel bir mimari yapılanmanın gerçekleşmediği yani mezar mimarisinin söz konusu olmadığı dönemlerin mekânları tanıtılarak mezar mimarisine genel bir bakış sunulacaktır.

Örtü sistemleri, mimari tarzın veya planın temeli kadar önem taşımaktadır. Mekânların üzerinin kapatılmasında üst örtünün sisteme dönüşmesi zaman almış, başlangıçta kille sıvanmış saz damlar kullanılırken zamanla sert, sağlam ve su geçirmeyen malzemelerin kullanımı yaygınlaşmıştır. Yapısallığın ilk kez başladığı Neolitik Dönem ile birlikte taşın ve kerpicin –ilk kez kullanımı-, artan nüfus, yaşanılan bölgelerin coğrafi ve iklim koşulları, barınma, korunma ve aidiyet gibi soyut düşüncelerin fiziki yansıması gibi faktörler yapı planlarını etkilerken; üst örtü tipolojisini bu çerçevede aşamalı olarak çeşitlendirmiştir. Zamanla yapılar üzerinde edinilen bilgi ve tecrübeler, iklim ve malzeme gibi etkenlerle birleşerek bölgesel, tarihsel ve kültürel farklılıklar ortaya çıkarmıştır.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde örtü sistemleri form, teknik ve malzeme olarak tanıtılacaktır. Blok örgü teknikleriyle inşa edilen yapıların üst örtü sistemlerinde karşılaşılan en erken formlar kubbe ve düz örtünün yanı sıra yaslama ve bindirme tekniğiyle oluşturulan üçgen örtü formu kronolojik sıralamaya göre ele alınacaktır.

Literatürde “yalancı tonoz” veya “sahte tonoz” olarak geçen bindirme tekniğiyle oluşturulmuş tonoz formunun mezar mimarisinde en erkenden Roma Dönemi’ne değin uygulanışı kronolojik olarak ele alıcaktır. Tez kapsamında bu form “Bindirme Tonoz” olarak adlandırılacaktır. Kilit taşlı teknikle inşa edilen tonoz form ise kronolojik sıralamaya bağlı olarak karşılaştırmalı mezar yapılarıyla tanıtılacaktır. Bindirme tekniğiyle oluşturulmuş bir diğer geometrik form olan piramidal örtü, ahşap mimarinin etkilerinin izlendiği tüteklikli örtü ve semerdam örtü Anadolu ve Anadolu Trakyası mezarları ışığında tanıtılacaktır.

Kronolojik sırayla verilen form ve temsilcilerinden sonra, üst örtü formları dışında antik dönem yapısallığının bilgi, birikim ve tecrübelerine ışık tutan ve bahsi geçen üst örtü

formlarını oluşturan teknikler ele alınacaktır. Üçgen ve semerdam örtü formunu oluşturan yaslama tekniği; mezar mimarisi örtü formlarında çeşitlenen bindirme tekniği; malzeme çeşitliliği ve kronolojik değerlendirmeye ışık tutacak olan harç ile bağlama tekniği ve döküm tekniği katalog çalışması kapsamında oluşturdukları örtü formlarıyla değerlendirileceklerdir. Uygulanan tüm teknikler ve form çeşitliliği, yerel ve kültürel etkiler yanında tarihleme kriterleri kapsamında da ele alınacaktır.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde son olarak mezar mimarisi örtü sistemlerinde kullanılan malzemelere yer verilecektir. Taş malzeme başta olmak üzere yapısallığa dair kaybolan unsurların başında gelen ahşap malzemenin mezar mimarisinde kullanımına değinilecektir. Taş mimaride yansıtılan ahşap etkileri yerel inşa karakteri ve kültürel gelenekler ışığında ortaya konacaktır. Özellikle bir tarihleme kriteri olan tuğla ve harç kullanımı Anadolu mezar mimarisi üst örtü sistemlerinin kronolojik ve bölgesel değerlendirmelerine katkı sunacaktır.

Tez çalışmasının üçüncü bölümü olan "Bölgesel, Kronolojik ve Kültürel Değerlendirme" Demir Çağı'ndan Geç Roma Dönemi'ne değin, Anadolu'nun tüm kültürel bölgelerinde, iklim, coğrafya ve kültürel etkilerin yansıması olan geleneksel mezar yapısallığını kapsayacaktır. İnşa karakteri açısından nitelikli örnekler sunan mezar tipleri genel bir bakışla tanıtılacaktır. Üst örtü form, teknik ve malzemenin çeşitlilik gösterdiği bu özel yapıların, her ne kadar yerel mimari gelenekleri yansıtsa da anıtsallık kavramıyla olan ilişkisi ortaya konacaktır.

Blok örgü tekniğiyle inşa edilen mezarlardan farklı olarak konumları tamamen yerel jeolojik koşullara bağlı olan, inşa edilen mezarlara göre boyutlarda daha fazla esnekliğe sahip ve ilk bakışta yalın ya da işçilikli olmaları farketmeksizin cepheleriyle göze çarpan kaya mezarları; kataloğa alınmayıp bölgesel, tarihsel veya kültürel anlamda değerlendirilecektir. İç mekânlarının tavanlarında uygulanan bazı spesifik örnekler veya birçok kültürel bölgede karşımıza çıkan ahşap taklidi unsurlara gerekli bölümlerde değinilecektir ve oluşturulduğu bölgenin yerel mimari gelenekleri anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda özellikle bölgenin yapısallığında günümüzde de devam eden düz damların yoğunluğuna karşın bazı Urartu kaya mezarlarında az da olsa örneğini bulduğumuz tonoz benzeri oyulmuş kavisli tavanın yerel mimariyle olan bağlantısı veya kültürel anlamda farklı bir ilişkisinin olup olmadığı tartışılacaktır. Öte yandan ahşap taklidi unsurların yoğunlukla izlendiği Phrygia, Lykia ve Paphlagonia kaya mezarlarından yola çıkarak bahsi geçen kültürel bölgelerin yerel mimari gelenekleri anlaşılmaya çalışılacaktır.

Bölgelerdeki inşa faaliyetleri ve yerel mimari geleneklerin izlerini taşıyan mezar

mimarisinde tipoloji, örtü formları, kullanılan malzeme ve tekniklerin ele alınmasıyla ortaya çıkan kronolojik saptamalar ve bölgesel karşılaştırmalar sayesinde Eski Anadolu mezar ve konut mimarlığının bugün var olmayan izleri sürülecektir. Bununla birlikte varsa günümüze ulaşan etkileri tartışılacaktır. Mezar tipolojilerini ve inşa tekniklerini bölgesel, kronolojik ve kültürel olarak genel anlamda sunduktan sonra, katalog kapsamına alınan mezarların üst örtü sistemleri; form, teknik ve malzemeleri bölgesel, kronolojik ve kültürel olarak değerlendirilecektir.

Bölümlerde değinilen mekân örtülerini tanımlamak için genellikle "üst örtü" terimi kullanılacaktır. Üst örtü tanımlaması dışında yapıların uygunluğuna göre "dam" veya "tavan" terimlerine de yer verilecektir.

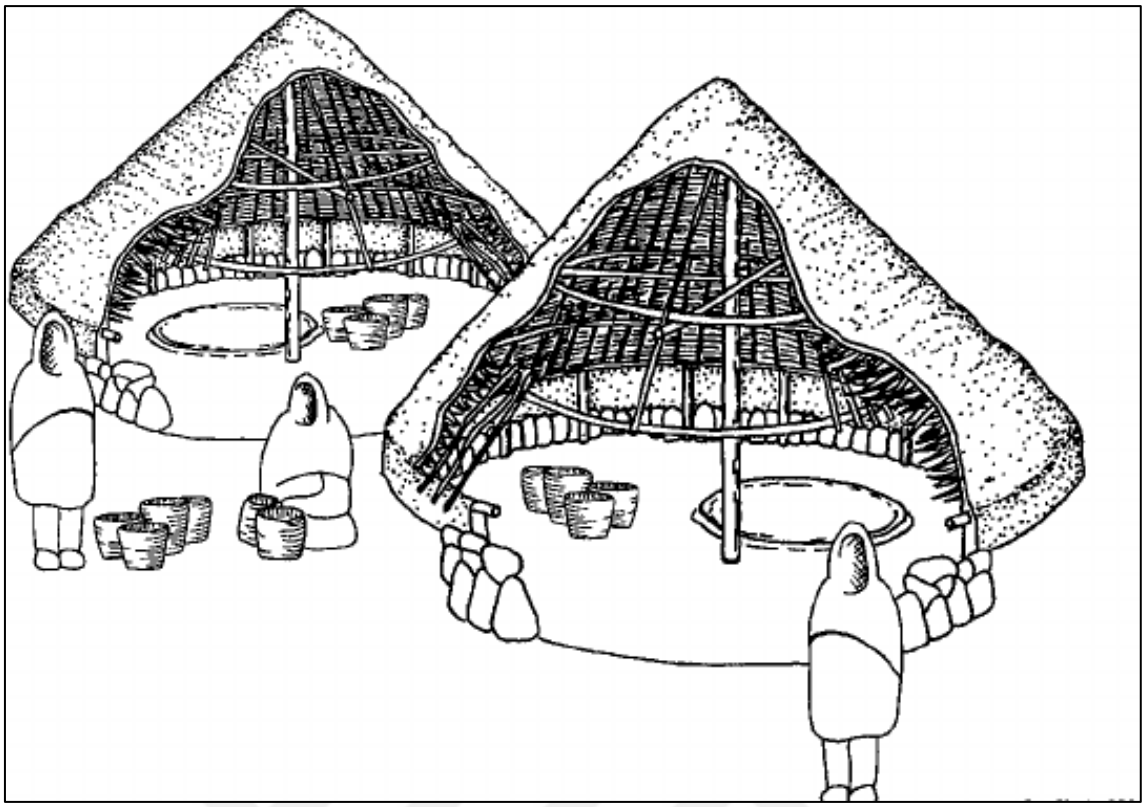
Katalog çalışmasında, örtü formlarına göre kronolojik olarak sıralanan mezar yapılarının; mevcut çizim ve/veya fotoğrafları, konumları, üst örtü form, teknik ve malzemeleri ve boyutlarına yer verilecektir. Katalog çalışmasında kısa tanımları yapılan mezar yapıları, ilgili bölümlerde detaylı olarak ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
NEOLİTİK DÖNEM'DEN DEMİR ÇAĞI'NA KADAR ANADOLU'DA MEKÂN-ÖRTÜ VE MEZAR MİMARİSİ

1.1. Neolitik Dönem'den Demir Çağı'na Kadar Anadolu'da Mekân ve Örtü

Neolitik Dönem öncesinde, 2 milyon yılı aşkın süre boyunca topluluklar yaşamlarını, avcılık, bitki toplayıcılığı, balıkçılık ve çoğu zaman konar- göçer bir biçimde sürdürmüşlerdir[5]. İklim ve çevresel koşulların gerektirdiği yaşam koşullarıyla doğal mağara ve kayaaltı sığınaklarını barınmak için kullanan insan, aynı zamanda doğada bulduğu organik malzemelerle geçici ve ilkel barınaklarını oluşturmuştur. Günümüzden yaklaşık 12 bin yıl öncelerinde Holosen dönemle birlikte iklim başta olmak üzere büyük değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler yeni çevresel koşullarla birlikte mekânsal düşünce de kendisini göstermiştir. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen ilk mekânların kurgulanması, temel tipolojisi ve bölgesel çeşitlendirilmesi, yerel olarak uygulanan pratik ve teknik çözümler sonucu oluşmuştur. Mevcut doğal kaynakların barınma amacıyla kullanımı ve uyarlanması, ilkel konutlar inşa etme sürecinde edinilen temel bir beceri haline gelmiştir. Bireysel dinamikler, bölgesel olarak icat edilen pratikler ve teknik çözümlerle başlatılan orijinal yapı geliştirmekle başlanan sürecin ilk çeşidi; dal, saz, kamış, hayvan kemikleri veya hayvan derilerinden oluşturulmuş açık ilkel barınaklardan basit taş temelli, yuvarlak formlu bağımsız ve dayanıklı formlara dönüşümdür. Doğada bulunan organik malzemelerle oluşturulan bu ilkel barınaklar, Çanak Çömleksiz Dönem'e tarihlenen bağımsız ve dayanıklı formların geliştirilmesi ve teknik ilerlemesi için büyük önem taşıyordu. İkincisi ise bu ilkel barınaklardan toprağa yarı gömülü ve yuvarlak planlı daha geniş mekânların yapımıdır. Her biri kendi içerinde belirli karakteristik özelliklere sahip bu tipler Yakın Doğu ve Anadolu'nun farklı noktalarında bölgesel inşa karakterleriyle çeşitlenerek uygulanmıştır[6] **(Res. 1.1)**.

[5] Özdoğan, 2018: 12.
[6] Białowarczuk, 2016: 575.

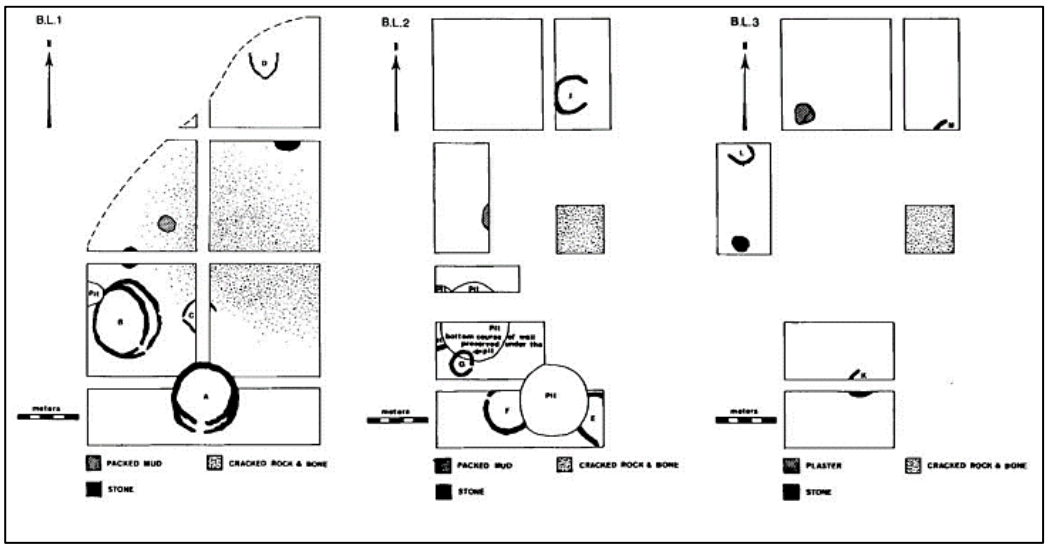

Resim 1.1 Çanak Çömleksiz Dönem Saz Kulübe

Kuijt ve Morris 2002: 361-440.

Avcılık ve toplayıcılığa dayalı ekonomiden besin üretimine dayalı yeni bir ekonomiye geçiş, Yakın Doğu'da ve Anadolu'da İÖ 8000 dolaylarında meydana gelmiştir. Özellikle Yakın Doğu'nun belirli bölgelerinde yaşayan topluluklar, kalıcı yapılar yapmaya başlamış; neolitikleşme süreciyle birlikte toplulukların dönüşen yaşam biçimlerinin doğal sonucu olarak geçici yerleşimler kalıcı hale gelmiştir. İÖ 9000 dolaylarına tarihlenen Hallan Çemi, Körtik Tepe, Nevali Çori gibi merkezlerde ele geçen arkeolojik verilere göre; kamusal yapı veya özel yapı olarak tanımlanan, yapısal anlamda çeşitli farklı uygulamaların maddi kanıtlarını gösteren sayıca az mekânlar dışında yapılar genel anlamda konut niteliği göstermektedir **(Res.1.2).** İlkel konutların, modern çağlarda olduğu gibi çevreye, iklime ve yapı malzemelerinin yerel mevcudiyetine bağlı olduğu kadar yerleşim düzenine, bölgesel geleneklere ve yerel tarihlere dayandığı kabul edilmektedir[7]. Besin üretimi ve hayvan evcilleştirmenin yaygınlaşması gibi kritik yaşamsal değişimler sırasında, toplumlar arasında meydana gelen sosyal ve yapısal etkileşimlerin yansımaları mekân kurgulanmasında da takip edilmiştir. Artan nüfus, üretim, depolama ihtiyaçları ve toplumsal pratikler yaşanılan mekânların, plan ve boyutlarını değiştirdiği gibi mekân içi uygulamaları da çeşitlendirmiştir.

[7] Leroi-Gourhan, 1945: 256; Rosenstock, 2006: 115-125; 2009.

Resim 1.2 Hallan Çemi İÖ 10.700 dolaylarına tarihlenen mekânlar

Rosenberg ve Redding, 2000: 43 Fig1.

Mimarinin plan ve yapı ögeleriyle gerçek anlamda başladığı en erken dönemlerde yapılar yarı toprağa gömülü veya taş temelli, yuvarlak planlıdır[8]. Kullanılan malzeme ise dal, saz, kamış gibi yakın çevrelerinde buldukları organik malzemenin yanı sıra kilin güneşte kurutulmasıyla elde edilmiş kerpiçtir. Yine başlangıçta tek odalı olarak tasarlanan yapılar zamanla birden fazla odalı hücresel planlı mekânlara dönüşmüştür. Mekânsal düzenleme ihtiyaçlar dahilinde giderek plan, oda sayıları ve inşaat malzemelerini olduğu kadar mekân örtülerini de çeşitlendirmiştir.

Erken mekânlarda uygulanan plan tipolojisi, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem daha ilk aşamasında basit yuvarlak planlı[9], tek odalı yapılarla başlar ve Neolitik Dönem'in sonlarına değin birçok odaya bölünmüş, dikdörtgen planlı mekânlara[10] doğru gelişim gösterir[11]. Bu uzun vadeli süreç esnasında yuvarlak ve dikdörtgen dışında birçok ara plan da[12]

---

[8] Aurenche, 1981: 183-212; Białowarczuk, 2016: 575.

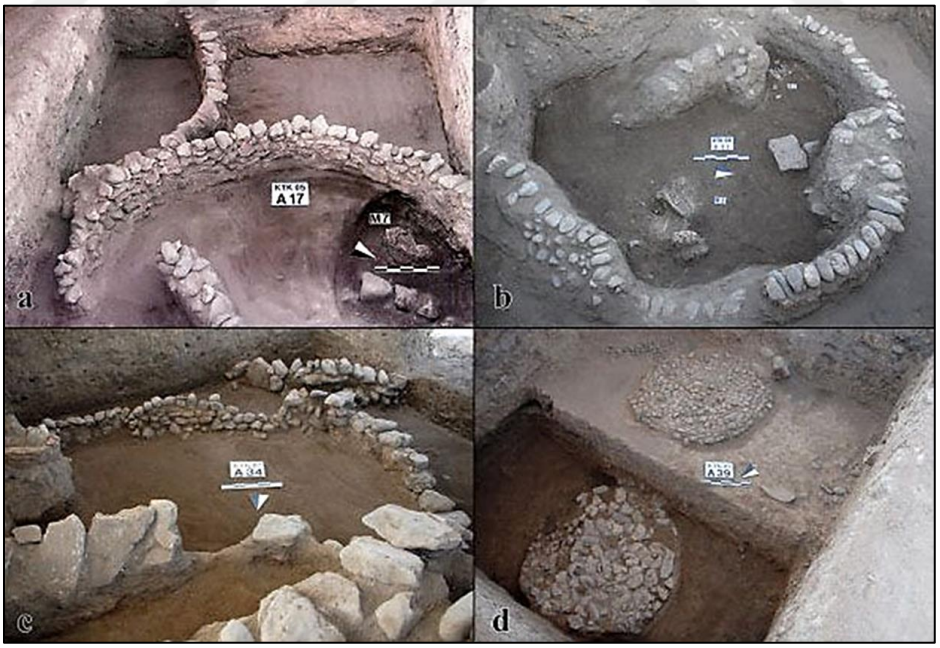
[9] Yakın Doğu'da yaklaşık olarak İÖ 11.600-10.500 dolaylarına tarihlenen yapılar için bk. Kuijt ve Mahasneh, 1998; Kuijt ve Finlayson, 2001; Goodale, v.d., 2002; Finlayson v.d., 2003: 1-38. İÖ 11000 ikinci yarısına tarihlenen Zavi Chemi için bk. Solecki, 1980. İÖ 10900 dolaylarına tarihlenen Tell Qaramel HI yapı evresi için bk. Mazurowski, Białowarczuk ve Januszek, 2012: 34-61. Güneydoğu Anadolu'da en erken örnekleri için İÖ 10.700 dolayları Hallan Çemi bk. Rosenberg v.d., 1998: 25-41; Rosenberg, 1999: 28-29. İÖ 10400-9300 dolayları Körtik Tepe için bk. Özkaya ve Coşkun, 2011: 2-5. İÖ 10200-9500 dolayları Çayönü Tepesi bk. Schirmer, 1990: 363-387; Özdoğan, 1999: 1-40; Białowarczuk, 2016: 575-593. İÖ 9600-8100 dolaylarına tarihlenen Göbeklitepe II. Evre A-D yapıları için bk. Schmidt, 2009: 187-223; Białowarczuk, 2016: 575-593.

[10] Dikdörtgen planın erken temsilleri için bk. Kuzey Levant'ta Tell Qaramel için bk. Mazurowski, Białowarczuk ve Januszek, 2012: 34-61. Güneydoğu Anadolu'da Çayönü Tepesi ızgara planlı yapılar evresi İÖ 9400-9200 bk. Schirmer, 1990: 363-387; Özdoğan, 1999: 42; Białowarczuk, 2016: 575-593.

[11] Güneybatı Asya' da Natuf ve Çanak Çömleksiz Dönem A'nın eğrisel-yuvarlak kulübelerinden Çanak Çömleksiz Dönem B'nin dörtgen yapılarına geçişi iki farklı toplum yapısıyla açıklanmaktadır. Buna göre yuvarlak kulübeli toplumlarda bileşik meskenler depolama ve ortak paylaşım ile ilişkilendirilmektedir. Tüm ürünün paylaşıldığı bu toplum yapısı genellikle geniş ailelerdir. İkinci tip toplumda ise her bir aile, zenginliğin ve ürünün birikimine tek başına sahiptir. Bu kültürün arkeolojik ve yapısal olarak yansıması da birbirinden uzak konut birimleri ve depolama alanlarıdır. Böyle bir gelişim özellikle Yakın Doğu ve Orta Fırat'ta, Çanak

uygulanmış Yakın Doğu ve Anadolu'da özellikle Bereketli Hilal'in farklı bölgelerindeki bazı yapıların yuvarlak plandan dikdörtgen plana doğru dönüşümü daha hızlı ve doğrudan gerçekleşmiştir.

Mekân planları içerisinde en erken ve özellikle erken Çanak Çömleksiz Dönem mimarisini en iyi karakterize eden yuvarlak planlı yapılar, Anadolu'da İÖ 10. ve 9. bin yılın ilk yarısına ait arkeolojik kayıtlarla kanıtlanmakta ve çapları bölgesel çeşitlenmeye göre 3-5 m arasında değişmektedir. Yakın Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da özellikle Hallan Çemi ve Körtik Tepe'den ele geçen en erken örnekler bu yapıların birkaç yüz yıldır yapılmaya devam ettiğini göstermektedir **(Resim 1.3)**. Bu bölgedeki en küçük çaplı yapıya Çayönü Tepesi'nde[13] rastlanılmıştır. Evlerin İÖ 11. binlere kadar uzanan erken kronolojisi, inşaat tekniklerinin evrimiyle sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Duvar dayanıklılığı ile bu duvarlar üzerinde desteklenen bir üst örtünün ağırlığı ve açıklığı, o zamanlar aşılması gereken teknik bir problemdir. Arkeolojik veriler, özellikle kubbemsi üst örtülerin, çamur dolgusuna veya duvarlara uyguladığı basıncın önlenebilmesi amacıyla, üst yapının alt kısımlarına veya mekânın ortasına yerleştirilmiş çerçeve işlevi gören, masif ahşap direkler üzerinde desteklendiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra mekânlar, dal-örgü malzemenin kullanıldığı hafif bir üst örtüyle kapatılmıştır.

Resim 1.3 Körtik Tepe İÖ 10.400- 9300 dolaylarına tarihlenen yuvarlak mekânlar

Özkaya ve Coşkun, 2011: Fig.3-4.

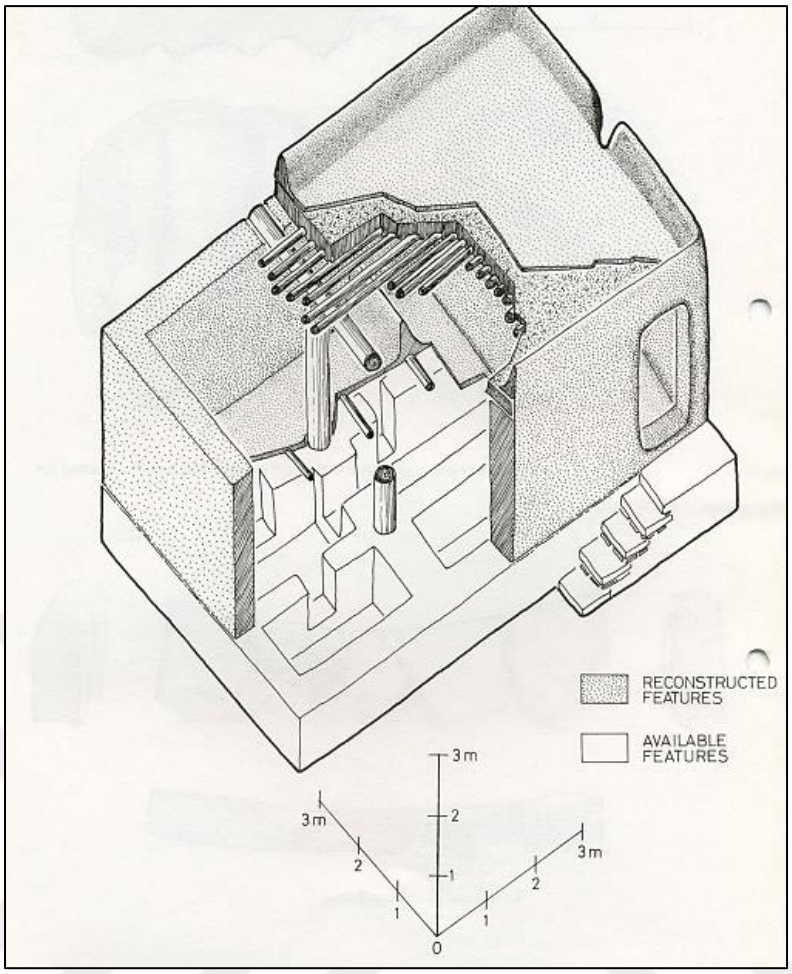
Çömleksiz Dönem B dolaylarında yuvarlak formlardan dörtgen plana geçiş evrelerinde görülmektedir bk. Flannery, 1972: 25-53.

[12] Białowarczuk, 2013: 126-138; 2016: 580-581.

[13] Çayönü yuvarlak planlı yapıları genellikle 1,20-2 m. boyutları arasında değişmektedir bk. Schirmer, 1990; Özdoğan, 1999: 42; Białowarczuk, 2016: 582-583.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem A sonuna kadar kullanılan, yuvarlak planlı mekânlar, geniş ölçekli, dikdörtgen planlı ve herhangi bir ara tipi olmayan mekânlara dönüşmüştür. Dikdörtgen plan tipinin gelişimi arkeolojik verilere göre İÖ 9000 ve 8600 yılları arasına tarihlenmektedir. En erken temsilcilerinden Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çayönü yerleşiminde İÖ 9. binyılın ikinci yarısında ve İÖ 8. binyılın başında inşasına başlanan dörtgen mekânlar ilk olarak ızgara planlı yapılar evresiyle temsil edilir[14]. En eski örneklerden bir başka temsilci, Çayönü ızgara yapılar evresiyle çağdaş, Nevali Çori seviye I ve II'de ortaya çıkarılan dörtgen planlı bir yapıdır[15]. Araştırmacılar tarafından dikdörtgen plandan geliştiği varsayılan, nemli iklime uyum sağlayan[16] ve inşasının yerel çevre koşullarının doğal sonucu olarak gerçekleştiğini gösteren bu mekânlardan sonra Çanak Çömleksiz Neolitik B dolaylarına tarihlenen yapıların tabanında yakın aralıklı taş sıralarının uygulandığı kanallı yapılar inşa edilmiştir. Çayönü'nde ızgara ve kanallı yapılar evrelerinde, mekânların uzun eksenleri boyunca, duvardan yaklaşık 40 cm uzaklıkta direk deliklerinin bulunması, üst örtünün direklerle desteklenen dal-örgü sisteminde, çalı-çırpı türü hafif bir malzeme ile kapatıldığını ortaya koymaktadır[17]. Yuvarlak plandan dörtgen plana geçilmiş olmasına karşılık, üst örtüde aynı malzemenin devam etmesi yapısal anlamda süreklilik olduğuna işaret etmektedir. Izgara planlı yapılarda üst yapıyı taşıyacak bir örgü ve dış duvar bulunmadığı için olasılıkla tonoz benzeri bir formda kapatılmıştır[18]. Çayönü Erken Neolitik Dönem köy yerleşmesinde hücre planlı yapılar evresinde ise bu döneme kadar tek katlı olarak inşa edilen yapıların iki katlı olduğu ortaya çıkarılmıştır **(Resim 1.4)**. Çayönü Tepesi'de duvarlarda kerpiç kullanımının ilk kez kanallı yapılar evresinde, biçimlendirilmiş kerpicin ise hücre planlı yapılar evresinde kullanıldığı arkeolojik verilerle ortaya çıkarılmıştır[19].

[14] Çanak Çömleksiz Dönem A'nın sonuna kadar sonuna kadar sadece yuvarlak ve oval tek hücreli evler inşa edilmiştir bk. Schirmer 1990. İÖ 8800 yıllarında PPNA'nın sonunda ve EPPNB'nin başlangıcında ilk "ızgara evler" dikdörtgen yapının bu özel tipi nemli bir iklime mimari bir uyum olarak yorumlanmaktadır bk. Özdoğan, 1999: 43.
[15] Hauptmann, 1999: 74-78.
[16] Özdoğan, 1999: 43.
[17] Çambel v.d., 1989: 39.
[18] Özdoğan 1996: 26; Özdoğan 2005: 147 Res.1.
[19] Schirmer, 1990; Özdoğan, 1999: 13-16.

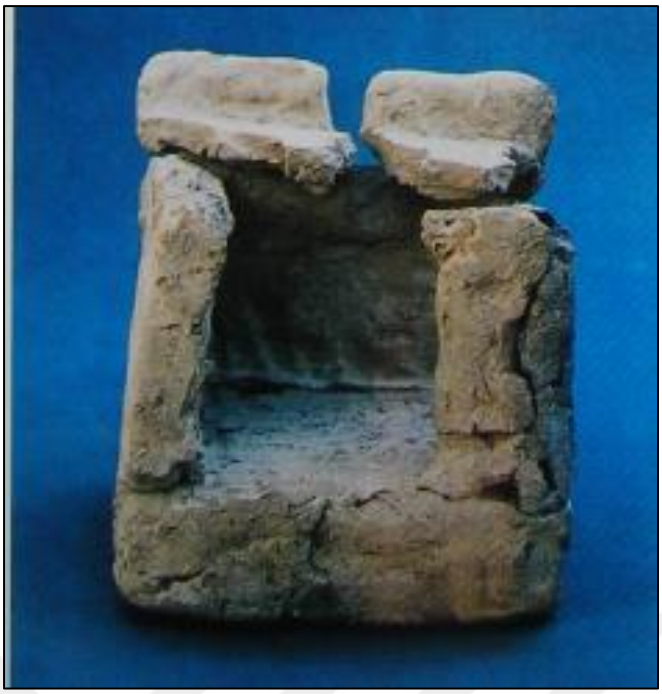

Resim 1.4 Çayönü hücresel planlı yapılar evresi ev rekonstrüksiyonı

Bıçakçı, 1995: 120 Lev.6.

Geniş odalı yapılar evresinde ise kapı açıklığının olmadığı dolayısıyla yapıların üst örtüsünün düz bir şekilde kapatıldığı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda saptanan bulgular ve öte yandan Çayönü hücresel planlı evre rekonstrüksiyon ve yine Çayönü CY Yapısı'nda ele geçen kilden ev maketi bu yapıların sıkıştırılmış toprak damdan düz bir şekilde kapatıldığını göstermektedir[20] **(Res.1.5)**.

[20] Bıçakçı, 1995: 101 vd., 122 Lev.8 Fig.1-4.

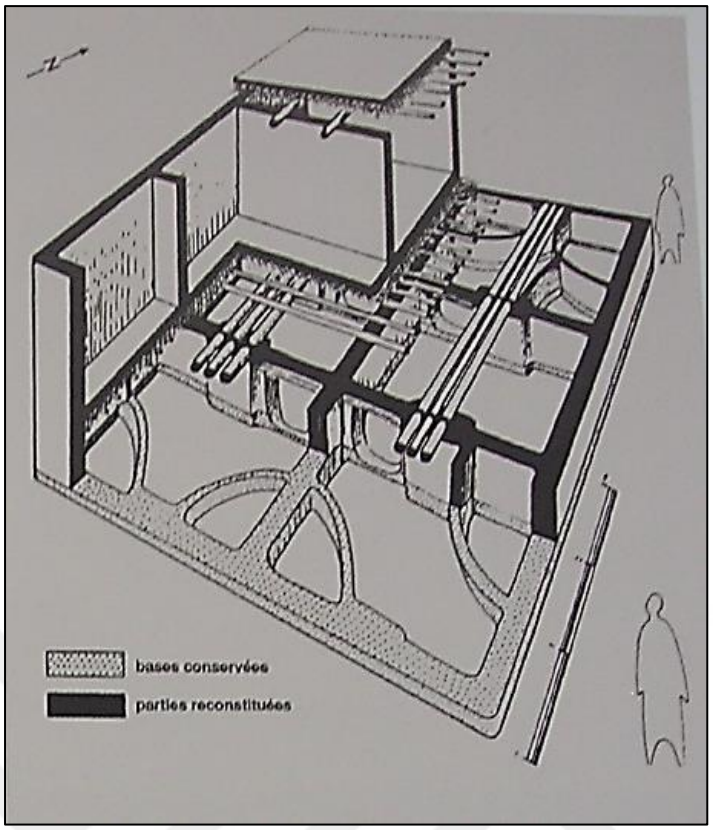

Resim 1.5 Çayönü CY Yapısı kil ev maketi

Erim-Özdoğan, 2007: 73 Fig.47

Ana odanın büyütülmesi Yakın Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da özellikle Çanak Çömleksiz B'nin sonunda, çok hücreli, özelleşmiş ve yerli olmayan mimari biçimlerin gelişimine tanık olurken, Orta Anadolu mimarinin kökleri, kendi yerel inşa karakterini oluşturmuştur[21]. Anadolu'da İÖ 7500 dolaylarına doğru hücre planlı mekânların inşa edilmesi yalnızca Çayönü'ne özgü değildir. Bu olgu, Orta Anadolu'da Cafer Höyük gibi merkezlerde daha geniş izlenebilmektedir[22] **(Res.1.6)**. Hücre planı veya bu türün başka bir temsilcisi Mersin-Yumuktepe'de XXVI. tabakada saptanmıştır[23]. Orta Anadolu'da yuvarlaktan plandan dörtgen planlı yapılara geçiş aşaması Aşıklı Höyük ile çağdaşı Boncuklu'dan elde edilen veriler, neolitikleşme sürecinde, çekirdek bölgeden ayrı gelişen, kendine özgü bir bölge olduğunu kanıtlar niteliktedir[24].

[21] Verhoeven, 2002: 233-258.
[22] Cauvin v.d., 2007; Voigt, 1985: 13; 1988: 221-222.
[23] Garstang, 1953: 130-155; Breniquet, 1995: 1-31; Caneva, 2022: 54-63.
[24] Esin ve Harmankaya, 1999: 115-132; Baird v.d., 2017: 753-776.

Resim 1.6 Cafer Höyük XIII. tabaka evleri canlandırma

Cauvin v.d., 2007: 91 Fig.11b

Orta Anadolu Platosu'nda Çanak Çömleksiz Dönem'in sonraki evrelerinden Erken Neolitik dönemlere kadar dikdörtgen binalar genişleme eğilimi göstermektedir. Orta Anadolu'da yer alan merkezlerde Neolitik Dönem'e tarihlenen konutlar, boyutları 15-50 metrekare arasında değişen, dörtgen planlı, tek bir merkezi odanın etrafında toplanan; uyku, yemek pişirme ve depolama gibi birimlerinden oluşmaktadır. Çatalhöyük ve Ulucak gibi bitişik evlerin yer aldığı yerleşim yerlerinde yeniden yapılanma için mevcut alan miktarında bir sınırlama olması gerekliliği dışında bu mekânların düz damlı olması zorunlu hale gelmiştir[25].

Orta Anadolu'da kerpicin en erken inşa malzemesi olarak kullanıldığı tespit edilen Boncuklu Höyük başta olmak üzere Aşıklı Höyük ve Çatalhöyük'te, yerleşme planı ve dokusu ile benzerlikler gösteren birçok Neolitik merkezde, dışa açılan kapıları olmayan, aralarında dar aralıklı sokakların bulunduğu evlerde gündelik işler düz toprak damlarda gerçekleşirken, ev içi uygulamalara ayrılan yapısal birimler de belirlenmeye başlamıştır **(Res.1.7)**. Hatta bir önceki dönemlerde maddi kanıtlarına sayıca az rastlanan, ölülerin evlerin taban ve döşeme altlarına gömülmesi konut niteliği gösteren yapılarda daha sık uygulanmıştır.

[25] During, 2011: 796-812; Białowarczuk, 2016: 57.

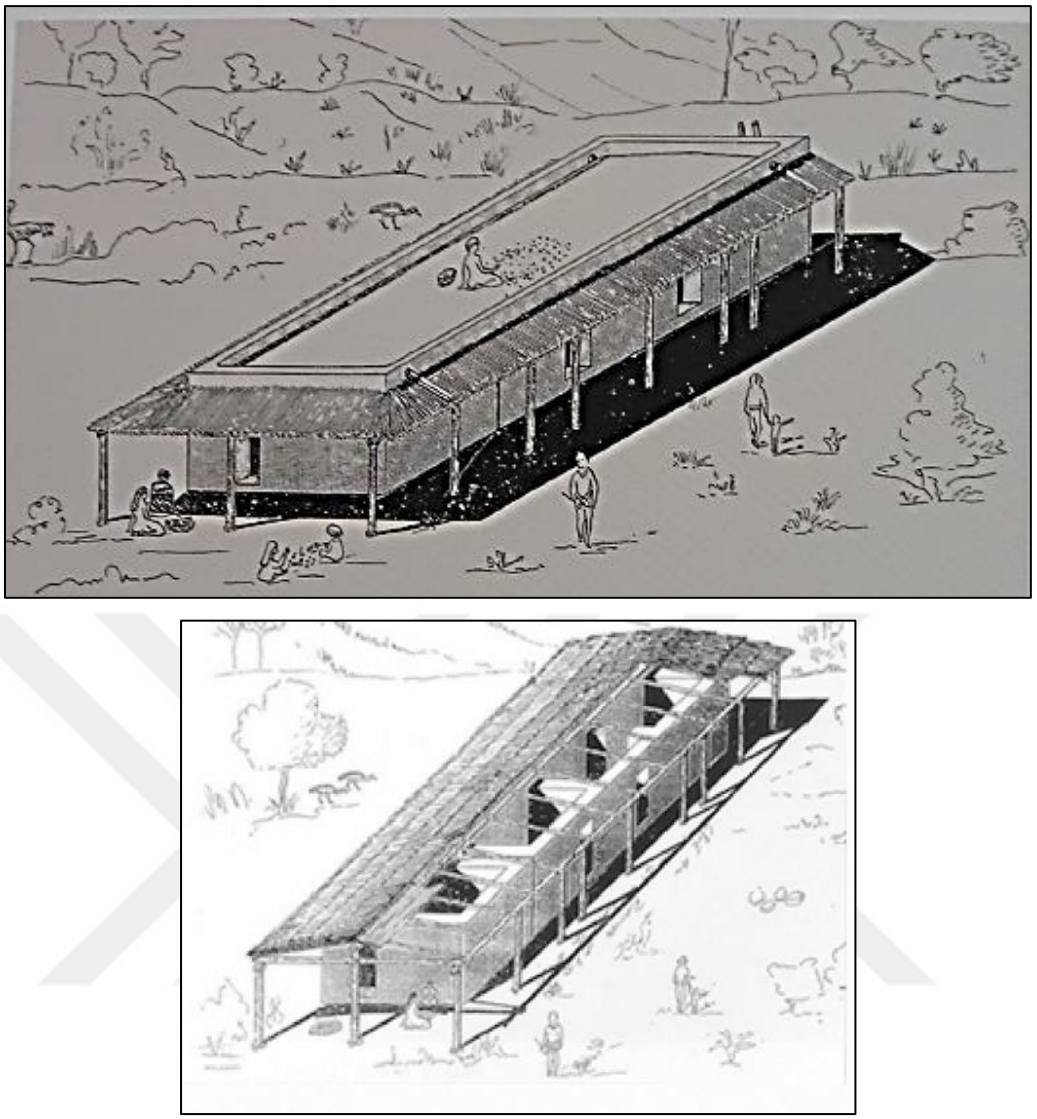

Resim 1.7 Aşıklı Höyük İÖ 8000 dolayları, Dörtgen Kerpiç Konutlar ve Ağaç Dalları ve Kamış ile Oluşturulan Düz Damlar

Özbaşaran v.d., 2010: 247 Res.12,13.

Tüm bu mekân düzenlemeleri, birçok arkeolojik alandan elde edilen kanıtların bir araya getirilmesi dolayısıyla bölgesel etkileşime aracılık ederken aynı zamanda İÖ 8500-5500 yılları arasında Anadolu'da mekân ve örtü sistemlerine yönelik analitik bir çerçeve sağlamaktadır.

Orta ve Güneydoğu Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ve Erken Neolitik Dönem toplumlarının açık zemin planına sahip büyük dikdörtgen odadan türetilen mekânları, Anadolu'nun genelinde İÖ 7. binyılın sonlarında ve 6. binyılın başlarında aynı temel özellikleri göstermiştir. Üst örtü formları bir önceki dönemlerin yuvarlak planlı dal-kamış örgüsü kubbemsi örtülü formları dışında, sıkıştırılmış toprak düz damlar veya ahşap çerçevelerle desteklenen üçgen veya kırma çatı formlarıdır **(Res.1.8)**.

Resim 1.8 Nevali Çori V. tabaka konutları

Hauptmann, 1999: 74-78: Fig.6 a-b

Orta Anadolu Platosu'nda Çatalhöyük, Aşıklı, Boncuklu ve çağdaşı diğer merkezlerde İÖ 8. binlerden İÖ 6500 dolaylarına kadar yapımı devam eden, aralarında sokak dokusu ve kapısı olmayan mekânlar, yerleşim dokusu ve yapısallığın en belirleyici özelliğidir. Yapıların dışa açılan kapılarının olmaması, geleneksel kerpiç mimari örnekleri ve gündelik yaşamın evlerin damlarında sürdürülmüş olması düşünceleri bu tür yapıların üst örtülerinin düz olduğu gerekçesine kanıt sunmaktadır. Ayrıca üst örtüdeki giriş kapağı, hemen altına yerleştirilmiş ocaktan ve fırından çıkan dumanları çekmek için bir havalandırma deliği işlevi görmüş, böylece mekânın yaklaşık üçte birini kaplayan merkez odanın güneyi mutfak ve diğer ev içi faaliyetler için ayrılmıştır[26].

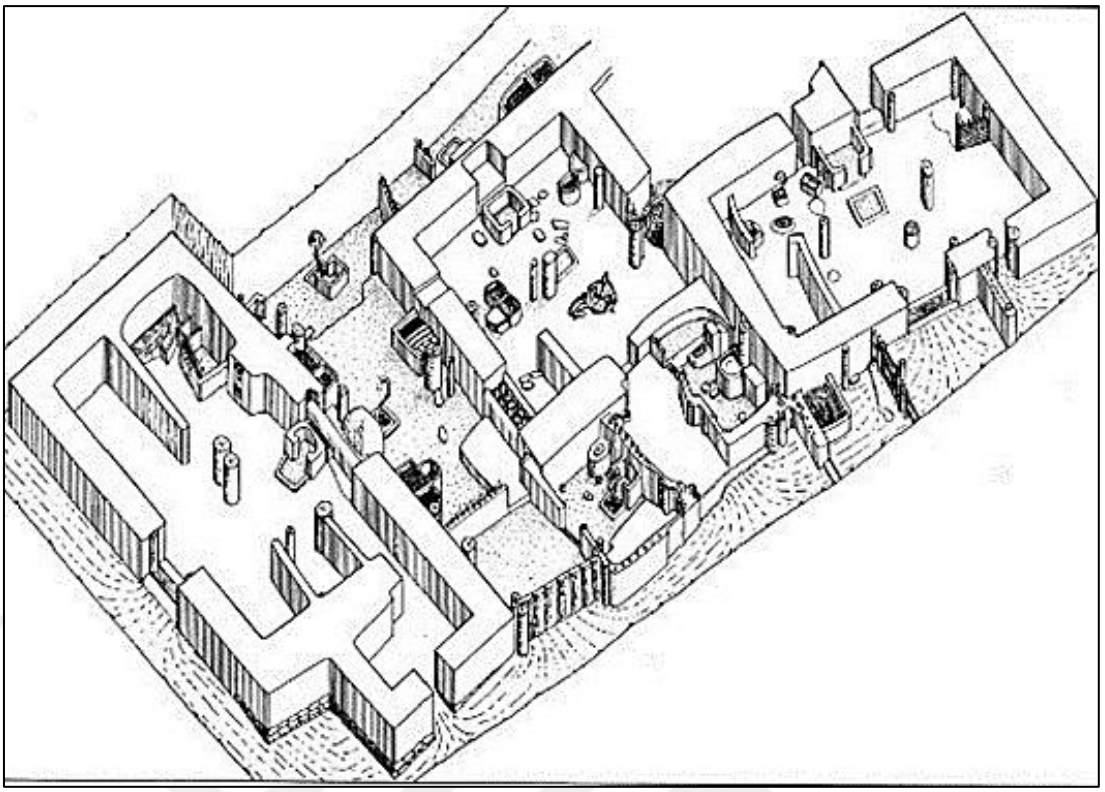
Orta Anadolu'nun Neolitik Dönem mimarisi aynı zamanda Batı Anadolu'da gelişen

[26] Mellaart, 1967: 58.

büyük odalı evlerin bir öncüsü olarak kendini göstermektedir. İÖ 6000-5700 tarihlerinde ise Konya Ovası'nın batısında yer alan Can Hasan I ve Batı Çatalhöyük merkezleri, her biri dört iç çıkıntılı payanda tarafından desteklenen, birbirine bitişik odalardan oluşan yapılardan oluşmaktadır. Çatalhöyük yerleşim dokusu İÖ 6500 sonlarına doğru, Batı Anadolu megaron planlı konutlarla benzer şekilde çizgisel düzenlemeye doğru bir yönelim göstermiştir. Başka bir anlatımla, odanın mekânsal düzeni ve yönelimi, merkez alana açılan ana kapının konumuna göre ayarlanmıştır. Bunun sembolik veya işlevsel bir düzenlemenin sonucu olduğu düşünülmektedir[27]. Önceki dönemlere benzer şekilde yapılara düz damlardan veya bir üst kattan girilmiştir.

Güneybatı Anadolu Göller Bölgesi'ndeki Hacılar, Bademağacı, Ulucak ve Çukuriçi merkezlerinden elde edilen Neolitik Dönem'e ilişkin arkeolojik verilerin azlığı Orta Anadolu ile sadece genel karşılaştırmalar yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Özellikle inşa faaliyetlerinde bazı uygulamalarda örtüşmeler olsa da Hacılar Neolitik Dönem'e tarihlendirilen 7 yapı katında, mekânlar Çatalhöyük ve Aşıklı'da saptanan mekânlardan oldukça farklı bir şekilde düşük bir kotta ve yatay olarak inşa edilmişlerdir. Hacılar VI. tabaka evlerinde büyük kerpiç duvarlar ve işlevsel olmamasına rağmen çok fazla ahşap malzemeyle desteklenen üst örtü, düz bir damın ve olası bir üst katın varlığını düşündürmektedir **(Res.1.9)**. Hacılar V-II. yapı katlarında taş temelsiz kerpiç duvarlarla oluşturulan mekânlar, II-I evresinde iç payandalı, kare planlı ve taş temelli olarak inşa edilmiştir. Buna karşılık Orta Anadolu mimarisiyle benzer şekilde düz damlı binalara üst örtüden girme uygulamasına Güneybatı Anadolu Göller Bölgesi'ndeki Hacılar ve Kuruçay'da rastlanılmıştır[28]. İÖ 6500-6000 dolaylarına gelindiğinde ise Güneybatı Anadolu'daki daha sonraki Neolitik topluluklar, Orta Anadolu mimarisine benzer konut ve inşaat uygulamalarında bir geçişe tanık olmuşlardır. Can Hasan I ve Batı Çatalhöyük'deki payandalı evlerle çağdaş ve tipolojik olarak benzeyen yapılara, Kuruçay VII. tabakasında rastlanılmıştır[29].

[27] Hiller, 1997: 68; Perles, 2014: 188; Wright, 2000: 117.
[28] Duru, 1994; Duru, 2012: 1-65.
[29] Çevik, 2019: 219-239.

Resim 1.9 Hacılar VI Geç Neolitik Dönem konutları

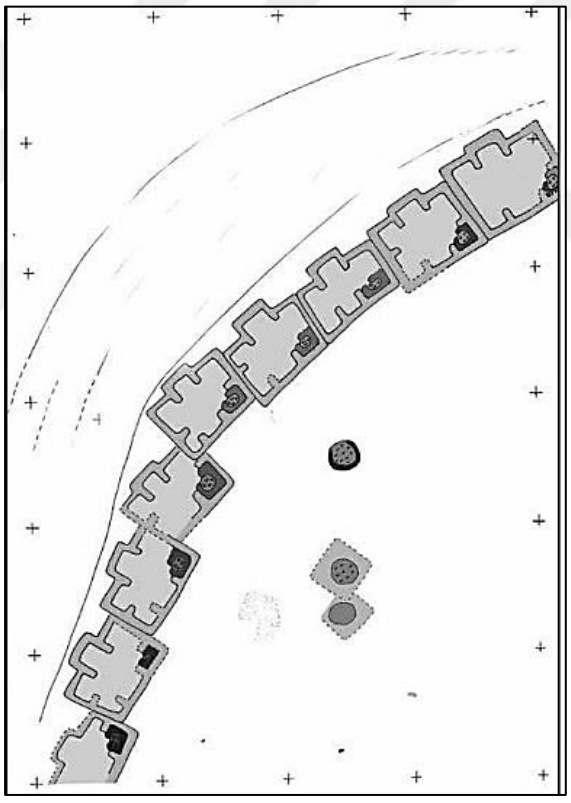
Bikoulis, 2013: 44 Fig.4.

İÖ 8300-6500 dolaylarında Kuzey Batı Anadolu ve Doğu Marmara bölgesinde Fikirtepe, Pendik, İstanbul-Yenikapı ve Aktopraklık C merkezlerinin, Anadolu'nun Neolitik Dönem yerleşimleri ve mimarisine yabancı, düz yerleşim dokusu ve yuvarlak planlı, yarı yeraltı kulübeler gibi gibi özellikler göstermesi 'Neolitik' toplumlara geçişin MÖ 7. binyılın ikinci yarısında hala sürmekte olduğunu göstermektedir. Güneybatı Anadolu'da ise Neolitik dönemin başlangıcı nispeten daha erken başlamıştır. Özellikle, ana kayanın üzerinde yer alan Ulucak VI. tabakadaki yapı kalıntıları, İÖ 7. binyılın ilk yarısına tarihlenmektedir[30].

İÖ 6. binyılın ilk yarısında Kuzeybatı Anadolu ve Trakya mimarisinde en belirgin gelişmelerden biri, düz bir çizgide veya yarım daire şeklinde uzanan, kapıları aynı yöne bakan ve bir sokak veya avluya açılan evlerin inşasıdır. Savunma veya sınır oluşturmak amacıyla höyüğün etrafına kesintisiz inşa edilen mekânlardan oluşan yerleşim dokusu literatürde "sınır evleri" olarak adlandırılmış[31] ve form ve büyüklük bakımından oldukça benzer olarak inşa edilmişlerdir[32]. Kuzeybatı Anadolu'nun en dikkat çekici örneklerinden biri, İÖ 5800-5600 dolaylarına tarihlenen Menteşe ve Ilıpınar VI tabakası sınır yerleşimleridir. Bursa

[30] Duru, 2012: 1-65.
[31] Roodenberg, 2008: 74.
[32] Coockson, 2008: 154-155.

yakınlarında Aktopraklık B yerleşiminde de benzer mimari doku ortaya çıkarılmıştır[33]. Burada daha önceki mimari formlarla geçiş veya süreklilik olmadan inşa edildikleri düşünülmektedir[34]. Hem Doğu Marmara Bölgesi'nde konut mimarisinde kerpiç tuğlaların ortaya çıkması, hem de Orta Anadolu Platosu'ndan miras kalan bitişik mimarinin varlığı, bu yerleşim biçiminin çıkış merkezi olarak Anadolu'yu işaret etmektedir **(Res. 1.10)**. Bununla birlikte, bu özgün yerleşim modeli bu tarihlerde Doğu Marmara Bölgesi ile sınırlı kalmış olmakla beraber Güneybatı Anadolu'da rastlanılmamıştır[35]. Öte yandan Ilıpınar, Hocaçeşme ve Aşağı Pınar gibi merkezlerden elde edilen verilen mekânların üst örtülerinde ahşap malzemenin kullanılmış olduğunu göstermektedir **(Res.1.11)**. Yapıların taşıyıcı sistemleri dahil olmak üzere kullanılan ahşap malzeme, bazı mekân planlarının apsisli olması dolayısıyla yuvarlak dönüşlü köşelere uygun bir şekilde üst örtünün üçgen formu almasını zorunlu kılmıştır[36].

Resim 1.10 Aktopraklık Höyük İlk Kalkolitik Dönem radyal planlı yapılar

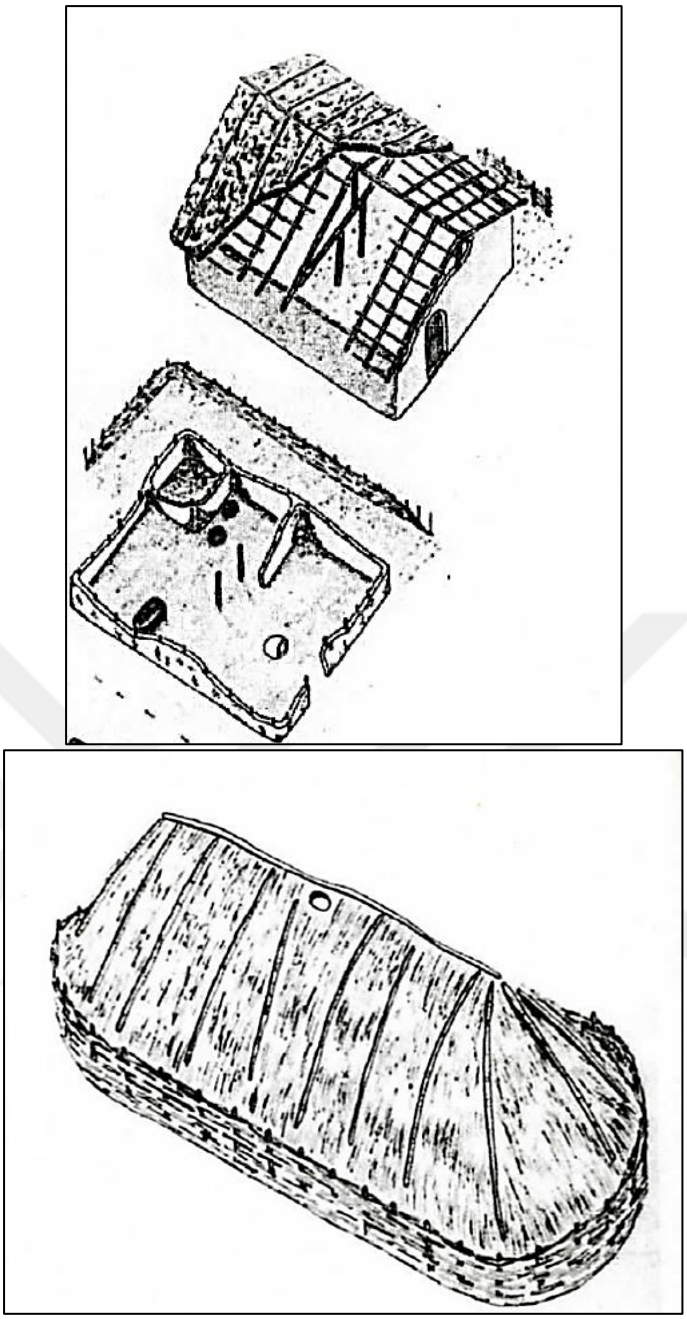
Karul, 2008: 5 Res.8.

[33] İÖ 5800 dolaylarında Ilpınar ve Aktopraklık gibi merkezler, Mersin-Yumuktepe XVI ve Demircihöyük gibi Anadolu'daki daha sonraki Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı yerleşimlerinin radyal yerleşimini önceden haber vermektedir Karul 2008: 4 vd.; Baird, 2012b: 449; Düring, 2011: Şek.7.3.

[34] Karul v.d.,2009; Karul ve Avcı, 2011.

[35] Güneybatı Anadolu'da İÖ 5800-5600 dolaylarında yerleşim dokusu ve mimaride gözlenen kesinti kuzeyde Ilıpınar VI tabakası tarafından tamamlanmıştır. Bu nedenle Ilıpınar VI tabakası, Anadolu'nun batı kesiminde Geç Neolitik- Erken Kalkolitik Dönem'in aydınlatılmasına büyük ölçüde katkı sağlamıştır bk. Gündoğan 2018: 351-370.

[36] Özdoğan, 2005: 158-160.

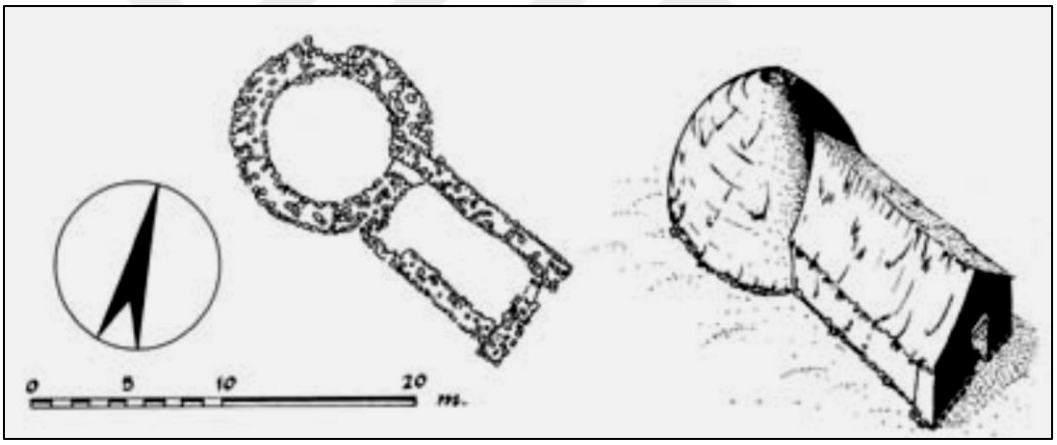
Resim 1.11 Aşağı Pınar II. ve IV. tabaka mekânlarının canlandırması

Özdoğan, 2005: 160 Res.22, 23.

Sonuç olarak Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu ile etkileşimin sürdüğü Batı Anadolu ve Kuzeybatı Anadolu'da, Neolitik Dönem'e tarihlenen dikdörtgen mekânları, insanların yaşamsal faaliyetlerini ve gündelik işlerini gerçekleştirdiği geniş bir açık alan olan "yaşam alanı"nın merkezde yer aldığı, İÖ 7. binyılın başlangıcından itibaren odaların büyütme eğiliminin belirginleştiği görülmektedir. Yerleşim dokusuna ve yerel inşa karakterine göre mekânların üzeri düz veya üçgen örtü formlarda kapatılmıştır.

Anadolu'da Kalkolitik dönem genel hatlarıyla İÖ 6. binyılın başlangıcından 4. bin yılın sonlarına kadar tarihlenmektedir. Coğrafi olarak Bereketli Hilal'in bir parçası olduğu için, Güneydoğu Anadolu'daki arkeolojik veriler, kültürel unsurlar ve gelişmeler, Kuzey

Mezopotamya ile yakın ilişkiler içinde kalmıştır[37]. Güneydoğu Anadolu'da -Keban bölgesi-, Van Gölü çevresi ve Mersin çevresi dahil olmak üzere- hemen hemen tüm Erken Kalkolitik yerleşim yerlerinde, İÖ 6. binyılın sonunda Halaf kültürünün karakteristiği olarak kabul edilen yuvarlak "tholos" lar ortaya çıkmaya başlamıştır[38]. Bu mekânlar muhtemelen mevsimsel işgali temsil etmektedir[39]. Güneydoğu Anadolu'da bu mekânların dışında yaylacı gruplar için olduğu tahmin edilen küçük mevsimlik kamp alanlarına açıkça uymayan büyüklük ve mimari dokuya, Takyan Höyük, Kazane Höyük Domuztepe ve Tell Kurdu'da rastlanılmaktadır[40]. Özellikle Domuztepe'de yerleşimin bilinçli olarak döşenen ve bakımı yapılan hendeklerle farklı mahallelere veya sokaklara ayrılmış, -Halaf dönemi için olağandışı kabul edilen mimarisiyle- Anadolu yerleşimine özgü inşa edilmiş sokaklar boyunca sıralanmış, eklemeli dikdörtgen yapıların olabileceğine dair arkeolojik kanıtlar saptanmıştır. Bunun dışında Domuztepe'de bulunmuş bir kap parçası ve Tell Arpachiyah'dan ele geçen bir mühür üzerinde tasvir edilen dikdörtgen planlı ve üçgen örtülü bir binanın varlığı bu bölgedeki kalıcı yerleşimlerin mekân ve örtü sistemlerine dair kanıtlar sunmaktadır[41]**(Res.1.12)**.

Resim 1.12 Tell Arpaçhiyah tholos

Mellaart, 1975: 160 Fig. 106.

Geç Kalkolitik yerleşimleri İÖ 3. binyılın başında, Orta Fırat Vadisi'nin kuzey kesiminde Arslantepe[42], Kurban Höyük ve Hassek Höyük hariç büyük ölçüde ortadan

[37] Özbal, 2011: 174-204.

[38] Akkermans, 1993; Vennix, Akkermans ve Rouwette, 1996; Akkermans ve Duistermaat v.d., 1996; Akkermans-Schwartz, 2003: 115.

[39] Tholos'ların Güneydoğu Anadolu'da-Girikihaçlıyan örneğinde de görüldüğü üzere- sık sık terk edilme ve yeniden yerleşim kanıtlarının işaret ettiği ve mevsimlik yerleşim için kanıt olarak kabul edilip edilemeyeceği için bk. LeBlanc ve Watson, 1990. Kurban Höyük'te benzer yapı ve boyutlarda tholoslar için bk. Marfoe-Ingraham, 1990: 25-28. Nevali Çori tholosları için bk. Mellink, 1992: 12-728.

[40] Algaze, 1989: 229; Algaze v.d., 1991; Bernbeck, Pollock ve Coursey, 1999; Blaylock, French ve Summers, 1990: 89; Carter, Campbell ve Gauld, 2003: 117-133; Özbal, Gerritsen ve Yener, 2003: 501-512; Özbal v.d., 2004: 37-107.

[41] Carter ve Campbell, 2008: 124; Özbal, 2011: 180.

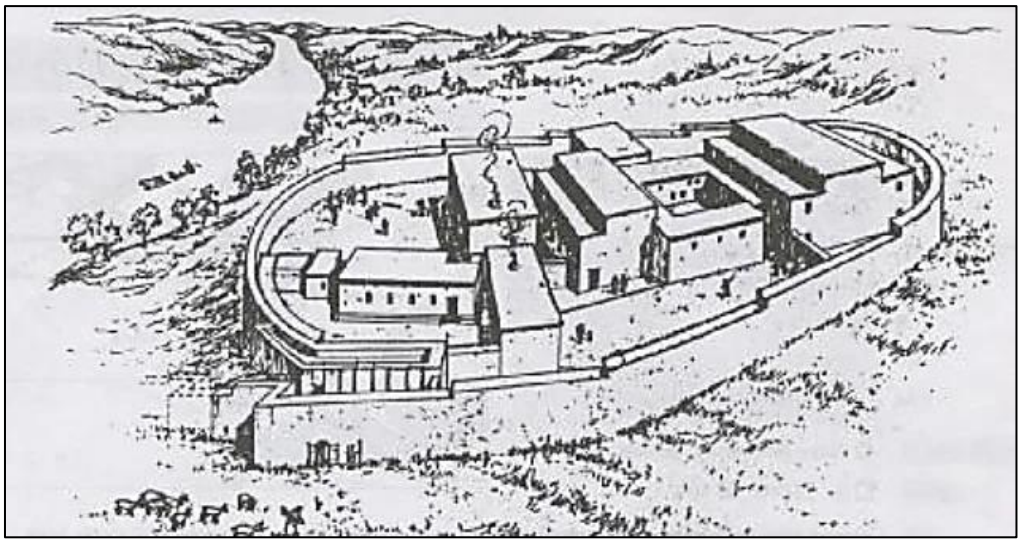
[42] Frangipane, 1997: 45-73; Frangipane, 2011.

kalkmış; yerleşmeler genellikle dağınık, küçük ve genellikle bölgede yeni kurulmuşlardır. Bölgenin güney kesiminde, merkezlerin sayısı ve büyüklüğü azalmış; Tilbeşar Höyük[43] Geç Kalkolitik Erken Tunç geçiş evresinde ilkel yerel mimarisiyle dikkat çekmektedir.

Güneydoğu Anadolu Kalkolitik Dönem özellikle Ubeyd mimarisi kimliği gösteren merkez olarak anılan, Malatya- Değirmentepe ve Altınova Ovası'nda yer alan Tülintepe, tipik olarak Anadolu'ya bağlı bir karaktere sahip, sokaklar boyunca sıralanmış dikdörtgen planlı ve eklemeli mimari yapılardan oluşmaktadır[44]. Bu dönemde Keban bölgesinde bulunan birçok merkez, Orta Anadolu'daki Kalkolitik yerleşmelerle benzerlik göstermektedir. Ubeyd sonrası ile ilişkili mimari ise Malatya yakınlarında yer alan Arslantepe'nin Geç Kalkolitik Dönem'e tarihlenen tabakalarıyla temsil edilmektedir. Yemek pişirme ve zanaat faaliyetlerinin gerçekleştiği düşünülen geniş avluların etrafında, küçük dörtgen planlı odalardan oluşan yapıların[45] dışında anıtsal mimariyi işaret eden bazı kalıntılar da ortaya çıkarılmıştır. Tabaka VII'de duvar resimleri ve kerpiç sütun kaideleri ile anıtsal veya kamusal öneme sahip olduğu düşünülen üçlü yapı ortaya çıkarılmış, bu yönüyle, yerleşim düzeyinde kentsel mekânları ve şehir planlamasıyla Güneydoğu Anadolu Kalkolitik Dönemi'nin erken temsilcilerinden biri olarak kabul edilmektedir[46].

Kalkolitik Mersin-Yumuktepe'nin mimarisi açık bir avlu etrafında dörtgen planlı, üst örtülerinin savunma işlevi taşımasından dolayı örtü sistemi düz olarak tasarlanmış yapılardan oluşmaktadır[47]. Yumuktepe'de köşeleri yuvarlatılmış küçük dikdörtgen mekânlar, Tabaka XV'de tanımlanmıştır[48]**(Res.1.13)**. Daha doğuda, Amuk Ovası yapısallığı, Kuzey Ubeyd merkezleriyle paralellik göstermektedir.

[43] Kepinski, 2007: 152–54.
[44] Gurdil, 2010; Özbal, 2003-501-512; Özbal, 2011: 178-181.
[45] Özgen v.d., 1999: 41; Restelli, 2008.
[46] Frangipane, 1993: 133-161; Frangipane, 1997: 45-73; Frangipane v.d., 2000: 83-99.
[47] Garstang ve Goldman, 1947: 379; Caneva ve Sevin, 2004: 45-73.
[48] Garstang, 1953: 156; Özbal, 2011: 174-180.

Resim 1.13 Yumuktepe XVI. Tabaka

Garstang, 1953: 130-141, 155-175 Fig.79.

Doğu Anadolu'da Kalkolitik Dönem, neolitikleşme sürecinin sona erip yeni bir sosyokültürel modelin ortaya çıkışı arasına tarihlenmekte ve araştırmacılar tarafından "Kura-Araks Kültürü" veya "Erken Transkafkasya Kültürü" olarak tanımlanmaktadır[49]. Doğu Anadolu ve Güney Kafkas topluluklarının İÖ 5. ve 4. binyıllardaki kültürel gelişmeleri, Yukarı Mezopotamya, Suriye ve Güneydoğu Anadolu bölgeleriyle etkileşimler sisteminin bir parçası olmuştur. Tülintepe, Korucutepe ve Yukarı Fırat Vadisi'nde yer alan Tilkitepe büyük ölçüde Halaf etkili yapısallığın örneklerini karşımıza çıkarmaktadır[50]. Erzurum bölgesinin en doğu sınırında yer alan Sos Höyük ise İÖ 3500 ile 3000 arasına tarihlenen VA evresinde yerleşimin en yüksek kısmında olasılıkla sembolik, işlevsel veya sosyal bölünmeyi işaret eden, taş temeller üzerine büyük dairesel bir binanın inşası Geç Kalkolitik Çağ'ın sonu ve Erken Tunç Çağı başlangıcına işaret eden son kırılma olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla İÖ 4. binyılın ortalarında, bölgenin sosyal ve kültürel gelişiminin yanı sıra yerleşim modeli ve yapısallığıyla Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan farklı olarak kendi yerel mimari kimliğini yansıtmaktadır[51].

Batı Anadolu sıra evleri, yerel olarak Anadolu'nun kıyı bölgesinden çok muhtemelen Batı Anadolu'nun iç kesimlerinde ortaya çıkmıştır. Bu tür yapıların en erken örneklerine Geç Kalkolitik Beycesultan'da rastlanmaktadır. Geç Kalkolitik Dönem Bakla Tepe ve Liman Tepe küçük kare planlı mekânlardan oluşmaktadır[52].

[49] Özbal, 2011: 181.
[50] Esin ve Arsebük, 1982: 127-133; Brandt, 1978; Esin, 1976: 160; Esin, 1982: 130-133.
[51] Sagona ve Sagona, 2000: 56-127; Özbal, 2011: 181-182.
[52] Erkanal v.d., 2008; Kouka, 2009: 44; Erkanal, 2011: 130-135.

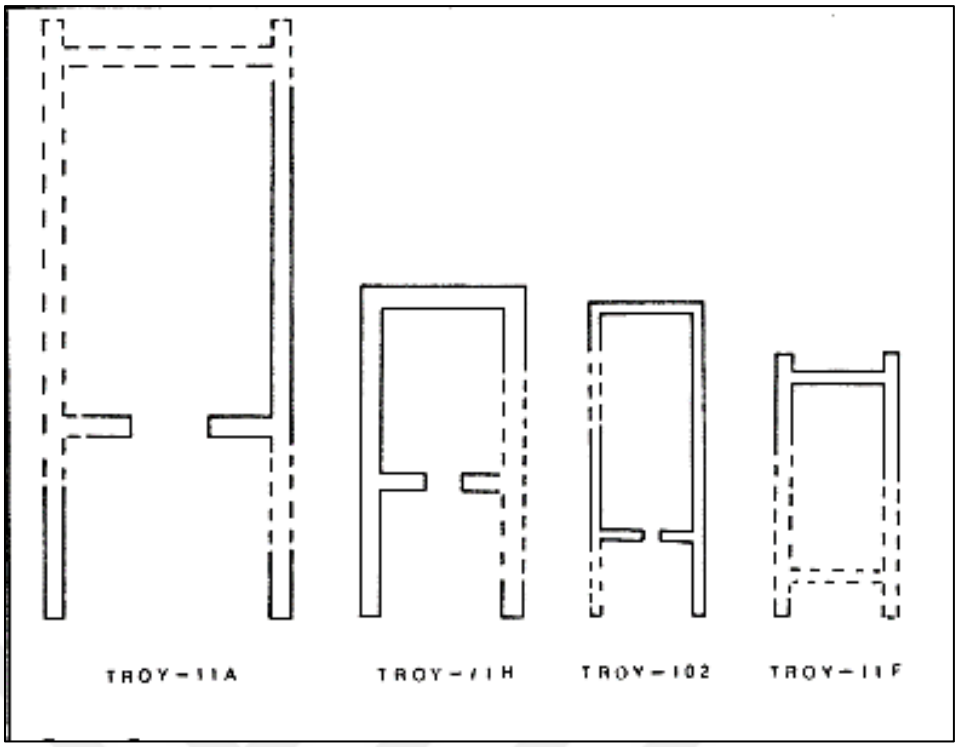
Batı Anadolu Tunç Çağı mimarisine ilişkin araştırmalarda "megaron[53]" ve "Anadolu yerleşim planı" kavramları önerilmektedir. Bununla birlikte söz konusu iki tanımın yalnızca mimari forma odaklanan bir yaklaşım olduğu, doğrusal veya dairesel düzenlemelerin yerel faktörler veya bölgeler arası etkileşimin yanı sıra genellikle üzerinde yeni bir yerleşimin kurulduğu arazinin topografyasına göre belirlendiği kabul edilmektedir[54]. Batı Anadolu'da İÖ 3. binyılda, evlerin sokağa bakan uzun oda birimlerinin paralel sıraları, yerleşim düzeninin en yaygın biçimini temsil etmektedir. Örneğin Troya I mimarisi, uzun odalı, girişleri kısa kenarda yer alan tek mekânlarla karakterize edilmiştir. Yan duvarları paylaşan, sıralar halinde düzenlenmiş tek tip uzun oda birimleri Anadolu'nun batı kesiminde ve yakın adalarda İÖ 3. binyılın ilk yarısında çok yaygındır[55] (**Res.1.14)**. Troya Ib yerleşiminde tespit edilen 5,4 m x 12,8 m boyutlarında megaron Anadolu'da tespit edilen en eski megaron örneği olarak kabul edilmektedir. İÖ 1200'lere kadar çok odalı, avlulu veya avlusuz olarak farklı tipoloji ve genişlikte inşa edilen konutların düz damları, duvarların üzerine paralel olarak yerleştirilen ahşap kirişlerin üzerine ağaç dalları ve kamış vb. organik malzemeler serilerek oluşturulmuştur. Moloz taş- toprak karışımı harç ile doldurulan bu damların kirişleri alttan dikmeler ile desteklenmiştir[56].

[53] 'Megaron' terimini ilk kez Schliemann, Tiryns'teki saray yapısı için kullanmıştır bk. Schliemann 1885: 208–10. Dörpfeld ise Troya II'nin büyük binalarını tanımlamak için megaron ifadesini kullanmıştır bk. Dörpfeld 1902: 85. Blegen, Troya I'in 102 no.lu evini, batı ucunda bir portikoya açılan ve girişi olan, uzun dikdörtgen planlı, bir odalı ve megaron olarak tanımlamıştır bk. Blegen, 1937: 18. Bittel ise bu terimi, bir sundurma ve bir odadan oluşan bağımsız dikdörtgen bir yapı olarak açıklamıştır bk. Bittel, 1942: 138–150. Zamanla megaron terimi Tunç Çağı mimarisinde tüm uzun odaları belirtmek için kullanılmıştır. Öte yandan düz bir örtü ile kapatılan yapılar, herhangi bir yönde büyük ölçüde genişletilebilmektedir. Bunun yanında üçgen örtülü yapılar yalnızca uzunluk olarak genişletilebilmektedir ve dahili destekler kullanılsa bile genişlik sınırlı olarak kalmaktadır. Üçgen veya beşik örtüler, odalar ve sundurmaya eksenel olarak hizalı kalmalıdır. Bu nedenle, megaronun yapısallığında üçgen-kırma örtü uygulaması olağandır bk. Warner, 1994:171-173.

[54] Ivanova, 2013: 17-33.

[55] Blegen, 1937: 8-12; Blegen v.d., 1953.

[56] Ersoy ve Gürler, 1994: 36-40; Eran, 1994.

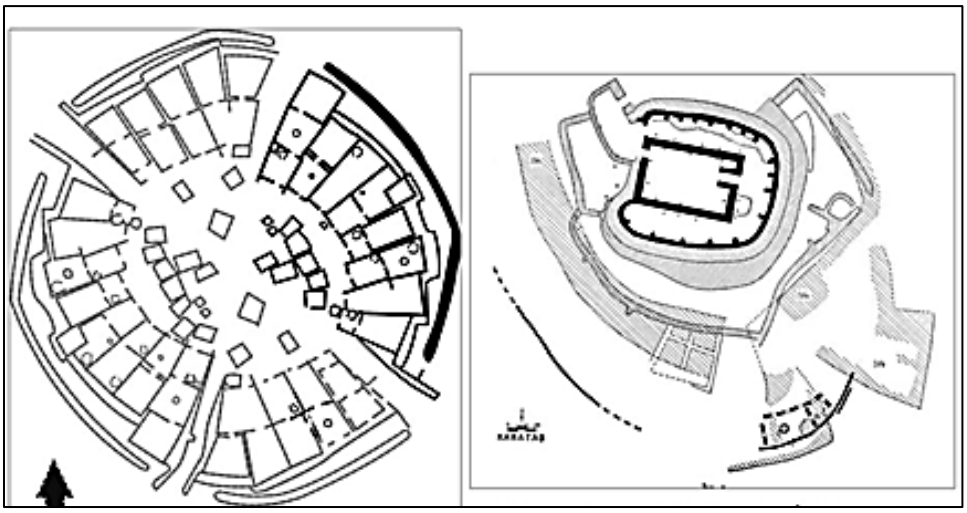

Resim 1.14 Troya megaron planları

Warner, 1979: 135 Fig.2.

Megaron planlı sıra evlere Thermi I–III ve Liman Tepe VI gibi diğer çağdaş yerleşim yerlerinde ve Batı Anadolu'nun iç kesimlerinde örneğin Küllüoba, Demircihöyük ve Beycesultan'da ve Güneybatı Anadolu Karataş- Semahöyük'te rastlanılmıştır[57] **(Res.1.15)**. Ortak kullanımlı duvarlar, yapı malzemelerine ve iş gücüne yatırım açısından en ekonomik çözüm olmuş, bununla birlikte mekânların düz örtü sistemiyle kapatılmış olması yerleşimlerde ortak faaliyetler için alan sağlamıştır. Anadolu yerleşimlerinde Troya I gibi sokaklar az ve çok dar olduğundan ve meydanlar genelde bulunmadığından, bitişik düzenlenen yapıların düz üst örtüleri muhtemelen sosyal birleştirici mekânlar olarak işlev görmüştür[58].

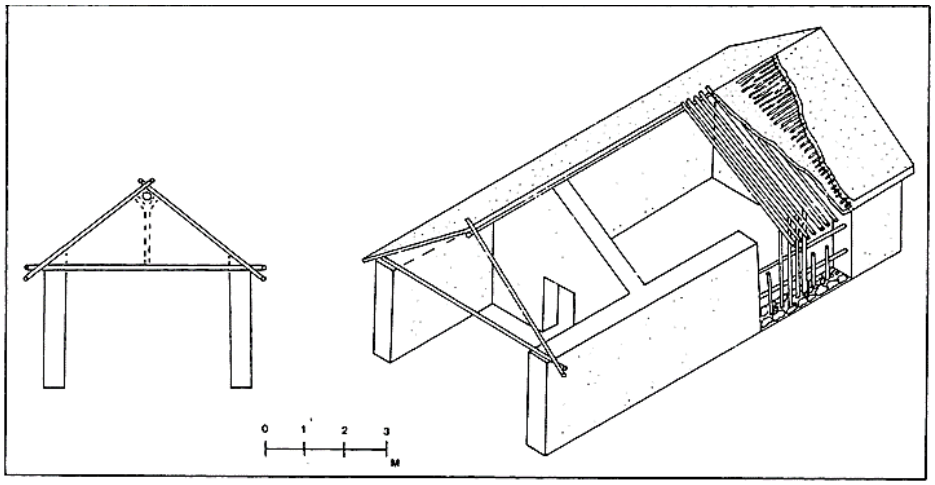
[57] Lloyd- Mellaart, 1962; Korfmann, 1983; Erkanal, 2008; Erkanal v.d., 2012.
[58] Ivanova, 2013: 17-33.

Resim 1.15 Demircihöyük ve Karataş- Semahöyük Yerleşim Planı

Warner, 1979.

Kuzeybatı Anadolu ve Trakya kıyısının Tunç Çağları'nın tipik konutları, Batı Anadolu'da olduğu gibi uzun odalı birimlerden oluşurken, yapılar birbirinden bağımsızdır. Ayrıca, bölgenin mimarisinde yerel malzemelerin kullanımı ve üst örtüde kırma çatının uygulandığı görülmektedir[59]. Öte yandan Karataş- Semahöyük I. ve II. yapı katında bulunan kerpiç topaklarından birinin üzerindeki izlerden yola çıkarak örtü sisteminin üçgen olabileceğini düşünülmektedir **(Res.1.16)**. Bu bulgular ışığında birbirinden bağımsız uzun odalı yapı birimlerinin ve üçgen- kırma çatının varlığı Güneybatı Anadolu'da da izlenmektedir[60].

Resim 1.16 Karataş Semahöyük megaronları çatı rekonstrüksiyonu

Warner, 1979: 142 Fig.5.

Orta ve Güneydoğu Anadolu'da Tunç Çağları mimarisi Batı Anadolu'dan farklı bir konut biçimi sergilemiştir. Orta Anadolu Kültepe ve Alişar'da küçük kare odalardan oluşan

[59] Séfériadès, 1985: 103–117, 145.
[60] Warner, 1979; Warner, 1994: 171-173.

düzensiz planlı yığma yapılara **(Res.1.17)**, Güneydoğu Anadolu'da Norşuntepe ve Arslantepe VIB'de de rastlanılmaktadır[61]. İÖ 2600–2200'de Orta Fırat'ın kuzey kesiminde kent merkezlerinden, daha küçük kasabalardan ve köylerden oluşan bir yerleşim hiyerarşisi ortaya çıkmıştır. Kent merkezleri olarak kabul edilen yerleşim yerleri, standart alanlara sahip açık avluların çevresine yerleştirilmiş çok odalı, dörtgen planlı ve düz üst örtüye sahip geniş konutlarla temsil edilmektedir.

Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu mimarisinde Tunç Çağı boyunca hâkim olan çok odalı evlerin yerleşim planına göre konumları ve çoklu odalar göz önüne alındığında düz örtü ile örtülmüş oldukları anlaşılmaktadır.

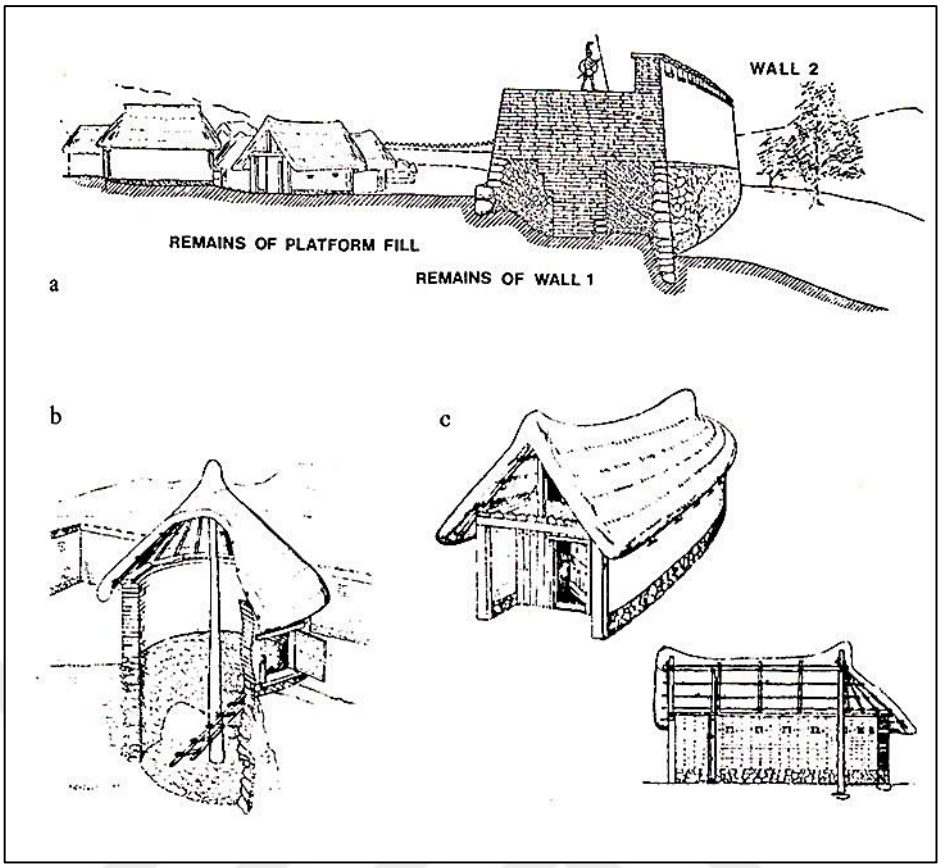

Resim 1.17 Kültepe Tunç Çağları

Larsen, 2015: 15-80.

Smyrna'dan ele geçen veriler ışığında İÖ 10. yüzyıla tarihlenen, tek sıra taş temelli ve üzeri kerpiç bloklarla inşa edilen apsidal evlerin ahşap direklerle desteklenen sazdan yapılmış üçgen bir örtüyle örtüldüğü düşünülmektedir. Öte yandan yine Smyrna'da İÖ 8. yüzyıla tarihlenen konutların, iç mekânlarında yer alan merkezi çatı sisteminin varlığı, üst örtülerinin üçgen olduğunu göstermektedir **(Res.1.18)**.

[61] Schachner, 2018: 457-482.

Resim 1.18 Eski Smyrna İÖ 8. yüzyıl apsidal evler ve üst örtüleri

Nicholls, 1959: 35-137; Nicholls, 1971: Fig.96.

Sonuç olarak Anadolu mimarisinde toprağa yarı gömülü basit mekânlarla başlayan süreç, bölgelere ve yerleşim dokusuna göre karakteristik özellikler taşıyan dörtgen planlı çok odalı bazen çok katlı yapılara dönüşmüştür. Yerleşim dokusu, mekân planları ve boyutları üst örtünün zamanla sisteme dönüşmesini sağlamıştır. Başlangıçta dal örgü tekniğiyle hafif bir malzemeyle kubbe biçiminde kapatılan mekânlar, toprakla sıvanan düz damlara veya ahşapla desteklenen üçgen örtülere doğru gelişim göstermiştir.

1.2. Neolitik Dönem'den Demir Çağı'na Kadar Anadolu'da Mezar Mimarisi ve Örtü

Anadolu topraklarında oluşturulan mezar mimarisinin ve üst örtü sistemlerinin net bir şekilde ortaya konabilmesi adına öncelikle Neolitik Dönem'den Demir Çağı'na uzanan süreçte; ölüm, yerleşim ve mekân arasındaki yakın ilişkiyi vurgulamak yerinde olacaktır.

Ölülerin yaşayanlar arasında maddi mevcudiyetine dair yönelimler, gömü uygulamalarında henüz özel bir mimari tarzın gerçekleşmediği yani mezar mimarisinin söz konusu olmadığı Erken Neolitik Dönem toplumlarında, -diğer uygulamaların yanında- yaşanan bir hanenin zemin veya döşeme altına gömü uygulaması ile karşımıza çıkmaktadır.

Erken Neolitik Dönem Güneydoğu Anadolu'da ölüler, kısmen yaşanılan mekânının döşeme altlarına veya Çayönü'nde bulunan 'Kafataslı Yapı' gibi ayrı mekânlara bırakılarak bir

nevi özel uygulamayla gömülmüşlerdir[62]. İÖ 7. ve 6. binyıllara gelindiğinde ise yaşam mekânı veya yerleşim içinde bulunan gömülerin azlığı, uygulamanın Çayönü başta olmak üzere Güneydoğu Anadolu'da terk edilmeye başladığını göstermektedir[63].

Ölülerin yaşanılan mekâna gömülmesi Orta Anadolu'da Aşıklı Höyük, Boncuklu, Çatalhöyük doğu iskanı[64], Köşk Höyük, Musular ve Tepecik-Çiftlik gibi merkezlerde dikkate değer ölçüde uygulanmıştır[65]. Bu uygulama, Boncuklu'da konut olarak kullanıldığı arkeolojik verilerle saptanan İÖ 9. binyıl eğrisel yapılarında, Aşıklı Höyük İÖ 9. bine tarihlenen mekânlarda ve Çatalhöyük doğu höyüğün en geç tabakalarına kadar iki bin yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır[66]. Çatalhöyük'te gömü uygulamaları ve yapı sürekliliği arasında kurulan bu ilişki zamanla yerleşimin dikey olarak genişlemesine sebep olmuş bu da olasılıkla gömülerin ayrı birimlere yapılması gerekliliğine yol açmıştır[67].

Kuzeybatı Anadolu'nun Erken Neolitik Dönem Fikirtepe kültüründe, sazdan inşa edilen yarı toprağa gömülü yuvarlak kulübeleri tabanlarında ortaya çıkarılan gömüler ölüm ve mimari arasında güçlü bir ilişkiye işaret etmektedir. Bununla birlikte Neolitik Dönem Batı Anadolu ve Trakya'da yaşam mekânının alt zeminine gömü yapılmış olabileceğine dair kanıtlar yetersiz olsa da Neolitik ve sonrası dönemlerde bölgesel farklılıklara rağmen ölüler ile yaşayanların mekânı arasındaki maddi ayrımın keskin bir şekilde yapıldığı düşünülmektedir.

Bugüne değin yapılan araştırmalar ışığında, Anadolu genelinde İÖ 3. binlere kadar ölüler için ayrı bir mekân inşasının gerçekleşmediği ortaya konmuştur. En azından ayrı bir mekân veya ev yapma düşüncesinin kalıcı bir malzemeyle oluşturulduğu somut kanıtlar ilk olarak bu tarihlerden geldiğini belirtmek gerekmektedir. Yapılan araştırmalarda her ne kadar mezar mimarisinin evsel donanımları takip ya da taklit ettiği konusunda hem fikir olunsa da, kalıcı malzeme ve büyük ölçekli inşaat projeleriyle ve çoğu zaman yerel inşa karakterinin etkisiyle oluşturulan özel yapılar olduğu da kabul edilmektedir. İÖ 3. binlere gelindiğinde hammadde kaynaklarının kontrolünü ele geçiren ve madenlerin Anadolu içinde ve dışındaki merkezlerle yapılan ticaretiyle zenginleşen elitler, refah düzeylerine uygun bir şekilde zengin

[62] Braidwood- Çambel, 1982; Schirmer, 1990; Özdoğan, 2008: 157.
[63] Özdoğan, 2002; Akkermans, 2008: 621.
[64] Düring, 2006: 107; Hodder, 2006: 60.
[65] Mellaart, 1967: 204-209; Esin- Harmankaya, 1999: 120; Düring, 2006: 86-93; Büyükkarakaya vd., 2009: 201-211; Baird v.d., 2012.
[66] Çatalhöyük evinin 'temiz' ve 'kirli' alanlara bölünmesi, muhtemelen ölülerini evin belirli bir köşesine daha temiz, beyaz sıva yüzeylerin altına gömen Konya Ovası'ndaki daha önceki Neolitik topluluklardan miras alınan yerel bir gömü geleneğidir bk. Baird vd., 2012: 234.
[67] Özbaşaran, 1998; Düring, 2006: 84.

mezar hediyeleriyle beraber gömüldükleri oda mezarlar inşa ettirmişlerdir[68]. Zenginlik ve refah olgusu dışında, ticaretin ve göçlerin doğal sonucu olarak başka kültürlerle kurulan yeni ilişkiler sayesinde Anadolu'da yaşam mekânlarından ayrı ve kalıcı mezar yapısallığına giden süreç tam anlamıyla başlamıştır. Orta Anadolu'da Alacahöyük'ün güneydoğu kesiminde yer alan bir mezar yapısı literatüre "Kraliyet Mezarları" olarak geçmiştir. Yapı, yerleşim alanının dışında, 25 metrekare boyutlarında, düzgün taşlarla inşa edilmiş dikdörtgen planlı ve üzeri ahşap kirişlerle örtülü düz bir şekilde kapatılmıştır. Yaklaşık 14 bireyin gömüldüğü yetişkin mezarlarının bulunduğu bu yapı, yerleşimin başka yerlerinde karşılaşılan İlk Tunç Çağı mimarisi özellikleri gösteren Horoztepe mezarları[69], Anadolu'da bilinen belki de en erken temsilcilerindendir. Mezar odalarının duvarlarının üzerine ahşap kirişler atıldıktan ve kiriş araları dal kamışlarla kapatıldıktan sonra tavanları killi ile sıvanarak düz kapatılmıştır. Üst örtünün orta kısmının çökmemesi için yine ahşap kirişlerle üst örtü desteklenmiştir[70].

Orta Fırat'ın kuzey kesimlerinde ise İÖ 2600–2200 tarihlerinde kent merkezlerinden, kasabalardan ve köylerden oluşan bir yerleşim hiyerarşisi ortaya çıkmış dolayısıyla yapı birimlerinin niteliği toplumsal tabakalara da yansımıştır. Bu merkezlerde uygulanan çok çeşitli mezar tiplerinden yer altına açılmış oda mezarlar, toprak mezarlardan sonra ikinci en sık görülen kategoride yer almaktadır[71]. Malatya- Arslantepe[72], Karahöyük Gedikli Mezarı[73], Tilmen Höyük[74] ve Gre Virike'de[75] bitişik üç odadan oluşan yer altı mezar kompleksi inşa edilmiş; bu tür oda mezarlar, toplumsal tabakaların ve yönetici sınıfın hatta anıtsal mezarların bölgedeki habercisi olarak varlığını göstermiş ancak İÖ 3. bin yıl sonlarına doğru inşası sona ermiştir[76].

Batı Anadolu'da ise İÖ 2. bine tarihlenen tholos mezarlar[77], yuvarlak planlı bir mezar odasına girişi sağlayan kısa bir koridor ve bindirme tekniğinde inşa edilmiş kubbe formunda bir üst örtüye sahip, yuvarlak planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Batı Anadolu Tunç Çağları yerel mimari örneklerini sergileyen ve aynı zamanda saray mimarisine öykünen erken kanıtları olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

[68] İÖ 3. binyıldan başlayarak 1000 yıllık süreç boyunca en çok Doğu Anadolu ve Kızılırmak sınırları içerisinde az da Batı Anadolu'da inşa edilen oda mezarlar için bk. Parıltı ve Yücel, 2020: 222.
[69] Yakar, 2011: 1-8.
[70] Çınaroğlu, 2018: 67-78.
[71] Carter v.d., 1995; Yılmaz, 2006: 71; Ökse, 2007b.
[72] Frangipane v.d., 2001: 105-139.
[73] Alkım ve Alkım, 1966:27-58.
[74] Alkım ve Alkım, 1966:27-58; Duru, 2006; Yılmaz, 2006: 73- 74; Duru, 2010; Ezer, 2014: 5-23.
[75] Ökse, 2006; Yılmaz, 2006: 73- 74.
[76] Yılmaz, 2006: 74-75.
[77] Birçok araştırmacının çalışmalarında Miken tholosları veya Miken etkili mezarlar olarak bahsi geçmektedir ve Mansel tarafından Anadolu kubbeli mezar geleneğinin çıkış noktası olarak tanımlanmaktadır bk. Mansel, 1973: 143-158.

Demir Çağı'ndan Geç Roma Dönemi'ne kadar uzanan süreçte Anadolu topraklarında oluşturulan ve çalışmamıza dahil edilecek ve üst örtü sistemleri açısından yoğun çeşitlilik gösteren mezar yapıları hakkında genel bilgi vermeden önce, kronolojik, bölgesel ve coğrafi koşullarla çeşitlenen üst örtü sistemlerini kültürel bağlamda değerlendirmek ve farklı inşa tekniklerini açıklamak adına mezar yapısallığında anıtsallık kavramına değinmek gereklidir. Anıtsallık kavramı, arkeoloji literatüründe saraylar, tapınaklar ve mezar yapıları gibi özel yapıları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Bu denli büyük ve karmaşık yapılar, toplumların kültürel aidiyetlerinin ve sosyopolitik duruşlarının anlatımında belirleyici bir rol oynamaktadır. Anıtsal yapılar çoğunlukla, gücü ve otoriteyi simgelediği için uzun vadeli bir iş gücü, kaynakları koordine ve kontrol etme yetisi gerektirmektedir. Bu sebeple mutlaka belirli bir kesimin tekelinde olmalıdır. Günümüze ulaşan bu anıtsal yapılarla, Anadolu kültürlerinin biyografisini okumak dışında bunların inşasında veya kullanımında yer alan insanların belleğini deneyimleme şansına sahip olunmaktadır. Öte yandan, toplumsal düzenin ve kolektif iradenin fiziksel tezahürleri olarak karşımıza çıkan anıtsal yapılar, alan seçimiyle kültürel hafızayı biçimlendirmelerinin yanı sıra, inşasında kullanılan teknikler ve kalıcı malzemeler, dönemin teknolojisinin iş gücü ve deneyimlerle nasıl birleştirildiğini ortaya koymaktadır. Anıtsal mezar yapıları ise seçkin kimliklerin gömütleri olması yanında, mimarisi ve tasarımıyla ayırt edici özelliklere sahip ve ölünün yaşarken yaptıklarını anmak ve vurgulamak amacıyla diğer yapı türlerine göre daha fazla tasarım özgürlüğü ve daha fazla tipoloji çeşitliliği gösteren mimarlık tarihinde özel bir yere sahiptir[78]. Böylesine bir inşaat projesini yürütmek ve finanse etmek için gerekli kaynaklara sahip yönetici veya topluluklara özgü olmaları yanında mimari tasarım ve dekoratif detaylarla güçlü bir sembolizmi ifade eden antik mimarinin en fazla yapı tipolojisini sergileyen anıtlarıdır. Antik dünyanın diğer yapı türleri, genel anlamda kendine özgü işlevleri için tek bir genel tasarım ve yapım modeline sahipken, yerel mimari geleneklerin çeşitlendirdiği bireysellik ve gücün çoğu zaman önemli olduğu mezarlar için aynı şey geçerli değildir[79]. Bölgesel inşa karakterini yansıtan, evsel donanımları takip eden, aynı zamanda uygulanan özel teknik ve malzemeyle güç ve ihtişamı vurgulayan antik dönemin bu mezar tipleri bu bağlamda diğer yapı türlerinden farklıdır.

Anadolu başta olmak üzere tüm Akdeniz dünyasında Demir Çağı'ndan Roma İmparatorluk Dönemi'ne değin çeşitli tipolojiler sergileyen mezarların, örtü sistemleri başta olmak üzere tüm donanımları bölgesel, kronolojik ve kültürel etmenlerin yanında kalıcılık, onurlandırma, güç ve zenginliğin vurgulanması gibi sebeplerle de zengin bir çeşitlilik

[78] Waywell 1980: 1-4; Fedak 1990:1-6.
[79] Fedak, 1990:1-6.

göstermiştir. Bunun yanında siyasi istikrar ve ekonomik refah ortamı büyük ve gösterişli mezarları inşa etmek için çok önemli bir etken olmuştur. Antik dönemde Anadolu başta olmak üzere tüm Akdeniz dünyasında Demir Çağı'ndan Roma İmparatorluk Dönemi'ne değin çeşitli formlar ve inşa teknikleri sergilemişlerdir.

Konumları yerel jeolojik koşullara bağlı ve çoğu ulaşılması güç, yüksek yerlerde konumlandırılmış kaya mezarları, ekonomik koşullar ve geleneksel mimarinin takip edilmesi yanında bazı kültürel bölgelerde karşımıza çıkan özenli işçilikli cephe tasarımlarıyla anıtsal kabul edilmektedir. Önemli bir kişinin veya aynı aile veya aynı sosyal grubun üyelerinin gömüldüğü üzerine toprak yığılarak heybetli görünümüyle gücü ve zenginliği vurgulayan tümülüsler, en az mimari ve dekoratif tasarımda çeşitlilik gösteren bağımsız mezar anıtları kadar güç ve otoriteyi vurgulamaktadır. Bu bağlamda kalıcılık esasına dayalı olarak ve çoğu yüksek olasılıkla anıtsallık düşüncesiyle inşa edilmiş olan bu mezar yapıları, üst örtü sistemlerinin form, teknik ve malzeme çeşitliliğini ortaya koymak adına önemli bir çıkış noktasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM
ANADOLU MEZAR MİMARİSİ ÜST ÖRTÜ SİSTEMLERİ

2.1. Form

2.1.1. Kubbe Örtü

Roma dünyasının kilit taşlı teknikle inşa edilen kubbe ve kemerlerinden önce, bindirme tekniğiyle oluşturulmuş geometrik formlar bir dizi tarih öncesi kültürde tanınmıştır[80]. Mezar yapılarında Tunç Çağları ve sonrasında, düz örtüyle birlikte uygulanan bu en erken örtü formu, literatürde sahte kubbe, bindirme kubbe veya örtüyü oluşturan eş merkezli halkalar sebebiyle lineer ya da konsantrik bindirme adıyla adlandırılmaktadır[81].

Kubbe formu, Yunanca ve Latince 'domus- ev' sözcüğünden türetilerek İngilizce'ye "dome" adıyla geçmiştir. Orta ve Geç Latince'de doma sözcüğü ev, çatı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, yapısallığın başladığı ilk dönemlerde konut mimarisi mekân örtülerinin en erken formlarından biri olarak kabul edilmektedir[82]. İÖ 4. yüzyılda geliştirilen kilit taşlı tekniğin tüm incelikleri öğrenilene kadar özellikle yeraltı tapınakları, tümülüsler, arı kovanı mezarları, kuyu mezarlar, kuyu evleri veya sarnıçlarda uygulanmıştır[83]. Daha önceki kültürlerin kulübe evlerinin orijinal biçimini yansıttığı düşünülen, konut mimarisine ilişkin tipolojilerin anıtsal mimariye yansıtıldığı örneklerden biri olarak kabul edilen bu form, İÖ 2. binyılda Girit'ten İberya'ya kadar bindirme tekniğinde inşa edilmiş mezarlarda yaygınlaşmıştır[84]. Genellikle yuvarlak planlı yapıların üst örtüsüne atfedilen kubbe şeklinin ardındaki simgesel anlamlar ölümü, tanrısallığı ve kraliyeti temsil etmesi dışında, şekle daha çok ilahi bir işlev veren göğe veya göklere benzediği kabul edilmektedir. Bu da şeklin neden öncelikle dini yapılarda (tapınaklar gibi) ve cenaze mimarisinde kullanıldığını daha iyi açıklayabilmektedir[85].

Mezar mimarisinde Bronz Çağı Girit toprak üstü mezarları[86], Yunan anakarasında

---

[80] İberya'nın megalitik mezarları ve Britanya Adaları'ndaki Tunç Çağları'na tarihlenen mezarlar ve ayrıca Sardinya'daki Nurage'ler bindirme tekniğiyle inşa edilen kubbelerle örtülmüştür Cavanagh-Laxton, 1981: 109. Girit'teki yaklaşık 45 arkeolojik alanda 70'den fazla Minos tholos mezarı bulunmuştur. Bu yapıların çoğu, Girit'in orta bölümü ve güneyinde Mesara ovasında ve çevresinde yer almaktadır. En erken inşa edilenlerinden biri Yerakambos II tholosu İÖ 3. bin sonlarına tarihlenmektedir bk. Blegen, 1954; Branigan, 1970; Watrous v.d. 1993: 191-248.

[81] Mansel, 1943; Mansel, 1973; Como, 2006: 150; Como 2007; Bora, 2015: 319.

[82] Smith, 1950: 5.

[83] Cavanagh ve Laxton, 1981: 109; Martynenko, 2017.

[84] Smith, 1950: 3-9.

[85] Liddell ve Scott, 1968; Andrews, 2019: 1.

[86] Orlandos, 1968; Girella, 2013.

keşfedilmiş Miken mezarları[87] ve çağdaşları Geç Minos mezarları[88], Etrurya bölgesinin yuvarlak veya oval plan üzerine yassı taşlarla düz taşırma tekniğinde oluşturulmuş kubbeli mezarları bu formun mezar mimarisinde uygulanan en erken örneklerini temsil etmektedir. Roma kubbelerinden önce günümüze ulaşan en erken ve sağlam örnekleri olan Miken tholos mezarlarında–Atreus Hazine Binası[89] 14,5 m çapındadır- anıtsal boyutlara ulaşmıştır[90]. Anadolu coğrafyası mezar mimarisinde ise en erken İÖ 2. bine tarihlenen, kısıtlı bir alanda ve az sayıda ele geçmiş mezarlarla başlayan örnekler Helenistik Dönem sonlarına kadar devam etmektedir.

İçi boş yarım küre şeklinde, iç bükey bir mekân örtüsü olan kubbe, bindirme tekniğinde; hafifçe dirsekli ve art arda eş merkezli halkalar halinde düzenlenmiş taş elemanların odanın duvarları üzerinde mekânın tavanına doğru iç boşluğu kapatarak, iç bükeyde sivrilmesi ve odanın iç çapıyla orantılı bir biçimde sonlanmasıyla inşa edilir. Bindirmeli kubbeler üç boyutlu yapılardır ve dairesel veya daireye yakın mekânlarda bir merkez hattı etrafında simetrik veya buna yakın olarak inşa edilmiştir. Bindirmeli kubbe veya sahte kubbe, "gerçek kubbe"den farklı olarak tamamen yatay katmanlardan oluşmaktadır. Üst üste yerleştirilen taş halka çapları her kademede gittikçe daraltılır ve alttakine göre çıkıntı yapacak şekilde yerleştirilmiş yatay bloklar, birbirleri üzerinden kademeli olarak taşırılarak örtülecek açıklık daraltılır ve çoğu zaman yassı bir kapak taşıyla sonlanır. Dörtgen planlarda ise aynı form, odanın duvarlarının genellikle ikinci veya üçüncü sırada iç bükey yükseltilmesi ve konsantrik bindirilmesiyle oluşturulmuştur. Mekânın köşeleri, odanın planı kaba bir oval hale gelene kadar kaybolmaya yani duvarlar üzerinde dairesel yükselerek odanın daraltılması ve çoğu zaman bir kapak taşıyla sonlandırılmasıyla bindirme kubbe formu inşa edilmiştir. İlerde değineceğimiz bindirme tonoz formu veya düz taşırma tekniğinden farklı olarak konsantrik (eş merkezli) teknikle inşa edilmiş kubbeler, dörtgen planlı mekânlarda konsollardan sonra başlatılır[91].

---

[87] Literatürde Miken kubbeli mezarları ve arı kovanı mezarlar olarak geçen tholos, üzeri toprak ve moloz taşlarla örtülü dairesel planlı bir odanın üzerinin bindirme tekniğiyle kubbe ile örtüldüğü mezarlardır. Mezar odası, çoğu zaman bir tepe yamacında dairesel bir çukurun kazılmasıyla elde edilmiştir bk. Wace v.d., 1921: 396; Theodossiev, 2011: 1-60; Dirlik, 2012. Asıl mezar odasına giriş dromostan yapılır. Dromos eğimi radyal bir yön izleyerek tümülüsün dairesel duvarlarını kesmektedir. Dromosun duvarlarla birleştiği yerde stomion olarak bilinen asıl mezar odasına girişin sağlandığı bir başka oda bulunmaktadır bk. Como, 2004; 2007. Yunan mimarisinde herhangi bir yuvarlak yapıyı tanımlamak için kullanılan ve bu yapılara atfedilen kubbe şeklinin kökeni ise ilahi, kraliyet ve göksel anlamlarda veya geleneklerde bulunur bk. Lehmann, 1945: 1-27.

[88] Alberti, 2004: 127-136.

[89] Wace v.d., 1921. Atreus Hazine Binası'nda bindirme sistemindeki kubbenin gerçek kubbe ile benzer teknik ve statik özellikleri konusunda bk. Como, 2006: 779; Como, 2009: 387.

[90] Cavanagh ve Laxton, 1981; Santillo ve Frizell ve Santillo, 1984: 45-52; Como, 2004.

[91] Dörtgen plandan kubbeye geçişi sağlamak için uygulanan pandantifler için bk. Hasol, 2014: 92.

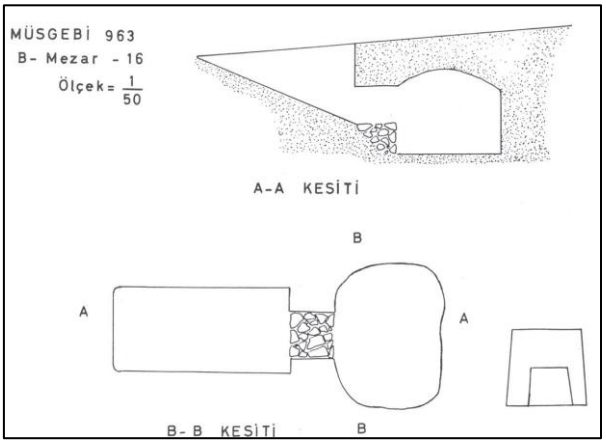
Geniş mekânları geometrik formlarda örtmek düz örtüye kıyasla en basit ve ekonomik yoldur. Yatay sıralar boyunca yapılan düzenleme, bindirme kemere benzer şekildedir ve kubbenin meridyenini oluşturan taş dilimlerinin her biri sadece yatay kuvvetlerin iletilmesi yoluyla bağımsız olarak tasarlanmıştır. Bu bağlamda, bindirme tekniğiyle oluşturulmuş kubbenin bir dizi bağımsız meridyen sahte kemerden oluştuğu kabul edilmektedir[92]. Dış formunu oluşturan taş elemanların art arda yerleştirilmesi ve konsollar tarafından desteklenmesi özellikle statik açıdan bir gereksinimdir. Kupolalarda ise yapı düzlemini dik olarak takip ederler. Bindirme kubbenin konstrüksiyonunda iki katman vardır: "iç kısım (intrados) nesnenin yapısıdır, dış kısım (extrados) ise ağırlık merkezi ve çerçeve olarak işlev görmektedir[93].

Anadolu coğrafyasında, bu örtü formu ve tekniğin mezar mimarisinde uygulandığı bilinen en erken örnekleri İonia ve Karia bölgeleri ile temsil edilmektedir. İonia'da Geç Tunç Çağı'na tarihlenen Panaztepe[94], Kolophon, Baklatepe ve Değirmendere'de bulunan tholoslar, kısa ve dar dromoslu, mezar odaları ise bindirme tekniğiyle kubbe formunda kapatılmıştır[95].

Coğrafi konumu nedeniyle batıda Minos-Miken kültürleri ile doğuda Hitit İmparatorluğu ile ilişkili olan ancak yine de kendi kültürel özelliklerini ortaya koyan Karia'da ise, özellikle Bodrum Yarımadası'nı kapsayan bölgede, üzeri bindirme kubbe ile kapatılmış dairesel mezarlar en erken İÖ 12. yüzyılın sonları ile en geç İÖ 11. yüzyılın ikinci yarısı başlarına tarihlendirilmektedir[96]. Milas Hüsamlar Mahalllesi Mezar 342, Milas Pilavtepe Oda Mezarı ve Bodrum Müskebii Mevki Mezarı **(Res.2.1)**, literatürde arı kovanı mezar olarak da geçen konsantrik bindirme tekniğiyle inşa edilmiş kubbeli tholosların, Karia mezar mimarisinde görülen en erken örnekleridir. Bodrum ile Milas arasında, modern yolun 2 km doğusunda kalan Çömlekçi'de bulunan üst örtüsü çökmüş olmasına rağmen en iyi korunmuş olan dairesel mezar ise çapı 3 m duvar yükseklikleri O,3 ile O, 6 m ye kadar günümüze ulaşmış ve duvarlarının eğiminden anlaşılacağı üzere üzeri bindirme tekniğiyle kubbe

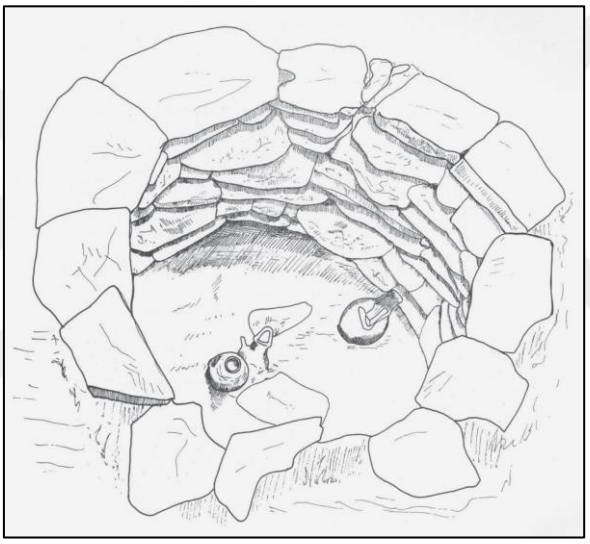
[92] Como, 2004: 779.
[93] Martynenko, 2017: 18.
[94] İonia yerleşimlerinin en erken alanlarından biri olan Panaztepe'de, İÖ 14- 13. yüzyıllara tarihlenen 17 tholos mezar yassı kireç taşlardan inşa edilmiş ve kısa bir dromosa sahiptir bk. Erkanal ve Erkanal, 1986: 67-76; Erkanal ve Öktü, 2008: 65-75.
[95] İonia'da Panaztepe'nin II. evre tabakasına tarihlen tholos mezarlar için bk. Erkanal, 2001: 271. Değirmendere nekropolünde İÖ 1200'lere tarihlendirilen Kolophon Mezarı bk. Bridges, 1974: 264-266; Forbeck ve Heres, 1997; Mariaud, 2011: 687-803.
[96] Genel olarak bk. Cook ve Blackman, 1971: 33-62. İÖ 1375'den 1130'a tarihlenen Milas Pilavtepe oda mezarı için bk. Benter ve İnce, 2010: 343-350. Bodrum Müskebi mezarları için bk. Boysal, 1967: 31-56. Milas Hüsamlar Mahallesi'nde yer alan İÖ 12. yüzyılın sonları ile en geç İÖ 11. yüzyılın ikinci yarısı başlarına tarihlendirilmiş Mezar 342 için bk. Paton, 1887: 64-82; Bean- Cook, 1955: 85- 171; Bass, 1963: 353- 361; Özer, 2019: 133-168.

formunda kapatılmış olmalıdır[97] **(Res.2.2)**.

Resim 2.1 Müskebi Mevkii Mezarı

Mariaud, 2012: 358 Fig.3

Resim 2.2 Çömlekçi Mezarı

Mariaud, 2012: 358 Fig.3,6.

Paphlagonia'da ise, muhtemelen Geç Tunç Çağı'na ait tekil bir örnek karşımıza çıkmaktadır. Uzun dromosu, dikdörtgen bir ön oda ve yuvarlak planlı üzeri kubbeyle örtülü asıl mezar odasından oluşmaktadır. Kubbeli bir oda ve bazı Miken mezarlarının düzenini anımsatan dikdörtgen bir odadan oluşmaktadır.[98]

Bu erken örnekler ışığında mezar yapıları içerisinde ve çevresinde çok sayıda yerli ve ithal Miken seramiklerinin bulunmuş olması ve mimari benzerlikler dolayısıyla bu mezarlar çoğu araştırmada Miken mezarları ya da Miken etkili mezarlar olarak anılmaktadır[99]. Anadolu'da taş malzeme ile inşa edilmiş bindirme kubbeli dairesel mezarların kaynağını Yunanistan olarak işaret eden Mansel, bu geleneğin İÖ 2. bin sonunda Anadolu'ya göçlerle

[97] Mariaud, 2012: 358.
[98] Leoanard, 1915: 226-231.
[99] Cavanagh ve Laxton, 1981: 109-140; Galanakis, 2007: 239-256; Lazar v.d., 2004: 239-255; Gür, 2013: 31-52.

gelmesi yanında yerel formlarla birleştirilerek uygulandığını aktarmaktadır[100]. Miken tholos mezarlarında olduğu gibi dromos ve üzeri bindirme kubbeyle kapatılmış dairesel bir mezar odasından oluşması yanında bazı belirgin farklılıklar da vardır. Çapları Miken mezarlarına kıyasla daha küçük olan bu yapılar, girişleri üzerinde bir lento, kubbeyi statik açıdan destekleyen konsol ve rahatlatma üçgeni gibi mimari unsurları olan Yunanistan tholos mezarlarından bu doğrultuda ayrılmaktadır[101].

Anadolu mezar yapıları Demir Çağı sonrasına tarihlendirilen, bindirme tekniğiyle inşa edilmiş kubbe formunun tez çalışması kapsamında değerlendirilen ilk örneği, Bodrum yarımadası güney kesiminde sarp bir dağın tepesinde yer alan, modern Mandra köyü yakınlarındaki Termera-Asarlık nekropolünde ilk kez C.T. Newton tarafından[102] tanımlanmış mezardır. Newton 5 numaralı mezar **(Kat. No.1)** olarak bilinen yapı 3,66 m genişliğinde, 3,84 m uzunluğunda ve 2,44 m yüksekliğinde korunmuş olan izodomik duvarlarla inşa edilmiştir. Odanın duvarları hemen üçüncü sırada iç bükey kıvrılarak, bu noktada başlayan bir korniş üzerinde bindirme kubbe ile örtülmüştür. C. T. Newton tarafından arı kovanı mezar olarak tanımlanmış ancak kesin bir tarih önerilmemiştir. Alanda daha sonra kazılar yapmış olan Paton ve Myres, Newton'un bulmuş olduğu tüm mezarları duvar işçiliğinden yola çıkarak İÖ 7.-6. yüzyıllara tarihlemiştir[103]**.**

Karia'nın mezar mimarisi tipolojisi bakımından özel bir bölgesinde, Halikarnassos yarımadasında Geometrik Dönem'den itibaren, çoğunlukla yerel malzemeyle çok sayıda tümülüs inşa edilmiştir[104]. Bu mezarların çoğu yarımadanın iki ayrı bölümünde, Asarlık (Termera) ve Pedasa'da yoğunlaşmış olan en iyi korunmuş ve aynı zamanda en önemli örnek Torba köyünde bulunan Gebe Kilise'de yer almaktadır. Gebe Kilise Mezarı **(Kat. No.2)**, W. Radt tarafından 'Gökçeler/Kaplan Dağ Grubu' olarak adlandırılan benzer taş tümülüslerden

[100] Mansel, 1943: 30-32; Gümüş, 2013: 8 dpn.97.

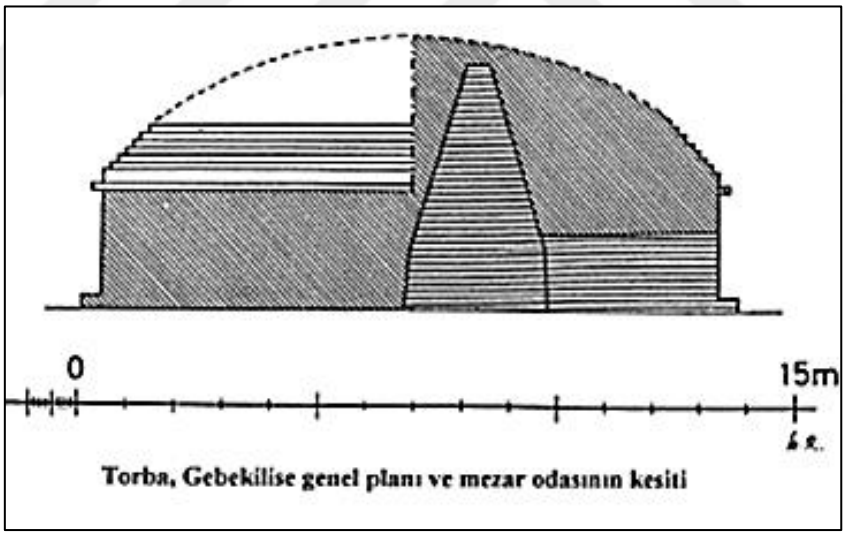
[101] Como, 2009: 385-391; Dirlik, 2012.

[102] Newton 1857'de batı nekropolü ziyaret ettiğinde 6 mezar yapısı raporlamıştır. Bulduğu yapılardan yalnızca 3 numaralı mezar yapısı en iyi korunmuş ancak raporlarında tarih önermeyip daha çok mimariye odaklanmıştır. W.R. Paton tarafından 1886'da Asarlık'taki güneydoğu nekropolü incelenmiş ve kısmen kazılmıştır. Kazılar sonucunda çanak- çömlek ve metal buluntular yanı sıra aynı zamanda mimari ve özellikle mezarların üst örtüleri konstrüksiyonu hakkında daha ayrıntılı bilgi sağlanmıştır. Paton iki tümülüs mezar (Paton A-B) ve bunların güneydoğusunda dairesel ve dikdörtgen (Paton C-D-E dairesel; M, N, O dikdörtgen) platformlar keşfetmiştir bk. Paton, 1887: 64-82; ayrıca bk. Cartens, 2008: 71-75. Asarlık nekropolü Bean ve Cook tarafından 1950 başlarında çalışılmıştır bk. Bean ve Cook, 1955. 1970'lerde J. Zahle tarafından Asarlık nekropolünün üst batı yamacında bulunan oda mezarlar için bk. Jeppesen ve Zahle, 1975; Carstens, 2008: 75 Fig. 20. Platform mezarlar ve bazı taş tümülüsler en erken Sub-Miken dönemine tarihlenmiş, Newton'un raporlamış olduğu mezarlar için ise W.R. Paton tarafından İÖ 7-6. yüzyıl tarihleri önerilmiştir. Kazılar sırasında bulunan erken malzemeler Paton ve Myres tarafından Kıta Yunanistan ve adalar ile etkileşimler olarak değerlendirilmiştir bk. Paton ve Myres, 1896: 188-271 (Diler, 2013: 510 dpn. 18-19).

[103] Paton ve Myres, 1896: 188-271; Cartens, 2008: 75.

[104] Karia Halikarnassos yarımadası taş dolgulu tümülüsleri ile Lykia tümülüsleri tipolojik benzerlikleri hakkında bk. Hülden, 2011: 495-514.

oluşan sınıfa dahil edilmiştir[105]. İÖ 7.- 6. yüzyıla tarihlenen tümülüs, yapıyı kuzey ve doğu yönden çeviren ve eğimli arazide yapının aşağı doğru kaymasını engelleyen teras duvarının oluşturduğu düzlüğe oturmaktadır[106]. Tümülüs kuzey-güney yönünde 13,40 m, doğu-batı yönünde 13,15 m çapında ve 3,45 m yüksekliktedir. Yapının alt kısmındaki dikey sıraların üzerine yerleştirilmiş profilli krepis duvarı, tümülüsü kapatan taş dolgunun dağılmasını önlemek amacıyla içe doğru daralan taş sıralardan oluşmaktadır **(Res.2.3)**. Köşeleri, mekânı dikdörtgenden sekizgene çevirerek orijinal köşelere diyagonal olarak yerleştirilmiştir ve her halkada 0,20-0,25 m dışa taşırılan 0,30 m yüksekliğindeki iki sıra saçakla son bulmaktadır. Buradan başlayan üst örtü, dışta yuvarlak bir hat oluşturmuştur. Radt mezarı ilk incelediğinde üst örtünün ilk yedi sırasının iyi korunmuş olduğunu ve yüksek kısımlarının daha "gevşek" bir moloz kütlesiyle kaplanmış olduğunu saptamıştır[107]. Tümülüs, doğuya yönlendirilmiş 3,60 uzunluğunda, 0,83- 0,90 m genişliğinde ve 1,50 m yüksekliğinde bir dromos ve güneye konumlandırılmış kare planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Dromosun üzeri yukarıya doğru daralan düz plaka taşlarla kapatılmıştır. Mezar odasının duvarları içe doğru hafif eğimli ve izodomik örülerek piramidal formda bir üst örtü ile kapatılmıştır. Duvarlar üst örtü başlangıcına kadar 1,75 m yüksekliktedir[108].

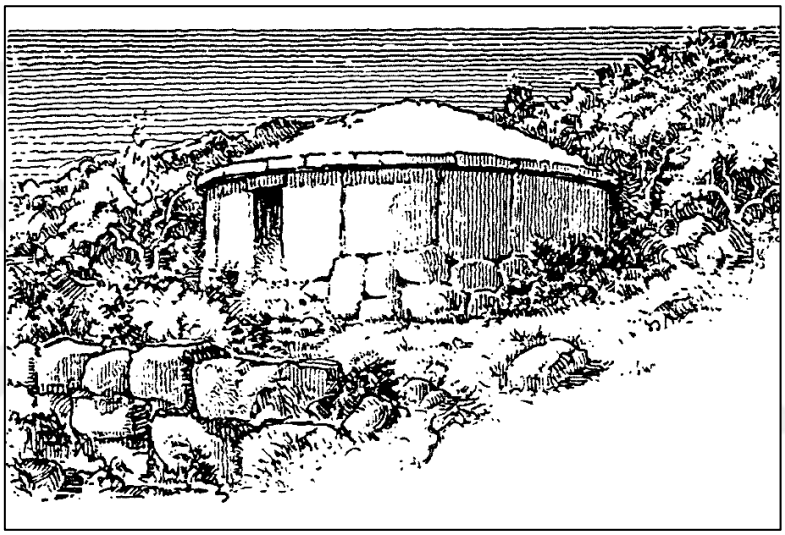
Resim 2.3 Gebe Kilise Mezarı

Diler, 2011: 332 Res.13.

1973 ve 1974 yıllarında J. Zahle, Orta Lykia'da yer alan Kaş'ın kuzeyindeki Phellos'ta altı tümülüs mezarını araştırmış, mezarları A ve B olmak üzere iki farklı tipe ayırmıştır. B tipi

[105] Radt, 1970: 215-236; Carstens, 1999: 49-56; Carstens, 2008: 85-88; Hülden, 2011:507.
[106] Gümüş, 2013: 45.
[107] Gebe Kilise mezarının, Antik Lindos kentinin yakın çevresinde bulunan Kleobulos Mezarı veya Agios Milianos olarak adlandırılan mezarın dıştan taş dolgulu bindirme kubbe ile kapatılmış ve mezar odasıyla içte piramidal üst örtü formu ile benzerliği hakkında bk. Hülden, 2011: 495-514 Fig.12.
[108] Radt, 1970: 221; Carstens, 1999: 51; Carstens, 2009: 87-88, Fedak, 1990: 77; Diler, 2002: 15; Diler v.d., 2010a: 331; Diler ve Gümüş, 2011: 332 Res.13; Gümüş, 2013: 166-167.

tümülüsü tek sıralı yuvarlak cepheli büyük taşlardan oluşturulmuş krepisli olarak tanımlamıştır. Mezar odasının taş blokları yalnızca odanın görünen tarafında düzleştirilmiş, odanın üst örtüsü konik kubbe formunda kapatılmıştır. A tipi tümülüslerin üzeri toprak dolgusuyla kapatılırken, Zahle'nin çizimlerine göre B tipi tümülüslerin Gebe Kilise ile benzer bir şekilde taş dolgulu/taş yığma olduğu görülmektedir[109]. B tipi tümülüsün krepis duvarı, bir başka mimari öğeyi, belki de Gebe Kilise'de olduğu gibi bir kornişi desteklemiş olabilir **(Res. 2.4)**. A tipi tümülüsler, tipolojik olarak Karia Gökçeler/ Kaplan Dağ mezarlarıyla çağdaş olarak kabul edilmektedir. Zahle İÖ 9-8. ile 6. yüzyıl arasında bir tarih önerirken, B tipi tümülüsler için bundan daha geç bir tarih önerilmektedir ve A tipi tümülüslere kıyasla tipolojik olarak daha gelişmiş oldukları ifade edilmektedir[110].

Resim 2.4 Phellos B tip tümülüs rekonstrüksiyonu

Zahle, 1975: 90 Fig. 12; Cartens, 2008: 90 Fig. 37.

Lykia Bölgesi Karavelitepe'de Zahle'nin B tipi tümülüs grubunda yer alan bir başka örnek, her tarafı ocak taşları ve mermer talaşları ile doldurulmuş, dikdörtgen veya hafif trapez şeklinde, teraslı veya podyum benzeri ocak taşlarından inşa edilmiş duvarlarla çevrelenmiştir. Taş yığma tümülüsün içerisinde, koridor benzeri bir kat planı bulunmaktadır. Üzeri bindirme tekniğiyle örtülmüş kubbe formunda kapatılmış olan mezar İÖ 6. yüzyıla tarihlenmektedir[111].

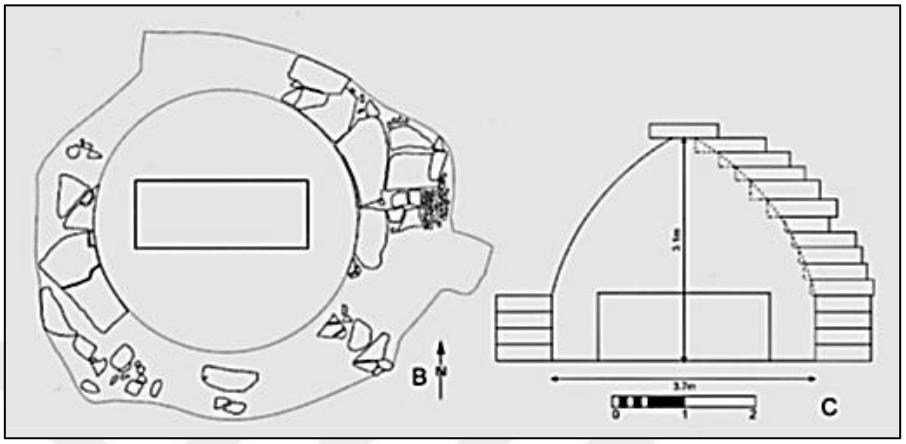
Daskyleion'da bulunan Çingene Tepe Tümülüsü **(Kat. No.3)**, dairesel bir plana sahip olan mezar odasının doğu ve batısında iki sıra şeklinde birkaç blok in situ olarak tespit edilmiştir. Alt sıra yapının temelini oluşturmaktadır. Tekil bir mezar odasından oluşan yapının

[109] Phellos B tipi tümülüsün rekonstrüksiyonundan görüleceği üzere Gebe Kilise mezarının tipik bir benzeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Phellos B mezarı daha kısa bir dromosa sahiptir ve kubbe örtü Gebe Kilise mezarına kıyasla daha konik ve yassı bir tipoloji sergilemektedir (Zahle, 1975; Cartens, 2008: 89-90; Hülden, 2011: 495-514).

[110] Cartens, 2008: 89-90; Hülden, 2011: 495-514.

[111] Hülden, 2006:184-186 Lev. 129, 130.

üst örtüsü korunmamış olmasına rağmen, mezar odasının yuvarlak planı, doğu ve batı duvarlarında iki sıra halinde bulunan in situ blokların eş merkezli yatay sıralar halinde birbirleri üzerinde taşmak suretiyle inşa edilmiş olmaları doğrultusunda yapılan rekonstrüksiyon önerilerine göre bindirme tekniğinde inşa edilmiş kubbe formunda kapatılmıştır[112]. Mimari özelliklerden yola çıkılarak mezar için İÖ 5. yüzyıl tarihleri önerilmiştir **(Res. 2.5)**.

Resim 2.5 Daskyleion-Çingene Tepe Tümülüsü

Sevinç vd., 2001: 387 Fig.2

Lykia Bölgesi Limyra antik kentinin V no.lu nekropolünde bulunan, mimarisi ve küçük boyutu açısından bölgedeki diğer tümülüslerle analojiye imkân vermeyen taş yığma tümülüsün **(Kat. No.4)**, kesme taşlardan inşa edilmiş çevre duvarı, kayadan oyulmuş bir bölme ve sivri bir kapak ile mezar odası yerine bir lahiti çevrelemektedir. İÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen yapının duvarlarının üzerinde, üst örtü başlangıcında yer alan saçaklıktan itibaren konsantrik bindirme teknikle kubbe formu oluşturulmuştur[113] **(Res.2.6)**.

Resim 2.6 Limyra V no.lu nekropolden tümülüs

Hülden, 2006: 112 Lev. 67.

[112] Sevinç v.d., 2001: 387.
[113] Blakolmer, 1993: 149-162; Hülden, 2006: 112 Lev. 67, 1-67,2.

Kocaeli İlinin Körfez İlçesine bağlı olan Gebze Köyü mezarlığında bulunmuş olan Kutluca Tümülüsü **(Kat. No.5)**, Mansel'e göre Anadolu topraklarında oluşturulmuş konsantrik bindirme kubbe formlu mezar yapıları içerisinde nitelikli bir örnektir. Klasik kubbe formunu tam anlamıyla gördüğümüz bu mezar[114] ilk olarak Friedrich Karl Dörner'in keşfiyle tanınmıştır. Dörner tarafından İkinci Dünya Savaşı nedeniyle araştırılamamış olup kazısı 1968 yılında Prof. Dr. Arif Müfit Mansel tarafından yapılmış, ön rapor olarak 1963 yılında ve 1973 yılında tamamen yayınlanmıştır. Bithinya Bölgesi'nde yer alan ve Mansel tarafından –mezar içerisinde tarihleme kriterini karşılayacak buluntu olmamasını göz önünde bulundurmuş- Trakya kubbeli mezarlarıyla tipolojik benzerliğinden dolayı İÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen Kutluca Tümülüsü, 55 m çapında, 7 m yüksekliğindedir. Uzun bir dromosla girilen, tümülüs dolgusunun güneybatısında yer alan dairesel planlı mezar odasının ilk iki taş sırası dikey olarak yükselirken, üçüncü ve dördüncü taş halka sırası içeri doğru iç bükey yapılmış, sonraki dört taş örgü halkası ise belirli oranlarda içeriye doğru birbiri üzerinden kaydırılarak odanın tavanına doğru daraltılmış ve üst örtü sistemi meydana getirilmiştir **(Res.2.7)**. Kubbeyi oluşturan sekiz adet eş merkezli taş halka sırasını oluşturan blokların yükseklikleri 0,30 m ile 0,55 m arasında değişmektedir ve odanın tavanı iki blok taştan yapılmış bir kapak ile kapatılmıştır[115].

Resim 2.7 Gebze Kutluca Mezarı

Mansel, 1973: Res.11,12.

[114] Mansel, 1973: 150.
[115] Mansel, 1973: 146-147; Bora, 2015: 138-140.

Tümülüs geleneği Trakya Bölgesi başta olmak üzere Kimmer Boğazı ve Kuzey Anadolu'da Helenistik dönem boyunca anıtsal mezar mimarisinin egemen biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır[116]. Genel özellikleri, bir veya iki ön odalı yuvarlak planlı ve mezar odaları üst örtüleri konsantrik bindirme tekniğiyle oluşturulmuş kubbeli mezarlar, Türkiye-Bulgaristan Sınırı Mezek Köyü'nde bulunan örnekleri genelde bir veya iki ön odalı yuvarlak planlıdır. Mezek Köyü yakınlarında yer alan Maltepe Tümülüsü toprağın kaymasına engel olmak için halka şeklinde krepisle inşa edilmiştir. Maltepe Tümülüsü'nün içinde ince uzun bir dromos bulunmaktadır. İki dikdörtgen, bir de yuvarlak ön odadan ve kireç taşı bloklardan inşa edilen bu mezarın genel uzunluğu 30 metreyi bulmaktadır. Oldukça uzun planlanan dromosun üzeri birbirinin üzerinden taşan ve iç cepheleri eğik olarak düzlenmiş taşlarla örtülmüştür. Ön odalar asıl mezar odasına girişi sağlamaktadır. Asıl mezar odası yuvarlak planlıdır. Üst örtüsü 13 halkadan oluşan konsantrik bindirme tekniğinde kubbe ile örtülüdür[117].

Doğu Trakya Bölgesi'nde genel olarak İÖ 4. yüzyıla tarihlenen tümülüsler, dromoslu, yuvarlak planlı ve mezar odası üst örtüsü konsantrik bindirme tekniğiyle oluşturulmuştur ancak bu genel özelliklere rağmen, Türkiye- Bulgaristan sınırı örneklerine kıyasla kısa ve dikdörtgen dromos ve tek mezar odasıyla ön plana çıkmaktadır.

Kırklareli- Erikçe Köyü yakınlarında bulunan Erikçe Tümülüsü **(Kat. No.6)**, bir dromos ve yuvarlak planlı asıl mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odası büyük boyutlu yerel kalker taşlarından yapılmıştır. Mezar yapısının iç kısımları oldukça iyi işlenmiş, dış kısımları ise, toprak altında kaldığı için kaba bir halde bırakılmıştır. Yuvarlak planlı mezar odasının üzeri, dengeli olarak yükselen üç halkadan sonra, yukarıya doğru, birbirinin üzerinden taşmak suretiyle darlaşan 11 konsantrik halkadan oluşan bir kubbe ile örtülmüştür **(Res. 2.8)**. Son halkadan sonra büyük ve yassı taş bir levha (1,04 x 1,00 x 0, 22 m) kubbenin üzerini kapatmaktadır[118].

[116] Fedak, 1990: 22-23.
[117] Yıldırım, 2008: 38.
[118] Yıldırım, 2008: 79-80.

Resim 2.8 Erikçe Tümülüsü

Yıldırım, 2008: 79-80 Lev. XX:b.

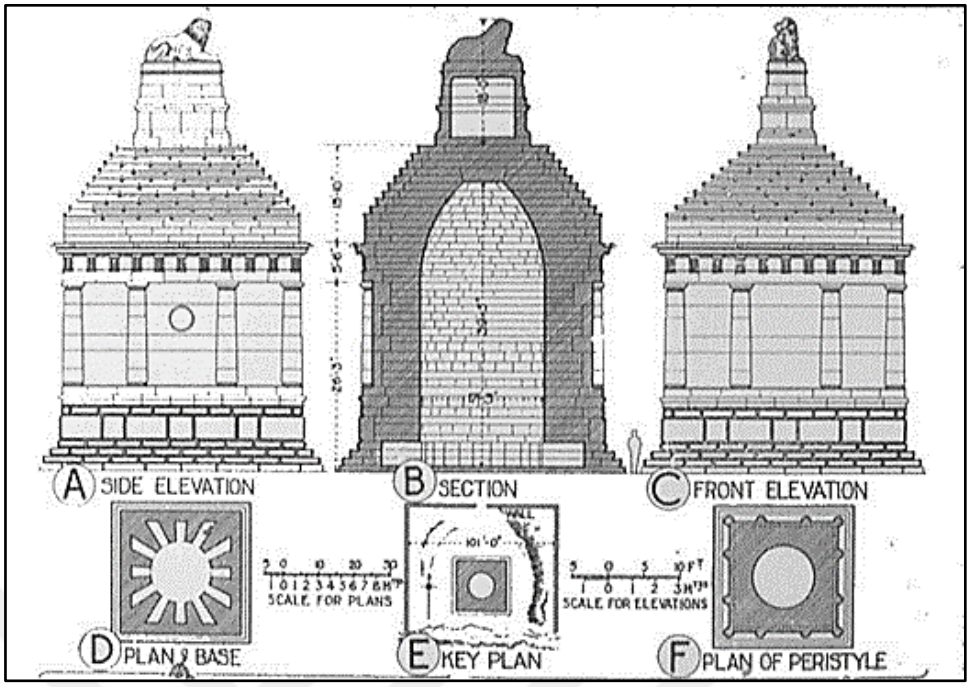
Kırklareli'nden Vize Tümülüsleri içerisinde mezar odası üst örtüsü kubbe ile kapatılan B Tümülüsü **(Kat. No.7)**, uzun bir dromos ile yuvarlak planlı asıl mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odası 0,40 m ve 0,45 m yüksekliklerindeki düzgün kesilmiş, yerli kalker bloklardan, harçsız olarak yapılmıştır. Mezar odası üst örtüsü yükseklikleri 0,40 m ile 0,45 m arasında değişen konsantrik halkalardan oluşmakta ve bunların yalnızca 8 tanesi günümüze korunabilmiştir[119].

Kırklareli'nde İÖ 4. yüzyıla tarihlenen bir başka örnek Karakoç Tümülüsü **(Kat. No.8)**, çevresi işlenmemiş kaya parçaları ile çevrili olarak inşa edilmiştir. Dromosun girişi şekilsiz iri kayalarla kapatılmış, bunların da üzeri toprakla örtülmüştür. Mezar odası düz bir biçimde yükselen üç sıra halkadan sonra, konsantrik bindirme tekniğiyle 8 eş merkezli halka sırasıyla daraltılmış ve üzeri kubbe ile örtülmüştür[120].

Erken Helenistik Dönem'e tarihlenen Knidos antik kentinin 4 km doğusunda yer alan Knidos Aslanlı Mezarı **(Kat. No.9)**, düzleştirilmiş kayalık zemin üzerine kireçtaşından inşa edilmiştir. Mezar odası kare planlıdır. Üç basamaklı krepis üzerinde yükselen yüksek bir kaide üzerinde, 5,5 m uzunluğunda dört dor sütununun taşıdığı pseudo-peripteral düzende olan ana yapının kireçtaşı çekirdeği yaklaşık 6 metreye kadar veya orijinal yüksekliğinin yaklaşık üçte biri kadar hala ayaktadır. Ana yapı ve piramidal üst örtüyü ayıran dor düzenli entablatürün orta aralığındaki üç triglifin düzenlenmesi, Knidos'un Dor düzenli portikosuna benzer bir yapıdadır[121]. Dıştan basamaklı piramit formunda üst yapısıyla mezar, podyum ve piramidin içinde kalan iç mekânda, çapı 5,3 m olan dairesel ana mezar odası yer almaktadır. Üst örtüsüyle beraber yaklaşık 12 m yüksekliğini bulan odanın duvarları Miken arı kovanı mezarlarında olduğu gibi eş merkezli bindirilmiş yatay sıralarla, kademeli olarak tepe noktasına yakınlaşmak üzere birbirleri üzerinde taşarak, kesitinde yamuk olan büyük dairesel

[119] Yıldırım, 2008: 79-80.
[120] Yıldırım, 2008: 80 Lev. XXI:c.
[121] Fedak, 1990: 76-78 Fig. 85.

bir levha ile kapatılmıştır[122] **(Res. 2.9)**.

Resim 2.9 Knidos Aslanlı Mezar

Fedak, 1990: 314 Fig.85.

Dıştan piramidal bir üst örtüsü olan ancak mezar odasının bindirme kubbe ile kapatıldığı bir başka mezar İÖ 2. yüzyıl tarihi önerilen Marmaris Turgut Mezarı'dır **(Kat. No.10)**. Kare planlı mezar odasının üst örtüsü iri eş merkezli blokların üst üste ve her yatay sırada kademeli bir şekilde oda daraltılıncaya dek konsantrik bindirme tekniğiyle oluşmuştur. Kubbeyi oluşturan iri bloklar arasında ve taşlar üzerinde sıva tespit edilememiştir. Bu taşların dış yüzeyleri dış bükey formda yuvarlatılmıştır. Kubbeyi oluşturan örgüde işlenmemiş küçük taşlara, -aralarında bağlayıcı bir öge olmaması dolayısıyla- sadece kısıtlı alanlarda boşlukları doldurma amacıyla yer verilmiştir. Kubbe, tepede tek bir taşla sonlandırılmıştır[123]**(Res. 2.10).**

[122] Love, 1973: 149-155.
[123] Gümüş, 2013.

Resim 2.10 Marmaris Turgut Mezarı mezar odası

Fotoğraf yazara aittir (23.07.2020)

Karia Bölgesi İasos kentinde yerel halk tarafından "Saat Kulesi" olarak adlandırılmış ve İS 2. yüzyıla tarihlenen baldakhin formlu mezar **(Kat. No.11)**, toplamda 9 m yüksekliğindedir **(Res. 2.11)**. Kare planlı mezar odası üst örtüsü pandantifler tarafından taşınan kubbe ile kapatılmıştır. Kubbenin dikkat çekici özelliği şimdiye değin ele alınan bindirme tekniğiyle inşa edilmiş örneklerden farklı olarak inşasında harç ile bağlama tekniğinin kullanılmış olmasıdır. Güneye bakan giriş cephesi dışında duvarlar mermer taklidi bir sıva ile kaplanmıştır[124].

Resim 2.11 İasos Baldakhin Mezar

Fotoğraf yazara aittir (24.07.2020).

[124] Masturzo, 1998: 8-9; Kızıl, 1999: 47-48.

Karia Bölgesi antik Mylasa ve Keramos arasında modern Karacahisar Köyü'nün doğusunda yer alan Hydisos Roma Dönemi'ne tarihlenen kubbeli mezarları genel olarak inşaasında yerel moloz taş, ince kum, çakıl ve kireç harçla inşa edilmesi bakımından İasos Baldakhin Mezarı ile benzerlik göstermektedir. Ancak mezarların üst yapıları ancak belirli bir yüksekliğe kadar korunmuştur. Mezar odaları kare planlıdır ve duvarlardaki pandantif izlerinden de anlaşılacağı üzere üst örtüleri kubbe formundadır. Kare plan üzerinin harç ile bağlama tekniğinde kubbe ile kapatılmış Roma Dönemi örneklerine, Karia Bölgesi dışında bazı Dağlık Kilikia kentlerinde de rastlanılmıştır[125]. Anemurium nekropolünde A. Rosenbaum tarafından A.IV.14 olarak adlandırılan ve mezar odasının yer aldığı bir podyum üzerinde yükselen kare planlı ana yapı/baldakhin ve günümüze ulaşamamış bir üst örtüden meydana gelen mezar **(Kat. No.118)** tez kapsamında yer alan katalog çalışmasında mezar odasıyla tonoz örtü bölümüne alınmıştır **(Res. 2.12)**. İasos Baldakhin Mezarı **(Kat. No.11)** ile benzer bir biçimde harç ile bağlama tekniğinde inşa edilmiştir. A. Rosenbaum, dış üst örtü için piramidal bir form önerirken, M. Eliüşük ise statik nedenler ve Karia Bölgesi İasos Baldakhin Mezarı ile kurulan mimari tasarım ve inşa tekniği benzerlikleri dolayısıyla dış üst örtünün kubbe olabileceğini düşünmektedir[126].

Resim 2.12 Anemurium nekropolü baldakhin mezar

Eliüşük, 2016: 246 Res.74.

[125] Alföldi-Rosenbaum, 1971: 7; Kızıl, 1999: 50-53.
[126] Alföldi-Rosenbaum,1971: 7, 9-33; Eliüşük, 2016: 50- 56, 246-247 Res.74, 76.

2.1.2. Düz Örtü

2.1.2.1. Yalın Düz Örtü

Anadolu mimarisinde düz örtü formu, yapısallığın gerçek anlamda başladığı Neolitik Dönem'den günümüze kadar iklimin ve bölgedeki yapı malzemesinin doğal sonucu olarak çeşitlenen ve gelenekselleşen sivil yapılar başta olmak üzere yerel ahşap konstrüksiyon ögelerinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır[127]. Anadolu'da en erken Alacahöyük İÖ 3. bine tarihlenen mezar yapılarında, mezar odalarının duvarlarının üzerine ahşap kirişler atıldıktan ve kiriş araları ağaç kamışlarla kapatıldıktan sonra tavanları killi toprakla düz örtü şeklinde örtülmüştür.

Düz örtü mezar yapısını oluşturan duvarların üzerinin yatay bir şekilde yekpare ya da boyutlarına göre uzunluğu ve genişliği değişen farklı sayıdaki blokların düz bir şekilde kapatılması, çoğu kez blokların uzun kenarlarında yer alan L profillerin birbirini kilitlemesi tekniğiyle inşa edilmiştir.

Kaya mezarlarında ana kayanın düz bir şekilde bırakılması şeklinde uygulanan yalın düz örtü, Anadolu kaya mezar mimarisinde ilk olarak Urartu kaya mezarlarında, Doğu Anadolu Bölgesi konut ve ahşap mimarinin mezar yapılarına yansımış erken örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken dönem Phryg kaya mezarlarında ise, Dağlık Phrygia'da Helenistik ve Roma Dönemi'ni temsil eden kaya mezarları mezar odalarında üçgen ve tonoz örtüye oranla daha fazla uygulanmıştır. Paphlagonia Bölgesi kaya mezarlarında ise İÖ 5. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen Kalekapı Kaya Mezarı, İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Terelik Kayası Kaya Mezarı ve Geç Hellenistik- Roma Dönemi'ne tarihlenen Çatalin Kaya Mezarı mezar odalarıyla yalın düz örtünün bölgedeki örneklerini temsil etmektedir. Yalın düz damlı bu mezarların yanında, tavanın ahşap hatıl taklidi unsurlarla bezendiği Aygırkayası ve Salarköy kaya mezarı yerel mimarinin yansıtıldığı örneklerdir[128]. Phrygia, Karia, Lykia ve Paphlagonia düz örtülü kaya mezarları karşılaştırıldığında, yapısal açıdan birbirinden farklı özellikler taşısalar da üst örtülerinde veya -Lykia kaya mezarları cephelerinde olduğu gibi- ahşap yapısallığın düz tavanda boya veya kabartmayla betimlendiği çok sayıda örnekle temsil edilmektedir. Kaya mezar mimarisi yanında Lydia Bölgesi kireçtaşından yapılmış tümülüslerde ve Anadolu mezar mimarisinde blok örgü tekniklerinde oluşturulan birçok mezar yapısında yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Düz örtü formunda yapı malzemesi olarak çoğunlukla çok büyük kireçtaşı, az da olsa mermer, kumtaşı ve andezit kullanılmıştır. Bloklar mekân üzerindeki açıklığı kapattıktan sonra yan duvarların arkasına doğru devam

[127] Varkıvanç, 2007a: 191.
[128] Dökü, 2008: 55-56.

etmiş dolayısıyla düz formda örtüyü oluşturan bloklar mezar odasının eninden daha uzun bırakılmıştır. Düz örtü formu, Anadolu yapısallığında Neolitik Dönem'den Erken Roma Dönemi'ne kadar birçok yapıda, mezar mimarisinde ise Geç Roma Dönemi'ne kadar kullanım görmüştür. Dromoslu mezar yapılarında ise dar açıklığa sahip dromoslarında statik kaygının daha az olması nedeniyle genellikle yaygın bir şekilde uygulama görmüştür[129].

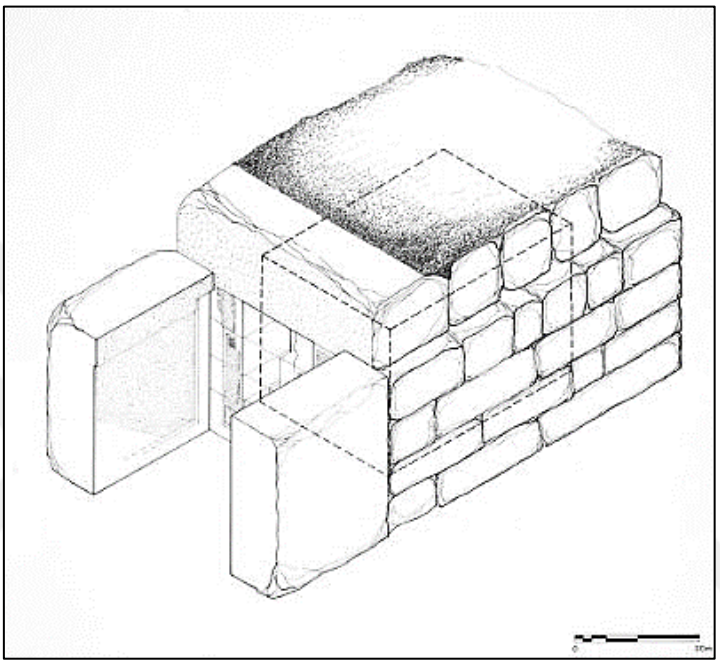
Anadolu mezar mimarisinde ahşap malzemeyle oluşturulmuş düz örtülü mezar odalarının bilinen en erken ve tek örnekleri Phrygia tümülüslerinden gelmektedir. Gordion'da ilk olarak Young tarafından keşfedilen P Tümülüsü **(Kat. No.12)** ve W Tümülüsü **(Kat. No.13)** ve modern Ankara ilinde yer alan Beştepe Büyük Tümülüs **(Kat. No.14)** tez kapsamında **2.3.1.1.** Ahşap bölümünde değerlendirilecektir.

Taş malzemeyle inşa edilmiş en erken örneklerden biri, Muğla ili Menteşe ilçesi sınırlarında yer alan, kuzeyde Yeşilyurt, güneyde Sarnıçköy ve Akbük Koyu'nu da içine alan bölgede modern Tınız Köyü Asartepe Mevkii'de bulunan Geç Geometrik Dönem'e tarihlenen Pisye- Asartepe 3 no.lu oda mezardır **(Kat. No.15)**. Kısmen düzleştirilmiş ana kaya üzerine, yan duvarları kireçtaşından ve duvarları taş levhalarla kaplanmış bir şekilde inşa edilmiştir. 5,32 x 1,30 m boyutlarında olan mezarın girişi güneybatı köşesinde yer almaktadır. Üst örtünün orta kısım yıkılmış olmasına rağmen blok taşlarla düz bir şekilde kapatılmış olduğu görülmektedir. Karia'da Geç Geometrik Dönem malzemesi veren diğer düz örtülü mezarlar **(Kat. No.16)**, Leukoideis antik yerleşiminde bulunan iki oda mezardır. Mezarlar, farklı boyutlarda olmasına karşılık inşa tekniği açısından benzerlik göstermektedir. Yerleşimin güneyinde bulunan üçüncü oda mezar ise bu mezarlardan üst örtüsüyle ayrılmaktadır. Boyutları sırayla 1,60 x 3 x 0,50 m ve 1,20 x2,30 m olan mezarların üst örtüsü, kilitleme tekniğiyle düz bir şekilde kapatılmıştır. Üçüncü mezarda ise üst örtü düz yekpare bloklardan oluşmaktadır[130].

Lydia bölgesi İÖ 6. yüzyıla tarihlenen kireçtaşından inşa edilmiş tümülüslerde yöresel bir özellik olan düz örtünün[131] katalog çalışması dahilinde ilk örneği, Denizli İli, Saraylı İlçesi Beylerbeyi Köyü yakınlarında yer alan İÖ 6. yüzyıl ortaları veya 3. çeyreğine tarihlenen Beylerbeyi 3 no.lu tümülüsdür **(Kat. No.17)**. Tümülüsün yüksekliği 8 m ve çapı 45 m dir. Yaklaşık 2 m yüksekliğinde bir dromos, mezar ön odası ve kare planlı asıl mezar odasından oluşmaktadır. Ön oda ve asıl mezar odası kireçtaşından inşa edilmiştir ve üst örtüleri düz bir şekilde kapatılmıştır. Yapılan kazılar sonucunda dromos üst örtüsünün düz olduğu ancak

[129] Varkıvanç, 2007a: 190-191.
[130] Çörtük 2020: 351-381 Fig. 8,9.
[131] Hanfmann, 1962: 1-65; Dinç, 1993.

mezar ön oda ve mezar odasından farklı olarak ahşap malzemeyle kapatıldığı anlaşılmıştır[132]. Manisa/ Salihli ilçesi Bintepeler de yer alan ve İÖ 610-560'lara tarihlenen Alyattes Tümülüsü **(Kat. No.18)**, Lydia kireçtaşından inşa edilmiş düz örtülü tümülüslerden en iyi araştırılmış olan yapıdır. Her iki yanı büyük kireçtaşı bloklardan oluşan üstü açık bir ön avluyla girilen asıl mezar odasının, her iki yanındaki söve blokları mermerden, lento ise kireçtaşından yapılmıştır **(Res. 2.13)**. Mezar odasının duvarları dört sıra mermer blokla yükseltilmiştir. Mezar odasının üst örtüsü 5 yatay blokla düz bir şekilde kapatılmıştır[133].

Resim 2.13 Alyattes Tümülüsü

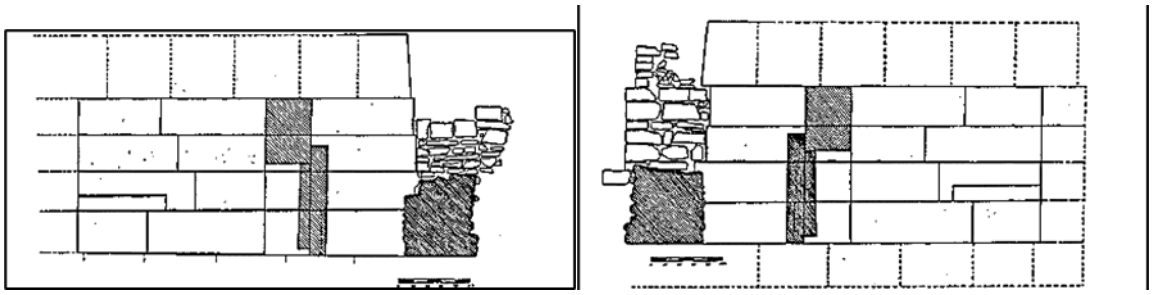
https://sardisexpedition.org/tr, Şek.11

Manisa/ Salihli ilçesi Bintepeler'de yer alan bir başka tümülüs, Dumantepe BT66.6 olarak bilinen tümülüs **(Kat. No.19)** tekil bir mezar odasına sahiptir. İÖ 6. yüzyıla tarihlendirilen ve kuzey- güney doğrultulu olarak inşa edilmiş tümülüsün, mezar odasına giriş kuzey duvardan sağlanmaktadır. Mezar odası üst örtüsü kireçtaşı bloklarla düz bir şekilde kapatılmıştır.

Manisa Kırkağaç ilçesi yakınlarında yer alan bir başka örnek İÖ 6. yüzyıl sonlarına tarihlenen Harta Abidintepe Tümülüsü'dür **(Kat. No.20)**. Kısa bir dromos, ön oda ve mezar odasından oluşmaktadır **(Res. 2.14)**. Kireçtaşından inşa edilmiş yapının dromosunun, her iki yan duvarı ana kaya kütlesine oturtulmuştur. Doğu ve batı duvarlarının en alttaki taş dizisi üst seviyeye göre daha içeriden döşendiğinden, duvarlar zeminden yukarıya doğru daralma göstermektedir. Üstü açık olan dromosun önü bir duvarla kapatılmıştır. Ön odanın önüne

[132] Şimşek, 1994: 117- 121 Res. 1, Çiz. 1.
[133] Dinç, 1993: 108.

eklenmiş olan kısa giriş daha farklı bir işçilik ve teknik göstermektedir. Ön odanın her iki duvarı da üst üste konmuş dörder adet büyük yerel kumtaşı bloktan inşa edilmiştir. Kare planlı asıl mezar odası, ön oda ile aynı eksendedir. Mezar odasının üst örtüsü dört uzun dikdörtgen blokla kapatılmış olup blokların yüzeyleri mezarın iç yüzünün yapısına uygun şekilde düz ve perdahlı bir şekilde bırakılmıştır[134].

Resim 2.14 Harta Abidintepe Tümülüsü

Dedeoğlu, 1996: Fig.4-5

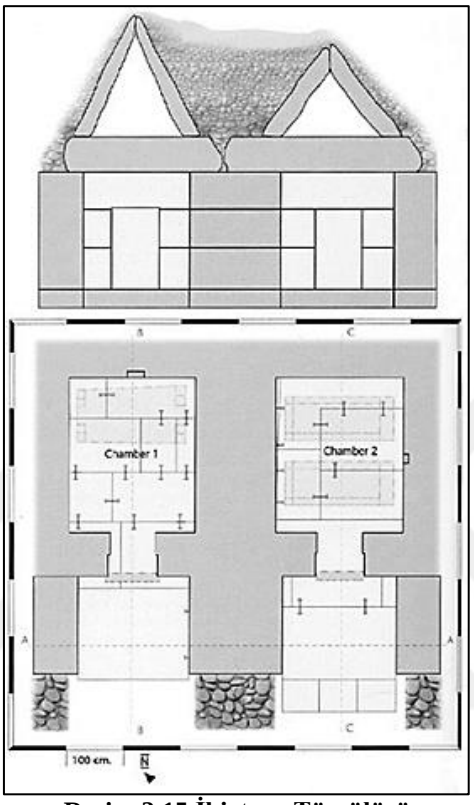
İÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen düz örtülü mezar odasıyla temsil edilen bir başka Lydia örneği Hamamtepe Tümülüsü **(Kat. No.21)**, uzun bir dromos, kare planlı bir ön oda ve kare bir mezar odasından oluşmaktadır. Dromos ve ön oda üzeri düz örtüyle kapatılmıştır. Mezar odası üst örtüsü yan yana yerleştirilmiş dört büyük kumtaşı blok ile düz bir biçimde kapatılmıştır. Blokların yüzeyleri mezarın iç yüzünün yapısına uygun şekilde düz ve perdahlıdır.

Lydia Bölgesi modern Uşak ili Selçikler'de yer alan T2 tümülüsü **(Kat. No.22)**, uzun bir dromos, asıl mezar odası ve iki mezar ön odasından oluşmaktadır. Dromosun üst örtüsü günümüze ulaşamamış ya da örtüsüz olarak inşa edilmiştir. Mezar odası ve ön odalar düz örtü formuyla kapatılmıştır. Ön odaların düz örtüleri üzerinde tümülüs dolgusunun basıncını azaltmak amacıyla rahatlatma üçgeni uygulanmıştır[135].

Yukarıda bahsedilen Lydia Bölgesi tümülüsleri içerisinde farklı mimari tasarımıyla önem arz eden Uşak ili Güre'de yer alan İkiztepe Tümülüsü **(Kat. No.23)**, yanyana iki mezar odası ve buna bağlı olarak iki ön oda ve iki dromostan oluşmaktadır. 1 nolu mezar odasının önünde yer alan sundurmadan mezar odasına geçiş düzgün işlenmiş bir kapı ile sağlanmaktadır. 2 nolu dromos ve mezar odasında da mezar odası bir sundurma ile dromosa bağlanmıştır. İÖ 522-486 arasında bir tarih aralığı önerilen ikiz mezarın diğer bir özelliği düz üst örtüsü ve tümülüs dolgusu arasına inşa edilmiş rahatlatma üçgenidir[136]. Tümülüs

[134] Dedeoğlu, 1996: 197-206; Özgen ve Öztürk, 1996: 36-39 Fig. 58- 60. Lidya bölgesi düz örtülü tümülüsler için ayrıca bk. Dinç, 1993.
[135] İzmirligil, 1975: 45-46 Lev. VI, VIII; Dinç, 1993: 237-241 Şekil 293-297; Roosevelt, 2003: 615-617; İl, 2009: 732-735.
[136] Akbıyıkoğlu, 1996: 163-176.

dolgusunun oda örtüsüne yaptığı basıncı azaltmak için çatı boşluğu şeklinde açık bırakılan bu uygulama, tümülüs mezarlarda statik problemleri çözmek dışında günümüz mimarisinde de varlığını sürdüren tavan arasını geleneğini yansıtmaktadır[137]. Bu uygulama elverişli inşa tekniği dışında, İkiztepe Tümülüsü örneğinde de görüldüğü üzere asıl mezar odaları dışında ikincil gömü alanı olarak işlev görmektedir **(Res. 2.15)**.

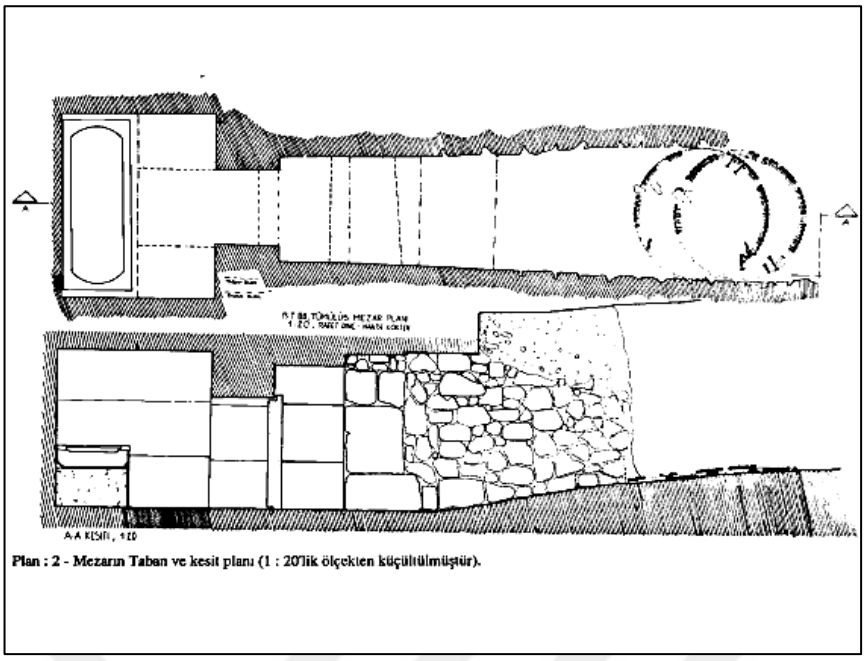

Resim 2.15 İkiztepe Tümülüsü

Özgen and Öztürk 1996 Fig. 93

Katolog çalışmasına dahil edilen son Lydia Bölgesi düz örtülü tümülüs, Manisa-Salihli Bintepeler BT 89'dur **(Kat. No.24)** 38 m çapında ve 12 m yüksekliğindedir. İÖ 520-485'ye tarihlenmektedir. Mezar kil bir zemin üzerine dromos, ön oda ve mezar odası olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır **(Res. 2.16)**. Düz örtülü asıl mezar odasının yan duvarlarının tavana yakın kısımlarında 3-4 cm genişliğinde kırmızı boyadan yapılmış bir bantın duvarları çevrelediği görülmektedir[138]. Kireçtaşından inşa edilen Lydia tümülüslerinde, ahşap yapısallıkta görülen tavan kirişlerinin boyamayla verildiği bir temsil olması açısından önemlidir.

[137] Varkıvanç, 2007a: 190-191.
[138] Dedeoğlu, 1990: 120-131.

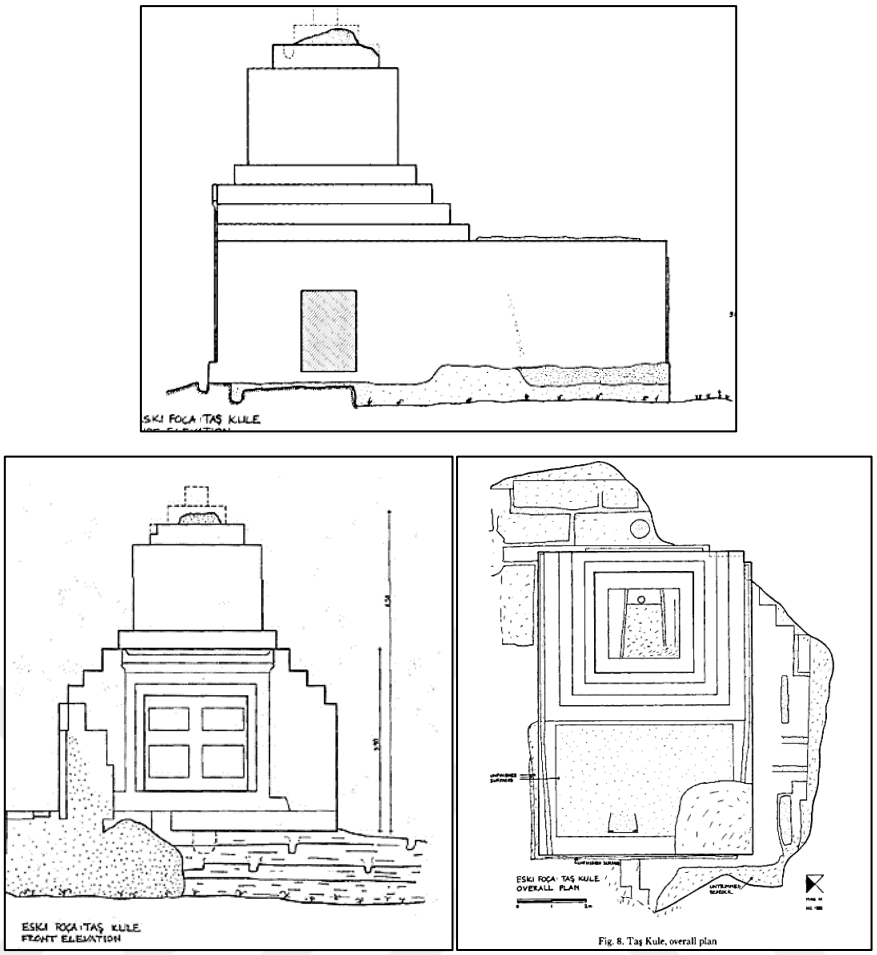

Resim 2.16 Bintepeler 89 Tümülüsü

Dedeoğlu, 1990: Pl.2

İonia Bölgesi'nde yer alan İÖ 540-470 yıllarına tarihlenen ve dıştan basamaklı piramidal üst yapısıyla, birçok araştırmada kabul edildiği üzere Batı Anadolu Pers etkili mezarların başında gelen Taş Kule Mezar Anıtı **(Kat. No.27)**, tüf taşından yekpare bir şekilde inşa edilmiştir. 8,8 x 6,25 m ölçülerinde ve 2,5 m yüksekliğe sahip bir kaya kütlesinden oyulan mezar, dikdörtgen bir alt yapı, dört basamaklı bir geçiş ve piramidal bir üst yapıdan oluşmaktadır **(Res. 2.17)**. Basamaklı üst yapı ana yapının kuzey kenarına doğru konumlandırılmıştır. Alt yapının yüksekliği 2,7 metredir. Mezarın kuzey yönünde yer alan kısa kenarına işlenmiş sahte bir kapısı bulunmaktadır. Basamaklı üst yapı ana yapının kuzey kenarına doğru yanaştırılmıştır. Dikdörtgen planlı bir ön oda ve kare planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Dıştan basamaklı bir piramitle sonlanan üst yapının aksine mezar odasının tavanı düz bir şekilde bırakılmıştır[139].

[139] Cahill, 1988: 481-501; Ateşlier, 2004: 111-121.

Resim 2.17 Taş Kule Mezar Anıtı

Cahill, 1998: Fig. 4- 6.

Likya Bölgesi'nde ahşap yapı unsurlarının taş mimariye yansıtılmış blok örgülü mezarlardan Ksanthos G Heroon'u **(Kat. No.28)**, tek basamaklı platform üzerine inşa edilmiştir. İÖ 5. yüzyıla tarihlendirilen mezarda, ana yapının yüksek terasında bir oda olabileceği düşünülmektedir. Duvarlar, tipik Lykia taklidi ahşap kirişler ve girintili paneller ile çevrelenmiş kesme taşlardan inşa edilmiştir. Düzgün kesme taşlardan oluşan bloklar birbirine kırlangıç kuyruğu kenetlerle bağlanmıştır. Ahşap taklidi üst örtünün kirişleri düz Lykia çatısını desteklemektedir[140].

Çanakkale Biga'da yer alan İÖ 480-460'lere tarihlenen Dedetepe Tümülüsü **(Kat. No.25)**, moloz taşlardan inşa edilmiş üstü açık bir dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Kareye yakın planlı mezar odasının duvarları dromosa benzer şekilde moloz taşlarla inşa edilmiştir **(Res. 2.18)**. Mezar odası üst örtüsü 3,54 x 0,83x 0,37 m boyutlarında dört blok mermerle düz bir şekilde kapatılmıştır[141].

[140] Metzger, 1963; Fedak, 1990: 275.
[141] Sevinç v.d., 1998: 305-327.

Resim 2.18 Dedetepe Tümülüsü
Sevinç, 1998: 305- 327 Fig. 2- 3.

Karia Bölgesi İÖ 5.-4. yüzyıllara tarihlenen, antik Lagina'da yer alan Köklük (Koronza) yer altı oda mezarı **(Kat. No.26)**, inşaasında kireçtaşı- konglemera – mermer ve üst örtüde yerel gnays gibi taş malzemenin farklı varyasyonlarının birlikte kullandığı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Dromos ve asıl mezar odasından oluşan, doğu-batı doğrultulu mezarın girişi batıda yer almaktadır. Dromos ile mezar odası arasında bir sundurma yer almaktadır. Kapak taşlarının mezar odasına geçişteki kısmına kenarları düzgün kesilmiş iki blok yerleştirilmiştir. Mezar odası üst örtüsü, her kuzey-güney doğrultulu yerleştirilmiş dört yatay yerel gnays bloktan oluşmaktadır. Karia Bölgesi'nde, yeraltına inşa edilmiş mezar odaları ile tümülüslerin mezar ve/veya ön odalarında görülen, bölgeye özgü, oldukça karakteristik olan ilerde değineceğimiz hatıllı düz örtü bu mezarda görülmemektedir[142].

Helenistik Dönem'e tarihlenen ve Pisidia bölgesinde yer alan Çeştepe Tümülüsü **(Kat. No.42)**, uygulanan teknik ve yapının dayanıklılığı dışında bölgenin düz damlı mimari geleneğinin yansıtıldığı günümüze ulaşan nadir bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır[143]. Tümülüsün dış dolgusu çevre arazilerden getirilen toprakla oluşturulmuştur. Uzun bir dromos, kare planlı bir ön oda ve mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odası oldukça tahrip edilmiştir. Mezar odasında herhangi bir detay bulunmamakla beraber kurşun kenetlerle birbirine kenetlenen mermer yapı duvarlarının dışında başka bir buluntuya rastlanmamıştır. Dromos üst örtüsünün ahşap malzemeyle düz bir şekilde kapatıldığı tümülüsün, mezar odası

[142] Büyüközer, 2020: 21-59.
[143] Varkıvanç, 2007a: 190-191.

üst örtüsü de düz formludur[144].

Statik kaygılardan dolayı tümülüslerin mezar odalarında çok sık tercih edilmese de uygulanmaya devam eden düz örtü formunun bir başka örneği Paphlagonia Bölgesi'nde yer alan Kayıköyü Tümülüsü **(Kat. No.44)**, tekil bir mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odasının etrafı dairesel bir krepis duvarıyla çevrilidir. Tümülüsün merkezine doğu- batı doğrultulu konumlandırılan mezar odası dikdörtgen planlı olup düzgün kesilmiş bloklarla inşa edilmiştir. Helenistik Dönem'e tarihlenen tümülüsün mezar odası üst örtüsü, yaklaşık 2,5 m uzunluğunda ve 1,5 m genişliğinde üç blok taşla düz bir şekilde kapatılmıştır[145]. Kilit taşlı teknikle inşa edilen tonoz üst örtülü mezar odalarının yaygın bir gelenek olduğu Kapadokia Bölgesi'nde Geç Helenistik Dönem'e tarihlenen, günümüz Nevşehir ili Avanos ilçesinde yer alan Devebağırtan Tümülüsü **(Kat. No.45)**, bir dromos ve asıl mezar odasından oluşmaktadır. Dromos ile mezar odası arasında kalkerden yapılmış tavanı yay şeklinde düzenlenmiş bir sundurma yer almaktadır. Dikdörtgen planlı mezar odasının üzeri düz bir şekilde kapatılmıştır.

Karia Bölgesi Lagina antik kentinde bulunan İÖ 2. yüzyıl ortaları-İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen dromoslu oda mezar **(Kat. No.46)**, dromos, ön oda ve mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odası duvarları mermer malzemeyle inşa edilmiştir. Mezar odası üst örtüsünün uzunlukları 3,20-3,90 m arasında görülmekle birlikte genişlikleri ise 0,50-0,80 m arasında değişen bloklar yardımıyla düz bir şekilde kapatılmıştır[146].

Karia Bölgesi Aphrodias'ta İÖ 1. yüzyıl- İS 1. yüzyıl arasına tarihlendirilen iki tümülüsten biri Yumratepe B Tümülüsü **(Kat. No.47)**, bir dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Dromos ile mezar odasına geçiş dört basamaklı bir merdivenle sağlanmaktadır. Dromosun üzeri açık olup gömüden sonra toprakla doldurulmuştur. Mezar odası ile dromos arasında dar ve basık bir kapı yer almaktadır. Dikdörtgen planlı mezar odası üst örtüsü, her biri 2,36 x 0,42 m boyutlarında düzgün kalker bloklarla düz bir şekilde kapatılmıştır. Aphrodisias'ta aynı döneme tarihlendirilen bir başka düz örtülü mezar Çamlıbel Tümülüsü'dür (Kat. No.48). Yumratepe B Tümülüsü'nün aksine mezar ön odasına sahip olan mezar kullanılan malzeme açısından da diğerinden ayrılmaktadır. Kare planlı ön odanın duvar blokları birbirine madeni kenetlerle bağlanmış olup tabanı kireçtaşı levhalarla döşenmiş, üst örtüsü ise mavi mikalı taştan iki büyük blokla düz bir şekilde örtülmüştür. Güneybatıda yer alan blok ise öne taşırılmak suretiyle dış kapı üzerinde bir saçak meydana getirmektedir.

[144] Ekinci, 2002: 61- 68
[145] Başal, 2000: 179-187.
[146] Tırpan, 1996: 313 Çiz.3 Res. 13, 14.

Dikdörtgen planlı mezar odasını, biri kireçtaşından diğer ikisi mavi mika olan bloklarla düz bir şekilde kapatmaktadır[147]. Helenistik- Roma Dönemi arasına tarihlenen bu tümülüsler, mezar mimarisinde kronolojik olarak geometrik form ve tekniklerin çeşitlendiği bir döneme tarihlenmesine karşın düz örtü formunun farklı bölgelerde temsil edildiği nitelikli örnekleri oluşturmaktadır.

2.1.2.2. Hatıllı Düz Örtü

Mezar mimarisi düz örtü formlarında yalın düz örtü dışında ele alınacak diğer form olan hatıllı düz örtü Phryg kaya mezarları dış cephelerinde, bazı Paphlagonia ve Karia Bölgesi kaya mezarlarında, Kuzey Karia ve Lydia bölgesinin Karia sınırındaki yerleşiminde yer alan Helenistik Dönem'e tarihlenen tümülüslerde kaşımıza çıkmaktadır. Bu örtü formunda tavan kirişlerinin düz ve dikdörtgen kesitli, yekpare taştan oluşturulması yanında, Milas- Labraunda arasında yer alan oda mezardan[148] da anlaşılacağı üzere kiriş kenarları silme ve yivlerle bezenmiş de olabilmektedir[149]. Milas çevresinde yoğunlaşan tümülüslerde ön oda ve mezar odaları ince bloklardan oluşan mezar örtüsünü taşıyan, sayıları birden dörde kadar değişen uzun hatıl bloklarla örtülüdür[150].

Hatıllı düz örtü sistemi Kuzey Karia ve Lydia bölgesinin Karia sınırındaki yerleşimlerinde İÖ 6. yüzyılda Lydia kolonizasyonu ile başlamış ve İÖ 3. yüzyıla kadar uygulamaya devam etmiştir[151]. Karia Bölgesi'nde hatıllı düz örtü formuna sahip mezar yapıları genellikle blok örgü tekniği uygulanarak ve çoğu tümülüs olarak inşa edilmişlerdir[152]. Bölgede bu örtü formunun temsil edildiği tümülüsler, Lydia tümülüslerinde yerel bir özellik olarak işaret edilen düz örtü ile tavan kirişleri kullanan Karia mimari geleneklerinin bir arada uygulandığı günümüze ulaşan somut kanıtlardır. Mezar yapılarında ön oda ve asıl mezar odaları üst örtülerinin uzun hatılları, ince bloklardan oluşan mezar üst örtüsünü taşımaktalardır.

Karia'da ahşap taklidi unsurların örneklerinin coğrafi ve tipolojik olarak, temelde iki farklı gruba ayrılmış olduğu görülmektedir. İlk grup, Kuzey Karia'da Harpasos vadisi çevresinde yoğunlaşmaktadır. Hyllarima'da İÖ 4. yüzyıla tarihlenen bir dromos, ön oda ve kareye yakın planlı bir mezar odasından oluşan tümülüs **(Kat. No.29)**, iki katlı olarak inşa edilmiştir. Yapının üst katı, kısa bir dromos ve iki dikdörtgen planlı odadan oluşmaktadır. Alt

[147] Atasoy, 1974a: 351-353 Res. 7- 9.
[148] Henry, 2010b: 2-19; Henry, 2016: 296-315.
[149] Henry, 2010a: 93-250.
[150] Varkıvanç, 2007a: 190-191.
[151] Henry, 2013: 257-268
[152] Varkıvanç, 2007a: 190.

katta kare bir girişe açılan bir dromos yer almaktadır. Ön oda ve mezar odasının üzeri, kalın çatı levhalarını destekleyen enine yekpare kirişlerle düz-hatıllı formda kapatılmıştır[153]. Harpasos ve Marsyas vadileri arasında, Altıntaş Mevkii'nin kuzeybatısında yer alan başka bir yapı Mutat Tepesi Tümülüsü **(Kat. No.30)**, İÖ 4. yüzyıl son çeyreği- 3. yüzyıl başına tarihlenmektedir. Bir dromos ve mezar odasından oluşan yapının mezar odasının örtülmesi, büyük yatay levhaları destekleyen kirişlerle düz-hatıllı formda kapatılmıştır[154].

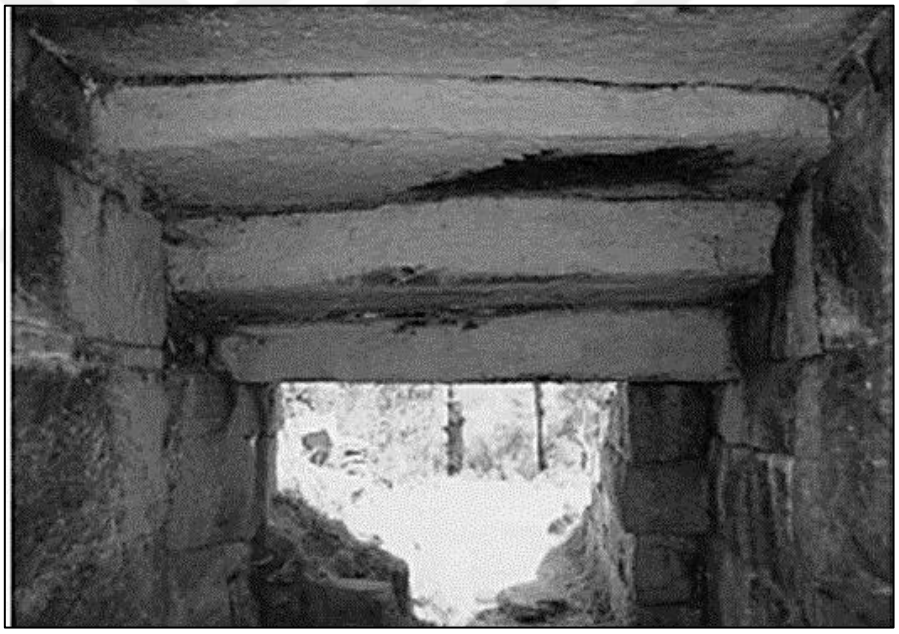
Milas'ta İÖ 4. yüzyıl ortalarına tarihlenen Altıntaş **(Kat. No.31)**, Lale Tepe **(Kat. No.32)**, ve Kavaklı Tümülüsleri **(Kat. No.33)**, dromos, ön oda ve mezar odasından oluşmaktadır. Her üç mezarda da bu bölümlerin üzerini kapatan düz örtünün üstünde, tümülüs dolgusunun basıncını azaltmak amacıyla üçgen bir örtü daha bulunmaktadır. Dromosun bittiği noktadan itibaren başlayan üçgen örtü, mezar odasının arka kısa duvarı hizasına kadar dayanmaktadır[155]. Mezar ön odaları ve asıl mezar odaları boyutları yaklaşık olarak benzer olan Lale Tepe ve Kavaklı Tümülüsü **(Res. 2.19)** kare planlı bir ön oda ve dikdörtgen planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Her üç mezarda da mezar ön oda ve asıl mezar odasının üst örtü sistemi büyük yekpare bir blok üzerine atılmış iki ya da üç blokla düz bir şekilde kapatılmıştır. Altıntaş Tümülüsü mezar odası üst örtü bloklarından da görüleceği üzere blokları taşıyan hatılların aşağıya bakan alt yüzleri hizasında duvarları çevreleyen mezar odasının içine doğru taşmış, bu silme ile hem duvarların hatılları taşıyıcı yüzeyleri genişletilmiş hem de yapının üst kısmı bu silme kuşağıyla dekoratif bir görünüm kazanmıştır **(Res. 2.20)**. Düz örtüyü taşıyan asıl hatıllar yan duvarlar üzerine döşenmiş ikişer tanedir. Yapım tekniği ve mimari donanımları ile benzer olan tümülüslerden Lale Tepe Tümülüsü siyah bol mikalı parlak şist taşından, Kavaklı Tümülüsü ise sarımsı mikalı parlak şist taşından inşa edilmiştir[156].

[153] Henry, 2010b: 7-19.
[154] Diler, 1997: Res. 10, 11; Henry, 2011: 77-96; Henry, 2013:131-132 Fig.16, 17.
[155] Henry, 2011: 129-131.
[156] Çörtük, 2007: 38- 45.

Resim 2.19 Kavaklı Tümülüsü

Henry, 2013: 261 Fig.6.

Resim 2.20 Altıntaş Tümülüsü

Henry, 2009: 86 Fig. 27

Alabanda antik kentinin surları içinde, 1906 yılında Edhem Bey tarafından, keşfedilen yeraltı mezarı **(Kat. No.34)**, her ikisi de kiriş sistemiyle örtülü bir ön oda ve bir mezar odasından oluşmaktadır. İnşa tarihi, kentteki Hekatomnos dönemine tarihlenen surların inşasıyla çağdaş olmakla beraber İÖ 4. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir[157]. Alabanda antik kentinden bir başka hatılı düz örtülü oda mezar **(Kat. No.35)**, kısa bir dromos, ön oda ve asıl mezar odasından oluşmaktadır. Düzgün taş bloklarla inşa edilen ön oda kare planlıdır

[157] Edhem Bey, 1906: 402- 422; Henry, 2013: 262.

ve üzeri düz bir şekilde kapatılmıştır. Mezar odası üst örtüsü iki hatıl dizisinin taşıdığı üç blokla kapatılmıştır[158].

Milas'ın batısında keşfedilen M33 adı verilen mermerden inşa edilmiş bir mezar yapısı **(Kat. No.36)**, bir ön oda ve asıl mezar odasından oluşmaktadır. Asıl mezar odası tonoz üst örtülü bir tavana sahipken ön oda iki yatay kiriş sistemi ile örtülmüştür[159].

1952 yılında Akarca tarafından yayınlanan, Milas'ta mermerden yapılmış iki yeraltı mezarından biri Milas Ortaokul mezarı **(Kat. No.37)**, mezar ön odası ve mezar odasından oluşmaktadır. Her iki odasında da iki yatay kirişle tavanlarının plakalarını destekleyen üst örtüyle kapatılmıştır **(Res. 2.21)**. Ele geçen buluntular ışığında İÖ 4. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmektedir[160].

Resim 2.21 Milas M33 Mezarı ön oda
Henry, 2013: 264 Fig.11.

Milas kentinden Labraunda kutsal alanına giden "Kutsal Yol" üzerinde yer alan bir yeraltı oda mezarı **(Kat. No.38)**, üst örtüsü ince işlenmiş bir korniş tarafından taşınan ve tavan levhalarını destekleyen iki kirişle kapatılmıştır. Yan yüzlerinde kesilen ve düzeltilen silmeler odanın dört duvarını çevrelemektedir. Ele geçen buluntular ışığında mezarın inşası İÖ 380-350 yıllarına tarihlenmektedir[161] **(Res.2.23)**.

Milas Teke Kale'de İÖ 4. yüzyıla tarihlenen, Karia'da kronolojik ve tipolojik olarak çok sayıda benzer örneği bulunan ancak üzeri bir tümülüs dolgusuyla kapatılmayan oda mezar

[158] Özdemir, 2019: 247-260.
[159] Kızıl, 2009:255-264; Henry, 2013:262.
[160] Akarca, 1952: 1952, pl. LXXV; Henry, 2013: 262.
[161] Karlsson, 2010: 61-104; Henry, 2013: 263.

(Kat. No.39), kuzey-güney doğrultulu ön oda ve asıl mezar odası olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Ayrıca Karia Bölgesi'nde hatıllı-düz örtülü mezarlar içinde bilinen tek toprak üstü mezar olma özelliğini taşımaktadır[162]. Mezar girişi, ön odanın güney duvarındadır. Kapının yer aldığı güney duvarın merkezinden mezar odasına ulaşılmaktadır. Mezarın dıştan üst yapısıyla ilgili ilk görüş; basamaklı piramidal dış örtünün mezarın dört cephesinde de izlendiğidir. İkinci görüş ise, mezarın yalnızca ön cephesini oluşturan güney yönünde tek cephede oluşturulmuş basamaklı piramidal düzen, güney cephedeki blokların doğu ve batı köşelerinin içe çekilmesiyle her cephede izlenircesine bir düzenleme yapılmış olmasıdır[163] **(Res.2.22)**.

Resim 2.22 Tekekale Mezarı- mezar odası hatıllı düz örtü

Henry, 2013: 264 Fig.12.

[162] Varkıvanç, 2007a: 190 bk. dpn.42.
[163] Gümüş, 2003: 17; Ateşlier, 2006; Öncü, 2009: 49-167.

Resim 2.23 Labraunda- Milas Oda Mezarı

Henry, 2013: 267 Fig. 27

Kaunos ören yerinin yaklaşık 4 km batısında yer alan Mezargediği'nin merkezinde yer alan ve İÖ 350'lere tarihlenen Anıt Mezar I **(Kat. No.40)**, anakaya üzerine doğu-batı yönlü inşa edilmiştir. Yapının tamamı, güney ve batı duvarları ile güneybatı ve kuzeydoğu köşeleri hariç günümüze ulaşamamıştır. Korniş bloğunda dübel deliklerinin olmayışı ve alanda bulunan iki kademeli arşitrav parçasının iç kısımlarında yer alan girintiler mezarın üzerinin kuzey-güney doğrultusunda mermer hatıllarla düz bir bir şekilde örtüldüğünü göstermektedir[164].

Beçin'de Helenistik Dönem'e tarihlenen Mutluca'da yer alan bir ön oda ve asıl mezar odasından oluşan yapının **(Kat. No.41)**, mezar odası üst örtüsünün kirişleri yekpare taştan düz dikdörtgen kesitli olarak kesilmiştir. Dört taş hatılla taşınan örtü, düz bir blokla kapatılmıştır[165]. Armutçuk'ta yer alan diğer bir mezar bir dromos ve iki dikdörtgen planlı odadan ile inşa edilmiştir. Ön oda ve mezar odası üst örtüsü enine iki yatay kiriş sistemi ile örtülmüştür[166].

Blok taşlarla düz bir şekilde kapatılan ancak taş mimaride ahşap konstrüksiyonun tavanda silmelerle verildiği bir başka örnek, Daskyleion antik kentinde yer alan ve Helenistik Dönem'e tarihlenen Eşenköy Tümülüsü'dür **(Kat. No.43)**. Kuzey-güney doğrultulu olarak

[164] Varkıvanç, 1995: 87- 96.
[165] Kızıl, 1996: 255-260; Henry, 2013: 264.
[166] Akarca, 1971: 34-36; Henry, 2013: 263.

inşa edilmiş bir dromos, ön oda ve asıl mezar odasından oluşmaktadır. Dromos özensiz işçilikle kaba moloz taşlardan inşa edilmiş ve üst örtüsü günümüze ulaşamamıştır. Kare planlı ön oda ve yine kare planlı olarak inşa edilen mezar odası ise dromosa rağmen nitelikli bir işçilikle prokennesos mermerinden inşa edilmiştir. Mezar odasında taban seviyesinden 1,60-1,70 m yüksekliğinde dört duvarı çevreleyen profil üzerine yine içe doğru eğimli olarak şekillendirilmiş iki kademeli başka bir silme tavanı çevrelemektedir. İki mermer bloktan oluşan tavan düz bir şekilde kapatılmıştır. Odanın duvarları ise yekpare mermer bir blokla kaplanmıştır[167].

Hatıllı düz örtünün mezar mimarisi üst örtü formlarında uygulandığı geç bir örnek olan Denizli Çambaşı Tümülüsü **(Kat. No.77)**, İÖ 1. yüzyıl sonları-İS 1. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir. Ön odası, dromos ve mezar odalarında farklı örtü formlarının uygulanışı açısından tez kapsamında "**2.1.4.1.** Bindirme Tonoz" bölümünde yeniden ele alınacak tümülüsün ön odası, iki hatıl dizisinin taşıdığı yekpare bir blokla kapatılmıştır.

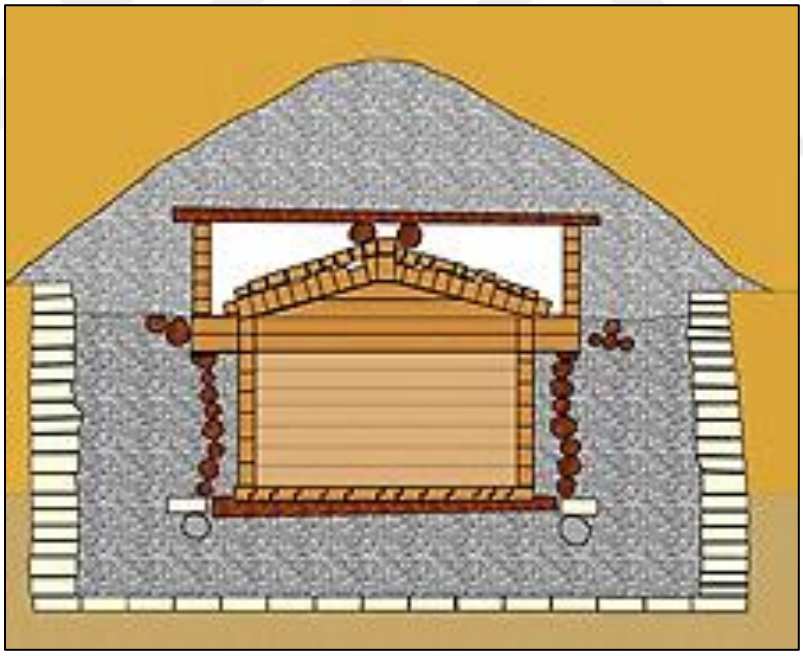
2.1.3. Üçgen Örtü

Üçgen örtü; ahşap mimaride kiriş, hatıl ve mertekten meydana gelen üçgen alınlıklar ve yan duvarlar üzerine oturtulan ince blokların birbirine yaslanmaları veya örgü mezarlarda ki haliyle ön ve arka duvarlarının üst örtüye kadar düşey olarak yükseltildiği ve iki yan duvarın yükseldikten sonra düzgün bloklarla bindirme tekniğiyle oluşturulmuş formdur[168]. Mimarlık tarihinde İÖ 6. yüzyıldan sonra kırma çatıya kıyasla çift eğimli üçgen çatı standart hale gelmiştir[169]. Anadolu kaya mezarları mimarisinde genellikle Phrygia ve Paplagonia'da, Lykia- Milyas tümülüslerinde nadiren de Lydia tümülüslerinde[170] karşımıza çıkmaktadır. Taş örgü mezarlarda bindirme tekniğinde[171] karşılaşılan bu forma mezar yapılarında genellikle ön oda ve mezar odalarında, dar mekânlar olmaları sebebiyle kısmen dromoslarda raslanılmıştır. Bunun yanı sıra tümülüs mezarlarda, tümülüs dolgusunun mekânın üzerine yaptığı basıncı azaltmak ya da yok etmek için düz kapatılmış mekânların üzerinin, üçgen formlu ikinci bir mekân örtüsünü taşıdığı örnekler de mevcuttur[172]. Bu örtü formunda bloklarda farklı yaslama teknikleri uygulanmıştır. Tümülüs dolgusunun mezar odasına yaptığı basıncı azaltmak için en dayanıklı ve dolayısıyla en sık karşılaşılan yöntem olan blokların duvar boşluklarının

[167] Tan, 2017: 18- 49.
[168] Orlandos, 1968: 230, Fig. 305.
[169] Sapirstein, 2016: 46-59.
[170] Dedeoğlu, 2003: 74.
[171] Dardanos Tümülüsü bk. Duyuran, 1961: 64-66.
[172] Lydia Bölgesi örnekleri Uşak Selçikler Tümülüsü, Uşak İkiztepe Tümülüsleri bk. Dedeoğlu, 2003; Karia Bölgesi örnekleri Altıntaş Tümülüsü bk. Henry, 2011: 129-131 Fig.14.

üstündeki yarımay biçimindeki yüzeylere oturtulması ve blokların birbiriyle çakışan yüzeylerin düzeltilmesidir[173].

Üçgen örtünün uygulandığı en erken örneklerden biri İÖ 8. yüzyıla tarihlenen Phrygia tümülüsleridir. Phrygia'da ahşap yapısallığın ahşap malzemeyle oluşturulmuş ve geleneksel megaron mimarisini yansıtması açısından önemli olan Gordion Midas-MM Tümülüsü **(Kat. No.49)** mezar odası, eğimli tavanın altında iç kısma ilave edilmiş merkezi çatı desteği bulunan üçgen örtülü bir odadır. Mezar odası, diğer Gordion ahşap mezar odalarından farklı olarak bir çukur içine değil, zemin seviyesine yapılmıştır. Her iki kısa yanda ve odanın ortasında bulunan kirişlerle desteklenen mezar odası üst örtüsü, tüm açıklığının üç yerde kapatıldığı dört ahşap kirişten oluşmaktadır[174]. İki ön duvarın üzerinde yer alan bu destekleyici kirişlerin hemen üzerinde, üste doğru uzunlukları azalan üç kiriş üst üste istiflenerek üçgen örtü oluşturulmuştur. Son kirişin ortası da merkezi çatı desteğine düz bir şekilde oturabilmesi için düz işlenmiştir[175]. Öte yandan üçgen örtü üzerine oturtulmuş tavan üzerine ahşap kütükler dizilerek dolgu içerisinde düz bir örtü daha meydana getirilmiş böylece dolgunun mezar odası üçgen üst örtüsüne yaptığı basınç hafifletilmiştir[176] **(Res.2.24)**.

Resim 2.24 Gordion Midas MM Tümülüsü

Liebhart ve Stephens, 2015: 36

[173] Denizli Çambaşı Tümülüsü dromosunda birbirinden farklı boyutlarda blokların kullanılmasıyla örtünün statik dengesi bozulmuştur bk. Varkıvanç, 2007a: 191.
[174] Young, 1957: 217-219; Akurgal, 1959: 115-121; Muscarella, 1967.
[175] Sams, 2012; İl, 2009: 259-282.
[176] Gordion Midas- MM Tümülüsü'nün yapı malzemesi ve yapım tekniğine ilişkin diğer açıklamalar için bk. 2.3.1.1. Ahşap.

İÖ 6. yüzyıla tarihlenen Afyon- Tatarlı Tümülüsü **(Kat. No.50)**, Phrygia'da ahşap yapısallığın ahşap malzemeyle inşa edildiği bir başka tümülüs mezardır. Mezar odası, kareye yakın planlıdır ve yaklaşık 0,60 m derinliğinde açılan bir çukur içine kuzey-güney yönünde yerleştirilmiştir. Mezar odasının üst örtüsü, höyük yüzeyinin yaklaşık 3,50 m altındadır. Ahşap mezar odasını çevreleyen, odanın iç çekirdeğini bir arada tutmaya yarayan, küçük ocak taşlarından oluşan bir düzenleme vardır. Bu ilk halkanın içinde, 4,70 x 4,30 m boyutlarında kaba andezit bloklardan oluşan harçsız örülmüş bir dış duvar yer almaktadır. Ahşap kalaslardan inşa edilmiş mezar odası, kütük yapısının ve bir iskeletin birleşimi olup tavanda döşenen 7 kirişle inşa edilmiştir. Yaklaşık 0,20-0,30 m kalınlığında olan ve birbirine çentiklerle bağlanan kirişler, iki yan duvarın üst sırasına doğrudan oturtulmuştur. İki ön duvarın kirişlerinin üst sıraları çatı kirişlerinin uçlarıyla sorunsuz bir şekilde bağlanabilmeleri için oval olarak kesilmiştir. Oda duvarlarının kirişleri birkaç yerde tahta pimler yardımıyla birbirine bağlanmıştır. İki yan duvarın üst sırasına doğrudan oturtulan kirişler birbiri üzerinde çentiklerle yükselmektedir[177]. Böylelikle üçgen formun, tepede semerdam veya tonoz görünümü aldığı görülmektedir[178] **(Res.2.25)**. Afyon- Tatarlı Tümülüsü, bir dromos ile diğer Phryg tümülüsü örneklerinden ayrılmaktadır. Uçankuş'a göre bu dromos orijinal yapım aşamasına ait olmayıp kazılar esnasında saptanan buluntulardan anlaşıldığı üzere Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir[179].

Resim 2.25 Tatarlı Tümülüsü

Özgen- Öztürk, 1996: 44- 46 Fig. 84.

[177] Özgen- Öztürk, 1996: 44- 46 Fig. 84; Uçankuş, 2002: 191 Çiz.17; İl, 2009: 468-486; Demeter, 2010.
[178] Tatarlı Tümülüsü'nün yapı malzemesi ve yapım tekniğine ilişkin diğer açıklamalar için bk. 2.3.1.1. Ahşap.
[179] Uçankuş, 2002: 24; İl, 2009: 469.

Lydia Bölgesi'nde Sardes'in 11 km batısında, modern Ahmetli yakınları Hermos Vadisi'nde yer alan, İÖ 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Laletepe Tümülüsü **(Kat. No.51)**, tamamen kesme taştan yapılmıştır. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde ve girişi güneydoğuda olan kompleks, bir dromos, sundurma ve asıl mezar odasından oluşmaktadır. Dromos üst örtüsü üçgen formunda kapatılmıştır. Kireçtaşı bloklardan inşa edilmiş olan sundurma mermer bir kapı aracılığıyla mezar odasına açılmaktadır. Düzgün kesme taşlardan yapılmış odanın üst örtüsü Lydia Tümülüsleri mezar odaları içinde en yüksek ve en dik olanı olmakla beraber üçgen formunda kapatılmıştır[180]. Lydia Bölgesi üçgen örtülü tümülüslerden bir diğer örnek Lydia -Phrygia Bölgesi sınırında, günümüz Afyon ili/Ayazin ilçesinde yer alan Topyeri Tümülüsü **(Kat. No.52)**, İÖ 6.-5. yüzyıla tarihlenmektedir. Mezar kısmen ana kayadan yontulmuş, kısmen de yığma taş bloklardan inşa edilmiş bir dromos, ön oda ve bir mezar odasından oluşmaktadır. Dromostan ön odaya basamaklı bir girişle ulaşılmaktadır. Giriş odasını odaya bağlayan duvar üzerinde 2,78 m yüksekliğinde farklı boyutlarda ince işlenmiş duvar bloklarından oluşan üçgen örtü birbirini kesen kırmızıya boyanmış kalın dikey şeritler ve yatay şeritler ahşap işçiliği taklit etmektedir[181].

Lydia-Pergamon sınırında yer alan Soma ilçesinde konumlanan Beyce Tümülüsü **(Kat. No.53)**, güney-kuzey doğrultulu kayaya oyulmuş dromos, ön oda ve asıl mezar odasından oluşmaktadır. Dromostan iki basamakla, ön odaya inilmektedir. Ön odanın üst örtüsü üçgen formunda ve ahşap bir üst örtüyü taklit eden çift mahya kirişlidir. Asıl mezar odasının üst örtüsü de tıpkı ön oda gibi ahşap bir tavanı taklit eden üçgen formunda hatıllıdır[182] **(Res.2.26)**.

[180] Stinson, 2008: 25-48; Roosevelt, 2008; Tiryaki, 2015: 42 Fig. 21; Dulun, 2019: 140 Fig. 29.
[181] Summerer-von Kıenlın, 2015: 504-509.
[182] Kasper, 1970: 71-83; Mellink, 1971a: 177; Eckert, 1998; Roosevelt, 2003: 610; İl, 2009: 712-714; Tiryaki, 2015; Summerer-von Kienlin, 2015: Fig.3.

Resim 2.26 Soma- Beyce Tümülüsü

Summerer-von Kienlin, 2016: Fig.3

Üçgen örtülü mezarların Orta Lykia'da temsil edildiği Milyas tümülüsleri İÖ 6.-5. yüzyıllara tarihlenmektedir. Müğren Tümülüsü **(Kat. No.54)**, kareye yakın bir plana sahip tekil bir mezar odasından oluşmaktadır **(Res.2.27)**. Yekpare kireçtaşı bloklarla inşa edilmiş olan mezar odasının üst örtüsü, yükseklikleri batıya doğru azalan ve dört iç alınlık meydana getiren bloklardan meydana gelmektedir. Bloklar mezar odasını yaslama tekniğinde üçgen formda kapatmaktadır.[183]. İÖ 6.-5. yüzyıllara tarihlenen bir diğer mezar Kızılbel Tümülüsü, **(Kat. No.55)**, üç katmandan oluşan temeli üzerine, taş levhalar yerleştirilmesiyle inşa edilmiştir. Pseudo-poligonal kireçtaşı duvardan yapılmış tek odalı dikdörtgen bir oda taş levhalardan yapılmış odanın üst örtüsü dört büyük boyutlu bloğun yaslama tekniğiyle oluşturulmuş ve üçgen formunda kapatılmıştır. Yapının inşasında dübel veya kenet kullanılmamış olmakla beraber duvarların belirli yerlerinde az miktarda sıva kullanılmıştır[184].

[183] Mellink, 1971: 250 Pl. 54-56; 1972: 273 Pl. 58-60; Melllink v.d., 1998; Tiryaki, 2015: 31- 50; Tiryaki, 2016: 51-65.

[184] Mellink, 1969: Lev.59, 25; Mellink, 1998: 7-11 Lev. 3, 31; Tiryaki, 2015: 31- 50; Dulun, 2019: 63-69.

Resim 2.27 Müğren Tümülüsü

Tiryaki, 2015: 33 Fig.3a.

Lydia kolonizasyonu döneminde Lydia tümülüsleri etkisiyle inşa edildiği düşünülen Karaburun Tümülüsü **(Kat. No.56)**, kireçtaşı bloklardan inşa edilmiş olup mezar odası üst örtüsü yaslama tekniğinde üçgen örtüyle inşa edilmiştir. Mezar doğu-batı yönündedir ve doğuda merkez dışında sembolik bir kapı yer almaktadır. Oda duvarlarının iç yüzleri perdahlanmış, dış yüzleri ise pürüzlü bırakılmıştır. Odanın üst örtüsü birbirine bitişik iki megalitik taş levha ile yaslama tekniğinde üçgen formundadır **(Res.2.28)**. Üst örtüyü oluşturan bloklar arasına su sızmasını engellemek için hidrolik harç uygulanmıştır. Tavan yüzeyinde yer alan destek bloğu, iki tavan bloğuna yatay dübellerle sabitlenmiştir[185].

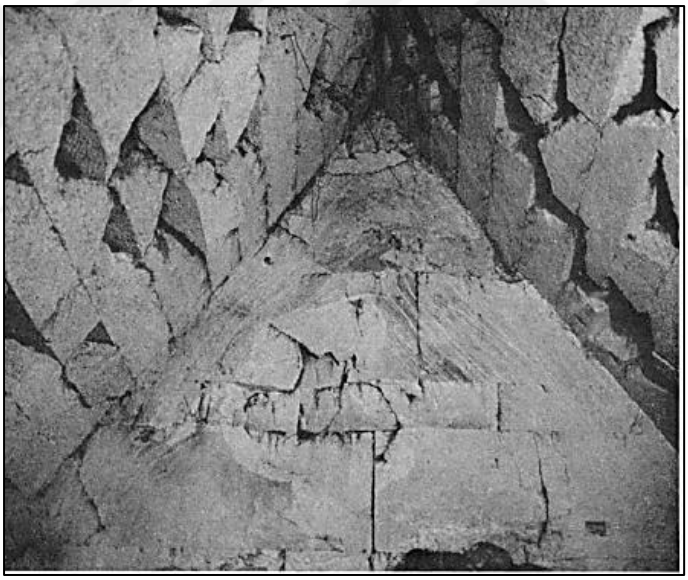
Resim 2.28 Karaburun Tümülüsü mezar odası

Tiryaki, 2016: 396 Fig.9.

[185] Mellink, 1971: 250 Pl. 54-56; 1972: 273 Pl. 58-60; Hülden, 2006; Tiryaki, 2015: 31- 50 Fig.17; Dulun, 2019: 69-70, 160 Fig.59.

Pisidia tümülüsleri içerisinde iyi korunmuş bir örnek olan Üç Tümülüsler **(Kat. No.57)**, kumtaşı ve mermer malzeme kullanılarak İÖ 5.-4. yüzyıllarında inşa edilmiş dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Dromos duvarı ile mezar odasının mermer blokları arasına lento görevi gören ahşap bir kütük yerleştirildiği belirlenmiştir. Mezar odası yakın çevreden elde edilen kumtaşı- mermer bloklarla yaslama tekniğinde ve üçgen örtüyle örtülmüştür[186].

Ele alınan üçgen formlar içerisinde farklı inşa tekniği bakımından özel bir yere sahip olan, İÖ 4. yüzyıl Çanakkale Dardanos Tümülüsü **(Kat. No.58)**, uzun bir dromos, dikdörtgen planlı bir ön oda ve kareye yakın asıl mezar odasına sahiptir. Mezar ön odasının üst örtüsü bindirme tekniğiyle inşa edilmiş tonoz ile kapatılmıştır. Asıl mezar odasının ön ve arka duvarlarının çatıya kadar düşey olarak yükseltildiği ve iki yan duvar yaklaşık olarak 1,50 m yükseldikten sonra düzgün kesme taş bloklarla bindirme tekniğiyle üçgen örtü oluşturulduğu görülmektedir **(Res.2.29)**. Duyuran, bindirme tekniğinin ön oda ve asıl mezar odasında tonoz ve üçgen form olmak üzere iki farklı formda uygulanmasını teknik inşa problemleri yerine dekoratif ve estetik seçimler olarak açıklamaktadır[187].

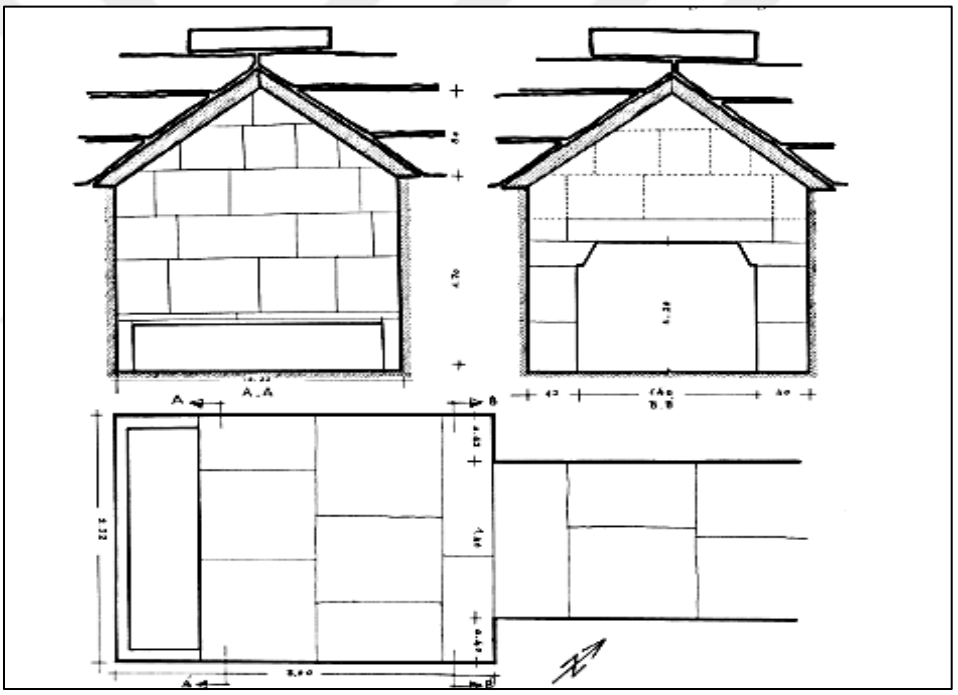
Resim 2.29 Dardanos Tümülüsü

Duyuran, 1961: Fig.17; Mellink, 1961

Tüm bu İÖ 5. ve 4. yüzyıl örnekleri dışında daha geç dönemlere tarihlenen yerel andezit ve kireçtaşından inşa edilmiş Bolu ilinde yer alan Hıdırşeyhler Tümülüsü **(Kat. No.59)**, İÖ 2. yüzyıl başlatına tarihlenen Doğu Tümülüs **(Kat. No.60)** ve İÖ 1. yüzyıla tarihlenen Ankara Karalar B Tümülüsleri (Kat. No.61) basamaklı dromosları ve üst örtüsü üçgen örtüyle örtülmüş kareye yakın planlı mezar odasından oluşmaları bakımından büyük ölçüde benzerlerdir. İÖ 3. yüzyıla tarihlenen Hıdırşeyhler Tümülüsü, dromos ve mezar

[186] Ekinci, 2007: 53-60.
[187] Duyuran, 1961; Mellink, 1961: Fig.17.

odasından oluşmaktadır. Pseudo-izodomik duvar örgüsüyle inşa edilmiş olan dromos üst örtüsünün hatıllı-düz bir örtüyle kapatılmış olabileceği düşünülmektedir. Dromosa nazaran mezar odasının işçiliği daha kalitelidir ve duvarlar kesme taştan harçsız örülmüştür. Mezar odasının üst örtüsü yaslama tekniğinde üçgen formundadır[188]. Bolu Doğu Tümülüsü **(Kat. No.60)** ise mezar odasının üzeri duvarları bindirme tekniğinde belirli bir ölçüde yükseldikten sonra üzerine iki yekpare bloğun yaslama tekniği ile üçgen formda kapatıldığı görülmektedir[189] **(Res.2.30).** Her iki tümülüs de inşa tekniği açısından oldukça benzerdir. Her iki mezarda da üçgen formu oluşturan blokların üzerine tümülüs dolgusunun yaptığı basıncı önlemek amacıyla düz bloklar ilave edilmiştir. Ankara Karalar Köyü'nde yer alan üç tümülüsten biri olan B Tümülüsü ise **(Kat. No.61)**, kısa bir giriş ve yaklaşık kare planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odasının üst örtüsünün altı parça halinde düzenlenmiş büyük bloklarla yaslama tekniğinde ve üçgen formda oluşturulmuştur[190].

Resim 2.30 Bolu Doğu Tümülüs

Fıratlı, 1965: 365-367 Fig 3-5.

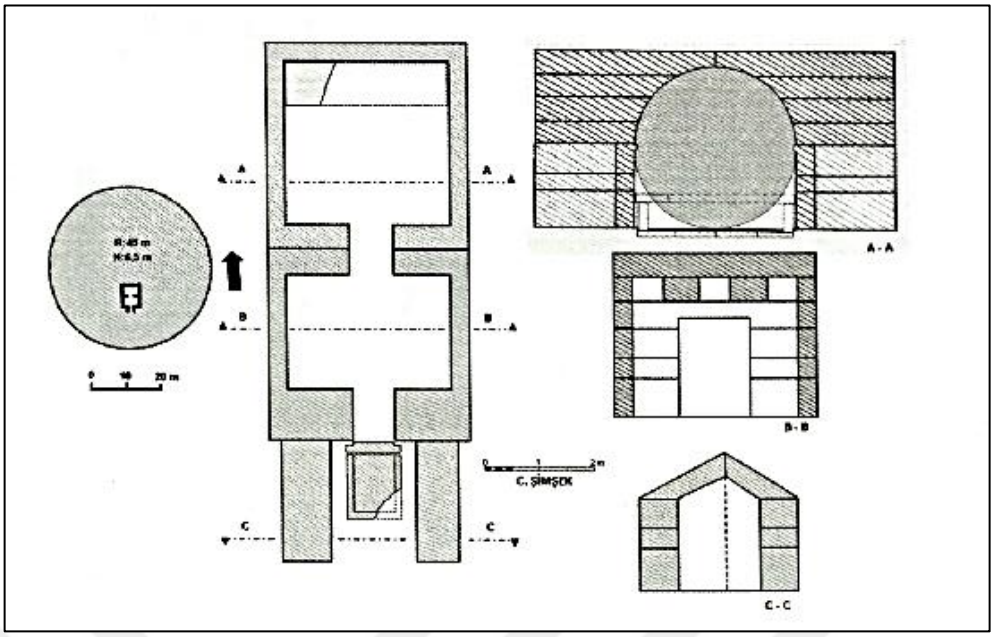
Yaslama tekniğiyle üçgen örtü formunun temsil edildiği geç bir örnek Stratonikeia dromoslu mezar **(Kat. No.62)**, İÖ 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Dromos ile mezar odası arasında, ana kayanın düzeltilmesiyle oluşturulan altı basamak bulunmaktadır. Kare planlı mezar odası üst örtüsü yaslama tekniğinde üçgen formda kapatılmıştır[191].

[188] Bora, 2015:276.
[189] Fıratlı, 1965: 365-367.
[190] Arık, 1934: 102-167; Rice, 2016: 190-195.
[191] Boysal ve Kadıoğlu, 1998: 215.

Bu örnekler dışında İonia Bölgesi'nde katalog çalışmasına dahil edilmeyen, Geç Helenistik-Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen İzmir- Torba Pancar Tümülüsü dromos ve tek bir mezar odasından oluşmaktadır. Dromosun üstü yedi adet büyük ve yassı taş bloklarla düz bir şekilde örtülmüştür. Bu örtü taşlarından girişte dördüncü sırada yer alanı lahit kapağı görünümünde olup mezar odası kilit taşından yola çıkılarak bunun bir başka tümülüsün mezar odası üst örtüsü olduğu düşünülmüştür. Dromosa nazaran mezar odasının işçiliği daha kalitelidir ve duvarlar harçsız örülmüştür. Mezar odasının üst örtüsü yaslama tekniğiyle inşa edilmiş üçgen formundadır ve örtüyü oluşturan iki taş yekparedir[192]. Magnesia batı nekropolde bulunmuş bir oda mezar, Magnesia Nekropollerinde tespit edilen tek üçgen örtülü mezardır. Bununla birlikte mezar inşasında izodomik duvar örgü tekniğine benzer bir örgü sistemi kullanılmış olmasıyla önem arz etmektedir. Üst örtü yaslama tekniğinde üçgen formda kapatılmıştır. Mezar için herhangi bir tarih önerilmemişse de Batı nekropolde bulunan diğer mezarların tarihlerinden ve inşasında uygulanan teknikten yola çıkarak İÖ 4.yüzyıl ile İÖ 1. yüzyıllara tarihlenmesi gerektiği düşünülmektedir[193].

Anadolu mezar mimarisinde karşılaşılan yaslama tekniğinde oluşturulmuş üçgen formlu üst örtünün katalog çalışmamızda yer alan en geç örneği İÖ 1. yüzyıl sonları ile İS 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilen Denizli ili Çambaşı Tümülüsü'dür **(Kat. No.77)**. Dromos, ön oda ve asıl mezar odasından oluşan mezarın ayırt edici mimari özelliklerinden biri her odada farklı bir örtü kullanılmış olmasıdır. Mezar odası üst örtüsüyle **2.1.4.1.** Bindirme Tonoz bölümünde bahsedilecek olan tümülüsün, dromosunun üst örtüsü üçgen formda kapatılmıştır. Yekpare iki bloğun yaslanması ve çakışan derzlerinin düzeltilmesi şeklinde oluşturulmuş üst örtü, dar bir mekân olması sebebiyle statik kaygının diğer odalara göre nispeten az olduğu dromosta tercih edilmiştir[194] **(Res.2.31)**.

[192] Evren ve İçten, 1998: 41-50.
[193] Bingöl, 2007a; Koçak, 2013: 99 Levha L, Res: 81/ a-b.
[194] Varkıvanç, 2007a: 188-192 Res.1.

Resim 2.31 Denizli Çambaşı Tümülüsü

Varkıvanç, 2007a: 192 Res.1

2.1.4. Tonoz Örtü

Eski Yunanca'daki θόλος (tholos) kelimesinden türetilen tonoz için; Eski Yunanca'da καμάρωμα (kamarhoma), κρυπτή (krypte), ψαλίδωμα (psalidoma) ya da ψαλίς (psalis)[195]; Latince'de crypta veya camera sözcükleri kullanılmıştır[196]. Kemer ise kama, yarım daire veya radyal formlu merkezinde yer alan bir kilit taşı ile birbirine bağlanmış, duvarların taşıdığı üst yapıda istenilen mesafede açıklıklar oluşturulmasını sağlayan mimari elemandır[197]. Bir dizi kemerin aynı sırada, birbiri ardına dizilmesi ve birbirine bağlanması ile elde edilen, mekânın üstünün alttan içbükey, yarım daire veya içi boş yarım silindir formunda kapatılmasını sağlayan kapalı koridor şekilli mimari eleman olarak tanımlanan tonozun[198] inşası için öncelikle yapının üst yapıyı taşıyan kenar duvarlarının veya desteklerinin tüm yüksekliklerine inşa edilmesi ve nispeten daha kalın yapılması gerekmektedir. Teknik açıdan, kemer ve tonoz sistemlerinin ortaya çıkması, kolon ve kiriş sistemleriyle ulaşılandan daha büyük mekânlar yaratılmasına neden olmuştur. Sağladığı bir başka teknik yenilik ise üst yapıyı taşımak için sağlam fakat daha hafif alt yapıların inşasıdır. Yapının kenar duvarları yükseldikten sonra tonoz kavisinin dış hattı, iç kısımda kurulan sağlam ahşap bir iskele ile desteklenerek oluşturulmuştur[199].

---

[195] Liddell ve Scott 1996: 803, 871-887.
[196] Alova, 2013.
[197] Dirlik, 2017: 817.
[198] Varkıvanç, 2007a: 189.
[199] Dirlik, 2017: 811-819.

2.1.4.1. Bindirme Tonoz

Antik çağ mimarisinde, en erken örnekleri bindirme tekniğinde olan kemer ve tonoz formu tez kapsamında "bindirme tonoz[200]" olarak ele alınacaktır. Bindirme tonoz; açıklığın iki yanındaki blokların birbirinin üzerindeki her sırada bir öncekinden daha ileriye kaydırarak sonunda birbirlerine dokunacak şekilde yaklaştırılmasıyla oluşturulmuştur. Odaların bindirme tonozla kapatılmasında uygulanan teknik mekânın duvarları üzerinde ilk sıranın dışarı taşırıldıktan sonra köşelere çapraz bloğun konulmasıyla oluşturulmuştur.

Bindirme tonoz olarak adlandırılan örtünün bloklarının yatay derzli olması kuvvetin yan duvarlara aktarılması prensibiyle üst yapının yükünün yan duvarlara iletilmesidir. Kama taşlı blokların oluşturduğu kilit taşlı teknikle inşa edilen gerçek tonozda ise; tonozu oluşturan bloklar radyal derzlerden oluşmaktadır ve üst yapının yükü yan duvarlar aracılığıyla merkeze aktarılmaktadır[201].

Bindirme tonozun antik çağ mimarisinde kullanımına Mısır'da[202] ve Mezopotamya'da İÖ 3. binlerde[203] başlanmıştır. Anadolu'da ise en erken kullanımı İÖ 2. binde Hattuşa ve Alacahöyük'te yer alan poterneler ve yer altı kanallarıyla başlamıştır[204]. Bindirme tekniğinde tonoz formu Antik Çağ mimarisinde sivri kemer sistemi ve dairesel formlu olmak üzere iki farklı formda uygulanmıştır. Bunun dışında Anadolu topraklarında, Bodrum yarımadası ve Gökçeler Protogemetrik döneme tarihlenen mezarlarda yan duvarlar eğimli hale getirilerek bindirme tekniğiyle odanın açıklığı daraltılmış açıklık bir kapak taşıyla kapatılmış bir formu da uygulanmıştır. Yan duvarlar üst örtüye doğru yükseltilirken blokların karşılıklı olarak içe doğru taşırılıp birbirine yaklaştırılmasıyla oluşturulan, kökeni Hititlere kadar uzanan ve özellikle Bulgaristan'ın Mezek yöresinde yer alan Thrakia tümülüslerinde[205] sıklıkla uygulanan sivri kemer sistemi, Anadolu'da en erken Asarlık'ta yer alan İÖ 7. ve 6. yüzyıla tarihlenen mezarlarda, İÖ 6. yüzyıla tarihlenen İzmir Tantalos Mezarı (Kat. No.64) ve Tepecik Tümülüsü ile temsil edilirler[206]. Dairesel formda oluşturulmuş en erken bindirme tonoz örneklerine ise Hattuşa'da İÖ 2. binin ikinci yarısına tarihlenen kapılarda[207]

---

[200] Literatürde sıklıkla "sahte tonoz" ve "yalancı tonoz" olarak kullanılan ancak radyal bloklardan oluşan gerçek kemer veya tonozdan farkı teknik oluşumu olan bindirme kemer/ tonoz örnekleri tez çalışmasına dair terminolojide "bindirme kemer/ tonoz" olarak kullanılacaktır.

[201] Varkıvanç, 2007a: 191- 195.

[202] El-Derby ve Elyamani, 2016: 295-315.

[203] Mezopotamya Ur kral mezarlarında ve Mısır Sakkara'da Qa'a ait mezar yapısında kerpiç malzemeyle inşa edilmiş bilinen en erken kemer ve tonoz örnekleri için bk. Beek, 1987: 96-103; Moorey, 1999: 302; Kemp 2000: 78; Gates, 2003: 49-50; Wright, 2005: 7; El-Derby ve Elyamani 2016: 296.

[204] Leick 1988: 18; Naumann 1998: 128.

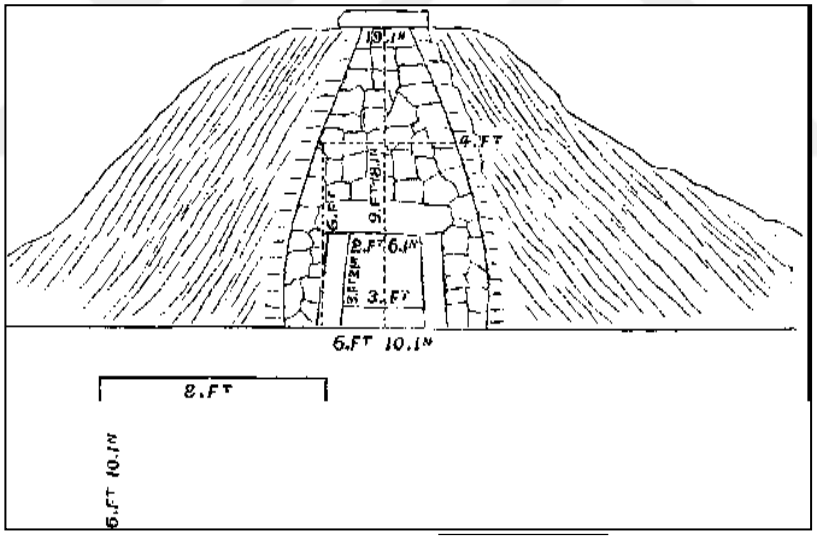
[205] Mansel, 1943; Theodossiev, 2005; Stoyanova, 2011: 336-340; Stoyanova, 2015: 158-179.

[206] Varkıvanç, 2007a: 191.

[207] Naumann, 1998: 130-136.

rastlanılmıştır. Dairesel tonoz sistemi taş örgü mezar yapılarında ise İÖ 8. yüzyıla tarihlenen Altıntepe- Urartu Mezarı[208] (Kat. No.63) ve Van- Karagündüz nekropolü bindirme tonozlu mezarlarında[209] erken örneklerini vermiştir. Bindirme tekniğinde tonoz örtü, Anadolu mezar mimarisinde toprak üstü ve tümülüs mezarlarda Arkaik Dönem'den Roma İmparatorluk Dönemi'ne değin gerçek kemer ve tonoz kullanıma rağmen uygulanmaya devam etmiştir.

Protogeometrik Dönem öncesine tarihlenen örneklerden ilki Asarlık nekropolünde W. R. Paton ve Myres tarafından yayınlanmış iki tümülüs (A ve B), tepenin güneydoğusunda yan yana inşa edilmiştir. Mezar A, plan ve kesiti ile yayınlanmış ve detaylı olarak anlatılmıştır. Krepis duvarı iki sıra yüksekliğe kadar korunmuş ve "düzensiz şekilli" olarak inşa edilmiştir. Mezarın etrafını sarmış bir moloz tümülüsü yerinde tutmaktadır. Levhalarla örtülü bir dromos ve dört büyük dikdörtgen bloktan yapılmış bir giriş/kapı pervazı kavisli bir yapıdadır. Yan duvarlar üzerinde kademeli taşırılan bindirme tonoz, odanın en üstüne doğru sivri bir yapıda olup üzeri iki büyük blok taşla kapatılmıştır **(Res.2.32)**. Her iki mezar da kesme taşlardan çokgen bir şekilde inşa edilmiştir. B Mezarı biraz daha küçüktür ancak kazıcıları tarafından herhangi bir ölçü verilmemiştir.

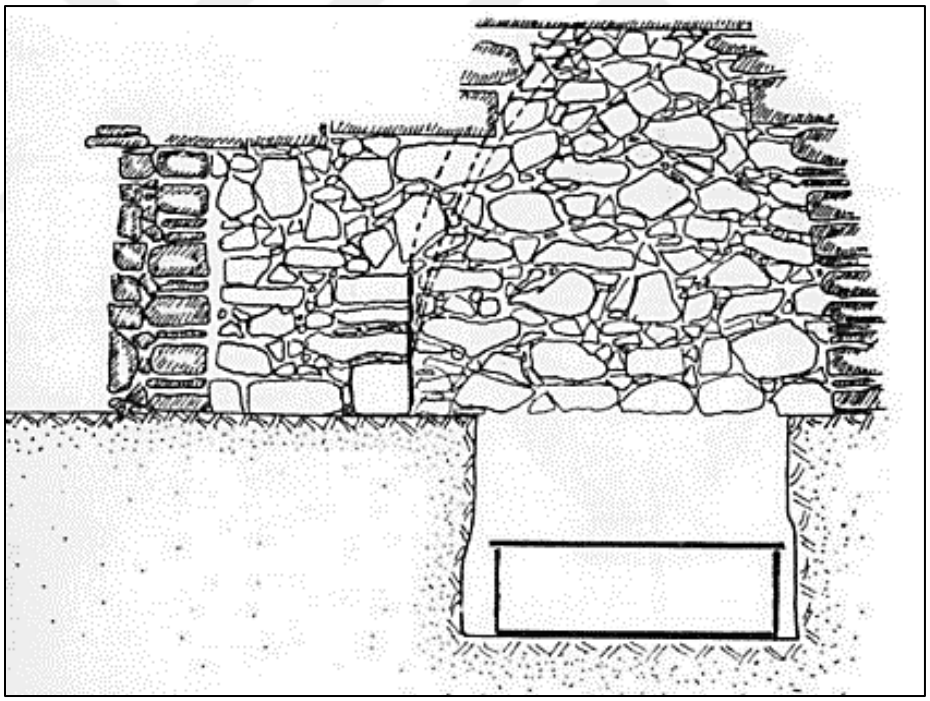
Resim 2.32 Asarlık Paton A tümülüsü

Carstens, 2011: 486 Fig 4.

1896'da Paton ve Myres tarafından tanımlanmış ve daha sonra Bean ve Cook tarafından 1950'de ziyaret edilmiş Dirmil- Gökçebel oda mezarı, 1963 yılında E. Akurgal tarafından araştırılmıştır. Buluntular ışığında Protogeometrik Dönem'e tarihlendirilen yapı, alt sırası işlenmiş taşlarla inşa edilmiş kısa ve dar bir dromos tarafından girilen bir mezar odasından oluşmaktadır. Dromos yaklaşık 1,20 m uzunluğunda, 1,0 metre genişliğinde ve dış

[208] Özgüç, 1969: 12.
[209] Sevin ve Kavaklı, 1996: 1-20.

ucunda 1,15 metre yüksekliğindedir. Dromosun duvarları dikey olarak dromos yüksekliğinin yarısına kadar yükselmektedir. Üst örtüsü üç büyük levha ile kapatılmıştır. Mezar odası kaya tabanına oyulmuş dörtgen planlıdır. Kısa kenarlarından birinin ortasında yer alan dromos tarafından girilen odanın alt sırası yaklaşık dikdörtgen şeklindedir. İşlenmemiş çokgen taşlarla inşa edilmiş odanın duvarları hemen ikinci sırada iç bükey başlamış duvarlar bu noktada bindirme ile birleştirilmiştir. Köşeler, odanın planı kaba bir oval hale gelene kadar kaybolmaya yani duvarlar üzerinde birbiri üzerine taşırılarak odanın daraltılmasıyla bindirme tonoz formu oluşturulmuştur. En üstte dromosun üst örtüsüyle yaklaşık aynı yükseklikte moloz taş işçiliği iki sıra devam etmiş ve üzerinde tüm odanın çatısını kaplayan dikdörtgen bir kapak taşıyla kapatılmıştır[210] **(Res.2.33)**. Mariaud, oda mezarın, İÖ 1200'lere tarihlenen Pilavtepe ve Bodrum Müsgebi oda mezarları ile Leleg tümülüsleri arasındaki geçiş döneminin sonraki aşamalarını yansıtan bir örnek olması yanında SubMiken Dönemi'ne tarihlenen bu mezarlar ile olan ilişkisiyle, mimari sürekliliğin Arkaik Dönemlere değin bölgede devam ettiğini vurgulamaktadır[211].

Resim 2.33 Dirmil-Gökçebel Oda Mezarı

Boysal, 1967; Carstens, 2011: 490 Fig.3

Protogeometrik Dönem öncesi örnekleri dışında Asarlık nekropolünde CT. Newton tarafından tanıtılmış olan altı mezar içerisinde 1, 2 ve 3 ve no.lu mezar yapılarında izlenen bindirme tekniğiyle oluşturulmuş örtüler, Karia Bölgesi'nde tonoz formunun erken örnekleri

[210] Bass, 1963: 358.

[211] Dirmil Protogeometrik mezarının Miken mezarlarıyla ilişkisi hakkında bk. Bass, 1963; Georganas, 2000: 47-54; Mariaud, 2012: 357-361.

arasında yer almaktadır. İzodomik duvarlarla inşa edilmiş kısa bir girişi olan ve kareye yakın planlı olarak inşa edilmişlerdir. Cartens'a göre Newton 1 Mezarı, dairesel bindirme tonozlu; 2 ve 3 no.lu mezar yapıları ise dört duvarı tamamı eğimli hale getirilerek üst örtüsü ise sivri kemerli olarak inşa edilmiştir **(Res.2.34)**. Burada tonoz neredeyse üçgen şeklindedir ve tonozun tepesindeki merkezi bir kapatma blokları sırası yerine, çatı konstrüksiyonunun her iki tarafı merkezde buluşmaktadır. Mezarın dışındaki dairesel çıkıntının, odanın üzerinde yükselen tümülüsü çevreleyen bir krepis duvarı olduğu düşünülmektedir. Bu mezarlar için İÖ 7. ve 6. yüzyıl tarihleri önerilmiştir[212]. Cartens, Newton 1 ve 3 mezarının üst örtüsünü Mısır etkili kemer ve tonoz olarak tanımlamaktadır. Bu tür tonoz, Halikamassos'un kuzeyindeki Pedesa taş tümülüs mezarları ve Theangela antik kentinde bulunan bir mezarda uygulanmıştır[213].

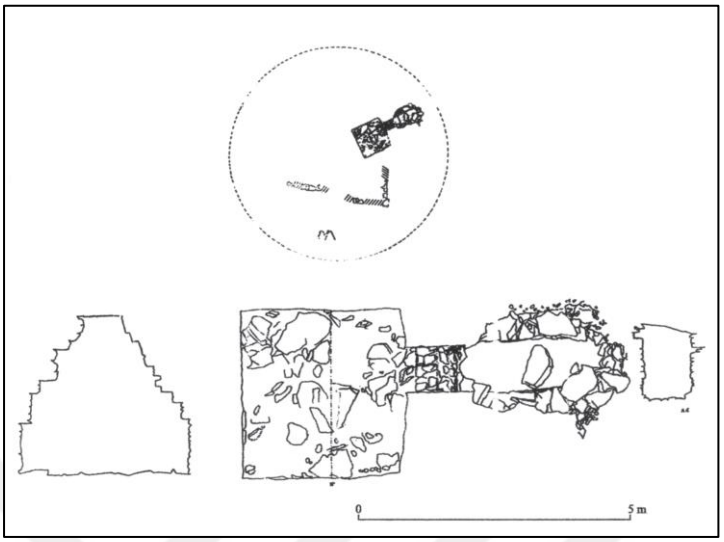
Resim 2.34 Asarlık Geç Geometrik Mezarı (Newton'un keşfettiği mezarlar)

Cartens, 2008: 71-75.

Pedesa Geç Geometrik Dönem'e tarihlenen Sivri Çamtepe nekropolünde yer alan tümülüs 4 x 0, 94 x1,25 m boyutlarında bir dromos ile 3,10 x 3,20 x 2,90 m boyutlarında bir mezar odasından oluşmaktadır. Duvarlar tabandan itibaren 1,75 m yükseldikten sonra, birbiri

[212] Cartens, 2008: 71-75.
[213] Carstens, 2013: 103 Fig.2-4.

üzerinden kademeli taşırılan bloklar yardımıyla üst örtü oluşturulmuştur[214]. Pedasa'nın Geç Protogeometrik Sivriçam Tümülüsü, Dirmil Protogeometrik mezarıyla kısa dar dromosu, mezar odası planı ve bindirme tekniğiyle tonoz üst örtüsüyle benzerlikler göstermektedir[215].

Resim 2.35 Pedesa Sivriçam Geç Geometrik Tümülüsü

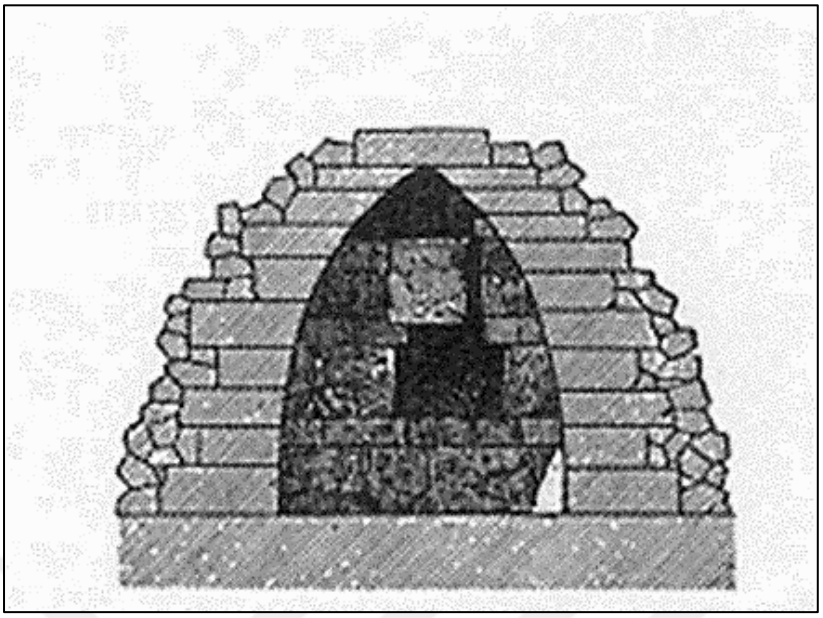
Mariaud, 2012: Fig.5.

Protogeometrik Dönem öncesi örnekleri dışında Asarlık nekropolünde Paton ve Myres tarafından tanıtılmış taş tümülüsler, Erken Demir Çağı'nın taş tümülüsleri, yarımadanın iki ayrı bölümünde Asarlık (Termera) ve Pedasa'da yoğunlaşmıştır. Bodrum ve Milas'taki bu erken mezarların Tesalya ve Girit'teki Erken Demir Çağı mezarları mimari düzenleme ve üst örtüleri ile tipolojik olarak benzerlikler göstermektedir. Bu tümülüslerin kökenleri muhtemelen anakara Yunanistan ve Girit olsa da zamanla benzersiz ve yerel özellikler geliştirdikleri düşünülmektedir[216].

Bindirme tekniğiyle oluşturulmuş tonoz formun katalog çalışması kapsamında değerlendirilen ilk örneği Erzincan Altıntepe mezarıdır **(Kat. No.63)**, İÖ 8. yüzyıla tarihlendirilen yapı, dikdörtgen planlı yan yana üç odadan oluşmaktadır. Mezar yapısına giriş, orta odadan bir kapı aracılığıyla sağlanmaktadır. Düzgün kesme taşlarla inşa edilen mezar odası üst örtüsü bindirme tekniğiyle tonoz formunda kapatılmıştır. İÖ 6. yüzyıla tarihlenen, üst örtüsü sivri kemer formunda bindirme tekniğiyle oluşturulan Tantalos Mezarı **(Kat. No.64)**, kare planlı bir mezar odasına sahiptir. Odanın kısa duvarları dik yükselirken, yüzeyleri iç bükey işlenen taş sıraları uzun yan duvarlarda zeminden itibaren birbirinin üzerinde 2,85 m yüksekliğine kadar yükseltilerek açıklık daraltılmış ve sivri kemer formu

[214] Diler, 2006a: 139-131; Diler, 2006b: 479-500; Diler, 2009: 359-376; Gümüş, 2013. 197 Lev. 99, 100; Diler 2012; Diler, 2016: 455-473.
[215] Özgünel, 2006: 20 Pl. 1.
[216] Diler, 2016: 462.

oluşturulmuştur[217] **(Res. 2.36)**.

Resim 2.36 Tantalos Mezarı

Weber, 1880: 47 Fig.17

Tümülüslerde bindirme tekniğiyle oluşturulmuş sivri tonoz formunun diğer örneklerinden biri İÖ 6. yüzyıla tarihlenen Daskyleion Tepecik Tümülüsü **(Kat. No.65)**, prokonessos mermerinden inşa edilmiştir. Kuzey-güney doğrultulu olarak konumlandırılmış iki mezar odasından oluşmaktadır. Girişi kuzey yönde olup dışta dromos duvarına ait izler tespit edilmiştir. Her iki odanın da üst örtüsü bindirme tekniğiyle oluşturulmuş sivri kemer formludur[218]. Sivri kemer bindirme tonoz örtünün bir diğer örneği Kocaresul Tümülüsü **(Kat. No.67)** İÖ 5. yüzyıla tarihlenmektedir. Tekil bir mezar odasından tümülüsün mezar odası kare planlı olup duvarları poligonal taş örgüsüyle inşa edilmiştir[219] **(Res. 2.37)**.

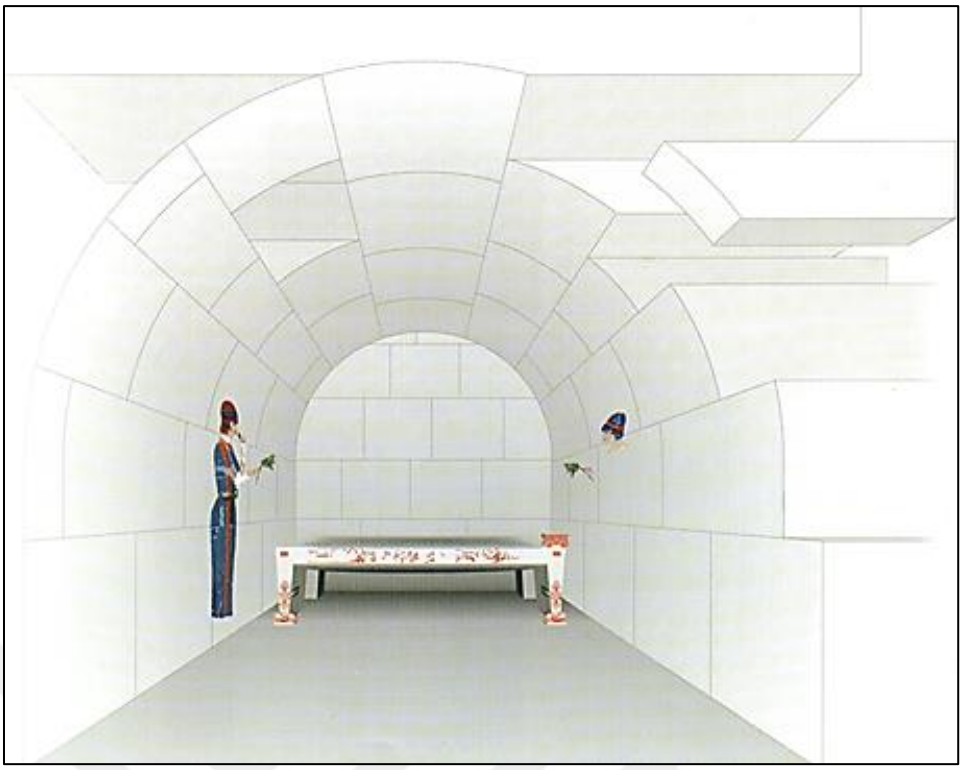
[217] Fedak, 1990: 60-61.
[218] İren v.d., 2014: 52-55.
[219] İren ve Yıldızhan, 2013: 215.

Resim 2.37 Kocaresul Tümülüsü
İren ve Yıldızhan, 2013: 215 Res. 7.

Yarım daire tonoz sistemine yakın örtü formuyla erken bir örnek olan Aktepe Tümülüsü **(Kat. No.66)** ise, uzun bir dromos ve kireçtaşından yapılmış asıl mezar odasından oluşmaktadır[220]. İÖ 6. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen tümülüs, kuzey-güney doğrultulu olarak konumlandırılmış olup girişi güney taraftadır. Uzun bir dromos ve kareye yakın planlı bir mezar odasından oluşan tümülüs, düz ve üçgen örtülü mezar odalarının baskın olduğu Lydia kireçtaşı tümülüsleri içinde önemli bir örnektir. Dromosun üst örtüsü düz bir şekilde kapatılmıştır. Mezar odası duvarlarının bazı yerlerinde köşeler oluşturan, yanları ve kısa duvarları birbirine bağlayan L formlu blokların bazıları birbirine geçmelidir. Bloklar birbirine çentikler içinde kurşunla tutturulmuş ve farklı şekillerde demir bağlantılarla bağlanmıştır[221]. Mezar odası üst örtüsü bindirme tekniğinde tonoz ile kapatılmıştır **(Res. 2.38).**

[220] Hanfmann v.d., 1966: 17-52; Dinç, 1993: 135 Fig.68.
[221] Hanfmann, 1966: 17-52; Dinç, 1993: 244-261 Şek. 322-351; Özgen-Öztürk, 1996: 40-46 Şek. 69-82; Roosevelt, 2003: 576-578; İl, 2009: 770-777.

Resim 2.38 Aktepe Tümülüsü

Dinç, 1993: 135 Fig.68.

Bu örnekler dışında İÖ 6. yüzyıla tarihlenen diğer bir yapı Belevi Tümülüsü **(Kat. No.129)** ön odasıyla tüteklikli örtü formunun bilinen en erken örneği olmasıyla katalog çalışmasında tüteklikli formlu mezarlar bölümünde yer verilmiştir. Dromos, mezar ön oda ve asıl mezar odasından oluşan yapının, kareye yakın planlı ön odası üst örtüsü, duvarları üzerine köşeleme dört büyük bloğun yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Asıl mezar odası da kare planlı olup üst örtüsü yarım daire formunda oluşturulmuş bindirme tonoz ile kapatılmıştır[222].

İÖ 370-350'lere tarihlendirilen Halikarnassos Mausoleumu üç kademeli bir podyuma oturan 11 x 9 sütunlu bir İon tapınağı biçiminde inşa edilmiştir. Yapının üst örtüsü dıştan 24 basamaklı bir piramidal şeklindedir. Mezar anıtlarında gerçek kemerin bilinen en erken kullanımının Belevi Mezar Anıtı **(Kat. No.78)**, mezar odasında uygulandığı düşünülmüş olduğundan asıl mezar odasının gerçek kemerle örtüldüğüne dair bazı görüşler mevcuttur. Praschniker ve Theuer mezar odasının piramidal bir örtüyle kapatıldığına dair görüşler sunmuşlardır. Hoephner ve Fedak düz bindirme tekniğiyle oluşturulmuş bir tonoz örtüden bahsetmektedir. K. Jeppesen ise mezar odasının en kısa kısmına yerleştirilmiş dört uzun yatay mermer kirişle kaplandığını belirtmiş ve destekleyici taş levhalar böylece mezar alanını üst

[222] Kasper 1966: 12-16; Kasper, 1975:129-180; Carstens, 2002: 391-409; Varkıvanç, 2007b: 207-208 Res.1; Krinzinger v.d., 2011:143.

yapının tonozundan ayırmayı mümkün kılmıştır[223].

Karia Bölgesi'nde İÖ 4. yüzyıla tarihlenen mezar yapıları üst örtülerinde karakteristik hatıllı düz örtüler kadar bindirme tekniğinde oluşturulmuş tonoz üst örtüler de yaygındır. Labraunda'dan İÖ 4. yüzyıla tarihlenen bir anıt mezar **(Kat. No.69)**, iki katlı olup dıştan 13 x 7,5 x 5,4 m boyutlarında bir podyuma sahiptir[224]. Bindirme tonoz yapısı hem ön odayı hem de mezar odasını örtmektedir (**Res. 2.39).**

Resim 2.40 Labraunda Anıt Mezar mezar odası

Henry, 2013: 461 Res.13.

İÖ 370'lere tarihlenen Milas Uzun Yuva Mezarı **(Kat. No.70)**, doğuda 117 m, batıda 113 m, güney ve kuzeyde yaklaşık olarak 90,5 m boyutlarında bir teras üzerine inşa edilmiştir[225]. Mezar yapısı, altı basamaklı yüksek bir krepidoma ile dikdörtgen bir platformun üzerinde yer almaktadır[226]. A. Kızıl, bu anıtın olasılıkla ilk etapta Mausoleium gibi basamaklı bir krepidoma ve podyum üzerinde yükselen bir üst yapı olarak tasarlandığını ancak söz konusu yapıya hiç başlanmadığını belirtmektedir[227]. Dromos ve mezar odası arasında düzgünce kesilmiş bir iç kapıyla giriş sağlanan antre bulunmaktadır[228]. Dromos ve mezar odası üst örtüsü bindirme tekniği ile oluşturulmuş dairesel tonoz sistemi ile örtülmüştür **(Res. 2.40)**. Mezar odasının hemen üzerinde, üst örtüsü bindirme tekniğiyle inşa edilmiş sivri tonozlu ayrı bir oda inşa edilmiştir[229]. Tümülüslerde rahatlatma üçgeni olarak karşımıza çıkan

[223] Praschniker-Theuer, 1979; Stierlin-Griechenland, 1986: 116; Fedak, 1990: 73; Jeppesen, 1992: 107; Hoephner,1996. Bindirme tonoz üst örtünün üzerinde yer alan ilave hatıllı-düz örtü için bk. Jeppesen, 2002: Fig. 24.3; Henry, 2013: 261 Fig. 7.
[224] Henry, 2013: 461.
[225] Kızıl, 2020: 136.
[226] Diler, 2021: 87.
[227] Kızıl, 2020: 148.
[228] Diler, 2021: 87-88.
[229] Bk. Diler, 2021: 95 Fig.7.12.

bu teknikle podyumun mezar odasına yapacağı ağırlık azaltılmıştır[230].

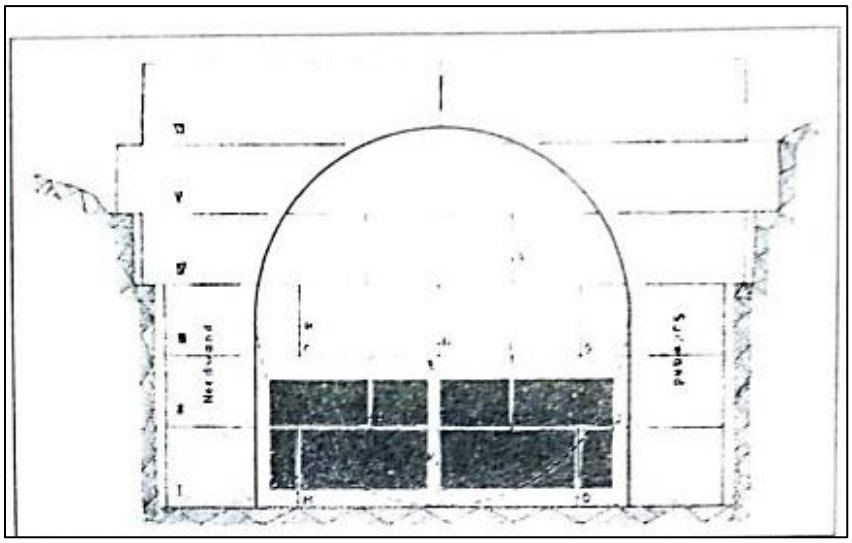
Resim 2.40 Uzun Yuva Mezar Anıtı dromos ve mezar odası

Diler, 2021: 93, 97 Fig.7.9, 7.15.

Miletos'tan İÖ 4. yüzyıla tarihlenen dromoslu bir yer altı oda mezarı **(Kat. No.71)**, mezar ön oda ve mezar odasının bindirme tekniğiyle oluşturulmuş tonoz örtüyle kapatıldığı görülmektedir. Basamaklı ve dar bir dromostan mezar odasıyla aynı boyutlarda olan ön odaya geçilmektedir. Ön oda ve mezar odasının önünde bir sundurma yer almaktadır[231].

Bindirme tekniğiyle oluşturulmuş tam yarım dairesel tonoz örtünün Karia Bölgesi Helenistik Dönem'de toprak üzerinde bilinen tek örneği olan Kaunos Anıt Mezar II **(Res.2.41)**, tek bir odadan ve onun önündeki ön bir sundurmadan oluşmaktadır **(Kat. No.72)**[232].

[230] Diler, 2021: 87-103.
[231] Huguenot, 2008: 226.
[232] Roos, 1972: Pl.23; Varkıvanç, 2001: 286-288; Öğün- Diler- Işık, 2003; Varkıvanç, 2007a.

Resim 2.41 Kaunos Anıt Mezar II

Varkıvanç, 1995: 286- 288.

Trakya'dan İÖ 4. yüzyıla tarihlenen iki tümülüs, kilit taşlı teknikle inşa edilen tonoz örtünün bölgede yaygınlaşmasına karşın bindirme tonoz üst örtüyü temsil etmeleri ile dikkate değer örneklerdir. Kireçtaşı malzemeyle inşa edilen Naip Tümülüsü **(Kat. No.73)**, uzun bir dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Dromos üst örtüsü, duvarları birbiri üzerinde her sırada düz taşırılarak sivri tonoz formunu almıştır. Bu durumda sivri tonozun mezar mimarisinde uygulanmış geç örneklerinden birini temsil etmektedir. Dromos ile mezar odası arasında bir ahşap taklidi çift kanatlı bir kapı yer almaktadır. Mezar odasına yedi basamaklı bir geçiş ile inilmektedir. Kare planlı mezar odasının üst örtüsü bindirme tekniğiyle inşa edilmiş tonoz formundadır[233]. Trakya'dan diğer bir mezar Askertepe Tümülüsü ise **(Kat. No.74)**, bir dromos, küçük bir sundurma ve mezar odasından oluşmaktadır. Dromos üst örtüsüz olarak inşa edilmiştir. Düzgün taş bloklarla inşa edilmiş dromos, 1,75 m yüksekliğinde ve 1,35 m genişliğinde bir kapı aracılığıyla sundurmaya açılmaktadır. Tümülüsün güneyinde yer alan asıl mezar odası kuzey-güney doğrultulu olarak inşa edilmiştir. Düzgün kesme taş bloklar arasında kırlangıç kuyruğu kenet kullanılmıştır. Mezar odası duvarları ikinci blok dizisinden itibaren birbiri üzerinden düz bir biçimde taşırılarak üst örtüde tonoz formunu oluşturmuştur[234].

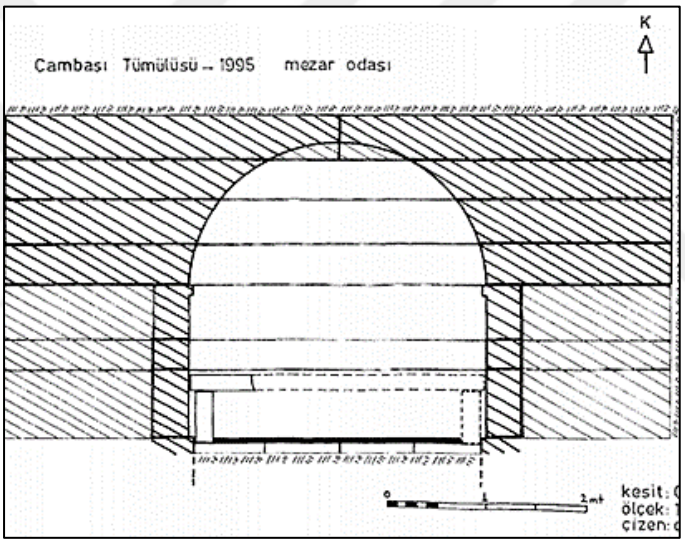
Karia Bölgesi Knidos nekropolünde yer alan Saranda Tümülüsü **(Kat. No.75)**, İÖ 3. yüzyıl ile İS 2. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir. Üst örtüsü bindirme tekniğinde oluşturulan dromos ile asıl mezar odası arasında, tonozlu bir geçiş bulunmaktadır. Mezar odasının üstü üç

[233] Delemen, 2004: 1-12; Yıldırım, 2012: 75.
[234] Şahin, 2010: 71; Huguenot, 2020: 230.

adet kireç taşı blok ile bindirme tekniğinde tonoz şeklinde kapatılmıştır[235].

Bithynia Bölgesi'nden İÖ 3. yüzyıla tarihlenen Dört Tepeler Tümülüsü **(Kat. No.76)** ise kuzey-güney doğrultulu bir dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Dromosun üst örtüsü yaslama tekniğinde üçgen formludur. Dikdörtgen planlı mezar odasının üzeri ise bindirme tonoz formunda kapatılmıştır[236].

Kilit taşlı tekniğin yani gerçek tonozun, oldukça yaygın bir şekilde kullanıldığı ve çeşitlendiği Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmesi açısından tekil bir örnek olan Denizli Çambaşı Tümülüsü **(Kat. No.77)**, ayrıca dromos, mezar ön odası ve asıl mezar odasında farklı form ve teknikler birlikte uygulanmıştır. Kare planlı asıl mezar odası üst örtüsü olan bindirme tonoz, 0,01 m yüksekliğinde bir konsol üzerine 0,04 m çıkıntılı olarak örtülmüştür[237]**(Res. 2.42)**. Dromos üst örtü yaslama tekniğinde üçgen örtüyle, ön oda ise hatıllı- düz örtüyle kapatılmıştır.

Resim 2.42 Çambaşı Tümülüsü mezar odası

Şimşek, 1995; Varkıvanç, 2007a: Res.1.

2.1.4.2. Kilit Taşlı (Gerçek) Tonoz

Yunan dünyasında[238] ve Anadolu'da kilit taşlı kemer ve tonozun kullanımı İÖ 4. yüzyılda başlamış olmakla beraber Roma Dönemi'nde farklı tip ve yapı malzemeleriyle çeşitlenerek yaygınlaşmıştır. Anadolu'da ilk olarak savunma duvarlarının ön ve arka kapılarında; Priene doğu sur kapısında[239], Herakleia ad Latmos'daki sur duvarlarında, Didyma

[235] Doksanaltı, 2014: 518.
[236] Bora, 2015: 247-249
[237] Varkıvanç, 2007a: 188-192.
[238] Yunan mimarisinde en erken kullanımını işaret eden örnekler için bk. Boyd, 1978: 83.
[239] Wiegand ve Schrader, 1904: 35-45 Fig. 23-27; Schede, 1964: 16-21. Priene Doğu Sur Kapısı kemer açıklığı 6,07 m. genişliğinde olup lento gibi yatay bir mimari unsurun yeterli olabileceği düşünülmektedir. Bu

Apollon Tapınağı geçitleri ve Assos sur kapılarında ilk örnekleriyle karşılaşılan gerçek kemerin mezar anıtlarında bilinen en erken kullanımının Belevi Mezar Anıtı[240] **(Kat. No.78)**, mezar odasında uygulandığı düşünülmektedir. İki katlı anıtın merkezinde, podyumu oluşturan ve düzgün kesme taşlarla kaplanmış ve kısmen yapay olarak genişletilerek yaklaşık 7,40 x 4,50 x 8,25 m boyutlarında olan yarığın içinde bir sundurma/eyvan ve asıl mezar odası yer almaktadır. Bu odaların inşası gerçekleştikten sonra olasılıkla dışarıdan erişim kapatılmıştır. Sundurma dikdörtgen planlı ve 3,40 x 2,30 m boyutlarındadır. Her iki oda da kilit taşlı teknikle oluşturulmuş tonoz örtüyle kapatılmıştır.

Makedon mimarisinde İÖ 4. yüzyıllarda erken örneklerini vermeye başlamış olan gerçek kemer ve tonoz sisteminin Anadolu'ya Seleukoslar Dönemi'nde tanıtıldığı[241], Anadolu'da en erken ve en yoğun olarak Batı Anadolu ve Doğu Trakya[242] topraklarında uygulandığı ve Helenistik Dönem sonlarına değin diğer bölgelerde yaygın bir uygulama haline geldiği görülmektedir. Özellikle mezar mimarisinde Pergamon tümülüslerinde birçok örneğine rastlanılmış olmakla beraber, Orta Anadolu tümülüslerinde İÖ 1. yüzyıl ve sonrasında ortaya çıkmaktadır. İÖ 2. yüzyıl itibariyle de taş malzemenin yanı sıra tuğla malzemeyle inşa edilmiş kemer ve tonozlar, Anadolu'nun hemen hemen tüm kültürel bölgelerinde birçok yapıda tercih edilen bir form haline gelmiştir[243].

Konumuyla modern İzmir ili Selçuk'ta yer alan ve mezar odası üst örtüsü kilit taşlı teknikle inşa edilen bilinen en erken toprak üstü mezar, Belevi Mezar Anıtı'dır **(Kat. No.78).** İÖ 300'lere tarihlenen anıtın bir kenarı 29,65 m olan kare bir zemin üzerine oturtulmuştur. Anıtın çekirdeğini doğal bir kaya kütlesi oluşturmaktadır. Halikarnasos anıtının aksine Belevi'de kaya kütlesi yapay olarak şekillendirilmiştir Mezar odasını barındıran üç basamak üzerinde yükselen bir podyum, 1,12 m yüksekliğinde ana yapı, üst yapı ve anıtı çevreleyen duvardan oluşmaktadır. Kaya çekirdeğine gömü odası olarak açılan girintide merkezden uzağa yerleştirilmiş ve dışarıdan kapatılmış küçük bir sundurma ve dikdörtgen planlı bir mezar odası yer almaktadır. Girintinin içindeki bölüm küçük bir antre ve kline-lahit için daha büyük bir dikdörtgen bir mezar odasından oluşmaktadır. Asıl mezar odası üzeri kilit taşlı teknikle oluşturulmuş tonoz formunda kapatılmıştır[244].

İonia Bölgesi'nden İÖ 4.-2. yüzyıla tarihlendirilen Ephessos Kuştur Tümülüsü **(Kat.**

---

bağlamda kilit taşlı kemerin buradaki kullanımı işlevsel olmayıp tamamen dekoratif amaç taşımaktadır bk. Boyd, 1978: 98, dn.59.

[240] Hoephner, 1993: 111; Krinzinger v.d., 2011: 143- 167; Heinz, 2017.

[241] Dornish, 1992: 235, 240, 249; Durukan, 2012: 44-48.

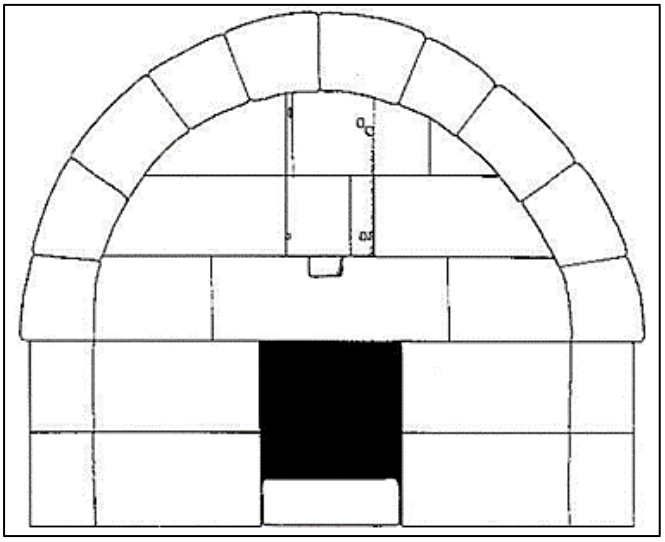
[242] Doğu Trakya'da İÖ 4. yüzyıla tarihlenen tümülüsler için bk. Delemen, 2006: 251-273; Yıldırım, 2016: 359-370. Makedon mezar mimarisi ile karşılaştırmaları için bk. Fol, 1986: 25-39.

[243] Durukan, 2012: 44-48.

[244] Praschniker- Theuer, 1979: 59 Res. 47; Fedak, 1990: 79-82; Hoephner, 1993.

No.79), dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Dromos ve mezar odası kuzey-güney doğrultulu olarak yerleştirilmiştir. Kompleksi ön yüzü kabaca işlenmiş bir krepis duvarı çevrelemektedir. Dromosun tahrip olmuş üst örtüsü büyük olasılıkla düz formda oluşturulmuşken mezar odası kilit taşlı teknikle oluşturulan tonoz örtüyle kapatılmıştır. Mezar odasının tabanının levhalarla döşeli olduğu ve odanın 0,20 m kalınlığında kireç harçtan yapılmış bir tabana sahip olduğu görülmektedir. Harç tabakası mezar odasındaki arka duvar kesme taşlarının ve en üstteki kama taş blokların desteklerinde olduğu gibi bazı aralıklı derzlerde de görülebilmektedir[245].

İonia Bölgesi'nden bir diğer örnek, Miletos- Kazartepe nekropol alanında yamaca inşa edilmiş İÖ 4.-3. yüzyıllara tarihlendirilen yapı **(Kat. No.80)**, küçük, düz ve basamaklı, kabaca işlenmiş bir dromos ve kare planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Alanda bulunan mermer bloğun mezar odasına ait giriş kapısı olduğu anlaşılmıştır. Kapının üst kısmında bir sürgü deliği, kapının sağ tarafında ise mezar kapısını sabitlemek için günümüze değin korunmuş döküm kurşunlu bir oyuk vardır. Mezar odası kabaca kayadan oyulmuş olup zemin, cephe ve yan duvarlar mermer bloklardan inşa edilmiştir. Mezar dış örtüsü birbiri üzerine yatay olarak yerleştirilmiş bloklar ve üst örtüde kilit taşlı teknikle inşa edilmiş kemerle sonlanmaktadır **(Res.2.43)**. Mezarın içinde, inşa tarihinden sonra İS 3. yüzyıla tarihlendirilen tuğla malzemeyle örülmüş iki katmanlı duvarlar yer almaktadır[246].

Resim 2.43 Miletos Dromoslu Mezar

Forbeck, 1998: Lev. 103.

İonia Bölgesi Magneisa Argavlı mevkiide yer alan Moralı Tümülüsü **(Kat. No.82)** ise İÖ 4.-3. yüzyıla tarihlenmektedir. Doğu-batı doğrultulu olarak inşa edilmiş olan yapı, dromos

[245] Varkıvanç, 1997: 102-107 Fig. 1,2; Huguenot, 2020: 234 Fig. 15.
[246] Forbeck, 1998: 225-226 Lev. 103,2, Lev.103,3; Huguenot, 2020: 238 Fig 17.

ve kare planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Düzgün kesilmiş traverten bloklardan inşa edilen mezar odasının üst örtüsü kilit taşlı teknikle inşa edilmiş tonoz formundadır[247].

Trakya'da antik Aionos (Enez) Çakıllık Nekropolisi'nin kuzeyinde yer alan Çataltepe Tümülüsü **(Kat. No.83)** İÖ 4.-3. yüzyıla tarihlenmektedir. Dromos ve mezar odasından oluşan tümülüsün, mezar odası kuzeybatı-güneydoğu yönünde düzenlenmiş olup dromosu ve girişi güneydoğuya bakmaktadır. Odanın üst örtüsünü oluşturan tonoza ait taşlar, odanın içine çökmüş durumda bulunmuştur. Kuzeybatı duvarı tonozun başlangıç noktasına kadar olan bölümü, günümüze sağlam olarak gelmiştir. Mezar odası üst örtüsü kilit taşlı teknikle inşa edilmiş tonoz formundadır[248] **(Res.2.44)**.

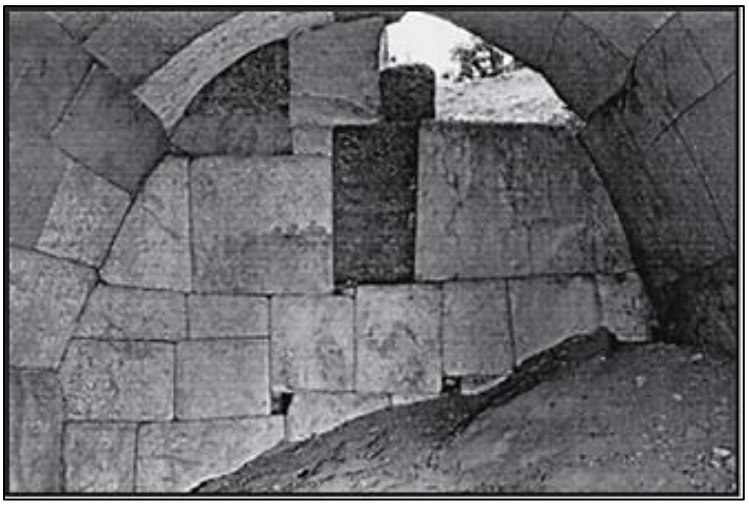

Resim 2.44 Çataltepe Tümülüsü mezar odası

Yıldırım, 2010: Lev. 164 Fig. 16

En erken inşası Batı Anadolu ve Trakya örneklerinde yaygınlaşan kilit taşlı teknikle oluşturulmuş tonoz formunun, Paphlagonia Bölgesi'nde temsil edilen erken bir örneği olan Beşevler Tümülüsü **(Kat. No.81)**, İÖ 4.-3. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Uzun bir dromos ve dikdörtgen planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Dromos üst örtüsü üçgen formundadır. Mezar odası üst örtüsü ise kilit taşlı teknikle oluşturulmuş tonoz üst örtüyle kapatılmıştır[249] **(Res.2.45)**.

[247] Humann v.d., 1904; Koçak, 2013.
[248] Miller, 1971; Gossel, 1980; Başaran, 2007: 193.
[249] Mangoldt, 2012: 307-363; Bora, 2015: 724 Lev.279 Res.1; Huguenot, 2020: 236 Fig 16.

Resim 2.45 Beşevler Tümülüsü mezar odası
Bora, 2015: 724 Lev.279 Res.1

Kilit taşlı teknikle oluşturulmuş tonoz örtü formunun gelenekselleştiği Pergamon tümülüsleri içinde İÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen Eumenes Kapısı yakınlarında yer alan tümülüs **(Kat. No.84)**, uzun dar açıklıklı bir dromos ve kare planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odasının, yaklaşık 7,35 m açıklığa sahip üst örtüsü kilit taşlı teknikle inşa edilen tonoz formludur. Pergamon Güney Kapısı, II. Eumenes suru ve İlyastepe Tümülüsü'nden **(Kat. No.87)**, daha erken bir döneme tarihlendirilen mezar, üst örtüsünde uygulanan kilit taşlı tekniğin yanı sıra Makedon mezarlarının diğer tipik özelliklerinden biri olan ve mezar odasına geçişi sağlayan çift kanatlı bir taş kapıya sahiptir[250].

Helenistik Dönem'e tarihlenen Pergamon Maltepe Tümülüsü **(Kat. No.85)**, antik Elaia yolu yakınında yer alan almaktadır. Pergamon tümülüsleri içerisinde en büyük ikinci tümülüs olan yapı, mermer bloklarla ve Pergamon-Yığmatepe Tümülüsü'nde görülen tuğla malzeme ile oluşturulmuş bir krepisle çevrilidir. Tümülüsün kuzeydoğusuna konumlandırılan uzun bir dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Dromos batı duvarı Traianeum'un doğu uzun kenarı ile aynı hizadadır. Kelp, dromosun batı duvarında kesme taşlar arasında opus caementicium kullanıldığını ifade etmektedir[251].

Pergamon'da Helenistik Dönem'e tarihlenen bir diğer yapı, akropolün güney batısında yer alan Taşdam Tepe Tümülüsü'dür **(Kat. No.86)**. Dromos, ön oda, alt ve üst mezar odasından oluşmaktadır. Dromos üzerinde üst örtüye dair hiçbir kanıt bulunamamıştır. Dromostan yaklaşık dört basamakla inilen ön oda dikdörtgen planlı mezar odasıyla hemen hemen aynı boyutlardadır. Ön odanın doğu ve batı duvarları, kırmızımsı andezit ve beyaz kalker olmak üzere toplam beş sıralı, ince işlenmiş kesme taştan yapılmıştır. Ön odanın üzeri kireçtaşı yassı düz tavan plakaları ile kapatılmıştır. Mezar odasının duvarları kalkerden ve

[250] Huguenot, 2020: 230-231.
[251] Kelp, 2012: 291-293 Fig.6.

sadece üst örtüye doğru kullanılan birkaç andezit bloklardan oluşmaktadır. Mezar odası, üst kısmında yükseltilmiş bir başlık bulunan uzun kireçtaşı bloklarından inşa edilmiş bir tonozla kapatılmıştır[252]**(Res.2.46)**.

Resim 2.46 Taşdam Tepe Tümülüsü mezar odası

Pirson vd., 2011: 222- 227 Fig. 81.

İlyastepe Tümülüsü **(Kat. No.87)**, uzun bir dromos ve kare planlı iki mezar odasından oluşmaktadır. İÖ 3. yüzyıla tarihlendirilen tümülüsün, tonozlu dromosu güney cephede mimari bir düzenleme olmaksızın mezar ön odasına açılmaktadır. Mezar odası, tümülüsün merkezinden yaklaşık 5 m güneye kaymış olarak konumlandırılmıştır. Mezar ön oda ve mezar odası üzeri kilit taşlı teknikle oluşturulmuş tonozla kapatılmıştır[253] **(Res.2.47)**.

Resim 2.47 İlyastepe Tümülüsü mezar odası

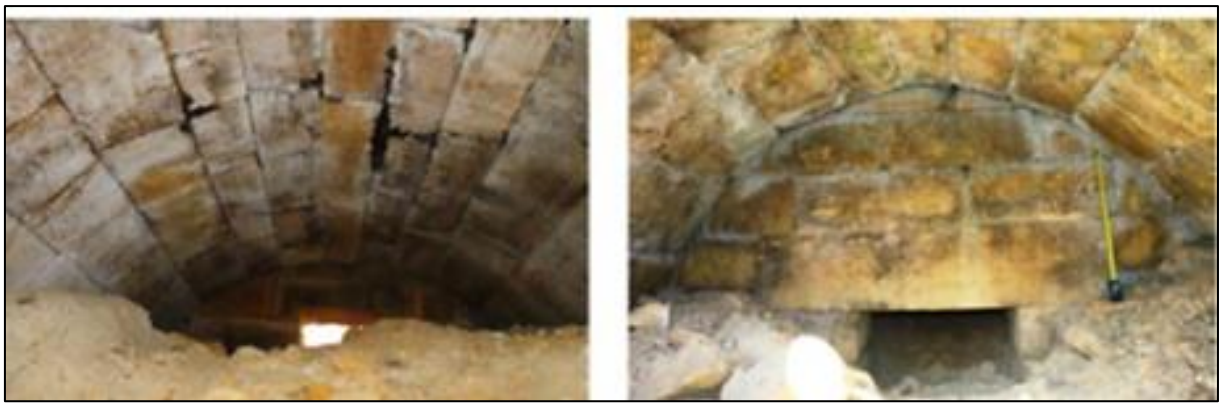
Pirson vd., 2011: 291-293 Res.4.

[252] Pirson, 2011: 222- 227.
[253] Pirson v.d., 2011: 127-134; Pirson v.d., 2012: 291- 292.

Pergamon tümülüsleri içerisinde nispeten geç bir döneme tarihlenen Seçtepe Tümülüsü **(Kat. No.88)**, kötü korunmuş bir krepis duvarıyla çevrilidir. Dromos, ön oda ve asıl mezar odasından oluşan yapı İÖ 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Mezar odası tümülüs merkezinin batısına doğru kaydırılmıştır. Dromos düzgün kesme taş bloklarla inşa edilmiştir ve düz örtüyle kapatılmıştır. Ön oda ve mezar odası üst örtüsü kilit taşlı teknikle inşa edilmiş tonoz formunda kapatılmıştır. İki yan duvarın dar kenarlardaki yarım daire şeklindeki dik plakalar üst örtünün uzun kesme taş bloklarını desteklemektedir[254].

Katalog çalışmasına dahil edilen ve Karia Bölgesi'nde yer alan, İÖ 3.-2. yüzyıla tarihlenen kilit taşlı tonozlu mezarlardan ilki, Pisye- Düzdağ Payamlık mevkiinde yer alan tonozlu mezardır **(Kat. No.89)**. Kuzey-güney doğrultulu mezar yapısı, basamaklı bir dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odasının girişine güneyden beş basamakla inen bir dromosla ulaşılır. Dromostan mezar odasına 0,72 x 1,18 m boyutlarında ve 0,54 m yüksekliğinde bir kapı ile ulaşılmaktadır. Kare planlı mezar odası kilit taşlı teknikle tonoz formda kapatılmıştır[255].

Muğla ili Menteşe ilçesi sınırlarında yer alan günümüz Yeşilyurt (Pisye) ve Sarnıç (Pladasa) Pamuklu Ören tepesi mevkiinde yer alan tonozlu mezar kompleksi **(Kat. No.90),** doğu-batı doğrultulu bir dromos ve üç mezar odasından oluşmaktadır. İlk iki oda kilit taşlı teknikle inşa edilmiş tonoz örtüye sahipken üçüncü odanın üst örtüsü günümüze ulaşamamıştır[256] **(Res.2.48)**.

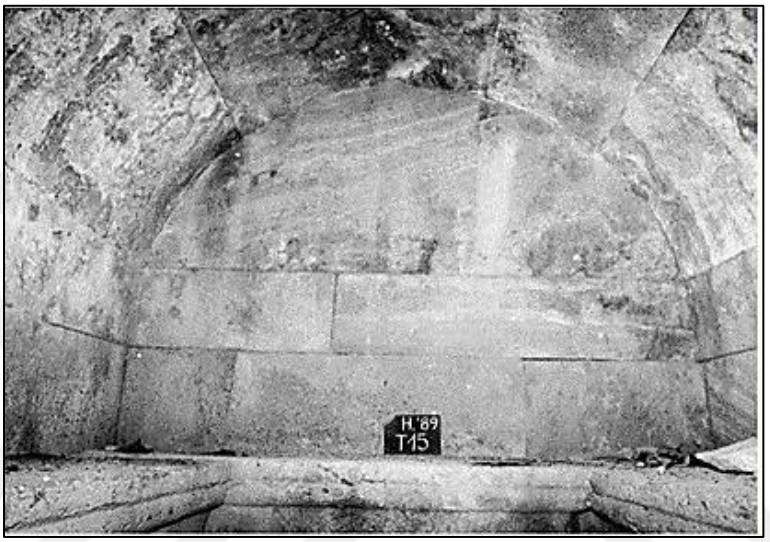
Resim 2.48 Pisye-Pladasa Tonozlu Mezar Kompleksi birinci ve ikinci oda

Çörtük, 2020: 351-381 Fig.6.

Hierapolis kentinde Geç Helenistik Dönem'e tarihlenen tümülüslerde kilit taşlı teknikle inşa edilmiş tonoz örtü formu yoğunlukla izlenmektedir. Katalog çalışmasına dahil edilen iki örnekten ilki, kazıcılarının T14 olarak adlandırdığı tümülüs **(Kat. No.93)**, bir ön oda

[254] Kasper, 1996: 477-478; Kelp, 2016: 601-605; Huguenot, 2020: 224.
[255] Çörtük, 2020: 351-381 Fig.3.
[256] Çörtük, 2020: 351-381 Fig.6.

ve kare planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odasına 1,07 m genişliğindeki geçmeli kapı ile ulaşılmaktadır. Oda üst örtüsü blokları yekpare lünetler üzerine oturan, kilit taşlı teknikle inşa edilmiş tonozludur[257]. Tümülüs T15 ise **(Kat. No.94)** küçük bir terasta yer almaktadır. Dairesel bir krepidoma içinde dromos, ön oda ve asıl mezar odası olarak inşa edilmiştir. Dromos ile mezar ön odası arasında beş basamaklı bir geçiş yer almaktadır. Ön odanın duvarları, yatay sıralar halinde yerleştirilmiş kabaca yontulmuş bloklardan yapılmıştır. Mezar odasının duvarları üç sıra bloktan yapılmıştır. Mezar odası üst örtüsü yekpare bloklardan oluşan kilit taşlı tonoz örtüyle kapatılmıştır[258] **(Res.2.49)**.

Resim 2.49 Hierapolis T15 mezar odası

Ronchetta, 2016: 535-536.

Bithynia'da Geç Helenistik Dönem'e tarihlenen Üç Tepeler Tümülüsü **(Kat. No.91)**, dromos ve kare planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Dromos ve mezar odası üst örtüleri kilit taşlı teknikle tonoz üst örtüyle kapatılmıştır. Tonozu oluşturan radyal blokların birbirlerine kurşun kaynakla sabitlenen demir kenetlerle tutturulduğu düşünülmektedir[259] **(Res.2.50).**

[257] Ferrero, 1993: 135 Fig. 7-8.; Ronchetta, 2016: 530-534.
[258] Ronchetta, 1999: 153; Ronchetta, 2016: 535-536.
[259] Turgut ve Aksoy 1996: Pl.2.; Bora, 2015: 144-147.

Resim 2.50 Üç Tepeler Tümülüsü
Bora, 2015: Lev.26 Res.1.

Paphlagonia Bölgesi'nde Geç Helenistik Dönem'e tarihlenen Mezarlıktepe Tümülüsü **(Kat. No.92)**, dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Dromos, 1,3 x 1,1 m boyutlarında ve 1,9 m yüksekliğindedir. Dromosun üzeri yaslama tekniğiyle oluşturulmuş üçgen formunda kapatılmıştır. Mezar odası üst örtüsü kilit taşlı teknikle oluşturulan tonoz formundadır.

Kapadokia Bölgesi'nde İÖ 1. yüzyıla tarihlenen kilit taşlı tonoz örtününün örneklerini temsil eden katalog çalışmasına dahil edilen iki tümülüsten ilki, modern Nevşehir ili Avanos ilçesi Sarılar Tümülüsü **(Kat. No.95)**, dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odası üst örtüsü kilit taşlı teknikle inşa edilmiştir. Üst örtü kuzeydoğu ve güneybatı yönündedir. Tonozu oluşturan radyal blokların her biri 1,06 x 37 cm ölçülerindedir[260]. İÖ 2. yüzyıla tarihlenen Kayseri- Garipler Tümülüsü **(Kat. No.96)** tekil bir mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odası kuzeydoğu-güneybatı konumlandırılmıştır. Üst örtüsü kilit taşlı treknikle oluşturulmuş tonoz formundadır. Kapadokia Bölgesi'nde yer alan diğer tümülüslerle mimari yönden benzerlik taşımaktadır. Mezar odasının çevresine yığma toprağın kaymasını önlemek amacıyla (cephe kısmı hariç) bir sıra az düzeltilmiş iri taş bloklardan yarım daire şeklinde krepis oluşturulmuştur. Odanın içi ve cephe duvarında sıva izlerine rastlanılmış olup, mezar odası ve krepis arasındaki boşluk moloz taş, iri çay taşı ile karışık kum ile doldurulmuştur[261].

Anadolu mezar mimarisinde kilit taşlı teknikle oluşturulan tonoz formun İÖ 1. yüzyıla tarihlenen bir başka örneği Ankara Karalar Köyü'nde yer alan A Tümülüsü **(Kat. No.97)**, dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Yontma taşlarla inşa edilmiş olan mezar odasının üst örtüsü kesme taş bloklarla kilit taşlı teknikle oluşturulmuştur. Tonoz blokları birbirine

[260] Şahin, 1997: 287-299 Çiz. 1- 5 Res. 4.
[261] Eskioğlu, 1989: 197-203 Res.4.

kenetlerle tutturulmuştur[262]. Modern Eskişehir ilinde yer alan Kocakızlar Tümülüsü ise **(Kat. No.98)** İÖ 1.- İS 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Tümülüs iki dromos ve üç tonoz örtülü odadan oluşmaktadır. Doğu- batı doğrultulu olarak inşa edilmiş ve girişi batıdandır. İkinci dromosun üst örtüsü tonozludur. Mezar ön odasının tonozlu üst örtüsünde yer yer fresko izlerine rastlanılmıştır. Yan oda ve asıl mezar odası kilit taşlı teknikle tonoz üst örtüye sahiptir. Yan odanın üst örtüsü ve mezar odasının duvarları da freskolarla süslenmiştir[263].

Kilit taşlı tonoz örtü Anadolu mezar mimarisinde tümülüslerin yanı sıra Batı Anadolu'da yer alan oda mezarlarda da yoğunlukla uygulanmıştır. Stratonikeia antik kentinde yer alan İÖ 1. yüzyılın ilk yarısı-İS 2.yüzyıl arasına tarihlendirilen oda mezar **(Kat. No.99)** kısa bir dromos ve kareye yakın planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Oda mezarın kapısını oluşturan mermer kapak taşı, lento ve söveler günümüze sağlam olarak ulaşmıştır. Geç Helenistik Dönem-İS 2. yüzyıl arasına tarihlenen Tralleis antik kentinden bir oda mezar **(Kat. No.100)**, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu olarak inşa edilmiştir. Moloz taşlardan inşa edilen, üzeri tonozla örtülü oda mezarın, güneyinde dromosu bulunmaktadır. Farklı büyüklükteki iki odadan oluşan mezarın güneydoğu odasından diğerine geçiş kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır[264].

Antik Komagene Bölgesi modern Malatya ilinde yer alan Maşattepe Tümülüsü **(Kat. No.106)**, İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Doğu doğrultulu bir dromos ile düz lentolu küçük bir kapı açıklığı olan dikdörtgen planlı mezar odasından oluşmaktadır. Mezar düzgün kesme taşlardan inşa edilmiş olan mezar odası üst örtüsünün dışa doğru çıkıntılı olan kilit taşlı tonozu doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır[265].

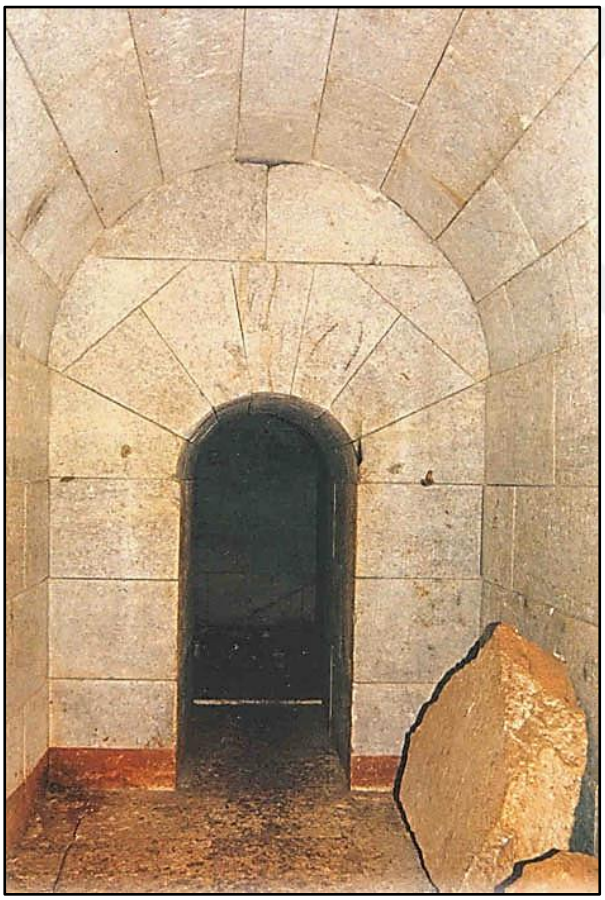
Diğer formların yanında kilit taşlı tekniğin İS 2. yüzyılda yoğunlukla izlendiği Lykia Bölgesi'nde Patara antik kentinde bulunan iki katlı anıt mezarın **(Kat. No.108)**, kare planlı alt odası iki adet arşitravı taşımaktadır. Arşitrav üzerinde, üstteki odanın (asıl mezar odası) zemin blokları oturmaktadır. Üst katın girişi doğuda konumlandırılmıştır. Mezar odası üst örtüsü korunamamış olmasına rağmen odada tespit edilen radyal formlu bloklar tonoz formlu olduğunu düşündürmektedir[266].

Pisidia Bölgesi'nden katalog çalışmasına dahil edilen kilit taşlı tonoz üst örtülü Ariassos antik kentinde yer alan anıt mezar **(Kat. No.109)**, İS 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Basamaklı bir kaideden oluşan podyum; güney, kuzey ve doğu yönünde ana kayaya

[262] Arık, 1934: 102-167; Eskioğlu, 1989:197-203.
[263] Atasoy, 1974b: 255-263 Pl. 3-4; Boysal ve Kadıoğlu, 1998.
[264] Yaylalı, 2009: 30.
[265] Ayabakan, 1991: 49- 62.
[266] Koçak, 2013: 175- 176.

oturmaktadır. Girişi kuzey duvardan olan asıl mezar odası podyumun içerisinde yer almaktadır. Mezar odası üst örtüsü kilit taşlı teknikle inşa edilmiştir. Odanın arka duvarı moloz ve harçtan yapılmış olup günümüze ulaşamamıştır. Çevrede herhangi bir sima bloğunun, üçgen çatı parçasının yokluğu, bulunduğu nekropolde inşa edilmiş diğer mezarların üçgen dış örtüsünü veya basamaklı bir piramidal üst çatının olasılığını tartışmaya açmaktadır[267].

Harç ile bağlama tekniğinde oluşturulan tonoz formunun yaygın olduğu bir dönem olmasına karşın kilit taşlı tekniğin devam ettiği bir örnek olan Adıyaman/Besni Sofraz Tümülüsü **(Kat. No.110)** İS 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Dromoslu ve mezar ön oda, yan odalar ve asıl mezar odasından oluşan yapının mezar odasının düzgün kesme radyal bloklardan oluşmaktadır[268] **(Res.2.51)**.

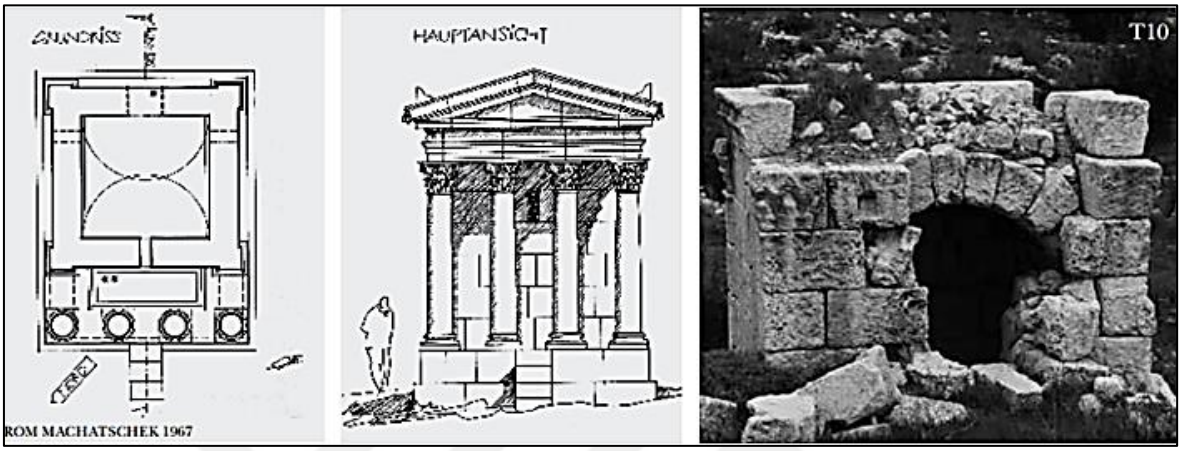
Resim 2.51 Adıyaman Sofraz Tümülüsü

Erarslan, 2003: 121-128

Kilikia Bölgesi'nde İS 2. yüzyıl sonrasında inşa edilen mezarlarda bir tarihleme kriteri olarak karşımıza çıkan kilit taşlı tekniğin katalog çalışmasına alınan ilk örneği antik Korykos'ta yer alan mezar anıtı **(Kat. No.119)**, İS 2.-3. yüzyıl arasına tarihlenmektedir.

[267] Cornack, 1989: 31-40 Fig. 1 Pl III a; Cornack, 1996:1-25.
[268] Erarslan, 2003: 121-128.

Dikdörtgen planlı, bir temel üzerine inşa edilmiş olan yapının, mezar odasının karşılıklı iki duvarı üzerine kilit taşlı teknikle inşa edilen kemerleri arasında, duvarlara paralel olarak yerleştirilen düz bloklar ikinci bir üst örtüyü oluşturmaktadır[269]. Elaiussa Sebaste kentinde yer alan ve İS 3. yüzyıla tarihlenen tapınak mezar **(Kat. No.121)** ise kare planlı bir mezar odasını içermektedir. Mezar odası üst örtüsü kilit taşlı teknikle inşa edilen tonoz formludur[270] **(Res.2.52).**

Resim 2.52 Elaiussa Sebaste Tapınak Mezar

Machatschek, 1967: 97-99 Fig.51; Durukan, 2009: 353 Fig.9

2.1.5. Piramidal Örtü

Piramidal örtü, bloklarların tüm yönlerden yuvarlak forma dönüştürülmeden dikey içe taşırılması sonucu üstte tek blokla kapatılmasıdır. Karia Bölgesi'nde tümülüs mezarlarda, diğer kültürel bölgelerde dış yapı örtüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış örtüsüyle kubbe formunda ele aldığımız, Pedesa antik kentinde yer alan Gebe Kilise Tümülüsü **(Kat. No.2)** mezar odasıyla piramidal örtülü Batı Anadolu'da bilinen en erken tümülüstür **(Res.2.53)**. Ancak tümülüsün, gevşek taş dolgusunun korunması amacıyla saçak üstünde yedi dairesel taş dizisi ile dıştan kubbe formunda ve en üstte bir ya da iki blokla kapatıldığı görülmektedir[271].

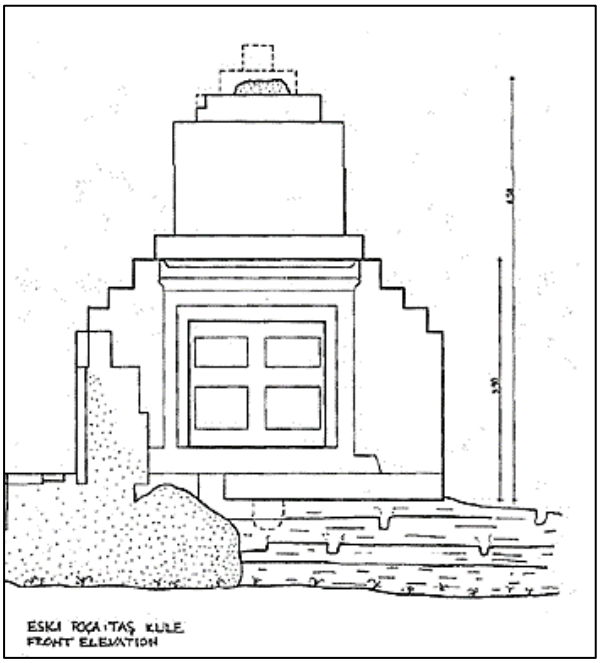
[269] Durukan, 2006: 127-135.
[270] Machatschek, 1967: 97-99; Durukan, 2009: 353.
[271] Gümüş, 2013: 17.

Resim 2.53 Gebe Kilise Mezar Odası

Gümüş, 2013: 270 Lev.17.3.

Phokaia'da bulunan Taş Kule Mezar Anıtı **(Kat. No.27)** İÖ 540-470 yıllarına tarihlenmektedir ve dış üst örtüsüyle piramidal formludur. Piramidal formun İÖ 6. yüzyılda Pers etkisiyle Karia Bölgesi'nde uygulandığına dair görüşlerle birlikte Taş Kule Mezar Anıtı, Anadolu'daki piramidal üst örtülü mezarların erken örnekleri arasında değerlendirilmektedir[272]. **(Res.2.54)**.

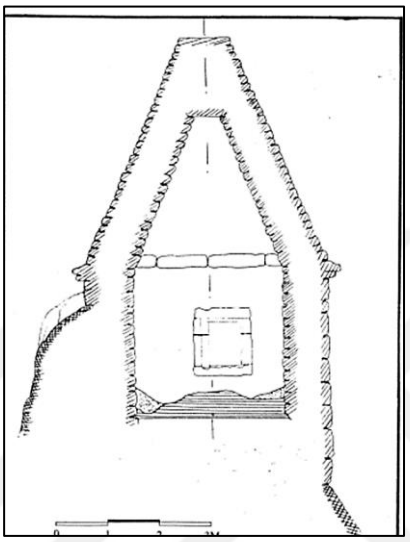

Resim 2.54 Taş Kule Mezarı

Cahill, 1998: Fig. 4.

[272] Kleiss, 1996: 135-140; Ateşlier, 2004:111-121.

Anadolu'da özellikle de Karia Bölgesi'nde, İÖ 4. yüzyıldan itibaren özellikle podyumlu anıtsal mezarların üst örtüsünün piramidal formda inşa edildiği görülmektedir. Üst yapıda piramidal örtü, statik olarak ağırlığın taşıyıcı ögelere dengeli biçimde dağılmasıyla birlikte yapıya anıtsal görünüm de kazandırmaktadır. İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Halikarnassos Mausoleumu **(Kat. No.68)** ve Belevi Mezar Anıtı[273] **(Kat. No.78)** üst yapısıyla piramidal üst örtülü mezar yapılarıdır. Marmaris Turgut Mezarı **(Kat. No.10)** ise mezar odasıyla kubbeli dıştan piramidal örtülüdür ve İÖ 2. yüzyıla tarihlenmektedir **(Res.2.55)**.

Resim 2.55 Marmaris Turgut Mezarı

Gümüş, 2003: Çiz.5.

Kilikia Bölgesi Olba territoryumunda bulunan Diocaseria Kule Mezarı **(Kat. No.124)** dış üst örtüsünde, tavan blokları, dört taraftan üst üste binecek şekilde kademeli olarak açıklık kapanana dek daraltılmış ve piramidal form oluşturulmuştur[274] **(Res.2.56)**.

[273] Praschniker ve Theuer mezar odasının piramidal örtülü olan bir oda olduğunu, Hoepfner ise yapmış olduğu rekonstrüksiyonda yapıda bir iç avlu olduğunu ve dış yapının üstünün kapatıldığına dair bir kanıt bulunmadığını belirtmektedir. Hoepfner sadece çevre koridorunun üstünde, birkaç basamaklık bir örtü öngörürken Praschniker, dış örtüde de Mausoleumu'ndaki gibi yükselerek heykelle sonlanan bir basamaklı piramit önerir bk. Praschniker ve Theuer, 1979; Hoepfner, 1993: 111-123.

[274] Fedak, 1990:88; Durukan, 2003: 219-238.

Resim 2.56 Olba Diocaesaeria Kule Mezarı

Fedak, 1990: 334 Fig. 111.

Üst yapıda piramidal form Roma döneminde Anadolu'nun diğer bölgelerinde de yaygınlaşan bir form olmuştur Karia Bölgesi'nde Milas- Gümüşkesen Mezar Anıtı **(Res.2.57) (Kat. No.142)**, Gaziantep'in Araban ilçesinde bulunan Elif Mezar Anıtı **(Kat. No.125)**, Hasanoğlu Mezar Anıtı **(Kat. No.126)**, Hisar Mezar Anıtı[275] **(Kat. No.143)**, **(Res.2.58)** ve Kelenderis'de bulunan Dört Ayak Mezar Anıtı **(Kat. No.128)** dış örtüde piramidal formlu mezar yapılarının Roma Dönemi'ne tarihlenen temsilcileridir.

[275] "2.1.6. Tüteklikli Örtü" bölümünde ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Resim 2.57 Gümüşkesen Mezar Anıtı

Eliüşük, 2016: 229 Res. 42

Resim 2.58 Gaziantep Hisar Mezar Anıtı

Fotoğraf yazara aittir (19.03.2019).

Dış üst yapısı kısmen korunmuş ancak piramidal olduğuna inanılan Gaziantep Araban ilçesinden iki mezar anıtından Elif Köyü içerisinde yer alan yapı **(Kat. No.125)**, düzgün kesme taşlarla örülmüş üç basamaklı bir platform, podyum, çıkıntılı bir kornişin üzerinde

yükselen ana yapı/baldakhin ve dış üst örtüsünün içte çapraz tonozlu kısmı kısmen günümüze ulaşmış bir üst yapıdan oluşmaktadır. Restorasyon çalışması sonrasında günümüzde düz yüzeyli piramidal bir üst örtüyle kapatılmıştır[276] **(Res.2.59)**. Bezemeli bir friz kuşağı üzerine oturan ana yapı/baldakhinin üç cephesi kemerli açıklıklara sahipken tek cephesinde lento yuvaları bulunan bir giriş yer almaktadır. Günümüze ulaşamamış olduğundan girişin, ahşap bir kapı olduğu düşünülmektedir. Köşeler ve kemerler, yivsiz ve korinth başlıklı antalarla bezenmiştir. Mezar odası podyumun doğusunda yer almaktadır. Kare planlı mezar odasının tavanı, duvarlar 2,40 m yükseldikten sonra düz üst örtüyü taşıyan silmelerle daraltılmıştır[277].

a. b.

Resim 2.59 Elif Mezar Anıtı

a. Dr. Rifat Ergeç'in arşivinden (restorasyon öncesi); b. Fotoğraf yazara aittir (restorasyon sonrası)

Elif mezar anıtına yaklaşık olarak 23 km uzaklıkta olan Hasanoğlu köyünde yer alan mezar anıtı **(Kat. No.126),** platform, podyum ve ana yapı/baldakhinden oluşmaktadır. Üst yapı neredeyse tamamen çökmüş ancak saçak ve kornişin küçük bir kısmı günümüze in situ olarak ulaşmıştır. Podyum 2,91 m yüksekliğinde olup bir krepis üzerinde yükselmektedir. Anıtın günümüze ulaşan yüksekliği toplam 10,11 m'dir. Sade bir korniş üzerinde yükselen ana yapı olasılıkla üç cephede? kemerli açıklıklardan oluşmaktadır. Ana yapı ise dört köşede yivli pilasterlerle desteklenmektedir. Ana yapı 6,58 x 6,58 m boyutlarında ve kare planlıdır. Anıt mezara güney tarafından bir kapı ile girilmekte ve mezar odasına ulaşılmaktadır. Asıl mezar odası güney doğu köşesinde bir duvarla bölünerek iki oda meydana gelmiştir. Üst

[276] Dış üst yapı hakkında görüşler "3.2.4." bölümünde yer alacaktır.
[277] Chapot, 1902; Cumont, 1917: 203-218, 207 Fig.75 (a); Blömer, 2012: 208-210; Eliüşük, 2016: 72-85, 272 Res.124.

örtüsü yıkılmış durumda olmasına rağmen odanın tavanını taşıyan silmelerle daraltılarak düz bir biçimde kapatıldığı düşünülmektedir **(Res.2.60)**. Üst yapının Elif mezarında olduğu gibi piramidal bir üst örtüyle sonlandığı düşünülmektedir[278].

Kilikia Bölgesi Kelenderis antik kentinde yer alan ve İS 3. yüzyıla tarihlenen Dörtayak Mezar Anıtı **(Kat. No.128)**, platform, podyum, ana yapı/baldakhin ve üst örtüden oluşmaktadır. Arşitrav, friz ve saçaklıktan oluşan entablatür, yapının piramidal üst örtüsünü taşımaktadır[279].

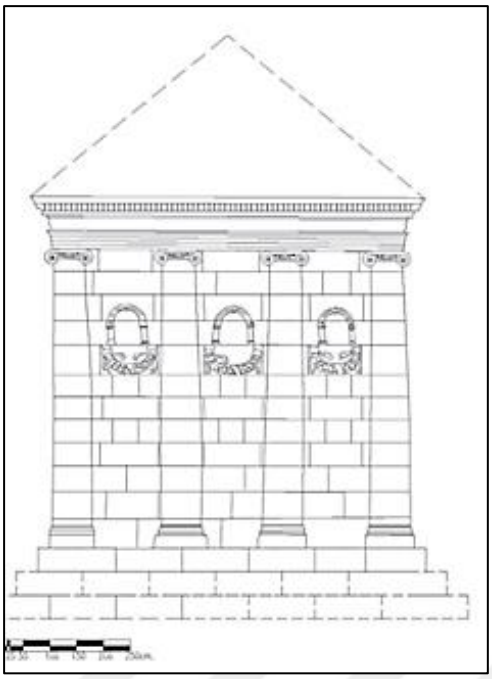
a. **b.**

Resim 2.60 Hasanoğlu Mezar Anıtı

a. Fotoğraf yazara aittir; b. Blömer, 2012: 208-210.

Bu örnekler dışında dış üst örtüsü günümüze ulaşamayan, Malatya- Ozan Köyü sınırlarında yer alan ve Kaplan- Koçak ve Alkan tarafından yayınlanan anıt mezar **(Kat. No.127)** İS 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Mezar anıtının, üç basamaklı bir krepidoma üzerinde yükselen tapınak formlu bir ana yapı ve yapılan rekonstrüksiyon önerisine göre piramidal bir dış üst örtüden oluştuğu düşünülmektedir[280] **(Res.2.61)**.

278 Chapot, 1902; Cumont, 1917: 203-218, 202 Fig.72; Blömer, 2012: 208-210; Eliüşük, 2016: 90-98.
279 Zoroğlu, 1994: 41-45; Zoroğlu, 2000: 127-129; Eliüşük, 2016: 60-68, 254-255.
280 Kaplan- Koçak ve Alkan, 2021: 287-313 Fig.5, 9, 22.

Resim 2.61 Malatya- Ozan Köyü Mezar Anıtı

Kaplan- Koçak ve Alkan, 2021: 287- 313 Fig.5, 9.

2.1.6. Tüteklikli Örtü

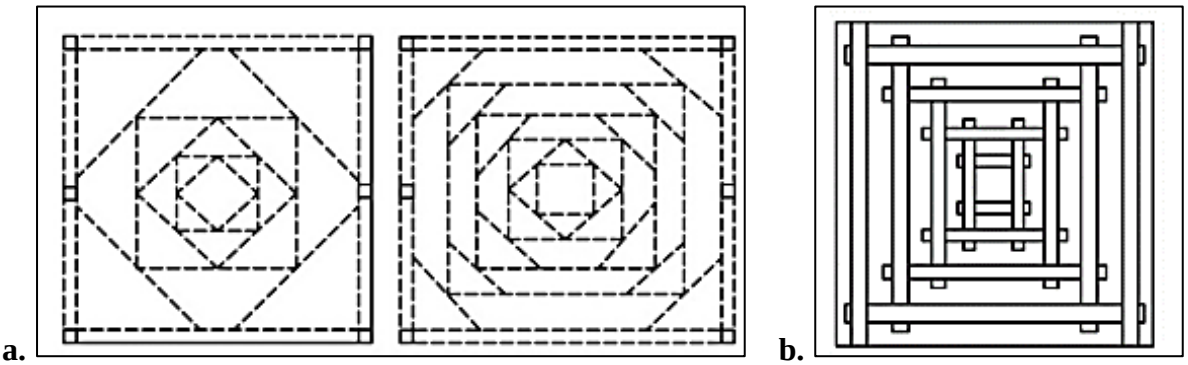
Tüteklikli örtü formu, literatürde "lineer/ konsantrik bindirme ile düz bindirme tekniğinin birleştirilmesi", "taşırma tekniğinde sahte kubbe"[281] veya "mekânın köşelere aykırı hatıllarla yerleştirilen bloklarla örtülmesi"[282] olarak tanımlanmaktadır. Varkıvanç, tüteklikli formun tipolojisini ve tekniğini; -örtüyü oluşturan elemanların yerleştirildikleri yönlere göre- çapraz ve paralel bindirme teknikleri olarak açıklamaktadır **(Res.2.62)**. Çapraz bindirme tekniğinde blok, plaka veya hatıl dizileri mekân duvarları ve açıklığı üzerine dönüşümlü olarak köşeleme bir şekilde yerleştirilmekte, mekân açıklığı tüm duvarlar üzerinde ve yükselen her dizide daraltılmaktadır. Son dizi arasında kalan -mekânın formuna veya özenli işçiliğe göre kare, dörtgen, üçgen veya yamuk olarak değişen- açıklık, yaşanılan mekânlarda duman tahliyesi ve aydınlatma açıklığı göz önünde bulundurularak açık bırakılmasına rağmen, özellikle tümülüs mezarlarda zorunlu olarak tek blokla kapatılmaktadır. Örtü formu yaşanılan mekânlarda aydınlatma açıklığına sahip olması nedeniyle batı dillerinde lantern/laterna olarak ya da diğer bir işlevi olan duman tahliyesi göz önüne alınarak tüteklikli örtü olarak da geçmektedir[283]. Tüteklikli örtü formunu oluşturan bir diğer teknik olan paralel

[281] Dörtgen mekânlar üzerine pandantifler kullanılarak bindirme tekniğinde inşa edilen sahte kubbeyi anımsatan bu form ve tekniğin sahte kubbeden farkı blokların çakışmayan dikey derzleri ve her bloğun dairesel yerine düz iç yüzeylere sahip olmasıdır bk. Varkıvanç, 2007b: 206. Ayrıca bk. 2.1.1.Kubbe Örtü.

[282] Mansel, 1943: 25; Varkıvanç, 2007b: 205.

[283] Yaşanılan mekânlarda ve konut mimarisinde uygulanan en erken örnekler için bk. Eraslan, 2022: 1275-1303.

bindirme tekniğinde ise, örtüyü oluşturan bloklar her dizide sadece karşılıklı duvarlar üzerinde, birbirine dik ve dönüşümlü olarak mekân içerisine kaydırılmaktadır[284].

Resim 2.62 Tüteklikli Örtü Formu; a. Çapraz Bindirme Tekniği, b. Paralel Bindirme Tekniği

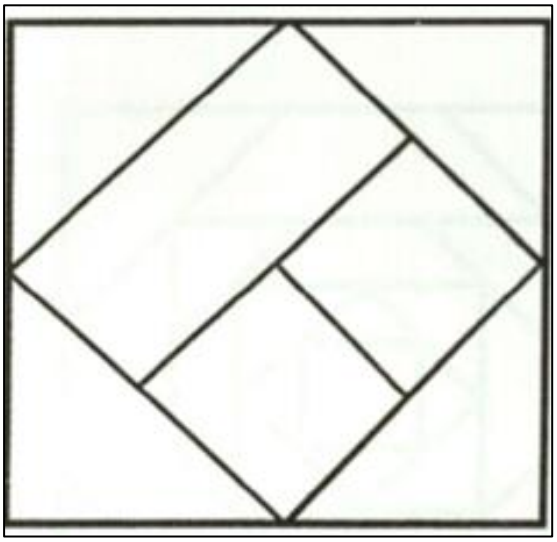
Eraslan, 2022: 1292 Fig.22

Fedak tüteklikli örtü formunu, Helenistik dönemde yaygınlaşan 'fener veya diyagonal örtü' olarak tanımlamış ve özellikle Trakya'da ve İÖ 4. yüzyılın sonlarından itibaren Galatia'da inşa edilmiş tümülüslerde oldukça yoğun bir şekilde karşımıza çıktığını aktarmaktadır. Fedak, kare ya da kareye yakın bir dizinin üst üste ve köşeleri boyunca çapraz yerleştirilmiş bu tekniğin kökenlerinin ahşap konstrüksiyonda aranması gerektiğinden söz etmektedir [285]. Görünüşte bindirme kubbe veya tonozlara benzeyen bu form en basit tanımıyla uzun kama şeklindeki taş kirişlerin uçlarını destekleyen, karşılıklı iki duvar üzerine köşeleme yerleştirilen bloklarla oluşturulmasıdır. Çok az sayıda örnek dışında nispeten küçük mekânların üzerini kapatmak için uygulanmıştır.

Tüteklikli örtü formunun Anadolu mezar mimarisinde bilinen en erken örneklerinden biri olarak İÖ 6. yüzyıla tarihlenen Belevi Tümülüsü[286] mezar ön odası üst örtüsü gösterilmektedir **(Kat. No.129)**. Bir krepis duvarıyla çevrili tümülüsün güneyinde yer alan uzun bir dromos, kareye yakın planlı iki adet ön oda ve dikdörtgen planlı mezar odasından oluşmaktadır. Ele geçen buluntular mezarın Arkaik Dönem'den Erken Helenistik Çağ'a kadar kullanıldığını işaret etmektedir[287]. Asıl mezar odası, bindirme tonozla örtülü yapının, kareye yakın planlı ikinci ön odası üst örtüsü, duvarları üzerine köşeleme dört büyük bloğun yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Son dizide oluşan dörtgen boşluk ise 2,70 x 2,0 m boyutlarında üç kare blokla kapatılmıştır[288] **(Res.2.63)**. Batı Anadolu'dan bilinen bir diğer mezar ise Erken Arkaik Döneme tarihlenen İzmir-Selçuk Kuru Tepe'de yer alan dromoslu mezardır. Dikdörtgen planlı mezar odası duvarları üzerine köşeleme yerleştirilen beş dizin in

[284] Varkıvanç, 2007b: 205-206.
[285] Fedak, 1990: 170-172.
[286] Kasper, 1978: 387-397.
[287] Theodossiev, 2007: 3.
[288] Varkıvanç, 2007b: 207-208.

situ olarak korunmuş, son sıradaki açıklığı kapatan altıncı dizin günümüze ulaşamamıştır[289].

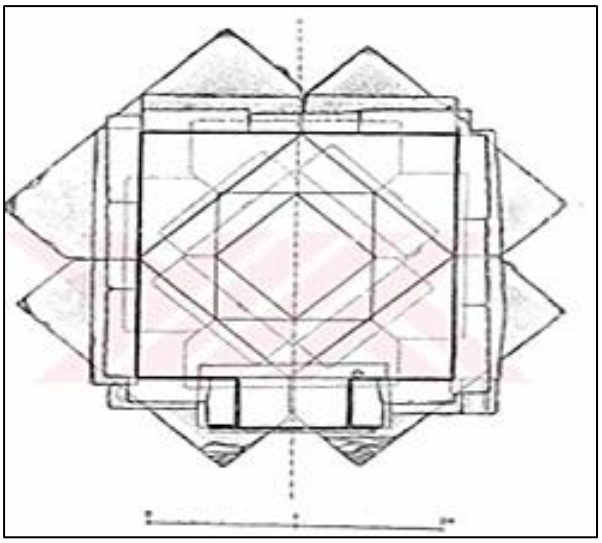

Resim 2.63 Belevi Tümülüsü mezar ön odası
Varkıvanç 2007b: 207-208 Res.1

Arkaik Dönem sonlarına tarihlenen bir başka örnek ise Bursa ili Mudanya'nın batısında yer alan Mudanya Tümülüsü'dür **(Kat. No.130)**. Uzun bir dromos ve kare planlı mezar odasından oluşmaktadır. Tümülüsün kare planlı mezar odasının üst örtüsü, her duvar üzerinde dörder; toplamda sekiz ara blok ile inşa edilmiş ve tepe açıklığıyla birlikte altı dizinden oluşmaktadır[290].

Tüteklikli örtü formunun Helenistik örneklerinden biri, günümüz Bursa ili Gemlik ilçesinde yer alan Gemlik Tümülüsü'dür **(Kat. No.131)**. Mermerden inşa edilmiş yapı, dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Dikdörtgen planlı mezar odası üst örtüsü dört dizinin her birinde oldukça iri dörder bloğun köşeleme örtülmesiyle oluşturulmuştur[291] **(Res.2.64)**.

[289] Bammer, 1988: 17.
[290] Mansel, 1946: 1-12; Mansel, 1950: Theodossiev, 2007:4; Varkıvanç, 2007b: 208.
[291] Theodossiev, 2007: 3-4; Varkıvanç, 2007b: 209.

Resim 2.64 Gemlik Tümülüsü mezar odası

Mansel, 1974: 181-189.

Phrygia ve Galatia Bölgesi sınırında, günümüzde Eskişehir ilinin Iğdır Köyü yakınlarında yer alan Iğdır Tümülüsü **(Kat. No.132)** kısa bir dromos ve dikdörtgen planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. İÖ 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen mezarın mezar odasının üst örtüsü uzun duvarların üzerine karşılıklı gelen ara bloklarla birlikte ilk sırada altı dizinle kapatılmıştır. Bu bağlamda yukarıda bahsedilen Kuru Tepe mezarıyla paralellik göstermektedir.

İÖ 4. yüzyıldan Roma Dönemi'ne değin, tümülüs mezarlarda oldukça yoğun olarak karşılaşılan bu örtü formunun kaya mezarları içinde bilinen tek örneği Helenistik Dönem'e tarihlenen Paphlagonia Bölgesi Gerdekboğazı kaya mezarıdır **(Res.2.65)**. Paphlagonia Bölgesi'nden bir diğer örnek ise Hamaskıranı Tümülüsü'dür **(Kat. No.133)**. Karabük ili Yenice ilçesi Gökbelköyü'nde yer alan ve İÖ 4. yüzyıla tarihlenen tümülüs, ön oda ve mezar odası tüteklikli üst örtüsüyle bölgede bilinen ikinci örnektir. Bir dromos, ön oda ve mezar odasından oluşan tümülüsün her iki odası da dört blok dizinle çapraz bindirme tekniğinde kapatılmıştır[292] **(Res.2.66)**.

[292] Yıldırım, 2018: 1296-1319.

Resim 2.65 Gerdekboğazı kaya mezar odası tüteklikli tavanı tavanı

Dökü, 2008: Res.62.

Resim 2.66 Hamaskıranı Tümülüsü mezar odası üst örtü

Yıldırım, 2018: 1317 Res.10

Helenistik Döneme tarihlenen bir diğer yapı, Daskyleion'da yer alan İÖ 4. yüzyılın ilk yarısına ait olduğu düşünülen Kösemtuğ Tümülüsü'dür **(Kat. No.134)**. Dikdörtgen planlı uzun dromos, bir ön oda ve asıl mezar odasından oluşan yapının mezar odası üst örtüsünün beş dizinden oluştuğu görülmektedir[293].

Mysia'nın iç kesimlerinde yer alan günümüzde Balıkesir- Kepsut yakınlarında yer alan bir diğer tümülüs, Geç Klasik veya Hellenistik Dönem'e tarihlendirilebilir. İlk olarak Mansel tarafından araştırılan tümülüs iyi derecede günümüze ulaşamamıştır[294]. Kare formlu asıl mezar odası toplamda beş dizinden oluşan örtü formunun ilk dizini on iki blokla kapatılmıştır[295].

[293] Theodossiev, 2007; Varkıvanç, 2007b: 209.
[294] Mansel, 1974: 187 Res.19; Theodossiev, 2007: 4.
[295] Varkıvanç, 2007b: 209.

Geç Klasik ya da Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen Lydia sınırına yakın Musahocaköy'de yer alan tümülüs **(Kat. No.135)**, uzun bir dromos, dikdörtgen planlı ön oda ve asıl mezar odasından oluşmaktadır[296]. Ön odanın üst örtüsü günümüze ulaşamamıştır. Mezar odası üst örtüsünün beş dizinden oluştuğu görülmektedir[297].

Hierapolis kenti kuzey nekropolde yer alan ve Erken Helenistik Dönem'e tarihlenen tümülüs **(Kat. No.136)**, kısa bir sundurma ve batıya bakan dikdörtgen planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Üst örtü üç dizinden oluşmaktadır. Üç duvar üzerine paralel yerleştirilşmiş ve tesviye edilmiş destek blokları, dört kenarın orta noktalarını birbiriyle birleştirmektedir[298].

Bursa'da İÖ 2. yüzyıla tarihlenen Görükle Tümülüsü **(Kat. No.137)**, merkezde bulunan kare planlı bir mezar odası ve onunla aynı eksen üzerinde yer alan bir dromosa sahiptir. Odanın doğu tarafında dromosa geçmeyi sağlayan bir kapı bulunmaktadır. Mezar odası kare planlı olup üst örtü dört kenarın orta noktalarını birbiriyle birleştiren hatıl bloklar yardımıyla daralmakta ve çapraz bindirme tekniğiyle tüteklikli formu oluşturmaktadır[299] **(Res.2.67)**.

Resim 2.67 Görükle Tümülüsü mezar odası üst örtüsü

Şahin, 2020: 211 Fig.8.

Günümüzde Ankara- Yukarı Bağdere yakınlarında yer alan Erken Helenistik Dönem ya da İÖ 2.-1. yüzyıla tarihlenen Yalacık Tümülüsü **(Kat. No.138)**, uzun bir dromos, dikdörtgen giriş odası ve oldukça tahrip olmuş kare planlı ana mezar odasından oluşmaktadır[300]. İlk dizin sekiz bloktan oluşmaktadır. Ancak bu dizinde yer alan üç bloğun

[296] Theodossiev, 2007: 3-4.
[297] Mansel, 1974: 186 vd; Varkıvanç, 2007b: 209.
[298] Ronchetta, 2016: 580-583 Fig. 1, 3.
[299] Şahin, 2020: 205-219 Fig 6,9.
[300] Varkıvanç, 2007b: 209-210.

farklı boyutları olağan açı ölçüsünden kaymaya ve ikinci dizinde örtü formunun uyumunun bozulmasına sebep olmuştur[301].

Hierapolis kentinden mezar odası üst örtüsü tüteklikli formda kapatılmış bir başka tümülüs, İÖ 1. yüzyıla tarihlenmektedir **(Kat. No.139)**. Dromos, bir ön oda ve dikdörtgen planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odasının üst örtüsü dört blok dizinle açık alan sonuna dek daralana kadar çapraz bindirme tekniğinde tüteklikli örtü formunda kapatılmıştır. Son açıklık üzerine bir fallus yerleştirilmiş ve açıklık tamamen kapatılmıştır[302].

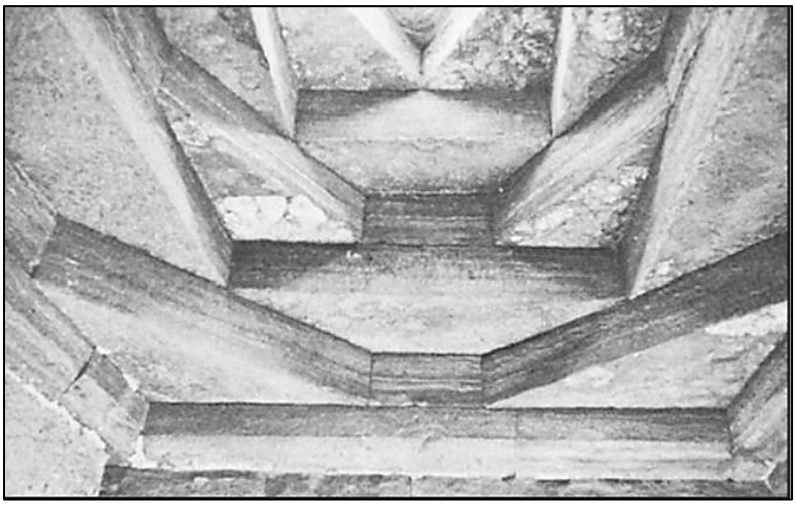
Şimdiye kadar ele aldığımız Anadolu ve Trakya'dan bilinen tüm tüteklikli örtülü tümülüs örneklerinden farklı olarak zemin seviyesinin altında dikdörtgen bir çukur içine inşa edilen Phrygia Bölgesi Gordion O Tümülüsü[303] **(Kat. No.140)**, her iki odasında da bu örtü formu uygulanan 2,47 x 1,67 m boyutlarında bir dromos ve kare planlı bir mezar odasından oluşmaktadır **(Res.2.68)**. Duvarlara özenle yerleştirilmiş kireçtaşı bloklar ilk ve üçüncü dizinde sekiz bloktan diğer dizinde dörder bloktan oluşmuştur. İÖ 1. yüzyıl ortalarına tarihlenen, Ankara'nın kuzeybatısındaki bölgede bulunan Karalar C tümülüsünün her iki odası da bu örtü türüne sahiptir **(Kat. No.141)**. Küçük boyutlu ön oda yedi, kare planlı ana oda ise sekiz dizin ile kapatılmıştır. Asıl odada aynı dizin içinde farklı boyut ve sayıda bloklar kullanılmış olması, Gordion O Tümülüsü'nde standart açı ölçülerinden ve uyumlu dönüşüm düzeninden sapmış olduğunu göstermektedir[304] **(Res.2.69)**.

Resim 2.68 Gordion O Tümülüsü

Bora, 2015: Lev.303 Res.1.

[301] Varkıvanç, 2007b: 209-210.
[302] Ronchetta, 2016: 584-586 Fig. 1, 3.
[303] Fedak, 1990: 171-172.
[304] Varkıvanç, 2007b: 205-206.

Resim 2.69 Gordion O Tümülüsü mezar odası üst örtüsü

Young, 1956: Lev. 81 Fig.5; Bora, 2015 Lev.304 Res.2.

Çapraz bindirme tekniğiyle oluşturulmuş tüteklikli örtü formunun Karia Bölgesi ve aynı zamanda Anadolu'da bilinen tek toprak üstü örneği İS 2. yüzyıla tarihlenen Milas-Gümüşkesen Mezar Anıtı'dır[305] **(Kat. No.142)**. Dışta basamaklı piramidal formda yükselen dış örtü iç kısımda kapak taşı ile birlikte 5 blok dizisine sahiptir[306] **(Res.2.70)**.

Resim 2.70 Milas Gümüşkesen Mezar Anıtı dış örtü iç kısım tüteklikli örtü

Eliüşük, 2016: 238 Res.59

[305] Varkıvanç, 2007b: 206.

[306] Texier, 1849: 27; Mansel, 1943, 26, 26 dp. 125; 1946, 8; Fedak, 1990: 171, 462 Fig.254c; Cormack, 2004: 246-247.

Şimdiye kadar ele alınan mezarlar, tüteklikli formun çapraz bindirme tekniğiyle inşa edilmiş örneklerini temsil etmektedir. Etrüsk mezar mimarisinde karşılaşılan paralel bindirme tekniğiyle oluşturulmuş bu formun Anadolu'da bilinen tek örneğine[307] Gaziantep ili Araban ilçesinde yer alan Hisar Mezar Anıtı'nda **(Kat. No.143)** rastlanmaktadır. İS 2-3. yüzyıla tarihlenen mezar anıtı platform, podyum, ana yapı ve dıştan piramidal üst örtüden oluşmaktadır. Podyum üzerinde sade bir korniş ve üzerinde üst örtüyü destekleyen kare planlı ana yapı yer almaktadır. Dıştan piramidal inşa edilmiş dış örtünün her dizinde dörder bloktan oluşmaktadır ve dört dizin karşılıklı duvarlar üzerinde, birbirine dik ve dönüşümlü olarak mekân içerisine kaydırılmıştır. Beşinci dizinde oluşan dörtgen açıklık, in situ olarak günümüze ulaşmış olan korinth başlığıyla kapatılmıştır[308] **(Res.2.71)**.

Resim 2.71 Hisar Mezar Anıtı piramidal çatı ve tüteklikli iç kısım

Fotoğraf yazara aittir (19.03.2019).

Tüteklikli örtü formu Anadolu mezar mimarisinde İÖ 4. yüzyıldan Roma Dönemi'ne değin tümülüs mezarlarda çok sayıda örnekler vermiştir. Anadolu mezar mimarisinde günümüze ulaşan yapılar ışığında Arkaik Dönem'den İS 2.-3. yüzyıllara değin uygulanan bu formun, Bizans, İslam ve geleneksel Türk mimarisindeki yeri ve Anadolu sürekliliği tez kapsamı sonuç bölümünde ele alınacaktır.

2.1.7. Semerdam Örtü

Lykia Bölgesi özellikle lahit ve bazı mezarlarından bilinen semerdam örtü formunun, Karataş- Semahöyük İÖ 3. bine tarihlenen seramikler üzerinde yer alan konut çizimlerinden yola çıkarak bölgedeki en erken konut örtü sistemi olması gerektiğine ve lahit örtülerine

[307] Phrygia'nın batısındaki Hierapolis'te bu teknik (oldukça düz döşemeli levhalarla) bir dizi küçük tümülüsün odalarını kaplamak için kullanılmıştır bk. Kat. No. 136. Ayrıca bk. Fedak, 1990: 171.

[308] Chapot, 1902; Cumont, 1917: 203-218; Blömer, 2012: 208-210; Eliüşük, 2016: 85-90.

öncülük etmiş olabileceğine vurgu yapılmaktadır[309]. Taş yapısallıkta iki yay şeklindeki bloğun yan duvarlar üzerine yaslama tekniğiyle oturmasıyla oluşturulmuştur. Semerdam üst örtü eğimleri içbükey formunda ve çift eğimli olarak oluşturulmuştur. Bu bakımdan sivri tonozun/kemerin düz eğiminden ayrılmaktadır[310].

İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Milyas'ta bulunan ev tipi Armutlu kaya mezarı ve Pisidia Antiocheiası Hoyran mezarı, Lykia lahitleri dışında semerdam örtünün mezar yapılarında izlendiği örneklerdir. Akçay'ın güneydoğusunda Armutlu köyünde tespit edilen kaya mezarlar içinde semerdam üst yapısıyla ve ev formuyla dikkat çeken ana kayanın düzeltilmesiyle inşa edilmiş mezar, ahşap yapısallıktan uyarlanmış bir günlük yaşam mekânının ürünüdür[311]. Hoyran köyü girişinde, modern yolun hemen batısında yer alan mezar, neredeyse serbest duran bir kaya oluşumunun doğu duvarına oyulmuştur. Önünde solda ve sağda her biri yuvarlak girintili iki alçak kaya platformunun bulunduğu bir kaide bölgesi üzerinde, ahşap çerçeveli bir binanın cephesini taklit etmektedir. Üst yapı, ahşap taklidi dikmeler üzerinde bir dizi konsollu ahşap taklidi kütük tarafından taşınan kabartmalı bir friz ve semerdam bir dış örtüyle sonlanmaktadır. Dörtgen biçimindeki mezar odası cephenin arkasına açılmaktadır[312] **(Res.2.72)**. "F2" olarak adlandırılan mezar Hülden tarafından "serbest duran bir kompleks ile kaya mezarı arasında karışık bir form" olarak nitelendirilmiştir[313]. Fedak bu tipteki mezarları kısmen kayaya oyulmuş mezarlar olarak tanımlamaktadır[314]. Dış örtünün semerdam tasarımının yanı sıra cephede ahşap taklidi unsurlar hatıl ve kirişlerle vurgulanmıştır. Semerdam çatının altında ahşap taklidi kirişlerle taşınan yatay atkı, kabartmalarla süslenmiştir. Üst yapı ahşap taklidi dikmelerle ana yapıya oturmaktadır. Cephenin merkezine konumlandırılmayan mezar odasında arka duvarda iki yanında gömülü, çukura benzer mezarların olduğu bir niş bulunmaktadır[315]. Mezar odası boyutları 3,20 x 2,08 m ve 2,16 m yüksekliğindedir[316].

[309] Mellink ve Angel, 1968: 243-263; Mellink, 1970; İdil, 1985. Bölgede günümüzde var olan alaçık çadır konut semardam yapısallığı işaret edilerek örtü formunun süreklilik gösterdiğine dair görüşler için bk. Çevik, 1996.
[310] Saltuk, 1993: 156, 294; Bora, 2015: 318 dn. 117.
[311] Çevik, 1996: 66. 72 Şek. 13.
[312] Borchhardt, 1975: 121; Borchhardt v.d., 1984: 69–132; Hülden, 2006: 39-40, 260; 3,4 Lev. 6,4; 7,1.
[313] Hülden, 2006: 260.
[314] Fedak, 1990: 47.
[315] Borchhardt, 1975: 121; Borchhardt v.d., 1984: 69–132; Hülden, 2006: 39-40, 260; 3,4 Lev. 6,4; 7,1.
[316] Mühlbauer, 2002: 48-49.

Resim 2.72 Hoyran mezarı

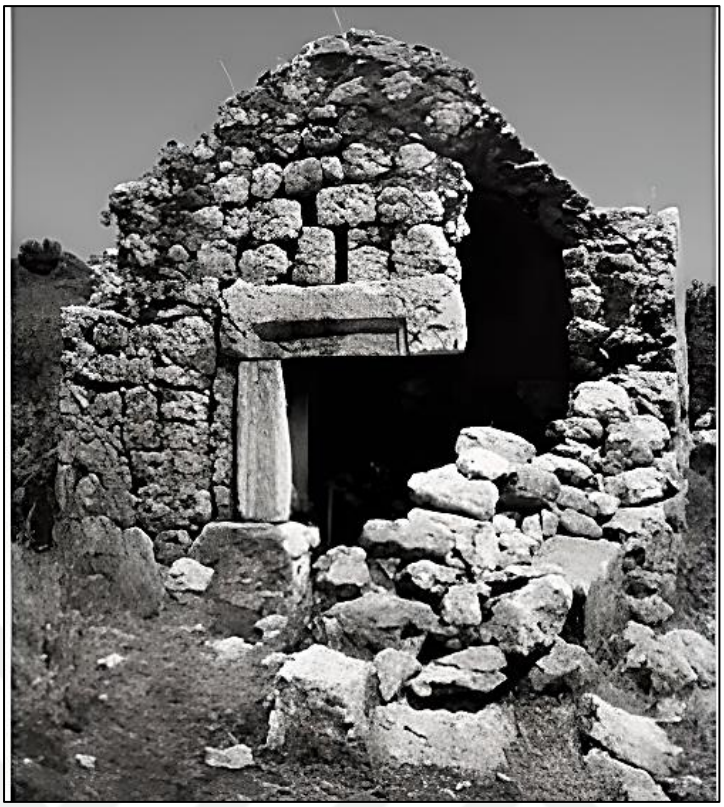
Hülden, 2006: Lev.6.4.

Karia Bölgesi modern Muğla ili Yatağan ilçesinde yer alan Bencik Köyü Dibektaşı Kaya Mezarı İÖ 4. yüzyıla tarihlenmektedir. Boyutları 2,62 x 1,0 m olan kısmen kayaya oyulmuş mezarın, üst yapısı dıştan semerdam bir çatıyla sonlanmaktadır. Mezar odası 1,86 x 2,47 m boyutlarında olup üst örtü tonoz formunda oyulmuştur[317]. Karia Bölgesi'nden semerdam örtülü bir diğer yapı Aphrodisias'ta İÖ 1.-İS 1. yüzyıllara tarihlenen Yumratepe A Tümülüsü'dür **(Kat. No.144)**. İki dromos ve bir mezar odasından oluşan tümülüsün altı basamaklı üst dromosunun üzeri açık yapılmış ve gömüden sonra toprakla doldurulmuştur. Alt dromosun kapısını kireçtaşından yapılmış bir blok örtmektedir ve kapının girişi semerdam şeklinde oluşturulmuştur. Mezar odasının üst örtüsü doğu- batı yönünde semerdam şeklindedir. Mezar odası doğu- batı yönünde dikdörtgen planlı olup duvarları eğik olduğundan birbirini dik kesmemektedir ve üst örtüsü kuzey-güney yönünde semerdam formlu oluşturulmuştur[318].

Günümüzde Mersin'in Erdemli ilçesi Kumkuyu sınırları içerisinde kalan Kanytellis'te, İS 1. yüzyıla tarihlenen, düzensiz moloz taşlar ve harç inşa edilen ev tipi mezarın **(Kat. No.114)** dış örtüsü semerdam formlu olarak inşa edilmiştir[319] **(Res.2.73)**. Öte yandan Kilikia Bölgesi Olba territoryumu içerisinde Helenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlenen birkaç ev mezar dış örtüleriyle semerdam formunu temsil etmektedir[320].

---

[317] Roos, 2006: 12-13 Pl.2, 6, Pl.36.
[318] Atasoy, 1974a: 351-353.
[319] Machatschek, 1967: 98-99; Scnhneider Equini, 2003: 263- 273 Lev. 53 Fig.6; Aydınoğlu, 2012: 138-139,156 Res. 18a-b.
[320] Machatschek, 1974; Durukan, 2012: 44-48.

Resim 2.73 Kanytellis Ev Tipi Mezar

Aydınoğlu, 2012: 156 Res. 18a-b.

Pergamon akropolünün yaklaşık 8,5 km güney batısında yer alan Taşdam Tepe Tümülüsü'nün güney yamacında U. Kelp tarafından belgelenen oda mezarın üst örtüsü ana kayanın semerdam biçiminde düzeltilmesiyle oluşturulmuştur **(Res.2.74)**. Araştırmacılara göre bu tepe adını, ev formu gösteren bu kaya oda mezarından almaktadır[321].

Resim 2.74 Pergamon Taşdam Tepe ev formlu kaya mezarı

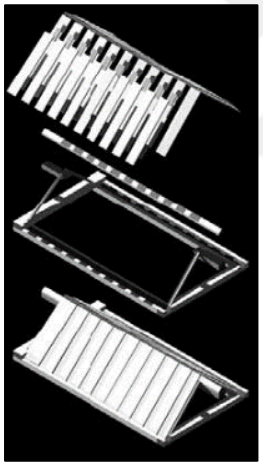
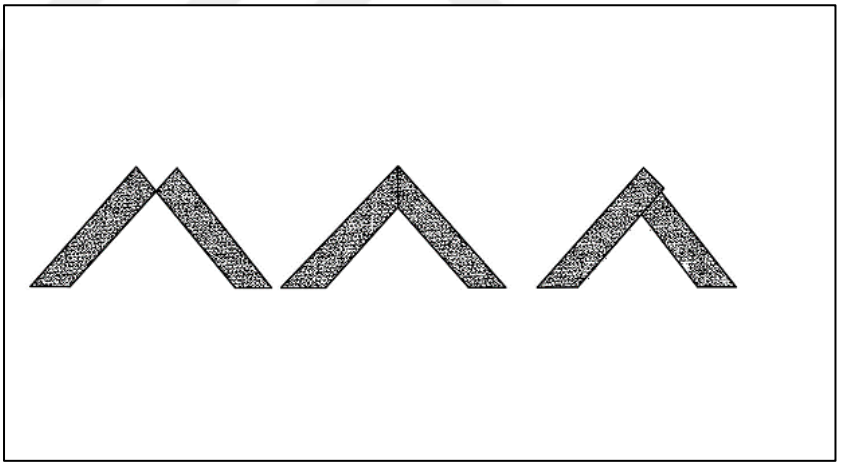
Pirson, 2012/2: 242 Şek. 75.

[321] Pirson, tepenin adını küçük ev veya ahır olarak açıklamaktadır bk. Pirson AA, 2012/2: 242 Şek.75.

2.2. Teknik

2.2.1. Yaslama Tekniği

Yaslama tekniği antik dönem mezar mimarisi üst örtü formlarından yalnızca üçgen örtü formunda, üçgen alınlıklar ve yan duvarlar üzerine oturtulan ince blokların birbirine yaslanması sonucu oluşturulmuş genellikle mezar odalarında veya kısmen tümülüs mezarların dromoslarında uygulanmıştır[322] **(Res.2.75)**. Güre İkiztepe Tümülüsü **(Kat. No.23)** mezar odası üst örtüsü ile tümülüs dolgusu arasında uygulanmıştır. Öte yandan Klasik Dönem'e tarihlenen Burdur Üç Tümülüsler'de **(Kat. No.57)**, çakışan derzlerin düzleştirilmesiyle başarılı bir şekilde uygulanan bir tekniktir. İÖ 2. yüzyıla tarihlenen Bolu- Doğu Tümülüs'te **(Kat. No.60)** örtüye kadar bindirme tekniği tekniğiyle oluşturulan duvarlar, örtü mesafesinde yaslama tekniğinde üçgen formla kapatılmıştır. İÖ geç 1.-İS erken 1. yüzyıla tarihlenen Denizli- Çambaşı Tümülüsü'nde **(Kat. No.77)** dromosunda yaslama tekniği üçgen form uygulanmıştır.

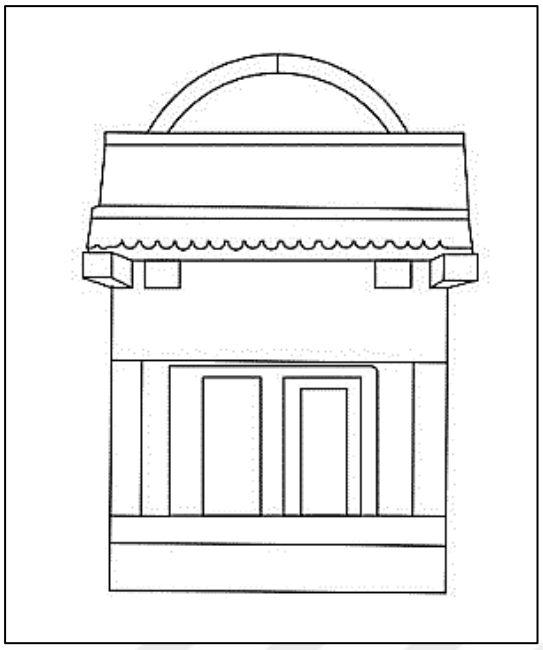
a. **b.**

Resim 2.75 Yaslama tekniği ile oluşturulmuş üçgen örtüler

a. Blersch vd., 2006: 392 Fig.4c.; b. Varkıvanç, 2007a: Res.2'den alıntı yapılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

Yaslama tekniğinin oluşturduğu bir başka form olan taş yapısallıkta iki yay şeklindeki bloğun yan duvarlar üzerine yaslama tekniğiyle oturmasıyla inşa edilen semerdam üst örtü blokları, üçgen forma kıyasla içbükey bloklardan oluşmaktadır. Öte yandan form olarak dik bir biçimde yükselen sivri tonoz/kemere kıyasla monolit bloklarla inşa edilmiştir **(Res.2.76)**.

[322] Varkıvanç, 2007a: 189.

Resim 2.76 Yaslama tekniği ile oluşturulmuş semerdam örtü

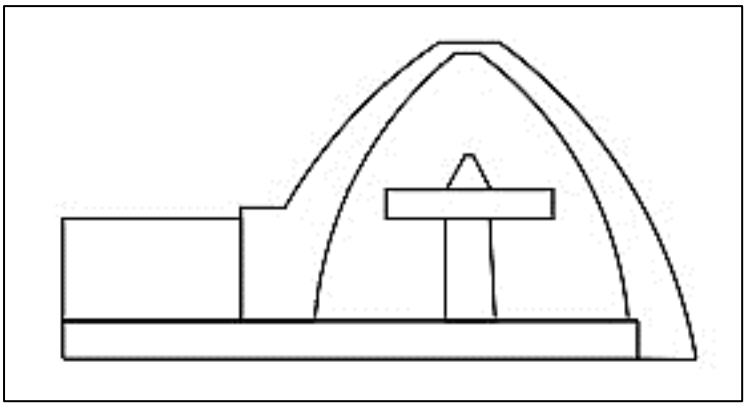
Hülden, 2006: Lev.6.4'den alıntı yapılarak yazar tarafından düzenlenmiştir

2.2.2. Bindirme Tekniği

2.2.2.1. Lineer ya da Konsantrik Bindirme Tekniği

Üç boyutlu kubbe formunu oluşturan bu teknikte, dairesel veya daireye yakın mekânlarda; bir merkez hattı etrafında simetrik bir biçimde üst üste yerleştirilen konsantrik taşlar, çapları her kademede gittikçe daraltılıp alttakine göre çıkıntı yapacak şekilde yerleştirilmektedir. Oluşturulan yatay bloklar, birbirleri üzerinden kademeli olarak taşırılarak örtülecek açıklık daraltılır ve çoğu zaman yassı bir kapak taşıyla sonlanır. Dörtgen planlarda ise kubbe formunu oluşturan bu teknikte; odanın duvarlarının genellikle ikinci veya üçüncü sırada iç bükey yükseltilmesi ve konsantrik bindirilmesiyle oluşturulmuştur. Mekânın köşeleri, odanın planı kaba bir oval hale gelene kadar kaybolmaya yani duvarlar üzerinde dairesel yükselerek odanın daraltılması ve çoğu zaman bir kapak taşıyla sonlandırılmasıyla bindirme kubbe formu inşa edilmiştir **(Res.2.77)**. Bunun dışında dörtgen planlı yapıları bindirme kubbe formunda örtmek için yatay sıralar arasını kapatan üçgen; küresel üçgen bingi, bingi ya da pandantif adı verilen bağımsız öğeler kullanılmıştır[323].

[323] Hasol, 1975: 92, 312, 387.

Resim 2.77 Lineer ya da Konsantrik Bindirme Tekniği

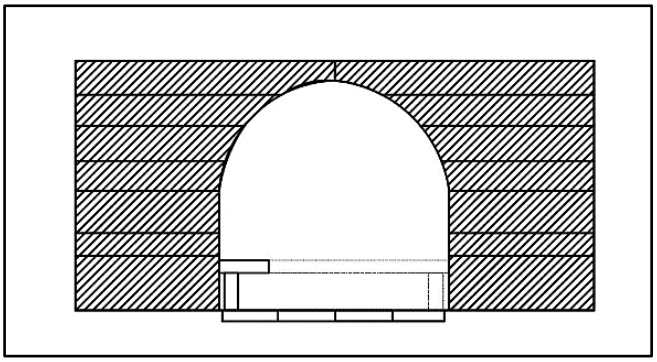
Como, 2009: 2 Fig.1'den alıntı yapılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

2.2.2.2. Düz Bindirme Tekniği

Düz bindirme tekniği, mezar üst örtüsünü oluşturan tüm geometrik formlarda[324], bir açıklığın iki yanındaki blokların birbirinin üzerindeki her sırada daha da ileriye kaydırarak son sırada üstteki blokların birbirlerine dokunacak bir biçimde yaklaştırılması sonucu oluşturulmuş bir sistemdir. Gerçek kubbe ve tonoz sistemlerinin kökeni olan bu teknikte her bir blok diğerinin üzerine çıkıntı yapacak bir şekilde yerleştirilmiş ve ağırlık zemine bu sayede yavaşça dağıtılmıştır. Ancak yapının üzerindeki yük zemine doğrudan aktarıldığı için, statik açıdan gerçek tonozda görülen sıkıştırma ve denge sağlanamamıştır. Radyal derzlere sahip gerçek tonozu oluşturan bloklar sayesinde üst yapının ağırlığı taşıyıcı duvarlar aracılığıyla zemine aktarılmaktadır. Bindirme tonoz tekniğinde ise blok derzlerinin ve üst örtü yüzeyinin yatay olması üst yapının ağırlığının, özellikle tümülüs mezarlarda dolgunun basıncının zemine aktarılması tüm yüzeye doğrudan yük binmesine neden olmaktadır. Bu nedenle gerçek tonoz formuna kıyasla basınca daha az dayanıklı olan bindirme tonoz formunda, blokların ağırlık merkezlerinin, yapının dışına taşırılmasıyla yan duvarlar üzerine binen yük azaltılmaya çalışılmıştır[325] **(Res.2.78, Res.2.79)**. Düz bindirme tekniği tonoz formlarının yanı sıra Anadolu mezar mimarisi piramidal üst örtü formlarında da uygulanmıştır **(Res.2.80)**. İzmir Tantolos Mezarı'nda sivri kemer formunda karşımıza çıkan teknik, Çanakkale Dardanos Tümülüsü **(Kat. No.58)** mezar odasında üçgen formunda oluşturulmuştur.

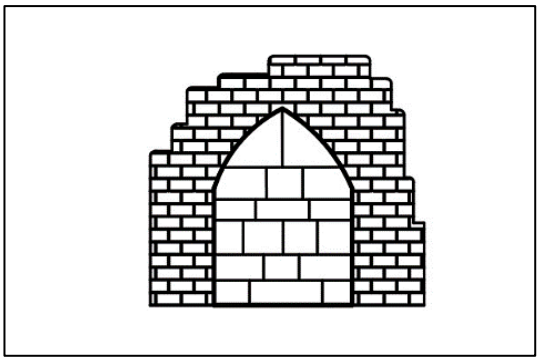
[324] Kubbe örtü için bk. Knidos Aslanlı Mezar (Kat. No.9), Asarlık Newton 5 mezarı (Kat. No.1), Kutluca Mezarı (Kat. No.5), Turgut Mezarı (Kat. No..10). Üçgen örtü için bk. Dardanos Tümülüsü mezar odası (Kat. No.58); sivri kemer için bk. Tantalos Tümülüsü (Kat.No.64). Piramidal örtü için bk. Gebe Kilise Mezarı (Kat. No.2).

[325] Varkıvanç, 2007a: 188.

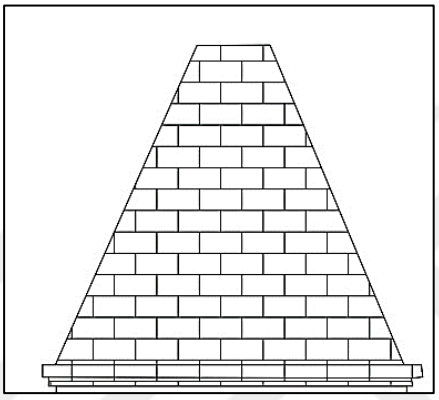
Resim 2.78 Düz Bindirme Tekniği- Dairesel Tonoz

Varkıvanç, 2007a: Res.1'den alıntı yapılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

Resim 2.79 Düz Bindirme Tekniği-Sivri Tonoz

Fedak, 1990: 290 Fig 52a-b' den alıntı yapılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

Resim 2.80 Düz Bindirme Tekniği- Piramidal

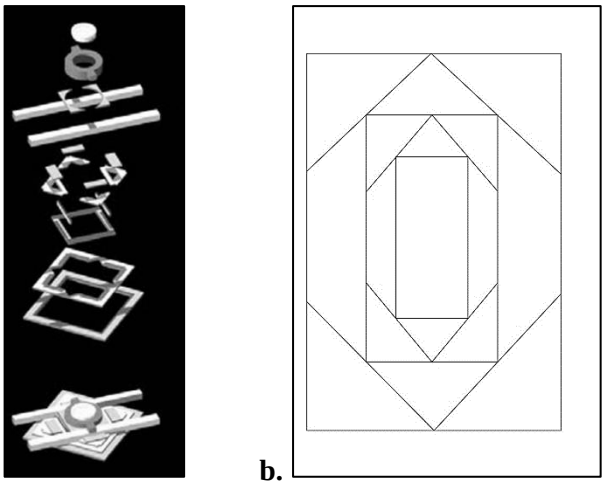
Çizim yazara aittir.

2.2.2.3. Çapraz Bindirme Tekniği

Çapraz bindirme tekniğinde blok dizileri, mekân duvarları ve açıklığı üzerine dönüşümlü ve köşeleme olarak bindirilmektedir. Mekân açıklığı duvarlar üzerinde ve yükselen her dizide daraltılıp son dizide kalan geometrik form mezar odalarında zorunlu olarak kapatılır[326] **(Res.2.81).**

Anadolu'da bu tekniğin en fazla örneğine, özellikle tümülüslerde İÖ 6. yüzyıldan İS 1. yüzyıla kadar yoğun olarak rastlanmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygın olmasa da bu örtü tekniğinin tercih edilmesinin nedeni fonksiyonellik veya bilgi eksikliğinden değildir. Daha erken anıtları model olarak yapısallıkta farklılık düşüncesinden kaynaklanmış olmalıdır[327].

[326] Varkıvanç, 2007a:192.
[327] Durukan, 2012: 42.

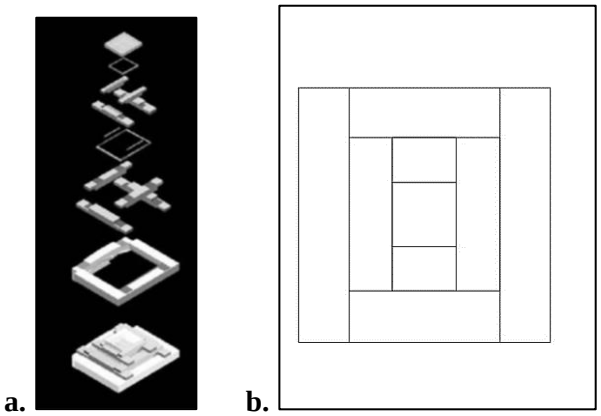

Resim 2.81 Çapraz Bindirme Tekniği

a. Blersch vd., 2006: 392 Fig.4b.; b. Varkıvanç, 2007b: Res. 5' den alıntı yapılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

2.2.2.4. Paralel Bindirme Tekniği

Paralel bindirme tekniğinde örtüyü oluşturan bloklar, her dizide sadece karşılıklı iki duvar üzerinde, birbirine dik ve dönüşümlü olarak mekân içine kaydırılmaktadır **(Res.2.82)**. Bu teknik yoğunlukla Etrüsk mezarlarında uygulanmıştır[328]. Anadolu'da bilinen tek örneği Güney Kommagene Bölgesi'nde yer alan İS 2. yüzyıla tarihlenen Hisar Mezar Anıtı'dır[329] **(Kat. No.142)**.

Resim 2.82 Paralel Bindirme Tekniği

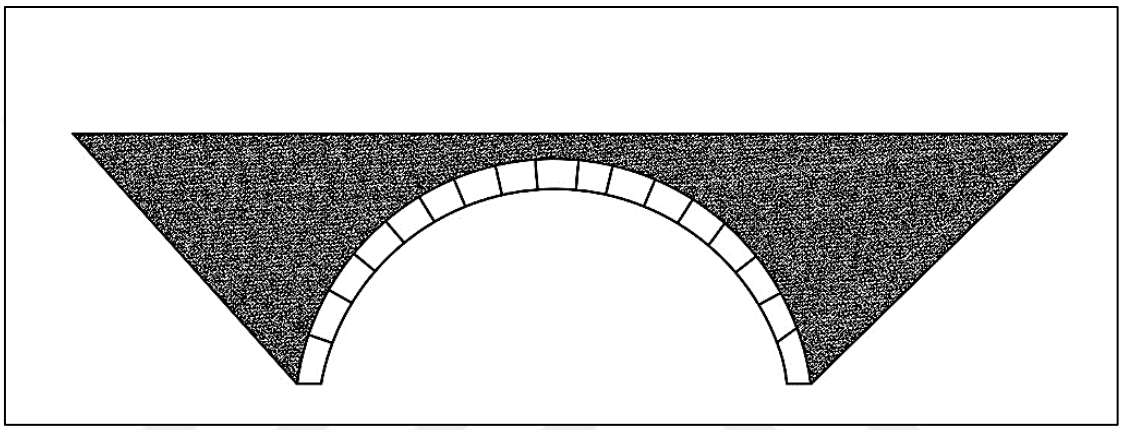
a. Blersch vd., 2006:392 Fig.4a; b. Varkıvanç, 2007b: Res.4'ten alıntı yapılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

2.2.3. Kilit Taşlı Teknik

Yalnızca tonoz formunda uygulanan kilit taşlı teknikte kemeri oluşturan yarım daire ve radyal formlu taşların birbiri üzerine uyguladığı yükü taşıyarak zemine aktarma prensibi ile

[328] Varkıvanç, 2007b: 203; Blersch v.d., 2006: 389-394.
[329] Chapot, 1902: 204-205; Cumont, 1917: 203-218; Wagner, 1985: 54.

oluşturulmuş olan bu sistemin merkezinde bir kilit taşı yer almaktadır. Kilit taşı yapının dengede kalmasını sağlayarak bir anlamda yapıyı kilitleme görevi üstlenmektedir. Kemer inşa edebilmek için genellikle ahşap bir iskele üzerine kama biçimindeki kemer taşları her iki taraftaki ayaklardan başlanıp yukarıya doğru yerleştirilir. Kilit taşı yerleştirilene dek yapı ayakta duramadığı için iskele bir destek görevi görmektedir. Destek kaldırıldığında ise taşlar mesnetleri itmeye başlar ve böylece kemer hafifçe yayılır sonucunda kilit taşının yerleştirilmesiyle kemer inşası gerçekleşmiş olur[330] **(Res.2.83)**. Bu teknik Anadolu yapısallığında İÖ 4. yüzyılda başlayıp Helenistik Dönem'de oldukça çeşitlenmiş ve Roma Dönemi'nde Anadolu'nun tüm kültürel bölgelerinde yaygınlaşmıştır.

Resim 2.83 Kilit taşlı kemer

Çizim yazara aittir.

2.2.4. Harç ile Bağlama Tekniği

Harç ile bağlama tekniğinde, düzenli aralıklarla dizilen taş veya tuğlalar birbirine kum, kireç, tuğla kırıkları veya moloz taşlardan meydana gelen bir harçla bağlanmaktadır. Bunlar tonozu dörtgen formda bölmelere ayırmakta ve bu bölmeler -üst yapının elverdiği kadarıyla- orta kalınlıklarda kireç harçla doldurulmaktadır. Harç ile bağlanmadan önce taş veya tuğla kırıkları ahşap kemer kalıbı üzerine oturtularak sabitlenmektedir. Kemer örtünün dış kısmı genelde küçük çakıl, taşçık ve kiremit kırıklarının eklenmesi ile hazırlanmış, kalınlığı 3-5 cm civarında değişen hidrolik bir sıva ile kaplanmaktadır. Harç ile bağlama tekniği, daha istikrarlı ve uzun ömürlü olarak bilinen kesme taş tekniğine kıyasla daha hızlı ve daha ekonomik bir inşaat sürecini mümkün kılmaktadır[331].

Anadolu mezar mimarisinde üst örtüde tuğla veya taş kırıklarının düzenli aralıklarla dizilerek tonoz örtüyü oluşturduğu özellikle İS 1. yüzyıl itibariyle Phrygia, İonia, Karia,

[330] Boyd, 1978: 83-100.
[331] Mogetta, 2015: 2.

Lykia, Pamphylia ve Dağlık Kilikia'da birçok nekropol alanında tespit edilmiştir[332].

Laodikeia kenti batı nekropol alanında bulunan dikdörtgen planlı M1-M2 mezarları **(Kat. No.101)**, duvarlarında üst örtüye kadar moloz taş ile kireç harç kullanılmıştır. Üst örtü 0,3 m kalınlığında tuğla ve kireç harç malzeme kullanılarak tonoz formunda örülmüştür. Üst kısımda içte moloz taş- kireç harç, en üste yer alan ve tonozu çevreleyen düz örtü ise tuğla malzeme ile inşa edilmiştir[333] **(Res.2.84)**.

Resim 2.84 Laodikeia M1-M2 Mezarı harç ile bağlama tekniği

Şimşek, 2005: 426 Res. 13

Magnesia batı nekropol alanında Roma Dönemi'ne tarihlendirilen dromoslu oda mezar **(Kat. No.102)**, mezar odaları genellikle taş örgü ile inşa edilmiştir. Nekropol alanında bulunan çağdaşı birçok mezar da olduğu gibi odanın üst örtüsü ufak yumru taşlardan harç ile bağlama tekniğiyle inşa edilmiş tonoz ile kapatılmıştır[334].

Metropolis'te ise İS 1. yüzyıla tarihlendirilen oda mezarlardan ilki **(Kat. No.104)** zemini ana kayanın tıraşlanması ile düzleştirilmiş olarak inşa edilmiştir. Mezar odasının duvarları moloz taş ve kireç harçla inşa edilmiştir. Arka duvar ana kayaya dayandırılmıştır. Mezar odası üst örtüsü moloz taş ve kireç harç malzeme kullanılarak inşa edilmiş tonoz

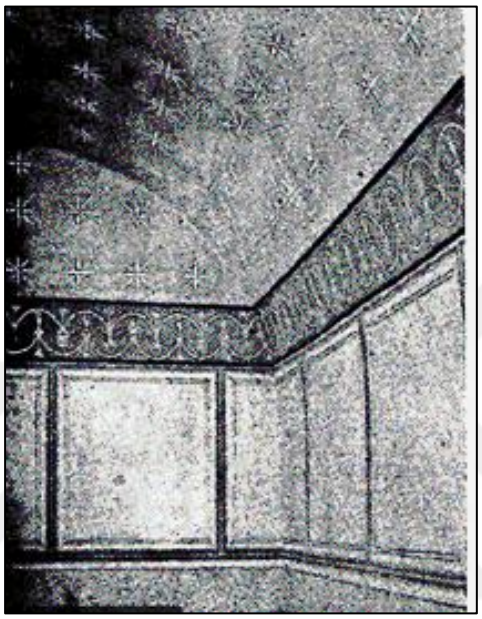
[332] Phrygia Bölgesi Laodikeia tuğla-kireç harç örtülü mezarlar için bk. Şimşek v.d., 2015: 111-157. İonia bölgesi Metropolis kenti moloz taş-kireç harç örtülü mezarlar için bk. Aybek – Arslan, 2020: 120-121. Karia Bölgesi Euromos güney nekropol alanı üst örtüde moloz taş-kireç harçla inşa edilmiş mezar kompleksi için bk. Kızıl ve Doğan, 2013 KST 36.1: 409-410. Lykia Bölgesi Rhodiapolis Anıt Mezarı için bk. Kızgut, 2017. Olympos nekropolü moloz-tuğla-kireç harç örtülü tonozlu mezarlar için Özer (Uğurlu), 2006; Özer, 2012; Özer, 2016: 26-28. Dağlık Kilikia kentleri üst örtüsü harç ile bağlama tekniğiyle inşa edilmiş mezarlar için bk. Machatschek, 1967; Alföldi-Rosenbaum,1971; Scnhneider Equini, 2003; Durukan, 2005: 107-126; Durukan, 2007; Aydınoğlu, 2012.

[333] Şimşek, 2005: 426.

[334] Bingöl, 2007a: 183-185; Koçak, 2013: Levha XLI Res.68 f-g.

formundadır. Diğer oda mezar **(Kat. No.105)**, cephe hariç üç taraftan ana kayaya dayandırılmıştır. Yapının cephesi ve üst örtüsü moloz taşlar ve kireç harçla inşa edilmiştir[335].

Mezar odası üst örtüsü tuğla ve taş malzemenin kireç harç ile bağlanması ile oluşturulan tümülüs Doğu Trakya Kırklareli'nden Vize A Tümülüsü **(Kat. No 107)**, İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. Mezar odasının içi alçı ile sıvanmış, duvarlar ve tonozlu üst örtüsünde kullanılan kalker ve tuğla kireç harcıyla bağlanmıştır. Kireç harç duvar ve tonoz üzerine sıva olarak da uygulanmış ve üst örtü freskolarla süslenmiştir[336] **(Res.2.85)**.

Resim 2.85 Vize A Tümülüsü mezar odası harç ile bağlama tekniği

Mansel, 1941: Res. 3-10

Lykia Bölgesi Rhodiapolis'ten Roma Dönemi'ne tarihlendirilen mezar kompleksi **(Kat. No.103)** ana mekân ve kuzeyinde bir başka tonozlu mekândan oluşmaktadır. Ana mekânın tonoz üst örtüsü doğu batı doğrultulu konumlandırılmıştır. Kuzeyde yer alan kuzey mekânın üst örtüsü ise kuzey-güney doğrultuludur. Yapının tamamı moloz taş kullanılarak kireç harçla örülmüştür. Yapının cephelerinde yer alan kemerler tuğla ve harç ile örülürken tonoz örtüde moloz taş ve harç kullanılmıştır[337].

Katalog çalışmasına dahil edilen bir diğer mezar Trebenna kenti İrimli nekropolü kuzeyinde kayalık üzerine konumlandırılan ve İS 2. yüzyıla tarihlenen Solon ve Na Mezarı'dır **(Kat. No.117)**. Kısmen ana kayaya oyulmuş, kısmen de blok taşlardan örülerek iki katlı olarak inşa edilmiştir. Mezar kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu olarak konumlandırılmıştır. Mezar kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu olarak konumlandırılmıştır. Cephede üç basamak üzerine

[335] Aybek ve Arslan, 2020: 120-121.
[336] Mansel, 1940; 1941: Res. 3-10.
[337] Kızgut, 2017: 329-342.

oturan yapının girişinden sonra kaya duvarına oturan bir ön oda yer almaktadır. İlk mekânın kuzeydoğusunda sağ ve solda iki odalı olmak üzere ikinci mekân yer almaktadır. Üçüncü mekân tek oda içermekte olup üç mekânın da üzeri harç ile bağlama tekniğinde tonoz ile kapatılmıştır[338].

Perge antik kenti nekropolünde bulunan tuğla-kireç harç kullanılarak örülen tonozlu mezardan İS 2.-3. yüzyıla tarihlenen M2 mezarının cephesinde konumlandırılmış kapının lento, söve blokları ve cephe konsolları hariç; tuğla ve kireç harç ile bağlama tekniğinde inşa edilmiştir. Kare formlu tuğlaların boyutları 0,27 m ölçülerindedir. Cephe ve diğer kısımlarda yer alan tuğlaların üzeri sıva ile kaplanmıştır. Sıva cephenin kuzey ve göney kısmında kısmen korunabilmiştir. Konsollar tarafından taşınan tuğla kemer sadece başlangıçta korunabilmiştir. Kemerin iç kısmı da tuğla malzeme ve bağlama tekniğiyle inşa edilmiştir. Mezar odasının üst örtüsü kısmen korunabilmiş köşe pandaftiflerden anlaşılacağı üzere çapraz tonozludur. Mezar odasını kapatan çapraz tonozun üzeri kalın bir harç tabakasıyla bağlanmıştır[339] **(Kat. No.111).**

Dağlık Kilikia'da Kelenderis antik kenti doğu nekropolde bulunan dromoslu mezar **(Kat. No.112)**, İS 2.-3. yüzyıla tarihlenmektedir. Kireçtaşından inşa edilmiş olan yapının mezar odası üst örtüsü harç ile bağlama tekniğinde uygulanan tonoz formda kapatılmıştır[340].

Olympos nekropolünde yer alan İS 3. yüzyıla tarihlendirilen tonozlu mezarlar **(Kat. No.120)**, arka ve yan duvarları moloz taş malzemenin kireç harcıyla bağlanmasıyla poligonal teknikle örülmüştür. Bazı mezarların giriş ve duvarlarında tuğla kullanılmıştır. Mezarların tonoz üst örtüsü harç ile bağlama tekniğinde inşa edilmiştir. Mezarlardan bazıları kemer başlangıcında tuğla ile örülmüştür. Bazı mezarların tonoz üst örtüleri moloz taşlar yerine düzgün kesme taşlar arasına kireç harç eklenerek inşa edilmiştir[341].

Şimdiye kadar ele alınan mezarların üst örtüleri harç ile bağlama tekniğiyle tonoz formunda inşa edilmiştir. Üst örtüde harç ile bağlama tekniğinde inşa edilen kubbe form, İS 2. yüzyıla tarihlenen İasos Baldakhin Mezarı **(Kat. No.11)** ve Hydiasos kubbeli mezarlarıyla temsil edilmektedir. Bunun dışında üst örtüde harç ile bağlama tekniğinde inşa edilen tonoz formunun geç örnekleri Anemurium nekropolünde bulunan ve İS 3. yüzyıla tarihlenen tonozlu mezar[342]**(Kat. No.122)**; Amasya Eski Şamlar Mezarlığı'nda bulunan tonozlu mezarlarla **(Kat. No.123)** temsil edilmektedir. Geç Roma Dönemi'ne tarihlenen bu mezarda malzeme olarak moloz taş- tuğla kullanılan üst örtü, kum-kireç karışımı bir harç ile bağlanmıştır.

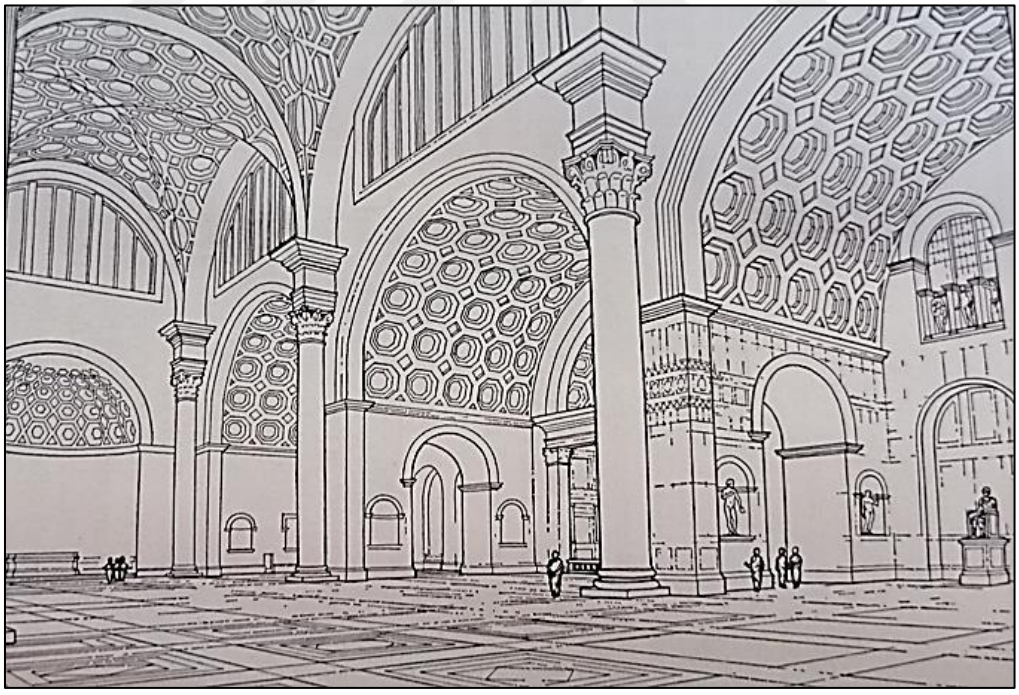
338 Varkıvanç, 2005: 61-64.
339 Özdizbay, 2001: 24-27.
340 Zoroğlu, 1999: 325 Çiz. 3b
341 Özer (Uğurlu), 2006; Özer, 2012; Özer, 2016: 26-28.
342 Rosenbaum, 1965: 37-40 Fig.10.

2.2.5. Döküm Tekniği

Anadolu mezar mimarisi üst örtü sistemi tekniklerinden döküm tekniğinde, düzgün taş bloklar yerine düzensiz moloz taş kırıkları veya tuğla kırıkları kullanılmıştır. Bu teknik düzensiz moloz taş kırıkları veya tuğla kırıklarının kavisli ahşap kalıplar üzerine serilmesi ve pozzolona ve/veya kireç harç dökülmesiyle oluşturulmaktadır. Modern mimaride kullanılan çakıllı beton ile oldukça benzer bir tekniktir. Roma mimarisinde İÖ 3. yüzyıl itibariyle kullanıldığı bilinmektedir[343].

Döküm tekniği, harç ile bağlama tekniğinden farklı olarak düzgün taş bloklar yerine düzensiz taş/tuğla kırıklarının kullanılmasıdır. Öte yandan inşasında kullanılan kepenk benzeri ahşap kalıpların çekirdek işlevi görmesi sonucu özellikle üst yapıda geometrik formların oluşturulmasında hızlı ve ekonomik bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahşap kalıbın üstüne yayvan bir şekilde serilen taş/tuğla kırıklarına bir kat uygulanan çimento üzerine daha küçük kırıklar bazıları dikey olarak yerleştirilmek üzere ikinci katman tamamlanmaktadır. Böylece betonun mukavemeti daha da arttırılmıştır[344].

Antik mimaride Pantheon Tapınağı ve Maxientius Bazilikası, opus caementicum ve döküm tekniğinde inşa edilen üst örtülerin yüksek işçilikle uygulandığı yapılardır **(Res.2.86)**.

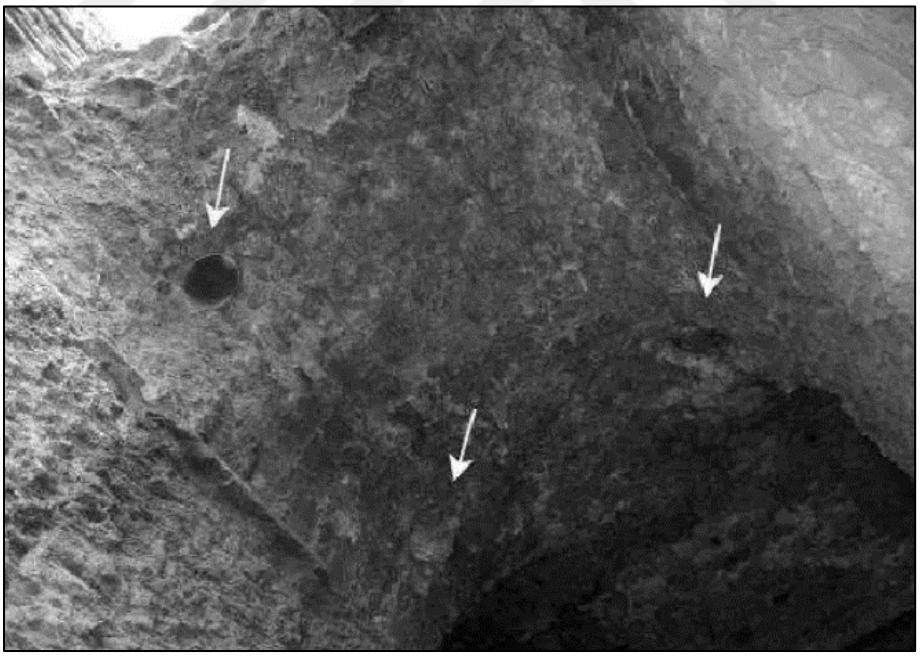

Resim 2.86 Maxentius Bazilikası döküm tekniği

Holloway, 2004: 506 Fig. 192

[343] Spanu, 2003: 1-36; Kaplan, 2016: 128.
[344] Dirlik, 2017: 815-846.

Bu inşaat sistemi, temelde tonozları güçlendirmek ve yük dağılımını optimize etmek için bir yol sağlayan betona dikkatlice yerleştirilen tuğlalardan oluşmaktadır[345]. Yapılan restorasyon çalışmaları sonucunca inşa tekniği ve süreçleri hakkında detaylı bilgi sahibi olunan bazilikanın[346], neflerini örten beşik tonozların inşasında, cephe düzenlemesinde iki ayaklı iki eş merkezli kemerlerle inşa edilen tonozun arka kısımlarındaki dolgu kademeli olarak eklenmiş, böylece inşaat bitmeden önce iyice sertleşen merkezleme üzerinde bir tür kabuk oluşturulmuştur. Çapraz tonozların inşası sırasında, beton yerleştirilmeden önce, yaklaşık 20 cm çapında pişmiş toprak borular, payandaların dış yüzüne karşı merkezleme üzerine dikey olarak yerleştirilmiştir. Ayrıca alttaki tonoz sistemi ile en iyi uyumu sağlamak ve tonozlara sabit bir mesnet sağlamak amacıyla, her cephede dört adet payanda kemerinin inşası kesintisiz olarak ve teras üzerine döşeme harcı dökülmeden önce yapılmıştır. Dikdörtgen delikler, beşik tonozun genişliği göz önüne alındığında, mutlaka zemin destekleriyle bağlantılı olarak, merkezleme çerçevesinin ana kirişlerinin oturmasını sağlamıştır. Betonun kalınlığını kontrol etmek için tonozların çıkıntıları referans noktaları olarak kullanılmıştır. Benzer teknikler, Traian Forumu Bazilikası ve Severus Hamamı alt yapılarında da **(Res.2.87)** uygulanmıştır[347].

Resim 2.87 Severus Hamamı alt yapı beton ile inşa edilen tonoz örneği

Amici, 2015: Fig.13

Döküm tekniğinde uygulanan opus caementicium'un ana malzemesi olan pozzalonanın hem kalite hem de kullanış açısından en yakın benzerinin, Anadolu'da Dağlık

[345] Lancester, 2005: 86-112.
[346] Maxentius Bazilikası restorasyon çalışmaları için bk. Minoprio, 1932: 1-25.
[347] Amici, 2015: 2 v.d.; Albuerne ve Williams, 2017: 4 v.d.

Kilikia Bölgesi'nde birçok yapıda uygulanmış olduğu düşünülmektedir. U. Kelp, Helenistik Dönem'e tarihlenen Pergamon kenti Maltepe Tümülüsü **(Kat. No.85)** dromosunun batı duvarında kesme taşlar arasında opus caementicium kullanıldığını ifade etmektedir[348].

Scnhneider Equini'ye göre, Elaiussa Sebaste'de yer alan ve İS 2. yüzyıla tarihlenen Tapınak Mezar **(Kat. No.113)** ve yine Elaiussa Sebaste kentinden yine İS. 2. yüzyıla tarihlenen ev tipi mezarların üst örtülerinde opus caementicium'un uygulandığını belirtmektedir. Kanytellis nekropülünde yer alan ve İS 2. yüzyıla tarihlendirilen "Mezar evi-45" **(Kat. No.114)** ve T15 olarak adlandırılan mezarların üst örtüsünde düzensiz moloz taşlar ve opus caementicium kullanıldığı bildirilmektedir[349]. Anemurium nekropolünde bulunan İS 2. yüzyıla tarihlendirilen baldakhin mezar dış üst örtüsü ve mezar odası üst örtüsünde de bu malzemenin kullanılmış olduğu düşünülmektedir[350]. Bu mezarlarla ilgili detaylı açıklamalar "**2.3.2.2.** Opus Caementicium" bölümünde yapılacak olup döküm tekniğine dair düşünceler "**3.2.3.3.** Harç ile Bağlama ve Döküm Tekniği" bölümünde verilecektir.

2.3. Malzeme

2.3.1. Ana Malzemeler

2.3.1.1. Ahşap

Ahşap, doğal durumunda yapı malzemesi olarak önemli yükleri taşıyabilecek kadar sert lifli bir malzeme türüdür. Yapı malzemeleri arasında ahşap, taş, tuğla, sıva vb. diğer malzemeler arasında organik bir madde olması dolayısıyla tekil bir yer tutmaktadır. Arkeolojik veriler ışığında tarih öncesinden başlayarak 20. yüzyılın sonlarına doğru sentetik malzemelerin imalatına kadar organik yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Ancak doğası gereği hızlı bozulan bir yapı malzemesidir. Bu nedenle ahşap yapı elemanlarının fiziksel kalıntıları günümüze az miktarda ulaşmaktadır. Arkeolojik kalıntılarda, daha kalıcı malzemede bıraktığı izler sayesinde tespit edilebilmektedir. Bunun dışında antik dönem yapısallığını tasvir eden duvar resimleri, vazo resimleri vb. veya antik dönem edebi ve epigrafik referanslar sayesinde, mimaride ahşap kullanımına ilişkin bilgiler edinilmektedir. Bu verilerin işaret ettiği üzere aslında taş veya kerpiç gibi kalıcı malzemelerden inşa edilmiş birçok yapının ahşap orijinallerden türetildiği kabul edilen bir gerçektir.

Mimarlık tarihinde; metallerin ve sentetikler gibi yapı malzemelerinin modern gelişimine kadar iskele, merdivenler ve rampalar dışında antik dönem mimarisinde örneğin

---

[348] Kelp, 2012: 291-293 Fig.6.
[349] Machatschek, 1967: 98-99; Scnhneider Equini, 2003: 263- 273 Lev. 53 Fig.6; Aydınoğlu, 2012: 138- 139,156 Res. 18a-b.
[350] Alföldi-Rosenbaum,1971: 9-31; Eliüşük, 2016: 50- 56, 246-247.

kemerler için kilitleme veya Roma betonu için kullanılan kalıplar ahşaptandır. Aynı şekilde inşaatta kullanılan ekipmanların ve malzemelerin taşınması için gerekli olan kaldıraçlar, kamalar ve silindirlerin tamamında ahşap kullanılmıştır.

Tamamı ahşaptan inşa edilen yapılara kıyasla, inşasında kısmen ahşap kullanılan en yaygın donanım üst örtü sistemidir. Antik dönemde taş, kerpiç veya tuğla malzemeyle oluşturulmuş yapıların ahşap taşıyıcılarla veya tamamen ahşap çerçeveyle kapatılmış çok sayıda örneği bulunmaktadır. Ahşap malzemenin kalıcı olmaması ve üst örtünün kaybolan donanımların başında gelmesi kesinlikle ahşap malzemeden yapıldığını düşündürmektedir. Bu verilerle ilgili çok sayıda erken örnek Batı Anadolu'dan Tunç Çağı'na tarihlenen Beycesultan yerleşimindeki yapılardan gelmektedir[351].

Mimaride ahşap kullanımı ağaç türlerine göre çeşitlilik göstermekte olup genel olarak kullanılan ağaç türleri meşe, çam, selvi, köknar ve kızılağaçtır. Vitruvius'un köknarın yükte hafif bir ağaç olduğunu belirtmektedir ve bükülmeye karşı dayanıklılığı sayesinde zemini destekleyen kirişlerde kullanımının uygun olduğunu ifade etmektedir. Sıkı bir yapıya sahip olan meşe ise iskele olarak kullanılması gereken yerlerde uygun bir türdür. Öte yandan kış meşesi olarak bilinen ağaç yapı malzemesi olarak oldukça geniş bir kullanıma sahiptir.

Ahşap blok yapı tekniğinin en erken kanıtları Almanya ve Alpler bölgesinden bilinmektedir. Bu yapı tarzında duvarlar, masif olarak yatay olarak döşenen kirişlerle oluşturulur. Dikey elemanlar yalnızca kapı ve pencere için kullanılır. Ahşap malzemenin mimaride kullanımına ilişkin yazılı bilgiler Vitruvius'tan gelmektedir. Vitruvius, "Mimarlık Üzerine 10 Kitap (II.1.4)" adlı eserinde "Kolchis" blok ev geleneğini işaret ederek bina yapımının başlangıcı olarak tanımladığı bu yapıların ahşap malzemeyle inşa edildiğini ifade etmektedir. Öte yandan megaronların üst örtülerinde ahşabın kullanıldığı ve köşe bağlantılarının Akdeniz bölgesinde İÖ 2. binyılın sonunda dahi bilinen bir teknik olduğu - Kuzey İtalya'da Castione'de Tunç Çağı'na ait, kütük yapı tarzında yapılmış bir ahşap konstrüksiyonla desteklenen bir sur kalıntısı- ve bu tekniklerin muhtemelen Roma dönemine kadar kesintisiz bir biçimde devam ettiğini göstermektedir. Kütük yapı tekniğinin daha öncelerden bilinmesine karşın Tunç Çağları'nda yaygınlaşmasının sebebi, Orta Tunç Çağı'na kadar taş aletlerle yapılan ahşap işleme, bronz satır ve balta gibi araçlarla daha da kolaylaşmıştır ve daha düzgün ahşap yüzeyler elde edilebilmiştir. Böylece blok duvarların yapılabilmesi sağlanmış ve bu yenilikler öncelikle konut yapımında yaygınlaşarak mezar mimarisine aktarılmıştır[352].

[351] Naumann, 1998: 91-108; Wright, 2009: 26.
[352] Von Kienlin, 2010: 86-104.

Ahşap veya taş bir zemin üzerine oturtulan ahşap blok duvarlar, hatılların yatay biçimde, kalın veya ince taraflarına yatırılıp üst üste dizilmesiyle oluşturulmuştur. Mevcut ahşapların uzunluğu kare veya dikdörtgen bir plana sahip olan yapının büyüklüğünü belirlemektedir. Böylece sıralanan ahşap duvarlar, kirişlerin tek tek köşelerdeki çatkı ve birleştirmeleri sayesinde birbirine bağlanmaktadır. Birden fazla odası olan yapılarda iç duvarlar, eğer masif yapılmışlarsa dış duvarlarla aynı şekilde bağlanabilir. Bunlar binanın dışarısına çıkan yatay kiriş başlarından anlaşılmaktadır[353].

Antik dönemlerden başlayarak hatta yakın tarihe kadar mekân üst örtülerinin düz yüzeylerden oluştuğu durumlarda burada kullanılan yapısal malzeme genel olarak ahşaptır. Sivil yapılarda olduğu kadar anıtsal mimaride de tercih edilen bu malzeme, özellikle iklimi kuru ve çok fazla yağış almayan bölgelerde yaygın bir kullanım görmüştür. Bu nedenle antik dönemin çok fazla yağış almayan bölgelerinde düz ve ahşap üst örtüleri, özellikle sivil mimaride sıklıkla tercih edilmiştir. Arkeolojik kanıtlar ve modern etnografik örnekler, genellikle ahşap ve odunsu malzemelerin doğal hallerinde kullanıldığı, değişmeyen basit köy konutlarının inşasında paralellik ve süreklilik göstermektedir. Ege havzası Tunç Çağı'nın popüler konut mimarisi olan megaronları veya apsidal planlı evlerinde, ahşap kalas ve kirişler kullanılan üst örtü eğimli, kırma veya konik biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Enine duvarlarla desteklenen ana kirişler arasında bitişik saz vb. malzemelerden bir altlık oluşturulup pişmiş toprak çatı kiremitleri için yataklama için bir çamur tabakası ile sıvanarak inşa edilmişlerdir[354]. Anadolu mimarisinde Geç Tunç Çağı'ndan beri çam (çam ve karaçam), sedir (Lübnan sediri), ardıç ve meşenin yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir[355].

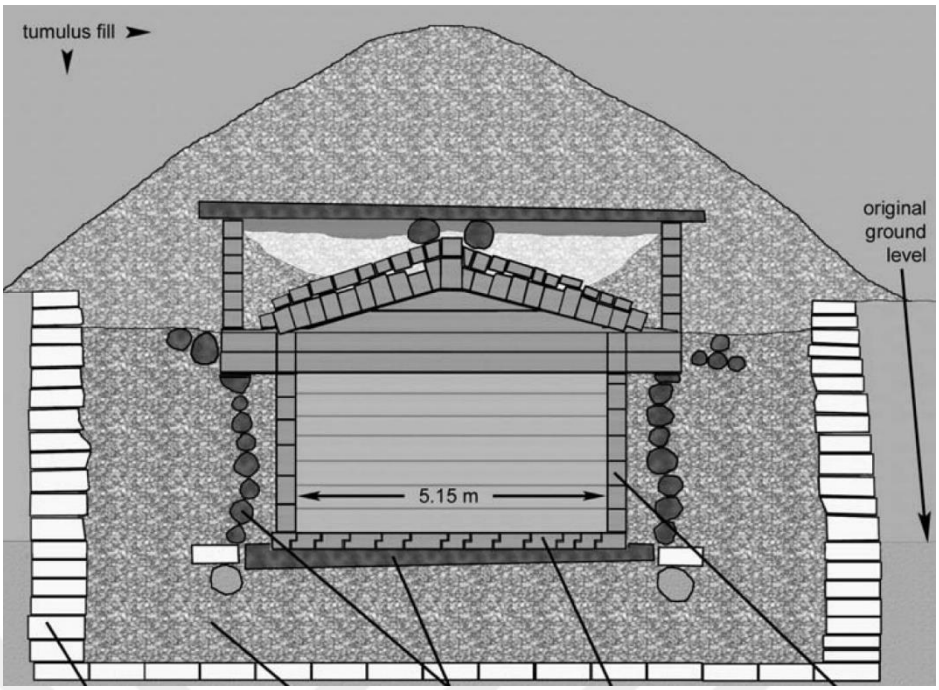
Miken tholos mezarlarında, boyut olarak geniş bazı mezar odalarının üst örtüsünün tamamen ahşap olduğu düşünülmüştür. Ahşap malzemenin üst örtüde salt veya kompozit kullanımına ilişkin bu görüşlere karşıt olarak Hood, ahşaptan yapılmış düz bir örtünün iç desteğe ihtiyaç duyduğunu ancak mezarlarda herhangi bir destek izine rastlanmadığını belirtmiştir. Branigan ise mezar odalarının duvarlarının yükseltildikten sonra içe doğru kavisli olarak inşa edildiğini ve üst örtünün ahşap hatıllarla kapatıldığını düşünmektedir. Ancak

[353] Von Kienlin, 2010: 84.
[354] Wright, 2009: 5, 25.
[355] Lübnan sediri olarak bilinen tür (Κέδρος, Cedrus libani), antik çağda dayanıklılığı ve tomruklarının uzunluğu nedeniyle mimaride oldukça fazla rağbet görmüştür. Günümüzde Toros dağlarında hala yetişmekte olan bu tür yerel ormancılar tarafından Toros Sediri olarak da adlandırılmaktadır. Antalya'nın kuzeybatısında bulunan Elmalı Çığlıkara ormanlarında, yaklaşık 5.000 hektarlık bir alanı kaplayan alanın yaklaşık %80'i sedir, %20'si ise ardıçtan oluşmaktadır. Ayrıca Antalya'nın Alanya ilçesi Gazipaşa ormanlarında ve Yalamut Yaylasında (Manavgat ve Beyşehir arasında) yaşları 500-700 arasında değişen çok sayıda sedir ağacı bulunmaktadır bk. von Kienlin 2010:78.

mezarlarda bu fikri destekleyecek herhangi bir ahşap kalıntısına rastlanmamıştır[356]. Öte yandan ahşabın doğrudan havanın etkilerine maruz kalan inşa edilmiş büyük mezarlar için kullanılmış olması pek olası olmadığı için toprak altına inşa edilen mezarlarda en azından taş malzeme ile kompozit kullanımı mümkün görünmektedir. Anadolu kaya mezar mimarisinde ahşap kullanımının bilinen bir örneği olmasa da İlirya'da pronaosun ahşap yapıdan oluştuğu birkaç kaya mezarı vardır[357]. Yakındoğu'da örneğin Qizqapan kaya mezarında ana çatı kirişlerinin yan yana yerleştirilmiş üç masif kütükten oluştuğu ve kaya mimarisinde taş ile ahşabın kompozit olarak uygulandığı görülmektedir[358].

Anadolu'da tamamen ahşap malzemeyle oluşturulmuş mezar mimarisi İÖ 8.-6. yüzyıla tarihlenen Phryg tümülüsleriyle temsil edilmektedir. Gordion çevresindeki en büyük mezar Gordion Midas-MM Tümülüsü **(Kat. No.49)**, diğer Phryg ahşap tümülüsleri aksine zemin seviyesine inşa edilmiştir. İÖ 8. yüzyıla tarihlenen konut biçimindeki iç içe yerleştirilmiş iki mezar odasından oluşan tümülüsün asıl mezar odası, tüm köşe bağlantıları birbirine geçme eklerle inşa edilmiştir. Anadolu'nun blok yapı tekniğinin en erken örneklerinden birini temsil etmektedir. Asıl mezar odası merkezi çatı desteğinin eğimli iki yanına dizilmiş blokların üçgen form oluşturulmasıyla kapatılmıştır. Örtünün dış kenarlarındaki molozlar üzerine ahşap kütükler dizilerek ayrıca mezar çerçevesinin etrafındaki dolgu molozlar üzerine daha fazla ahşap kütük yerleştirilerek düz bir örtü meydana getirilmiş böylece mezar üst örtüsü basıncı hafifletilmiştir. Mezar odasının etrafı moloz taş bloklarıyla yapılmış bir duvar çevirmiştir. Duvarın etrafı kil ile çevrilmiştir. Duvar ile ahşap mezar odası arasındaki mesafe de moloz taşlarla doldurulmuştur **(Res.2.88)**. Bu önlemler sayesinde tümülüsün ahşap mezar odasına yanlardan ve üstten yapacağı basınç giderilmiştir[359].

[356] Dirlik, 2012: 53 ayrıca bk. Hood, 1960: 161-165; Branigan, 1970: 35-37.
[357] Fedak, 1990: 22, 369 Fig. 148.
[358] Rezaei, 2021: 167-182.
[359] Young, 1958: 148-149; Young, 1981:79-102.

Resim 2.88 Gordion Midas MM Tümülüsü

Liebhart ve Johnson, 2005: Fig.5

Ahşap malzemeyle oluşturulmuş Midas Tümülüsü mezar odasından farklı olarak düz örtü formuyla temsil edilen W Tümülüsü **(Kat. No.13)**, toprağa açılan bir çukur içine inşa edilen ağaçtan bir ana mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odasının üst örtüsü, taşların ve kilin ağırlığı ile çökmüş olmasına rağmen her biri 0,2 m uzunluğunda on bir tane ahşap yatay kalastan oluştuğu anlaşılmaktadır[360]**(Res.2.89)**.

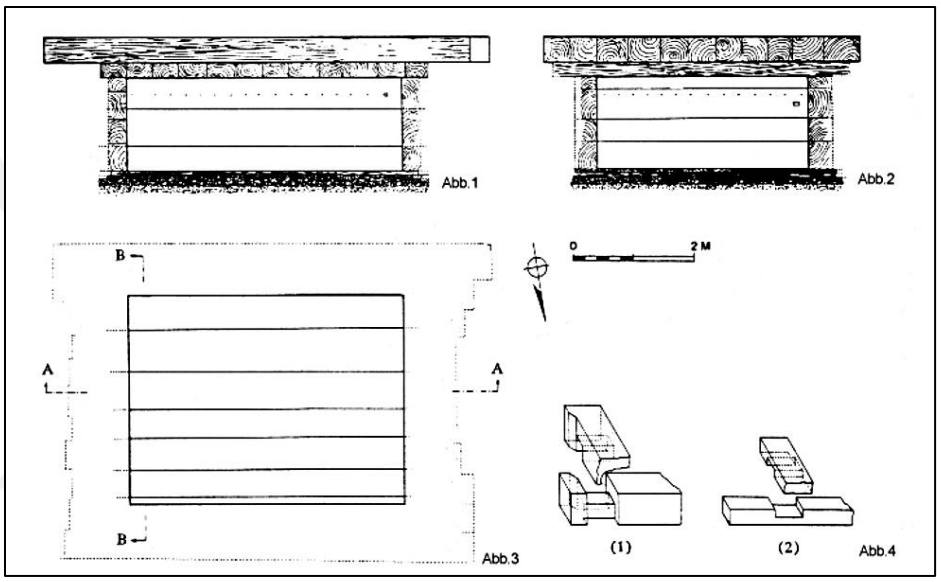

Resim 2.89 Gordion W Tümülüsü

Young, 1981: Lev.86a

[360] Young, 1981: 191-199.

Phrygia Bölgesi'nde ahşap malzemeyle oluşturulmuş Gordion P Tümülüsü **(Kat. No.12)**, İÖ 8.-7. yüzyıllara tarihlenmektedir. Doğu-batı doğrultusundaki mezar odasının üzeri iki kat kirişle kaplıdır. Oda boyunca uzunlamasına uzanan on bir kare çam kirişinden oluşmaktadır. Bu kütüklerin her biri 0,35-0,40 m kalınlığa, 0,40-0,60 m genişliğe ve 7,0 m uzunluğa sahiptir. Bu üst kaplama, odanın genişliği boyunca, yani üst kiriş tabakasına çapraz bir şekilde yerleştirilmiş olan on iki ahşap gövdeden oluşan bir alt tabaka ile desteklenmiştir. Uzun yan duvarlar, yaklaşık 0,65 m yüksekliğinde ve 0,30 m genişliğinde yatay olarak yerleştirilmiş üç ahşap kirişten; kısa yan duvarlar ise benzer boyuttaki dört sıra kütüklerden oluşmaktadır[361]**(Res.2.90)**.

Resim 2.90 Gordion P Tümülüsü

İl, 2009: Lev.7 Çiz.1

Modern Ankara ili Beştepe'de bulunan Büyük Tümülüs **(Kat. No.14)**, tepenin en yüksek noktasından 19 m derinlikte bulunan mezar odası bir çukur içine yapılmış kuzey ve batı duvarının birleştiği yerden yüksekliği 1,55 m olarak ölçülmüştür. Köşelerde ve ortalarda düşmüş taş blokların altında birkaç ahşap kalas bulunmasından anlaşıldığı üzere, büyük taş bloklar ahşap kirişlerle kapatılan üst örtünün çökmesine neden olmuştur. Odanın üst örtüsü, iki veya üç üst üste yerleştirilmiş ahşap kalaslardan düz bir şekilde kapatılmıştır[362].

Phrygia'da ahşap blok yapı tekniğiyle oluşturulmuş bir başka mezar olan Tatarlı Tümülüsü **(Kat. No.50)**, bölgenin tipik ağaçlarından sedir ve ardıçtan inşa edilmiştir[363]. İÖ 6.

[361] Young, 1956: 266; Young, 1981: 1-11; Eckert, 1998; İl, 2009: 250-260 Lev.7 Çiz.1.

[362] Makridi, 1926: 38; Mellink, 1968: 135; Buluc, 1979: 12; Mellink, 1990: 140 Lev.16-18; Il, 2009: 433-443 Lev.30 Çiz.1.

[363] Sedirin yanında, ardıç ağacının da Afyonkarahisar il sınırlarının içinde bulunan ormanlık alanlarda yetiştiği göz önüne alınacak olursa, Tatarlı'da kullanılan ahşapların uzak yerlerden getirilmeyip, yakın çevreden sağlanmış olduğu anlaşılmaktadır bk. von Kienlin, 2010: 78.

yüzyıla tarihlenen ahşap mezar odasını çepeçevre saran bir duvar ve muhtemelen Helenistik dönemde üzeri bir tonozla kapatılan dromosdan oluşmaktadır. Dromos ve dış duvar beyaz kireçtaşı bloklarından yapılmış, mezar odasını çevreleyen taş duvar üzerinde, ağırlık basıncına ve hava şartlarına karşı koruyan ahşap kiriş, moloz taş ve topraktan oluşan bir katman oluşturulmuştur **(Res.2.91)**. Mezar odası ile bu düzeneğin arasının dışarıdan su girmesini önlemek amacıyla boş bırakıldığı veya çakıllarla doldurulduğu düşünülmektedir. Ahşap mezar odasının üst örtüsü, yatay olarak yerleştirilmiş merkezi çatı desteği üzerinde, birbirleriyle alttan ve üsten kama ve zıvanalarla bağlanmış olan üç alınlık kirişinin dış uçları eğri olarak kesilmesi suretiyle tavan kirişlerini yerleştirebilmek için düz bir yüzey oluşturulmuştur. Yan duvarların kirişlerinde uygulandığı gibi, her biri bir atlayarak birbiri üzerine binen yedi kirişten oluşan üst örtü böylelikle kirişli bir tavandan çok kalastan oluşmuş izlenimi vermektedir[364].

Resim 2.91 Tatarlı Tümülüsü

Emmerling v.d, 2010: 259 Fig. 32

Ahşap malzemeyle inşa edilmiş mezarların günümüze ulaşan en sağlam örnekleri Phrygia bölgesinde olsa da katalog çalışmasına dahil edilmeyen Lykia Bölgesi Bayındır C ve D tümülüslerinden de bahsetmek gerekmektedir. Lykia'da Elmalı platosu Bayındır köyünde yer alan ve C ve D olarak adlandırılan iki tümülüs, doğal topraktan kazılmış bir çukurda yığma taşlarla çevrili olarak inşa edilmiştir. C Tümülüsü yaklaşık 36-38 m çapında ve mezar odası olmadan inşa edilmiştir. Büyük moloz taşlardan yapılmış dolgunun altında 1,50 x 0, 83 m boyutlarında ve 0,30 m derinliğinde asıl gömünün yapıldığı dikdörtgen bir çukur yer

[364] von Kienlin, 2010: 78-82.

almaktadır. D tümülüsü ise yaklaşık 45 m çapıyla C tümülüsüne kıyasla daha büyük bir yapıdır. Ahşap malzemeyle inşa edilmiş mezar odasının bulunduğu çukur kille sıvanmış ve dolgunun altında kalan zemini çakıl taşlarıyla döşenmiştir. Mezar odasının üst örtüsü direklerle desteklenen ahşap malzemeyle kapatılmıştır[365]. Ahşap malzemeyle oluşturulmuş oda ve üst örtü, tahribatlar sebebiyle günümüze sağlam bir şekilde ulaşamamıştır. Araştırmacılar bu iki tümülüsün yapım tarihini, mezar buluntularından yola çıkarak İÖ 7-6. yüzyılları olarak önermektedir[366]. Öte yandan tamamen ahşap malzemeden oluşmayıp bazı donanımlarının ahşap malzemeden oluştuğu düşünülen mezarlarda mevcuttur. Bunun yanı sıra Denizli ilinde yer alan Beylerbeyi 3 no.lu tümülüs **(Kat. No.17)** ve Burdur- Çeştepe Tümülüsü **(Kat. No.42)** dromos üst örtülerinin ahşap olduğu düşünülmektedir. Alyattes Tümülüsü **(Kat. No.18)** ve Basmacı Tümülüsü **(Kat. No.145)** gibi bazı Lydia tümülüslerinin avlu veya dromoslarının üstü açık bir şekilde ortaya çıkarıldığı dolayısıyla bu üst örtülerin ahşaptan yapıldığı düşünülmektedir.

Özellikle kaya mezarların mezar odalarında görülen ahşap mimari taklidi, Anadolu kaya mezar geleneğinde ilk olarak Urartu kaya mezarlarında yoğun olarak görülmektedir. Van İçkale, Neftkuyu ve Kaleköy'de tespit edilen bu mezarların iç odalarında, ahşap bir konutun üst örtü sistemi tamamıyla taklit edilmiştir. Neftkuyu /Menua Kaya Mezarı'nın tonoz formunda oyulmuş tavanda uygulanan yuvarlak dişli silmeler, ahşap mimari bezemenin Urartu kaya mezar mimarisinde en yoğun olarak kullanıldığı Kaleköy Kaya Mezarı'nda sıralı kuşakla çevrelenmiştir[367] **(Res.2.92)**.

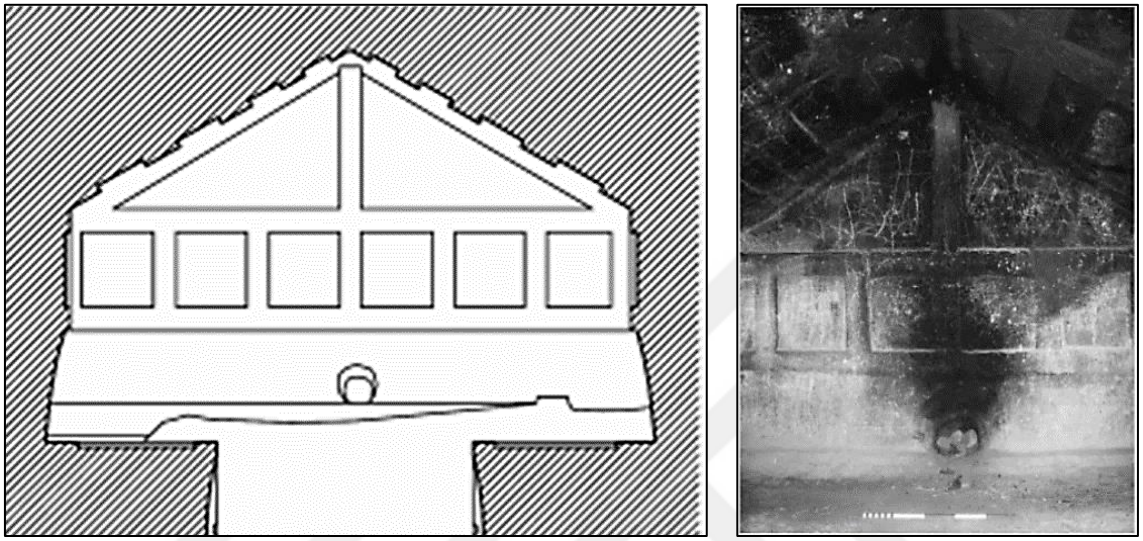

Resim 2.92 Urartu- Kaleköy Kaya Mezarı

Konyar, 2011: 215 Fig.13

[365] Dörtlük, 1988: 174.
[366] Mellink, 1998: 121; Eckert, 1998: 3.1.1.3; Işık, 2000; Işık, 2003: 197-222; İl, 2009: 510-512.
[367] Çevik, 2003b: 70.

Phrygia kaya mezarlarının büyük çoğunluğunda ve özellikle Erken Dönem kaya mezarlarının mezar odalarında ahşap bir konut tavanındaki hatılların ortada esnemesi canlandırılmıştır. İÖ 6.-5. yüzyıla tarihlenen Midas Kent Kaya Mezarı ve İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Phrygia- Pisidia sınırında bulunan Keçiborlu-İncesu Kaya Mezarı mezar odalarının üçgen tavanı ahşap taklidi hatıllarla bezenmiştir[368]**(Res.2.93)**. Phrygia'da İÖ 7. yüzyıldan Helenistik Dönem'e kadar uzanan süreç içerisinde, mezar odaları içlerinde uygulanan ahşap hatıl taklidi bezemenin geleneksel olduğu görülmektedir[369].

Resim 2.93 Keçiborlu-İncesu Kaya Mezarı

Büyüközer ve Gider, 2015: Fig.4,9

Paplagonia Bölgesi'nde ise İÖ 5. yüzyıla tarihlenen Salarköy mezar odası tavanı sekiz eşit üçgenden oluşan tavan göbeği şeklinde ahşap taklidi hatıllarla bezenmiştir[370]. Benzer üst örtü Paplagonia Bölgesi'nde Gerdekboğazı ve Aşağı Güneyköy kaya mezarlarında görülmektedir[371]. Bunlar dışında mezar odalarında üçgen tavanda ahşap mimari bezeme unsurlarına bölgede en fazla Kastamamonu'da Evkaya kaya mezarında rastlanılmaktadır. Öte yandan yalın üçgen örtü formuna sahip İÖ 5. yüzyıla tarihlenen Kargı Ambarkaya kaya mezarının mezar odasında ahşap taklidi yapısallık boyama ile verilmiştir. Gerdekkaya 2 Nolu kaya mezarında ahşap taklidi yansımalar hem hatıllarla hem de boyama ile verilmiştir. Tavanı kavisli oyulmuş olup yan duvarlarda ahşap hatıllar canlandırılmış, tavanın merkezinde yer alan hatıl ve yan mertekler boya ile verilmiştir[372] **(Res.2.94)**.

[368] Büyüközer ve Gider, 2015: 145-155.
[369] Phrygia'da ahşap taklidi hatıllarla bezenen diğer mezarlar Doğanlı Kale, Yapıldak, Dübecik, Köhnüş Vadisi, Kırık Aslan Taş ve Gökçekısık Kaya Mezarları için bk. Kortanoğlu, 2006; Grave v.d., 2012: 377-406.
[370] Dökü, 2008: 55.
[371] Henry, 2010b: 7-11.
[372] Dökü, 2008: 56-58.

Resim 2.94 Gerdekkaya 2 Kaya Mezarı

Dökü, 2008: Res.61

Ahşap mimari yapısallığının oymayla yapılan taklitleriyle oluşturulan üst örtü sistemlerini sıklıkla Anadolu'nun farklı bölgelerinde Urartu, Phrygia, Paphlogonia'dan başka Lykia, Karia ve Lydia kaya mezarlarında görülmektedir. Kaya mezarları dışında Lykia'daki lahit ve 'ev-mezarlar'ın, ahşap mezar yapı geleneğine dayandığını düşünülmektedir[373] **(Res.2.95)**. Öte yandan Orta Lykia'da İÖ 6. yüzyıla tarihlenen Müğren Tümülüsü **(Kat. No.54)**, üçgen örtüde ahşap çatı konstrüksiyonun boyamalarla canlandırıldığı bir başka örnektir.

Resim 2.95 Ksanthos ev tipi mezar

Henry, 2010: Res.1

[373] Demargne, 1974; Kjeldsen ve Zahle, 1975; Seyer, 2004: 221-236; Henry, 2010b: 7 v.d.

Anadolu mezar mimarisinde taş mezarlarda ahşap konstrüksiyon taklitlerinden bir diğeri Bergama'nın doğusunda yer alan Soma- Beyce Tümülüsü'nde **(Kat. No.53)**, üçgen örtüde yansıtılan ahşap yapısallık kabartmalarla canlandırılmıştır. Ahşap yapı birimlerinin mezar odalarının üst örtülerine boyamayla yansıtıldığı Lydia Bölgesi'nde Sardes'in 11 km batısında, modern Ahmetli yakınları Hermos Vadisi'nde yer alan, İÖ 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Laletepe Tümülüsü'nde **(Kat. No.51)**, üçgen formlu üst örtüde ve karşı alınlıkta ahşap taklidi canlandırmalar kabartma ve boyamayla verilmiştir[374] **(Res.2.96)**.

Resim 2.96 Laletepe Tümülüsü

Tiryaki, 2015: 42 Fig. 21; Summerer-von Kienlin, 2016: Fig.6.

Karia Bölgesi'nde ise İÖ 6. yüzyıl ile 3. yüzyıl tarihleri arasında inşa edilmiş tüm oda mezarlarda ve Karia- Lydia sınırında yer alan tümülüslerde ahşap mimariyi yansıtan tavan kirişleri bulunmaktadır. Helenistik Dönem' e tarihlenen bu tümülüslerin ön oda ve/veya mezar odalarında kirişler, ince bloklardan oluşan düz mezar örtüsünü taşımaktadır[375]. Bazı örneklerde ise -Milas- Labraunda arasında yer alan bir oda mezarda da görüleceği üzere-, kiriş kenarları silme ve yivlerle bezenmiş bir şekilde canlandırılmıştır **(Res.2.97)**.

[374] Roosevelt, 2008: 7; Baughan, 2013; Tiryaki, 2015. Lidya Bölgesi'nde ahşap mimarinin üst örtüde boyamayla verildiği diğer mezarlar için bk. Taşlık Tümülüsü ve Akçaavlu Tümülüsü Summerer-von Kienlin, 2016: 503-508.

[375] Varkıvanç, 2007a: 190.

Resim 2.97 Milas oda mezar

Henry, 2010: Res.7

Tez çalışması kapsamında değerlendirilen ahşap yapısallığın taş mezar mimarisinde yansıtıldığı en geç örnek Helenistik Dönem'e tarihlenen Daskyleion Eşenköy Tümülüsü'dür **(Kat. No.43)**. Mezar odası üst örtüsü blok taşlarla düz bir şekilde kapatılmış ancak Karia Bölgesi hatıllı tavanların aksine ahşap konstrüksiyon burada silmelerle canlandırılmıştır[376].

2.3.1.2. Taş

Doğal bir malzeme olarak taş, şekillendirilmesi nispeten zahmetli ancak sert, güçlü ve dayanıklı bir malzemedir. Taşın inşa edilen yapılarda yapı malzemesi olarak kullanımı ve kayadan farklı olarak "taş" olarak anıldığı durumda, malzemenin herhangi bir özel örneğinin kimyasal bileşimi ile ilgilidir. İnşaatta en yaygın olarak kullanılan metamorfik kayaç türü, daha sert kristalize bir durumda değişime uğrayan ve yüksek cila alan kireçtaşı ve mermerdir. Bunların dışında yapısal özellikler (dayanıklılık ve yük taşıma) veya görüntü (renk, yüzey parlaklığı vb.) için seçilen magmatik, tortul ve metamorfik her türlü sınıf taşın kullanımı söz konusudur[377]. Antik dönem yapılarında, jeolojik katmanlarda bulunan tüm taş kategorileri; yoğunlukla da traverten ya da kireçtaşı, tüf, mermer ve andezit kullanılmıştır[378].

Mimarinin tarihsel sürecinde yapı malzemesi olarak işlenmemiş bir biçimde, erken mekânların temellerinde ve kısmen duvarlarında uygulanmıştır. Taş, kelimenin tam anlamıyla çok amaçlı bir yapı malzemesidir. Taş malzeme, en yaygın ve mantıklı bir şekilde kullanılan

[376] Tan, 2017: 18-49.
[377] Orlandos, 1968; Wright, 2009: 139-229.
[378] Strickland, 2010: 6-9.

yapı malzemesidir. Farklı boyutlardaki moloz taşlar, kuru taş duvarların yapımında kullanılabilir. Deniz veya nehir kenarlarındaki çakıllar, büyüklükleri ve düzenlilikleri nedeniyle ideal bir malzemedir ancak yuvarlak olmaları nedeniyle harçsız kullanılamaktadır[379]. Antik dönem mimarisinde, ahşap malzemeye kıyasla bir binanın her parçası taştan yapılmış olabilmektedir. Öte yandan taş, çeşitli biçimlerde büyük birimlerde veya oldukça küçük birimlerde; moloz veya kesme taş olarak harç malzemeyle veya işlenerek uygulanmıştır[380].

Taş, antik dönemin anıtları ve diğer büyük ölçekli yapıları için de uzun ömürlü ve yükleri taşıyabilme özelliklerine sahip olduğu için elverişli bir yapı malzemesidir. Öte yandan, taştan inşa edilmiş pek çok yapının, orijinal olarak ahşaptan yapılmış olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca uzun ömürlülüğün tam karşılığı olsa da dayanıklılığı tek tip değildir ve taşın türüne göre büyük ölçüde değişmektedir. Örneğin ilerde bahsedeceğimiz harç karışımlı moloz taş, sağlamlık ve yük taşıma konusunda daha az dayanıklıdır. Kumtaşı kalkare göre 2-3 kat daha dayanıklıdır. Mermer, kalkere göre 4, granit ise 5-6 kat daha dayanıklıdır. Genel olarak ince kesme taşların rastgele molozlardan yaklaşık 7 kat daha güçlü olduğu bilinmektedir[381].

Taş türleri arasında inşa malzemesi olarak en çok tercih edilen tortul bir kalker olan traverten, Vitruvius'a göre şekillendirmesi güç ancak sert hava koşullarının neden olan her zorlanmaya dayanabilen bir taştır. Sıkıştırma mukavemeti nedeniyle ağır yükleri taşıma kapasitesine sahiptir. Sedimanter bir kireçtaşı olan traverten çok sert ve doğal basınca dayanıklıdır. Tüf ise, gözenekli, katılaşmış volkanik ve kolay şekil almaktadır ancak travertene göre daha az dayanıklıdır[382]. Öncelikle tapınakların platformlarında kullanılmış, sert bir taş olmadığı için kapalı yerlerde tercih edilmiştir. Ancak don ve yağmurdan çabuk aşındığı için dış cephelerde özellikle mekân örtülerinde sık kullanıma uygun değildir. Kireçtaşı ve tüfün yapı malzemesi olarak kullanılması için ocaktan çıkarıldıktan sonra iki yıl hava koşullarına maruz kalması gerektiğinden uzun süreli projeler için uygundur. Mermer ise tortul kayaç cinslerine göre yapı malzemesi olarak daha dayanıklıdır ancak çıkarılması önemli ölçüde kaynak, bilgi ve tecrübe gerektirdiği için yapısallıkta ancak büyük ölçekli projelerde kullanılmıştır. Her mermer çeşidinin kendine özgü renkleri ve çıkarıldıkları bölgeye özgü adları vardır. Renkleri sarı damarlı, gri-mavi, beyaz-sarı damarlı, beyaz, parlak beyaz,

[379] Adam,1989: 21
[380] Wright, 2009: 29-74.
[381] Orlandos, 1968: 139.
[382] Strickland, 2010: 46.

kırmızı-mavi, mor, kırmızı ve yeşil arasında değişmektedir[383]. Roma mimarisinde genel olarak birinci kategoride kireçtaşları veya kumtaşları, betonlaşmış volkanik tüfler ve son olarak mermer ve granitler kullanılmıştır[384]. İmparatorluğa genel anlamda temel bir inşaat malzemesi olarak hizmet eden taş yerine, hız ve tekrarlanabilirlik öncelikli olduğunda çoğunlukla tuğla ve beton kullanılmıştır[385].

Anadolu mimarlık tarihinin en temel öğelerini oluşturan ahşap, kerpiç ve taş kombinasyonlu yapılar, Anadolu'da Neolitik Çağ'dan başlayarak çok sayıda karşılaştırılabilir örnek sunmaktadır. Bunun yanında Anadolu mimarlığında Tunç Çağları sonlarına kadar, tekil yapı malzemesi olarak taş kullanımı oldukça kısıtlıdır. İlgili arkeolojik veriler, konutlar hatta anıtsal yapıların bile taş, ahşap ve kerpiç kombinasyonları ile inşa edildiklerini göstermektedir[386].

Mimarlık tarihinde, olasılıkla kiriş ve levha gibi donanımların inşasında yaşanan teknik problemler, üst örtüde taş malzeme kullanımı büyük ölçüde geciktiren etmenlerin başında gelmiştir. Taşın üst örtü malzemesi olarak kullanımı taşıma, işleme, kaldırma vb. mimari tekniklerin geliştirilmesi ve büyük inşaat projelerinin desteklenmesi sonucu gerçekleşmiştir. Zamanla yaşanan teknik zorlukların üstesinden gelinmiş, taş malzemeyle üst örtüde düz ve lineer bindirme veya yaslama tekniği uygulanarak geometrik formları oluşturmak mümkün olmuştur[387]. Taş, ahşapla paylaştığı bazı özelliklerinin dışında diğer benzer bloklarla bir araya getirildiğinde üst örtüde düz veya birbirine yaslanmış üçgen formların yanı sıra geometrik formları da oluşturmaya imkân vermektedir. Böylelikle üst örtüde kemerli lentolar, kubbe ve tonoz gibi yapısal birimlerin inşa edilmesi mümkün olabilmektedir[388]. Üst örtüde kemer gibi geometrik formlarda sıkıştırıldığında büyük bir dayanıklılığa sahip olmaktadır. Bu sıkıştırma sayesinde yatay açıklık çok daha geniş olabilmektedir. Ayrıca kemer formu geniş bir açıklıkta yatay lentoya göre daha fazla yük taşıma sağlamaktadır. Bu nedenle taş malzemeyle olurulmuş kemer, herhangi bir açıklıkta lentoya göre üstün bir güç sağlayabilmektedir ve daha geniş açıklıklıkları kapatabilmektedir[389]. Böylelikle antik dönem mimarisinde, taş malzeme ile inşa edilmiş kemerli lentolar, kubbe ve tonoz gibi yapısal birimler çeşitlenmiş ve yaygınlaşmıştır.

Taşın çatı yapımında kullanıldığı en erken örnekleri mezar mimarisinde görmek

---

383 Strickland, 2010: 6-9. Ayrıca bk. Adam, 1989:21-23.
384 Adam, 1989:21.
385 Strickland, 2010: 9-11.
386 Wright, 2009: 57-68; Strickland, 2010: 9-11.
387 Fedak, 1990.
388 Orlandos, 1968: 139.
389 Strickland, 2010: 6-9.

mümkündür. Tamamen taştan inşa edilmiş bu mezarların konik ya da kubbe formlu ve pandantiflerle desteklenen üst örtüleri, taş malzemenin aynı zamanda üst örtü formunu da biçimlendirdiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra İÖ 3. binlere tarihlenen Ur Kraliyet Mezarları ve tholos olarak adlandırılan Tunç Çağı Yunanistan ve Girit'te inşa edilmiş anıtsal taş mezarlarda, üst örtüde bu malzemeyle birlikte konik formlar ve bindirme tekniği karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu mezarların diğer bir ortak özelliği tamamen toprak altında inşa edilmiş olmalarıdır. Bu doğrultuda Anadolu coğrafyasında oluşturulan çağdaşlarından ayrılmaktadırlar. İÖ 3. binlere tarihlenen, Anadolu'da mezar yapısallığını işaret eden günümüze ulaşan en erken örneklerden biri Alacahöyük kral mezarlarının[390], mezar odalarının duvarlarının işlenmemiş moloz taştan, üzerinin de ahşap kirişler atıldıktan ve kiriş araları dal kamışlarla kapatıldıktan sonra tavanlarının kil ile sıvanarak kapatıldığı görülmektedir.

Mezar mimarisinde taşın salt kullanımı olasılıkla anıtsallık kavramıyla ilintilidir. Bu bağlamda Anadolu coğrafyasında inşa edilen üst örtü form ve tekniklerle çeşitlilik sunan bu yapıların aynı zamanda kalıcı yapılar olması da gerekmektedir. Mezar yapısallığında ahşap gibi organik malzemenin kompozit[391] veya tekil kullanımına[392] bu topraklarda ve değindiğimiz tarih aralığında oldukça az rastlamış olmamız da bu görüşü desteklemektedir. Bunun yanı sıra tapınaklar, saraylar vb. kamu binaları gibi anıtsal ölçekte olan büyük devlet projelerinin dışında kalan sivil mimarinin yapı ögelerinin, taş mezar yapılarına yansıtılması dahi kalıcılık düşüncesinin baskın olduğunu göstermektedir.

Bir yapı malzemesi olarak taşla ilgili açıklamalardan sonra tez kapsamında genel olarak değerlendirilen kaya mezar geleneği için öncelikle, mimari kaya kesme ile taş malzemeyle inşa edilmiş bir yapı arasındaki pratik bağlantının yakın ve önemli olduğu belirtilmelidir. Bununla birlikte, mimari kaya kesmenin gelişimine katkıda bulunabilecek olası biçimlendirici etki, taş malzemenin çıkarılması ve şekillendirilerek inşa malzemesi olarak kullanım becerisidir. Ancak mimari kaya kesimi çekirdek malzemenin çıkarılmasıyla ortogonal plan ve kesitten oluşan karmaşık alanlar yaratmayı içermektedir. İnşa edilmiş bir yapı, herhangi bir kısıtlama olmaksızın, genellikle harici referans noktalarından alınan ölçümlerle belirlenen bir kat planı temelinde sıfırdan şekillendirilir. Kaya oyma mimarisi ise tavandan aşağıya doğru dikey bir biçimde ilerlemek zorundadır ve tüm ölçümler iç kısımdan yapılmalıdır[393]. İnşa edilen mezarlardan farklı olarak; konumlarının tamamen yerel jeolojik koşullara bağlı olması, inşa edilen mezarlara göre boyutlarda büyük esnekliğe sahip olması ve

[390] Özgüç ve Akok, 1958; Yakar, 2011: 1-8.
[391] Gordion Midas-MM Tümülüsü için bk. Liebhart, 2010: 268-280.
[392] Tatarlı Tümülüsü için bk. Summerer- von Kienlin, 2010: 64-72; 88-120.
[393] Wright, 2009: 71-74.

fazla gömü almak için inşa edilmiş emsallerinden daha kolay genişletilebilmesi gibi imkanlara sahiptir. Cephe tasarımlarında çoğu zaman, anıtsal ve işçilikli bir cepheye sahip olmasına rağmen iç kısım dış görünümle karşılaştırıldığında daha alçak kalmıştır. Cephelerde dikkat edilmesi gereken başka bir husus ise kapının konumlandırılmasıdır. Kayaya oyulmuş arka odaların tavan seviyelerine uygun bir şekilde orantılı olmalıdır[394].

2.3.1.3. Tuğla

Mimarlık tarihinde insan eliyle oluşturulmuş ilk yapı malzemesi olan kerpiç, Neolitik Dönem'den başlayarak uzun tarihsel süreçler boyunca kullanılmıştır. Elle modellenmiş kerpiç tuğlaların kalıplanmış kerpiç tuğlalarla dönüşümü, mimarlık tarihinde Kıbrıs gibi Doğu Akdeniz'in birçok bölgesinde nispeten uzun sürmüştür. Kilden oluşan tuğla, başlangıçta bitki örtüsünün kıt olduğu yerlerde ve özellikle Akdeniz bölgesinde birincil yapı malzemesi olmuştur ve yapılarda süreklilik arz etmiştir[395]. Kalıplanmış tuğlaların sağladığı ilerleme, yapılar için oldukça önemlidir çünkü formun standart boyutları kerpiçlerin taşıyıcı duvarlarda sıkı ve düzenli olarak bağlanmasını kolaylaştırmaktadır[396]. Güneşte kurutulmuş tuğla çoğu alanda kullanım için yeterli olmuştur ancak fırınlanmış tuğlanın su geçirmez olmasının keşfi tekniklerin ilerlemesini gerektirmiştir[397]. Kalıplanmış olsa da güneşte kurutulan ve sert iklim koşullarında daha kolay bozulan bir malzeme olması dolayısıyla seramik pişirme teknikleri konusunda kadim tecrübelere sahip kültürler tarafından yerini daha gelişmiş bir yapı malzemesine yani tuğlaya bırakmıştır. Yapısallıkta kullanımı günümüzden 5000 yıl öncesine kadar uzanan tuğla, özellikle taşın sınırlı bir kaynak olduğu Mezopotamya topraklarında ve sonrasında Mısır'da özellikle büyük ölçekli projelerde asal yapı malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu Yakındoğu kültürleri pişmiş tuğlanın su geçirmez olduğu gerçeğini fark etmiş ve büyük ölçekli projelerinde yoğunlukla kullanmışlardır[398]. Mezopotamya'da İÖ 3. binyıla tarihlenen tuğla malzemeyle oluşturulmuş anıtsal mimari örneklerinin yanı sıra İÖ 6. yüzyıldan itibaren Babil'de duvar ve tonoz yapımında en önemli yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Yunan mimarisinde tercih edilen bir malzeme olmasa da İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Olynthus'ta bir yapıda ve aynı dönemde inşa edilmiş bazı Trakya kubbeli mezarları duvar ve kubbelerinde taş yerine tercih edilen bir malzeme olmuştur[399]. Düşük maliyeti ve üretim kolaylığı nedeniyle Roma mimarisinde özellikle kemer ve tonoz gibi kavisli formlarda

[394] Fedak, 1990: 46.
[395] Strickland, 2010: 12-15.
[396] Wright, 2009: 257-259.
[397] Strickland, 2010: 12-15.
[398] Wright, 2009: 162-168.
[399] Dodge, 1987: 106.

1. yüzyıl itibariyle yoğun olarak kullanılmaya başlamıştır. İkinci yüzyılın ikinci yarısında ise Roma'daki imparatorluk yapılarının azalmasıyla tuğla üretimi de azalmıştır[400].

Tuğla yapımı ve yapı malzemesi olarak sağlamlığı için en uygun toprak sınıfı, her elementin gerekli miktarda bulunduğu kum, silt, kil karışımı içeren iyi derecelendirilmiş topraktır. Öte yandan, dengeyi düzeltmek için karışıma belirli bir ölçüde kum eklemek gerekli olabilmektedir. Vitruvius III.3'te, mimaride kullanılan tuğla malzemenin nitelikleri ve kullanım biçimleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler verir. Tuğla yapımında en değerli malzemelerin beyaz kalkerli kil, kırmızı kil ya da kaba taneli çakıllı kil olduğunu belirterek ince kilin kullanıldığı durumda dış etkenlerden etkilenerek dağılmaya daha elverişli olduğunu belirtmektedir[401]. Pişmemiş tuğlalar, kilin suyla küçük bir havuzda karıştırılmasıyla ve karışıma saman, kuru ot, tahıl, kum veya çakıl gibi bir sertleştirici eklenmesiyle hazırlanmaktadır. Hazırlanan akışkan malzeme çerçevelere yerleştirilip kurutulmadan önce fazla nemi çıkarmak için sıkıştırılmaktadır. Pişmemiş tuğla üretimi, kilin karıştırılmasıyla ilgili olarak aynı prosedürü izler, ancak malzeme önceden hazırlanmış kalıplara yerleştirilir ve kritik bir işlem olan kurumaya bırakılmaktadır. Kurutma işlemi Vitruvius'a göre sonbahar ve ilkbaharla sınırlı olmalıdır. Güneşte veya çok yüksek bir sıcaklıkta kurutma, tuğlaların çatlamasına ve ufalanmasına neden olmaktadır[402].

Kerpiç yapımında kullanılan saman, ot veya diğer bitkisel maddeler pişirme esnasında yok olacağı için, pişmiş tuğlaların içeriğinde sertleştirici kum olmalıdır. Hazırlanan karışım çömlekçi fırınına benzeyen ancak daha büyük olan bir fırında pişirilmiştir. Zemin yüzeyinin birkaç fit altında bulunan yakıt odası, malzemenin yükleme kapağının zemin seviyesinde kalmasını sağlamıştır. Ateşleme sırasında tamamen kapatılan alana yakacak olarak odun, ot veya ağaç kabuğu yığılmıştır. Karmaşık bölmeler ve havalandırmalar, girişte 840 °F ile ana pişirme odasında 1470 °F arasında değişebilen ısı seviyesinin kontrol edilmesine imkan vermiştir. Düşük sıcaklıkta kalan tuğlalar, genellikle inşaat işinde kullanılmamıştır. Diğer bir ateşleme yöntemi ise malzemenin istiflenmesini ve dış katmanların yarı fırın haline gelmesini gerektirmiştir. Bu yöntem günümüzde kullanılmamakla beraber antik dönemde de kullandığı kesin değildir[403].

Tuğla üretimi Roma mimarisinde, İS 1. yüzyıldan itibaren yapı malzemeleri tarihi içerisinde belki de ilk sertifikasyon örneğini göstermiştir. Tuğlalar üzerinde tuğla üreticisinin yanı sıra kil yatağının toprak sahibinin adını taşıyan damgalar yer almaktadır. Bu nedenle

[400] Bloch, 1941: 3-8; Gerding, 2003: 355-358.
[401] Vitruvius, 1993: 30; Eroğlu ve Akyol, 2017: 146.
[402] Strickland, 2010: 12-15.
[403] Strickland, 2010: 12-15.

tuğla endüstrisinde yer alan kişilerin sayısı ve malzemenin katkısı gibi birçok gösterge hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Öte yandan seri üretim, hızlı montaj ve tek tip yapı malzemesi sağlaması açısından mimaride avantajlı bir konuma sahip olmuştur. Roma mimarisinin getirdiği yeniliklerden bir diğeri Roma betonu, bir yapı malzemesi olarak İS 4. yüzyılda ömrünü yitirmiş olsa da kireç esaslı harç ve pişmiş tuğla modern zamanlara kadar varlığını sürdürmüştür[404].

Tuğlanın mimaride ikincil kullanımı kireç ya da çimento harç içerisine katkı malzemesi olarak eklenmesidir. Öte yandan harç veya beton kullanımında hacimleri bölümlere ayırarak, agrega ve harcın normal şekilde yerleştirilmesini kolaylaştırmak için de kullanılmıştır[405].

Mekân örtüsünde tuğla malzeme kullanımı için ise mutlaka eğrisel formlar tercih edilmiştir. Bir taş lentoyu simüle eden düz tuğla kemerler, Roma mimarisinde beton yapılarda kullanılmış olsa da yaygın bir form olarak karşımıza çıkmamaktadır. Topraktan yapılan malzemenin yapı tekniğinde mukavemet geliştirmesi için eğrisel ve sıkıştırmaya tabi formlarda yani kemer formunda uygulanması gerektiğinden genellikle radyal ya da kare formlu kemer taşlarıyla uygulanmıştır[406].

Roma mimari geleneğinin İS 1. yüzyıla tarihlenen tuğla kaplamalı harçlı molozdan yapılmış tonoz örtüleri, Anadolu mezar mimarisinde yine aynı dönemde görülmektedir. Malzeme olarak tuğlanın kullanıldığı kemer örtülü mezar yapıları, Helenistik Dönem'de az sayıda inşa edilmiş olmasına karşın Roma Dönemi içinde yaygın kullanıma sahiptir. Genel olarak tuğla halkaları yaklaşık 60-96 cm aralıklarla yerleştirilmiş ve düzenli aralıklarla oluşturulan tuğla dizileri ile birbirine bağlanmıştır. Bu sayede pişmiş tuğla kullanımı büyük ölçekli inşaat projelerine imkan tanımıştır. Aynı zamanda uzun ömürlü bu yapı malzemesi mimaride hızlı, kalıcı ve ekonomik çözümler gerçekleştirmiştir[407].

Yunan ve Roma mimarisi tuğlalarında kare form yaygınken, Anadolu'da Lydia stili olarak adlandırılan dikdörtgen formlar tercih edilmiştir[408]. Tuğla malzeme antik dönem mimarlığında üç standart boyutta yapılmıştır. Bunlarda ilki lydium (11,65" x 5,8") ikincisi tetradoron (11,65" x 11,65") ve son olarak pentadorondur (14,5" x 14,5"). Pentadoron boyutundaki tuğla, çok geniş aralıkların ve duvarların hızla tamamlanabileceği büyük

[404] Wright, 2009: 294.
[405] Lancaster 2015: 238-245.
[406] Yakındoğu'da üst örtüde kullanılan ilk formlar genellikle düz kare biçiminde tuğla kemer taşlarıdır. Bu tuğlalar yatay olarak döşenir, bindirme tekniğiyle her bir sıra birbiri üzerinden taşırılır veya her kemer dikeyden eğimli olarak kenardan başlanarak eğrisel bir hat oluşturur böylece arkasındaki kemere yaslanır Lancaster 2015: 238-245.
[407] Strickland, 2010: 12-15.
[408] Martin, 1974: 48-57; Orlandos, 1968: 58-61; Dodge, 1987: 107-108.

binaların ve şehir surlarının yapımında en fazla tercih edilendir[409]. Anadolu'da ise lydium adı verilen boyutlar sıkça kullanılmıştır. Öte yandan Anadolu'da tuğla kalınlıkları dikkate değer bir şekilde tutarlı olmasına rağmen harç derz kalınlıklarında önemli miktarda düzensizlik ve çeşitlilik hakimdir[410].

Tuğlanın Anadolu'da yapı malzemesi olarak en erken kullanımı İÖ 1. yüzyıl itibariyle başlamıştır. Pergamon, Ephessos ve Kilikia Bölgesi Elaiussa Sebaste antik kentleri başta olmak üzere, Helenistik ve Roma dünyasının yeni yapım teknikleriyle birlikte yerel mimari geleneklere uyarlanarak çeşitlenmiştir[411]. İS 2. yüzyılın sonları ve 3. yüzyılın başlarına tarihlenen Pergamon Kızıl Avlu'da kullanılan tuğlaların boyutları ve işçiliği Roma'daki örneklere ne denli yaklaştığını göstermektedir[412].

Geniş aralıkları kapatmak için kullanılan tonoz ve kemerin yaygınlaşması ve aynı dönemlerde kireç harcın yoğun kullanımı, tuğla malzemenin de sık kullanımını beraberinde getirmiştir. Anadolu mezar mimarisinde kemer üst örtülü mezarlarda İS 1. yüzyıl ile birlikte kaplama malzemesi olarak uygulanmaya ve İS 2. yüzyıl itibariyle yaygınlaşmaya başlamıştır.

En erken örneklerden biri Sardes'teki Artemis Kutsal Alanı'nda yer alan bir mezarın üst örtüsünde, harçlı bir moloz çekirdekten inşa edilmiş tonoz üzerine kaplama malzemesi olarak tuğla kullanılmıştır[413]. İS 2. yüzyıldan itibaren ise Anadolu mezar mimarisinde kemer formlarda yoğun olarak uygulanmıştır.

2.3.2. Bağlayıcı Malzeme-Harç

Harç, antik dünyada duvarcılığın gelişmesinde önemli ölçüde rol oynamıştır. Antik dönem mimarlığında çamur harçla oluşturulan ilk yapılardan kireç ve çimento katkılı harçlara kadar belirgin bir ilerleme göstermiştir. İkincil kullanımları dışında bir yapı malzemesi olarak kireç ve/veya alçıtaşı katkılı harç, işlenmiş taş ve pişmiş tuğla malzemeden birkaç bin yıl sonra kullanılmaya başlamıştır[414].

Mezopotamya'da tuğla ile kullanılan harç bitumen katkılıdır. Yunan mimarlığında ise genel olarak harç kullanımı yerine kesme taşlar bağlayıcı bir öge olmadan kullanılmıştır. Roma'nın mimarlık tarihine yaptığı değerli katkısı opus caementicium öncesinde, Anadolu ve

---

[409] Dodge, 1984: 416-440.
[410] Strickland, 2010: 12-15.
[411] Yunanistan'da ve Anadolu'da pişmiş tuğlanın en eski kullanımlarından bazılarına genellikle metropollerde inşa edilen yapılarda rastlanmıştır. Kilikia'daki Elaiussa Sebaste Hamamı duvarları opus caementicium'a çok benzer bir malzemeden yapılmıştır ve bu opus mixtum duvar tuğla panellerle karşı karşıyadır. Tuğlanın buradaki asıl amacı duvara sağlamlık kazandırmaktır bk. Dodge, 1987: 107.
[412] Dodge, 1987: 108.
[413] Dodge, 1987: Pl.X-a.
[414] Waelkens, 1987: 94-95.

Yunan mimarisinde kireç harcı, Klasik Dönem'den itibaren özellikle sur duvarlarının birleşim yerlerinde hidrolik kaplama olarak veya temellerin alt sıraları için yatak olarak kullanılmıştır. Waelkens'e göre, Roma betonu/ çimento harç olarak da geçen opus caementicium'a kadar, Helenistik Dönem'de kireçle birleştirilmiş kırık taşlardan yapılmış bir tür sözde beton geliştirilmiştir. Ancak İÖ 1. yüzyılın ortalarından önce, Anadolu'da harç veya sözde beton anıtsal mimaride gerçek anlamda uygulanmamıştır[415].

Opus caementicium ise kepenk benzeri bir kalıp kullanılarak döküm tekniğinde uygulanmıştır[416]. Bunun dışında kireç harç uygulamasında düzenli aralıklarla oluşturulan taş veya tuğla dizileri, tonozu dikdörtgen şeklinde bölmelere ayırmakta ve bu bölmeler orta kalınlıkta harçla doldurulmaktadır[417]. Opus caementicium/ beton uygulaması ise ahşap kalıbın üstüne yayılmış düzensiz taş/tuğla kırıklarının harç ile kalıplanmasıyla oluşturulmaktadır.

2.3.2.1. Kireç Harç

Doğada bulundukları ve yakıldıkları durumlarda birbirinden ayırt edilmeleri oldukça güç iki malzeme olan kireçtaşı ve alçıtaşının, kullanımda belirgin farkları vardır. Öte yandan kireçtaşı, en yaygın olarak bulunmasına rağmen alçıtaşının dağılımı antik Orta Doğu ve Akdeniz ile sınırlıdır. Kireçtaşı ve alçıtaşı arasındaki belki de en önemli fark yanma dereceleri ve yakıldıktan sonraki sertleşme süreçleridir. Kirecin sertleşmesi alçıtaşına göre nispeten daha uzun sürmekte ancak alçıtaşına kıyasla daha dayanıklı ve suda kolaylıkla çözülmeyen bir malzemedir[418]. Söz konusu bölgeler dışında kalan Anadolu coğrafyasında ele alınan örnekler ışığında karşılaşılan kireç harcı, kireçtaşının yaklaşık 800°C-900°C sıcaklıkta birkaç gün boyunca yakılmasıyla elde edilen atık bir malzeme olan kirece su, belirli miktarda kum bazen de tuğla kırıkları ilave edilerek oluşturulmuştur. Havayla teması sonucu, en az hammaddesi kireçtaşı kadar dayanıklı ve sıkıştırmada yeterince güçlü bir harçtır. Kireç harcı üretmek için yakılan ve söndürülen kireç kumla karıştırılır. Buharlaşmada CaCO3 veya kalsiyum karbonat kristalleri oluşturur ve böylece döngü tamamlanır. Kristallerin kaba ve sert bir şeye yapışma eğilimi vardır ve bu nedenle belirli bir oranda kum eklenmesi harcın gücünü arttırır[419].

Kireç harç; opus caementicium'un temelde ilk bileşini olarak kabul edilmekle beraber[420] içeriğindeki volkanik malzeme dışında üst örtüde ayrımı uygulama tekniklerinin de farklı olmasıdır. Kireç harç kullanımı, üst örtüde kemer gibi eğrisel formlar oluşturulurken

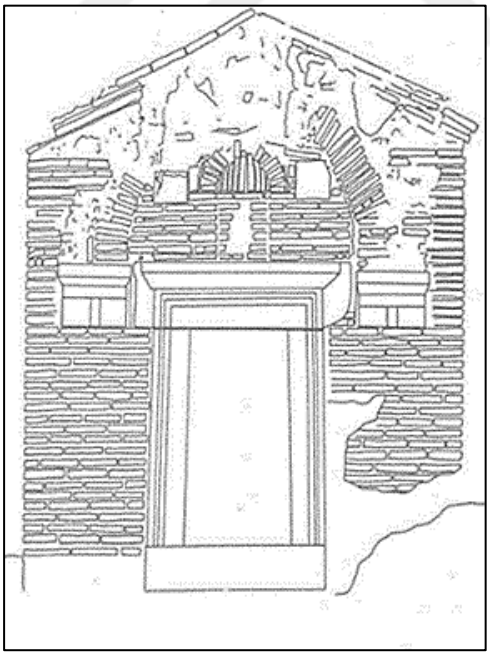
[415] Waelkens, 1987: 94-95.
[416] Bk. 2.2. Teknik s.105.
[417] Özer, 2012: 475-482.
[418] Orlandos, 1968: 138; Wright, 2009: 143-145.
[419] Strickland, 2010: 16-18.
[420] Wright, 2009: 145.

moloz taş ya da tuğla malzemeyi bağlayıcı görevi görmektedir.

Kireç harcı, Yunan ve Anadolu mimarisinde Klasik Dönem itibariyle genellikle birleşim yerleri, temeller veya hidrolik mühürleme amacıyla kullanılırken Roma mimarisinde İÖ 3. yüzyıl sonlarında kullanılmaya başlamıştır[421]. Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde kireç harçla bağlanan beton benzeri duvarlar veya yapılar, inşaat tekniklerinin yeniden canlanmasından itibaren Anadolu'nun birçok kültürel bölgesinde yaygınlaşmıştır[422].

Anadolu mimarisinde Roma yapım tekniklerinin yaygınlaşmasından çok daha önce uygulanan kireç harcı en erken ve yoğun olarak Batı Anadolu'nun kıyı bölgelerinde belgelenmiştir. Pergamon'da kireç harcının MÖ 133 tarihinden önce belirli amaçlar için kullanılmış olduğu bilinmektedir[423]. Miletos kenti İS. 1. yüzyıla tarihlenen Büyük Liman Anıtı'nın inşaasında uygulanan kireç harcının bağlayıcı yerine tesviye amacıyla kullanılması tüm erken İmparatorluk binalarının karakteristiği olarak karşımıza çıkmaktadır[424].

Tuğla malzeme ile birlikle mezar mimarisi üst örtü sistemlerinde sıklıkla uygulanmıştır. Özellikle tonoz formunda kapatılan üst örtülerde yaygın bir şekilde kullanılmıştır **(Res.2.98)**. Kubbe formunda ise Karia Bölgesi'nden Roma Dönemi'ne tarihlenen İasos Baldakhin Mezarı **(Kat. No.11)** ve Hydiasos kubbeli mezarlarında temsil edilmektedir.

Resim 2.98 Perge M2 mezarı tuğla malzeme ve kireç harçlı üst örtü

Özdizbay, 2002: 483-506 Res.9

[421] Özer, 2012: 477.
[422] Waelkens, 1987: 94-95.
[423] Waelkens, 1987: 94-95.
[424] Waelkens, 1987:96.

2.3.2.2. Opus Caementicium

Antik mimarinin iki önemli atılımından biri Yunan mimarisi kesme taşları ikincisi ise Roma betonu olarak bilinen opus caementicumdur. Roma betonu, mimariye kattığı sağlamlık dışında tasarım esnekliği ile çeşitli yapılar inşa etmeyi mümkün kılmıştır. Öte yandan çok geniş mekânları örten kemer/ tonoz ve büyük yükleri taşıyacak duvarlar inşa etmek için imkân sağlamıştır[425]. Latince caementuim'dan türetilen cement günümüz kullanımıyla çimento (cement), duvar inşasına taş ya da tuğla topağının karıştırılması anlamına gelmektedir. Roma betonu olarak da bilinen opus caementicium, kireç harcı karışımına volkanik bir kum olan pozzolona eklenmesi ile elde edilmiştir. Malzemeyi tam olarak kasteden tanım asal bağlayıcı malzeme olan volkanik pozzolano karıştırılmış kireç harçtır[426].

Vitruvius, betonun hazırlanmasıyla ilgili talimatlarında, üretiminde temel bileşenlerden biri olan kumun karıştırılmış toprak içermemesi gerektiğini ifade etmiş ve siyah, beyaz, açık kırmızı ve koyu kırmızı kum türlerinin uygun olduğunu yazmıştır. Öte yandan yeni açılan yataklardan kazılmış kumları tavsiye ederken deniz kıyısından alınan kumu, kuruması zor olması dolayısıyla önermemektedir[427].

Modern beton ile opus caementicumun temel malzemesi olan çimento (kireçtaşı ve kil) her ikisinde de bulunmaktadır. Bununla birlikte modern betonda bu malzeme fabrika üretimi Portland Çimentosu olarak bilinmektedir. Kireçtaşı ve kil karışımı olan "cement" yani çimento, Roma mimarisinde volkanik toprak ve/veya kireç harcı karıştırılarak üretilmektedir. Roma betonunda harç ve çakıl duvara karıştırılarak hazırlanırken, modern betonda harç ve çakıl karıştırılıp başka bir madde eklemeden doğrudan uygulanabilir[428].

Kireç ve pozzolonanın uygun oranlarda karışımı sayesinde, su altında bile işlevini yitirmeyen bu malzeme sayesinde bazıları bugün hala ayakta kalan temel kalıntıları olan yapay limanlar ve köprü temelleri inşa etmişlerdir[429]. Kavisli formlar (kemerler, tonozlar, kubbeler) kullanılarak geniş açıklıklar boyunca yayılan bir malzemedir[430]. Ekonomik olması yanında hızlı ve az emekle inşa edilen yapılara imkân vermektedir. Suya dayanıklı olduğu kadar ateşle temasında da zarar görmediği için sağlam ve kalıcı bir yapı malzemesidir[431]. Su altında kürlenme özelliği ile yapay limanlar, köprü temelleri ve suda temel gerektiren diğer yapılara izin vermektedir. Sonuç olarak antik dönem mimarisinde tonoz, kemer ve duvar

[425] Strickland, 2010: 16-18.
[426] Özer, 2012: 476.
[427] Strickland, 2010: 16-17.
[428] Özer, 2012: 476.
[429] Strickland, 2010: 16.
[430] Wright, 2009: 190-198.
[431] Özer, 2012: 477.

inşaalarında esneklik, çeşitlilik ve dayanıklılık sağlamıştır[432].

Üst örtüde kullanımı, zorunlu olarak kavisli formlar uygulanmasını beraberinde getirmiştir. Roma Pantheon Tapınağı gibi günümüze ulaşan bozulmamış örneklerden yola çıkarak açıklamak gerekirse; üst örtüyü kaplaması gereken kepenk benzeri kavisli ahşap kalıplar içerisine birleşik merkezleme yapılarak uygulanmıştır. İyi harçlanmış düz tuğlalar veya fayanslar alt yüzeye yerleştirilerek, alt yüzeyi destekleyen aralıklı hafif plakalardan oluşan bir açık çalışma merkezi oluşturulmuştur, Düzensiz moloz taş kırıkları veya tuğla kırıklarının kavisli ahşap kalıplar üzerine serilmiş ve karışım yerleştirildiğinde ve tuğlaları kaplayacak şekilde sertleştiğinde, üst örtünün yapısal işleri tamamlanmıştır. Alt yüzey daha sonra ile sıva süslenmiştir[433].

Araştırmacılar asal bağlayıcı malzeme olan volkanik pozzolonanın, Anadolu coğrafyasında bilinen en yakın örneğinin Dağlık Kilikia'da bulunan volkanik toprak olduğu konusunda hemfikirdir. Roma betonu olarak da bilinen opus caementicium'un oldukça yakın örnekleri Kilikia'da mezarlar haricinde Elaeussa-Sebaste Augustus Tapınağı podyumunda **(Res.2.99)**, liman ve hamam yapılarında, Anazarbos ve Korykos hamamları ve Tarsus Donuktaş Tapınağı podyumunda karşımıza çıkmaktadır[434].

Resim 2.99 Elaeussa-Sebaste Augustus Tapınağı podyumu

Kaplan, 2016: 135 Res.2.

Scnhneider Equini'ye göre, mezar odası üst örtüsünde opus caementicium'un uygulandığı Elaiussa Sebaste'de yer alan Tapınak Mezar **(Kat. No.113)**, İS 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Mezar anıtı 59 cm yüksekliğinde kesme taş tabakasından oluşan ve alt mezar odasını içeren, podyum benzeri bir alt yapıya sahiptir. Pronaos ile naos arasında hiçbir

[432] Strickland, 2010: 16-18.
[433] Mark ve Hutchinson, 1986: 27-29; Wright, 2009: 188-189.
[434] Özer, 2012: 477-478.

bağlantı bulunmamaktadır. Naos üzerinde bir mezar odası daha yer almaktadır. Üst örtüsü tonoz formlu olan alt mezar odası, üsttekinden çok daha alçak ve küçüktür. Mezar odasının ekseni doğuya kaydırılmıştır. Her iki yan duvarda 1,05 m uzunluğunda, 0,8 m genişliğinde ve 0,9 m yüksekliğinde kemer örtülü dört adet küçük niş inşa edilmiştir. Üst katta yer alan mezar odasında da benzer şekilde dört adet niş bulunmakta olup bu odanın üst örtüsü de tonoz formludur. Scnhneider Equini, Elaiussa Sebaste kentinden yine İS 2. yüzyıla tarihlenen ev tipi mezarların **(Kat. No.116)** dış üst örtülerini farklı olsa da istisnasız bir biçimde opus caementicium malzemeyle inşa edilmiş olduğunu bildirmektedir[435] **(Res.2.100)**.

Resim 2.100 Elaiussa Sebaste kuzey nekropol ev tipi mezarlar

Schneider Equini, 2003: 273 Lev. 58 Fig.14

Kilikia Bölgesi'nden bir başka örnek Kanytellis nekropülünde yer alan ve İS 2. yüzyıla tarihlendirilen "Mezar evi-45" olarak adlandırılan yapının **(Kat. No.114)**, dış örtüsü semerdam formundadır. Düzensiz moloz taşlar ve üst örtüde bağlayıcı malzeme olarak opus camenticium kullanıldığı düşünülmektedir. Yapı 3,70-3,80 m boyutlarında ve 3,60 m yüksekliğinde ve dörtgen planlıdır. Mezar odası üst örtüsü tonoz formundadır[436] **(Res.2.101)**.

[435] Machatschek, 1967: 98-99; Scnhneider Equini, 2003: 263- 273.

[436] Machatschek, 1967: 98-99; Scnhneider Equini, 2003: 263- 273 Lev. 53 Fig.6; Aydınoğlu, 2012: 138- 139,156 Res. 18a-b.

Resim 2.101 Kilikia Bölgesi Kanytellis M45

Aydınoğlu, 2012: 156 Res. 18a-b.

Kanytellis nekropolünden bir başka mezar **(Kat. No.115)**, platformu yüksek bir platform üzerinde, in antis planlı, sütunsuz ve kemerli cephesiyle bölgede yer alan tapınak mezarların en temel biçimini sunmaktadır. Mezar odası tonoz üst örtüsünde opus caementicium kullanıldığı düşünülmektedir[437].

Üst örtü inşasında opus caementicium kullanıldığı düşünülen Anemorium nekropolünde bulunan İS 2. yüzyıla tarihlendirilen baldakhin mezar asıl mezar odasının yer aldığı bir podyum üzerinde yükselen kare planlı ana yapı/baldakhin ve günümüze ulaşamamış bir üst örtüden meydana gelmektedir **(Kat.118)**. Mezar odasının güneyinde tonoz üst örtüye

[437] Machatschek, 1967: 94-95; Durukan, 2007: 345, 351 Fig.2, 6; Aydınoğlu, 2002: 141.

dik bir biçimde 0,77 x 0,91 m boyutlarında dikdörtgen planlı tonozlu bir alan daha inşa edilmiştir. Mezar odası üst örtüsü, bir kat harçlı moloza dikey olarak yerleştirilen moloz kırıklarının üzerine ikinci katman harcın eklenmesiyle oluşturulmuştur. Moloz kırıkları ve harcın iki katman halinde uygulanarak kullanılması döküm tekniğine yakın bir teknikle inşa edildiğini düşündürmektedir **(Res.2.102)**. Rosenbaum mezarın dış üst örtüsünün konik ya da piramidal olduğunu belirtmektedir. Karia Bölgesi İasos Baldakhin Mezarı **(Kat. No.11)** ile tipoloji ve inşa tekniği benzerlikleri dolayısıyla, Anemurium mezarının üst örtüsünün kubbe olabileceği düşünülmektedir[438].

Resim 2.102 Anemurium Baldakhin Mezar

Eliüşük, 2016: 247 Res.76

[438] Alföldi-Rosenbaum, 1971: 9-31; Eliüşük, 2016: 50-56, 246-247 Res.74, 76.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BÖLGESEL, KRONOLOJİK VE KÜLTÜREL DEĞERLENDİRME

Çalışmamızın başlangıçtaki ana hedefi, Antik Dönem mekân örtüsünün yoğun çeşitliliğini yansıtan, Türkiye Antik Çağ Kültür Coğrafyalarında özellikle Demir Çağı'ndan Geç Roma Dönemi'ne kadar oluşturulan mezar yapılarının, bölgenin yerel mimari geleneklerine ve iklim koşullarına bağlı olarak oluşan, kültürel etkileşimlerle zamanla geleneksel hale gelen üst örtü sistemlerini teknik ve tipolojik açıdan değerlendirmek, bölgesel ve kronolojik açıdan dağılımını saptamak, form ve teknik açıdan ilişki, iletişim ve süreklilik olup olmadığını değerlendirmektir. Özellikle tarihleme kriterlerine ışık tutan üst örtü formlarının inşa tekniklerini ve kullanılan malzemelerini sınıflandırmaktır.

Tez kapsamında, Türkiye Antik Çağ Kültür Coğrafyalarında, tarihsel olarak Demir Çağı'ndan Geç Roma Dönemi'ne kadar inşa edilen ve genel anlamda form, teknik ve malzeme olarak sınıflandırabilecek nitelikte olan ve yayınlanmış mezar yapılarının, mekân örtüleri katalog çalışmasına dahil edilerek teknik, tipolojik, tarihsel ve bölgesel değerlendirmeler yapılmıştır. Bununla beraber bu örtü sistemlerinin kültürel dağılımı saptanarak; ilişki, iletişim ve süreklilik olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda örtü sistemlerinin form ve teknikleri kronolojik, bölgesel ve kültürel karşılaştırmalarla ele alınmış, kullanılan malzemeler ise geleneksel yerel mimari ile ilişkilendirilmiştir.

Günümüze kadar ulaşamayan antik dönem yaşam mekânlarının üst örtü başta olmak üzere birçok teknik donanımı ve yapısal özellikleri, ölüler için kalıcı ve çoğu zaman evsel donanımları içeren ayrı bir mekân inşa etme düşüncesiyle oluşturulan mezar yapıları sayesinde tanımak mümkün olmuştur. Öte yandan antik dönem mezarları, bireysellik, güç ve zenginliğin vurgulandığı özel yapılar olarak anıtsallık esasıyla inşa edilmiş oldukları ve antik dönemin diğer yapılarında olduğu gibi belirli bir plan tipi göstermedikleri için diğer teknik donanımlarının dışında örtü sistemlerinde de zamanla çoğu farklı uygulamayı beraberinde getirmiştir. Kalıcı malzemelerle inşa edilen erken mezarlardan Helenistik ve Roma dönemlerine uzanan süreçte, Anadolu'nun her yerinde plan ve yapı ögeleriyle çeşitlilik sunan mezar mimarisi, yeni ve farklı fikirlerin bölgeler ve kültürler arası taşınmasına olanak sağlamıştır. Bu denli büyük ölçekli projelerde deneyimlenen bilgi, birikim ve sağlanan teknolojik ilerlemeler sayesinde, inşa edildikleri dönemlerden sonra bile birçok yapıya ilham kaynağı olmuş veya yapıların teknik donanımlarında süreklilik göstermiştir.

Tez kapsamında Birinci Bölüm'de değinilen, Türkiye Antik Çağ Kültür Coğrafyalarında tarihsel olarak Neolitik Dönem'den Demir Çağı'na uzanan süreçte inşa

edilmiş mekân ve mezarlar, bölgesel ve kronolojik olarak genel çerçevede değerlendirilmiş olup, plan ve yapı ögelerinin sunduğu somut kanıtlar ve üst örtü tipolojilerinde saptanan uygulamalar ile oluşturulduğu bölgelerin yerel inşa gelenekleri ortaya konmuştur. Üst örtünün, iklim ve yapı malzemesi gibi unsurlar yanında yerleşim karakteri, mekân planları, bilgi, birikim ve tecrübelerle zamanla sisteme dönüşümü izlenmiştir. Yuvarlak plan ile dörtgen bir plan arasında en dikkat çekici fark şüphesiz üst örtünün formudur. Dik açılı köşe dönüşlerine uygun olmayan kubbemsi ya da çadır çatkısı gibi silindirik formlu bağlanan örtü formu[439], aynı zamanda yuvarlak planın üzerini en hızlı, ekonomik ve işlevsel olarak kapatmaktadır. Kronolojik olarak yuvarlak plandan hemen sonra uygulanan, dış duvarı bulunmadığı ve dolayısıyla köşe bağlantısı sorunu ortaya çıkmadığı için üzeri dal, kamış gibi hafif malzemeden örülen ve alt yapısı dikdörtgen olan ızgara planda ise üst örtü olasılıkla tonoz biçimindedir[440]. Öte yandan iklim ve yerleşim planı gibi unsurların gerektirdiği düz damlar ve son olarak kare mekânlara kıyasla belirli bir ölçüde genişletilen, uzun yapı birimleri olan megaronların veya apsidal planların üzerini örten kırma/üçgen çatıların en erken örtü formları olduğu görülmüştür **(Tab.3.1)**.

Plan	Düz	Oval- Kubbe	Üçgen	Malzeme- Teknik
Yuvarlak	√	√		Çamur dolgulu dal örgü tekniği Saz, dal, kamış gibi organik malzemeler
Dikdörtgen	√		√	Ahşap direklerle desteklenen üst örtü saman serilip kille sıvanmış, düz toprak damlar
Oval- Apsidal			√	Taş temel üzerine kerpiç bloklardan inşa edilen evler üst yapıda ahşap direklerle desteklenen organik malzemelerle kapatılmıştır.

Tablo 3. 1. Anadolu'da inşa edilen mekân planları ve üst örtüleri: Neolitik Dönem'den İÖ 8. yüzyıla kadar

Anadolu coğrafyasında özellikle Doğu Anadolu, Güneydoğu ve İç Anadolu Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'de kullanılan en erken yapı malzemeleri taş ve kerpiçtir. Ahşap kullanımının ise söz konusu dönem ve bölgelerde taşıyıcı sistem veya duvar örgülerinde uygulanmamış olduğu görülmektedir. Yağışlı iklim ve orman örtüsüne sahip Kuzey ve Batı Anadolu'da ise ahşabın kullanımının özellikle İÖ 6000 dolaylarına tarihlenen merkezlerde taşıyıcı sistem, duvar ve üst örtüde uygulanmış örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Ilıpınar, Hocaçeşme ve Aşağı Pınar merkezlerinden ele geçen veriler, ahşap malzemenin taşıyıcı sistemler, köşe bağlantıları ve buna uygun olarak tasarlanan kırma/beşik çatıda kullanıldığını ortaya koymaktadır[441].

[439] Özdoğan, 1996: 25.
[440] Özdoğan, 1996: 26; Özdoğan, 2005: 147 Res.1.
[441] Özdoğan, 2005: 159-160.

Anadolu coğrafyasında İÖ 3. binlere kadar bilinen bir mezar inşasının olmaması ve tez kapsamında Birinci Bölüm'de üzerinde durulan yaşam mekânları ve gömü ilişkisinin gösterdiği üzere, ölüler ile yaşayanların mekânlarının keskin bir şekilde ayrılması düşüncesi Neolitik Dönem'de dahi hissedilen bir olgudur. İÖ 3. binlere gelindiğinde Güneydoğu Anadolu'da inşa edilen yer altı mezar kompleksleri, Orta Anadolu'da Alacahöyük ve Horoztepe mezarları veya İÖ 2. bine tarihlenen Batı Anadolu örnekleri sürecin ilk denemeleri olarak karşımıza çıkmıştır[442]. Tıpkı mekân örtülerinde olduğu gibi bu erken mezarlar, mimarlık tarihinin en erken örtü formları olan düz ve konsantrik bindirme tekniğinde kubbe formunda kapatılmıştır.

3.1. Bölgesel, Kronolojik ve Kültürel Değerlendirme: Mezar Tipolojileri

Antik mimaride olduğu kadar mezar yapısallığında da, inşaat problemlerini ve amaçlarını anlamamızı sağlayan özel teknik çözümler, başlangıçta tüm kültürel bölgelerde yerel inşa karakteri, yapıların kullanım amacı ve mimari unsurların söz konusu yapılarda gerçekleştirdiği statik işleviyle ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik dönem mimarisinde özel bir yere sahip olan mezarlar, işlevleri için tek bir genel form ve inşa karakteri sergileyen diğer yapı türlerine göre daha fazla tipoloji sergilemektedir. Mimari tasarımlarında, iklim, yapı malzemeleri, sosyal ve kültürel gelenekler gibi olguların çeşitlendirdiği farklılıklardan kaynaklanan unsurlar ve donanımlar her kültürel bölgede yerel ve geleneksel uygulamalara güçlü bir şekilde bağlılık göstermektedir. Belirli bir plan tipolojisi olmayan mezarlar çoğu kez yerel ve geleneksel uygulamalarla inşa edilen konutlara öykünen yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konutlar, tapınaklar, köprüler, tiyatrolar, hamamlar gibi sivil, kamusal veya dini yapıların özel amaçları doğrultusunda işlevsel olması ve bunun sonucunda belirli bir plan tipine sahip olması gerekmektedir. Buna karşın mezar mimarisi söz konusu olunca bölgesel ve kültürel yapı gelenekleri yanında bireysellik ve anıtsallık ön plana çıkmaktadır[443]. Özellikle tez çalışmasında bahsi geçen üst örtü sistemleri sınıflandırması açısından çeşitlilik gösteren birçok mezar, tipik veya sıradan yapılar olmamakla beraber, bu tür yapıları finanse etmek için gereken kaynakların kontrolüne tek başına sahip olan yönetici veya otorite sahiplerine özgü oldukları için; uygulanan form ve teknikler o dönemin ileri teknolojisini ve yüksek maliyetli inşa faaliyetlerini yansıtmaktadır. Malzemeler ise kalıcılık esasına göre bölgelerin yerel inşa

[442] Alacahöyük ve Horoztepe İÖ 3. bine tarihlenen mezarlar için bk. Mellink, 1956: 39-58; Özgüç ve Akok, 1958; Yakar, 2011: 1-8. Batı Anadolu İÖ 2. bine tarihlenen mezarlar için bk. 1.2. Neolitik Dönem'den Demir Çağı'na Kadar Anadolu'da Mezar Mimarisi ve Örtü; 2.1.1. Kubbe Örtü.
[443] Fedak, 1990: 15.

geleneklerinin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte oluşturuldukları coğrafyanın kültürel sentezinin tanıkları olarak günümüze ulaşan ve seçkin kimliklerin ya da güç ilişkilerinin anlaşılmasına yardımcı olan mimari yapıların başında gelen büyük ve karmaşık projeler olan mezarlar, toplumların kültürel aidiyetlerinin ve sosyopolitik duruşlarının tanımlanmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Çoğunlukla, gücü ve kalıcılığı simgeleyen ve bunun neticesinde uzun vadeli bir iş gücü ve kaynak gerektiren mezar yapıları, kullanılan form, teknikler ve kalıcı malzemelerle birlikte dönemin teknolojisinin bilgi, birikim ve kaynaklarla nasıl birleştiğini ortaya koymaktadır. Kalıcılığın yanı sıra dayanıklılık esasına göre oluştuğu için örtü sistemleri mezar mimarisinde kronolojik, bölgesel ve kültürel değerlendirmeye önemli ölçüde ışık tutmaktadır.

Görünümüyle otorite ve zenginliği vurgulayan tümülüsler, üst yapısına eklenen bir piramitle yükseltilen mezar anıtları veya mimari ve dekoratif unsurlarıyla çeşitlilik gösteren bağımsız mezar anıtları, inşaalarında kullanılan kalıcı malzemeler, özel ve teknik çözümler ve tasarımlarıyla anıtsal kabul edilmektedir[444]. Öte yandan blok örgü teknikleriyle inşa edilen mezarlara kıyasla, yüksek yerlerde konumlandırılmış ve kaya yüzeyine oyulmuş ve çoğu zaman oluşturulduğu bölgenin yerel inşa geleneğini yansıtan cephe tasarımlarıyla dikkat çeken kaya mezarları, teknik sorunlar ortaya çıkarmaması, daha ekonomik olması, daha az kaynak ve iş gücü kullanılması ve statik açıdan güvenilirlik gibi etkenlerle, Anadolu'nun kayalık zemine sahip tüm kültürel bölgelerinde karşımıza çıkmaktadır[445]. Bu olgu, yapısallığın büyük ölçüde farklılık gösterdiği, her birinin bireysel veya bölgesel olduğu diğer mezar tipolojileriyle karşılaştırıldığında birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir[446]. Kaya mezar geleneği, bölgesel ve kültürel olarak değişen bazı unsurları dışında, mezar yapısı inşa etmek adına kayalık coğrafyalarda uygulanan en ekonomik, güvenilir ve hızlı çözüm olduğu için Anadolu'nun hemen hemen tüm kültürel bölgelerinde yaygındır.

En erken örnekleri İÖ 9. yüzyıla tarihlenen Urartu kaya mezarları, Sevan Gölü'nden Urmiye Gölü'ne ve Divriği'ye uzanan coğrafyada İÖ 7. yüzyıl sonlarına değin, dönemin başkenti Van- Tuşpa başta olmak üzere bir nekropol alanı yerine dağınık bir biçimde konumlandırılan ve genellikle zor ulaşılan sarp kayalıklara inşa edilmişlerdir. Sevin'e göre Asur'daki tek odalı mezarlardan birkaç farkla ayrılan Urartu kaya mezarları, Asur mezarlarına kıyasla görkemli bir cephe mimarisine sahip olmakla beraber bu özellik tümüyle bölgeye özgüdür[447]. Genel anlamda kurucu ve yönetici mezarı olarak değerlendirilen bu mezarlar, İÖ

[444] Fedak, 1990: 46.
[445] Çevik, 2000; Çevik, 2003a: 219.
[446] Fedak, 1990: 46.
[447] Sevin, 1987: 43.

786-764'e tarihlenen Argişti'nin mezarında çıkıntı yapan uçurumun tüm üst bölümünün yeniden şekillendirildiğinden de anlaşılacağı üzere düzeltilmiş ancak yine de yalın cephe tasarımına sahiptir[448].

Cephe tasarımlarıyla kısmen sivil yapıların taklidi söz konusu olsa da ilerde bahsedeceğimiz Lykia kaya mezarları cephelerinin aksine konut yapısallığı üst örtü sisteminin ahşap kiriş uçları burada uygulanmamıştır. Çok odalı olarak tasarlanmış iç bölümde odalar, merkez bir ana oda etrafına toplanmıştır[449]. Işık'a göre, Urartu düz bırakılan cephe tasarımı ve iç odaların tavanlarının düz damlı oluşu yöresel mimari geleneğin bir sonucudur. Tez kapsamında Birinci Bölüm'de ele aldığımız sivil mimari örnekleri ve üst örtülerinden de anlaşılacağı üzere bölgede genel anlamda düz damlar hakimdir. Urartu kaya mezarları içinde tekil bir örnek olan Menua/ Neftkuyu kaya mezarında görülen tonoz biçimli oyulmuş tavan, sivil mimari yerine Urartu anıtsal mimarisi veya Urartu kemer tasvirlerinden de aşina olduğumuz sur kapılarının formlarıyla ilişkili olabilir[450]. Öte yandan bölgenin yakın ilişki içerisinde olduğu Mezopotamya mimarisinde İÖ 3. binlerden itibaren tonoz inşası gerçekleşmektedir[451]. Hatta Tell Halaf'ta kilit taşlı teknikle yapılan en erken kemer ve tonozlar İÖ 9. yüzyıla tarihlenmektedir.

Bunun yanı sıra İÖ 8. yüzyıla tarihlenen Altıntepe mezarı[452] (Kat. No.63), başta olmak üzere Ernis-Ünseli[453] ve Van- Karagündüz Nekropolü'nden bilinen birkaç blok örgü mezar üst örtüsü bindirme tekniğiyle inşa edilmiş tonoz formludur[454]. Sevin, taş malzemeyle inşa edilmiş bindirme tonozlu oda mezarların Asur'da, Eski Asur döneminden beri bilindiğini belirtmektedir. Kuzey Suriye'de İÖ 2. bine tarihlenen Tell Ahmar ve Ugarit bindirme kemerli mezarları ve Orta Asur Dönemi'ne tarihlenen tuğla malzemeyle inşa edilen tonozlu mezarlara işaret ederek, Van Bölgesi'nin İÖ 2. binyıl mezarları hakkında yeterince veri olmadığından, bu mezarların bu bölgeye güneyden gelmiş olabileceği hakkında bilgi vermektedir[455]. Genel olarak cephe tasarımları ve düz damlarıyla Doğu Anadolu Bölgesi sivil yapılarının taklidi

[448] Fedak, 1990: 47; Çevik, 2003a: 220.
[449] Çevik, 2000; Çevik, 2003a: 219-221.
[450] Urartu kemer tasvirleri için bk. Curtis, 1996: 118-136. Asur rölyeflerinde tasvir edilen Urartu kale ve anıtsal kapıları için bk. Gunter, 1982: 103-112. Urartu tapınak kapıları ve kaya nişleri için bk. Tarhan ve Sevin, 1975: 401-412.
[451] Boyd, 1978: 83-100; Van Beek, 1987: 96-103.
[452] Özgüç, 1961: 275 Fig.4623.
[453] Karagündüz nekropolünde tespit edilen dromoslu mezar odalarına geçiş basamaklı veya basamaksız sağlanmaktadır. Dikdörtgen planlı yaklaşık olarak 2,10 x 4.20 m., 1,75/1,85 x 3,30 m., 1,30/1,50 x 3,20 m. veya 1,25/1,64/1,45 x 4,30 m. boyutlarında ve takriben 1,50 ile 2, 50 m. yüksekliğe sahiptir. Üst örtüleri bindirme tekniğinde tonozla örtülen bu mezarlar yaklaşık olarak İÖ 8-7. yüzyıla tarihlenmektedir Sevin, 1987: 35-55; Sevin ve Kavaklı, 1996: 1-12.
[454] Sevin, 1999: 159-164.
[455] Sevin 1987: 43.

olan Urartu kaya mezarları içinde tekil olan bu örnek, belki de anıtsal mimari unsurlarının üst örtüye yansıtılması açısından önemlidir. Bunun dışında bölgede yalnızca birkaç örnekle temsil edilen ahşap taklidi unsurlar da bölgenin yerel mimari geleneklerini yansıtmaktadır. Van İçkale, Neftkuyu ve Kaleköy'de tespit edilen bu mezarların iç odalarında, ahşap bir konutun üst örtü sistemi tamamıyla taklit edilmiştir. Van- İçkale tavanında ve Neftkuyu'da tonoz formlu tavanın başlangıcında görülen yarım yuvarlak dişli silmelerin, Neftkuyu kaya mezarında sıralı kuşakla çevrelendiği görülmektedir. Ayrıca Kaleköy kaya mezarı ise ahşap mimari bezemenin Urartu kaya mezar mimarisinde en yoğun olarak kullanıldığı kaya mezarıdır[456].

Kaya anıtları ve kaya mezar geleneğinin oldukça fazla örnekle temsil edildiği Phrygia bölgesinde[457], merkezinde Türkmen dağ silsilesi yer alan, doğuda Seyitgazi ilçesi, batıda Sapuncupınar, kuzeyde Gökçekısık Köyü ve çevresine uzananan, güney ucunu ise Köhnüş Vadisi'nin oluşturduğu, bugüne değin bölgede yapılan araştırmaların toplandığı en kapsamlı yayın E.C. Haspels'in "The Highlands of Phrygia: Sites and Monuments" adlı iki ciltlik yayınıdır. Helenistik- Roma Dönemi öncesi ve Phrygia'nın dağlık bölgesinde yoğunlaşan Helenistik- Roma Dönemi'ne tarihlenen kaya mezarları tavanlarında düz, tonoz biçimli ve üçgen formda oluşturulmuş bir düzenleme hakimdir[458]. Öte yandan bugüne kadar az örneği saptanan bazı Urartu kaya mezarlarının aksine Phrygia kaya mezarlarının büyük çoğunluğunda, mezar iç odalarında ahşap bir konut tavanındaki hatılların ortada esnemesini yansıtan birçok örnek karşımıza çıkmaktadır. Ayazin yakınlarında yer alan 11 m yüksekliğindeki bir kaya kütlesinden oyulmuş Aslantaş Kaya Mezarı ve Midas Anıtı, alçak eğimli üçgen çatıları ve kapı açıklıklarının çapraz kirişlerin uçlarını gösteren çift çerçeveleri ile ahşap konstrüksiyonu taklit etmektedir[459]. Öte yandan Doğanlı Kale Kaya Mezarı, Yapıldak Kaya Mezarı, Köhnüş Vadisi kaya mezarları, Dübecik Kaya Mezarları, Kırık Gökçekısık Kaya Mezarı gibi Haspels'in I. grup olarak tarihlediği kaya mezarlarından başlayarak Roma Dönemine değin devam eden ahşap taklidi yapısallık bölgenin yerel mimari geleneklerini açıklamaktadır[460].

Lykia Bölgesi kaya mezar geleneği[461] kökleri İÖ 6. yüzyıla kadar uzanan ve İÖ 4.yüzyıla kadar süreçte sivil ahşap yapıların taklit edildiği unsurlardan oluşmaktadır.

[456] Çevik, 2000a; Çevik, 2003a: 219.
[457] Mellink, 1976; Haspels, 1971: 81 v.d.; Berndt ve Ersöz, 2006; Voight ve Henrickson, 2000; Kortanoğlu, 2006: 417 v.d.
[458] Kortanoğlu, 2006: 417- 431.
[459] Fedak, 1990:48.
[460] Haspels, 1971: 81 vd.
[461] Zahle, 1975; 1979: 245-345; Borchhardt, 1975: 95-113; Blakolmer, 1993; Işık, 2005: 107-124.

Dromoslu olarak inşa edilmiş örnekleri de mevcuttur. Odaların tavanı genel olarak düz olarak bırakılmıştır. Lykia- Pisidia sınırında, modern Hasanpaşa köyü yakınlarında bulunan ve İÖ 6. yüzyıla tarihlenen Deliktaş Kaya Mezarı ise bölgede mezar odası tavanının üçgen formda oyulmasıyla Lykia tipi olarak değerlendirilen kaya mezarları içerisinde bilinen tek kaya mezarıdır. Cephe düzenlemesinde uygulanan üçgen alınlık ve mezar odası üçgen örtüsüyle ahşap bir konutun taşa yansıtıldığı bir örnektir. Öte yandan komşu Pisidia ve Orta Lykia tümülüslerinin geleneksel üçgen örtülerinin, bölgenin kaya mezar geleneğinde uygulanmış hali olarak karşımıza çıkmaktadır[462]. Zamanla mimari olarak tanınabilir biçimler kazanan kayaya oyulmuş bu mezarların yanı sıra çevredeki kaya oluşumundan tamamen arındırılmış, yani kayadan koparılarak inşa edilmiş bağımsız mezarlardan oluşmaktadır[463].

Paphlagonia Bölgesi'nde kaya mezar geleneği[464] en erken İÖ 5. yüzyılda bölgenin merkezi konumunda olan Amnias Vadisi'nde (Gökırmak) görülmeye başlamıştır. Helenistik-Roma dönemlerine değin kesintisiz olarak bölgenin engebeli coğrafi koşulları dolayısıyla dağınık halde olsa da güneyini sınırlandıran Kapadokia Bölgesi'ne kadar uzanmaktadır. Mezar odalarının üst örtüsü; düz, üçgen, tonoz biçimli ve Helenistik Dönem'e tarihlenen Anadolu coğrafyasında tüteklikli örtünün uygulandığı bilinen tek kaya mezarı olan Gerdekboğazı Kaya Mezarı başta olmak üzere çeşitli formların uygulandığı ve bölgenin yerel mimari geleneğini yansıtan ahşap konstrüksiyonun hatıllarla bezendiği veya boyama ile verilen çok sayıda mezara ev sahipliği yapmaktadır. İÖ 5. yüzyılın başlarından Roma İmparatorluk Dönemi'ne değin zamanla daha niteliksiz işçilik sergileseler de kesintisiz olarak inşa edilmişlerdir. Tüm örneklerde sütunlu kolonlarının arkasında bir sundurma ve mezar odası/odaları yer almaktadır. Cepheler, çoğu örnekte üçgen bir çatı ile sonlandırılmıştır[465].

Karia kaya mezarları cepheleri genellikle İon düzeninde tasarlanmış olup İÖ 4.-2. yüzyıllarda inşa edilmişlerdir[466]. Mezar odaları tavanları Pisye- Pladasa koinonu[467] ve Bodrum yarımadasında tonoz biçiminde oyulan kaya mezarları mevcuttur [468], Öte yandan

---

[462] Dökü, 2015: 76-78.
[463] Borchhardt 1975; Fedak 1990.
[464] von Gall, 1966; Dökü, 2008: 109.
[465] Fedak, 1990: 53.
[466] Roos, 1972; Roos, 1985; Zahle v.d., 1990:1-110; Roos, 2006. Cephe tasarımı Dor düzenli olarak inşa edilmiş bazı kaya mezarlarından İdyma D4 kaya mezarı için bk. Roos, 2006: Pl.54; Elmalı kaya mezarı için bk. Roos, 2006: Pl.64. Marmaris- Yeşilbelde kaya mezarı için bk. Kaya, 2019:130-147.
[467] Pisye-Pladasa Koinonu; Muğla ili Menteşe ilçesinin kuzeyi, batısı ve güneyde Gökova'yı kapsamaktadır Pisye günümüz Yeşilyurt ve çevresini oluşturmaktadır. Pladasa ise günümüz Sarnıç mahallesinde, Gökova Körfezi'nin kıyıya yakın bir konumunda yer almaktadır. Epigrafik kaynaklarda Pisye- Pladasa Koinonu diğer yerleşimleri Londeis (Çiftlikköy), Leukoideis (Çırpı), Koloneis (Yeniköy) olarak geçmektedir bk. Çörtük ve Gümüş, 2019: 31-55.
[468] Pisye-Pladasa Koinon Koloneis yerleşimi Daşbaşı ve Ayvacı kaya mezarları için bk. Çörtük, 2020: 359 v.d. Fig.16-17. Bodrum yarımadası tonoz örtülü kaya mezarları için bk. Carstens, 2004: 49-67 Fig. 9, 16.

Labraunda- Hacıimamlar, Milas- Hıdırlık, Ceramus antik kenti, modern Ula, Akkaya ve Yenice'de saptanan birçok kaya mezarının iç oda tavanı tonoz formunda oyulmuştur[469]. Bu örnekler dışında tavanlar genellikle düz bırakılmıştır. Ayrıca Bodrum yarımadası Yalıkavak'ta birbirine merdivenle bağlanmış iki kaya mezardan güney duvara oyulmuş olan mezarın üst örtüsü 1,29 m genişliğinde ve 2,17 m yüksekliğinde üçgen formlu olarak oyulmuştur[470].

Lydia kaya mezarları[471] İÖ 4. ve 3. yüzyıllara tarihlenmekte, bazı örnekleri dromoslu ve basamaklı olmakla beraber tavanları düz bırakılmıştır. Lydia Bölgesi Soma çevresinde bulunan birkaç kaya mezarı üçgen çatı konstrüksiyonu ile örtülmüştür[472]. Bu nedenle, Soma nekropolünü sınıflandırmasında, başka bir kültürel alana odaklanılmış ve buradaki kaya mezarlarıyla Soma tümülüsü arasında benzerlik kurularak alanın yerel mimari geleneği açıklanmaya çalışılmıştır[473]. Bu mezarların birçoğunun detaylı işçilikle vurgulanan dış cephelerine karşın iç odaların küçük olduğu ve kabaca yapıldığı bazı mezarlar da günümüze ulaşmıştır. İonia Bölgesi İÖ 4. yüzyıldan- 1. yüzyıla değin inşa edilen kaya mezarları tavanları genel olarak düz bırakılmıştır. Bunun dışında Phokaia yakınlarındaki üç mezardan oluşan bir grup mezar, cephe tasarımlarıyla Phrygia kaya mezarlarını andırır bir biçimdedir. Troas Bölgesi kaya mezarları ise İÖ 3.-1. yüzyıllarda inşa edilmiştir ve genel olarak düz damlıdır.

Pisidia Bölgesi kaya mezarları[474] tarihsel olarak İÖ 3. yüzyıldan İS 2. yüzyıla kadar inşa edilmişlerdir. Bölgenin kuzeyinde konumlandırılmış kaya mezarlarında Phrygia, Lykia ve Karia tipi benzerliklerin uygulandığı ve çoğunluğunun Helenistik Dönem'e tarihlendiği bilinmektedir[475]. Mezar odalarında genellikle düz bırakılan damların yanında, Aydoğmuş, Kaplanlı, Çukuröreni ve Phrygia- Pisidia sınırında bulunan Keçiborlu ilçesinde yer alan bir kaya mezarının iç düzenlemesinde üçgen örtünün ve ahşap yapısallığın uygulandığı örnekler mevcuttur[476].

Pamphylia Bölgesi kaya mezarları[477] İÖ 2. yüzyıldan İS 2. yüzyıla değin uzanan

---

[469] Roos, 2006: 9-12, 23, 34, 44, Pl.33, Pl.39, Pl.41.4, Pl.52.1.
[470] Carstens, 2004: 62 Fig.15.
[471] Roosevelt, 2009.
[472] Kasper, 1970: 82.
[473] İl, 2009: 712-720.
[474] Lanckoronski, 1892: Fig. 22; Belke ve Mersich, 1990; Özsait ve Özsait, 2008: 597-605; Dökü, 2011: 127-158; Mitchell ve Vandeput, 2013; Berber, 2015: 297-314.
[475] Lykia- Pisidia sınırında bulunan Termessos Alkastes kaya mezarı üzerinde kalkan betimi olan lahit görünümlü cephe tasarımıyla farklı bir karakter sergilemektedir bk. Pekridou, 1986; Fedak, 1990; Işık, 2015: 187-205 Res. 39.
[476] Yılmaz, 2007: 155; Berber, 2015: 297-314.
[477] Çevik, 2003b: 97-116; İşler ve Tekoğlu, 2021: 43-59.

süreçte, derinleştirilmiş kaya yüzeyine açılan cepheleriyle çok katlı olarak inşa edilmiş olup mezar odaları üst örtüleri düz bırakılmıştır.

Kilikia Bölgesi kaya mezarları[478] Helenistik Dönem'den İS 3. yüzyıla kadar inşa edilmiş olmalarının yanı sıra bazı mezarlara kazınmış haç sembollerinden anlaşıldığı kadarıyla Geç Antik Dönem'de de kullanılmışlardır. Dağlık Kilikia'da farklı tipoloji sergileyen kaya mezarları içerisinde, önünde kare planlı küçük bir sundurma alanı olan mezar odalarıyla Kanytellis, Diokaesareia ve Olba nekropolisindeki kaya mezarı örnekleri bölgenin karakterini yansıtan başlıca örnekleri sunmaktadır[479]. Erken örneklerinde yalın cepheli olarak inşa edilmiş ve geç dönemlere doğru tapınak cepheli olarak çeşitlenmiş kaya mezarlarının mezar odaları, üç klineli olarak düzenlenmiştir. Mezar odaları üst örtüleri çeşitli tipoloji sergilememekle beraber genelde düz bırakılmıştır. Mezarların cephe düzenlemelerinde ve mezar odalarında ahşap yapısallığa rastlanılmamaktadır[480]. Kanytellis'in batısında yer alan Çanakçı nekropolü Roma Dönemi'ne tarihlenen kaya mezarlarının, kapıları boyutları farklılık gösteren kareye yakın planlı mezar odasının ortasına açılmaktadır. Mezar odaları boyutları 1,30-3,50 x 1,70-4,25 m ölçülerinde ve 1-2 m yüksekliğinde değişmektedir. Mezar odaları damları düz ya da hafif tonoz formundadır[481].

Kapadokia Bölgesi kaya mezarları İÖ 1. yüzyılın son çeyreğinde Kilikia bölgesi ile yaşanan ortak kültürel gelişmeler dolayısıyla gerek iç mekân düzenlemeleri gerekse de cephe mimarisi açısından benzerlikler göstermektedir[482]. Mezarlara anıtsallık katan unsurlar yalnızca cephe mimarisinde izlenirken mezar odaları genellikle sade bir şekilde düzenlenmiştir[483]. Günümüze ulaşan bu mezarların odalarının tavanları genel anlamda düz bir şekilde bırakılmıştır.

Strabon ve Plinius'un Kilikia Tracheia'sının bir alt bölgesi olarak tanımladığı günümüzde modern araştırmacıların işaret ettiği üzere Mersin ile Antalya körfezi arasında kalan dağlık Taşeli Platosu'nda yer alan İsaura Bölgesi kaya mezarları[484] çoğu araştırmada Dağlık Kilikia Bölgesi kaya mezarları kapsamına alınsa da bu örneklerden oldukça farklı düzenlemelere ve geleneklere sahiptir. Tekli ve ikili veya üçlü gruplar halinde bölgeye dağılan kaya mezarlarının inşası İS 1.-3. yüzyıllara tarihlenmektedir. Cephe ve mezar odası

[478] Machatschek, 1974: 251-261; Söğüt, 1991; Er Scarborough, 1998: 77-85; Söğüt, 2005: 97-110; Durukan, 2005: 107-126; Akçay, 2014: 79-94; Er Scarborough, 2017.
[479] Aydınoğlu, 2012: 143.
[480] Doğanay, 2009; Baysal ve Elton, 2014: 181-201.
[481] Aydınoğlu, 2012: 142-143 Res. 24c-h.
[482] Thierry, 1977: 104-113; Spanu, 2000: 169, 177; Scnhneider Equini, 1994: 430; Scnhneider Equini v.d., 1997; 152.
[483] Durukan, 2012: 23.
[484] Er Scarborough, 1991: 136, 149; Doğanay, 2009; Baysal ve Elton, 2014: 175-208; Er Scarborough, 2017.

düzenlemelerinde belirli bir standarda sahip olmayan, ulaşımı kolay kayalıklara açılmışlardır ve üst örtüleri düz bırakılmışlardır.

Kaya mezarları inşası, öncelikle belirli seviyelerde çalışmak için geçici iskeleler kurulmasıyla başlamaktadır. Bazı kaya mezarlarında, yapı iskelesini destekleyen kare formlu deliklerin varlığı bunu desteklemektedir. Öte yandan kaya mezarlarının tamamlanmamış cephelerinden anlaşıldığı kadarıyla, duvar ustalarının bir sonraki alt seviyeye inmeden önce çalışmış oldukları bölümü tamamlamış oldukları düşünülmektedir. Kaya yüzeyinin işlenmesi ve yerinin hazırlanması için, iki ucu sivri ya da bir ucunda spatulaya benzer bir işlevi olan kazma, uzun ve dar demir aletler kullanılmıştır. Kullanılan bu aletler kaya yüzeylerinin hem daha kaba hem de daha ince işlenmesine göre değişmektedir. Öte yandan çeşitli boyutlarda çekiçler, yüzeyin kavisli veya düz olmasında önemli bir rol oynamıştır. Sivri, düz, kavisli ve dişli keskiler genellikle son aşamada kabartmaları veya diğer mimari süslemeleri kesmek için kullanılmıştır. Kaya mezarlarında son olarak yarı pürüzsüz yüzeylere boya uygulandığı bilinmektedir. Daha ince ayrıntıların işlenmesi için, muhtemelen duvar ustalarından başka bir grubun çalışmış olduğu düşünülmekle beraber P. Roos, Kaunos mezarlarıyla ilgili çalışmasında birkaç mezarda ve farklı amaçlarla kaplama, kalıplama ve sabitleme işlemleri için alçı kullanıldığına dikkat çekmiştir[485].

Sonuç olarak incelenen kültürel bölgeler ışığında Anadolu kaya mezar mimarisi geleneğinde mezar odası damlarının düz, üçgen ve tonoz formlarında oyulduğu görülmüştür. Düz damlar hemen hemen tüm kültürel bölgelerde oluşturulmuş kaya mezarlarda; üçgen formlu damlar Phrygia, Paplagonia, Lydia'da ve Phrygia- Pisidia sınırında yer alan kaya mezarlarında uygulanmıştır. Tonoz örtü, Urartu kaya mezarları içerisinde tek bir örnekle temsil edilmiş olmasına karşın Phrygia kaya mezarlarında yoğunlukla uygulanmıştır. Tüteklikli örtü formunun ise Paplagonia- Gerdekboğazı kaya mezarı haricinde Anadolu kaya mezarları içerisinde bilinen başka bir örneği bulunmamaktadır. Ahşap taklidi yapısallığın izlendiği kaya mezarları ise bulundukları kültürel bölgeler, cephe veya mezar iç odaları ışığında aşağıda verilen Tablo 3.2'de gösterilmektedir.

[485] Roos, 1972; 1974; Fedak, 1990: 46; Kuban, 2002: 1-51.

AHŞAP TAKLİDİ YAPISALLIK	CEPHE	MEZAR ODASI
Urartu		√
Phrygia	√	√
Lykia	√	√
Paflagonia	√	√
Karia	√	
Pisidia[486]	√	√

Tablo 3. 2. Anadolu kaya mezarlarında uygulanan ahşap taklidi yapısallık.

Anadolu mezar mimarisinde önemli bir yeri olan tümülüs geleneğinin, en erken örnekleri Karia Bölgesi'nde Geometrik Dönem'e uzanmaktadır. Roma Dönemi'ne değin, Karia, Lykia, İonia, Aiolis ve Troas; kuzeyde Bithynia ve Paphlagonia, doğuda Kapadokia bölgelerine yoğun bir biçimde yayılmıştır. Anadolu'da Pers hakimiyeti öncesinde yöneticilerin tekelinde yalnızca Gordion ve Sardes nekropolleriyle sınırlı olan bu gömü geleneği zamanla Anadolu'nun seçkinlerine ve alt elitlerine de kendi statülerini ifade edebilme fırsatı sunmuştur[487]. Dış görünüşleriyle toprak üstü mezar anıtlarında olduğu kadar özel mesaj taşımayan ancak mezar yapısallığı ve iç donanımlarında geniş ve detaylı bir anlatıma sahip olmuştur[488].

Trakya Bölgesi başta olmak üzere Kuzey Anadolu'da Helenistik dönem boyunca anıtsal mezar mimarisinin en yaygın biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır[489]. Anadolu'da Helenistik ve özellikle Roma döneminde Pergamon ve Hierapolis kentleri ile Troas Bölgesi'nde yoğun olarak inşa edilmişlerdir[490]. Bölgesel ve kronolojik olarak geniş ölçüde temsilin var olması dolayısıyla, üst örtü form, teknik ve malzeme açısından da çok çeşitli örnekler sunmaktadır.

Bölgesel değerlendirmeye ışık tutan önemli bir mezar türü olan tümülüslerin, öncelikle Batı Anadolu'nun iç kesimlerinde ve İç Anadolu'nun yüksek platosunda yani Phryg ve Lydia kültürlerinde, İÖ 9. ve 5. yüzyıllar arasındaki dönemi kapsayan geniş bir tarih aralığında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Phrygia'daki tümülüs mezar geleneğinin, İÖ 9. yüzyılın sonlarında ve 8. yüzyılın başlarında başlamış ve İÖ 6. yüzyıla kadar devam ettiği görülmektedir.

---

[486] Pisidia Bölgesi güneyi ve güneybatısında konumlanan Asarbaşı yerleşimi kaya mezarları, cephe ve iç odalarda yerel ahşap mimari ögelerini taklit eden unsurlar taşımaktadır bk. Dökü 2011: 137 vd.
[487] Dulun, 2019: 6.
[488] Fedak, 1990: 56-64.
[489] Trakya topraklarında 15.000 kadar tümülüsün olduğu ve çoğunun Helenistik döneme tarihlendiği konusunda bk. Fedak, 1990: 165-168.
[490] İl, 2009: 19-21 v.d.

Phrygia mezar mimarisinde özel bir yeri olan tümülüslerin, Gordion merkez olmak üzere söz konusu bölgeye yayılmış olduğu görülmektedir. Özellikle yönetici ve elit mezarları olduğu bilinen, yapım teknikleri ve kullanılan malzemeler açısından bölge ve kültüre özgü birçok unsuru barındıran Phryg tümülüsleri, genel anlamda ahşaptan yapılmış ince işçilikli bir mezar odası, bu yapısallık üzerinde ve etrafında geniş bir alanı kaplayan toprak bir höyükten oluşmaktadır[491]. Ahşap mezar odaları ile ilgili bölümde daha detaylı değerlendirilecek olan bu mezarların, mezar odaları üst örtüleri düz ve İç Anadolu Bölgesi yerel mimari unsuru üçgen örtü formlarıyla karşımıza çıkmaktadır.

Lydia Bölgesi tümülüs geleneği ise, Lydialıların İÖ 7. yüzyılda Gyges ve daha sonra Alyattes liderliğinde Phrygia'yı ele geçirdiği dönemlere denk gelmektedir. Lydia tümülüs mimarisi, olasılıkla Phrygia tümülüslerinin anıtsallığı ve mimarisi taklit edilerek, bölgeye özgü yerel ve kültürel geleneklerle yeniden yorumlamışlardır. Lydia kültüründe, ahşap mezar odasının yerini alan kireçtaşı, Phrygia tümülüslerinde olmayan dromos, sembolik veya işlevsel kapılar ve özellikle düz örtü formuyla bölgesel ve kültürel kimliğini ortaya koymuştur. Yapım tarihleri İÖ 585 ile 560 yılları arasında özellikle Sardes antik kenti yakınları Bintepeler'de yoğunlaşan Lydia tümülüsleri, Batı Anadolu tümülüs geleneğine birçok yeni unsur kazandırmıştır. Toplumun aristokratları arasında bir anlamda rekabet yöntemi olduğu bilinen Lydia tümülüsleri düz örtünün yanı sıra üçgen ve bindirme tekniği tonoz formlarıyla da karşımıza çıkmaktadır. Genellikle yüksek, tepelerden, yamaç veya nehirlere yakın bir şekilde konumlandırılmışlardır. Birçok Lydia tümülüsü ön oda ve mezar odasının düz tavanları, nemi ortadan kaldırmak adına ince bir kül ve odun kömürü tabakası ile kaplanmıştır. Öte yandan dromos, ön oda, simgesel ve işlevsel kapılar, taş klineler gibi mimari düzenlemeleriyle büyük çeşitlilik gösteren bu mezarlar anıtsallık, güç ve otorite kavramlarını tam anlamıyla karşılamaktadır[492].

Lykia'da tümülüs mezarlar, baskın diğer mezar tipolojilerine kıyasla İÖ 8. ve 6. yüzyıllar arasındaki dönemde, esas olarak Orta Lykia'da dikdörtgen planlı bir mezar odası, kısa bir dromos ve yapıyı çevreleyen bir krepis duvarı ile inşa edilmiştir. Lykia'nın Elmalı Platosu çevresinde ve kıyı bölgelerinde yer alan iki tümülüs grubu, mimari özellikleri bakımından birbiriyle farklılık göstermektedir. Orta Lykia- Elmalı platosunda yer alan İÖ 7-6. yüzyıllara tarihlenen Bayındır Köyü- Bayındır tümülüsleri ile İÖ 5. yüzyıl ve sonrasına tarihlenen Elmalı- Milyas tümülüsleri, Phrygia ve Lydia tümülüslerinin üst örtü formları ve

[491] Roosevelt, 2003: 123; Liebhart ve Brixhe, 2010: 268.
[492] Muscarella, 1969: 5-25; Roosevelt, 2006: 61-76.Roosevelt, 2009; Luke ve Roosevelt, 2016: 407-28; Dulun, 2019: 6.

yapı malzemeleri yanında, yerel ve bölgesel gelenekleri de yansıtması açısından dikkate değerdir. Bu unsurlar dışında kapıların muhtemelen çıkıntılı lentolarla çerçevelenmesi yerel mimari geleneklere dayanmaktadır. Mellink, Elmalı platosu kültürünü bu sebeple "kısmen Lykia kısmen yayla kültürü" olarak tanımlamaktadır[493]. Elmalı ve çevresinde inşa edilen tümülüsler çoğu araştırmacı tarafından Phryg- Lydia mimari geleneğini takip ederken, taş dolgu tümülüsler yerli olarak kabul edilmektadir[494]. Taş dolgu tümülüsler ise Karia Bölgesi 'Gökçeler/Kaplan Dağ Grubu' olarak adlandırılan tümülüslerle paralel bir biçimde toprak yerine moloz taşlarla inşa edilmişler[495]. Mezar odaları düz veya bindirme tekniğinde tonozla örtülüdür. Dış örtüleri konik veya kubbe formunda kapatılmıştır. Elmalı ve çevresinde görülen üçgen örtü ve ahşap taklidi unsurlar bu tümülüslerde uygulanmamıştır. Özellikle Phellos'ta bulunan bu mezarlar Zahle tarafından, A ve B olmak üzere iki farklı tipe ayrılmıştır. Yaklaşık 20 m çapında olan Tip A, farklı boyutlarda taş bloklardan yapılmış bir çevre duvarına sahiptir. B Tipi ise A tümülüslerinden oldukça küçük olmakla beraber yaklaşık 7 ile 11 m arasında bir çapa sahiptir[496]. Her iki tip, tek sıralı büyük taşlardan oluşturulmuş krepisli olarak inşa edilmişlerdir. Mezar odasının taş blokları yalnızca odanın görünen tarafında düzleştirilmiş, odanın üst örtüsü konik kubbe formunda kapatılmıştır. A tipi tümülüslerin üzeri toprak dolgusuyla kapatılırken, B tipi tümülüslerin, Karia Bölgesi Pedesa kentinde yer alan Gebe Kilise mezarıyla benzer bir şekilde taş dolgulu olarak kapatıldığı görülmektedir[497]. A tipi tümülüsler, tipolojik olarak Karia Gökçeler/ Kaplan Dağ mezarlarıyla çağdaş olarak kabul edilmektedir. Zahle A tipi tümülüsler için İÖ 9.-8. ile 6. yüzyıl arasında bir tarih önerirken, B tipi tümülüsler için bundan daha geç bir tarih önerilmektedir. A tipi tümülüslere kıyasla tipolojik olarak daha gelişmiş oldukları ifade edilmektedir[498].

Yapımına İÖ 7.-6. yüzyıllarda başlanan ve Helenistik Dönem'e kadar devam ettiği bilinen Karia Bölgesi tümülüsleri, özellikle Bodrum yarımadası ile Marsyas ve Harpassos

[493] Hülden, 2006: 109-110, 129, 266.

[494] Hülden, 2011: 504. Ayrıca Phryg- Lidya Tümülüslerinde görülen bazı mimari unsurlarla kurulan paralellikler dışında, K. Dörtlük Bayındır tümülüslerini, ele geçen mezar buluntularından yola çıkarak Phryg mezarları olarak tanımlamış ve mezar sahibinin Phryg kimliği üzerinde durmuştur bk. Dörtlük, 1988. E. Dökü- İ. Baytak ise Karabayır Taş Yığma Tümülüsleri Işığında Demir Çağı'nda Milyas ve Kabalis ilişkilerini inceledikleri yayınlarında; Lykia'nın bu bölgesinde aynı döneme tarihlenen başka tümülüslerin de var olduğunu ve salt mimari ögelerin kronolojik ve kültürel analojiye imkan vermediğini belirtmektedir bk. Dökü ve Baytak: 14. Öte yandan Hülden bazı mimari yapı ögelerini yerel Lykia unsurlarına bağlamaktadır bk. Hülden, 2006: 109-110. Eckert ise Phrygia Bölgesi'nde İÖ 7. yüzyıl dolaylarında yaşanan Kimmer istilasına dikkat çekerek, Phrygia'dan göç eden bazı seçkinlerin gömü geleneklerini burada sürdürmüş olabileceklerini vurgulamaktadır bk. Eckert, 1998: 3.1.1.3; İl, 2009: 510-512.

[495] Hülden, 2006: 129- 135, 263-265; Hülden, 2011: 496- 507; Hülden, 2016: 377.

[496] Hülden, 2006: 117.

[497] Phellos B tipi tümülüsün rekonstrüksiyonundan görüleceği üzere Gebe Kilise mezarının tipik bir benzeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Phellos B mezarı daha kısa bir dromosa sahiptir ve kubbe örtü Gebe Kilise mezarına kıyasla daha konik ve yassı bir tipoloji sergilemektedir bk. Carstens, 2008: 90 Fig.37.

[498] Carstens, 2008: 89-90; Hülden, 2006: 111 Lev. 68,1, Lev. 43,4; Hülden, 2011: 495-514.

arasında uzanan bölgede yoğunlaşmıştır. Tümülüsler, bölgede özellikle Hekatomnid egemenliğine kadar oldukça yaygın bir mezar formu olarak karşımıza çıkmaktadır[499]. Bununla birlikte söz konusu iki bölge için bazı yapısal farklar mevcuttur. Bodrum yarımadasında özellikle "Leleg Tümülüsleri" olarak adlandırılan grup, bir dromos ve tek dikdörtgen veya kare planlı bir mezar odasıyla inşa edilmiş üst örtüsü bindirme tekniğinde tonoz veya Gebe Kilise Mezarı gibi tekil bir örnekle temsil edilen piramidal formlu üst örtü ile kapatılmıştır. Bu mezar yapısı, konik ya da kubbe formunda bir taş dolguyla kaplanmıştır. Tüm yapı daha sonra aşağıda taş kaidelerle çerçevelenmiştir. Coğrafi olarak Marsyas ve Harpassos arasında kalan, Lydia sınırında yer alan tümülüsler ise genel olarak dromoslu, ön oda ve tekil bir mezar odasından oluşmaktadır. Bölgedeki Lydia varlığı ile ilişkilendirilen bu tümülüsler İÖ 6. yüzyıl sonu-erken 5. yüzyıla tarihlenmektedir[500]. Lydia tümülüslerinde görülen ince kesme taş işçiliği bu tümülüslerde de uygulanmıştır. Odanın tavanları çoğunlukla düz bir biçimde inşa edilmiştir. Lydia tümülüslerinde boya veya kabartmalarla verilen ahşap konstrüksiyon, Lyki'da taş kirişlerle canlandırılmıştır. Bu çekirdek yapı, yukarıdan bir toprak höyük ile kapatılarak bazı durumlarda krepisle çevrili olarak inşa edilimiştir. Nadir olarak da tepelerin üzerine yerleştirilmiştir.

İonia'da tümülüs geleneği büyük ölçüde Karia ve Lydia Bölgesi tümülüsleriyle benzerlik taşımaktadır. Geçmişi Geometrik Dönem'e kadar uzanan İonia Bölgesi'nde özellikle Smyrna çevresinde yoğunlaşan tümülüsler, İÖ 7. yüzyıl sonu ile 4. yüzyıl arasına tarihlenmektedir.

Paplagonia tümülüs geleneği İÖ 5. yüzyıl ile Roma İmparatorluk Dönemi arasında plan ve üst örtü tipolojileri ve teknikleriyle çok çeşitlilik gösteren mezarlardan oluşmaktadır. Mimari açıdan önemli bir bölümü Trakya ve Bithynia tümülüs geleneği etkileriyle benzerlik taşımaktadır[501]. Düz ve üçgen örtünün yanı sıra bölgede İÖ 3.-2. yüzyıla tarihlenen Yolbaşı Köyü I Tümülüsü üst örtüsüyle bölgede Helenistik Dönem'e tarihlenen bilinen tek konsantrik bindirme teknikle oluşturulmuş kubbe örtülü mezardır. Kilit taşlı teknikle oluşturulan tonoz örtünün özellikle Makedon mezarları tipolojisine uyan dairesel tonoz üst örtünün nitelikli örneklerini sunmaktadır. Bölgede, Anadolu'da bu örtü formunun bir kaya mezarı içerisindeki bilinen tek temsilcisi Gerdekboğazı Kaya Mezarı'nda görülen tüteklikli örtü formunun temsil edildiği tek tümülüs olan, olasılıkla İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Hamaskıranı Tümülüsü **(Kat. No.133)** ile bölgesel değerlendirme kriterlerine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

[499] Carstens, 2009; Konuk, 2013: 101-122; Dulun, 2019: 10-11.
[500] Henry, 2016: 433.
[501] Yıldırım, 2019: 226-243; Yıldırım, 2021: 107-164.

Aiolis, Mysia ve Troas Bölgeleri tümülüsleri, inşasına İÖ 6. yüzyılda başlanmış, büyük ölçüde krepisli olarak tasarlanmış, dromos, ön oda/odalar ve asıl mezar odasından oluşan kompleksler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Helenistik Dönem'e tarihlenen Pergamon ve çevresinde yoğunlaşan tümülüsler, Makedon mezarlarıyla paralellik gösteren birçok mimari unsuru içermektedir. Anadolu mezar mimarisinde kilit taşlı tonoz formunun en erken temsilcileri olan bu mezarların inşaası Roma Dönemi'ne kadar devam etmiştir.

Bithynia tümülüsleri, yapımına İÖ 5. yüzyılda başlanmış olup İS 3. yüzyıla kadar inşa edilmişlerdir. Üst örtü sistemleri form ve tekniklerinin yoğun çeşitlilik gösterdiği bu mezarlar, kubbe, düz, üçgen, tonoz ve tüteklikli formların ve inşa tekniklerinin birçoğunun görüldüğü ve bölgesel kritiğe en fazla ışık tutan gruptur. Phrygia, Mysia, Galatia Bölgeleri tümülüs geleneğinin yanı sıra İÖ 4. yüzyıl itibariyle özellikle Trakya tümülüsleri ve Makedon mezar mimarisi etkilerini yoğun bir biçimde yansıtmaktadır.

Çoğu araştırmacı tarafından, Trakya Bölgesi tümülüs geleneği ile yapımı en erken Tunç Çağı'na tarihlenen Balkanlar, Yunanistan ve Ege kıyılarında bulunan tholos ve dolmenlerle ilişki kurulsa da bu mezarların inşasını oluşturan mimari unsurlar oldukça farklı bir karakter sergilemektedir. İÖ 1 binyılın ikinci yarısından itibaren Trakya'da yaygın hale gelen tümülüsler, İÖ 4. yüzyılda Doğu Trakya'da dromoslu veya dromossuz olarak inşa edilmişlerdir. Mezar odaları dikdörtgen veya dairesel planlı olarak tasarlanmıştır. Üst örtüleri tonoz veya kubbe formunda kapatılmıştır. Kilit taşlı teknikle oluşturulan tonoz üst örtülü bu mezarlar, Vize A Tümülüsü dışında İÖ 4. yüzyıla tarihlenmektedir. Vize A tümülüsü (Katalog No 107) bölgede ilerde de değineceğimiz üst örtüsünde tuğla malzeme ve harç ile bağlama tekniğinde oluşturulmuş tonoz örtülü mezar odasıyla tekil bir örnektir. Dairesel planlı ve dromoslu, bir veya iki ön odalı olarak inşa edilen ikinci grup mezar odaları üst örtüleri konsantrik bindirme tekniğiyle oluşturulmuş kubbeli mezarlardır[502]. Genel olarak İÖ 4. yüzyıla tarihlenen bu tümülüsler, Türkiye- Bulgaristan sınırı örneklerine kıyasla kısa ve dikdörtgen dromos ve tek mezar odasıyla farklılık göstermektedir. Türkiye-Bulgaristan Sınırı Mezek Köyü'nde bulunan mezarlar; bir veya iki ön odalı, ön oda kimi zaman kare planlı mezar odaları ise çoğunlukla yuvarlak planlı ve mezar odalarını örten kubbe formu dışında bazılarının ön odasında ilerde değineceğimiz tüteklikli örtü formunun da izlendiği örnekler sunmaktadır.

Sonuç olarak tümülüslerin, Phrygia Bölgesi'nde ahşap işçiliğin en nitelikli örneklerini vererek özellikle Lydia'da mimari ve inşa tekniklerinin yanı sıra dekoratif uygulamalarla da gelişmiş olduğu ve Demir Çağı'ndan Roma Dönemi'ne kadar Anadolu'nun birçok kültürel

[502] Yıldırım, 2016: 365.

bölgesinde hâkim olan bir mezar tipolojisi olduğu görülmektedir. Türkiye Antik Çağ mezar mimarisinde birçok kültürel bölgede yaygın olarak inşa edilen tümülüslerin, ön oda/mezar odaları kubbe, üçgen ve düz formlarda; bindirme, kilit taşlı ve harç ile bağlama tekniği ile oluşturulan tonoz formlarında; çapraz bindirme tekniğinde tüteklikli formda ve semerdam formunda kapatılmıştır. Tümülüsler içinde mezar odasında piramidal formda kapatılan bilinen tek temsil Pedesa Gebe Kilise mezarıdır. Mezar odası üst örtüsünde harç ile bağlama tekniğinde oluşturulmuş bilinen tek örnek Kırklareli Vize A Tümülüsü **(Katalog No 107)** mezar odası üst örtüsünden gelmektedir.

Kaya mezarları ve tümülüslerin yanı sıra örtü formu, teknik ve malzeme açısından nitelikli örnekler sunan toprak üstü mezar anıtlarına da değinmek gerekmektedir. İÖ 6. yüzyılda özellikle Lykia'da, olasılıkla ahşap yapı birimlerinin yerini taşa bırakmasıyla yeni mezar tipleri tanıtılmıştır[503]. Bu bölgede hanedanlar için yapılmış ve şehirlerin merkezinde yer alan en erken form dikme mezarlardır. Araştırmacılar tarafından, Lykia Bölgesi'nde bu anıtsal toprak üstü mezarların oluşturulmasının nedeni, ölünün yüksek bir konumda defnedilmesi ve bölgenin yerel gelenekleri gereği olarak düşünülmektedir. Bununla birlikte ölüyü yüceltmek adına görselliğin vurgulanması düşüncesi bu binaların işlevinden çok tasarımına odaklanılmasını beraberinde getirmiştir[504]. Ksanthos antik kentinde İÖ 550 yıllarına tarihlenen ve buradan diğer Lykia yerleşimlerine yayılmış olduğu öne sürülen dikme mezarlardan sonra, İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Nereidler Anıtı yüksek bir podyum üzerinde yer alan Yunan tapınağı formunu taklit eden mezarların ilk örneği olarak kabul edilmektedir[505]. Helenistik Dönem anıtsal mezar mimarisi içinde ayrı bir yeri olan Nereidler Anıtı, yüksek temeller üzerinde yükselen mezar odasının yerel bir karakter sergilediği Lykia Bölgesi ve özellikle Ksanthos'ta dördüncü yüzyılın başlarında bir yenilik olarak, mezar odasının etrafının bir peristil ile çevrelenmiş, alınlıklara ve buna eşlik eden tüm özelliklere sahip eksiksiz bir İon tapınağının naosu olarak inşa edilmiştir[506]. İÖ 4. Yüzyıl ortalarına tarihlenen Limyra Perikle Heroonu ise, Lykia anıt mezar geleneğinin Pers egemenliğine dair gelişiminin bir örneğidir. Bu mezar formu Karia Bölgesi'nde Halikarnasso Mausoleum ile doruk noktasına

[503] Lykia bölgesi mezarları için Fellows, 'tapınak benzeri formlar/portico in antis' 'çeşitli kulübeler' ve 'kutu benzeri ahırlar' gibi terimler kullanmıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Benndorf Niemann tarafından yapılan sınıflandırmada ise, Lykia Bölgesi mezarları kaya mezarları, lahitler, dikilitaşlar veya sütunlu mezarlar ve Helenleştirilmiş anıtlar olmak üzere dört ana gruba ayrılır. Lykia'nın mimarlık tarihinin diğer tipolojilere kıyasla daha geç tarihlerde lahitler ortaya çıkmıştır. Dikilitaş mezarlar muhtemelen doğu kökenli, benzersiz bir mezar türüdür. Dördüncü ana sınıf, Yunan sanatından etkilenen mezarları içermektedir Fedak, 1990: 16-17.

[504] Fedak, 1990: 17.

[505] Marksteiner, 2002: 278-285.

[506] Dinsmoor, 1908-3-29.

ulaşmıştır[507]. Bu mezar formu İÖ 4. yüzyıl boyunca Lykia Bölgesi'nden Karia'ya; Helenistik Dönem sonrasında da Anadolu'nun hemen hemen tüm kültürel bölgelerine yayılmıştır.

Karia Bölgesi'nde ise Knidos Aslanlı Mezarı **(Kat.no.9)** ve Halikarnassos Mausoleumu **(Kat. No.68)** örnekleri ışığında doruk noktasına ulaştığı görülmektedir. Böylece mezar anıtlarının Helenistik Dönem'de tüm Akdeniz dünyasına yayılmış olduğu ve Roma İmparatorluk zamanlarına kadar kullanılmaya devam etmiş olduğu kabul edilmektedir[508].

3.2. Bölgesel, Kronolojik ve Kültürel Değerlendirme: Form ve Teknik

3.2.1. Kubbe Örtü ve Lineer/Konsantrik Bindirme Tekniği

Kronolojik olarak sınıflandırmaya alınan en erken örtü türü olan bindirme tekniğiyle oluşturulmuş kubbe örtü ve geometrik formları bindirme yoluyla kapatma tekniği çoğu tarih öncesi kültürde tanınmış olmakla beraber, mekân örtülerinde düz örtüyle birlikte uygulanan en erken örtü formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu coğrafyasında, bu örtü formu ve tekniğin mezar mimarisinde uygulandığı bilinen en erken örnekleri İonia, Karia ve Paphlagonia bölgeleri ile temsil edilmektedir. Bahsi geçen üç bölgede de kısa ve dar dromoslu olan yapıların asıl mezar odaları üst örtüleri bindirme tekniğiyle kubbe formunda kapatılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da taş malzeme ile inşa edilmiş bindirme kubbeli bu dairesel mezarların kaynağını Yunanistan ve Girit olarak işaret eden araştırmacıların en önemli çıkış noktası, bu mezar yapıları içerisinde ve çevresinde çok sayıda Miken seramiğinin bulunmuş olmasıdır. Bununla birlikte Kıta Yunanistan ve adalarda uzun bir süre kullanılmış olduğu bilinen tholosların ve özellikle Atreus Hazine Binası gibi günümüze ulaşmış karşılaştırmalı örneklerin varlığı, bu mezarların çoğu araştırmada Miken mezarları ya da Miken etkili mezarlar olarak anılmasına sebep olmuştur. Coğrafi konumu ve kültürel etkileşimler nedeniyle, batıda Minos-Miken kültürleri ile doğuda Hitit İmparatorluğu ile ilişkili olan bu mezarlar doğal olarak Anadolu'ya göçlerle gelmesi yanında yerel formlarla birleştirilerek uygulanmıştır. Girit'in Messera Ovası'nda yaklaşık 4 ila 13 metre çapındaki toprak üstü, üzerinde toprak dolgu bulunmayan kubbeli mezarların[509] Neolitik Dönem'in yuvarlak evleri ile Tunç Çağı'nın dairesel mezarları arasında gelişimsel bir bağlantı sağladığı düşünülmekle beraber bu mezarlar Miken tholoslarından daha erken tarihlidir[510]. Cavanagh ve Laxton, Miken tholoslarının yapısal mekâniği üzerine yaptıkları çalışmada, Girit Tunç Çağı mezarlarının Miken tholosları kubbelerinden farklı olarak çapları 7 metreden büyük olan

[507] Dulun, 2019: 75-76.
[508] Fedak, 1990: 23-25.
[509] Blegen, 1954: 158-162.
[510] Wright, 2009: 13.

mezarların taş malzeme yerine kerpiç ve ahşap kullanılarak örüldüğünü dile getirmişlerdir[511]. Anadolu'da inşa edilen çağdaş örnekler ise, Miken tholos mezarlarında olduğu gibi dromos ve üzeri bindirme kubbeyle kapatılmış dairesel bir mezar odasından oluşmaktadır. Bununla birlikte çapları Miken mezarlarına kıyasla daha küçük olan bu yapılar, girişleri üzerinde bir lento, kubbeyi statik açıdan destekleyen bir konsol ve rahatlatma üçgeni gibi mimari unsurları olan Yunanistan tholos mezarlarından bu doğrultuda ayrılmaktadır. Öte yandan Miken tholoslarında statik kaygılarla ortaya çıkan rampalı dromoslar ve çukur içine inşa edilen mezar odalarına Anadolu'nun dairesel planlı kubbeli mezarlarında rastlanılmamıştır. Cavanagh ve Laxton'a göre, taş malzemeden inşa edilmiş bindirme kubbeli mezarların Tunç Çağı boyunca Akdeniz kültürlerinde farklı yerel unsurlarla birleştirilerek uygulanmıştır[512]. Fedak, Hoddinott'un da belirttiği üzere İÖ 4. yüzyıl Bulgaristan Mezek yöresi bindirme tekniğiyle taş yerine tuğla malzemeyle inşa edilen kubbeli mezarların kaynağının -tam olarak belirlenemese de- Güneydoğu Akdeniz'de aranması gerektiğini, belki de bu mimari unsurların Trakya'ya Greko- Suriyeli zanaatkarlar tarafından taşıdığını vurgulamaktadır[513]. Dolayısıyla Batı Anadolu mezarlarının kökenleri ve gelişimini hem kendi yerel karakteri içinde hem de kültürel etkileşimlerde aramak yerinde olacaktır.

Literatürde sahte kubbe, bindirme kubbe veya örtüyü oluşturan eş merkezli halkalar sebebiyle lineer veya konsantrik bindirme tekniği adıyla adlandırılan bu form, inşa tekniği nedeniyle yükün tamamını zemine radyal olarak aktaramadığı için kilit taşlı teknikle inşa edilen kubbe ya da kemerin yapısal sistemini ve statik işlevini geliştirememektedir[514]. Ancak yine de günümüze ulaşmış somut örneklerden de görüldüğü kadarıyla bazı teknik donanımların akıllıca kullanımı, statik çözümleri de beraberinde getirmiştir.

Eş merkezli halkaların oluşturduğu yatay sıralar kendilerini bağımsız olarak sürdüremiyorlarsa, her biri diğerine yaslanmaya, hareketli yatay her taş sırası için sıkıştırmaya neden olmaktadır ki bu düşünce, sahte kubbe ile sahte kemer formu arasındaki en önemli farkı tanımlamaktadır. Bununla beraber aynı teknikle inşa edilmelerine rağmen kapalı geometrik forma sahip olan kubbe, sıkıştırmayı 360 derece tamamladığı için ve kontrast etkisi yüklerin iletiminde tüm yatay halkaları dahil etme yeteneği ile dirençli sistemin temel prensibini

[511] Girit Messera Ovası Mezarları için bk. Branigan, 1970; Pelon, 1976: 7-72; Pelon, 1990: 107-108. Mesara tipi yapıların, Miken ve Geç Minos tholos mezarlarının (burada Girit'teki dairesel mezarların büyük ölçüde yer üstünde inşa edilmiş olduğu gerçeği kabul edilmektedir) benzer koşulları (yer sarsıntıları, vb.) dikkate alındığında bilinen doksan dokuz Miken mezarından sekizi ve on bir Geç Minos dönemine ait olanlardan beşi hala büyük ölçüde sağlamdır. Ancak, kubbe örtülü Girit mezarlarının hiçbiri günümüze sağlam bir şekilde ulaşmamıştır. Dolayısıyla erken dönem Girit dairesel mezarlarının kubbelerinin taş olmadığı anlaşılmaktadır bk. Cavanagh ve Laxton, 1981: 132.

[512] Cavanagh ve Laxton, 1981:133.

[513] Hoddinott, 1981: 14; Fedak, 1990: 168.

[514] Bk. Cavanagh ve Laxton, 1981: 109-140.

oluşturmaktadır. Yani kubbenin kapalı geometrisine sahip mekânsal şeklinin kemere kıyasla statik açıdan daha sağlam olduğu açıktır. Bu şekilde, her yatay daire sırası formun geometrisi ile iletemediği yükün bir kısmını merkeze radyal olarak aktarmaktadır. Bununla birlikte yapının üzerinde bir toprak katmanı yani höyüğün varlığı blokların kayma riskinin sınırlandırılmasında önemli bir katkı sunmaktadır. Bu toprak katmanının varlığı sayesinde dikey yük yerine düşey yükteki artmaktadır. Höyüğün kubbenin dış katmanı yerine kubbenin paralel taş halkalarının çevresine uyguladığı yanal basınç ile gerçek bir kubbenin statik ve istikrarı sağlanmıştır. Höyüğün yanı sıra Miken tholoslarında kubbenin alt bölümünün kazı çukuruna yerleştirilmesi ve buna ek olarak, küçük taşlar ve kil ile sıkıştırılmış bir dolgunun varlığı, tholos kubbesinin stabilitesini güçlü bir şekilde etkilemiştir. Sayılan tüm bu çözümleri bir arada sunan Miken tholosları ve Atreus Hazine Binası bu nedenlerle özel örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır ve benzer mezarların literatürde bu isimle anılmasına sebep olmuştur[515].

Anadolu coğrafyasında, bu örtü formu ve tekniğin mezar mimarisinde uygulandığı bilinen en erken örnekleri İonia ve Karia bölgeleri ile temsil edilmektedir. En erken Geç Tunç Çağı'na tarihlenen bu mezarların dışında, Paphlagonia'da muhtemelen Geç Tunç Çağı'na ait tekil bir örnek karşımıza çıkmaktadır[516].

Anadolu mezar yapıları Demir Çağı sonrasına tarihlendirilen, bindirme tekniğiyle inşa edilmiş kubbe formunun tez çalışması kapsamında değerlendirilen erken örneklerinden biri Karia Bölgesi, Termera-Asarlık nekropolünde yer alan Newton 5 numaralı mezardır **(Kat. No.1)**. İzodomik duvarları hemen üçüncü sırada iç bükey kıvrılarak, bu noktada başlayan bir korniş üzerinde bindirme kubbe ile örtülmüştür. C. T. Newton tarafından arı kovanı mezar olarak tanımlanmıştır. Alanda daha sonra kazılar yapmış olan Paton- Myres tarafından İÖ 7.-6. yüzyıllara tarihlenmiştir.

Karia Bölgesi'nde Asarlık ve Pedasa'da yoğunlaşmış örnekler içinde en iyi korunmuş olan Gebe Kilise Tümülüsü'dür **(Kat. No.2)**. Anadolu'da taş dolgu tümülüsler içerisinde dıştan kubbe ve mezar odasıyla piramidal formda olması dolayısıyla tekil bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında Anadolu ve Anadolu Trakyası'nda saptanan tümülüsler içinde piramidal örtülü mezar odasına sahip bilinen tek örnektir. Hülden bu yapıyı, dıştan taş dolgulu bindirme kubbe ile kapatılmış ve mezar odasıyla içte piramidal üst örtü formuna sahip Antik Lindos kentinin yakın çevresinde bulunan Kleobulos Mezarı veya Agios Milianos

[515] Wace, 1940: 233-249; Cavanagh ve Laxton, 1981: 109-140; Özgünel, 1983: 697-744; Lazar v.d., 2004: 239-255.
[516] Leonard, 1915: 226-231.

olarak adlandırılan mezarlarla ilişkilendirilmiştir. Gebe Kilise Tümülüsü ile Anadolu topraklarında saptanan en yakın paralellik, Orta Lykia'da yer alan ve Zahle tarafından B tipi olarak adlandırılan tümülüslerle kurulmaktadır. Zahle, Lykia B tümülüsleri için İÖ 6. yüzyıldan geç bir tarih önermektedir. Tek sıralı ve yuvarlak cepheli büyük taşlardan oluşturulmuş olan tümülüslerin taş yığma yapısı, Karia taş dolgulu tümülüslerden bu doğrultuda ayrılmaktadır. Lykia B tipi tümülüslerin mezar odasının taş blokları yalnızca odanın görünen tarafında düzleştirilmiştir ve yapıların üst örtüsü konik kubbe formunda kapatılmıştır. Bununla birlikte tıpkı Gebe Kilise Tümülü'nde olduğu gibi krepis duvarına sahiptir. B tipi tümülüslerin krepis duvarının bir başka mimari öğeyi, belki de Gebe Kilise örneğinde olduğu gibi bir kornişi desteklemiş olabileceği düşünülmektedir[517].

Karia Bölgesi'nden bir başka örnek ise Erken Helenistik Dönem'e tarihlenen Knidos Aslanlı Mezarı **(Kat. No.9)**, dıştan basamaklı piramit formunda bir üst yapıya sahiptir. Mezarın, podyum ve piramidin içinde kalan iç mekânında, çapı 5,3 m olan dairesel ana mezar odasının üst örtüsü, Miken arı kovanı mezarlarında olduğu gibi eş merkezli yatay sıralarla, kademeli olarak tepe noktasına yaklaştırılmak üzere birbirleri üzerinde taşarak, kesitinde yamuk olan büyük dairesel bir levha ile kapatılmıştır. Karia Bölgesi'nden bir diğer örnek dıştan piramidal bir üst örtüsü olan ancak mezar odasının bindirme kubbe ile kapatıldığı İÖ 2. yüzyıla tarihlenen Marmaris Turgut Mezarı'nda **(Kat.No.10)** kare planlı mezar odasının üst örtüsü iri eş merkezli bloklardan oluşmaktadır. Üst üste ve her yatay sırada kademeli bir şekilde oda daraltılıncaya dek konsantrik bindirme tekniğiyle kubbe formunda kapatılmıştır. Söz konusu bu örneklerden yola çıkarak Karia Bölgesi'nde literatürde arı kovanı olarak adlandırılan konsantrik bindirme tekniği ile kubbe formunda kapatılan mezarların, Helenistik Dönem'e kadar uzandığı görülmektedir.

Anadolu Trakyası'nda yer alan ve İÖ 4. yüzyıla tarihlenen kubbeli mezarlar, dromoslu ve yuvarlak planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. Üst örtüleri konsantrik bindirme tekniğiyle oluşturulmuştur. Kısa ve dikdörtgen bir dromosa ve tekil mezar odasına sahip bu yapılar, uzun dromos ve ön odalı Türkiye- Bulgaristan sınırı örneklerinden bu doğrultuda ayrılmaktadır.

Antik Bithynia Bölgesi'nde günümüz Kocaeli İlinin Körfez İlçesine bağlı olan Gebze Köyü mezarlığında bulunmuş olan Kutluca Tümülüsü **(Kat. No.5)**, Mansel'e göre Anadolu topraklarında oluşturulmuş konsantrik bindirme kubbe formlu mezar yapıları içerisinde klasik kubbe formunu tam anlamıyla gördüğümüz bilinen en erken örneklerdendir. Trakya kubbeli mezarlarıyla tipolojik benzerliğinden dolayı İÖ 4. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Kutluca

[517] Hülden, 2011: 495-514.

Tümülüsü ile bölgesel yakınlık ve tipolojik benzerlik gösteren, Daskyleion'da bulunan ve İÖ 5. yüzyıla tarihlenen Çingene Tepe Tümülüsü **(Kat. No.3)** dairesel bir plana sahip olan tekil bir mezar odasından oluşmaktadır. Yapının üst örtüsü korunmamış olmasına rağmen, mezar odasının yuvarlak planı, doğu ve batı duvarlarında iki sıra halinde bulunan in situ blokların eş merkezli yatay sıralar halinde birbirleri üzerinde taşmak suretiyle inşa edilmiş olmaları doğrultusunda yapılan rekonstrüksiyon önerilerine göre bindirme tekniğinde inşa edilmiş kubbe formunda kapatılmış olduğu görülmektedir.

Kapalı geometrik formu ve eş merkezli meridyen sıralardan oluştuğu için çoğu kez yuvarlak planda karşımıza çıkan kubbe örtünün, duvarlar üzerine eklenen payandalarla inşa edilmiş kare planda uygulandığı örnekler de günümüze ulaşmıştır. Bindirmenin yer seviyesinde başladığı birçok Miken mezarları bindirmeli kubbesinin aksine, bu yapılarda duvarın dikey yüzü bindirmenin yaylanmasından açıkça ayrılmıştır. Odanın boyutlarına bağlı olarak alttan belirli bir sıra ile başlayan ve odanın köşelerine köşegen olarak yerleştirilmiş bloklar, böylece her bir sıra tam bir daire oluşana dek aşağıdakiyle hafifçe örtüşmektedir. Son diziler tepede konik bir çatı oluşturmak için içe doğru bindirilmektedir. Bu teknik sayesinde kare bir mekân planı üzerine dairesel bir kubbe kurma sorunu ustaca çözülmüştür[518]. Helenistik Dönem Marmaris Turgut Mezarı **(Kat. No.10)** ve Roma Dönemi'ne tarihlenen İasos Baldakhin Mezarı örneklerinde kubbe formu kare plan üzerini kapatmaktadır. İnşa edildiği dönem olan Roma Dönemi'nde Anadolu'nun tüm kültürel bölgelerinde kilit taşlı tonoz formunun yaygın olmasına karşın, Karia Bölgesi İasos kentinde yer alan baldakhin formlu mezarın **(Kat. No.11)** kare planlı asıl mezar odası üst örtüsü pandantifler tarafından taşınan kubbe ile kapatılmıştır.

Öte yandan antik Mylasa ve Keramos arasında modern Karacahisar Köyü'nün doğusunda yer alan Hydiasos'ta Roma Dönemi'ne tarihlenen kubbeli mezarları ve İasos Baldakhin Mezarı inşaasında yerel moloz taş, ince kum, çakıl ve kireç harç kullanılmıştır. Kare plan üzerinin harç ile bağlama tekniğinde kubbe ile kapatılmış bir diğer Roma Dönemi örneği, Anemurium nekropolünde yer alan baldakhin mezarın podyumunda yer alan asıl mezar odası **(Kat. No.118)**, İasos örneğine paralel bir şekilde harç ile bağlama tekniğinde inşa edilmiştir.

[518] Duvarın son birkaç sırasını parantez içine alınması ve çatı levhalarını daha dar açıklık boyunca döşenmesiyle oluşturulan bu teknik, bazıları Geometrik Dönem'de inşa edilmiş Girit Praesos'taki mezarlarda uygulanmıştır. Bu mezarda kubbe örtü, pandantifleri andıran köşe çözümlerine sahiptir bk. Fedak, 1990: 169.

3.2.2. Düz ve Üçgen Örtü

Geleneksel ahşap mimarinin taş mimariye yansıtılma olgusunda en genel örtü formu olan düz ve üçgen örtüler, Anadolu mimarisinde köklü bir geçmişe sahiptir**.** Anadolu'da mimarinin gerçek anlamda başladığı Neolitik Dönem'den günümüze kadar iklim ve yerel yapı malzemesinin etkileriyle sivil yapılar başta olmak üzere yerel ahşap konstrüksiyon ögelerinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu mezar tiplerinden kaya mezarlarında ana kayanın düz bir şekilde bırakılması şeklinde uygulanan yalın düz tavanlar, Anadolu'nun tüm kültürel bölgeleri kaya mezar mimarisinde yaygındır. Blok örgü mezarlar içerisinde Lydia tümülüslerinde ise yöresel bir mimari gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Dromoslu mezarlarda yaygın olarak ön oda veya mezar odalarında uygulanırken, dromoslarda nadir olarak uygulanmıştır[519].

Üçgen örtü ise, ahşap mimaride en basit tekniğiyle**,** iki ön duvarın üzerinde bulunan destekleyici kirişler ve kimi zaman odanın ortasından geçen orta bir kiriş üzerine eklenen dört ahşap kirişin üst üste istiflenmesi, üste doğru uzunluklarının azalması ve böylece üçgen formunu almasıyla oluşturulmuştur.

Düz ve üçgen örtülerin iklim ve yerel malzemelere göre çeşitlenen, sivil ve daha çok ahşap yapısallığın taşa yansıtıldığı formlar olduğu, günümüze ulaşan birçok mezar yapısıyla desteklenmektedir. Ancak burada bahsetmemiz gereken en belirgin ve erken mezarlar Lykia Bölgesi'nde tahıl ambarlarından veya başka bir tür yerli ahşap binadan türetilmiş olduğu kabul edilen literatürde "Ev Tipi" olarak bilinen mezarlardır[520]. Üst yapıları, ahşap bir yapının çıkıntı yapan kütük uçlarının ve genellikle daha dar ön ve arka uçlarla sınırlı olan girintili panellerin taklidinin tamamen taşa yansıtılmasıyla inşa edilmiştir. Ksanthos antik kenti G Heroon'u **(Kat. No.28)**, kesme taş levhalardan inşa edilmiş ancak yatay örtülü bir yapının taklididir. Ksantos kentinden H ve F olarak bilinen diğer yapılardan H Heroon'u, ön cephesi bir dikey ve üç yatay cephe ekseni gösteren kule benzeri yüksek bir yapıdan oluşmaktadır. Yan cepheler üst üste bindirilmiş üç ayrı alana bölünmüş olarak gösterilmiştir. Yapı, iki kademeli bir kaide üzerinde yükselmektedir ve merkezi bir açıklığa sahip üçgen bir çatı ile son bulmaktadır. F Heroon'u ise, iki açık ön cephesi, iki kapalı yan cephesi ve üçgen çatısıyla H Heroon'u ile benzer bir mimari form göstermektedir. G Heroonu'nun aksine cephesi dikey olarak iki alana bölünmüştür[521]. Ksantos G, H ve Heroon'u, çatı örtüleri ve cephe tasarımları farklılıkları gibi birkaç istisna dışında aynı yapısallıkla oluşturulmuştur ve temelde yerel

[519] Varkıvanç, 2006: 190 dpn.37.
[520] Borchhardt, 1993: 33 v.d.; Çevik, 2015: 170-172; Aktaş, 2016: 351 v.d.
[521] Mühlbauer, 2002: 59-61.

mimari geleneği yansıtmaktadır.

Düz örtü yapısallığın başladığı dönemlerden günümüze kadar en yaygın mekân örtüsü olmakla beraber Demir Çağı'ndan Roma Dönemi'ne kadar inşa edilmiş birçok kaya mezarı ve blok örgü mezarda farklı görsel ve tekniklerde karşımıza çıkmıştır. Düz örtü ve üçgen örtüler iklim ve bölgedeki yapı malzemesinin doğal sonucu olarak gelenekselleşen sivil yapılar başta olmak üzere yerel ahşap mimari ögelerinin bir temsili olarak karşımıza çıkmaktadır Üçgen örtü ise, İÖ 8. yüzyıla tarihlenen Phrygia ahşap mezarlarında ve ahşap yapısallığın taş mimariye yansıtılmış mezar mimarisi örneklerinde en yoğun olarak yaslama tekniğinde karşımıza çıkmaktadır. İÖ 6. yüzyıla tarihlenen kireçtaşından yapılan Lydia tümülüslerinde düz örtüde olduğu gibi yöresel bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçgen örtünün özelllikle tümülüs mezarlarda statik önlemlerle düz tavan üzerine inşa edilen bazı örnekleri yine Lydia Bölgesi'nden ve sıklıkla İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Karia Bölgesi tümülüslerinden gelmektedir. Bunun dışında ahşap mimarinin üçgen formlu örtülerde boya ve kabartmalarla yansıtıldığı örnekler Lydia ve Milyas tümülüsleri ve İÖ 5. yüzyıla tarihlenen Paphlagonia kaya mezarlarından bilinmektedir. Üçgen örtünün bindirme tekniğinde oluşturulmuş bir örneği İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Dardanos Tümülüsü **(Kat. No.58)** mezar odasından gelmektedir. Bu mezar aynı zamanda her iki odasında aynı tekniğin farklı formlarda uygulandığı önem arz eden bir örnektir. Öte yandan Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen Denizli Çambaşı Tümülüsü'nde **(Kat. No.77)**, üst örtüsünde, mezar ön odası ve mezar odasından farklı form ve teknik gösteren dromos üst örtüsünde yaslama tekniğinde karşımıza çıkmaktadır.

3.2.3. Tonoz Örtü

3.2.3.1. Düz Bindirme Tekniği

Kemer, iki duvar veya ayağı birbirine bağlayarak kapı ve pencere gibi mimari unsurların üstündeki ağırlığı yan duvarlara veren veya üst örtü gibi açıklıkları kapatan ve üst yapının binaya vereceği basıncı azaltmak amacıyla taş, kerpiç veya ahşap malzeme kullanılarak oluşturulan yay biçiminde mimari donanımdır[522]. Tonoz ise temel formuyla bir dizi kemerin birbirini ardına gelerek oluşturduğu kapalı eğri formdur. Antik mimaride bir açıklığı kapatmanın bir başka yolu olan post-lento adı verilen yatay hatıl ya da kiriş sistemine kıyasla daha geç dönemlerde yaygınlaşmıştır. Ancak kavisli formundan dolayı diğer örtü formlarına göre üst yapının yükünü merkeze aktarmak konusunda uzun vadede daha işlevsel ve yararlıdır.

[522] Hasol, 1998: 247.

Antik dünyanın ilk kemer ve tonoz örnekleri İÖ 3. bine tarihlenen Mısır ve Mezopotamya yapılarında ve çoğunlukla kerpiç veya tuğla malzeme kullanılarak oluşturulmuştur. Bu örnekler daha önce de açıkladığımız üzere kilit taşlı teknikle oluşturulan gerçek tonoz yerine düz bindirme tekniğiyle inşa edilmiştir.

Anadolu coğrafyasında bindirme tekniği ile inşa edilmiş kemer ve tonoz, en erken İÖ 2. bin Hitit mimarisi poterneleri ve yer altı kanallarında tespit edilmiştir. Hattuşa ve Alacahöyük'ten günümüze değin ulaşmış bu yapıların dışında, Anadolu mezar yapısallığında İÖ 2. binden itibaren beri uygulanmaya başlanmıştır. İonia ve Karia Bölgesi tholos mezarlarında konsantrik bindirme tekniğiyle kapatılmış birçok mezar yapısıyla karşılaşılmıştır. Öte yandan bindirme tekniğiyle inşa edilmiş kemer ve tonozun mezar yapısallığında en erken temsilcileri yine Karia Bölgesi'nden gelmektedir. Özellikle Bodrum yarımadası ve Gökçeler Protogemetrik Döneme tarihlenen mezarlarda karşılaşılan bu teknik, yan duvarların eğimli hale getirilmesi ve açıklığın bindirme tekniğiyle daraltılmasıyla uygulanmıştır. Kökeni Hitit mimarisine uzanan, yan duvarların üst örtüye doğru yükseltilirken bloklar karşılıklı olarak içe doğru taşırılıp birbirine yaklaştırılmasıyla oluşturulan sivri kemer formu olarak adlandırılan bu form, aynı zamanda antik mimaride İÖ 2. bin Girit mezarlarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Karia Bölgesi Protogeometrik Dönem mezarları dışında, Asarlık nekropolü İÖ 7. ve 6. yüzyıla tarihlenen mezarlarda, İonia Bölgesi İÖ 6. yüzyıla tarihlenen İzmir Tantalos Mezarı **(Kat. No.64)**, Daskyleion Tepecik Tümülüsü **(Kat. No.65)** ve Kocaresul Tümülüsü **(Kat. No.67)** bindirme tekniğiyle oluşturulmuş sivri kemer formunu karşılayan örneklerdir **(Tab.3.3)**. Dairesel formda oluşturulmuş bindirme tonozun blok örgü tekniğinde inşa edilen mezar yapısallığında ise bilinen en erken örnekleri Urartu mezarlarından gelmektedir. İÖ 8. yüzyıla tarihlenen Altıntepe Mezarı **(Kat. No.63)** dışında, Erken Demir Çağı'na tarihlenen Van-Karagündüz nekropolü mezarlarında kapı açıklıkları ve mezar odaları tavanlarında rastlanılmıştır. Bindirme tekniğinde dairesel formlu tonoz örtü, Anadolu mezar mimarisinde toprak üstü ve tümülüs mezarlarda Arkaik Dönem'den başlamıştır. İÖ 4. yüzyıl dolaylarında ise Batı Anadolu'da yaygın bir form haline gelmiştir. Öte yandan Roma İmparatorluk Dönemi'nde kilit taşlı tekniğin bilinmesine rağmen uygulanmaya devam etmiştir **(Tab.3.3)**.

Bindirme Tonoz	En erken	En geç
Sivri Kemer/Tonoz 	Asarlık Geç Geometrik Mezarları (Newton'un keşfettiği mezarlar)	Kocaresul Tümülüsü- İÖ 5. yüzyıl
Dairesel Tonoz 	Urartu Altıntepe Mezarı- İÖ 8. yüzyıl	Denizli Çambaşı Tümülüsü- İÖ 1.- İS 1. yüzyıl

Tablo 3. 3. Bindirme tekniğiyle inşa edilmiş tonoz örtü formları kronolojisi.

3.2.3.2. Kilit Taşlı Teknik

Kilit taşlı teknikle inşa edilen tonoz formu, radyal derzlere sahip kama taşlı blokların oluşturduğu, bu sayede üst yapının yükünün yan duvarlar aracılığıyla merkeze aktarıldığı ve bir dizi kemerin aynı sırada, birbiri ardına dizilmesi ve birbirine bağlanması ile elde edilen, mekânın üstünün alttan içbükey, yarım daire veya içi boş yarım silindir formunda kapatılmasını sağlayan kapalı koridor şekilli mimari eleman olarak tanımlanmaktadır. Kilit taşlı teknikle oluşturulan kemerin Antik Yakın Doğu mimarisinde en erken kullanımı, Tell Halaf'ta tuğla malzemeyle örülen ve İÖ 9. yüzyıla tarihlenen yapılardan bilinmektedir. Öte yandan taş malzeme kullanılarak inşa edilmiş ilk kilit taşlı kemer, Etrurya Bölgesi'nde İÖ 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bir yapıda tespit edilmiştir[523]. Bu tekniğin bilinen ilk örnekleri daha erkene tarihlense de Yunan dünyasına tanıtılması ve yaygınlaşması, Makedonya'da İÖ 4. yüzyılın sonları ile İÖ 168 arasında inşa edilen mezarlar sayesinde gerçekleşmiştir[524].

Yunan mimarisinde tarihsel ve arkeolojik kanıtların gösterdiği üzere bu tarihlerden daha eski bir dönem hiçbir örnek bulunmadığını ortaya koymaktadır. Araştırmacılar, kilit taşlı kemerin Makedonya'ya İskender'in doğu seferine katılan askeri mühendisler tarafından tanıtılmış olduğu konusunda hemfikirdir. Yatay atkı formundaki lentoya göre daha geniş açıklıkları kapatmaya yarayan ve bindirme tekniğine kıyasla statik açıdan daha ağır yükleri taşımaya elverişli olan bu yeni teknik mezar mimarisinde, özellikle tümülüslerde ve yer altı mezarlarında İÖ 3. yüzyılda oldukça yaygınlaşmıştır[525]. Boyd'a göre, Ege dünyasındaki kilit taşlı kemerin ilk örnekleri mezarlar, kapı açıklıkları, geçitler ve su kanalları ile sınırlı görünmektedir[526]. Anadolu'da ise kilit taşlı teknikle inşa edilen ilk kemer örnekleri Priene doğu sur kapısında, Herakleia ad Latmos'daki sur duvarlarında, Didyma Apollon Tapınağı

[523] Bartoloni ve Cerasuolo, 2012; Dirlik, 2017: 815-846.
[524] Fedak, 1990: 105.
[525] Fedak, 1990: 104-109.
[526] Boyd, 1978: 83-85.

geçitleri ve Assos sur kapılarında karşılaşılmıştır[527]. U. Kelp Pergamon tümülüsleriyle ilgili yapmış olduğu bir çalışmasında, mezar yapılarının kilit taşlı tonoz teknolojisinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasındaki rolünün araştırmalarda yeterince ele alınmadığından söz etmektedir. Konuyla ilgili iki kapsamlı çalışma, 1976 yılında Thomas Boyd ve 1992 yılında Klaus Dornisch tarafından yapılmış ancak bu yayınlarda incelenen yapılar içerisinde kilit taşlı tonozun mezar mimarisindeki erken kullanımı büyük ölçüde hariç tutulmuştur[528]. Yunan mimarisinde kullanılan bu en erken örneklerin mezar yapılarında kullanımıyla tarihsel olarak aynı döneme denk geldiği unutulmamalıdır.

İÖ 4. yüzyılın sonlarında Makedonya mezar mimarisinde sıkça uygulanmaya başlayan kilit taşlı teknikle inşa edilmiş kemer ve tonozlar, geleneksel post-lento sistemine göre sağladığı avantajları tecrübe edildikçe diğer yapılarda da kısa bir sürede alternatif bir örtü sistemi haline gelmiştir. Makedon mezarları, Yunanistan'daki daha basit yapılı ve küçük ölçekli oda mezarlara göre büyük ölçekli bir inşaat projesinin ürünüdür. Mezarların boyutlarından ve içeriğinden anlaşıldığı üzere yüksek makamdaki kişilerle sınırlı olan bu yeni tip, bir veya iki odalı yer altı veya üzeri çoğunlukla toprakla örtülüdür. Kare veya dikdörtgen planlı bir mezar odasına, kimi zaman bir ön oda ile uzun bir dromos ve/veya açık bir cepheden ulaşılmaktadır[529]. Mezarlar kesme taştan ince işçilikli olarak inşa edilmiştir. Sütunlu ve anıtsal cepheleri yanında mezar odalarındaki en önemli unsur kilit taşlı teknikle oluşturulmuş tonozlu üst örtüdür[530]. Mezar odası ve cephe tasarımında renkli alçı süslemelerle figüratif ve bitki betimlemelerine yer verilmiştir. Mezar odası askı işlevi gören tunç çiviler veya boyalı çelenklerle süslenmiştir. Çoğunlukla klineler olmak üzere taştan yapılmış mezar mobilyalarıyla döşenmiştir[531]. İnşası İÖ 4. yüzyılın sonlarından 2. yüzyıla kadar devam eden Makedon mezarları karakteristik özellikleri, Orta Yunanistan mezarları başta olmak üzere birçok mezarda etkisini göstermiştir[532]. Anadolu mezar yapılarında en yakın analoji Pergamon tümülüsleriyle kurulmaktadır[533]. Çoğu araştırmada kilit taşlı teknikle inşa edilen tonoz üst örtü, mezar odasında görülen iç düzenleme veya giriş/sundurma alanı, klineler gibi benzer unsurlardan yola çıkarak bu mezarlar ve çağdaşı birçok mezar Makedon etkili mezarlar olarak

[527] Boyd, 1978: 83-100.
[528] Kelp ve Pirson v.d., 2011: 30-33.
[529] Huguenot, 2008: 66-269.
[530] Boyd, 1978: 83-100.
[531] Huguenot, 2008: 66-269. Makedon mezarları için ayrıca bk. Lehmann, 1980: 527-531; Fredricksmeyer, 1981: 330-334; Borza, 1987: 105-121; Tomlinson, 1987: 305-312; Drougou, 2016: 335-350; D'Angelo, 2021.
[532] Makedon tipi mezarların Orta Yunanistan'dan en güneyde Aigina'ya kadar yayılım gösterdiği ve Peleponnesos'a kadar bölgede yer alan Makedon etkili mezarlar konusunda bk. Huguenot, 2006: 899-913. Helenistik dönemde, Teselya'daki güçlü Makedon varlığına rağmen, Makedon mezarlarına bölgede az sayıda rastlanmış olduğu konusunda bk. Stamatopoulou ve Katakouta, 2020:147-173.
[533] Kelp, 2012; Pirson, 2021: 2510-4713.

anılmaktadır. Ancak mezar odasındaki iç düzenlemeler, taş mobilyalar ve kline, giriş, ön oda veya her ikisinin de bir arada olması gibi özellikler Anadolu mezar mimarisinde daha erkene tarihlenen birçok yapıda karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında Anadolu'da kilit taşlı teknikle oluşturulan kemerin bilinen en örnekleri bu mezarlarla çağdaş olarak kabul edilmektedir. Makedon mezarları ve Pergamon tümülüsleri üst örtülerinde görülen dairesel tonoz formu, Anadolu'da oldukça erken erken yapılarda karşımıza çıkmaktadır[534]. Bu bağlamda Makedon mezarları etkisi adlandırması yerine mimarilerinde görülen benzerlikler ve farklılıkları vurgulamak yerinde olacaktır.

Anadolu mezar mimarisinde kilit taşlı kemerle örtülmüş mezarlara dair en yoğun inşaatın izlendiği Helenistik Dönem'e tarihlenen ve kilit taşlı dairesel tonoz veya literatürde sıklıkla beşik tonoz olarak tanımlanan bu formun en erken ve en yaygın grubunu oluşturan Pergamon tümülüsleri, kare veya dikdörtgen planlı mezar odaları, iç düzenlemeleri ve özellikle vurgulanan kilit taşlı tonoz formundaki üst örtüleriyle Makedon mezarlarıyla ortak özelliklerdir. Makedon mezarları tipolojik özelliklerinden biri olan anıtsal cephelerdeki sütunlu düzenlerin yerine bu tümülüsler çoğunlukla taş veya tuğla krepisle çevrili olarak inşa edilmiştir. Bunun dışında Makedon mezarlarında rastlanılmayan çapraz tonoz formunun erken bir denemesi olarak Pergamon tümülüsleri içinde bir örnekte karşımıza çıkan bu farklı tonoz formunda, beşik tonozu oluşturan radyal blokların her biri aynı seviyede çapraz bir biçimde çakışmaktadır[535]. Helenistik dünyadan miras alınan bu form, Pergamon'da İÖ 2. yüzyılın başlarında her ne kadar tanınsa da Roma mimarisinde sıklıkla uygulanmış ve bir tarihleme kriteri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pergamon tümülüsleri ile en yakın paralellik, Hierapolis'teki tümülüslerin üst örtüleriyle kurulmaktadır. Yapımı İÖ 3.-2. yüzyıllara tarihlenen Phrygia Bölgesi Hierapolis tümülüslerinin mezar odalarının çoğu kilit taşlı teknikle tonoz formunda inşa edilmiştir[536]. Öte yandan gelenekselleşmiş dar dromoslarıyla Trakya, Lydia ve Phrygia bölgesi etkileri taşımaktalardır. Hierapolis genelindeki bazı mezar çeşitlerinin yapımında Lykia bölgesi mezar geleneğinin de etkileri görülmektedir. Schneider Equini, Hierapolis tümülüsleri üzerine yaptığı çalışmasında, inşa tarihleri için İÖ 1. yüzyıl dolaylarını önermektedir[537]. Fedak, şehrin İÖ 2. yüzyılda Attalos hanedanının etkisi altında olduğuna dikkat çekmektedir ve bu

[534] Lidya Tümülüsleri için bk. Muscarella, 1969: 5-25; Dinç, 1996; Roosevelt, 2006: 61-76. Roosevelt, 2009; Luke ve Roosevelt, 2016: 407-28; Dulun, 2019: 43-58.
[535] Fedak, 1990: 167, 451 Fig.243
[536] Durukan, 2012: 44-48.
[537] Scnhneider Equini, 1972.

tümülüslerin yapım tarihini genel olarak İÖ 2. yüzyıl olarak belirtmektedir[538]. Durukan ise, İÖ 3. yüzyıla tarihlenen Hierapolis 159D tümülüsünü işaret ederek kentteki tonozlu mezar odaları olan tümülüslerin inşasını daha erkene çekmektedir[539]. Bunun dışında Miletos nekropolleri içerisinde Kazar Tepe olarak bilinen alanda daha yoğun olarak izlenen kilit taşlı tonoz örtüyle kapatılmış mezarlar, Bithynia ve Paphlagonia'da bulunan bazı tümülüsler Geç Helenistik Dönem sonundan Roma Dönemi'ne değin gerçekleşen inşaalarıyla, bu örtü formu ile yapılan bölgesel değerlendirmenin bir başka grubunu oluşturmaktadır[540].

Yapım tarihi genellikle İÖ 1. yüzyıl ve sonrasına tarihlenen İç Anadolu tümülüsleri Helenistik Dönem yapılarından yapısal olarak birçok uygulamada farklı ve kronolojik olarak en geç grubu oluşturmaktadır. Roma etkilerinin tüm imparatorlukta çok hızlı ilerleme kaydettiği İS 1. yüzyıl itibariyle tonoz üst örtülü mezarlar farklı tip mezarlarda ve farklı tekniklerle Anadolu'nun hemen hemen tüm bölgelerinde yaygınlaşmıştır[541].

3.2.3.3. Harç ile Bağlama ve Döküm Tekniği

Tonoz formu oluşturan düz bindirme ve kilit taşlı tekniğin yanı sıra, her iki teknikte olduğu gibi bir tarihleme kriteri olarak karşımıza çıkan harç ile bağlama tekniği, Anadolu mezar mimarisi üst örtü formlarında İS 1. yüzyıla tarihlenen taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilen mezarlarda yoğunlukla uygulanmıştır. Tonoz formu oluşturan döküm tekniğinde ise, ahşap bir kalıbın üstüne opus caementicium yayılmasıyla ve dolgunun düzensiz taş/tuğla kırıklarını kalıplamasıyla inşa edilmektedir. Kilikia Bölgesi Elaiussa Sebaste ve Kanytellis nekropollerinde kapsamlı araştırmalar yapan araştırmacılara göre İS 2.-3. yüzyıla tarihlenen mezarların dış örtü ve mezar odaları üst örtülerinde opus caamenticium malzeme saptanmıştır[542]. Öte yandan söz konusu bu malzeme, bölge mezarları için bir tarihleme kriteri olmakla beraber İS 3. yüzyıla kadar inşa edilmişlerdir. Kilikia Bölgesi'nde uygulandığı düşünülen bu malzeme Roma örnekleriyle yakın olsa da[543] söz konusu yapıların döküm tekniğini tam anlamıyla karşılayıp karşılamadığı soru işaretidir.

Asal malzemesi opus caementicium olan döküm tekniğini, -Anadolu örneklerinin içeriğinde pozzolanaya yakın bir malzeme olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Tez kapsamında "3.3.5. Opus Caementicium" bölümünde malzemeyle ilgili görüşlere yer

[538] Fedak, 1990: 171-172.
[539] Durukan, 2012: 44-48.
[540] Forbeck, 1998: 193 v.d.
[541] Durukan, 2012: 44-48.
[542] Machatschek 1967: 94-99; Alföldi-Rosenbaum, 1971: 9-31; Aydınoğlu, 2002: 141; Scnhneider Equini, 2003: 263-273; Durukan, 2009: 345, 351; Aydınoğlu, 2012: 138-139, 156.
[543] Ostia Isola Sacra'daki bir mezarın kemerli üst örtüsünde tuğla ve taş kırıkları pozzolona içeren bir harçla karıştırılmasından elde edilen örnek için bk. Adam, 1987:142 Res.171.

verileceğinden dolayı, bu tekniği Anadolu örnekleri bağlamında şimdilik "taş-tuğla kırıklarının düzensiz bir biçimde kalıplara dökülmesi ve harç ile bağlanması", ya da "harçlı moloz" olarak tanımlamak yeterli olacaktır.

Anadolu mezar yapısallığı üst örtü sistemlerinde Demir Çağı'ndan Geç Roma Dönemi'ne kadar izlenen tonoz örtü; düz bindirme tekniği ve İÖ 4. yüzyıl itibariyle kilit taşlı teknikle inşa edilen birçok örnekle karşımıza çıkmaktadır. Üst örtüde kireç harç veya harçlı moloz malzemeyle inşa edilen tonoz form, İS 1. yüzyıl itibariyle Metropolis, Laodikeia, Euromos, Perge, Olympos kentleri ve Dağlık Kilikya Bölgesi nekropolleri başta olmak üzere birçok mezar yapısında uygulanmıştır **(Tablo 3.4)**.

Tonoz Örtü	Demir Çağı-İÖ 4. yüzyıl	İÖ 4. yüzyıl- İÖ 1. yüzyıl	İÖ 1. yüzyıl- İS 1. yüzyıl	İS.1. yüzyıl	İS. 2-3. yüzyıl
Bindirme Tonoz	√	√	√		
Kilit Taşlı Teknik		√	√	√	√
Harç ile Bağlama				√	√
Döküm Tekniği					?[544]

Tablo 3. 4. Tonoz Örtüde Uygulanan Teknikler ve Kronoloji.

3.2.4. Piramidal Örtü

Piramidal form, Anadolu mezar mimarisi üst örtü sistemlerinde en erken İÖ 6. yüzyılda inşa edilmiş mezarların tasarımlarında karşımıza çıkmaktadır. Bu örtü formunun temsilcilerinden büyük bir kısmını, Helenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlenen toprak üstü mezarlar oluşturmaktadır.

Karia Bölgesi Pedesa antik kentinde yer alan Gebe Kilise Mezarı **(Kat. No.2),** piramidal formun Batı Anadolu'da bilinen en erken temsilcilerinden biri olmakla beraber tümülüs mezarlar içerisinde tekil bir örnektir. Antik Phokaia'da yer alan İÖ 540-470 yıllarına tarihlenen Taş Kule Mezar Anıtı **(Kat. No.27)**, tüf taşından yekpare bir şekilde inşa edilmiş bağımsız bir mezar anıtı olmasıyla diğer yapılardan ayrılmaktadır. Basamaklı alçak bir podyum üzerinde yükselen ana yapının üzeri basamaklı kaidelerden oluşarak piramidal forma yakın bir görünüm sergilemektedir. Araştırmacılar bu formun Pers etkisiyle Karia Bölgesi'nde uygulandığını düşünmektedir[545]. Lydia Bölgesi antik Paktolos Çayı yakınlarında olduğu bilinen günümüzde Sardes Piramit Mezar, Kasper tarafından on iki basamaklı kireçtaşı bir

[544] Mezar odaları ve dış örtülerde opus caementicium malzeme kullanılmış ve döküm tekniğiyle inşa edilmiş olabileceği soru işaretli mezarlar için bk. Kat. No.113-116, 118.
[545] Kleiss, 1996: 135-140.

yapı olarak yayınlanmıştır[546]. Hanfmann ise, yedi basamaklı bir kaide üzerinde yer alan altı basamaklı bir piramit olarak düşündüğü mezarı Persli bir soyluya atfetmektedir. Fedak ise, Hanfmann'ın mezar sahibine ilişkin görüşü doğrultusunda İran Pasargae'de yer alan Cyrus'un mezar anıtından daha erken bir tarihte inşa edildiğini öne sürmektedir. Araştırmacılar, bu mezarların Pers etkilerinin güçlü bir şekilde izlendiği İÖ 6. yüzyıl dolaylarına tarihlenmesi konusunda hemfikirdir.

Karia Bölgesi'nde, İÖ 4. yüzyıldan itibaren özellikle podyumlu anıtsal mezarların üst örtüsünün basamaklı veya düz kenarlı piramidal formda inşa edildiği görülmektedir. Bu tarih itibariyle herhangi bir forma ve ölçeğe bağlı kalınmaksızın temsil edilmişlerdir. Halikarnassos Mausoleium'u **(Kat. No.68)**, Belevi Mezar Anıtı **(Kat. No.78)** veya Knidos Aslanlı Mezar'da **(Kat. No.9)** sütunlarla taşınan basamaklı piramidal bir üst yapı formunda inşa edilmiştir. Helenistik Dönem'e tarihlenen Marmaris Turgut Mezarı'nda ise kare planlı masif bir yapının düz kenarlı bir piramitle kapatıldığı görülmektedir.

Kilikia Bölgesi'nde Helenistik Dönem-Erken Roma Dönemi'ne tarihlendirilen Olba-Diocaseria Helenistik Mezarı'nın piramidal dış örtüsü, yüksek bir dikme üzerini kapatan tavan bloklarının düz bindirme tekniğiyle, kademeli olarak açıklık kapanana dek dört taraftan üst üste bindirilmesi ve açıklığın kapatılmasıyla oluşturulmuştur. İS 2. yüzyıla tarihlenen Karia Bölgesi Gümüşkesen Mezar Anıtı **(Kat. No.142)** ve Komagene Bölgesi Hisar Mezar Anıtı **(Kat. No.143)** farklı mimari tasarımlarının yanında dış üst örtüde piramidal formu temsil etmektedir. Üç kademeli arşitrav ve friz bloğunun üzerinde, Texier'in çizimlerine göre yedi basamaklı piramidal bir formu olan Gümüşkesen Mezarı'nda iç kısım çapraz bindirme tekniğiyle tüteklikli formda oluşturulmuştur. Hisar Mezarı'nda ise beş sıra blok dizisinin oluşturduğu dışta kademeli olarak daraltılan üst örtü, iç kısımda tıpkı Gümüşkesen mezar anıtında olduğu gibi tüteklikli bir forma sahiptir. Ancak burada uygulanan teknik farklıdır. Komagene Bölgesi'nden İS 2. yüzyıla tarihlenen bir başka mezar Elif Mezar Anıtı **(Kat. No.125)** üst örtüsü ayaklar tarafından desteklenen iç kısımda uygulanan teknik ve çapraz tonoz formuyla bu örneklerden ayrılmaktadır. F. Cumont'un 1917 yılında yapmış olduğu "Études Syrıennes" adlı yayınında belgelediği fotoğraflarından anlaşıldığı kadarıyla saçaklık üzerinde yer alan çapraz tonozlu üst örtü in situ olarak kalmıştır[547]. Ayrıca Cumont'un, Kuzey Suriye etkili mezarlar olarak değerlendirdiği bu mezar ile günümüzde Halep yakınlarında Barad'da bulunan Roma Dönemi'ne tarihlenen bir mezarın üst yapısı arasında kurduğu

[546] Ratté, 1992: 135-61.
[547] Cumont, 1917: 203-218, 207 Fig.74-75.

dekoratif benzerlikler dikkate değerdir[548]. Barad mezarı, kemerli açıklıklardan oluşan dört ayağın taşıdığı iç kısımda çapraz tonoz dışta basamaklı piramidal bir üst örtüye sahiptir. Bu paralellikler doğrultusunda Elif Mezarı'nın **(Kat.125)** üst örtüsünün restorasyon çalışması sonrasında yapılan düz piramit yerine basamaklı piramidal formunda yükseltildiği kanaatindeyim İS 3. yüzyıla tarihlenen Kelenderis Dörtayak Mezar Anıtı'nda **(Kat. No.128)** ise üst örtü, günümüze dört sıra halinde ulaşan bloklarla toplamda 2,81 m yüksekliğe sahip kesik bir piramidal formundadır. Üst yapı, taşıyıcı herhangi bir destek olmaması nedeniyle içi boş bir şekilde inşa edilmiştir[549].

Anadolu mezar mimarisinde günümüze ulaşan en erken temsilcileri Karia, İonia ve Lydia bölgelerinde rastlanan ve İÖ 6. yüzyıla tarihlenen mezarlarda izlenen piramidal örtü, İÖ 4. yüzyıl dolaylarında Karia Bölgesi mezarlarında oldukça popüler bir uygulama haline gelmiştir. Helenistik Dönem- Erken Roma Dönemi'ne tarihlenen Kilikia- Diocaeseria Mezarı **(Kat. No.124)** ve Roma Dönemi'nde Kilikia'dan Kommagene'ye kadar birçok mezar anıtının üst örtüsünde uygulanmaya devam etmiştir. Mezar odaları veya dış örtüde uygulanan bu form, yapıların plan ve yapı ögeleri fark etmeksizin düz bindirme tekniğinde inşa edilmiştir. En erken İÖ 6. yüzyıl tarihi önerilen bu formun temsilcileri, literatürde çoğu kez Pers etkili mezarlar olarak geçmektedir. Anadolu yerel mimarisine yabancı olarak kabul edilen olan bu formun; kökeni, mezar sahibi veya sembolik anlamlarına değinmeden önce yoğun olarak inşa edildiği dönemin anıtsal mezar anlayışına ve formun statik işlevine bakmak gerekmektedir. İlk olarak yüksek bir kaide ya da platform üzerine eklenen büyük ölçekli bir yapının üst örtüsünün ağırlığının, taşıyıcı ögelere dengeli biçimde dağılması gerekmektedir. Piramidal formlu bir üst örtü ne denli ağır olursa olsun taşıyıcı ögelere bu ağırlığı eşit bir şekilde yaymaktadır. Bu anlamda büyük ölçekli mezarlarda statik açıdan fayda sağlamaktadır. Bununla birlikte İÖ 4. yüzyıldan itibaren inşa edilen bu mezarlarda dış üst yapılar olarak uygulanmalarının yanı sıra bazılarının mezarlara daha da anıtsallık katan heykelleri de destekledikleri görülmektedir. Diğer yandan yapıya heybetli bir görünüm kazandırmak amacı taşıyan bu form, dış üst örtüde daha anıtsal ve estetik bir görünüm sergilemektedir.

Piramidal örtünün sembolik anlamı, ilham aldığı Yakın Doğu modellerinden anlaşılmaktadır. Eski Mısır'ın piramit metinlerinde bu formdan, hükümdarın gökyüzüne yükselmesini ve yıldızlarla karışmasını sağlayan sembolik bir donanım olarak bahsedilmektedir[550]. Aynı fikir daha sonra Mısır dışında Yakın Doğu'nun farklı bölgelerinde

[548] Cumont, 1917: 208 dp.1 Fig.76.
[549] Eliüşük, 2016: 60-68, 254-255.
[550] Fedak, 1990: 35-36.

zaman zaman uygulanmıştır. Pers İmparatorluğu'nun genişlemesi ve yeni kültürlerle olan etkileşim sonucunda, bu mimari unsurların özümsenmesi ve yayılması kaçınılmaz olmuştur. Köklü mimari geleneklere sahip Pers kültürünün ve Pers kökenli yöneticilerin, geleneksel unsurları geliştirmeye, yenilemeye ve yaymaya daima açık oldukları göz önüne alındığında Anadolu'nun yerel mimari gelenekleriyle sentezlenen mezar ve üst örtü formlarının karşımıza çıkması olağandır[551]. Aynı zamanda İÖ 4. yüzyıl boyunca, hanedanların bölgelerini sağlamlaştırmak ve yerel kültürün dışına çıkmak amacıyla tapınağa benzeyen yapılara, mezar sahiplerinin tanrılaştırılmasını ima eden bazı mimari unsur ve kabartmalar eklemiş oldukları kabul edilmektedir. Tüm bunlar mezar sahiplerinin otorite ve güçlerini simgelemektedir[552]. Bununla birlikte İÖ 6. yüzyıl boyunca, İonia'da gelişen yüksek kültür ve mimari geleneklerin gösterdiği üzere, bu bölge sanatçıları ve zanaatkarları, Persler tarafından kontrol edilen bölgelerdeki hizmetlere ya da inşa faaliyetlerine önemli ölçüde katkı sağlamışladır. Dahası Persopolis ve Susa'daki inşaat programlarına katılmış olduklarını gösteren yazılı belgeler de mevcuttur[553]. İÖ 6. yüzyıl İonia ve Karia örneklerinden yola çıkılarak bu örtü formunun daha önceki kültürlerden ilham alınmış olması yanında, farklı kültürel bölgelerde belirli bir inşa karakterini ve kimliğini yansıtmaksızın zaman zaman farklı coğrafyalara taşınmış ve yorumlanmış olabileceği de düşünülmektedir. Öte yandan, piramit formunun İÖ 4. yüzyılda Batı Anadolu'nun anıtsal mezar mimarisi dış üst örtüsüne yerleştirilmesi, -Halikarnassos Mausoleumu (Kat. No.68) göz önüne alındığında- yeni komplekslerin inşasında, yerel hükümdarların mimari formları ödünç alma ve taklit etme düşüncelerinin, mezar sahibinin doğulu geçmişinin ve bu tür yapıların güç ve ideolojiyi vurgulama amacının olağan fiziksel yansıması olarak görülmekte ve Roma dönemlerinde de aynı düşünceyle, Anadolu'da birçok mezar anıtında Helenistik formlardan miras alınan diğer yapısal özelliklerle birlikte karşımıza çıkmaktadır.

3.2.5. Tüteklikli Örtü: Çapraz ve Paralel Bindirme Tekniği

Antik mimaride, "lineer/ konsantrik bindirme ile düz bindirme tekniğinin birleştirilmesi", "taşırma tekniğinde sahte kubbe"[554] veya "mekânın köşelere aykırı hatıllarla

[551] Fedak, 1990: 36.
[552] Borchhardt, 2016: 404.
[553] Susa'da bulunan Pers, Babil ve Elamca olmak üzere üç dille yazılan yazıtta, burada çalışan taş ustalarının İonialı ve Sardesli olduklarından söz etmektedir. Yazıt ayrıca Perslerin, fethedilen Lydia ve Babil topraklarının kültürel geleneklerini harmanlamayı seçtiklerinden de bahsetmektedir bk. Dulun, 2019:42-43.
[554] Dörtgen mekânlar üzerine pandantifler kullanılarak bindirme tekniğinde inşa edilen sahte kubbeyi anımsatan bu form ve tekniğin sahte kubbeden farkı blokların çakışmayan dikey derzleri ve her bloğun dairesel yerine düz iç yüzeylere sahip olmasıdır bk. Varkıvanç, 2007b: 206. Ayrıca bk. 2.1.1. Kubbe Örtü.

yerleştirilen bloklarla örtülmesi"[555] olarak tanımlanan örtü sistemi duman tahliyesi göz önüne alındığında "tüteklikli örtü" veya formundan dolayı "kırlangıç örtü"[556] olarak adlandırılmıştır. Modern mimarlık terminolojisinde, yaşanılan mekânlarda aydınlatma açıklığına sahip olması nedeniyle ise "fener çatı" ya da batı dillerinde "lantern/laterna örtü" olarak tanımlanmıştır. Varkıvanç, tüteklikli örtünün formunu çapraz ve paralel bindirme teknikleri olarak iki farklı teknikle açıklamaktadır[557]. Blokların mekân duvarları ve açıklığı üzerinde köşeleme bir şekilde yerleştirildiği çapraz bindirme tekniği, örtüyü oluşturan blokların her dizide sadece karşılıklı duvarlar üzerinde birbirine dik ve dönüşümlü olarak mekân içerisine kaydırıldığı paralel bindirme tekniğine göre aydınlatma ve duman tahliyesi işlevi nedeniyle yaşam mekânlarında daha sık uygulanmış olmalıdır.

Fedak'a göre tüteklikli örtü formunun kökenleri ahşap konstrüksiyonda ve sivil mimaride aranmaktadır[558]. Ksenephon'un Anabasis IV.5'te bahsettiği, İÖ 5. yüzyıla tarihlenen günümüzde Muş Ovası olarak bilinen antik Armenia Bölgesi'nde karşılaştığı yer altı evlerinin üst örtüsünün tüteklikli olduğu düşünülmektedir[559]. Vitruvius, Phryg yerleşimlerinde yer alan evleri tanımlarken hafif meyilli bir tepe üzerine kısmen yeraltına inşa edilmiş ve ahşap kütüklerden oluşan piramit şeklinde bir çatıyla örtüldüğünü söylemektedir. Hiesel, bu yaşam mekânları dışında Miken saraylarının büyük ölçekli ana odalarında bu formun uygulandığından bahsetmektedir[560]. Ancak somut verilerin gösterdiği üzere bindirme kubbe veya tonozlara benzeyen bu form, en basit tanımıyla uzun kama şeklindeki taş kirişlerin uçlarını destekleyen, karşılıklı iki duvar üzerine köşeleme yerleştirilen bloklarla oluşturulmasıdır. Çok az sayıda örnek dışında nispeten küçük ve kare ya da kareye yakın mekânların üzerini kapatmak için uygulanmıştır.

Tüteklikli örtü, Trakya ve Anadolu'daki özellikle tümülüs mezarların dikdörtgen planlı odalarının üst örtülerinde uygulanan özel bir form ve tekniktir. Bu form kapsamlı bir biçimde, Karalar yakınlarındaki C tümülüsü kazısıyla tanıtıldığı için bu forma sahip mezarlar "Galatisches Kuppelgrab" olarak yani 'Galatia kubbeli mezarları' olarak tanımlanmıştır. Şüphesiz ki bu form antik Anadolu mimarisi konutları ve ahşap yapısallıkla ilişkilidir. Bu bağlamda örtü türüne ilişkin yapılan bölgesel veya kültürel tanımlamalar çoğu araştırmacı

[555] Schachermeyer, 1929: 104; Mansel, 1943: 25; Varkıvanç, 2007b: 205.
[556] Anadolu'da, çeşitli bölgesel farklılıklara rağmen yaygın olarak "kırlangıç kubbe/çatı" (yerel mimaride daha çok kırlangıç dam/kubbe olarak geçmektedir) olarak bilinir. Bazı araştırmacılar bu adlandırmayı yapının bir kırlangıç yuvasına olan fiziksel benzerliğine bağlarken, "tüteklikli" terimini, bilim dünyasına mimar Sedad Hakkı Eldem tanıtmıştır bk. Eldem 1954; Erarslan 2022: 1278.
[557] Varkıvanç, 2007b.
[558] Fedak, 1990: 170-172.
[559] Akın, 1989: 1-19; Şen ve Erdoğan, 2019: 37; Erarslan, 2022: 1278.
[560] Hiesel, 1990: 222 dpn.375.

tarafından kabul edilmemektedir[561]. Öte yandan Fedak, bu örtü formunun Bulgaristan başta olmak üzere Trakya Bölgesi mezarlarıyla ilişkilendirerek yaptığı çıkarım sonucunda, bu formun Anadolu'ya Trakya'dan gelen Galatlar tarafından tanıtılmış olabileceğinden bahsetmektedir[562]. Ancak antik kaynakların verdiği bilgiler ve aslında ilk tespit edilen mezarlardan biri olan Karalar C Tümülüsü'nden daha erkene, İÖ 6. yüzyıla tarihlenen Belevi Tümülüsü'nün varlığı bu kanıyı doğrulamamaktadır. Trakya'da bu forma sahip şimdiye dek yalnızca üç mezar bilinmektedir ve Anadolu'nun erken örneklerinden daha geç bir döneme Geç Klasik- Erken Helenistik Dönem'e tarihlenmektedir[563]. Öte yandan bu forma Anadolu mezar mimarisinde İÖ 4. yüzyılda oldukça yaygın rastlamış olmamız nedeniyle, köklerini yerel mimari ve ahşap yapısallık ile ilişkilendiren fikirler daha sağlam bir zemine oturmaktadır.

Ahşap yapısallıkla olan ilişkisi tartışmasız olan örtü formu taş yapısallıkta dairesel tonoz formundan daha ekonomik ve hızlı bir inşa yöntemidir. Ronchetta'ya göre iddialı ancak yetersiz finanse edilen bir tasarım için, başka bir inşaat projesinin atık malzemesinin tercih edilmesi gibi zorunlu bir durumda, görselliği tonozu andıran, statik işleviyle yakın ancak daha ekonomik ve hızlı bir çözüm olan tüteklikli formun uygulanması olağandır. Bu bağlamda iç dekorasyonun görselliğinin arttırılması için sahibinin taleplerine cevap vermesi gereken bir yapı, bu üst örtü formuyla yeterli görünmektedir[564].

İonia Bölgesi İÖ 6. yüzyıla tarihlenen Belevi Tümülüsü **(Kat. No.129)**, tüteklikli örtüyle kapatılmış ön odasıyla Anadolu mezar mimarisinin bilinen ilk örneğidir. Theodossiev'e göre, Anadolu'da tüteklikli üst örtülü mezarların Geç Klasik- Helenistik Dönem'de yaygınlaşmış olması bu mezar anıtının daha erken dönem yapılarından esinlenildiğini işaret etmektedir[565]. Belki de antik yazarların bahsettiği erken dönem konut yapılarıyla ilişkili bir geleneğin devamı olarak mezar yapılarına yansıtılmıştır. İonia Bölgesi'nden bir başka erken örnek İzmir-Selçuk yakınlarında dramoslu bir mezar olan Kuru Tepe mezarıdır. Uzun bir dromos ve dikdörtgen planlı bir mezar odasından oluşan ve İÖ 5.

---

[561] Theodossiev, 2007.

[562] Fedak, 1990: 171.

[563] Türkiye Bulgaristan sınırı Mezek yöresinde inşa edilmiş olan Kurtkale Mezarı, büyük bir tümülüsün doğu kesiminde zemin seviyesinde yer almaktadır. Arı kovanı tipolojisine sahip mezarın mezar odası yuvarlak planlıdır. Dikdörtgen planlı ön odanın üzeri çapraz bindirme tekniğiyle tüteklikli olarak kapatılmıştır. İkinci olarak Strelcha yakınlarında bulunan yaklaşık 20 m. yükseklik ve 80-90 m. çapına sahip tümülüs, Kurtkale mezarı gibi arı kovanı mezar odasıyla ve dikdörtgen planlı ön odasında çapraz bindirme tekniğiyle oluşturulan tüteklikli üst örtüsüyle karşımıza çıkmaktadır. Son olarak antik Philippopolis yakınlarında yer alan önceki mezarlardan farklı olarak zemin seviyesine inşa edilmiş Filibe mezarı üst örtüsü tüteklikli forma sahiptir. Bahsedilen bu üç mezar İÖ 4-3. yüzyıllara tarihlenmektedir Theodossiev, 2007:3-5.

[564] Ronchetta vd., 2015: 580-583.

[565] Theodossiev, 2007:3.

yüzyıla tarihlenen mezarın, mezar odasının üst örtüsü uzun duvarların üzerine karşılıklı gelen ara bloklarla birlikte ilk sırada altı dizinle kapatılmıştır[566].

Bithynia Bölgesi'nden Arkaik Dönem sonlarına tarihlenen Bursa Mudanya Tümülüsü **(Kat. No.130)**, kare planlı mezar odasının üst örtüsü, her duvar üzerinde dörder; toplamda sekiz ara blok ile inşa edilmiş ve tepe açıklığıyla birlikte altı dizinden oluşmaktadır. Tüteklikli örtü formunun Helenistik örneklerinden biri, yine Bithynia Bölgesi'nden günümüz İzmit ilinde yer alan Gemlik'ten gelmektedir **(Kat. No.131)**. Mermerden inşa edilmiş yapı, dromos ve mezar odasından oluşmaktadır. Dikdörtgen planlı mezar odası üst örtüsü dört dizinin her birinde oldukça iri dörder bloğun köşeleme örtülmesiyle oluşturulmuştur.

Phrygia ve Galatia Bölgesi sınırında, günümüzde Eskişehir ilinin Iğdır Köyü yakınlarında yer alan Iğdır Tümülüsü **(Kat. No.132)**, kısa bir dromos ve dikdörtgen planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. İÖ 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen mezarın mezar odasının üst örtüsü uzun duvarların üzerine karşılıklı gelen ara bloklarla birlikte ilk sırada altı dizinle kapatılmıştır. Bu bağlamda yukarıda bahsedilen Kuru Tepe mezarıyla paralellik göstermektedir.

Günümüzde Ankara- Yukarı Bağdere yakınlarında yer alan İÖ 2.-1. yüzyıla tarihlenen Yalacık Tümülüsü **(Kat. No.138)**, uzun bir dromos, dikdörtgen giriş odası ve oldukça tahrip olmuş kare planlı ana mezar odasından oluşmaktadır[567]. İlk dizin sekiz bloktan oluşmaktadır. Ancak bu dizinde yer alan üç bloğun farklı boyutları olağan açı ölçüsünden kaymaya ve ikinci dizinde bozulmaya sebep olmuştur[568]. Bu durum, yukarıda bahsedildiği üzere başka bir inşaat projesinin atık malzemesinin kullanılması gibi zorunlu bir durumdan kaynaklanan teknik bir hata olasılığını akla getirmektedir.

Mysia Bölgesi'nden bu forma sahip bilinen üç mezar anıtından ilki, Daskyleion'da yer alan İÖ 4. yüzyılın ilk yarısına ait olduğu düşünülen Kösemtuğ Tümülüsü **(Kat. No.134)** dikdörtgen planlı uzun dromos, bir ön oda ve asıl mezar odasından oluşan yapının üst örtüsü beş dizinden oluşmaktadır. Ancak Belevi ve Gemlik Tümülüsleri'nde rastlanılanın aksine büyük bloklar burada ilk dizinde oldukça dar boyutlu olarak kullanılmıştır. Bu da mekân açıklığını yeterince kapatamayan bu blokların altına birer blok daha eklenilmesine sebep olmuştur[569]. Mysia'nın iç kesimlerinde yer alan günümüzde Balıkesir- Kepsut yakınlarında yer alan bir diğer tümülüs, Geç Klasik veya Hellenistik Dönem'e tarihlendirilebilir. Mansel

[566] Bammer, 1988: 17; Varkıvanç, 2007b: 208.
[567] Mermerci-Yağcı, 1990: 163-175; Theodossiev, 2007: 3-5; Bora, 2015: 137.
[568] Varkıvanç, 2007b: 209-210.
[569] Varkıvanç, 2007b: 209.

tarafından araştırılan tümülüsün iyi derecede korunamamış olduğu görülmektedir[570]. Mysia-Lydia sınırı, günümüzde Musahocaköy'de yer alan tümülüsün **(Kat. No.135)** mezar odasında görülen tüteklikli form, Arkaik Belevi Tümülüsü tüteklikli örtüsüne görünürde en yakın tipolojiyi sergilemektedir.

Mysia'nın doğusunda, Phrygia'da her iki odasında da bu örtü formu uygulanan Gordion O Tümülüsü **(Kat. No.140)** uzun bir dromos, bir ön oda ve kare planlı bir mezar odasından oluşmaktadır. İÖ 1. yüzyıl ortalarına tarihlenen, Ankara'nın kuzeybatısında bulunan Karalar C Tümülüsü'nün **(Kat. No.141)** her iki odası da bu örtü formunda kapatılmıştır. Yalacık Tümülüsü **(Kat. No.138)** ve Kösemtuğ Tümülüsü'nde **(Kat. No.134)** olduğu gibi aynı dizin içinde farklı boyut ve sayıda bloklar kullanılmış olması bu iki anıtta da görülmektedir. Dolayısıyla üst örtü, alışılmış açı ölçülerinden ve uyumlu dönüşüm düzeninden sapmış bir görünüm sergilemektedir[571].

İÖ 6. yüzyıldan Roma Dönemi'ne değin, tümülüs mezarlarda oldukça yoğun olarak karşılaşılan bu örtü formunun kaya mezarları içinde bilinen tek örneği Helenistik Dönem'e tarihlenen Paphlagonia Bölgesi Gerdekboğazı kaya mezarıdır. Paphlagonia Bölgesi'nden tümülüsler örtü formuna sahip bilinen tek tümülüs ise Hamaskıranı Tümülüsü'dür[572]**(Kat. No.133)**.

Örtü formunun çapraz bindirme tekniğiyle inşa edilmiş, Anadolu'da bilinen tek toprak üstü örneği İS 2. yüzyıla tarihlenen Milas- Gümüşkesen Mezar Anıtı'dır **(Kat. No.142)**. Öte yandan örtü formunun köşelere aykırı yerleştirilmiş olması dıştan piramidal bir görünüm sergilemektedir. Tez kapsamı dışında olan sanduka mezarlarda ise bu örtü formu Hierapolis'ten yalnızca iki örnekle temsil edilmektedir[573].

Kökeni sivil mimaride ve ahşap yapısallıkta aranan, ahşap yapısallığın diğer formları olan düz ve üçgen örtülere göre mekânın daha kolay kapatılmasını sağlayan bu örtü formunun işlevi ve statik avantajları göz önüne alındığında bölgesel, kültürel ve tarihsel olarak farklı yapılarda ortaya çıkması da olağan gözükmektedir. Aynı zamanda duman tahliyesi ve aydınlatma açıklığı gibi kolaylıklar yanında görsel olarak da diğer formlara kıyasla özellikle yaşam mekânlarında tercih edilmektedir.

Şimdiye kadar ele alınan mezarlar bu formun çapraz bindirme tekniğiyle inşa edilmiş örneklerini temsil etmektedir. Genel olarak Etrüsk mezar mimarisinde karşılaşılan paralel

[570] Mansel, 1974: 187 Res.19.
[571] Varkıvanç, 2007b: 209-210.
[572] Yıldırım, 2018: 1296- 1319;
[573] Scnhneider Equini, 1972: 132 Lev. XXIX a-b; Varkıvanç, 2007a: 210.

bindirme tekniğiyle oluşturulmuş bu formun[574], Anadolu'da bilinen tek örneğine Gaziantep ili Araban ilçesinde yer alan Hisar Mezar Anıtı'nda rastlanmaktadır **(Kat. No.142)**. İS 2. yüzyıla tarihlenen mezar anıtı; platform, üst yapı ve dıştan piramidal bir üst örtüden oluşmaktadır. Podyum üzerinde sade bir korniş ve üzerinde üst örtüyü destekleyen kare planlı bir yapı yer almaktadır. Dıştan piramidal olarak inşa edilmiş dış örtünün iç kısmı, her dizinde dörder bloktan oluşmaktadır ve beş dizin karşılıklı duvarlar üzerinde, birbirine dik ve dönüşümlü olarak mekân içerisine kaydırılmış ve altıncı dizinde dörtgen açıklık kapatılmıştır. Bölgesel ve kronolojik olarak çağdaş olarak kabul edeceğimiz Elif Mezar Anıtı **(Kat. No.125)** ve Hasanoğlu Mezar Anıtı'nda **(Kat. No.126)** aynı örtü tipolojisine rastlanmamış olması, bu mezarı bölgesel ve kronolojik çağdaşları içerisinde de tekil bir örnek haline getirmektedir.

Trakya, Anadolu ve Etrurya tümülüs mezarları üst örtü çeşitliliğiyle, antik mimaride özellikle mezar mimarisinde bölgesel veya kültürel fikir alışverişlerini ve iletişimi incelemek adına önem arz eden yapıların başında gelmektedir. Anadolu'nun Bulgaristan sınırında yer alan Filibe ve Kurt Kale mezarları ile Makedon mezarları arasında paralellik olsa da Makedon mezar mimarisinde tüteklikli örtü formunu temsil eden bir örneğe şimdiye değin rastlanılmamıştır.

Tüteklikli örtü formunun, Anadolu ve Anadolu Trakyası mezar mimarisinde İÖ 6. yüzyıldan İS 2. yüzyıllara değin uygulandığı görülmektedir. Bu kronoloji içerisinde en erken İonia Bölgesi'nde; İÖ 4.-1. yüzyıllar arasında Bithynia, Troas, Mysia, Paphlagonia ve Phrygia Bölgeleri'nde yer alan tümülüslerde karşımıza çıkmaktadır **(Tab.3.5)**. Tüteklikli örü formunun en geç Karia ve Komagene Bölgesi'nde uygulandığı tekil örnekler toprak üstü mezar anıtlarıdır **(Tab.3.6)**. Tümülüslerde asıl mezar odası/ön oda üst örtülerinde uygulanan örtü formu, diğer bölgelere kıyasla en yoğun olarak ahşap yapısallığın yansıması olarak Bithynia ve Phrygia Bölgeleri'nde izlenmektedir.

[574] Demus ve Quatember, 1958: 444-445.

Yapı	Çapraz Bindirme Tekniği	Paralel Bindirme Tekniği	Bölge	Tarih
Belevi Tümülüsü	√		İonia	İÖ 6. yüzyıl
Kurutepe Tümülüsü	√		İonia	İÖ 6. yüzyıl
Mudanya Tümülüsü	√		Bithynia	Arkaik Dönem
Gemlik Tümülüsü	√		Bithynia	İÖ 4. yüzyıl
Görükle Tümülüsü	√		Bithynia	İÖ 2. yüzyıl
Kösemtuğ Tümülüsü	√		Troas	İÖ. 4. yüzyıl
Musahocaköy Tümülüsü			Mysia- Lydia	Geç Klasik- Erken Helenistik Dönem
Kepsut Tümülüsü	√		Mysia	Helenistik Dönem
Hamaskıranı Tümülüsü	√		Paphlagonia	İÖ. 4. yüzyıl
Iğdır Tümülüsü	√		Phrygia	İÖ. 4. yüzyıl
HierapolisTp1 Tümülüsü	√		Phrygia	Erken Helenistik Dönem
HierapolisTp92 Tümülüsü	√		Phrygia	İÖ 1. yüzyıl
Yalacık Tümülüsü	√		Phrygia	İÖ. 2-1 yüzyıl
Gordion O Tümülüsü	√		Phrygia	İÖ. 2-1 yüzyıl
Karalar C Tümülüsü	√		Phrygia	İÖ. 1. yüzyıl

Tablo 3. 5. Tüteklikli örtü formunun uygulandığı mezar anıtları.

Yapı	Çapraz Bindirme Tekniği	Paralel Bindirme Tekniği	Bölge	Tarih
Gümüşkesen Mezar Anıtı	√		Karia	İS 2. yüzyıl
Hisar Mezar Anıtı		√	Komagene	İS 2. yüzyıl

Tablo 3. 6. Tüteklikli örtü formunun uygulandığı tümülüsler.

3.2.6. Semerdam Örtü

Semerdam örtü formunun, özellikle Lykia Bölgesi lahit örtülerine özgü olarak kabul edildiği ve bölgedeki en erken konut örtü sistemi olması gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda Lykia lahit örtülerine öncülük etmiş olduğu kabul edilmektedir. Taş yapısallıkta iki yay şeklindeki bloğun yan duvarlar üzerine yaslama tekniğiyle oturmasıyla oluşturulmuştur.

Milyas'ta İÖ 4. yüzyıla tarihlenen ev tipi Armutlu kaya mezarı, Pisidia Antiocheiası'nda yer alan Hoyran mezarı ve Antiphellos'tan bir kaya mezarı[575] Lykia lahitleri dışında bölgede semerdam örtünün mezar yapılarında izlendiği örneklerdir[576]. Bunların dışında Karia Bölgesi'nde Bencik Köyü yakınlarında yer alan Dibektaşı kaya mezarı diğer örnekler de aynı şekilde ev tipinde inşa edilmiştir. Kilikia Bölgesi Olba territoryumu içerisinde Helenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlenen birkaç ev mezar dış örtüleriyle semerdam formunu karşılamaktadır[577].

Temelde ölüler için kalıcı ev yapma düşüncesinin fiziksel tezahürü olan mezar inşa geleneğinin, evle ilgili üst örtü başta olmak üzere bazı donanımları yansıtttığı kabul

[575] Kjeldsen ve Zahle, 1975: 253 Şek. 5.
[576] Armutlu mezarı için bk. Çevik, 1996: 72 Şek. 13.; Hoyran mezarı için bk. Borchhardt, 1975: 121; Borchhardt vd., 1984: 69-132; Hülden, 2006: 39-40, 260; 3,4 Lev. 6,4; 7.
[577] Machatseck, 1974; Durukan, 2012.

edilmektedir. Hülden tarafından "serbest duran bir kompleks ile kaya mezarı arasında karışık bir form" olarak tanımlanan Hoyran ve Armutlu kaya mezarları başta olmak üzere "**2.1.7** Semerdam Örtü Bölümü"nde ele aldığımız tüm örnekler -Yumratepe A Tümülüsü hariç- "ev tipi" olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda genel olarak konut biçimli yapıların dış örtülerinde tasvir edilen semerdam örtünün, oluşturuldukları bölgelerin konut mimarisi ile ilişkili olabileceği olası gözükmektedir.

3.3. Bölgesel, Kronolojik ve Kültürel Değerlendirme: Malzeme

3.3.1. Ahşap ve Ahşap Taklidi Yapısallık

Phrygia Bölgesi'nden günümüze ulaşan çok sayıda mezar, şimdiye kadar ele alınan birçok örtü formunun kökeninin ahşap konstrüksiyondan gelmesi ve taş malzemeyle inşa edilmiş birçok yapıda özellikle mezarlarda görülen ahşap etkiler; doğrudan havanın etkilerine maruz kalan ve bozulabilir bir malzeme olan ahşabın mezar yapısallığında bir yapı malzemesi olarak kullanıldığını açıkça göstermektedir. Anadolu mezar mimarisinde anıtsal boyutlardaki günümüze ulaşan birçok mezar yalnızca ahşap gibi çabuk bozulan malzemeden inşa edilmiştir. Az öncede bahsedildiği gibi Phrygia'da, ahşap kirişlerin mezar odası için yapı malzemesi olarak kullanıldığı çok fazla mezar günümüze ulaşmıştır. Araştırmalar, Anadolu'da taş malzemeyle inşa edilmiş yapıların öncüllerinin ahşap yapılardan miras kalan formlar olduğu, taş malzeme yaygınlaşmadan öncesinde baskın malzemenin ahşap olduğu konusunda hemfikirdir. Öte yandan birçok mezarda özellikle bazı Lydia tümülüslerinin günümüze ulaşamayan donanımları ve üst örtüleri burada ahşap malzeme kullanılmış olduğu fikrini düşündürmektedir.

Phrygia Bölgesi tümülüsleri içindeki örnekler, uygulan teknikler ve mezar yapısı dışında alınan koruyucu önlemlerle inşa edilen kabuk sayesinde zamanımıza kadar ulaşmıştır. Mezar odasını koruyan bu iç kemer genel olarak kalker bloklarla inşa edilmiş olan dış duvardır. Bu duvar ile ahşap mezar arasındaki mesafe moloz taşlarla doldurulmuş, alınan bu önlemler sayesinde toprak tepenin ahşap mezar odasına yanlardan yapacağı basınç azaltılmıştır.

Phrygia Bölgesi'nde örneğin Gordion Midas- MM Tümülüsü'nde **(Kat. No.49)**, mezar odasına doğru yaklaşık 2,5 m daha ileride, sekiz ahşap kütükten oluşan başka bir duvar – iki daha küçük ve iki büyük ardıç (veya sedir) kütüğünden oluşan bir yapıyla çevrelenmiştir. Kütükler ile dış kireçtaşı yapı arasındaki boşluk molozla doldurulmuştur. Kusurlar giderilerek ve delikler taşlarla doldurularak iç kısımda özenle bitirilmiştir. Kütük duvarın içinde asıl mezar odasını çevreleyen çam ağacından tam kare ve sabitlenmiş kirişlerden başka bir duvar

daha vardır. Mezar üst örtüsü kare kerestelerin iç tabakasını örten yuvarlak kütüklerden oluşan çift katlı bir dış katman ile çevrilmiştir. Bunun dışında moloz içine uzun paralel kütükler dik açılarda yerleştirilerek taş kütlenin mezar üst örtüsüne yapacağı basınç hafifletilmiştir. Bunun üzerine yığılan malzeme merkeze doğru yayılarak inşa edilmiştir.

Phryg tümülüslerinde ahşap yapının nemini azaltmak için öncelikle odanın içine kalın bir tabaka küçük taşlar serilmesi gibi önlemler oldukça fayda sağlamıştır. Bunun dışında bu mezarların inşaasında kullanılan ağaç türü de yapının günümüze ulaşmasını sağlayan bir diğer faktördür. Örneğin ardıç ağacı çürümeye ve solucan hasarına karşı direnci olması nedeniyle birçok Phryg ahşap mezarında kullanılmıştır. Bununla birlikte Phrygia Bölgesi için yerel malzeme olarak kabul edilen yerli çam ve sedir ağacı kullanılarak inşa edilmişlerdir. Öte yandan mezar odalarının üzerine muhtemelen Phrygia Bölgesi'nde Sangarios çevresinden getirilmiş olan killi bir toprak türü kullanılmıştır. Böylece mezar odası neme karşı korunmuş ve çatı konstrüksiyonunun esnekliği arttırılmıştır. Gordion Midas MM Tümülüsü'nde **(Kat. No.49)** ardıç veya sedir ağacından oldukça büyük boyutlu kütükler aşağıdan yukarıya, değişik yönlerde birbiri üzerine yerleştirilmiştir. Birbirlerine bağlı olmayan kütükler, yapının çevresine yığılan moloz taşlarla desteklenmiştir. Çift meyilli tavan üzerine ahşap kütükler dizilerek ve mezar çerçevesinin etrafındaki dolgu molozlar üzerine daha fazla ahşap kütük yerleştirilerek düz bir örtü meydana getirilmiş böylece esas mezar üst örtüsü basıncı hafifletilmiştir. Aynı zamanda bu teknik sayesinde odanın havanın etkilerine maruz kalması önlenmiştir. Mezar odasının üzeri kapatıldıktan sonra, üzerine yüksekliği 4 m olan bir taş yığılmıştır. Bu taş yığını mezarın etrafını çeviren dış duvarın sınırlarını aşan yapıyı her yönden kaplayan ve taş duvarı dışarıdan sabitleyen bir kil tabakası ile kaplanmıştır. Bu üst kaplama ayrıca, odanın genişliği boyunca, üst kiriş tabakasına çapraz olarak yerleştirilmiş olan on iki ahşap gövdeden oluşan bir alt tabaka ile desteklenmiştir. Bu nedenle her bir elemanın diğerleriyle benzer şekilde birbiri ardına inşa edilmesi gerekmiş ve inşaat yöntemi eş zamanlı olarak ilerlemiştir. Ayrıca yapının köşelerinde kullanılan bağlantı sisteminin iki uç duvarın ahşap kirişlerinin çıkıntılı uçlarının uygun yapılmasıyla ahşap yapının köşeleri bir arada tutulabilmiştir. Bunun dışında örneğin İÖ 6. yüzyıla tarihlenen Tatarlı Tümülüsü'nde de **(Kat. No.50)** görüldüğü gibi yapının ahşap duvarlarının iç yüzeyleri ince bir işçilikle düzleştirilmiş ve birbirine oturtulmuştur. Bu işlem muhtemelen duvarlar tamamen dikildikten sonra gerçekleştirilmiştir. Öte yandan Mısır ve Yunanistan ahşap yapısallığında yaygın bir uygulama olan ahşabın üzerine sıva tabakası uygulaması bu mezarlarda görülmemektedir[578]. Alet ve keskilerle yapılan pürüzsüzleştirme işlemi bu nedenli yüksek bir işçilikle

[578] Summerer, 2007a: 131.

uygulanmıştır. Bu işlem sayesinde duvar yüzeyine yapılan resimlerle ölü evi olarak bilinen olguyu örneklendirerek, antik çağın seçkin evlerini taklit etmesi açısından dikkate değerdir[579]. Ayrıca, bu yapı Phrygia ahşap odalı tümülüs mezar geleneğinin Gordion'daki öncüllerinden sonra unutulmuş bir gelenek olmadığını ve yerelliğini göstermesi açısından önemlidir.

Birçok araştırmacı Phrygia Bölgesi ahşap mezarlarının İÖ 9. yüzyıldan İÖ 7. yüzyıl başlarında gerçekleşen Kimmer saldırılarına kadar bir zaman diliminde inşa edildiğini doğrulamaktadır. Bunlardan yalnızca Tatarlı Tümülüsü **(Kat. No.50)**, Uçankuş tarafından Elmalı'da yer alan Müğren Tümülüsü (Kat. No.54), Karaburun Tümülüsü **(Kat. No.56)**, ve Kızılbel Tümülüsü **(Kat. No.55)**, duvar resimleriyle kurulan paralellik nedeniyle İÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına yerleştirilmektedir[580]. İnce işçilikli inşa teknikleri ve yerli çam, sedir ve ardıç ağacı gibi yüzlerce yıllık malzemelerle inşa edilen bu mezarların çok özel yapılar olduğu ve gömülü olan kişinin siyasi ve sosyal gücünün bir yansıması olduğu açıktır. von Kienlin' göre, Gordion Midas-MM Tümülüsü **(Kat. No.49)** ve Tatarlı Tümülüsü **(Kat. No.50)**, mezar odalarında uygulanan ahşap malzemeyle blok yapı tekniği ve oldukça kalın toprak altında kalan, alınan birçok teknik önleme rağmen işlevi olmayan üçgen örtünün, konutları örnek alınarak tasarlanmış olduğunu göstermektedir[581]. Öte yandan söz konusu mezarların günümüze kadar bozulmadan ulaşmasını sağlayan bu yapı tekniği, büyük olasılıkla binlerce yıllık bilgi, birikim, tecrübelerin ve köklü bir inşa geleneğinin sonucu olmakla birlikte mezar mimarisine yansımadan önce sivil yapılarda geliştirilmiş olmalıdır[582].

Ahşap malzemeyle inşa edilmiş günümüze ulaşan bu yapılar dışında Pisidia Bölgesi'nde yer alan Çeştepe Tümülüsü **(Kat. No.42)**, dromos üst örtüsünün ahşapla örtüldüğü öne sürülmektedir. Bunun dışında üst örtüleri günümüze ulaşamayan bazı Lydia tümülüsleri üstü açık oda/dromoslarının ahşapla örtülmüş olduğu, ahşabın kolay bozulabilir bir malzeme olduğu göz önüne alındığında kabul edilebilir gözükmektedir.

Antik çağ mezar mimarisinde tipoloji ne olursa olsun, geçmişte bu binaları oluşturan sayısız ahşap donanımın taşa yansıtılması olgusu oldukça popüler bir uygulamadır. Kirişler, direkler, dübeller, kütükler vb. unsurlar yapıların ahşap prototiplerini yakından taklit eden donanımlardır. Bunun dışında tez kapsamında incelenen düz, üçgen ve tüteklikli örtüler, ahşap mimariden ödünç alınan formlardır. Böylece, ahşap taklidi unsurlar mimaride ahşap malzemeden taşa geçişin ilk aşamalarında, geçmişle kurulan bir görsel bağlantı olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

[579] Dulun, 2019.12-21.
[580] Uçankuş, 2002: 24.
[581] von Kienlin, 2010: 105-106.
[582] von Kienlin, 2010: 106.

Ahşap mimari taklidi unsurlar, Anadolu kaya mezar geleneğinde ilk olarak Urartu kaya mezarlarından Van İçkale, Neftkuyu ve Kaleköy mezarlarının iç odalarında, ahşap bir konutun üst örtü sistemi tamamıyla taklit edilerek verilmiştir. Van- İçkale ve Neftkuyu'da kavisli tavanın başlangıcında görülen yarım yuvarlak dişli silmelerin, Neftkuyu kaya mezarında sıralı kuşakla çevrelendiği örnekler içinden Kaleköy kaya mezarı ise ahşap mimari bezemenin Urartu kaya mezar mimarisinde en yoğun olarak kullanıldığı kaya mezarıdır[583]. Bahsi geçen bu kaya mezarlarında düz damların yanı sıra yer verilen ahşap yapısallık, konut mimarisinin izlerini yansıtması açısından önemlidir.

Phrygia kaya mezarları içerisinde. İÖ 6.-5. yüzyıla tarihlenen Midas Kent Kaya Mezarı ve İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Phrygia- Pisidia sınırında bulunan Keçiborlu-İncesu Kaya Mezarı mezar odalarının üçgen tavanı ahşap taklidi hatıllarla bezenmiştir. Haspels'in erken döneme kaya mezarlarından başlayarak Helenistik döneme kadar devam eden süreçte, mezar odaları içlerinde ahşap hatıl taklidi bezemelerinin geleneksel mimarinin izlerini taşıdığı ve süreklilik gösterdiğini söylemek yerinde olacaktır.

Paphlagonia Bölgesi kaya mezar geleneğinde İÖ 5. yüzyıla tarihlenen Salarköy, Gerdekboğazı ve Aşağı Güneyköy kaya mezarlarında görülmektedir[584]. Kastamonu- Evkaya kaya mezarında ahşap mimari taklitler mezar odasının üçgen örtüsünde yansıtılmıştır. Bunun dışında ahşap yapısallığın kabartma yerine boya ile verildiği İÖ 5. yüzyıla tarihlenen Kargı Ambarkaya ve Gerdekkaya 2 Nolu kaya mezarlarında, yan duvarlarda kabartma ile ahşap hatıllar canlandırılmış, tavanda ise boya ile verilmiştir[585]. Ahşap yapısallığın boya ile yansıtılması örneklerine Lydia ve Orta Lykia tümülüslerinde yoğunlukla rastlamamıza karşın bu örnekler kaya mezar geleneği için tipiktir.

Lykia kaya mezarları cephelerinin yanı sıra daha erkene tarihlenen ev mezarlarının üst yapısı ve lahitleri yerel ve geleneksel ahşap mimarinin taş çevirisinin doğrudan kanıtlarıdır. Öte yandan Karia ve Lydia kaya mezarları cephelerinde de rastladığımız ahşap taklidi unsurlar bazı Lydia ve Orta Lykia'da tümülüslerinde boyamalarla canlandırılmıştır. Lydia Bölgesi'nde Laletepe Tümülüsü **(Kat. No.51)**, Topdem Tepe Tümülüsü ve Aktepe Tümülüsü **(Kat. No.66)** ahşap taklidi üst yapının kabartmaların dışında boya ile verildiği başka örneklerdir.

Anadolu mezar mimarisinde taş mezarlarda ahşap konstrüksiyon taklitleri Pergamon tümülüsleri içerisinde sadece Lydia-Pergamon sınırında yer alan Soma- Beyce Tümülüsü'nün

[583] Çevik, 2003a: 213-258.
[584] Henry, 2010: 7-11.
[585] Dökü, 2008: 59.

(Kat. No.53), her iki odasında canlandırılmıştır. Lydia geleneklerinin izlendiği bu yapı kendi bölgesinde tekil bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karia Bölgesi'nde ahşap taklidi unsurların örnekleri, mimari bir elemanın taşlaşmasına tanıklık eden ahşap yapılarla benzer kapıların dışında özellikle de bir duvar tarafından desteklenen levhalardan ve yatay kirişlerden oluşan bir tavan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölgede ahşap taklidi unsurların örneklerinin coğrafi ve tipolojik olarak, temelde iki farklı gruba ayrılmış olduğu görülmektedir. İlk grup, Karia'nın kuzeydoğusunda, Harpasos vadisi çevresinde yer alan inşa tarihleri İÖ 6. yüzyıldan Helenistik Dönem'e kadar uzanan on dört tümülüs kümesiyle ilgilidir. Bu tümülüsler bir dromos ve/veya mezar odasından mezar odasına giden basit bir dromos, sundurma, bir ön oda ve asıl mezar odasının oluşturduğu daha karmaşık şekillere kadar çeşitli planlar sunarlar. Bu tümülüslerin dokuz tanesinde düz tavan üzerine eğik levhalar üçgen formda ikinci bir tavanı oluşturmaktadır. Böylece tümülüs dolgusunun basıncı hafifletilmiştir. Öte yandan bu grubun içinde yer alan Altıntaş Tümülüsü **(Kat. No.31)**, uzun bir dromos ve bir üst yapıdan oluşan ikinci bir mekâna sahiptir. Özellikle Lydia Tümülüslerinde rastladığımız bu tavan arası modeli veya ikinci kat, diğer mimari özellikler ve yapım tarihleri gibi benzerlikler güçlü bir Lydia tümülüs geleneği etkisini göstermektedir. Kavaklı Tümülüsü **(Kat. No.33)**, dışında blok birleşim yerlerinde kenet kullanılmış olduğuna dair bir veri bulunmamıştır. Bunun dışında Phryg tümülüslerinde görülen, mezar odasını toprak katmanın yapacağı basınçtan koruyan moloz taşlar ve kilden oluşan kabuk, bu tümülüslerin inşaasında uygulanmamıştır[586].

Karia Bölgesi'nde tümülüsler dışında yatay kirişlerle desteklenen bir tavana sahip olma özelliği taşıyan çoğunlukla İÖ 4. yüzyıla tarihlenen yaklaşık on yedi mezar odası günümüze ulaşmıştır. Kuzeyde Orthosia'dan güneyde Halikarnassos'a kadar özellikle Labraunda, Mylasa ve Beçin çevresinde yoğunlaşmışlardır. Ayrıca K. Jeppesen, Mausoleium'un mezar odasının tonoz üst örtüsünün en kısa uzunluğuna dört uzun yatay mermer kirişle kaplandığını böylece oda ile üst örtünün bu taş kirişlerle ayrıldığını öne sürmektedir[587]. Öte yandan Karia'da yer altı oda mezarlar ile tümülüs mezar odalarının üst örtüsünde uygulanan yatay plakaları destekleyen monolitik kirişler Lagina'da yer alan Köklük (Koronza) Oda Mezarı'nda **(Kat. No.26)** uygulanmamıştır. Yapım tarihi İÖ 5.-4. yüzyıl olarak önerilen bu mezar bölgeye özgü karakteristik hatıll düz örtü yerine yalın düz örtüsüyle diğer mezarlardan ayrılmaktadır.

Sonuç olarak ahşap taklidi unsurlar, en erken Urartu kaya mezarlarından başlayarak

[586] Çörtük, 2007: 37-60.
[587] Jeppesen, 1981; Henry, 2013: 262 Fig.7; Pederson, 2021: 55-38.

özellikle İÖ 6. yüzyıla tarihlenen Lydia, Karia ve Lykia- Elmalı/Milyas tümülüslerinde kabartma ve boya ile canlandırılmıştır.

Ahşap konstrüksiyonda rastlanılan kiriş ve hatılların taş mezarlara yansıtıldığı Phryg kaya mezarları dış cephelerinde, bazı Paphlagonia ve Karia Bölgesi kaya mezarlarında rastlanılan hatıllı düz örtü, özellikle Helenistik Dönem'e tarihlenen tümülüslerde yoğunlukla uygulanmıştır. Bu bağlamda İÖ 4. yüzyılda Karia mezarlarında yaygın bir form olan hatıllı düz örtü bir tarihleme kriteri ve bölgenin yerel mimari gelenekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Daskyleion yakınlarında bulunan Eşenköy Tümülüsü ise **(Kat. No.43)**, ahşap mimari taklidi unsurları tavanı çevreleyen silmelerle yansıtmaktadır. Öte yandan hatıllı düz örtülü tavanlara sahip mezarların daha geç dönemlerde bilinen bir örneği İS 1. yüzyıla tarihlenen Denizli Çambaşı Tümülüsü **(Kat. No.77)**, mezar ön odasından gelmektedir. Bu yapı dromos, ön oda ve mezar odasında uygulanan farklı form ve teknikleri bir arada sunması yanında Phrygia Bölgesi ahşap yapısallığının süreklilik göstermesi açısından dikkate değerdir.

Ahşap taklidi yapısallığın, Karia Bölgesi'nde İÖ 6. yüzyılda başlamış olduğu ve bu geleneğin İÖ 3. yüzyıla kadar süreklilik gösterdiği kabul edilmektedir. Çoğunlukla İÖ 4. yüzyıla tarihlenen mezarlarda aynı mimari tekniğin hemen hemen aynı şekilde uygulanması yerel mimari geleneklerin değişmeden uygulandığının kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. İşlevsel özelliklerinin olmadığı kabul edilen bu kiriş sisteminin üst örtüdeki varlığı, bu yapıların daha öncesinde ahşaptan yapılmış olduğunu düşündürmektedir[588]. Öte yandan günümüze ulaşan ahşap mezar odalarıyla temsil edilen bazı Phryg tümülüsleri, Anadolu'nun mezar mimarisi geleneğinin taş malzeme kullanımından çok daha erken dönemlere götürülebileceği olasılığını akla getirmektedir.

3.3.2. Taş

Tarihsel süreçler içerisinde inşa faaliyetlerinde yaşanan teknik problemler, taşın kullanımını oldukça sınırlamış zamanla bu teknik problemlerin aşılmasıyla bu malzemenin üst örtü inşasında kullanıldığı en erken örnekleri mezar mimarisinde görmek mümkün olmuştur. Tamamen taştan inşa edilmiş mezarların kubbe formlu ve pandantiflerle desteklenen üst örtüleri, taş malzemenin aynı zamanda üst örtü formunu ve tekniklerini de biçimlendirmiştir. Mezopotamya'da İÖ 3. binlere tarihlenen birçok mezarda; tholos olarak adlandırılan Tunç Çağı'nda Yunanistan ve Girit'te inşa edilmiş anıtsal mezarlarda taş malzeme, üst örtüde konik formlar ve bindirme tekniği ile karşımıza çıkmaktadır. Ancak Yunanistan'da inşa edilen

[588] Henry, 2013: 268.

tholosların genel özelliği tamamen toprak altında inşa edilmiş olmalarıdır. Bu doğrultuda Anadolu coğrafyasında oluşturulan çağdaşlarından ayrılmaktadır.

Anadolu'da inşa edilen üst örtü form ve tekniklerle çeşitlilik sunan mezarların, anıtsalık ilkesiyle inşa edilen kalıcı ve görselliği vurgulanan yapılar olması, taş malzemenin kullanımını Anadolu'nun tüm kültürel bölgelerinde yaygınlaştırmıştır. Mezar yapısallığında ahşap gibi organik malzemenin kompozit veya tekil kullanımına bu topraklarda ve değindiğimiz tarih aralığında oldukça az rastlamış olmamız da bu görüşü desteklemektedir. Mimari açıdan hem görkemli hem de büyük boyutlu mezar inşaatları gerçekleşmeden önce, olasılıkla taş malzeme ile kompozit kullanılan farklı malzemelerle yüzyıllar boyunca deneyler yapılmıştır.

Blok örgü teknikleriyle inşa edilen mezarlar dışında ana kayanun işlenmesiyle oluşturulan ve İÖ 3. binde Mısır mimarisinde erken örnekleri görülen kaya anıtları, Orta Krallık Dönemi'nde Mısır mezar mimarisinin yaygın bir özelliği haline gelmiştir. Bu uygulama Mısır'dan İÖ 2. binlerde Levant Bölgesi'ne kadar yaygın bir gömü geleneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Anıtsal kaya mezar mimari geleneği, İÖ 1. binyılda Anadolu'da Urartu kaya mezar mimarisiyle dikkate değer bir konuma gelmiştir[589]. Bunu takiben Phrygia, Lydia, Lykia ve Paphlogonia başta olmak üzere birçok kültürel bölgede yaygınlaşmıştır.

Araştırmalar, Anadolu mezar yapısallığında ana kayanın işlenmesiyle oluşturulmuş kaya mezarlarından önce özellikle Batı Anadolu'da blok örgü teknikleriyle inşa edilmiş taş mezarların varlığını büyük ölçüde ortaya koymaktadır. İonia ve Karia Bölgeleri'nde İÖ 2. binlere kadar uzanan bu tasarımlar, örneğin Lykia mimarisinde yalnızca İÖ 6. yüzyıl ortalarından itibaren daha önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Bu bölgede, ilk taş tümülüslerin ve sütunlu mezarların ortaya çıktığı dönem olan İÖ 6. yüzyıl öncesinde baskın malzemenin ahşap olduğu, formların ise Tunç Çağı'ndan beri değişmeyerek kesme taş mimarinin gelişiminin ilk aşamalarında yansıtılmış olduğu düşünülmektedir[590]. Malzeme ne olursa olsun bazı kalıtsal formlara bağlı kalınması, Anadolu'nun tüm bölgelerinde yerel mimari geleneklerin sürekliliği olarak açıklanmaktadır.

Anadolu mezar mimarisinde ahşap mezar odaları ile tanınan Phryg tümülüslerinin taş malzemeyle inşa edilmiş varyasyonları da mevcuttur. Lydia tümülüs inşa geleneği ise yapısal özelliklerin ve buluntuların işaret ettiği üzere İÖ 6. yüzyılın ikinci yarısından İÖ 5. yüzyılın ikinci yarısına doğru devam etmiş; dromos, ön oda ve asıl mezar odalarında uygulanan formlar yoğun bir çeşitlilik göstermiştir[591]. Yapı malzemesi olarak mermer, kireçtaşı, kumtaşı,

[589] Anastasio, 2020: 1-220.
[590] Fedak, 1990: 41.
[591] Hanfmann, 1962: 1-65; Dinç, 1993; Roosevelt, 2003; İl, 2009:195-208.

şist, andezit, küfekitaşı kullanıldığı gibi kireçtaşı en yoğun kullanılan malzemedir. Örtü formları tipolojisinde özellikle düz örtü bölgenin yöresel bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır[592]. Düz örtünün yanı sıra üçgen örtü ve bindirme tekniğinde oluşturulan tonoz örtü Lydia tümülüslerinde rastlanılan diğer üst örtü formlarıdır. Tüm bunların dışında ahşap yapısallığın boyama izleri veya hatıllarla gösterildiği çok sayıda mezar yapısı da bulunmaktadır.

Kireçtaşı, düz örtülü Lydia tümülüslerinde yerel bir malzemedir. Sardes ve çevresinde bulunan Lydia tümülüslerinin büyük bir kısmı yerli kireçtaşından yapılmıştır, Dinç'e göre, Sardes Bin Tepeler nekropolü civarında yoğunlaşan bu tümülüsler için büyük nakliye ve lojistik maliyetlerine gerek olmadan erişilmesi kolay bir malzeme olan kireçtaşı kullanılmıştır. Aynı zamanda mermer, kumtaşı veya andezit gibi diğer taş türlerine kıyasla daha hafif ve işlenmesi kolay bir malzeme olmuştur. Lydia tümülüslerinde yapı malzemesi olarak bazen kireçtaşına ek olarak mermerin de kullanılmış olduğu görülmektedir. İÖ 610-560'lara tarihlenen Alyattes Tümülüsü **(Kat. No.18)**, her iki yanı ve lentosu büyük kireçtaşı bloklardan oluşan üstü açık bir ön avluyla girilen asıl mezar odasının, her iki yanındaki söve blokları mermerden yapılmıştır. Lydia Bölgesi'nde mermerin kullanımı kireçtaşına kıyasla daha az olmasına karşın aynı yüzyılın ikinci yarısında, birçok mezarda esas yapı malzemesi veya dekoratif bir unsur olarak kullanılmıştır. Kireçtaşı ve mermerin yanı sıra kumtaşı, kayrak taşı ve andezit gibi diğer taş türleri de tercih edilmiştir. Örneğin Güre yakınlarında yer alan Aktepe Tümülüsü'nün **(Kat. No.66)** tavan konstrüksiyonunda tamamen masif kayrak taş levhalar kullanılmıştır. Andezit ise İkiztepe Tümülüsü **(Kat. No.23)** ve Basmacı Tümülüsü **(Kat. No.145)** ön odasından görüleceği üzere yalnızca tavan inşasında kullanılmış bir taş türüdür. Son olarak, Lydia mezar mimarisinde de kullanılanımı oldukça sınırlı olan yerel tüften dayanıksız olması nedeniyle yalnızca lahit ve klinelerin yapımında kullanılmıştır[593].

Lydia tümülüslerinde yoğun olarak karşılaşılan kireçtaşı malzeme, Anadolu mezar mimarisinde çoğunlukla mekân üzerindeki açıklığı kapattıktan sonra yan duvarların arkasına doğru devam ederek oluşturulan düz örtü formunda karşımıza çıkmaktadır. Düz kapatmada kullanılan diğer taş türleri sırasıyla andezit, kumtaşı ve mermerdir. Mermerin mezar yapısallığında ve üst örtü sisteminde kullanımına dair en fazla örnek Karia Bölgesi İÖ 4. yüzyıla tarihlenen hatıllı-düz örtülü mezarlardan gelmektedir. Bu yapılarda kirişlerin yekpare blokları taşıdığı tavan konstrüksiyonlarında mermer kullanılmıştır. Mermerle birlikte kullanımına oldukça sık rastlanan traverten, çok sert olması ve doğal basınç dayanımı nedeniyle ağır yükleri taşıma kapasitesine sahip olduğundan mezar mimarisi üst örtülerinde yoğunlukla karşımıza çıkmaktadır. Traverten yatakları bakımından günümüzde de zengin bir

[592] Dinç, 1993.
[593] Dinç, 1993; İl, 2009: 18-24 vd.

bölge olan Phrygia Hierapolisi'nde yer alan Helenistik Dönem'e tarihlenen tümülüslerde başlıca yapı malzemesidir. Traverten, Pergamon antik kenti, İonia ve Pisidia Bölgesi'nde bulunan bazı tümülüslerin üst örtülerinde de yoğun olarak kullanılmıştır. Kolay işlenmesine karşın hızlı aşınma özelliği nedeniyle üst örtü malzemesi olarak uygun olmayan tüf ise, Troas Bölgesi ve Kapadokia Bölgesi'nde yer alan tümülüslerde karşımıza çıkmaktadır. Havayla temasında çabuk aşınan bir malzeme olması dolayısıyla yoğunlukla tümülüslerde tercih edilen bu malzeme, nadir olarak toprak üstü mezar anıtlarının inşaasında da kullanılmıştır. İonia Bölgesi'nde yer alan Taş Kule Mezarı **(Kat.No.27)** tüf taşından yekpare bir şekilde inşa edilmiş olmasıyla dikkate değer bir örnektir.

3.3.3. Tuğla

Tuğlanın Anadolu'da yapı malzemesi olarak en erken kullanımı İÖ 1. yüzyıl itibariyle başlamıştır. Tuğla kullanımı, Pergamon, Ephessos ve Kilikia Bölgesi Elaiussa Sebaste antik kentleri başta olmak üzere, Helenistik ve Roma dünyasının yeni yapım teknikleriyle birlikte yerel mimari geleneklere uyarlanarak çeşitlenmiştir[594]. İkinci yüzyılın sonu ile üçüncü yüzyılın başlarına tarihlenen Pergamon Kızıl Avlu'da kullanılan tuğlaların boyutları ve işçiliği Roma'daki örneklere ne denli yaklaştığını göstermektedir[595].

Geniş aralıkları kapatmak için kullanılan tonoz ve kemerin yaygınlaşması ve aynı dönemlerde kireç harcın yoğun kullanımı, tuğla malzemenin de sık kullanımını beraberinde getirmiştir. Anadolu mezar mimarisinde kemer üst örtülü mezarlarda 1. yüzyıl ile birlikte kaplama malzemesi olarak uygulanmaya ve 2. yüzyıl itibariyle yaygınlaşmaya başlamıştır. Roma mimari geleneğinin İS 1. yüzyıla tarihlenen tuğla kaplamalı harçlı molozdan yapılmış tonoz örtüleri, Anadolu mezar mimarisinde yine aynı dönemde görülmektedir. Kullanılmaya başladığı dönemlerde genel olarak tuğla halkaları yaklaşık 60-96 cm aralıklarla yerleştirilmiş ve düzenli aralıklarla oluşturulan diziler ile birbirine bağlanmaktadır[596].

Anadolu'da bulunan en erken örneklerden biri Sardes'teki Artemis Kutsal Alanı'ndaki Mezar 2'nin üst örtüsüdür. Burada harçlı bir moloz çekirdekten inşa edilmiş tonoz üzerine kaplama malzemesi olarak tuğla kullanılmıştır[597]. Malzeme olarak tuğlanın kullanıldığı kemer örtülü mezar yapılarının ise Helenistik Dönem'de bilinen örneği olmayıp Roma Dönemi içinde yaygın kullanıma sahiptir. İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Trakya- Kırklareli Vize

---

[594] Yunanistan'da ve Anadolu'da pişmiş tuğlanın en eski kullanımlarından bazılarına genellikle metropollerde inşa edilen yapılarda rastlanmıştır. Kilikia'daki Elaeussa-Sebaste Hamamı duvarları opus caementicium'a çok benzer bir malzeme kullanılarak inşa edilmiştir ve opus mixtum duvar tuğla panellerle karşı karşıyadır. Tuğlanın buradaki asıl amacı duvara sağlamlık kazandırmaktır bk. Dodge, 1987: 107.

[595] Dodge, 1987: 108.

[596] Dodge, 1987: 108.

[597] Dodge, 1987: Lev.X-a.

A Tümülüsü **(Katalog No 107**), tonoz üst örtüsü tuğla blokları radyal biçimli özel kalıplarda yapılmış ve yapı üzerine yığılan harç içine küçük taşlar yerleştirilerek statik problem çözülmüştür. Hoddinott, bu yapım tekniğinin kaynağını Güneydoğu Akdeniz olarak işaret etmektedir[598].

İS 2. yüzyıldan itibaren ise Anadolu mezar mimarisinde kemer formlarda yoğun olarak uygulanan tuğla malzeme, Rhodiapolis anıt mezar nişlerinde[599] **(Kat. No. 103)** ve Perge antik kenti İS 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilen M2 mezarı **(Kat. No.111)**, üst örtüsü lento, söveler ve lentonun iki yanındaki konsollar dışında tuğla malzemeyle tonoz formunda örtülmüştür[600]. Laodikeia Batı Nekropolü M1 ve M2 mezarlarında **(Kat. No.101)** üst kısımlar ise tonoz kavsine uygun olarak tuğla malzemeyle inşa edilmiştir[601]. Öte yandan Kilikia Bölgesi mezar mimarisinde özellikle İS 2. yüzyılın ortalarından itibaren yoğun olarak uygulanmış ve böylece bir tarihleme kriteri olarak karşımıza çıkmıştır. Anadolu mezar mimarisinde Geç Roma Dönemi'nden sonra, özellikle Laodikeia kuzey ve güney nekropolde bulunan freskli mezarlar[602] Nicomedia İS 5.-6. yüzyıllara tarihlenen üst örtüsü tuğla-kireç harçla örülen tonozlu mezar odaları[603]. Pergamon'da geç antik döneme tarihlenen kilise ve çevresinde yer alan mezarlar[604] dışında Anemurium ve Myra'da çok sayıda üst örtüsünde tuğla malzeme kullanılan mezar; tuğla malzeme, tonoz form ve harç ile bağlama tekniğinin sürekliliği açısından dikkate değerdir[605].

3.3.4. Kireç Harç

Anadolu mezar yapısallığı üst örtü sistemlerinde kullanılan bir başka malzeme olan kireç harcı, esasta Roma betonu olarak da bilinen opus caementiciumun ilk bileşenidir.

Mezopotamya'da tuğla ile kullanılan harç bitumen katkılıdır. Yunan mimarlığında ise genel olarak harç kullanımı yerine kesme taşlar bağlayıcı bir öge olmadan kullanılmıştır. Roma'nın mimarlık tarihine yaptığı değerli katkısı opus caementicium öncesinde kullanılan kireç harç, Anadolu ve Yunan mimarisinde, Klasik Dönem'den itibaren özellikle sur duvarlarının birleşim yerlerinde veya temellerin alt sıraları için yatak olarak kullanılmıştır. Öte yandan literatürde Roma betonu/çimento harç olarak da geçen opus caementicium'a kadar, Helenistik Dönem'de kireçle birleştirilmiş kırık taşlardan yapılmış bir tür sözde

[598] Hoddinott, 1981: 14.
[599] Kızgut, 2017: 330-337.
[600] Özdizbay, 2001: 24.
[601] Şimşek vd., 2015: 111-157.
[602] Şimşek, 2009 KST 31.4: 122.
[603] Demir, 1992 MKKS 2: 232 Res.18-19.
[604] Radt, 1990 KST 12.1: 195-211 Res. 2-3.
[605] Mango, 2006: 10-27.

beton/harçlı moloz geliştirilmiştir[606].

Yunan ve Anadolu mimarisinde Klasik Dönem itibariyle genellikle birleşim yerleri, temeller veya hidrolik mühürleme amacıyla kullanılan kireç harcı, Roma mimarisine İÖ 3. yüzyıl sonlarında girmiştir. Anadolu'da ise, daha önce uygulanan denemeler haricinde Roma İmparatorluğu'nun ilk yıllarında yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Özellikle Batı Anadolu'da Pergamon, Ephessos, Miletos ve Sardes kentlerinde yer alan anıtsal mimari örneklerinde karşımıza çıkmaktadır. Kireç harç mezar mimarisi üst örtü sistemlerinde, İS 1. yüzyıl itibariyle Metropolis, Laodikeia, Euromos, Perge, Olympos kentleri ve Dağlık Kilikya Bölgesi nekropolleri başta olmak üzere birçok mezar yapısında uygulanmıştır

Daha güneyde, Karia Bölgesi özellikle iç kesimlerinde yer alan kentlerde, eski ve yerel gelenekler devam etmiştir. Yapısal donanımların çoğu birkaç tekil örneğin dışında kesme taşlarla inşa edilmiştir[607].

Likya Bölgesi'nde kireç harç ile uygulanan yeni inşaat teknikleri imparatorluğun erken dönemlerinden itibaren etkilerini göstermeye başlamıştır. Özellikle Limyra'da İS 1. yüzyıla tarihlenen bir mezarın tabanında kireç harç uygulanmıştır. Öte yandan Rhodiapolis Anıt Mezarı **(Kat. No. 103)** ve Myra'da İS 3. yüzyıla tarihlenen hamam yapısı tuğla- kireç harç kombinasyonuyla inşa edilmiş örnekler mevcuttur. Olympos nekropolünden çok sayıda mezarın tonoz üst örtüsü, tuğla ve/veya moloz taşlar kullanılarak kireç harcıyla bağlanmıştır. Bununla birlikte kesme taş işçiliği Lykia Bölgesi'nde Geç Antik Dönem'e kadar sürdürülmüştür. Pamphylia Bölgesi'nde kireç harcı uygulaması, Perge antik kenti İS 2. yüzyıla tarihlenen hamam yapıları ve tuğla malzemeyle inşa edilmiş tonozlu üst örtüye sahip mezarlarda karşımıza çıkmaktadır. Kireç harç, Side antik kentinde İS 2-3. yüzyıllara tarihlenen bazı yapıların tuğla kemerlerinde uygulanmıştır. Pamhylia'nın doğu kentlerinde oldukça yaygın bir şekilde benimsenen kireç harç ve Romalı inşa gelenekleri, Kilikia Bölgesi'nde de aynı şekilde hissedilmiştir[608]. Özellikle İS 2. yüzyıla tarihlenen birçok mezarın tonozlu üst örtüsü taş malzeme ve kireç harç ile inşa edilmiştir. Bu gelenek Geç Antik Dönem dini mimarisinde kesme taş işçiliğinin yeniden canlanmasına kadar devam etmiştir[609].

Pisidya Bölgesi'nde özellikle Termessos, Sagalassos ve Selge gibi zengin Helenistik yapı geleneklerine sahip kentlerde kesme taş işçiliği devam etmiştir[610]. Buna iyi bir örnek, Ariassos kentinde yer alan İS. 2. yüzyıla tarihlenen anıt mezardır **(Kat. No.109)**. Harçlı

[606] Waelkens, 1987: 94-95.
[607] Waelkens, 1987: 98.
[608] Ward-Perkins, 1978: 881-891.
[609] Waelkens, 1987: 98-99.
[610] Waelkens, 1987: 100.

molozla inşa edilen mezar odası arka duvarı dışında, üst örtü kesme taşlar kullanılarak kilit taşlı teknikle tonoz formunda oluşturulmuştur.

Sonuç olarak değinilen örnekler ışığında, İÖ 1. yüzyıldan sonraya tarihlenen mezarlar ve üst örtülerinde uygulanan malzeme ve teknikler oluşturuldukları bölgelerin Romalılaşması hakkında önemli fikirler vermektedir. Roma mimari formlarının ortaya çıkışı ve imparatorluğun doğu eyaletlerine yayılması ile özellikle tonoz formunda kapatılan mezarlarda yaygın bir şekilde kullanılmış olan harç, kubbe formunda ise Karia ve Kilikia Bölgesi'nde Roma Dönemi'ne tarihlenen bazı mezar yapılarında uygulanmıştır.

3.3.5. Opus Caementicium

Opus caementicium'un ana malzemesi olan pozzalona tozunun hem kalite hem de kullanış açısından Anadolu'da en yakın benzerinin Dağlık Kilikia Bölgesi olduğu çoğu araştırmacı tarafından kabul edilmektedir[611].

Ward- Perkins'e göre, Anadolu'da opus caementicium benzeri harçlı molozun en erken örneğine Ephessos kenti İÖ 1. yüzyıla tarihlenen Pollio su kemerinde rastlanılmıştır[612]. Harçlı moloz dolgunun çevresine eklenen kesme taşlarla taşınan payeleri ve kesme taştan yapılmış kemerleri dışında, ayakları ve üst yapısı daha küçük düzensiz taşlardam harçlı molozla inşa edilmiştir[613]. Anadolu mimarisinde harçlı molozla oluşturulmuş duvarlar özellikle Augustus Dönemi'nde yaygınlaşmıştır. Öte yandan Miletos Büyük Liman Anıtı duvarlarında ve Sardes kenti yapılarında uygulanmıştır[614]. Miletos Büyük Liman Anıtı'nın inşasında, harcın bağlayıcı olarak değil sadece tesviye amaçlı kullanıldığı tespit edilmiştir. Üst örtüyü oluşturan tonoz eski yapım tekniklerine bağlı kalınarak metal kenetlerle birleştirilmiştir. Ephessos Domitianus Tapınağı'nın iki katlı tonozlu alt yapısında ise anıtsal mimaride yoğunlukla uygulanan kare bloklarla kaplı beton benzeri duvarlar bulunmaktadır[615]. U. Kelp Pergamon kenti tümülüsleri üzerine yapmış olduğu araştırmasında, Pergamon Maltepe Tümülüsü **(Kat. No.85)** dromosunun batı duvarında kesme taşlar üzerinde kaplama malzemesi olarak opus caementicum kullanıldığını öne sürmektedir[616]. Bu durum, malzemenin Anadolu coğrafyasındaki en erken kullanımını Geç Helenistik Dönem'e tarihleme olasılığını işaret etmektedir. Öte yandan Pergamon Niyazittepe kuzeybatısında yer alan İS 2. yüzyıla tarihlenen ve korinth düzenli bir tapınak formunda olan Columbarium'un,

[611] Giavarini vd., 2006: 107-121.
[612] Ward-Perkins, 1978: 881-891.
[613] Waelkens, 1987: 96.
[614] Ward- Perkins, 1994: 279-281; Uğurlu (Özer), 2006: 117.
[615] Waelkens, 1987: 96.
[616] Kelp, 2011:291- 293

tuğlalarla kaplanmış duvarında opus caementicum kullanılmış olduğunu ifade etmektedir[617]. Sonuç olarak opus caementicium kullanımı İS 2. yüzyılda bile yapısal olmayan bölümlerle sınırlandırılmıştır. Öte yandan sözü geçen tüm yapılarda destekleyici unsurlar için kesme taş kullanımı devam etmiştir. Kireç harçlı duvarlar, harçlı moloz taş ve tuğla duvarlara kıyasla daha fazla uygulanmıştır[618].

Roma betonu olarak da bilinen opus caementicium içeriğindeki pozzolona ile oldukça yakın örnekleri ise daha önce de bahsedildiği üzere, Kilikia'da Elaiussa Sebaste Augustus Tapınağı podyumunda, liman ve hamam yapıları temellerinde, Anazarbos ve Korykos kenti yapılarında, Tarsus Donuktaş Tapınağı podyumunda karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan tez kapsamında döküm tekniğine ilişkin soru işaretli olarak tanımladığımız yapıların üst örtüsünü oluşturan harcın içeriğinde, pozzolona veya eş değeri bir volkanik malzemenin kullanılmış olduğu bazı araştırmacılar tarafından da teyit edilmektedir[619]. M. Spanu, Strabon'un "Dağlık" ve "Ovalık" olarak söz ettiği Kilikia Bölgesi'ni, jeolojik gerekçelerle üç farklı bölgede ele almaktadır. Bu bağlamda alüvyonlu ovalara sahip Kilikia, kalkerli bir Kilikia ve son olarak volkanik taşların varlığıyla karakterize edilen "siyah" bir Kilikia'yı işaret etmektedir[620]. Bölgedeki opus caementicium kullanımını ise Elaiussa Sebaste hamamlarının ve Anazarbos'taki su kemerinin inşaasında olduğu gibi "karma" yapıların avlularına atfetmektedir. Öte yandan volkanik Kilikia'nın Orta İtalya ile hemen hemen aynı jeolojik yapılara sahip olduğunu ve Roma inşa tekniklerinin buradaki yerel tekniklerle birleştiğini kabul etmektedir. Birkaç istisna dışında, söz konusu malzemenin, volkanik Kilikia dışında bulunan yapılarda sadece yerel olarak bulunabilen kumlarla yapıldığını ifade etmektedir. İotape, Elaiussa Sebaste ve Selinus'ta yer alan bazı mezarları, opus caementicium çekirdeği kaplayan taş bloklu duvarlı yapılar olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle söz konusu bu mezarların duvarları ve tonozları arasında gerçek bir yapım tekniği farkı olmadığını ve estetik bir değişiklikten kaynaklandığını belirtmektedir[621].

Olba- Diocaeseria, Elaiussa Sebaste, Korykos, Kanytellis kentlerinde birçok yapıda uygulandığı belirtilen opus caementicium malzemenin mezar yapısallığı üst örtü sistemlerinde karşılaşılan örneklerini şimdilik Dağlık Kilikia örnekleriyle mezarlarıyla sınırlandırabiliriz. Öte yandan Kilikia Bölgesi'nde günümüz Mersin ili Akkale'de ele geçen ve İS 4.-5. yüzyıla

[617] Columbarium W. Radt, tarafından Lucius Rufinus adlı Romalı bir askere atfedilmektedir bk. Kelp, 2011: 295, Ayrıca bk. Radt 2001: 271-272 Res.25.
[618] Waelkens, 1987: 96.
[619] Eleusa Sebaste tapınak mezar için bk. Schneider Equini, 2003: 263-273. Kanytellis örnekleri için bk. Aydınoğlu, 2002: 141; Schneider Equini, 2003: 263-273 Lev. 53 Fig.6; Durukan, 2007: 345, 351 Fig.2, 6; Aydınoğlu, 2012: 138-139, 156 Res. 18a-b. Anemurim örnekleri için bk. Rosenbaum, 1971: 9-31 vd.
[620] Spanu,2003: 21, Lev.2 Fig.4.
[621] Spanu,2003: 20-21.

tarihlenen üç katlı mezarın, zemin katın kubbe üst örtüsü opus caementicium dolguyla yükseltilmiş olduğu saptanmıştır. Tonoz üst örtülü ikinci katta ise nadir kullanılan volkanik taşlarla örtü hafifletilmeye çalışılmıştır[622]. Bu yönüyle Mersin- Akkale kubbeli mezarı, opus caementicium malzemenin mezar yapısallığında Geç Antik Dönem'e değin süreklilik göstermesi açısından önemlidir.

.

[622] Mörel, 2017: 99-101 Fig.8, 10, 11.

SONUÇ

Antik dönem mimarisinde özel bir yere sahip olan, ölüler için kalıcı ve çoğu zaman evsel donanımları içeren ayrı bir mekân inşa etme düşüncesiyle oluşturulan mezar yapıları, işlevleri için tek bir genel form ve inşa karakteri sergileyen diğer antik dönem yapı türlerine göre daha fazla plan ve yapı ögeleriyle temsil edilmektedir. Mimari tasarımlarında iklim, yerel kaynaklar, sosyal ve kültürel gelenekler gibi olguların çeşitlendirdiği farklılıklardan kaynaklanan unsurlar ve donanımlar, her kültürel bölgede yerel ve geleneksel uygulamalara güçlü bir şekilde bağlılık göstermektedir. Belirli bir plan tipolojisi olmayan ve çoğu kez yerel ve geleneksel uygulamalarla inşa edilen konutlara öykünen yapılar olarak karşımıza çıkan mezarlar diğer yandan anıtsallık ve kalıcılık düşüncesiyle zamanla büyük inşaat projelerine dönüşmüştür. Bu denli büyük ölçekli projelerde deneyimlenen bilgi, birikim ve gelişen teknikler, antik dönem boyunca yeni ve farklı fikirlerin bölgeler ve kültürler arası taşınmasına olanak sağlamıştır.

Türkiye Antik Çağ Kültür Coğrafyalarında özellikle Demir Çağı'ndan Geç Roma Dönemi'ne kadar inşa edilmiş tümülüsler, bazı kaya mezarları ve toprak üstü mezarlarda, dönemler boyunca kazanılan tecrübe ve birikimlerin bölgesel ve kültürel mimari geleneklerle bütünleşmesi üst örtü başta olmak üzere birçok teknik donanımda kendisini göstermiştir. Mimarlık tarihinde özel bir yere sahip bu mezarların örtü sistemlerinde görülen detaylandırma ve çeşitlilik, işlevsellikten farklı anlamlar kazanarak inşa edildikleri dönemlerden sonra bile birçok yapıya ilham kaynağı olmuştur.

Üst örtü sistemlerine dair tüm bu kültürel, bölgesel ve tarihleme kriterleri ışığında; mezar mimarisinde uygulanan en erken üst örtü formlarının; konsantrik teknikle inşa edilen kubbe örtü ve geleneksel olduğu kadar dar bir mekân üzerini en hızlı kapatma yöntemi olan yalın düz örtü olduğu saptanmıştır. Ahşap malzemeyle ilişkilendirilen düz ve üçgen örtüler, ahşap malzemeden taşa geçişin ilk aşamalarında, geçmişle kurulan geleneksel bir bağlantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda inşa geleneklerinin geçmişten günümüze sürekliliğini yansıtmaktadır.

Literatürde "sahte kubbe" olarak geçen ve konsantrik inşa tekniğiyle oluşturulan kubbeli mezarlar, İonia, Karia, Lykia, Troas, Bithynia, Paphlagonia, Doğu Trakya ve Kilikia'da çok sayıda örnekle karşımıza çıkmaktadır. İonia ve Karia Bölgesi'nde Geç Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi'ne değin süreklilik gösteren kubbe örtülü mezarlar; Kilikia Bölgesi'nde Roma Dönemi'ne yerleştirilmektedir. Özellikle Trakya Bölgesi İÖ 4. yüzyılda inşa edilmiş tümülüsler, bu formun ve konsantrik bindirme tekniğinin temsil edildiği en yoğun

örnekleri sunmaktadır. Helenistik Dönem sonlarına kadar yuvarlak veya kare planlı mezar odalarını konsantrik teknikle kapatan kubbe örtü, Roma Dönemi'ne tarihlenen örneklerde kare planlı mezar odalarını harç ile bağlama tekniğinde örtmektedir. Kare plan üzerini pandantifler yardımıyla kubbe ile kapatma yanında bazı örneklerde harç ile bağlama tekniğinin de uygulanması, mimaride geçmişten gelen tecrübe ve birikimlerin yeni teknik deneyimlerle birleştirildiğini göstermektedir.

Mezar mimarisinde uygulanan en erken örtü formlarından bir diğeri yalın düz örtü, Karia Bölgesi'nde İÖ 4. yüzyıla tarihlenen mezarlarda hatıllı-düz form olarak karşımıza çıkmıştır. Karia Bölgesi'nde, yeraltına inşa edilmiş mezar odaları ile tümülüslerin mezar odası ve ön odalarında görülen, oluşturulduğu Karia Bölgesi'ne özgü olduğu kabul edilen örtü formu, bölgedeki diğer mezarlarla çağdaş Köklük'de (Koronza) saptanan bir oda mezarda uygulanmamıştır. Öte yandan Halikarnassos Mausoleumu mezar odası bindirme tonozlu üst örtüsü üzerinin kirişlerle kapatılması; anıtın yerel geleneklerle olan bağlantısını göstermesi açısından dikkate değerdir.

Düz bindirme tekniğiyle inşa edilmiş tonoz örtü; Anadolu coğrafyası mezar yapısallığında sivri kemer ve dairesel formlu olmak üzere Demir Çağı'ndan itibaren inşa edilmeye başlamıştır. Anadolu'da en erken Hitit mimarisinde, özellikle geçit ve sur duvarlarında, her iki formun da inşa edildiği ve herhangi başka bir dış etki söz konusu olmaksızın mezar yapısallığına uygulandığı görülmektedir. Genel anlamda Batı Anadolu örneklerine özgü olan sivri kemer formunun inşası İÖ 5. yüzyıla kadar devam etmiştir. Dairesel tonoz form ise en erken İÖ 8. yüzyıla tarihlenen Urartu mezarlarında uygulanmış, Helenistik Dönem'de tam daire formunu almış ve Roma Dönemi'ne kadar çok sayıda yapının dromos, mezar odası ve/veya ön odalarında, teknik ve statik açıdan daha avantajlı ve de popüler diğer örtü formlarına rağmen uygulanmaya devam etmiştir.

Antik Mısır metinlerinde sembolik bir donanım olarak bahsedilen ve Yakın Doğu'nun farklı bölgelerinde mezar mimarisi dış örtülerinde uygulanmış olan piramidal form, Anadolu'da daha çok Pers kültürü ve yerel mimari geleneklerle sentezlenen mezar tipolojilerinde karşımıza çıkmaktadır. Mezar sahiplerinin tanrılaştırılmasını ima eden bazı mimari, tipoloji, donanım ve kabartmalar yanında gücü ve otoriteyi simgeleyen piramidal örtü formunun temsilcilerinden büyük bir kısmı, Helenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlenen toprak üstü mezarlardan oluşmaktadır. Üst örtüde piramidal form, en erken İÖ 6. yüzyılda İonia Bölgesi ve Karia Bölgesi'nde Gebe Kilise Tümülüsü mezar odasıyla temsil edilmektedir. Öte yandan İÖ 4. yüzyıldan Helenistik Dönem'e kadar Batı Anadolu'da birçok büyük ölçekli inşaat programında uygulanmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise Anadolu topraklarının

doğu eyaletlerine yayılmıştır.

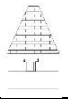
Kilit taşlı teknikle oluşturulan tonoz örtü, Anadolu ve Anadolu Trakyası mezar mimarisinde İÖ 4. yüzyıldan itibaren uygulanmaya başlamış ve Roma Dönemi'nde Anadolu'nun tüm kültürel bölgelerinde popüler bir mimari form haline gelmiştir. Sağladığı statik avantajların yanı sıra, estetik ve görsel olarak diğer örtü tiplerine kıyasla daha fazla tercih edilmiştir. Bir dizi radyal formlu kemerin kilitleme sistemiyle birbirine bağlanmasıyla inşa edilen ve literatürde sıklıkla "beşik tonoz" olarak anılan form, İÖ 4. yüzyıldan Erken Roma Dönemi'ne kadar uygulanmıştır. Daha erken dönemlerde ilk denemeleri yapılsa da Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygınlaşan, iki beşik tonozun dik olarak kesişmesiyle oluşturulan "çapraz tonoz" formu Geç Antik Dönem mimarisi özel yapılarında sıklıkla uygulanmıştır.

Türkiye Antik Çağ mezar mimarisinde kilit taşlı teknikle inşa edilen tonoz örtü ile çağdaş olan tüteklikli örtü ise, Erken Roma Dönemi'ne kadar çok sayıda tümülüs ve mezar anıtında uygulanmıştır. Mezar mimarisinde bilinen en erken örneği İÖ 6. yüzyıla tarihlenen tüteklikli form geleneksel ahşap yapısallığın ve konut mimarisinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu ve Anadolu Trakyası mezar mimarisinde İÖ 4- 1. yüzyıllar arasında, Bithynia, Troas, Mysia, Paphlagonia ve Phrygia Bölgeleri'nde yer alan tümülüslerde karşımıza çıkan örtü formu, diğer bölgelere kıyasla en yoğun Bithynia ve Phrygia Bölgeleri'nde izlenmektedir. Anadolu'da en geç İS 2. yüzyıla tarihlenen iki toprak üstü mezar anıtında iki farklı teknikle uygulanmıştır. Aydınlatma ve duman tahliyesi gibi özellikleriyle yaşam mekanlarına özgü olduğu kabul edilen tüteklikli örtü, konuta dair teknik donanımların antik dönem mezar mimarisine yansıtılmış başlıca örneklerindendir. Günümüze ulaşmış bahsi geçen mezar yapılarından tanıdığımız bu form, geç dönemlerde Türk- İslam mimarisi dini yapıları ve özellikle Tunceli geleneksel konutları üst örtülerinde yeniden karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle Lykia Bölgesi lahit örtülerine özgü olduğu kabul edilen semerdam kapak, Anadolu ve Anadolu Trakyası mezar mimarisinde diğer formlara kıyasla daha nadir uygulanmıştır. Günümüze ulaşan bilinen örnekler, genellikle kısmen kayaya oyulmuş ev tipi mezar yapıları dış örtülerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda sivil yapılardan büyük ölçüde etkilenen antik dönem mezar mimarisinde, konuta dair dış donanımların izlerini sürmek açısından dikkate değerdir.

Örtü formlarını oluşturan en erken tekniklerin linear/ konsantrik bindirme, düz bindirme ve yaslama teknikleri olduğu saptanmıştır. Bindirme tekniklerinin kubbe, üçgen, tonoz, tüteklikli ve piramidal formları oluşturduğu; üçgen formun düz bindirme yanında

çoğunlukla yaslama tekniğinde oluştuğu; harç ile bağlama tekniğinin tuğla ve taş malzemeyle genellikle tonoz örtüyü ve Roma Dönemi'ne tarihlenen birkaç mezarda kubbe örtüyü oluşturduğu görülmüştür. Döküm tekniği ise, tez kapsamına alınan ve opus caementicium malzeme kullanıldığı tespit edilen soru işaretli bazı yapılarda incelenmiştir[623]. Ancak mezar odaları ve dış örtülerde opus caementicium malzeme kullanılmış olsa da uygulanan tekniğin harç ile bağlama olduğu sonucuna varılmıştır **(Tab. Son. 1).**

Teknik	**Kubbe** 	**Üçgen** 	**Tüteklikli** 	**Tonoz** 	**Piramidal** 	**Semerdam**
Yaslama		√				√
Bindirme	√	√	√	√	√	
Kilit Taşlı Teknik				√		
Harç ile Bağlama Tekniği	√			√		
Döküm Tekniği				?		?

Tablo Sonuç 1. Türkiye Antik Çağ Mezar Mimarisinde Örtü Formlarını Oluşturan Teknikler

Mezar mimarisi üst örtü sistemlerinde kullanılan malzemeler içerisinde, ahşabın düz ve üçgen formlarda; kireç harç ve opus caementiciumun kubbe, tonoz ve semerdam gibi kavisli formlarda; tuğla malzemenin tonoz formunda ve son olarak taş malzemenin tüm formlarda kullanılmış olduğu görülmüştür. Tüm bu malzemeler yanında en erken yapı malzemesi olan kerpiç malzemenin, Türkiye Antik Çağ mezar mimarisi üst örtülerinde uygulanmadığı görülmektedir **(Tab. Son. 2)**.

Üst örtü donanımlarında taş malzemede uygulanan ahşap taklidi unsurlar ise, işlevsel özelliklerinin olmadığı kabul edildiğinde, söz konusu yapıların daha öncesinde ahşaptan yapılmış olduğunu veya geleneksel konut mimarinin taklit edildiğini düşündürmektedir. Öte yandan Anadolu mezar mimarisinde İÖ 1. yüzyılda uygulanmaya başlanan ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde oldukça yaygınlaşan tuğla ve kireç harç kombinasyonlu üst örtü form ve teknikleri, Geç Antik Dönem yapısallığına büyük ölçüde miras kalmış ve ilham kaynağı olmuştur.

[623] Mezar odaları ve dış örtülerde opus caementicium malzeme kullanılmış olması nedeniyle döküm tekniğiyle inşa edilmiş olabileceği soru işaretli mezarlar için bk. Kat. No.113-116, 118.

Malzeme	Kubbe 	Düz	Üçgen 	Tüteklikli 	Tonoz 	Piramidal 	Semerdam
Ahşap		√	√				
Taş	√	√	√	√	√	√	
Tuğla					√		
Kireç Harç	√				√		
Opus Caementicum					√		√

Tablo Sonuç 2. Türkiye Antik Çağ mezar mimarisinde görülen örtü sistemlerinde kullanılan malzemeler.

Katalog çalışmasına alınan mezar yapıları içerisinde dış örtü ve mezar odalarında farklı geometrik formların inşa edildiği örnekler Tablo Sonuç 3'te verilmiştir. Örtü formlarındaki bu farklılıklar, Türkiye Antik Çağ mezar mimarisi üst örtü sistemlerinin form, teknik ve malzeme açısından çeşitliliğini yansıtmaktadır.

Yapı	Dış Örtü	Mezar Odası	Katalog No
Pedesa Gebe Kilise	Kubbe	Piramidal	2
Taş Kule	Piramidal	Düz	27
Knidos Aslanlı Mezar	Piramidal	Kubbe	9
Halikarnassos Mausoleumu	Piramidal	Bindirme Tonoz-Üzeri Kirişli Düz Örtü	68
Belevi Mezar Anıtı	Piramidal	Tonoz	
Marmaris Turgut Mezarı	Piramidal	Kubbe	10
Diocaeseria Piramit Mezar	Piramidal	Tonoz	124
Malatya Ozan Köyü Anıt Mezar	Piramidal	Tonoz	127
Gümüşkesen Mezar Anıtı	Piramidal-Tüteklikli	Düz	142
Hisar Mezar Anıtı	Piramidal-Tüteklikli	Düz	143
Elif Mezar Anıtı	Piramidal-Çapraz Tonoz	Düz	125
Hasanoğlu Mezar Anıtı	Piramidal-Çapraz Tonoz	Düz	126
İasos Baldakhin Mezar	Çapraz Tonoz	Kubbe	11
Kanytellis Mezar evi-45	Semerdam	Tonoz	114
Elaiussa Sebaste kuzey nekropol ev tipi mezarlar	Düz, üçgen, tonoz	Tonoz	116

Tablo Sonuç 3. Dış örtü ve mezar odası üst örtüleriyle farklılık gösteren mezarlar.

Antik dönem mezar mimarisinde blok örgü tekniğinde inşa edilen mezarlar yanında mezar yapısı inşa etmek adına kayalık coğrafyalarda uygulanan nispeten ekonomik, statik açıdan güvenilir ve hızlı inşa sürecine sahip olduğu için Anadolu'nun hemen hemen tüm kültürel bölgelerinde yaygın olan kaya mezarlarında, düz ve üçgen damlar oluşturuldukları bölgelerin sivil mimari geleneklerini ortaya koymaktadır. Düz ve üçgen damların yanı sıra Phrygia ve Paphlagonia kaya mezarları mezar odalarında yoğunlukla izlenen tonoz biçiminde oyulmuş tavanlar ve ahşap mimari taklidi unsurlar, Türkiye Antik Çağ kaya mezar geleneğinde üst örtü çeşitliliğini yansıtan başlıca örneklerdir. Sosyal açıdan üstün olan

toplumsal grupların gömülmesi için önde gelen ve üst örtü tipolojisinde oldukça çeşitlilik gösteren tümülüsler ön oda/mezar odalarıyla kubbe, üçgen ve düz formlarda; bindirme, kilit taşlı ve harç ile bağlama tekniği ile oluşturulan tonoz formlarında; çapraz bindirme tekniğinde tüteklikli formda ve semerdam formunda kapatılmıştır. Öte yandan dromos ve/veya bir ya da daha fazla ön odaya sahip olan tümülüs ve oda mezarların her bir bölümünde birbirinden farklı form ve tekniklerin bir arada sunulduğu yapılar da mevcuttur. Son olarak dromos ve çok odalı mezar yapılarında uygulan formlar Tablo Sonuç 4'te verilmiştir. Buna göre dar mekân açıklığına sahip olan dromoslarda düz, üçgen, tonoz ve semerdam formlar; ön odalarda düz, üçgen, tonoz ve tüteklikli örtü formları; mezar odaları ve dış örtülerde tüm geometrik formların uygulandığı görülmektedir.

Birim	**Kubbe** 	**Düz**	**Üçgen** 	**Tüteklikli** 	**Tonoz** 	**Piramidal** 	**Semerdam**
Dromos		√	√		√		√
Ön oda		√	√	√	√		
Mezar odası	√	√	√	√	√	√	√
Dış örtü	√	√	√	√	√	√	√

Tablo Sonuç 4. Türkiye Antik Çağ tümülüs veya yer altı oda mezarları örtü formları.

Sonuç olarak binlerce yıllık bilgi, birikim, tecrübe ve köklü bir inşa geleneğinin sonucu olarak ortaya çıkan antik dönem mezar mimarisi, iklimsel koşullar ve malzemenin yerel mevcudiyeti gibi etkenlerle birlikte oluşturuldukları coğrafyaların bölgesel, tarihsel ve kültürel hafızasına ışık tutmaktadır. Başlangıçta daha basit mimari unsurları olan mezar yapısallığı, antik dönem boyunca çeşitli aşamalarla gelişerek büyük ölçekli inşa projelerine dönüşmüştür. Oldukça farklı tipolojileri ve farklı üst örtü form, teknik ve malzemelerle temsil edilen bu mezarlar, mimarlık tarihinde Anadolu coğrafyasının ne denli zengin bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

Adam, J.P. (1989). *Roman Building Materials and Techniques*. Routledge, London.

Akarca, A. (1952). "Mylasa'da Helenistik Bir Mezar". *Belleten,* 16, 367-398.

Akarca, A. (1971). "Beçin". *Belleten*, 35, 1-37.

Akbıyıkoğlu, K. (19-20 Nisan 1990). "Güre Basmacı Tümülüsü Kurtarma Kazısı". *1. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, 1-23.

Akbıyıkoğlu, K. (24-26 Nisan 1995). "1994 Yılı Güre İkiztepe Tümülüsü Kazısı". *6. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Didim, 163-176.

Akçay, T. (2014). "Olba'daki Tapınak Cepheli Kaya Mezarı". *Seleucia,* 4, 69-94.

Akın, G. (1989). "Die laternendeckenhauser in Ostanatolien". *Architectura*, 1, 1-19.

Akkermans, P. M (1993). *Villages in the steppe: Late Neolithic settlement and subsistence in the Balikh Valley*. Northern Syria, Berghahn Books.

Akkermans, P. M M G. ve Schwartz, G. M (2003). *The Archaeology of Syria-From Complex Hunter-Gatherers to Early Urban Society, (c. 16,000-300 BC.)*. Cambridge.

Akkermans, P. M ve Duistermaat, K. (1996). "Of storage and nomads the sealings from late Neolithic Sabi Abyad, Syria". *Paléorient*, 22(2), 17-44.

Akurgal, E. (1950). "Bayraklı Kazısı Ön Rapor". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 8 (1-2), 1-51.

Akurgal, E. (1959). "Chronologie der phrygischen Kunst". *Anadolu*, 4, 115-121

Alberti, L. (2004). "The Late Minoan II-IIIAi Warrior Graves at Knossos: The Burial Assemblages". *British School at Athens Studies*, 12, 127-136.

Albuerne, A. ve Williams, M S. (2017). "Structural appraisal of a Roman concrete vaulted monument: The Basilica of Maxentius". *International Journal of Architectural Heritage*, 11(7), 901-912.

Alföldi-Rosenbaum, E. (1971). *Anamur Nekropolü*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Algaze, G. (1989). "A New Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1988". *Journal of Near Eastern Studies*, 48(4), 241-281.

Algaze, G., Breuninger, R., Lightfoot, C. ve Rosenberg, M (1991). "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: A preliminary report of the 1989-1990 seasons". *Anatolica*, 17, 175-240.

Alkım, U. B. ve Alkım, H. (1966). "Excavations at Gedikli (Karahüyük); first Preliminary-Report". *Belleten*, 30 (117), 27-58.

Amici, C. M (2015). *The basilica of Maxentius in Rome: Innovative solutions in the Organisation of Construction Process*, Présenté pendant: Second International Congress on Construction History, Queens' College, Cambridge University; 29/03-02/04/2006, 167-178.

Anastasio, S. (2020). "Building Between the Two Rivers: An İntroduction to the Building Archaeology of Ancient Mesopotamia". *Building Between the Two Rivers*, 1-220.

Andrews, T. (2018). "Greek Tholoi of the Classical and Hellenistic Periods: An Examination". *Quenn's University*, 1-97.

Arık, R. O. (1934). "Karalar Hafriyatı". *Türk Tarih Etnografya ve Arkeologya Dergisi*, 2, 102-167.

Atasoy, S. (1974a). "Aphrodisias Yöresindeki Tümülüsler". *Belleten*, 38 (151), 351-360.

Atasoy, S. (1974b). "The Kocakizlar Tumulus in Eskişehir, Turkey". *American Journal of Archaeology*, 78 (3), 255-263.

Ateşlier, S. (1992). *Daskyleion-Kösemtuğ Tümülüsü Mimarisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Ateşlier, S. (2004). "Phokaia'daki Taş Kule Anıt Mezarının Üst Yapısına Ait Gözlemler". *Olba*, 9, 111-121.

Ateşlier, S. (2006). "Teke Kale'de Bir Mezar". *Olba*, 13, 145-177.

Aurenche, O. (1981). *La maison orientale. L'architecture du Proche Orient ancien des origines au milieu du quatrième millénaire*. Paris.

Ayabakan, C. (19-20 Nisan 1990). "Maşattepe Tümülüsü Kurtarma Kazısı". *1. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 49-62.

Aybek, S. ve Arslan, B. (2020). "Metropolis'te Bulunan Mezarlar ve Kentin Nekropolis Lokalizasyonu Üzerine Düşünceler". *TÜBA-AR*, 26, 111-130.

Aydınoğlu, Ü. (2012). "Kanytella Nekropolisi: Yeni Buluntular Işığında Bir Değerlendirme". *Adalya*, 15, 129-158.

Baird, D., Fairbairn, A. ve Martin, L. (2017). "The animate house, the institutionalization of the household in Neolithic central Anatolia". *World Archaeology*, 49(5), 753-776.

Bammer, A. (1988). *Ephessos*: *Stadt am Fluß un Meer*. Akademische Druck, Verlagsanstalt.

Banning, E. B. (2003). "Housing Neolithic Farmers". *Near Eastern Archaeology*, 66(1), 4-21.

Barrett, J. C. (2001). "Agency, the duality of structure, and the problem of the archaeological record". I. Hodder (ed.), In *Archaeological theory today*, Cambridge: Polity Press, 141-164.

Bartoloni, G. ve Cerasuolo, O. (2012). "The Balanced Skill to Build Arches and Vaults in

Early Etruria". *Craft and People. Agents of Skilled Labour in the Archaeological Record*, International Conference at the British Museum, London.

Bass, G. F. (1963). "Mycenaean and Protogeometric Tombs in the Halicarnassus Peninsula". *American Journal of Archaeology*, 67(4), 353-361.

Başal, Ş. (2001). "1998 Yılı Tümülüs Kazıları". *10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 179-187.

Baughan, E. P. (2013). *Couched in Death: Klinai and identity in Anatolia and Beyond*. University of Wisconsin Press.

Baysal, E. L. ve Elton, H. (2014). "A tomb with a view: the rock-cut cemetery at Alahan in Isauria". *Adalya*, 17, 175-208.

Bean, G. E. ve Cook, J. M (1955). "The Halicarnassus Peninsula". *Annual of the British School at Athens*, 50, 85-171.

Belke, K. ve Mersich, N. (1990). *Phrygien und Pisidien (Vol. 7)*. Verlag d. Österreich. Akademie d. Wissenschaft.

Benter, M ve İnce, V. (2010). "Milas'daki Pilavtepe Miken Oda Mezarı". *Belleten*, 74(270), 343-350.

Berber, S. (2015). "Keçiborlu İlçesi'nde Bulunan Frigia Pisidiası Kaya Mezarı Örnekleri". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(12), 297-314.

Bernbeck, R., Pollock, S. ve Coursey, C. (1999). "The Halaf settlement at Kazane Höyük". *Anatolica*, 25, 109-147.

Berndt-Ersöz, S. (2006). "Frigian Rock- Cut Shrines: Structure, Function, and Cult Practice". *Culture and History of the Ancient Near East 25*, Leiden.

Bıçakçı, E. (1995). "Çayönü House Models and a Reconstruction Attempt for the Cell-plan Buildings, Readings in Prehistory". *Studies Presented to Halet Çambel*.

Białowarczuk, M (2016). "From circle to rectangle. Evolution of the architectural plan in the early Neolithic in the Near East". *Polish Archaeology in the Mediterranean*, 25, 575-593.

Bingöl, O. (2007). *Magnesia ad Maeandrum – Menderes Magnesiası*. Homer Yayınları.

Bittel, K. (1942). *Kleinasiatische Studien, Kimmerier, Phryger und Skythen in Kleinasien*. İstanbuler Mitteilungen, 5, 54-126.

Blakolmer, F. (1993). "Die Grabung in der Nekropole V von Limyra-Vorläufige Ergebnisse". *In Lykien Symposium*, 145-152.

Blaylock, S. R., French, D. H. ve Summers, G. D. (1990). "The Adiyaman Survey: an interim report". *Anatolian Studies*, 40, 81-135.

Blegen, C. W. (1937). “New evidence for dating the settlements at Troy”. *Annual of the British School at Athens*, 37, 8-12.

Blegen, C. W. (1954). “An early tholos tomb in western Messenia”. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 23(2), 158-162.

Blegen, C., Caskey, J.L., Rawson, M (1953). *Troy III: Sixth Settlements*, Princeton University Press, Princeton.

Blersch, D., Balzani, M ve Tampone, G. (2006). “The Volumnis' Hypogeum in Perugia, Italy. Application of 3D survey and modelling in archaeological sites for the analysis of deviances and deformations”. *Bar Internatıonal Serıes*, 1568, 389.

Bloch, H. (1941). “The roman brick industry and its relationship to roman architecture”. *Journal of the American Society of Architectural Historians*, 1(1), 3-8.

Bora, A. (2015). *Bithynia Bölgesi Tümülüsleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Borchhardt, J. (1974). “Limyra: Bericht Über Die Abschlusskampagne 1974”. *TAD 24*, 1977, 85-110

Borchhardt, J. (1975). “Myra: Ein Lykische Metropole in Antiker und Byzantiner Zeit”. *IstForsch*, 30, 254-286

Borchhardt, J. (2016). “Lycian Dynasts and Temple Tombs”. *From Lukka to Lycia: The Land of Sarpedon and St. Nicholas*, 402-409.

Borchhardt, J., Neumann, G. ve Schulz, K. (1984). *Das Grabmal des Sohnes des Ta aus Hoiran in Zentrallykien*. Verlag nicht ermittelbar.

Boyd, T. D. (1978). “The Arch and Vault in Greek Architecture”. *AJA*, 82(1), 83-100.

Boysal, Y. (1967). “Müskebi Mevkii Dromoslu Oda Mezarları Kazı Kısa Raporu”. *Belleten*, 31, 67-76.

Boysal, Y. ve Kadıoğlu, M (1998). “1997 Yılı Stratonikeia Nekropol Çalışmaları”. *20. Kazı Sonuçları Toplantısı*, (2), 215-228.

Braidwood, R. J. ve Çambel, H. (1982). “The Çayönü Excavations: Overview Through 1981”. In *Prehistoric Village Archaeology in South-Eastern Turkey*, Vol. 138, BAR Oxford, 1-5.

Branigan, K. (1970). *The tombs of Mesara*. London, UK: Duckworth.

Breniquet, C. (1995). “La stratigraphie des niveaux préhistoriques de Mersin et l'evolution culturelle en Cilicie”. *Anatolia Antiqua. Eski Anadolu*, 3(1), 1-31.

Bridges, R. A. (1974). “The Mycenaean tholos tomb at Kolophon”. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 43(2), 264-266.

Büyükkarakaya, A., Erdal, Y. ve Metin, Ö. (26-30 Mayıs 2008). "Tepecik Çiftlik İnsanlarının Antropolojik Açıdan Değerlendirilmesi". *24. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 119-138.

Büyüközer, A. (2020). "Knidos Kent Surları: Kap Krio Savunma Sistemi ve 56 Numaralı Kule (?)". *Olba*, 28, 165-206.

Büyüközer, A. ve Gider, Z. (2015). *Lykaonia Bölgesi'nde Bir Frig Kaya Mezarı, M Büyükkolancı'ya Armağan*. (Eds. C. Şimşek, B. Duman, E. Konakçı), İstanbul, 145-155.

Cahill, N. (1988). "Taş Kule: A Persian Period Tomb Near Phokaia". *AJA*, 92, 481-501.

Caneva, I. (2022). "Mersın-Yumuktepe In The 7th Millennıum BC". *6000 BC: Transformation and Change in the Near East and Europe*, 54-63.

Caneva, I. ve Sevin, V. (2004). *Mersin-Yumuktepe*. A Reappraisal, Dipartimento di Beni Culturali Universita Degli Studi, Lecce.

Carstens, A. M (1999). *Death Matters: Funerary Architecture on the Halikarnassos Peninsula*. Ph. D. Dissertation. Department of Archaeology and Ethnology, University of Copenhagen.

Carstens, A. M (2004). "Rock-cut Tombs in the Halikarnassos Peninsula". *Proceedings of the Danish Institute at Athens*, 4, 49-67.

Carstens, A. M (2008). "Tombs of the Halikarnassos peninsula: The Late Bronze and Early Iron Age". P. Pedersen (ed.), *Halicarnassian Studies V Odense*, 52-118.

Carstens, A. M (2009). *Karia and the Hekatomnids*. The Creation of a Dynasty.

Carstens, A. M (2011). "Early Tombs in the Halikamassian Region: Reflections on Cultural Mixture". *Anatolia Antiqua. Eski Anadolu*, 19(1), 483-493.

Carter, E. and S. Campbell, (2008). "The Domuztepe Project", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 29.3, 123-136.

Carter, E., Campbell, S. ve Gauld, S. (2003). "Elusive complexity: new data from late Halaf Domuztepe in south central Turkey". *Paléorient*, 117-133.

Carter, E., Parker, A., Campbell, S. ve Green, A. (1995). "Pots, people and the archaeology of death in northern Syria and southern Anatolia in the latter half of the third millennium BC". *The archaeology of death in the ancient Near East*, 96-116.

Cauvın, J., Aurenche, O., Cauvın, M-C., Balkan Atlı, N. (2007). "Cafer Höyük: Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme Ait Bir Yerleşme". Özdogan, M (ed.), *Türkiye'de Neolitik Dönem: Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Yeni Kazılar-Yeni Bulgular*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 99-115.

Cavanagh, W. G. ve Laxton, R. R. (1981). "The structural mechanics of the Mycenaean tholos tomb". *Annual of the British School at Athens*, 76, 109-140.

Chapot, V. (1902). "Antiquités de la Syrie du Nord". *Bulletin de correspondance hellénique*, 26(1), 161-208.

Como, M T. (2004). *Aspetti costruttivi e statici delle tholoi micenee*.

Como, M T. (2006, March). "Analysis of the statics of the Mycenaean Tholoi". In *Proceedings of the second international congress on construction history* (Vol. 1), 89-107.

Como, M T. (2007). *L'Architettura delle tholoi micenee*. Aspetti costruttivi e statici. Università degli Studi Suor Orsola Benincasa.

Como, M T. (2009, May). "The Construction of Mycenaean Tholoi". In *Proceedings of the Third International Congress on Construction History* (Vol. 1, pp. 385-391). K.-E. Kurrer et al.

Coockson, B. C. (2008). "A Mudbrick City Wall at Hattusa: Diary of a Reconstruction". *Journal of the American Oriental Society*, 128 (4), 759.

Cook, J. M ve Blackman, D. J. (1971). "Archaeology in Western Asia Minor, 1965-70". *Archaeological Reports*, 17, 33-62

Cormack, S. (1989). "A mausoleum at Ariassos, Pisidia". *Anatolian Studies*, 39, 31-40.

Cormack, S. (2004). *The Space of Death in Roman Asia Minor*. Wien, Phoibos, Wien.

Cormack, S. H. (1996). "The Roman-Period Necropolis of Ariassos, Pisidia". *Anatolian Studies*, 46, 1-25.

Cumont, F. (1917). *Etudes Syriennes*. Scholar Select, Paris.

Curtis, J. (1996). "Urartian bronze belts". *Zeitschrift fur Assyriologie Vol. 86*, 118-136.

Çankaya, A. (2014). "Bademli-Yuvalak Tümülüsleri Işığında Pisidia Bölgesi'nin Hellenistik Dönem Öncesi Mezar Mimarisi", B. Hürmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek (eds.), *Pisidia Sempozyumu- Pisidia Araştırmaları I*, 246-256.

Çevik, N. (1996). "Yeni Bulgular Işığında Elmalı Yaylası". *Lykia*, 1, 61-72.

Çevik, N. (2000). *Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Çevik, N. (2003a). "Anadolu'daki Kaya Mimarlığı Örneklerinin Karşılaştırılması ve Kültürlerarası Etkileşim Olgusunun Yeniden İrdelenmesi". *Olba*, 8, 213-258.

Çevik, N. (2003b). "The Rock-Cut Tombs Of Etenna and The Rock-Cut Tomb Tradition in Southern Anatolia". *Anatolian Studies*, 53, 97-116.

Çevik, N. (2015). *Lykia Kitabı*. Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü,

Antalya.

Çevik, Ö. (2019). "Changing Ideologies in Community-Making through the Neolithic Period at Ulucak". *Concluding the Neolithic: The Near East in the Second Half of the Seventh Millennium BCE.* Lockwood Press, Atlanta-Georgia, 219-239.

Çınaroğlu, A. (2018). "The Project to Reconstruct the Early Bronze Age Hattian Royal Tombs of Alaca Höyük". In *The Adventure of the Illustrious Scholar*, Brill, 67-78.

Çörtük, U. (2007). "Kuzey Karia Akçay (Harpagos) Vadisi Mezar Mimarisi Hakkında Bir Araştırma". *Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu*, Anadolu/Anatolia, 3-4, 37-60.

Çörtük, U. (2020). "The Tomb Architecture of Pisye–Pladasa Koinon". *Cedrus*, 8, 351-381.

Çörtük, U. ve Gümüş, Ş. (2019). "Pisye – Pladasa Koinonuna Bağlı Kırsal Yerleşim İzleri". *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 17 (27), 31-55.

Dedeoğlu, H. (1990). "Lydia'da Bir Tümülüs Kazısı". *1. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 119-151.

Dedeoğlu, H. (1996). "Harta Abidintepe Tümülüsü Kazı Çalışmaları". *Arkeoloji Dergisi*, 4, 197-206.

Dedeoğlu, H. (2003). *The Lydians and Sardis*. A Turizm Yayınları.

Delemen, I. (2006). "An unplundered chamber tomb on Ganos Mountain in southeastern Thrace". *American Journal Of Archaeology*, 110(2), 251-273.

Delemen, İ. (2004). *Tekirdağ Naip Tümülüsü*. Ege Yayınları.

Demargne, P. (1974). "Xanthos et les problèmes de l'hellénisation au temps de la Grèce classique". *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 118 (4), 584-590.

Demeter, S. (2010). "Tatarlı–A Fifth-Century Bce Painted Wooden Tomb In Anatolia: Study, Conservation, Restitution And Reconstruction". *Studies in Conservation*, 55 (sup2), 225-230.

Demir, Z. (1992). "Kınalı-Sakarya Otoyolu 88. km İzmit Nekropolü Kurtarma Kazısı". *3. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 229-251.

Demus-Quatember, M (1958). *Etruskische Grabarchitektur: Typologie und Ursprungsfragen.* Baden-Ba den: Grimm.

Diler, A. (1998). "İç Karia Yüzey Araştırması 1996". *15. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (2) 409-425, Ankara.

Diler, A. (2002). "Damlıboğaz/Hydai Araştırmaları 2000". *19. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (1), 225-237.

Diler, A. (2006a). “Pedesa Geç Geometrik Dönem Tümülüsü ve Leleglerde Ölü İnancı”. T. Takaoğlu (eds.). *Anadolu Arkeolojisine Katkılar*. 65. Yaşında Abdullah Yaylalı’ya Sunulan Yazılar, İstanbul, 109-131.

Diler, A. (2006b). “Bodrum Yarımadası, Leleg Yerleşimleri Pedasa, Mylasa, Damlıboğaz (Hydai), Kedreai (Sedir Adası) Kissebükü (Anastasioupolis) ve Mobolla Kalesi Yüzey Araştırmaları 2004-2005”. *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (2), 479-500.

Diler, A. (2009). “Tombs and Burials in Damlıboğaz (Hydai) and Pedasa Preliminary Report in the Light of Surface Investigations and Excavations”. F. Rumscheid (eds.), *Die Karer und die Anderen: Internationales Kolloqium an der Freien Universität Berlin* 13.bis- 15 October 2005, Bonn: R. Habelt, 359-376.

Diler, A. (2012). “Bodrum Yarımadası Leleg Yerleşimleri, Adalar, Aspat (Strobilos), Kissebükü (Anastasiapolis), Damlıboğaz (Hydai), Sedir Adası (Kedreai) Yüzey Araştırmaları 2012”. *35. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sonuçları Sempozyumu*, Muğla.

Diler, A. (2016). “Stone Tumuli in Pedasa on the Lelegian Peninsula. Problems of Terminology and Origin”. O. Henry ve U. Kelp (ed). *Tumulus as Sema; Space, Politics, Culture and Religion in the First Milliennium BC, Berlin*; Boston: De Gruyter, s. 455-473.

Diler, A. (2021). “The Hekatomneion in Mylasa: preliminary studies on the cult”. İçinde: *Karıa And The Dodekanese Cultural Interrelatıons in the Southeast Aegean Late Classical to Early Hellenistic*. Poul Pedersen, Bırte Poulsen and John Lund (eds.), 87-106.

Diler, A. ve Gümüş, Ş. (2011). “Bodrum Yarımadası Leleg Yerleşimleri, Adalar, Aspat, Kissebükü (Anastasioupolis) Mylasa-Damlıboğaz (Hydai), Kedreai (Sedir Adası) ve Karacaada “Yüzey Araştırmaları 2010”. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 29.3*, 439-462.

Diler, A., Özer, B., Gümüş, Ş, Özcan, H. Ö., Elmas, M, Novaliç, A. (2010). “Bodrum Yarımadası Leleg yerleşimleri, Adalar, Aspat, Kissebükü (Anastasioupolis), Mylasa Damlıboğaz (Hydai), Pilavtepe ve Sedir Adası Yüzey Araştırmaları-2009”. *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (3), 187-206.

Dinç, R. (1993). *Lydia Tümülüsleri*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.

Dinsmoor, W. B. (1908). “The Mausoleum at Halicarnassus: I. The Order”. *American Journal of Archaeology*, 12 (1), 3-29.

Dinsmoor, W. B. (1975). *The Architecture of Ancient Greece: An Account of its Historic Development, Revised and Enlarged Edition Based on the First Part of The Architecture of Greece and Rome*. London.

Dirlik, N. (2012). *The Tholos Tombs of Mycenaean Greece*.

Dirlik, N. (2017). "Antik Dönemde Kemer ve Tonoz". *Tarih Okulu Dergisi*, 32, 815-846.

Dodge, H. (1984). "The use of brick in Asia Minor". *Yayla*, 3, 10-13.

Dodge, H. (1987). "Brick Construction in Roman Greece and Asia Minor". *Roman architecture in the Greek world*, 106-116.

Doğanbaş, M (2015). "Preliminary results of rescue excavations in the Roman and Byzantine necropoleis of Amasya (1977–2014)". K. Winther-Jacobsen, L. Summerer (eds.), *Landscape dynamics and settlement patterns in Northern Anatolia during the Roman and Byzantine period, Stuttgart (Geographica Historica 32)*, 193-203.

Dökü, E. (2008). *Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Antalya.

Dökü, E. (2015). "Manca ve Hasanpaşa'daki Yeni Bulgular Işığında Kabalis Ölü Gömme Geleneklerinin Yeniden Değerlendirilmesi". *Adalya*, 18, 69-100.

Dökü, F. E. (2011). "Eurymedon Vadisi Asarbaşı Yerleşimi Kaya Mezarları". *Olba*, 19, 121-158.

Dökü, F. E. ve Baytak, İ. (2017). "Korkuteli Karabayır Taş Yığma Tümülüsleri Işığında Demir Çağ Kabalis ve Milyas İlişkileri". *Cedrus*, 5, 11-19.

Dörpfeld, W. (1902). *Troja und Ilion: Ergebnisse der Ausgrabungen in den vorhistorischen und historischen Schichten von Ilion 1870-1894 (Vol. 1)*. Beck & Barth.

Dörtlük, K. (1988). "Elmalı Bayındır Tümülüsleri Kurtarma Kazısı". *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 10, 171-174.

Dulun, M U. (2019). *Persian Period Tombs in Western Antolia as Reflections of Social and Political Change*. Department of Archaeology İhsan Doğramacı Bilkent University, A Master's Thesis, Ankara.

Duru, R. (1994). *Kuruçay Höyük: 1978-1988 kazılarının sonuçları (Vol. 2)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Duru, R. (2006). *Gedikli Karahöyük*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Duru, R. (2010). *Elli Yıllık Bir Arkeoloji Öyküsü Hacılar: Monografi dizisi*. Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

Duru, R. (2012). “The Neolithic of the Lakes Region. Hacılar, Kuruçay Höyük, Höyücek, Bademağacı Höyük. The Neolithic in Turkey”. *New Excavations and New Research,* 1-65.

Durukan, M (2003). “Olba/Diocaesarea’daki Piramit Çatılı Mezar Anıtının Tarihlemesi Üzerine Bir Görüş”. *Olba,* 7, 219-238.

Durukan, M (2005). “Monumental Tomb Forms in the Olba Region”. *Anatolian Studies,* 55, 107-126.

Durukan, M (2006). “Doğu Dağlık Kilikia’da (Olba Bölgesinde) Bulunan İki Yeni Mezar Anıtı”. *TÜBA-AR,* (9), 125-138.

Durukan, M (2007). “Dead cult in Olba region during Hellenistic and Roman periods”. *Anatolia Antiqua. Eski Anadolu,* 15(1), 147-164.

Durukan, M (2009). “Chronology of the temple tombs in rough Cilicia”. *Byzas,* 9, 343-370.

Durukan, M (2012). *Kappadokia’da Argos Dağı Çevresinde Helenistik Roma Dönemi Mezarları ve Ölü Kültü*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Duyuran, R. (1961). “Çanakkalede Eski Dardanos Şehri Yakınında Bulunan Tümülüs Hakkında Ön Rapor”. *Türk Arkeoloji Dergisi,* 10(1), 64-66.

Düring, B. S. (2006). *Constructing communities: clustered neighbourhood settlements of the Central Anatolian Neolithic ca. 8500-5500 cal. BC*. Leiden University.

Düring, B. S. (2011). “Millennia in the middle? Reconsidering the Chalcolithic of Asia Minor”. *Oxford Handbook of Anatolia*, 796-812.

Eckert, A. (1998). *Ein Grab für Könige und Bürger: Studien zum monumentalen Tumulusgrab als Mittel der Selbstdarstellung mittelmeerischer Eliten vom 8. bis zum 6. Jahrhundert v. Chr*. Doctoral dissertation, Staats-und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky.

Edhem Bey (1906). “Fouilles d'Alabanda. Rapport sommaire sur la seconde campagne (1905)”. *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres,* 50(6), 407-422.

Ekinci, H. A. (2002). “Burdur Karamanlı Çeştepe Tümülüsü”. *13. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Denizli, 61-69.

Ekinci, H. A. (2007). “Burdur İli, Karamanlı İlçesi, Üç Tümülüsler 2005 Yılı Kurtarma Kazısı”. *15. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 53-60.

Eldem, S. H. (1954). *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul.

El-Derby, A. A. O. D. ve Elyamani, A. (2016). “The Adobe Barrel Vaulted Structures In Ancıent Egypt: A Study Of Two Case Studıes For Conservation Purposes”. *A*

Mediterranean Archaeology and Archaeometry, 16(1), 295-315.

Eliüşük, M (2016). *Anadolu'daki Roma dönemi Baldaken tipli mezar anıtları*. Selçuk Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.

Emmerling, E., Demeter, S. ve Knidlberger, M (2010). "The Restoration and Reconstruction of the Tomb Chamber". *Tatarlı, the Return of Colours*, 234-267.

Equini Schneider, E. (1972). "La necropoli di Hierapolis di Frigia: contributi allo studio dell'architettura funeraria di età romana in Asia Minore". *Monumenti antichi/Serie miscellanea*, 1.

Equini Schneider, E. (1994). "Classical Sites in Anatolia: 1993 Archaeological Survey in Cappadocia". *12. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 15-33.

Equini Schneider, E. (2003). *Elaiussa Sebaste II, Un porto tra oriente e occidente*. Bibliotheca Archaeologica Series, Roma.

Equini Schneider, E., Morselli, C., Spanu, M ve Vismara, C. (1997). "Varia Cappadocica". *ArchClass XLIX*, 101-209.

Eran, Y. (1994). *Erken Demir Çağı'nda Ege ve Doğu Akdeniz Konut Mimarlığı*. Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Erarslan, A. (2022). "A traditional wooden corbelled dome construction technique from Anatolia. The Eastern Anatolian Tandoor house with its wooden "swallow-dome" type of roof". *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 21(4), 1275-1303.

Erarslan, F. (2003). "Adıyaman/Besni Sofraz Küçük Tümülüs Kurtarma Kazıları". *13. Müze Kurtarma Sonuçları Toplantısı*, 22-26.

Erim-Özdoğan, A. (2007). "Çayönü" , Özdoğan, N. Başgelen, and P. Kuniholm (ed). *The Neolithic in Turkey: New excavations & new research. The Tigris Basin* (pp. 89–127). Istanbul: Archaeology & Art Publications, 57-99.

Erkanal, A. (2001). "1999 Panaztepe Kazısı Sonuçları". *22. Kazı Sonuçları Toplantısı*, (1), 269-278.

Erkanal, A. ve Erkanal, H. (1986). "A new archaeological excavation in western Anatolia". Panaztepe. *Turkish review quarterly digest*, 1(3), 67-76.

Erkanal, H. (2011). "Early Bronze Age settlement models and domestic architecture in the coastal region of western Anatolia". *Across: The Cyclades and Western Anatolia During the 3rd Millennium BC*, 130-35.

Erkanal, H. ve Şahoğlu, V. (2012). "Bakla Tepe (1995–2001). Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı Arkeoloji Bölümü, Tarihçesi ve Kazıları (1936–2011)". *Anadolu-Anatolia*, Ek Dizi 3.2. Ankara: Ankara Üniversitesi, 91-98.

Erkanal, H., Hauptmann, H., Şahoğlu, V. ve Tuncel, R. (2008). "The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age". In *Proceedings of the international symposium Urla-Izmir,* 13th-19th October 1997.

Erkanal-Öktü, A. (2008). "The Late Bronze Age cemeteries of Panaztepe". *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar*. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 65-75.

Ersoy, A. ve Gürler, B. (1994). "Antik Çağ Batı Anadolu'sunda konut". *Ege Mimarlık*, 2, 36-40.

Eroğlu, M ve Akyol, A. A. (2017). "Antik yapı malzemesi olarak tuğla ve kiremit: Boğsak adası Bizans yerleşimi örneklemi". *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 20, 141-162.

Er-Scarborough, Y. (1991). *The funerary monuments of Cilicia Tracheia*. Cornell University.

Er-Scarborough, Y. (1998). "Dağlık Kilikya-Lamotis Mezarları". *Olba*, 1, 77, 85.

Er-Scarborough, Y. (2017). *The Funerary Monuments of Rough Cilicia and Isauria*. BAR Publishing.

Esin, U. (1976). "Die Anfange der Metallverwendung und Bearbeitung in Anatolien (7500-2000 v. Chr.)". in H MuillerKarpe (ed). *Les debuts de la metallurgie* (Union Intern des Science Prehistoriques et Protohistoriques Coll XXIII).

Esin, U. ve Arsebük, G. (1982). *Tülintepe Excavations*, 1972. Keban Project 1974-1975 activities, 127-133.

Esin, U. ve Harmankaya, S. (1999). "Aşıklı". *Neolithic in Turkey, the cradle of civilisation, new discoveries*, (2), 115-132.

Eskioğlu, M (1989). "Garipler Tümülüsü ve Kayseri'deki Tümülüs Tipi Mezarlar". *Türk Arkeoloji Dergisi*, 28, 189-224.

Evren, A. ve İçten, C. (1998). "Selçuk-Efes 3447 Parsel Kurtarma Kazısı". *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu*, 4-6 Eylül 1997, Selçuk, İzmir: 41-50.

Ezer, S. (2014). "Kültepe-Kanesh in the Early Bronze Age. Recent research at Kültepe-Kanesh". *Journal of Cuneiform Studies supplemental series 4*, 5-23.

Fedak, J. (1990). "Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selected Tombs from the Pre-classical to the Early Imperial Era". *Phoenix Supplimentary 27*, University of Toronto Press, Toronto.

Ferrero, D. B. (1993). "1991 Yılı Hierapolis Arkeoloji Kurulunun Çalışma Raporu". *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, (2), 315-324.

Fıratlı, N. (1965). "Two Galatian Tumuli". *AJA*, 69(4), 365-367.

Finlayson, B., Kuijt, I., Arpin, T., Chesson, M, Dennis, S., Goodale, N., ... & McKay, J. (2003). *Dhra', excavation project, 2002 interim report*. Levant, 35(1), 1-38.

Flannery, K. (1972). "The Origins of the Village as a Settlement Type in Mesoamerica and the Near East: a comparative study". In *Man, Settlement and Urbanism*, edited by P. J. Ucko, R. Tringham, and G. W. Dimbleby, pp. 23-53. Duckworth: London.

Fol, A. (1986). "Policy and Culture in Ancient Thrace". *IECOB*, 13(1), 25- 39.

Forbeck, E. (1998). *Die Nekropolen von Milet: Die Grabungen 1901 bis 1909 und die Arbeiten der Jahre 1993 bis 1996*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ruhr-Universität Bochum, Bochum

Forbeck, E. ve Heres, H. (1997). *Das Löwengrab von Milet* (Vol. 136). Walter de Gruyter.

Frangipane, M (1993). "Local Components in the Development of Centralised Societies in Syro-Anatolian Regions". M. Frangipane, H. Hauptman, M. Liverani, M. Mattiae, M. Mellink, (Eds). *Between the Rivers and Over the Mountains. Archaeologica Anatolica et Mesopotamica Alba Palmieri Dedicate*, Roma: Universita La Sapienza, 133-161.

Frangipane, M (1997). "A 4th-millennium temple/palace complex at Arslantepe-Malatya. North-South relations and the formation of early state societies in the northern regions of Greater Mesopotamia". *Paléorient*, 45-73.

Frangipane, M (2011). *Arslantepe-Malatya: a prehistoric and early historic center in eastern Anatolia*.

Frangipane, M, Alvaro, C., Balossi, F. ve Siracusano, G. (2000). "The 2000 Campaign at Zeytinlibahçe Höyük". N. Tuna, J. Velibeyoğlu (Eds.). *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi*, 83-99.

Frizell, B. S. ve Santillo, R. (1984). "The construction and structural behaviour of the Mycenaean tholos tomb". In *Opuscula Atheniensia* (Vol. 15, No. 4, pp. 45-52).

Galanakis, Y. (2007). "The Construction of the Aegisthus Tholos Tomb at Mycenae and the 'Helladic Heresy' ". *1. Annual of the British School at Athens*, 102, 239-256.

Garstang, J. (1953). *Prehistoric Mersin: Yümük tepe in southern Turkey; the Neilson expedition in Cilicia.*

Garstang, J. ve Goldman, H. (1947). "A conspectus of early Cilician pottery". *American Journal of Archaeology*, 51(4), 370-388.

Gates, C. (2003). *Ancient Cities: The Archaeology of Urban Life in the Ancient Near East and Egypt, Greece, and Rome*. New York: Routledge

Georganas, I. (2000). "Early Iron Age tholos tombs in Thessaly (c. 1100–700 BC)". *Mediterranean Archaeology*, 47-54.

Gerding, H. (2003). “The Early Use of Fired Brick in Hellenistic and Roman Architecture”. In *Common Ground. Archaeology, Art, Science and Humanities*. Proceedings of the 16th International Congress of Classical Archaeology, Boston August 23rd–26th (pp. 355-358).

Giavarini, A., Feretti, S. ve Santarelli, M L. (2006). “Mechanical Charecteristics of Roman “Opus Caementicium”. S. K. Kourkoulis (ed.), Fracture and Failure of Natural Building Stones, Applications in The Restoraiton of Ancient Monuments, *Springer Netherland*, 107-121.

Gider-Büyüközer, Z. (2014). “Börükçü Nekropol Alanından Bir Arkaik Mezar”. *TÜBA-AR*, 17, 111-128.

Girella, L. (2013). *Exhuming an excavation: preliminary notes on the use of the Kamilari tholos tomb in Middle Minoan III. British School at Athens Studies*. 149-159.

Goodale, N. B., Kuijt, I. ve Finlayson, B. (2002). “Results from the 2001 excavations at Dhra', Jordan: chipped stone technology, typology, and intra-assemblage variability”. *Paléorient*, 125-140.

Grave, P., Kealhofer, L., Marsh, B., Sivas, T. ve Sivas, H. (2012). “Reconstructing Iron Age community dynamics in Eskişehir province, central Turkey”. *Journal of Archaeological Method and Theory*, 19(3), 377-406.

Gunter, A. (1982).” Representations of Urartian and western Iranian fortress architecture in the Assyrian reliefs”. *Iran*, 20 (1), 103-112.

Gümüş, Ş. (2003). *Marmaris Turgut Piramidal Mezarı*. Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

Gümüş, Ş. (2013). *Pedesa Leleg Tümülüsleri*. Adnan Menderes Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Aydın.

Gündoğan, Ü. (2018). “Batı Anadolu Sahil Kesiminde Kalkolitik Çağ: Mimari ve İnşaat Teknikler”. *Anadolu*, 44, 351-370.

Gür, B. (2013). “Miken Buluntulu Batı Anadolu Mezarlarının Tanımlanmasına Yönelik Öneriler”. *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, 142, 31-52.

Hanfmann, G. M (1962). “The fourth campaign at Sardis (1961)”. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 166 (1), 1-57.

Hanfmann, G. M, Swift Jr, G. F., Mitten, D. G. ve Whittlesey, J. (1966). “The eighth campaign at Sardis (1965)”. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 182(1), 2-54.

Hasol, D. (1975). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Hasol, D. (1998). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. Yapı-Endüstri Merkezi.

Hasol, D. (2014). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü* (Vol. 13). Yapı-Endüstri Merkezi.

Haspels, C. H. (1971). *The Highlands of Phrygia: The Plates*. Princeton University Press.

Hauptmann, H. (1999). "Nevali Çori and the Urfa region". In M Özdoğan and N. Başgelen (eds), Neolithic in Turkey: The cradle of civilization. *New discoveries Ancient Anatolian Civilizations Series 3*, (s. 65–86). Istanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Heinz, R. (2017). *Das Mausoleum von Belevi-Bauforschung* (Vol. 6). Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Henry, O. (2008). "Hellenistic monumental tombs: the Π-shped tomb from Labraunda and Karian parallels". Labraunda and Karia – Proceeding of the international Symposium Commemorating Sixty Years of Swendish Archeological Work in Labraunda". *The Royal Swedish Academy of Letters History and Antiquities: Stockholm*, 159–176.

Henry, O. (2009). *Tombes de Carie: architecture funéraire et culture carienne*, VIe-IIe s. av. J.-C. PU Rennes.

Henry, O. (2010a). *Labraunda Nekropolü: Mylasa/Labraunda, Milas/Çomakdağ, Güney Ege Bölgesindeki Arkeoloji, Tarihi ve Kırsal Mimari*. Mas Matbaacılık: İstanbul, 71-128.

Henry, O. (2010b). "Wood Reflections on Stone Tombs in Southwest Asia". L. Summerer- A. von Kienlin (eds.). *Tatarlı: Renklerin Dönüşü/The Return of Colours*, İstanbul, 296-315.

Henry, O. (2011). "Harpasa, les nécropoles". P. Debord- E. Varinlioglu (eds.). *Cités de Carie : Harpasa, Bargasa, Orthosia dans l'Antiquité*, Rennes, 77-96.

Henry, O. (2013). "Tombes cariennes, tombes lyciennes: un processus analogue de pétrification architecturale?". Brun, P., L. Cavalier, K. Konuk- F. Prost (eds.), *La Lycie et la Carie antiques*. Actes du colloque de Bordeaux 5, 6, 7 Novembre 2009, Ausonius Mémoires 34, Bordeaux 257-268.

Hiesel, G. (1990). *Späthelladische Hausarchitektur. Studien zur Architekturgeschichte des griechischen Festlandes in der späten Bronzezeit*. Mainz: Philipp von Zabern.

Hodder, I. (2002). "The past as passion and play: Çatalhöyük as a site of conflict in the construction of multiple pasts". *Archaeology Under Fire*, Routledge, 124-139.

Hodder, I. (2006). "The spectacle of daily performance at Çatalhöyük". *Archaeology of performance: theaters of power, community and politics*, 81-102.

Hoddinott, R. F. (1981). *The Thracians (Ancient Peoples & Places)*, London: Thames and Hudson, 1981.

Hoepfner, W. (1993). "Zum Mausoleum von Belevi". *Archäologischer Anzeiger*, 111-123.

Hoepfner, W. (1996). “Zum Maussolleion von Halikarnassos”. *Archäologischer Anzeiger*, 95-114.

Holloway, R. R. (2004). *Constantine & Rome*. Yale University Press.

Hood, M S. F. (1960). “Tholos tombs of the Aegean”. *Antiquity*, 34 (135), 166-176.

Huguenot, C. (2008). *Rois, cités, nécropoles, Institutions, rites et monuments en Macédoine, Actes des Colloques de Nanterre (décembre 2002) et d'Athènes (janvier 2004) (Mélétimata, 45).*

Huguenot, C. (2020). “Caractéristiques architecturales des tombes »macédoniennes« d’Asie Mineure”. C. Berns – C. Huguenot (eds.). *Griechische Monumentalgräber. Regionale Muster und ihre Rezeption im ägäischen Raum in klassischer und hellenistischer Zeit*, Gateways 7 (2020), 221-224.

Humann, C., Kohte, J. ve Watzinger, C. (1904). *Magnesia am Maeander: Bericht über Ergebnisse der Ausgrabungen der Jahre 1891-1893*. De Gruyter, Incorporated.

Hülden, O. (2006). “Ein Felsheiligtum mit Dreifigurenrelief im nördlichen Yavu-Bergland (Zentrallykien)”. *IstMitt*, 56, 215-225.

Hülden, O. (2011). “Considerations on the tumuli of Lycia in the pre-Classical period”. *Anatolia antiqua*, 19 (1), 495-514.

Hülden, O. (2016). “Tumuli in Lykien. Ein Überblick über den Forschungsstand. Tumulus As Sema”. O. Henry ve U. Kelp (ed). *Space, Politics, Culture and Religion in the First Millennium BC*, Berlin, 475-490.

Işık, F. (2000). *Die Statuetten von Tumulus D bei Elmalı -Elmalı Tümülüsü Yontucakları* Lykia, 5, Antalya.

Işık, F. (2003). *Die statuetten vom Tumulus D bei Elmali: Ionisierung der neuhethitisch-phrygischen Bildformen in Anatolien*. Akdeniz Üniversitesi Likya Araştırma Merkezi ve Arkeoloji Bölümü Süreli Yayını, Antalya.

Işık, F. (2005). *Zu den Anfangen Ionischer Architektur*, Asia Minor Studien, 54, 22-42.

Işık, F. (2015). “Arkeolojik Bulgular Işığında Milyas / Through Archaeological Finds". A*nadolu/Anatolia*, 41, 187-237.

Ivanova, M (2013). “Domestic architecture in the Early Bronze Age of western Anatolia: the row-houses of Troy I”. *Anatolian studies*, 63, 17-33.

İdil, V. (1998). *Lykia Lahitleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İl, Ö. (2009). *Tumuli Asia Minors Untersuchungzu den Frigischen und Lydischen Tumulusgräbern der Eisenzeit im Zentralen und Westlichen Kleinasien*, Heidelberg: Ruprecht- Karls-Universität Institut für Klassische Archäologie. Ph.D. Thesis,

Germany.

İren, K. ve Yıldızhan, H. (2013). "Daskyleion 2012 Yılı Kazı Çalışmaları". *Kazı Sonuçları Toplantısı 35.2, 211-223.*

İren, K., Doğan, Z. ve Atay, Ç. (2014). "Tepecik: Daskyleion'da Bir Lydia Tümülüsü". *Aktüel Arkeoloji*, 40, 62-65.

İşler, B. ve Tekoğlu, Ş. R. (2021). "Rock-Cut Tombs and Two Lycian Inscriptions from Karabel-Çamdağı". *Adalya*, 24, 43-59.

Ivanova, M (2013). "Domestic architecture in the Early Bronze Age of western Anatolia: the row-houses of Troy I". *Anatolian studies*, 63, 17-33.

İzmirligil, Ü. (1975). "Uşak-Selçîkler Tümülüsleri". *Türk Arkeoloji Dergisi*, 37, 41-69.

Jeppesen, K. (1981). *The Maussolleion at Halikarnassos: Reports of the Danish Archaeological Expedition to Bodrum* (Vol. 15). Aarhus Universitetsforlag.

Jeppesen, K. (2002). *The Maussolleion at Halikarnassos: reports of the Danish archaeological expedition to Bodrum 5. The superstructure: a comparative analysis of the architectural, sculptural, and literary evidence*. Copenhagen.

Jeppesen, K. ve Zahle, J. (1975). "Investigations on the Site of the Mausoleum 1970/1973". *American Journal of Archaeology*, 79(1), 67-79.

Joffe, A. H. (2000). "Egypt and Syro-Mesopotamia in the 4th millennium: implications of the new chronology". *Current Anthropology*, 41(1), 113-123.

Kaplan, D. (2016). "Doğu Dağlık Kilikia'da Augustus Dönemi'nde batılı etkiler ve rotalar". *Anadolu*, 42, 125-136.

Kaplan, D., Koçak, İ. E. ve Alkan, A. (2021). "Kappadokia'da Bir Anıt: Ozan Köyü Anıt Mezarı ve Legio XII Fulminata". *Olba*, 29, 287-312.

Karlsson, L. (2010). "Labraunda 2009. A preliminary report on the Swedish excavations with contributions by Jesper Blid and Olivier Henry, Opuscula". *Annual of the Swedish Institutes at Athens and Rome*, 3, 61-104.

Karul, N. (2008). Aktopraklık Höyük Kazı Çalışmaları 2007, *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* (2), 513-528.

Karul, N. ve Avci, M B. (2011). "Neolithic communities in the eastern Marmara region: Aktopraklik C". *Anatolica*, 37, 1-15.

Karul, N., Doğan Alparslan, M ve Özdizbay, A. (2009). "Kuzeybatı Anadolu'da Anahatlarıyla Neolitik-Kalkolitik Dönemler". *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, 28, 1-7.

Kasper, S. (1966). "Belevi-Grabtumulus." Ahreshefte Des Österreıchıschen Archäologıschen Instıtutes, 47, Wien, 12-16.

Kasper, S. (1970). “Eine Nekropole Nordwestlich von Soma”. *Archäologischer Anzeiger, 80,* 71-85.

Kasper, S. (1975). "Der Tumulus von Belevi". *Archäologischer Anzeiger*, 85, 223-32.

Kasper, S. (1976-1977). "Der Tumulus von Belevi (Grabungsbereicht)". *Ahreshefte Des Österreıchıschen Archäologıschen Instıtutes,* 51, Wien, 129-80.

Kasper, S. (1978). "Der Tumulus von Belevi". E. Akurgal (ed.). *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, I, Ankara – İzmir 23-30 Kasım 1973, Türk Tarih Kurumu, 387-398.

Kasper, S. (1996). “Der Grabtumulus Seç Tepe bei Elaia”. Ed. R. Horn – E. Boehringer. Die Ausgrabungsarbeiten zu Pergamon im Jahre 1965, *AA*, 477-478

Keil, J. ve Wilhelm, A. (1931). *Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien: mit unterstutzung der kleinasiatischen kommission der wiener adademie der wissenschaften und des österreichischen archäologischen institutes und mit beiträgen von E. Herzfeld und R. Heberdey*. Manchester University Press.

Kelp, U. (2012). *Die Nekropolen von Pergamon*, Universität zu Köln Archäologisches Institut, Köln.

Kelp, U. (2015). “Pergamon Nekropolleri”. F. Pirson – A. Scholl (eds.), Pergamon. *Anadolu’da Hellenistik Bir Başkent, İstanbul*, 350-371.

Kelp, U. (2016). “Some Remarks on Tumuli of Late Hellenistic and Early Roman Times in Phrygia and the Development of Provincial Art”. O. Henry ve U. Kelp (eds.). *Tumulus as Sema: Space, Politics, Culture and Religian in the First Millenium BC.*, Berlin, 601-611.

Kemp, B. (2000). “Soil (including mud-brick architecture)”. *Ancient Egyptian materials and technology*, 78-103.

Kızgut, İ. (2017). “Rhodiapolis Roma Dönemi Anıt Mezarı”. *Phaselis*, 3, 329-342.

Kızıl, A. (1995). “Beçin Helenistik Dönem Oda Mezarı”. 6. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 255-272.

Kızıl, A. (1999). *Karia Bölgesindeki Roma Dönemi Anıt Mezarları*. Selçuk Üniversitesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Kızıl, A. (2009). “Das Baltalı Kapı in Mylasa, die Labrys und die Augen des Zeus”. *Anatolia antiqua. Eski Anadolu*, 17(1), 255-264.

Kızıl, A. (2020). “Uzunyuva Kutsal Alanı ve Hekatomneion Mimarisi”. A. Diler (ed.), *Mylasa*

Uzun Yuva Hekatomneion'u. Ege Yayınları, 115-199.

Kjeldsen, K. ve Zahle, J. (1975). *Lykische Gräber*, Archäologischer Anzeiger, 3, Berlin.

Kleiss, W. (1996). "Bemerkungen zum Pyramid Tomb in Sardes". *IstMitt*, 46, 135-140.

Koçak, İ. E. (2013). *Magnesia Ad Maeandrum Mezar Tipolojisi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji (Klasik Arkeoloji) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kohler, E. L. (1995). "The lesser Phrygian Tumuli". *The Gordion Excavations 1950-1973 Final Reports*. Part 2, The Inhumations.

Konyar, E. (2011). "Urartu'da Mezar Tipleri ve Gömü Âdetleri". in *Urartu: doğuda değişim*. K. Köroğlu- E. Konyar (eds.). Yapı Kredi Yayınları, 207-231.

Korfmann, M (1983). *Demircihüyük: die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978*.

Kortanoğlu, R. E. (2006). *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Frigia Bölgesi Kaya Mezarları*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Kouka, O. (2009). "Cross-cultural links and elite-identities: The eastern Aegean/western Anatolia and Cyprus from the early third millennium through the early second millennium BC. In Cyprus and the East Aegean: Intercultural Contacts from 3000 to 500 BC". *An International Archaeological Symposium Held at Pythagoreion, Samos*, October 17th-18th 2008 (pp. 31-47).

Krinzinger, F., Ruggendorfer, P. ve Heinz, R. (2011). "Das Mausoleum von Belevi". *Anzeiger der Philosophisch Historische Klasse*, 136, 146-167.

Kuban, Z. (2002). "Stone Working Techniques On Rock-Cut Tombs. In Interdisciplinary Studies on Ancient Stone: Proceedings of the Sixth International Conference of the Association for the Study of Marble and Other Stones in Antiquity". *Venice*, June 15-18, 2000 (p. 51). Bottega d'Erasmo.

Kuijt, I. ve Finlayson, B. (2001). "The 2001 excavation season at the Pre-Pottery Neolithic A period settlement of Dhra', Jordan: preliminary results". *Neo-Lithics*, 2(01), 12-15.

Kuijt, I. ve Mahasneh, H. (1998). "Dhra: an early Neolithic village in the southern Jordan Valley". *Journal of Field Archaeology*, 25(2), 153-161.

Kuijt, İ. ve Goring-Morris, A. N. (2002). "Foraging, Farming, and Social Complexity in the Pre-Pottery Neolithic of the Southern Levant: A Review and Synthesis". *Journal of World Prehistory*, 16(4), 361-440.

Lancaster, L. (2015). *Complex vault forms of brick. Innovative vaulting in the architecture of the Roman Empire: 1st to 4th centuries CE*, 70-98.

Lancaster, L. C. (2005). *Concrete vaulted construction in Imperial Rome: innovations in context*. Cambridge University Press.

Lanckoronski, K. G. (1892). *Städte Pamphyliens und Psidiens II*. Vitruvius, M P. (1993). De Architectura Lib. Pordenone.

Larsen, M T. (2015). *Ancient Kanesh: A merchant colony in bronze age Anatolia*. Cambridge University Press.

Lazar, N. A., Kadane, J. B., Chen, F., Cavanagh, W. G. ve Litton, C. D. (2004). "Corbelled domes in two and three dimensions: the treasury of Atreus". *International statistical review*, 72(2), 239-255.

LeBlanc, S. A. ve Watson, P. J. (1990). *Girikihaciyan: A Halafian site in southeastern Turkey* (Vol. 33). ISD LLC.

Lehmann, K. (1945). "The dome of heaven". *The Art Bulletin*, 27(1), 1-27.

Leick, G. (1988). *A Dictionary of Ancient Near Eastern Architecture*. Routledge.

Leonhard, R. (1915). "Reisen und Forschungen im nördlichen Kleinasien". *Berlin*, 226-231.

Leroi-Gourhan, A. (1945). *Milieu et techniques: évolution et techniques*. Albin Michel.

Levi, D. (1943). "Etruscan Perugia". *The American Journal of Philology*, 64(1), 108-111.

Liddell, H. G. ve Scott, R. (1968). *A Greek-English Lexicon*, rev. HS Jones.

Liebhart, R. F. (2010). "Gordion MM Tümülüsü'nün Ahşap Mezar Odası". L. Summerer–A. von Kienlin (eds.). Tatarlı: Renklerin Dönüşü/The Return of Colours, İstanbul, 268-279.

Liebhart, R. F. ve Brixhe, C. (2010). *The Recently Discovered Inscriptions from Tumulus MM at Gordion a Preliminary Report.*

Liebhart, R. F., Johnson, J. S. ve Kealhofer, L. (2005). "Support and conserve: conservation and environmental monitoring of the tomb chamber of Tumulus MM". *The archeology of Midas and the Phrygians: recent work at Gordion*, 192-203.

Lloyd, S. ve Mellaart, J. (1962). *Beycesultan: The chalcolithic and early Bronze Age levels* (Vol. 1). British Institute of Archaeology.

Love, I. C. (1973). "A preliminary report of the excavations at Knidos, 1972". *American Journal of Archaeology*, 77(4), 413-424.

Luke, C. ve Roosevelt, C. H. (2016, April). "Memory and meaning in Bin Tepe, the Lydian cemetery of the thousand mounds". in *Tumulus as Sema: Proceedings of an International Conference on Space, Politics, Culture, and Religion in the First Millennium BC* (pp. 407-28). Berlin: De Gruyter.

Machatschek, A. (1967). *Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien: vorgelegt in der Sitzung am 15. März 1967*. Böhlau.

Machatschek, A. (1974). *Die Grabtempel von Dösene im Rauhen Kilikien*. Mansel'e Armağan, Ankara, 251-261.

Makridi, T. (1926). *Ankara Höyüklerindeki Hafriyata Dair*. Maarif Vekaleti Mecmuası 6.

Mango, C. (2006). *Bizans Mimarisi*. Çev. Mine Kadiroğlu, Ankara.

Mansel, A. M (1943). *Trakya-Kırklareli Kubbeli Mezarları ve Sahte Kubbe ve Kemer Problemi*. TTK, Ankara.

Mansel, A. M (1940). *Les fouilles de Thrace*. Bilkent University.

Mansel, A. M (1941). *Grabhügelforschung im östlichen Thrakien*. Walter de Gruyter & Company.

Mansel, A. M (1944). "Mudanya Hafriyatına Dair Kısa Rapor". *Belleten 8*, 29, 147-148.

Mansel, A. M (1946). "Mudanya Mezar Binası". *Belleten*, 10(37), 1-12.

Mansel, A. M (1950). *Das Grabmal von Mudanya (Bithynien).*

Mansel, A. M (1973). "Gebze Kutluca Tümülüsü". *Belleten 38*, 146, 143-158.

Mansel, A. M (1974). "Gemlik Tümülüs Mezarı". *Belleten 38*, 150, 181-189.

Marfoe, L. ve Ingraham, M L. (1990). *Chapter I Area A. Town and Country in Southeastern Anatolia Vol. II: The Stratigraphic Sequence at Kurban Höyük*. 23-118.

Mariaud, O. (2011). "The Geometric graves of Colophon and the burial customs of Early Iron Age Ionia. In The Dark Ages Revisited. From the Dark Ages to the Rise of the Polis". *Proceedings of the International Symposium in Memory of William DE Coulson, Volos*, June 2007 (pp. 687-803). University of Thessaly Press: Volos.

Mariaud, O. (2012). *Mobilier funéraire et classes d'âge dans les cités grecques d'Egée orientale à l'époque archaïque*. L'enfant et la mort dans l'antiquité III. Le matériel associé aux tombes d'enfants, Aix–en–Provence.

Mark, R. ve Hutchinson, P. (1986). "On the structure of the Roman Pantheon". *The Art Bulletin*, 68(1), 24-34.

Marksteiner, T. (2002). "Untersuchungen an den westlichen Stadtmauern von Xanthos". *Anatolia antiqua. Eski Anadolu*, 10(1), 197-216.

Martin, R. (1974). "*L'Urbanisme dans la Gréce antique. Second edition augumentée*". Paris.

Martynenko, A. (2017). "Vernacular Values in Architectural Heritage. The Case of Vale de Poldros". *Rigas Tehniskas Universitates Zinatniskie Raksti*, 13(1), 15-23.

Masturzo, N. (1998). "Il restauro della tomba monumentale chiamata l'Orologio". *Bollettino dell'Associazione IASOS di Caria*, 4, 8-10.

Mazurowski, R. F., Białowarczuk, M, and Januszek, K. (2012). "Architecture. In R.F". Mazurowski and Y. Kanjou (eds). *Tell Qaramel 1999–2007: Protoneolithic and Early Pre-Pottery Neolithic settlement in Northern Syria. Preliminary results of Syrian-Polish archaeological excavations 1999–2007* [PCMA Excavation Series 2] , 34–61, Warsaw: PCMA UW

Mellaart, J. (1967). *Çatal Hüyük: a Neolithic Town in Anatolia*.

Mellaart, J. (1975). *The Neolithic of the Near East*. Thames and Hudson, London.

Mellink, M J. (1956). *A Hittite cemetery at Gordion*.

Mellink, M J. (1963). "Archaeology in Asia Minör". *AJA*, 67(2), 173-190.

Mellink, M J. (1969). "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1968". *American Journal of Archaeology*. 73(3), 319-331.

Mellink, M J. (1970). "Excavation at Karataş-Semayük and Elmalı, 1970". *TAD 19*, 1, 158-159.

Mellink, M J. (1972). "Excavations at Karataş-Semayük and Elmali, Lycia, 1971". *American Journal of Archaeology*. 76(3), 257-269.

Mellink, M J. (1976). "Archaeology in Asia Minor". *American Journal of Archaeology*. 80(3), 261-289.

Mellink, M J. (1992). "Archaeology in Anatolia". *American journal of archaeology*. 96(1), 119-150.

Mellink, M J. (1998). *Kızılbel. An Archaic Painted Tomb Chamber in Northern Lycia.* Bryn Mawr.

Mellink, M J. ve Angel, J. L. (1968). "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1967". *American Journal of Archaeology*. 72(3), 243-263.

Mellink, M J., Bridges, R. A. ve Callori di Vignale, F. (1998). *Kızılbel: an archaic painted tomb chamber in northern Lycia*. Philadelphie.

Mellink, MJ. (1971). "Excavations at Karatas-Semayük and Elmalı". *AJA*, 75, 245-255.

Mermerci, D. ve Yağcı, R. (1990). "Yukarı Bağdere, Yalacık Tümülüsü". *1. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Semineri*, 163-175.

Metzger, H. (1963). *Fouilles de Xanthos II: l'Acropole Lycienne*. Lib. C. Klincksieck.

Minoprio, A. (1932). "A restoration of the Basilica of Constantine, Rome". *Papers of the British School at Rome*, 12, 1-25.

Mitchell, S. ve Vandeput, L. (2013). *Sagalassos and the Pisidia Survey Project: In search of Pisidia's history. Exempli Gratia*. *Sagalassos, Marc Waelkens and Interdisciplinary Archaeology*. Leuven, 97-118.

Mogetta, M (2015). “A new date for concrete in Rome”. *The Journal of Roman Studies*, 105, 1-40.

Moorey, P. R. S. (1999). *Ancient Mesopotamian materials and industries: the archaeological evidence*. Eisenbrauns.

Mörel, A. (2017). *In the light of new evidences sacrificial ritual, monumentality of tombs and round altars in the Eastern Rough Cilicia*. Necropoleis Research Network Meeting, Isparta, Turkey

Muscarella, O. W. (1967). “Fibulae represented on sculpture”. *Journal of Near Eastern Studies*, 26(2), 82-86.

Naso, A. (2016). “Tumuli in the western Mediterranean, 800–500 BC: A review before the Istanbul Conference”. O. Henry- U. Kelp (eds.), *Tumulus as Sema: Space, Politics, Culture and Religion in the First Millennium BC*., 27, 9.

Naumann, R. (1998). *Eski Anadolu Mimarlığı*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Nicholls, R. V. (1959). “Old Smyrna: the Iron Age fortifications and associated remains on the city perimeter”. *Annual of the British School at Athens*, 53, 35-137.

Orlandos, A. K. (1968). *Les Matériaux de construction et la technique architecturale des anciens Grecs*. E. de Boccard, Paris.

Öğün, B., Işık, C. ve Diler, A. (2003). *Kaunos: Kbid: the Results of 35 Years of Research (1966-2001)*. Mopak.

Ökse, T. (2006). “Eski Önasya’dan günümüze yeni yıl bayramları, bereket ve yağmur yağdırma törenleri”. *Bilig*, 36, 109-130.

Ökse, T. (2007). “Continuity and Change in Mortuary Practices of the Early and Middle Bronze Ages in the Middle Euphrates Region”. *Publications de l'Institut Français d'Études Anatoliennes*, 19(1), 139-156.

Öncü, Ö. E. (2009). “Teke Kale Nekropolü Piramidal Mezarları”. *Arkeoloji Dergisi*, 8, 149-167.

Özbal, R. (2011). *The chalcolithic of southeast Anatolia*.

Özbal, R., Gerritsen, F. ve Yener, K. A. (2003). “2001 Tell Kurdu Kazıları”. *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, (1), 501-512.

Özbal, R., Gerritsen, F., Diebold, B., Healey, E., Aydin, N., Loyette, M, ... & Lahn, B. (2004). “Tell Kurdu Excavations 2001”. *Anatolica*, 30, 37-107.

Özbaşaran, M (1998). “The Heart of a House: The Hearth, Aşıklı Höyük, a Pre-Pottery Neolithic Site in Central Anatolia”. In *Light on top of the black hill. Studies presented to Halet Cambel* , Ege Yayınları, İstanbul, 555-566.

Özbaşaran, M, Güneş, Duru., Teksöz, D. ve Omacan, S. (2010). "Yaşayan Geçmiş: Aşıklı Höyük". *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8, 215-228.

Özdemir, E. (2014). *Alabanda Klasik Dönem Oda Mezarı*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Özdemir, E. (2019). "Alabanda Territoriumundan Oda Mezarlar: Tipoloji ve Kronolojiye İlişkin Öneriler". *Rifat Ergeç Armağanı*. T. Demir, M. Ekici, M. Şahan-Dinç, Ç. M. Tarhan (eds.). Ankara, 245-261.

Özdizbay, A. (2001). *Perge Batı Nekropolisi M2 Mezar Yapısı*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özdizbay, A. (2002). "Perge Batı Nekropolisinden Bir Mezar Yapısı". *Anadolu Araştırmaları 14*, 483-506.

Özdogan, M (2002). "Ideology and archaeology in Turkey". In *Archaeology Under Fire* (pp. 111-123). Routledge.

Özdoğan, M (1996). "Kulübeden Konuta: Mimarlıkta İlkler". *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*, 19-30.

Özdoğan, M (2002a). "Çayönü Tepesi". *Arkeoatlas: 1*, İstanbul, 77.

Özdoğan, M (2002b). "Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ". *Arkeoatlas 1*, DBR, İstanbul, 66-83.

Özdoğan, M (2005). "Yeni Veriler Işığında Anadolu Mimarisinin Dünya Mimarisine Katkıları". *Geçmişten Geleceğe Anadolu'da Malzeme ve Mimarlık Sempozyum / UIA 2005 XXII. Dünya Mimarlık Kongres*i. Fehiman Yurttaş (ed.). TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları, İTÜ Taşkışla İstanbul, 145-162.

Özdoğan, M (2008). "An alternative approach in tracing changes in demographic composition". in *The Neolithic demographic transition and its consequences*, Springer, Dordrecht, 139-178.

Özdoğan, M ve Başgelen, N. (1999). *Neolithic in Turkey, The Cradle of Civilization, New Discoveries*. 2 Cilt, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Özer, B. (2019). "Erken Demir Çağı'nda Karia'da Mezar Mimarisi ve Ölü Gömme Gelenekleri: Keramos Kırsalı, Hüsamlar Nekropolisi'nden MÖ 12. yüzyılın İlk Sakinlerine Ait Dikdörtgen Planlı Oda Mezarlar". *Olba*, 27, 133-168.

Özer, E. (2012). "Antik Mimaride İki Yapı Ögesi Opus Caementicium ve Tonoz". *Stratonikeia'dan Lagina'ya Ahmet Adil Tırpan Armağanı*. Bilal Söğüt (ed.). Ege Yayınları, İstanbul.

Özgen, I. ve Öztürk, J. (1996). *The Lydian Treasure: Heritage Recovered*. Uğur Okman, İstanbul.

Özgüç, T. (1961). "Altıntepe Kazıları-Excavations at Altıntepe". *Belleten*, 98, 253-267.

Özgüç, T. (1969). "Altıntepe: Mezarlar, depo binsaı ve fildişi eserler". *Tombs, storehouse, and ivories* (Vol. 2). Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Özgüç, T. ve Akok, M (1958). *Horoztepe: Eski Tunç Devri Mezarliği ve İskân Yeri= An Early Bronze Age Settlement and Cemetery*. Türk Tarih Kurumu yayınları/5.

Özgünel, C. (2006). "Urla-Liman Tepe (Klazomenai) Kazılarında Gün Işığına Çıkarılan Miken Seramiğine Bakış". *Hayat Erkanal'a Armağan. Külturlerin Yansimasi/Studies in Honor of Hayat Erkanal*. Cultural Reflections, İstanbul, 594-601.

Özkaya, V. and Coşkun, A. (2011). "Körtik Tepe". M Özdoğan, N. Başgelen, and P. Kuniholm (ed). in *The Neolithic in Turkey: New excavations & new research.* The Tigris Basin Istanbul: Archaeology & Art Publications, 89–127.

Özsait, M ve Özsait, N. (2008). "Les sites archéologiques du II e millénaire avant J.-C. à Yalvaç". in *VI Congresso Internazionale di Ittitologia*. Roma, 5-9 settembre 2005, parte II, 597-605.

Parıltı, U.ve Yücel, Ç. (2020). "MÖ III. Binyıl Başından MÖ II. Binyıl Başına Kadarki Süreçte Anadolu'da Uygulanan Oda Mezarlar ve Bölgesel İletişimdeki Yansıması". *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 64, 221-241.

Paton W. R. ve Myres, J. L. (1896). "Karian Sites and Inscriptions". *The Journal of Helenic Studies*, 16, 188-271.

Paton, W. R. (1887). "Excavations in Caria". *The Journal of Hellenic Studies*, 8, 64-82.

Paton, W. R. (1900). "Sites in East Caria and South Lydia". *The Journal of Helenic Studies*, 20, 57-80.

Paton, W.R. (1887). "Excavations in Caria". *The Journal of Helenic Studies*, 8, 64-82.

Pedersen, P. (2009) "The Palace of Maussollos in Halikarnassos and Some Thoughts on Its Karian and International Context". in *Rumscheid*, 315-348.

Pedersen, P. (2015). "On the planning of the Maussolleion at Halikarnassos". S. Faust, M Seifert & L. Ziemer (eds). in *Antike.Architektur. Geschichte. Festschrift für Inge Nielsen zum 65*. Geburtstag. Aachen, 153–166.

Pedersen, P. (2021). "From Classical to Hellenistic: The Maussollein and the Ionian Renaissance". *In Karia and the Dodekanese: Cultural Interrelations in the Southeast Aegean*. I. Late Classical to Early Hellenistic (pp. 25-38). Oxbow Books.

Pekridou, A. (1986). Das Alketas-Grab in Termessos, *IstMitt 32*, Tubingen.

Pelon, O. (1976). *Tholoi, tumuli et cerles funeraires: recherches sur les monuments funeraires de plan circulaire dans l'Egee de l'age du Bronze* (IIIe et IIe millenaires av. JC. École française d'Athènes.

Pelon, O. (1990). *Les tombes à tholos d'Argolide: Architecture et rituel funéraire'*. Hägg and Nordquist (eds.), 107-12.

Perlès, C. (2014). "Neolithic Anatolia as seen from the West*"*. M. Özdogan, N. Basgelen, P. Kuniholm (eds.), *The Neolithic in Turkey, Vol 6:10500-5200, Environment, settlement, flora, fauna, dating, symbols of belief, with views from North, South, East and West*, Archaeology and Art Publications, Istanbul.

Pirson, F. (2012/2). Pergamon–Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2011. *Archäologischer Anzeiger*, 2, 175-274.

Pirson, F., Japp, S., Kelp, U., Novacek, J., Schultz, M ve Stappmanns, V. (2011). "Der tumulus auf dem Ilyastepe und die pergamenischen Grabhügel". *Istanbuler Mitteilungen*, 61, 117-203.

Praschniker, C. and Theuer, M (1979). *Forschungen in Ephesos 6*. Das Mausoleum von Belevi, Wien.

Radt, W. (1970). *Siedlungen und Bauten auf der Halbinsel von Halikarnassos*. Wasmuth.

Radt, W. (1990). "Pergamon 1989 Kampanyası Raporu". *12. Kazı Sonuçları Toplantısı*, (2), 195-211.

Radt, W. (2001). *Pergamon Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları, (çev. S. Tammer).* Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Ratté, C. (1992). "The Pyramid Tomb at Sardis". *Istanbuler Mitteilungen*, 42, 135-61.

Restelli, F. B. (2008). "Late Chalcolıthıc 1-2 At Arslantepe (Malatya, Turkey)". In *Proceedings of the 4th International Congress of the Archaeology of the Ancient Near East, 29 March-3 April 2004, Freie Universität Berlin* (Vol. 2, p. 21). Otto Harrassowitz Verlag.

Rice, K. E. (2016). *A tomb with a view: Constructing place and identity in the funerary monuments of Hellenistic Anatolia*. Doctoral dissertation, The University of North Carolina at Chapel Hill.

Ronchetta, D. (1999). *Tecniche di cantiere nelle necropoli di Hierapolis di Frigia: alcuni appunti*. Studi di archeologia classica dedicati a Giorgio Gullini, Torino, 131-165.

Ronchetta, D. (2016). "The Significance of the Tumulus Burial among the Funeral Buildings of Hierapolis of Phrigia". O. Henry and U. Kelp (eds.). *Tumulus as Sema: Space, Politics, Culture and Religian in the First Millenium BC*., Berlin, 513-587.

Ronchetta, D., Mighetto, P. ve D''Andria, F. (2015). "Necropoli Nord. Nuovo atlante di Hierapolis di Frigia". *Hierapolis di Frigia VII*., İstanbul Yayınları.

Roodenberg, J. (2008). "The Late Chalcolithic Cemetery". Roodenberg. J, Roodenberg. S. (eds). *Life and Death in a Prehistoric Settlement in Northwest Anatolia: The Ilıpınar Excavations III*, Leiden, 315-334.

Roos, P. (1972). "The Rock Tombs of Caunus". *Studies in Mediterrian Archaeology,* 34, 1.

Roosevelt, C. H. (2003). *Lydian and Persian period settlement in Lydia*. Cornell University.

Roosevelt, C. H. (2006). "Tumulus survey and museum research in Lydia, western Turkey: Determining Lydian-and Persian-period settlement patterns". *Journal of Field Archaeology,* 31(1), 61-76.

Roosevelt, C. H. (2008). *Lale Tepe: A Late Lydian Tumulus near Sardis. 1. Introduction, Excavation, and Finds*. Love for Lydia: A Sardis Anniversary Volume Presented to Crawford H. Greenewalt, Jr, 1-24.

Roosevelt, C. H. (2009). *The archaeology of Lydia, from Gyges to Alexander*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rosenberg, M and Redding, R. W. (2000). "Hallan Çemi and Early Village Organization in Eastern Anatolia". I. Kuijt (ed.). *Life in Neolithic Farming Communities: Social Organization, Identity, and Differentation,* 39-61.

Rosenberg, M (1999). "Hallan Çemi". İçinde: M Özdoğan and N. Başgelen (eds.). *Neolithic in Turkey: The cradle of civilization. New discoveries [Ancient Anatolian Civilizations Series 3],* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 25–33.

Rosenberg, M, Nesbitt, R., Redding, R.W., and Peasnall, B.L. (1998). "Hallan Çemi, pig husbandry, and post-Pleistocene adaptations along the Taurus-Zagros Arc (Turkey)". *Paléorient*, 24 (1), 25-41.

Rosenstock, E. (2006). "Early Neolithic tell settlements of South-East Europe in their natural setting: A study in distribution and architecture. Aegean-Marmara-Black-Sea. Present state of the research of the Early Neolithic". *Schriften des Zentrums für Archäologie und Kulturgeschichte des Schwarzmeerraumes*, 5, 115-125.

Rumscheid, F. (2010). "Maussollos and the 'Uzun Yuva' in Mylasa: An Unfinished Proto-Maussolleion at the Heart of a New Urban Center." In *Hellenistic Karia: Proceedings of the First International Conference on Karia, Oxford 29 June-July 2006*. R.V. Bremen, and J.M Carbon (eds.). Études, 28. Bordeaux and Paris: Diffusion De Boccar, 69–102.

Rumscheid, F. (2020). “Hekatomnidengräber in Halikarnassos und Mylasa. Voraussetzungen und Folgen”. C. Berns- C. Huguenot (eds.). *Griechische Monumentalgräber*, Düren, 175–204.

Sagona, A. ve Sagona, C. (2000). “Excavations at Sos Höyük, 1998 to 2000: fifth preliminary report”. *Ancient Near Eastern Studies*, 37(56), 56-127.

Saltuk, S. (1993). *Arkeoloji sözlüğü*. İnkılab Kitabevi.

Sams, K. (2012). *Frig Tümülüsleri, Frigler Midas’ın Ülkesinde, Anıtların Gölgesinde*. T. T. Sivas ve H. Sivas (Eds.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Sapirstein, P. (2016). *Origins and design of terracotta roofs in the seventh century BCE*. A Companion to Greek Architecture, 46-59.

Schachermayer, F. (1929). *Etruskische Frühgeschichte*. Berlin, 137-160.

Schachner, A. (2018). “Palaces and Elite Houses”. *A Companion to Ancient Near Eastern Art*, 457-482.

Schede, M (1964). *Die Ruinen von Priene*. Berlin: W.

Schirmer, W. (1990). “Some aspects of building at the ‘aceramic-neolithic’settlement of Çayönü Tepesi”. *World Archaeology*, 21(3), 363-387.

Schliemann, H. (1885). *Tiryns: The prehistoric palace of the kings of Tiryns, the results of the latest excavations*. C. Scribner's sons.

Schmidt, K. (2009). “Göbekli Tepe. Eine Beschreibung der wichtigsten Befunde erstellt nach den Arbeiten der Grabungsteams der Jahre 1995–2007”. K. Schmidt (ed.), Erste Tempel, Frühe Siedlungen: 12000 Jahre Kunst und Kultur. *Ausgrabungen und Forschungen zwischen Donau und Euphrat*, Oldenburg: Isensee Verlag, 187–223.

Scnhneider, E. E. (2003). “Some Consıderatıons on Elaıussa’s North-Eastern Necropolis”. *Olba*, 7, 256-283.

Séfériadès, M (1985). *Troie I: matériaux pour l'étude des sociétés du Nord-Est égéen au début du Bronze ancien* (No. 15). Editions Recherche sur les civilisations.

Sevin, V. (1987). “Urartu Oda Mezar Mimarisinin Kökeni Üzerine Bazı Gözlemler”. *Anatolian Iron Ages*, 1, 35-55.

Sevin, V. (1999). “The origins of the Urartians in the light of the Van/Karagündüz excavations”. *Anatolian studies*, 49, 159-164.

Sevin, V. ve Kavaklı, E. (1996). “Van/Karagündüz Erken Demir Çağı Nekropolü”. *Belleten*, 60 (227), 1-20.

Sevinç vd. (2001). “1999 Yılı Çan, Altıkulaç Köyü Çingene Tepe Tümülüsü”. *11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Semineri*, 181-192.

Sevinç, N. ve Treister, M (2003). "Metalwork from the Dardanos Tumulus". *Studia Troica*, 13, 215-260.

Sevinç, N., Rose, C. B., Strahan, D. ve Tekkök-Biçken, B. (1998). "The Dedetepe Tumulus". *Studia Troica*, 8, 305- 327.

Seyer, M (2004). "Ein bemerkenswerter Bau in Zentrallykien. Überlegungen zu dem Grabmal des Nturigaxa in Cindam". Österreichisches Archäologisches Institut (ed.), *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien*, 73, 221-236.

Smith, E. B. (1942). "The megaron and its roof". *American Journal of Archaeology*, 46 (1), 99-118.

Smith, E. B. (1950). *The dome: A Study in the History of Ideas*. Princeton University Press, Princeton.

Solecki, R. L. (1980). *An early village site at Zawi Chemi Shanidar [Bibliotheca Mesopotamica 13]*. Malibu, CA: Undena Publications

Söğüt, B. (1991). *Kilikia Tracheia'daki Anıt Mezarlar*. Selçuk Üniversitesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Söğüt, B. (2005). "Tombs with monumental columns in the Olba Region". *Olba*, 11, 95-154.

Spanu, M. (2000). "Burial in Asia Minor during the Imperial Period, with Particular Reference to Cilicia and Cappadocia". *Burial, Society and Context in the Roman World*, 169, 177.

Spanu, M. (2003). "Roman İnfluence in Cilicia Through Architecture". *Olba*, 8, 1-38.

Steıngräber, S. (1995). "Funerary Architecture in Chiusi". *Etruscan Studies*, 2(1), 53-84.

Stinson, P. T. (2008). "Lale Tepe: A Late Lydian Tumulus near Sardis. 2. Architecture and Painting". *Love for Lydia: A Sardis Anniversary Volume Presented to Crawford H. Greenewalt*, Jr, 25-48.

Stoyanova, D. (2011). *Vault and dome in Thracian funerary architecture*. Interdisziplinäre Forshungen zum Kulturerbe auf der Balkanhalbinsel. Sofia: Nice AN, 335-55.

Stoyanova, D. (2015). "Tomb Architecture". *A Companion to Ancient Thrace*, 158-179.

Strickland, M H. (2010). *Roman Building Materials, Construction Methods, and Architecture: The İdentity of an Empire*. Doctoral dissertation, Clemson University.

Summerer, L. (2007). "From Tatarlı to Munich: the recovery of a painted wooden tomb chamber in Phrygia". *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia*, 131-158.

Summerer, L. ve von Kienlin, A. (2016). "Roofing the Dead. Architectural Allusions in Anatolian Tumuli". O. Henry ve U. Kelp (eds.), *Tumulus as Sema; Space, Politics,*

Culture and Religion in the First Milliennium BC, Berlin; Boston: De Gruyter, 501-513.

Şahin, M (2020). "Ein Kammergrab mit Dromos in Görükle – Bursa". C. Berns ve C. Huguenot (Eds.), in *Griechische Monumentalgräber*, Düren, 205-221.

Şahin, S. (1997). "Sarılar 2 Nolu Tümülüsü". *6. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 287-299.

Şen, K., and S. Erdoğan. 2019. "Geleneksel Tunceli Evlerinde Kırlangıç (Tüteklikli) Örtülü Bir Konut Örneği". *Journal of Harput Studies*, 6 (12), 35–52.

Şimşek, C. (1994). "Beylerbeyi III Nolu Tümülüs Kazısı". *4. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 117-128.

Şimşek, C. (2005). "2004 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı". *27. Kazı Sonuçları Toplantısı*, (1), 419-434.

Şimşek, C. (2009). "2008 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları". *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, (4), 101-135.

Şimşek, C., Bilgin, M ve Okunak, M (2015). "Laodikeia Nekropolleri ve Mezar Tipleri". *Arkeoloji Dergisi*, 20, 111-157.

Tan, T. (2017). "The Hellenistic Tumulus of Eşenköy in NW Turkey". *Anatolia Antiqua. Revue İnternationale d'archéologie Anatolienne*, 15, 18-52.

Tarhan, M T. ve Sevin, V. (1975). "The Relation Between Urartian Temple Gates and Monumental Rock Niches". *Belleten*, 39 (155), 401-412.

Özükan, B. (2017). *Tabula Peutingeriana-Osmanlı ve Türkiye Coğrafyasındaki İzleriyle 2000 Yıllık Roma Yol Haritası*. İstanbul.

Texier, C. (1849). "Mémoires sur la ville et le port de Fréjus". *Mémoires présentés par divers savants étrangers à l'Académie*, 2 (1), 169-277.

Tezcan, B. (1979). "Uşak İkiztepe Kazısı". *VIII. Türk Tarih Kongresi*, 391-397.

Theodossiev, N. (2005). *The Thracian Monumental Tomb at Rozovets: Re-Examination of an Old Discovery*.

Theodossiev, N. (2007). *The Lantern-Roofed Tombs in Thrace and Anatolia: Some Evidence about Cultural Relations and Interaction in the East Mediterranean*. Thrace in the Graeco-Roman World.

Theodossiev, N. (2011). "Ancient Thrace During the First Millennium BC". *The Flack Sea, Greece, Anatolia and Europe in the First Millennium BC*. Dedicated to Jan Bouzek, 1-60.

Thierry, N. (1977). “Un problème de continuité ou de rupture. La Cappadoce entre Rome, Byzance et les Arabes”. *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 121(1), 98-145.

Tırpan, A. A. (1996). “Lagina Kazısı 1993-1994”. *17. Kazı Sonuçları Toplantısı*, (2), 209-227.

Tiryaki, G. (2015). “Milyas Araştırmalarına Katkılar: Müğren Tümülüsü Boyalı Mezar Odası (Contributions to the Milyas Studies: The Painted Chamber Tomb of the Müğren Tumulus)”. *CEDRUS*, 3, 31-50.

Tokgöz, D. (1975). “Iğdır Tümülüsü Kazısı Raporu”. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 22 (2), 151-157.

Turgut, M ve Aksoy, T. (1996). “Kocaeli İli, Üçtepeler Köyü, Büyük Tümülüs Kurtarma Kazısı”. *6. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 399-414.

Uçankuş, H. T. (2002). “Afyon’un Tatarlı Kasabasında bulunan Phryg Tümülüsü Kazısı”. *Arkeoloji ve Sanat*, 106, 23-42.

Van Beek, G. W. (1987). “Arches and vaults in the ancient Near East”. *Scientific American*, 257(1), 96-103.

Varkıvanç, B. (1995). “Das Heroon von Mezargediği in der Nähe von Kaunos”. *LYKIA*, 2, 87-96.

Varkıvanç, B. (1999). “Das Tumulusgrab von Kuştur bei Ephesos”. *LYKIA*, 3, 102-114.

Varkıvanç, B. (2001). “Spuren makedonischer Kammergräber in Kleinasien”. *LYKIA*, 6, 227-290.

Varkıvanç, B. (2005). “Monumental Tomb Typology of Trebenna”. *III. Uluslararası Lykia Sempozyumu*, 3-10 Kasım, Antalya.

Varkıvanç, B. (2007a). “Mezar Mimarisi Örtü Sistemlerinde Form ve Teknik I: Denizli Çambaşı Tümülüsü Örneği”. *Calbis, Baki Öğün’e Armağan / Mélanges offerts à Baki Öğün*. ed. C. Işık, Z. Çizmeli Öğün, B. Varkıvanç, 187-204.

Varkıvanç, B. (2007b). “Mezar Mimarisi Örtü Sistemlerinde Form ve Teknik II: Tüteklikli Örtü”. *Calbis, Baki Öğün’e Armağan / Mélanges offerts à Baki Öğün*. ed. C. Işık – Z. Çizmeli Öğün, B. Varkıvanç, 205-217.

Vennix, J. A., Akkermans, H. A. ve Rouwette, E. A. (1996). “Group model-building to facilitate organizational change: an exploratory study”. *System Dynamics Review: The Journal of the System Dynamics Society*, 12 (1), 39-58.

Voight, MM and Henrickson, R. C. (2000), “Formation of the Phrygian State: the Early Iron Age at Gordion”. *Anatolian Studies*, 50, 37–54.

Voigt, M. M. (1985). "Village on the Euphrates". *Expedition*, 27(1), 10.

Voigt, M. M. (1988). "Excavations at Neolithic Gritille". *Anatolica*, 15, 215-232.

Voigt, M. M. ve Henrickson, R. C. (2000). "Formation of the Phrygian state: the early Iron Age at Gordion". *Anatolian Studies*, 50, 37-54.

von Kienlin, A. (2010). "The tomb architecture". L. Summerer–A. von Kienlin (eds.). Tatarlı: Renklerin Dönüşü/The Return of Colours, İstanbul, 88-119.

Wace, A. B. (1940). "The Treasury of Atreus". *Antiquity*, 14(55), 233-249.

Wace, A. J., Heurtley, W. A., Lamb, W., Holland, L. B. ve Boethius, C. A. (1921). "The Report of the School Excavations at Mycenae, 1921-1923 [corrected title: The Report of the School Excavations at Mycenae, 1920-1923]". *The Annual of the British School at Athens*, 25, 1-434.

Waelkens, M (1987). "The Adoption of Roman Building Techniques in the Architecture of Asia Minor". S. Macready ve F. H. Thompson (Eds.), *Roman Architecture in the Roman World*, 97-105.

Wagner, J. (1985). *Die Römer an Euphrat und Tigris*. AW Sondernummer, Freiburg.

Wagner J. (2019). "Geç Hellenistik Kommagene Krallığı'nın Tarihi". *Fırat Kıyısında Tanrı Krallar: Kommagene'de Yeni Kazılar ve Araştırmalar*, İstanbul, 38-49.

Ward-Perkins, J. B. (1978). "The Architecture of Roman Anatolia: the Roman Contribution", Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology. Ankara, 23-30. IX.1973, Ankara, 881-891.

Ward-Perkins, J. B. (1994). *Roman İmperial Architecture*. Yale University Press.

Warner, J. (1979). "The Megaron and Apsidal House in Early Bronze Age Western Anatolia: new evidence from Karataş". *American Journal of Archaeology*, 83(2), 133-147.

Warner, J. L. (1994). "The Early Bronze Age Village of Karataş". Bryn Mawr College.

Watkins, T. (1990). "The Origins of House and Home?". *World archaeology*, 21(3), 336-347.

Watrous, L. V. vd. (1993). "A survey of the Western Mesara Plain in Crete: Preliminary report of the 1984, 1986, and 1987 field seasons". *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 62(2), 191-248.

Waywell, G. B. (1980). "Mausolea in Soutwest Asia Minor". *Yayla Newcastle-upon-Tyne*, 3, 4-11.

Weber, G. (1880). *Le Sipylos et ses monuments: Ancienne Smyrne (Navlochon): Monographie Historique (Histoire)*, French Edition.

Wiegand, T. ve Schrader, H. (1904). *Priene: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898*. G. Reimer.

Wright, G. R. H. (2005). *Ancient Building Technology, Volume 2: Materials*, Brill.

Wright, G. R. H. (2009). *Ancient BuildingTechnology, Volume 3: Construction*, Brill.

Wright, S. (2000). *Community and communication: The role of language in nation state building and European integration*, Multilingual Matters, 114, Bristol, UK.

Yakar, J. (2011). "Presumed social identity of the occupants of late third millennium BC Alacahöyük and Horoztepe -Royal Tombs". *Journal of Archaeomythology*, 7, 1-8.

Yaylalı, A. (2009). "2007 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazı Çalışmaları". *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, (3), 17-40.

Yener, K. A. (2007). "The anatolian middle Bronze age kingdoms and Alalakh: Mukish, Kanesh and trade". *Anatolian Studies*, 57, 151-160.

Yener, K. A., Edens, C., Harrison, T. P., Verstraete, J. ve Wilkinson, T. J. (2000). "The Amuq valley regional project, 1995–1998". *American Journal of Archaeology*, 104 (2), 163-220.

Yıldırım, S. (2016). "The emergence and the development of tumuli in eastern Thrace". O. Henry and U. Kelp (eds.). *Tumulus as Sema: Space, Politics, Culture and Religion in the First Millennium BC*, Berlin, 359-70.

Yıldırım, Ş. (2008). *Doğu Trakya'da Mezar Tepelerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, Ş. (2010). "Askertepe Tümülüsü". *Anadolu*, 36, 149-178.

Yıldırım, Ş. (2012). *Doğu Trakya'da Mezar Tepelerinin Ortaya Çıkışı ve. Gelişimi*. Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Yıldırım, Ş. (2018). "Gökbel Köyü Hamas Kıranı Tümülüsü". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 1295-1320.

Yıldırım, Ş. (2019). "A Great Tumulus from Paphlagonia". G. R. Tsetskhladze- S. Atasoy, (eds.). *Settlements and Necropoleis of the Black Sea and its Hinterland in Antiquity (Selected Papers from the Third International Conference 'The Black Sea in Antiquity and Tekkeköy: An Ancient Settlement on the Southern Black Sea Coast', 27-29 October 2017, Tekkeköy, Samsun*, Oxford, 226-43.

Yıldırım, Ş. (2021). "Paphlagonia Tümülüsleri". E. Sökmen ve A. Schachner (Eds.), *Understanding Transformations, BYZAS*, (26), 107–164.

Yılmaz, D. (2006). "Erken Tunç Çağı'nda Güneydoğu Anadolu'da Oda Mezar Geleneği". *Anadolu*, 31, 57-69.

Yılmaz, N. (2007). "Roma Dönemi Pisidia'sında Nekropoller ve Mezar Anıtları". *Adalya*, 10, 155.

Young, R. S. (1956). “The campaign of 1955 at Gordion: preliminary report”. *American Journal of Archaeology*, 60 (3), 249-266.

Young, R. S. (1957). “The Gordion campaign of 1956: preliminary report”. *American Journal of Archaeology*, 61(4), 319-331.

Young, R. S. (1958). “The Gordion Campaign of 1957: Preliminary Report”. *American Journal of Archaeology*, 62 (2), 139-154.

Young, R. S. (1981). “*Three Great Early Tumuli”*. The Gordion Excavations Final Reports, Volume I, Penn Press.

Yüce, A. (1995). “Amasya Merkez Eski Şamlar Mezarlığı 1993 Yılı Kurtarma Kazısı”. *5. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 1-16.

Zahle, J., Roos, P. ve Pekridou, A. (1990). “Survey of Rock-Cut Chamber-Tombs in Caria”. *1. South-Eastern Caria and the Lyco-Carian Borderland Das Alketas-Grab in Termessos. Journal of Hellenic Studies*, 110.

Zoroğlu, L. (1994). *Kelenderis I, Kaynaklar Kalıntılar Buluntular*. Ankara.

Zoroğlu, L. (1999). “1998 Yılı Kelenderis Kazı Çalışmaları”. *21. Kazı Sonuçları Toplantısı, (2),* 323-336.

Zoroğlu, L. (2000). “Kelenderis Nekropolü”. *Olba,* 3, 115-133.

KATALOG DİZİNİ

Katalog 1. 246
Katalog 2. 247
Katalog 3. 248
Katalog 4. 249
Katalog 5. 250
Katalog 6. 251
Katalog 7. 252
Katalog 8. 253
Katalog 9. 254
Katalog 10. 255
Katalog 11. 256
Katalog 12. 257
Katalog 13. 258
Katalog 14. 259
Katalog 15. 260
Katalog 16. 261
Katalog 17. 262
Katalog 18. 263
Katalog 19. 264
Katalog 20. 265
Katalog 21. 266
Katalog 22. 267
Katalog 23. 267
Katalog 24. 269
Katalog 25. 270
Katalog 26. 271
Katalog 27. 272
Katalog 28. 273
Katalog 29. 274
Katalog 30. 275
Katalog 31. 276
Katalog 32. 277
Katalog 33. 278

Katalog 34. 279
Katalog 35. 280
Katalog 36. 281
Katalog 37. 282
Katalog 38. 283
Katalog 39. 284
Katalog 40. 285
Katalog 41. 286
Katalog 42. 287
Katalog 43. 288
Katalog 44. 289
Katalog 45. 290
Katalog 46. 291
Katalog 47. 292
Katalog 48. 293
Katalog 49. 294
Katalog 50. 295
Katalog 51. 296
Katalog 52. 297
Katalog 53. 298
Katalog 54. 299
Katalog 55. 300
Katalog 56. 301
Katalog 57. 302
Katalog 58. 303
Katalog 59. 304
Katalog 60. 305
Katalog 61. 306
Katalog 62. 306
Katalog 63. 308
Katalog 64. 309
Katalog 65. 310
Katalog 66. 311
Katalog 67. 312

Katalog 68. 313
Katalog 69. 314
Katalog 70. 315
Katalog 71. 316
Katalog 72. 317
Katalog 73. 318
Katalog 74. 319
Katalog 75. 320
Katalog 76. 321
Katalog 77. 322
Katalog 78. 323
Katalog 79. 324
Katalog 80. 325
Katalog 81. 326
Katalog 82. 327
Katalog 83. 328
Katalog 84. 329
Katalog 85. 330
Katalog 86. 331
Katalog 87. 332
Katalog 88. 333
Katalog 89. 334
Katalog 90. 335
Katalog 91. 336
Katalog 92. 337
Katalog 93. 338
Katalog 94. 339
Katalog 95. 340
Katalog 96. 341
Katalog 97. 342
Katalog 98. 343
Katalog 99. 344
Katalog 100. 345
Katalog 101. 346

Katalog 102. 347
Katalog 103. 348
Katalog 104. 349
Katalog 105. 350
Katalog 106. 351
Katalog 107. 352
Katalog 108. 353
Katalog 109. 354
Katalog 110. 355
Katalog 111. 356
Katalog 112. 357
Katalog 113. 358
Katalog 114. 359
Katalog 115. 360
Katalog 116. 361
Katalog 117. 362
Katalog 118. 363
Katalog 119. 364
Katalog 120. 365
Katalog 121. 366
Katalog 122. 367
Katalog 123. 368
Katalog 124. 369
Katalog 125. 370
Katalog 126. 371
Katalog 127. 372
Katalog 128. 373
Katalog 129. 374
Katalog 130. 375
Katalog 131. 376
Katalog 132. 377
Katalog 133. 378
Katalog 134. 379
Katalog 135. 380

Katalog 136. 381
Katalog 137. 382
Katalog 138. 383
Katalog 139. 384
Katalog 140. 385
Katalog 141. 386
Katalog 142. 387
Katalog 143. 388
Katalog 144. 389
Katalog 145. 390

KATALOG

Konum: Asarlık	Yapı: Kubbeli mezar (Newton 5)

Katalog No 1	Örtü Türü: Kubbe

Malzeme: Teknik: Lineer/ Konsantrik Bindirme	Tarih: İÖ 7.-6.yüzyıl

TANIM

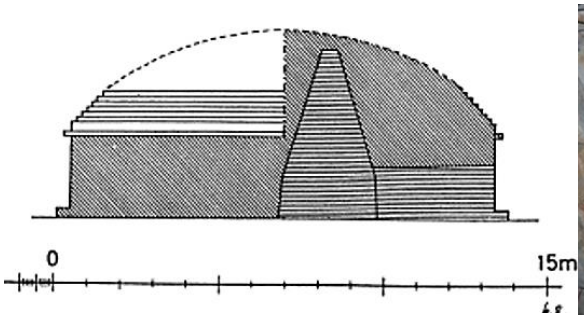
Newton 5 numaralı mezar olarak bilinen yapı 3,66 m genişliğinde, 3, 84 m uzunluğunda ve 2, 44 m yüksekliğinde korunmuş olan izodomik duvarlarla inşa edilmiştir

Mezar odası boyutları.: 3,66 x 3, 84 m Yk: 2, 44 m

KAYNAKÇA

Newton, 1862-1863: 583-591; Carstens, 2011:484.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi-Pedesa	Yapı: Gebe Kilise Tümülüsü

Katalog No 2	Dış örtü: Kubbe Örtü Türü: Piramidal (mezar odası)

Malzeme: Yerel kireçtaşı Teknik: Lineer/ Konsantrik Bindirme	Tarih: İÖ 6. yüzyıl

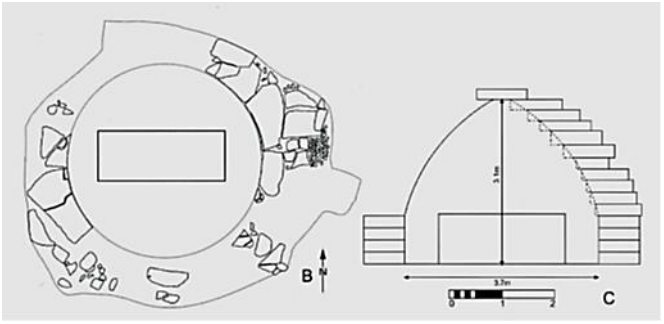
TANIM

Mezar odası boyutları: 2,95 x 3, 00 m

KAYNAKÇA

Radt, 1970: 221; Cartens, 1999: 51; Carstens, 2009: 87-88, Fedak, 1990: 77; Diler, 2002: 15; Diler vd, 2010: 331; Diler, 2011: 332 Res.13; Gümüş, 2013 Lev.52.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Daskyleion	Yapı: Çingene Tepe Tümülüsü

Katalog No 3	Örtü Türü: Kubbe

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Lineer/ Konsantrik Bindirme	Tarih: İÖ 5.yüzyıl

TANIM

Dromos: Yok

Mezar ön oda: Yok

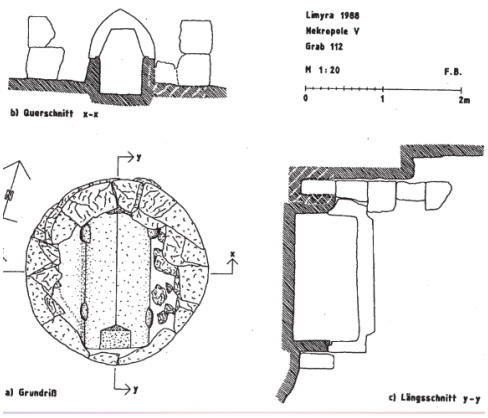
Mezar odası plan: Dairesel

Mezar odası boyutu: 3,70 m

KAYNAKÇA

Sevinç vd., 2001:387 Fig.2.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lykia Bölgesi- Limyra	Yapı: Tümülüs

Katalog No 4	Örtü Türü: Kubbe (dış örtü)

Malzeme: Taş Teknik: Lineer/ Konsantrik Bindirme	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Dromos: Yok

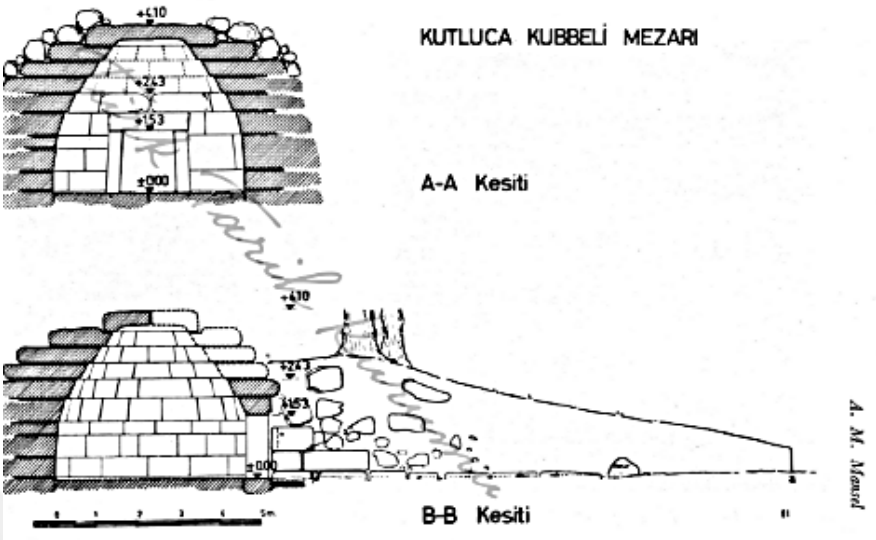
Mezar ön oda/oda: Yok

Tümülüs çapı:2,40 m

KAYNAKÇA

Blakolmer, 1993: 149-162; Hülden, 2006: 112 Lev.67, 1- Lev. 67,2.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Bithynia Bölgesi-Gebze	Yapı: Kutluca Tümülüsü

Katalog No 5	Örtü Türü: Kubbe (mezar odası)

Malzeme: Taş (yerel kalker) Teknik: Lineer/ Konsantrik Bindirme	Tarih: İÖ 4. yüzyıl ikinci yarısı

TANIM

Tümülüs Çapı: 55 m;Yk:7 m

Dromos: Var

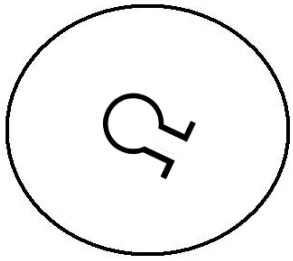
Mezar ön oda: Yok

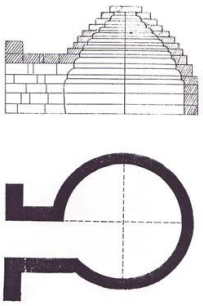
Kubbe Çapı: 4,53 -4, 58 m

KAYNAKÇA

Mansel, 1973: 143-158 Res.9- 10; Bora, 2015:138-140.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Doğu Trakya Bölgesi-Kırklareli-Erikçe Köyü	Yapı: Erikçe Tümülüsü

Katalog No 6	Örtü Türü: Kubbe

Malzeme: Taş (yerel kalker) Teknik: Lineer/ Konsantrik Bindirme	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos uzunluğu: 1,06 m

Mezar ön oda: Yok

Mezar odası plan: Dairesel

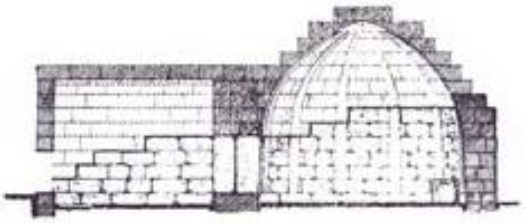
Mezar odası boyutları: 3, 92 m

Kubbenin yüksekliği: 3,45 m

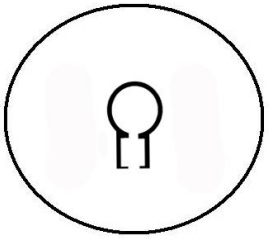
KAYNAKÇA

Yıldırım, 2008: 79-80 Lev.XX:a,b.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Doğu Trakya Bölgesi- Kırklareli	Yapı: Vize B Tümülüs

Katalog No 7	Örtü Türü: Kubbe (mezar odası)

Malzeme: Taş (kalker) Teknik: Lineer/ Konsantrik Bindirme	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Dromos: Yok

Mezar ön oda: Var

Mezar ön oda boyutları: 5,33 x 4,83 m

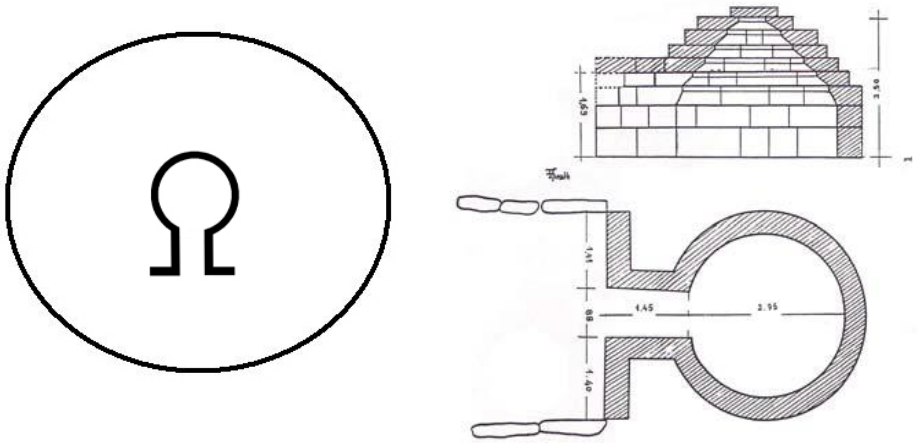
Mezar odası plan: Dairesel

Mezar odası boyutları: 6, 80 m

KAYNAKÇA

Yıldırım, 2008: 78-79 Lev.XIX: b,c.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Doğu Trakya Bölgesi- Kırklareli	Yapı: Karakoç Tümülüs

Katalog No 8	Örtü Türü: Kubbe

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Lineer/ Konsantrik Bindirme	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Tümülüs dolgusu 5 m çapında ve 30 m yüksekliğindedir.

Dromos: Var

Mezar ön oda: Yok

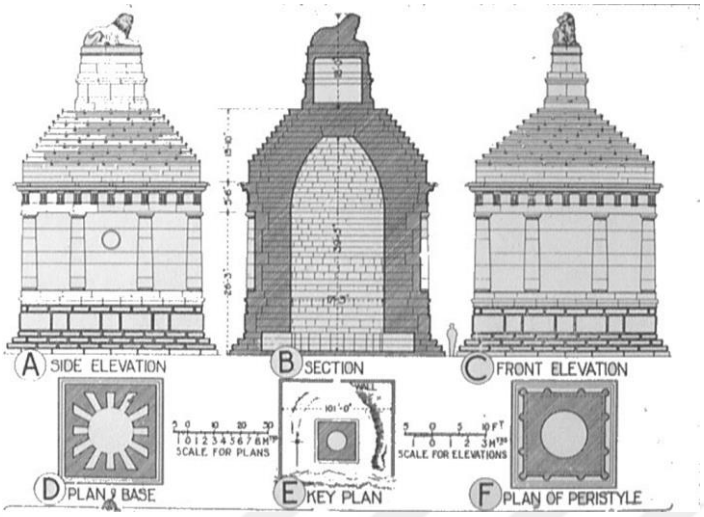
Mezar odası plan: Dairesel

Mezar odası boyutları: 2.95 m çapında ve 2,60 m yüksekliğindedir.

KAYNAKÇA

Stoyanov ve Stoyanova, Pl.1–4; Yıldırım, 2008, 80 Lev.XXI:c.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi- Knidos	Yapı: Aslanlı Mezar

Katalog No 9	Örtü Türü: Kubbe (mezar odası) Dış örtü: Piramidal

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Lineer/ Konsantrik Bindirme	Tarih: Erken Helenistik Dönem

TANIM

Mezar odası 5.3 m çapında ve 12 m yüksekliğindedir.

KAYNAKÇA

Love, 1973; Waywell, 1980; Fedak, 1990: 314 Fig.85.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi- Marmaris	Yapı: Turgut Piramidal Mezar

Katalog No 10	Örtü Türü: Kubbe (mezar odası) Dış örtü:Piramidal

Malzeme: Taş Teknik: Lineer/ Konsantrik Bindirme	Tarih: Hellenistik Dönem

TANIM

Mezar odası plan: Kare

Mezar odası boyutları: 3, 00 x 3, 00 m

Piramidal üst örtü yüksekliği:4,75 m

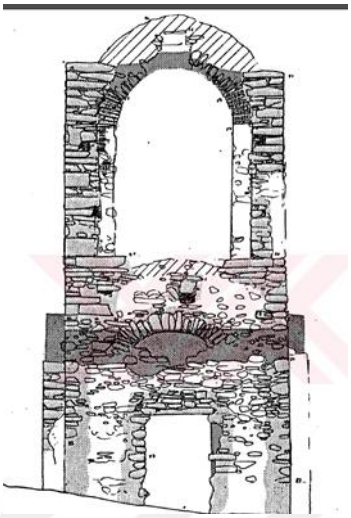
Kubbeyi oluşturan blokların ölçüleri: 0.15 m - 0.20 m

KAYNAKÇA

Gümüş, 2003: 10-43.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi- İasos	Yapı: Baldakhin Mezarı

Katalog No 11	Örtü Türü: Kubbe (mezar odası) Dış örtü: Tonoz

Malzeme: Taş -bağlayıcı malzeme kireç harç Teknik: Harç ile bağlama	Tarih: İS 2. yüzyıl

TANIM

Mezar anıtı yüksekliği: 9 mdir.

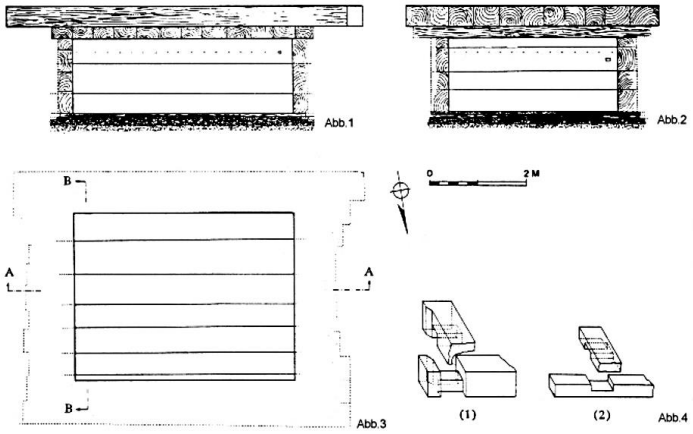
Mezar odası plan: Kare

Mezar odası boyutları: 4,40 x 3,85 m

KAYNAKÇA

Masturzo, 1998: 8-9; Kızıl, 1999: 47-48 Çiz. 34.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Phrygia Bölgesi- Gordion	Yapı: P Tümülüsü

Katalog No 12	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Ahşap	Tarih: İÖ 8-7. yüzyıl

TANIM

Tümülüs:12 m yüksekliğinde ve yaklaşık 70 m çapındadır.

Mezar odasının dış uzunluğu 7 m, dış genişliği ise 5,20 mdir.

Dış dam ölçüleri: 7 x 5,20 m

Mezar odası boyutları:4,57 x 3,48 m; Yk: 1,54 m

KAYNAKÇA

Young, 1956: 266; Muscarella, 1967; Young, 1981: 1-11; Eckert, 1998; Il, 2009: 250-260 Lev.7 Çiz.1.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Gordion	Yapı: W Tümülüsü

Katalog No 13	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Ahşap	Tarih: İÖ 8. yüzyılın son çeyreği- 7. yüzyılın ortaları

TANIM

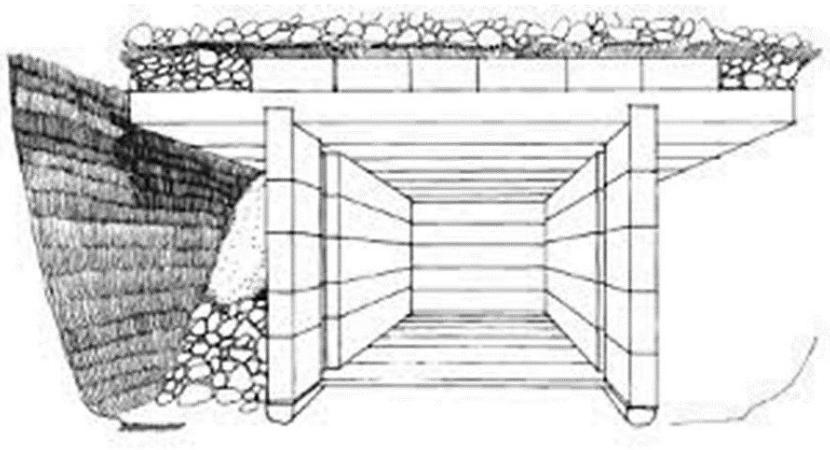
Mezar odası boyutları:4,62 x 3,30 m

Yüksekliği:1,5 m

KAYNAKÇA

Young, 1981: 191-199 Lev.86a.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Ankara- Beştepe	Yapı: Beştepe Büyük Tümülüs

Katalog No 14	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Ahşap	Tarih: İÖ 8. yüzyılın son çeyreği- 7. yüzyılın ortaları

TANIM

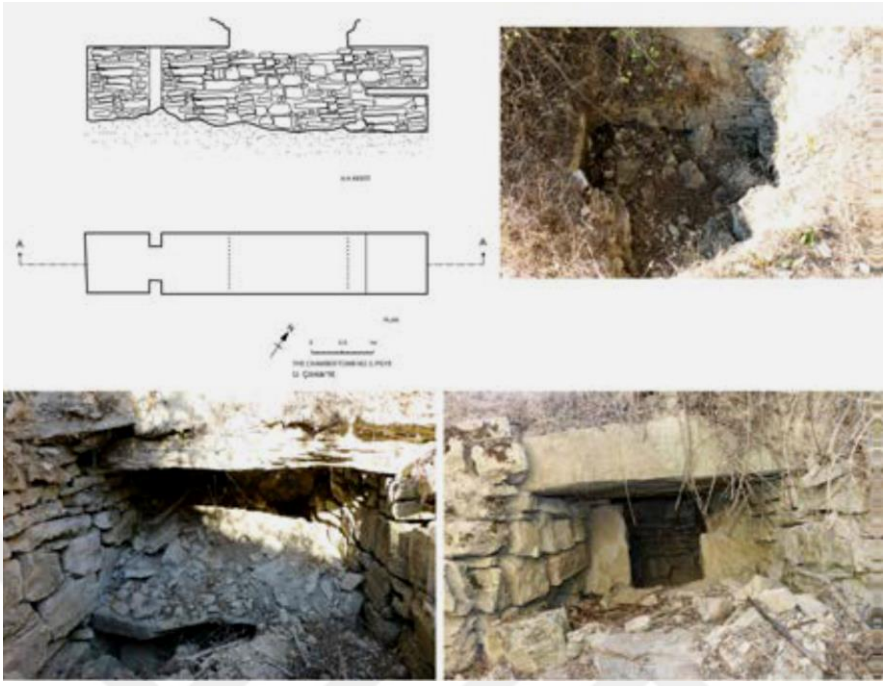
Mezar odası 19 m derinlikte bir çukur içine inşa edilmiştir.

Mezar odası yüksekliği: 1,55 m

KAYNAKÇA

Makridi, 1926: 38; Mellink, 1968:135; Mellink, 1990:140 Lev.16-18; Kohler, 1995; İl, 2009: 433-443 Lev.30 Çiz.1.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Pisye- Asartepe	Yapı: 3 no.lu oda mezar

Katalog No 15	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Taş Teknik: Kilitleme	Tarih: Geç Geometrik Dönem

TANIM

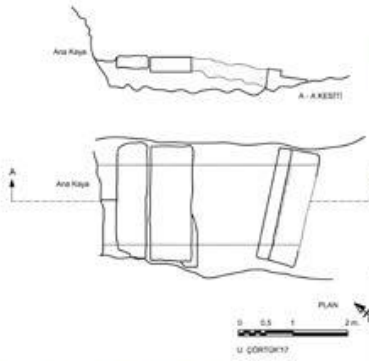
Dromos:Var

Mezar odası boyutları: 5,32 x 1,30 m

KAYNAKÇA

Çörtük, 2020, 351-381 Fig. 8.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Leukoideis	Yapı: Oda mezarlar

Katalog No 16	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Taş Teknik: Kilitleme	Tarih: Geç Geometrik Dönem

TANIM

1 no.lu mezar: 1,60 x 3 x 0,50 m

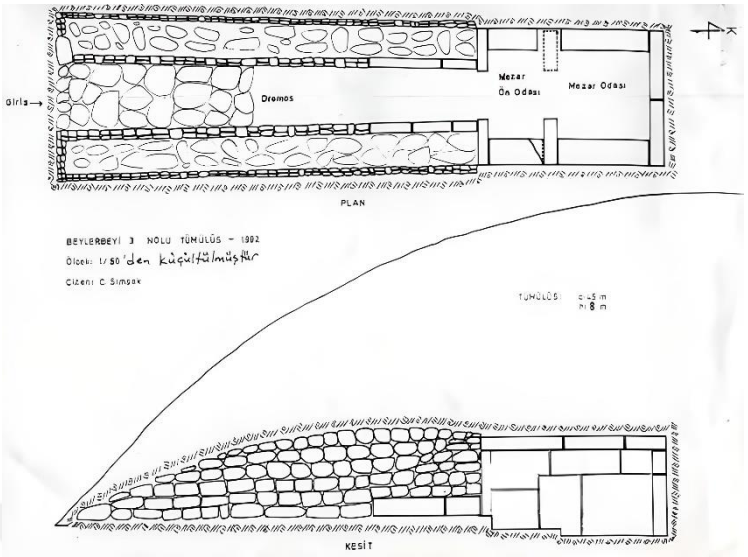
2 no.lu mezar: 1,20 x2,30 m

3 no.lu mezar: 2,65 x 1,55 x 1,30 m

KAYNAKÇA

Çörtük, 2020, 351-381 Fig. 9.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi-Denizli/Saraylı İlçesi, Beylerbeyi Köyü	Yapı: Beylerbeyi 3 No.lu Tümülüs

Katalog No 17	Örtü Türü: Düz (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı	Tarih: İÖ 6. yy. ortaları veya 3. çeyreği

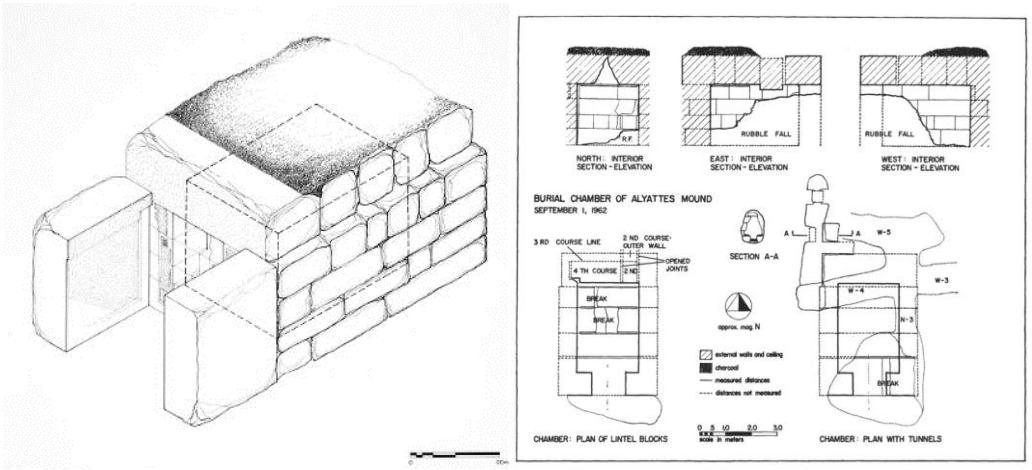
TANIM

Tümülüs çapı: 45 m, Yk: 8 m
Dromos: Var
Dromos boyutları: 1,50 x1,70 m; Yk:: 2,1 m
Dromos örtü türü: Düz örtü Malzeme:Ahşap
Ön Oda: Var
Ön oda boyutları:1,75 x 2,20 m; Yk: 1,94 m
Örtü Türü: Düz örtü Malzeme: Kireçtaşı
Mezar Odası boyutları: 2,20 x 2,25 m; Yk: 2,13 m

KAYNAKÇA

Şimşek, 1994: 117- 121 Çiz. 1.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi-Bintepeler- Salihli/ Manisa	Yapı: Alyattes Tümülüsü

Katalog No 18	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Kireçtaşı- Mermer (avlu)	Tarih: İÖ 610-560

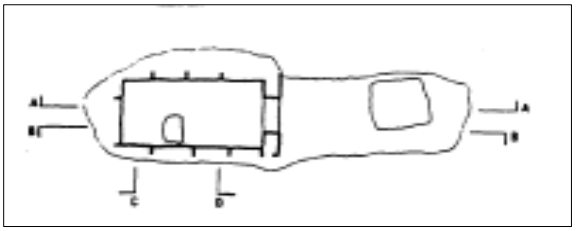
TANIM

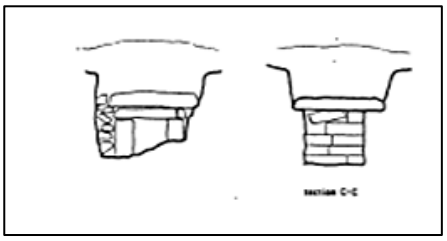
Dromos: Yok
Sundurma: Var
Ön oda: Yok
Mezar odası boyutları: 3,32 x 2,37 m Yk: 2.33 m

KAYNAKÇA

Hanfmann vd., 1962: 1-65; Dinç, 1993: 108.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi- Dumantepe	Yapı: BT66.6

Katalog No 19	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Kireçtaşı	Tarih: İÖ 6. yüzyıl

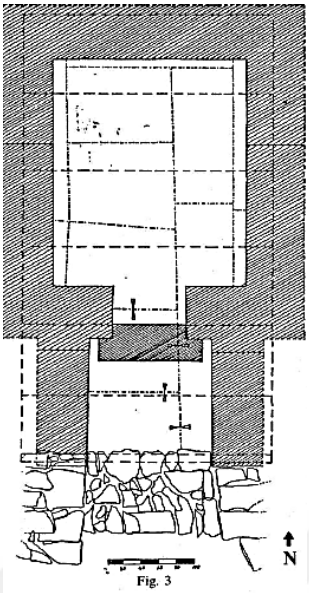
TANIM

Dromos: Yok
Ön oda: Yok
Mezar odası boyutları: 2,55 x 1, 32 m; Yk::1,55 m

KAYNAKÇA

Hanfmann vd., 1966, 17-52; Dinç, 1993:135 Fig.68.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi- Manisa/ Kırkağaç ilçesi	Yapı: Harta Abidintepe Tümülüsü

Katalog No 20	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Kumtaşı- Kireçtaşı	Tarih: İÖ 5. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Ön Oda: Var

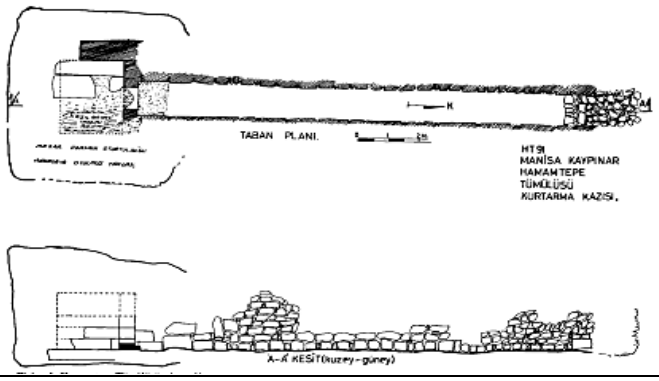
Ön oda boyutları:1,50 x 1,38 m; Yk: 2, 18 m

Mezar odası boyutları: 2,58 x 2,18 m; Yk:: 2,15 m

KAYNAKÇA

Dedeoğlu, 1996: 197-206 Fig. 3; Özgen ve Öztürk, 1996: 36-39 Fig. 58, 60; Roosevelt, 2003: 502-504; İl, 2009: 704- 711.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi- Manisa	Yapı: Hamamtepe Tümülüsü

Katalog No 21	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Kireçtaşı	Tarih: İÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları:14,10 x 1-1,10 m; Yk: 2,10 m

Ön oda: Var

Ön oda boyutları: 1 x 1,06 m

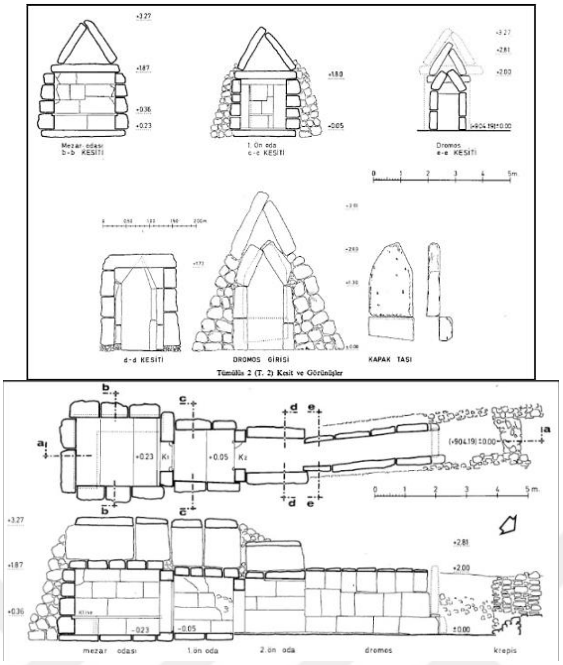
Örtü türü: Düz

Mezar odası boyutları: 2,07 x 2,60 m; Yk: 1,92-2,00 m

KAYNAKÇA

Dinç ve Önder, 1992: 31- 52 Çiz. 1- 2.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi- Uşak/Selçikler Köyü	Yapı: Selçikler T2 Tümülüsü

Katalog No 22	Örtü Türü: Düz- Üçgen (ikinci üst örtü)

Malzeme: Mermer Teknik: Yaslama (Üçgen üst örtü)	Tarih: İÖ 5. yüzyıl

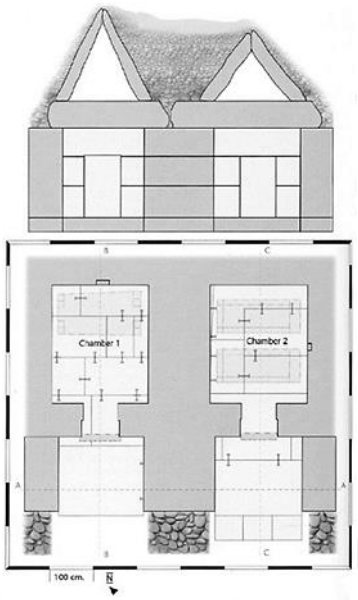
TANIM

Dromos: Çift dromos
Birinci dromos boyutları: 2 x 1,04 m(ilk bölüm)
Birinci dromos örtü türü: Örtüsüz
İkinci dromos boyutları: 4,07 x 1,04 m; Yk: 2 m (iç bölüm)
İkinci dromos örtü türü: Üçgen
Ön oda: Çift ön oda
Birinci ön oda boyutları: 1,04 x 1,95 m; Yk: 1,75 m yüksekliğindedir.
Birinci ön oda örtü türü: Düz- Üçgen
İkinci ön oda boyutları: 1,90 x 1,60 m; Yk: 1,85 m
İkinci oda örtü türü: Düz- Üçgen
Mezar odası boyutları: 2,75 x 2,20 m; Yk: 2,10 m

KAYNAKÇA

İzmirligil, 1975, 45-46 Lev. VI, VIII; Dinç, 1993: 237-241 Şekil 293-297; Roosevelt, 2003: 615-617; İl, 2009: 732-735.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi- Uşak/Güre	Yapı: İkiztepe Tümülüsü

Katalog No 23	Örtü Türü: Düz- Üçgen (İkinci üst örtü)

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Yaslama (Üçgen örtü)	Tarih: İÖ 522- 486

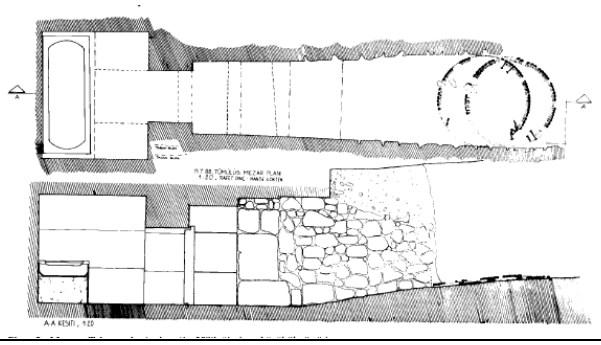
TANIM

Dromos: Çift dromos
Dromos boyutları:14 m
Dromos örtü türü: Örtüsüz
Ön oda: Çift ön oda
Ön oda boyutları: 1,94 x 1,65 m; Yk:1,97 m
Mezar odası boyutları: 2.67 x 2.15 m; Yk: 2.02 m

KAYNAKÇA

Mellink, 1974; Mellink, 1975; Tezcan, 1979:391-397; Dinç, 1993: 261-267 Şek.353-356; Akbıyıkoğlu, 1996: 163-176; Özgen-Öztürk, 1996: 48-52; Roosevelt, 2003: 582-585; İl, 2009:748-761.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi- Bintepeler- Salihli/ Manisa	Yapı: BT 89

Katalog No 24	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Kireçtaşı	Tarih: İÖ 520-485

TANIM

Dromos: Var

Dromos girişinden itibaren uzunluğu: 8,30 m

Ön oda: Yok

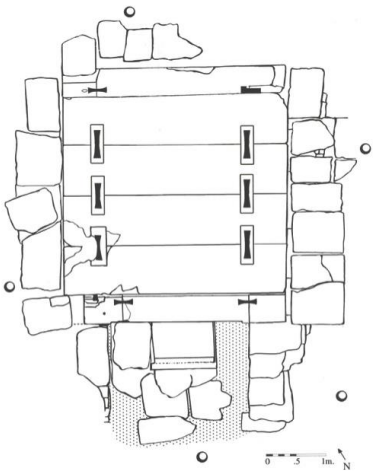
Mezar odası: 2.20 x1.87 m; Yk: 1.92 m

KAYNAKÇA

Mellink, 1967:172; Tezcan, 1979:391-397; Dedeoğlu, 1990: 120- 131 Pl. 2.; Dinç, 1993: 261-267 Şek.353-356; Akbıyıkoğlu, 1996: 163-176; Özgen-Öztürk, 1996: 48-52; Roosevelt, 2003: 582-585; İl, 2009:748-761.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Troas Bölgesi- Çanakkale/Biga	Yapı: Dedetepe Tümülüsü

Katalog No 25	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Mermer	Tarih: İÖ 480-460

TANIM

Dromos: Var

Dromos örtü türü: Örtüsüz

Mezar odası boyutları: 4,20 x 3,60 m; Yk: 1.90 m

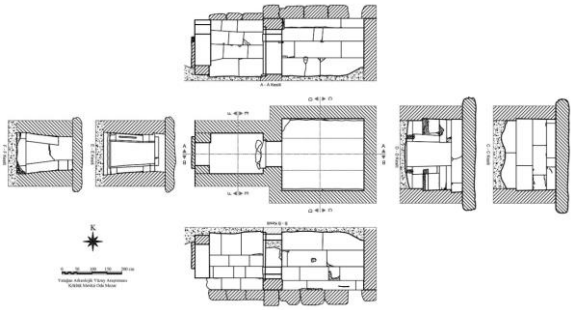
Düz örtü blokları ölçüleri: 3.54 x 0.83x 0.37 m

KAYNAKÇA

Sevinç vd.,1998: 305- 327 Fig. 2- 3.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lagina	Yapı: Köklük (Koronza) Oda Mezarı
Katalog No 26	Örtü Türü: Düz
Malzeme: kireçtaşı-konglemera - mermer	Tarih: İÖ 5. yüzyıl- 4. yüzyıl

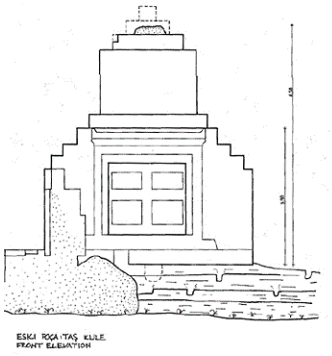
TANIM

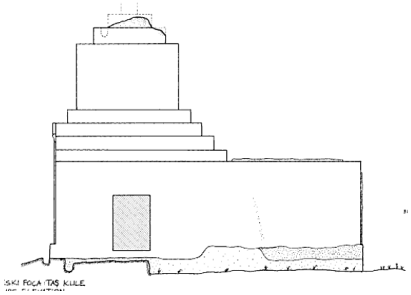
Dromos. Var
Sundurma: Var
Sundurma boyutları: 1,80 x 1,40 m
Mezar odası boyutları: 2,71 x 2,41 m; Yk: 1,96 m

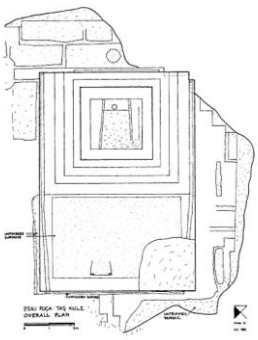
KAYNAKÇA

Büyüközer, 2020: 21-59 Fig. 2, 3.

ÇİZİM-FOTO

Konum: İonia Bölgesi- Phokaia	Yapı: Taş Kule Mezarı

Katalog No 27	Örtü Türü: Düz (mezar odası) Dış örtü: Piramidal

Malzeme: Tüf taşı	Tarih: İÖ 540- 470

TANIM

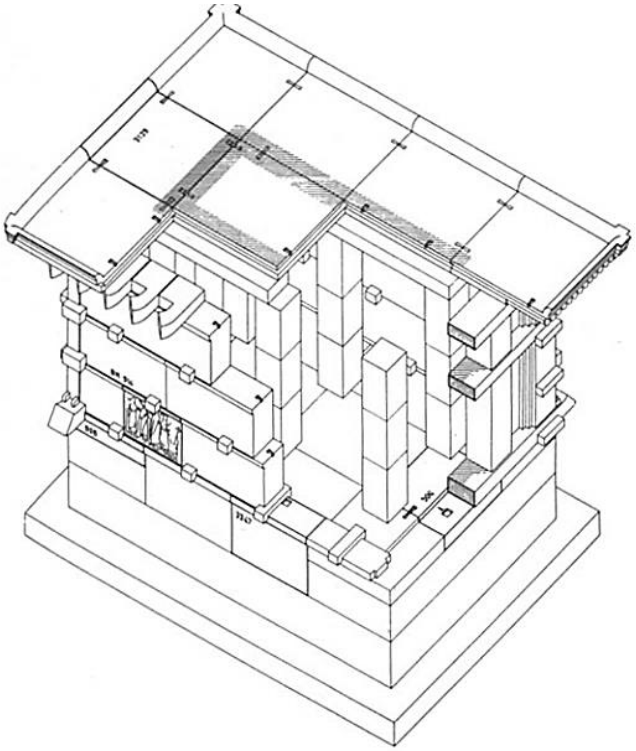
Ön oda boyutları: 2.7 x 1.6 m; Yk: 1,8 m

Mezar odası boyutları: 3, 00 x. 3, 50 m; Yk: 2 m

KAYNAKÇA

Cahill, 1988: 481-501 Fig. 4- 5; Ateşlier, 2004:111-121.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lykia Bölgesi- Ksanthos	Yapı: G Heroonu

Katalog No 28	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Taş	Tarih: İÖ 5. yüzyıl

TANIM

Platform ölçüleri: 6,4 x 4,26 m. Yk: 5 m.

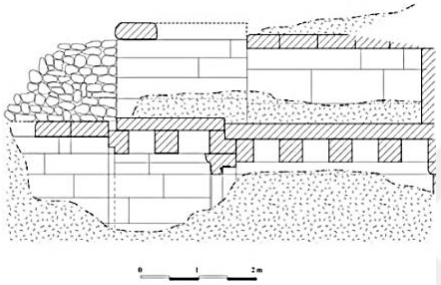
Ana yapının boyutları: 6,4 x 3,75 m. Yk:2,9 m.

KAYNAKÇA

Metzger, 1963; Fedak, 1990: 275 Fig.31.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi- Hyllarima	Yapı: Tümülüs

Katalog No 29	Örtü Türü: Düz-Hatıllı

Malzeme: Mermer	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Tümülüs çapı: 20- 25 m

Dromos: Var

Dromos uzunluğu: 2 m

Ön oda: Var

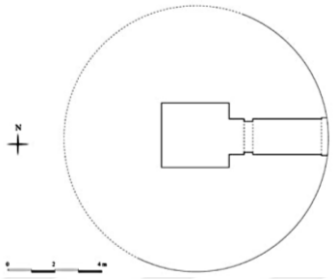
Mezar odası boyutları: 3,35 x 2,30 m

KAYNAKÇA

Henry, 2011:127 Fig.6, 9.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kuzey Karia Bölgesi- Harpasos ve Marsyas vadileri arasında, Altıntaş Mevkii'nin kuzeybatısı	Yapı: Mutat Tepesi Tümülüsü

Katalog No 30	Örtü Türü: Düz- Hatıllı

Malzeme: Taş	Tarih: İÖ 4. yüzyıl son çeyreği- 3. yüzyıl başı

TANIM

Tümülüs çapı:11 m

Dromos: Var

Ölçüleri: 2,92 x 1,49 m

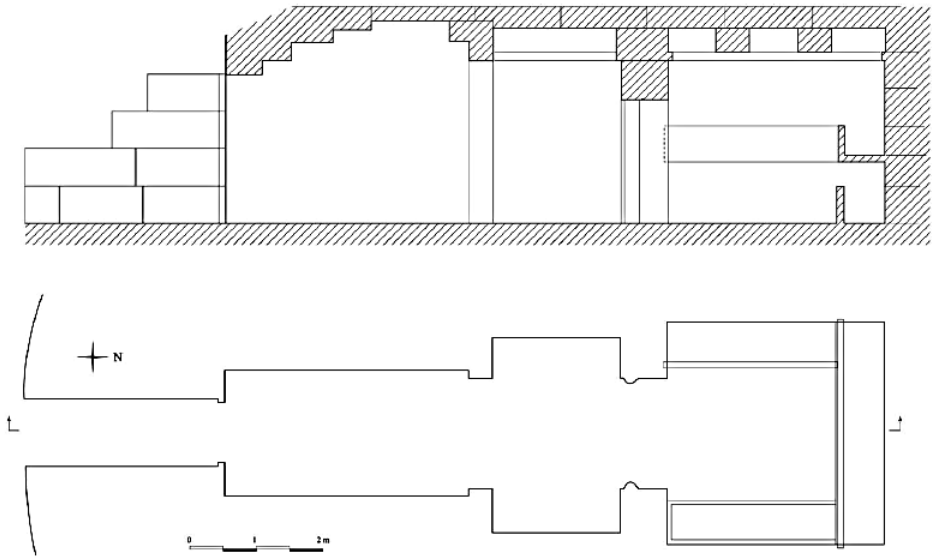
Ön oda: Yok

Mezar odası: 2,72 x 2,82 m

KAYNAKÇA

Diler, 1998: Res. 10, 11; Henry, 2011:131-132 Fig.16, 17.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kuzey Karia Bölgesi- Altıntaş Mevkii	Yapı: Altıntaş Tümülüsü

Katalog No 31	Örtü Türü: Düz- Hatıllı

Malzeme:Taş	Tarih: İÖ 4. yüzyıl sonları

TANIM

Tümülüs çapı: 20 m

Dromos: Var

Ölçüleri: 3 x 1 m; Yk: 2 m

Örtü Türü: Tonoz?

Ön oda: Var

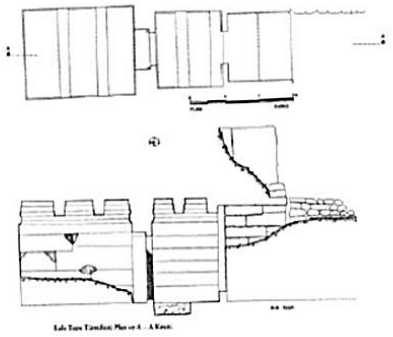
Örtü Türü: Düz

Mezar odası: 3, 23 x 3,35 m

KAYNAKÇA

Paton, 1900 Fig. 3; Henry, 2011:129- 131 Fig.14.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi-Milas	Yapı: Lale Tepe Tümülüsü
Katalog No 32	Örtü Türü: Düz- Hatıllı
Malzeme: Siyahımsı gri renkli şist taşı	Tarih: İÖ 4. yüzyıl ortaları

TANIM

Dromos: Var

Ön oda: Var

Ön oda örtü türü: Düz- hatıllı

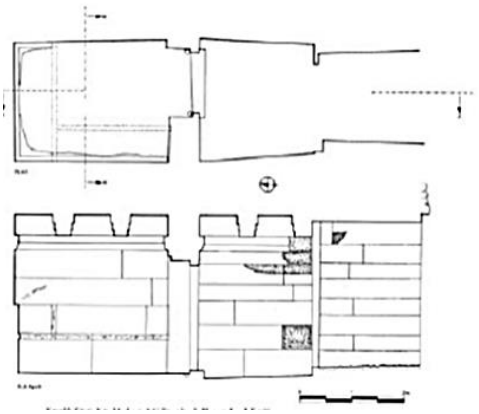
Mezar odası: 3,23 x 3,35 m

KAYNAKÇA

Çörtük, 2007: 38- 45 Çiz. 1 Res. 7.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi-Milas/Kavaklı Köyü	Yapı: Kavaklı Tümülüsü

Katalog No 33	Örtü Türü: Düz- Hatıllı (mezar odası)

Malzeme: Sarımsı ve bol mikalı parlak şist taşı	Tarih: İÖ 4. yüzyıl ortaları

TANIM

Dromos: Var

Ön oda: Var

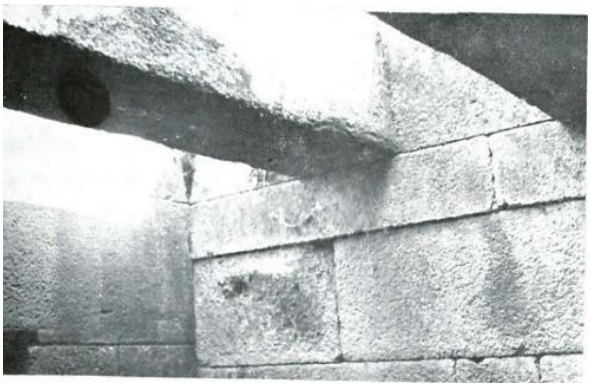
Ön oda örtü türü: Düz- hatıllı

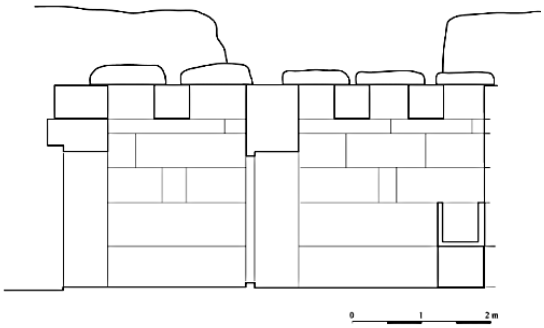
Mezar odası: 3,23 x 3,35 m

KAYNAKÇA

Çörtük, 2007: 38- 45 Çiz. 2 Res. 8.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi- Alabanda	Yapı: Oda mezar

Katalog No 34	Örtü Türü: Düz-Hatıllı (mezar odası)

Malzeme: Granit	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Dromos: Yok

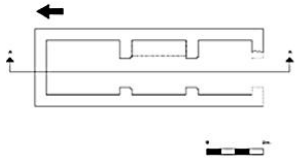
Ön oda: Var

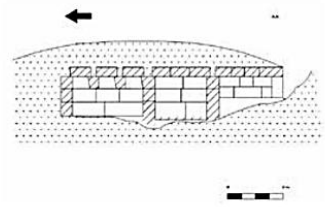
Ön oda örtü türü: Düz-hatıllı

KAYNAKÇA

Akarca, 1952: 328-329 Lev. LXXXII; Henry 2013:262 Fig.8.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi- Alabanda	Yapı: M3-3 Oda Mezar

Katalog No 35	Örtü Türü: Düz- Hatıllı (mezar odası)

Malzeme: Taş- gnays	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Örtü Türü: Düz

Ön oda: Var

Ölçüleri:1,90 x 1,92 m

Örtü Türü: Düz

Mezar odası: 2, 62 x 1, 92 m

KAYNAKÇA

Özdemir, 2014; Özdemir, 2019: 247-260 Res.12, 13,17.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi- Milas	Yapı: M33 Oda Mezarı

Katalog No 36	Örtü Türü: Düz- Hatıllı (mezar ön odası)

Malzeme: Mermer	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Dromos: Yok

Ön oda: Var

Ön oda örtü türü: Düz- Hatıllı

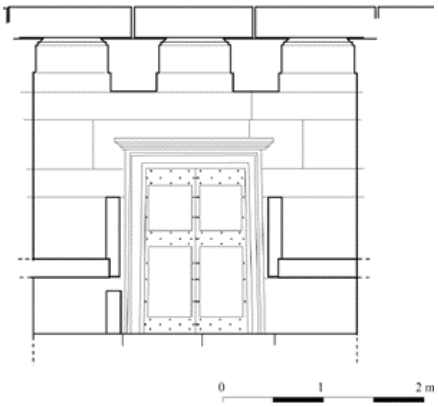
Mezar odası örtü türü: Tonoz bindirme

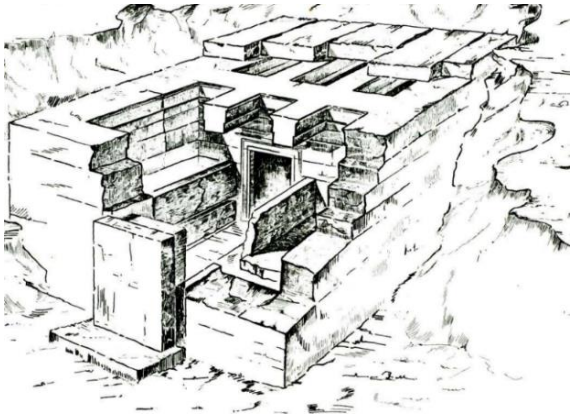
Milas'ın batısında keşfedilen M33 adı verilen mermerden inşa edilmiş bir mezar yapısı bir ön oda ve asıl mezar odasından oluşmaktadır. Asıl mezar odası tonoz üst örtülü bir tavana sahipken ön oda iki yatay kiriş sistemi ile örtülmüştür.

KAYNAKÇA

Kızıl 2009:255-264; Henry 2013:262, 264 Fig.11.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi- Milas	Yapı: Milas Ortaokul Mezarı

Katalog No 37	Örtü Türü: Düz-Hatıllı (mezar odası)

Malzeme: Mermer	Tarih: İÖ 4. yüzyıl son çeyreği

TANIM

Dromos: Yok

Ön Oda: Var

Ön oda boyutları: 2,05 x 3,20 m Yk: 2.91 m

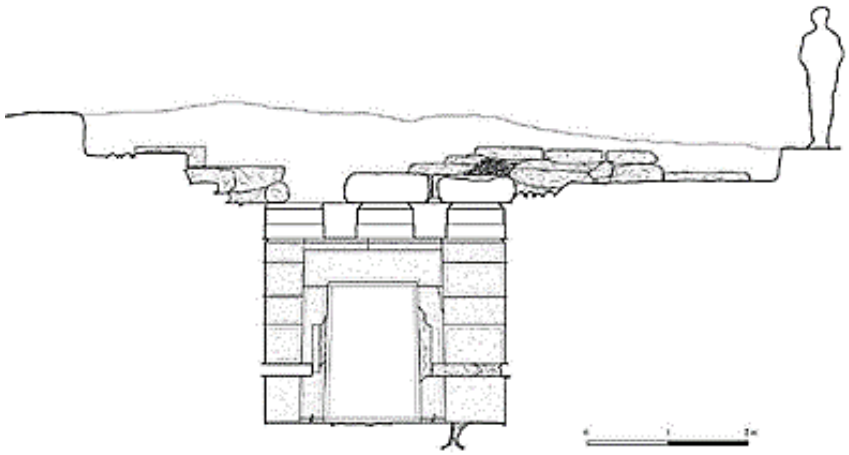
Ön oda örtü türü: Düz-Hatıllı

Mezar odası: 2,05 x 3,20 m; Yk: 2.91 m

KAYNAKÇA

Akarca, 1952: Lev. LXXV ; Henry, 2013:262 Fig.8.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi-Milas ve Labraunda arası	Yapı: Oda Mezar

Katalog No 38	Örtü Türü: Düz- Hatıllı

Malzeme: Mermer	Tarih: İÖ 380-350

TANIM

Oda mezarın üst örtüsü bir korniş tarafından taşınan ve tavan levhalarını destekleyen iki kirişle kapatılmıştır. Yan yüzlerinde kesilen ve düzeltilen silmeler odanın dört duvarını çevrelemektedir.

KAYNAKÇA

Henry, 2013: 267 Fig.13, 24.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi-Milas	Yapı: Teke Kale Mezarı

Katalog No 39	Örtü Türü: Düz-Hatıllı (mezar odası)

Malzeme: Yerel gnays	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Dromos: Yok

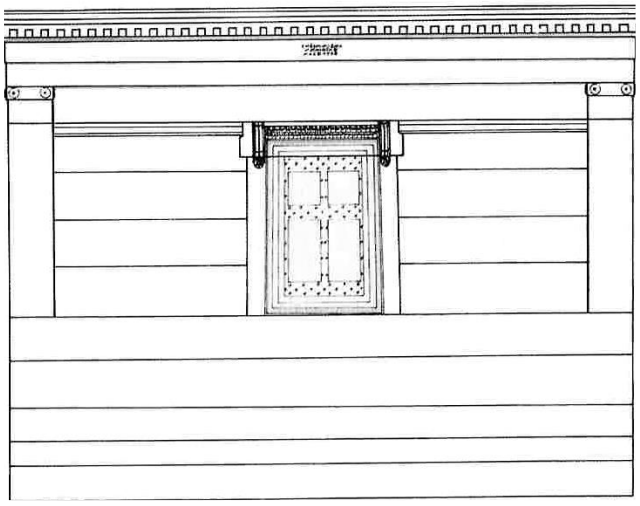
Ön oda: Var

Ön oda boyutları: 1,28 x1, 34 m

KAYNAKÇA

Gümüş, 2003: 17; Ateşlier, 2006; Öncü, 2009: 49- 167; Henry, 2013:264 Fig.12.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kaunos- Mezar Gediği	Yapı: Anıt Mezar I

Katalog No 40	Örtü Türü: Düz- Hatıllı?

Malzeme: Taş	Tarih: İÖ 350

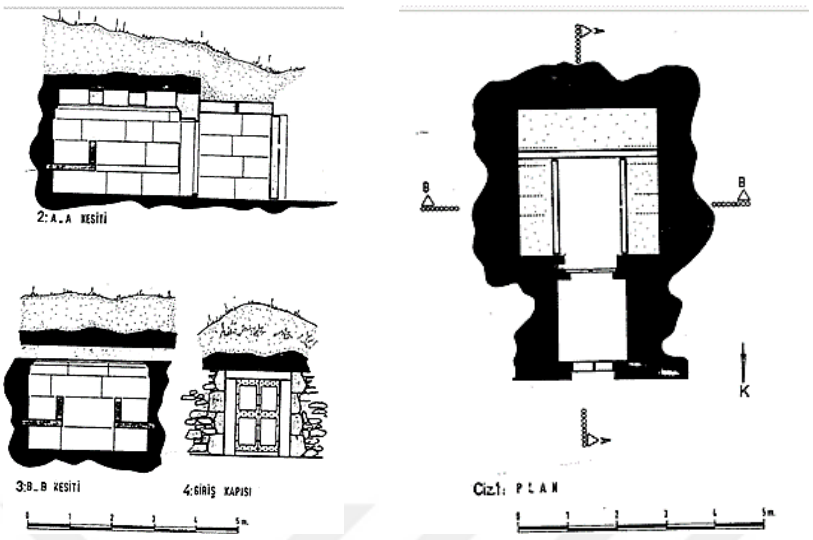
TANIM

Boyutlar:
5,40 x 6, 38 m (dışta)
Yk: 1,80 m

KAYNAKÇA

Varkıvanç, 1995:87- 96 Res. 3- 4.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi-Milas	Yapı: Beçin Oda Mezarı

Katalog No 41	Örtü Türü: Düz- Hatıllı

Malzeme: Taş	Tarih: İÖ 4. yüzyılın son çeyreği

TANIM

Dromos: Yok

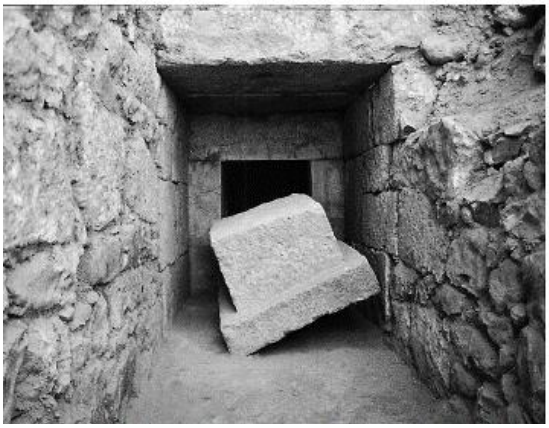
Ön oda: Var

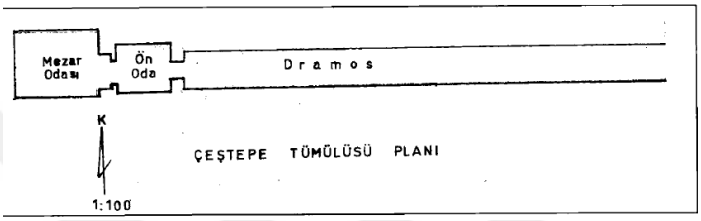
Ön oda örtü türü: Düz-hatıllı

KAYNAKÇA

Kızıl, 1996: 255- 271 Çiz. 1- 3; Henry, 2013: 263.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Pisidia Bölgesi-Burdur	Yapı: Çeştepe Tümülüsü

Katalog No 42	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Mermer ve traverten (kapı) dromos üst örtüsü ahşap	Tarih: İÖ 3. yüzyıl -2. yüzyıl başı

TANIM

Dromos: Var

Dromos uzunluğu:9 m

Dromos örtü türü: Düz- ahşap

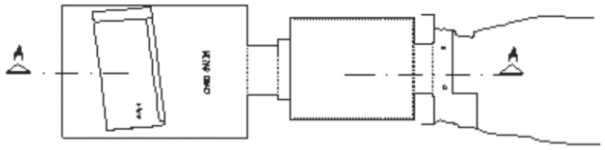
Ön oda: Var

Ön oda örtü türü: Düz

KAYNAKÇA

Ekinci, 2002: 61- 68 Çiz. 2; Çankaya, 2014: Res. 5.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Daskyleion	Yapı: Eşenköy Tümülüsü

Katalog No 43	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Prokonnesos mermeri	Tarih: Helenistik Dönem

TANIM

Dromos: Var

Dromos örtü türü: Günümüze ulaşamamıştır.

Ön oda: Var

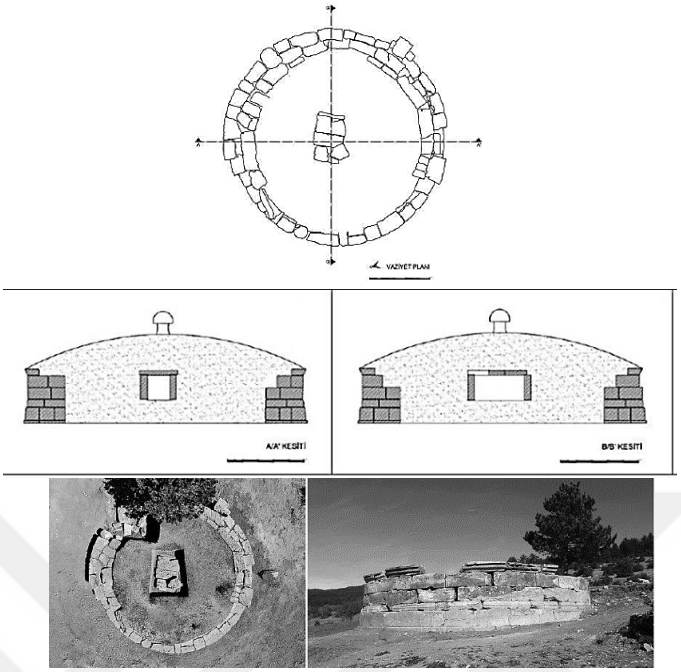
Ön oda boyutları:1,45 x 1,45 m

Mezar odası boyutları: 2, 95 x 2.64 m; Yk: 2,27 m

KAYNAKÇA

Tan, 2017: 18- 49 Res.4.5, 4.15, 4.22, 4.25, 4.26.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Paphlagonia Bölgesi	Yapı: Kayıköyü Tümülüsü

Katalog No 44	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Kireçtaşı	Tarih: Helenistik Dönem

TANIM

Dromos: Yok

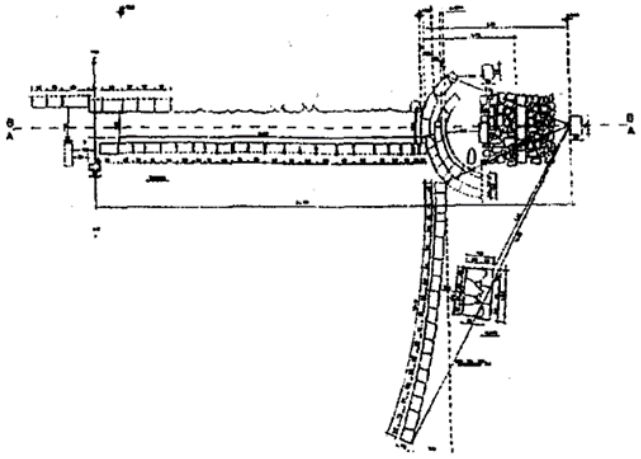
Ön oda: Yok

Mezar odası boyutları: 3 x 1,45 m Yk:1,6 m

KAYNAKÇA

Yıldırım, 2021:136-137 Res.33,35.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Nevşehir Avanos ilçesi	Yapı: Devebağırtan Tümülüsü

Katalog No 45	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Kalker	Tarih: Geç Helenistik Dönem

TANIM

Tümülüs Çapı: 20 m

Yüksekliği: 9 m

Dromos: Var

Dromos boyutları:14, 40 x 1, 20 m; Yk: 2,90 m

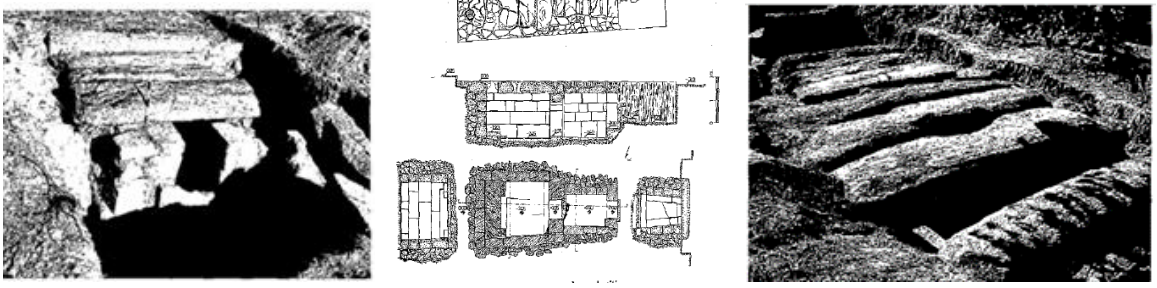
Sundurma: Var

Mezar odası boyutlar: 1, 20 x 0, 80 m Yk: 2,20 m

KAYNAKÇA

Başal, 2001: 179-187.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lagina	Yapı: Dromoslu Mezar

Katalog No 46	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Kayrak Taşı- Mermer (duvar)	Tarih: İÖ 2. yüzyıl ortaları- İS 1. yüzyılın ikinci yarısı

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 1,80 x 1,35 m

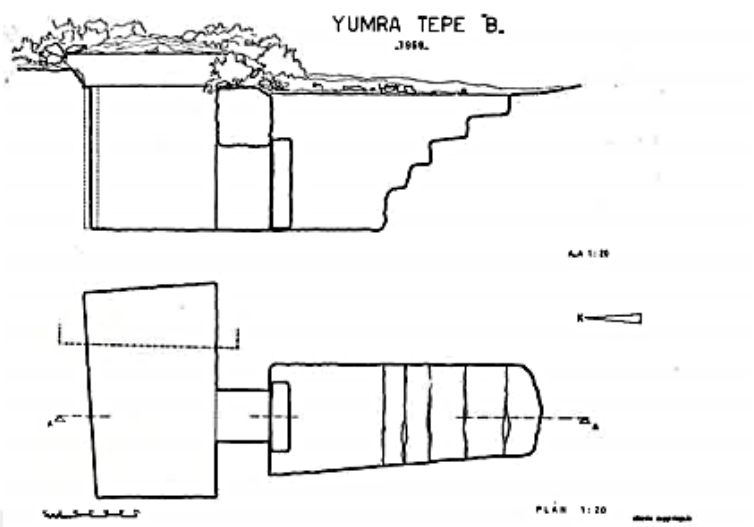
Ön oda: Var

Mezar odasının üst örtüsü blokları ölçüleri: 3, 20 – 3, 90 x 0, 50 – 0, 80 m Yk: 0, 30 – 0,50 m

KAYNAKÇA

Tırpan, 1996, 313 Çiz.3 Res. 13, 14.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Aphrodisias	Yapı: Yumratepe B Tümülüsü

Katalog No 47	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Kalker	Tarih: İÖ 1. yüzyıl-İS 1. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Ön oda: Yok

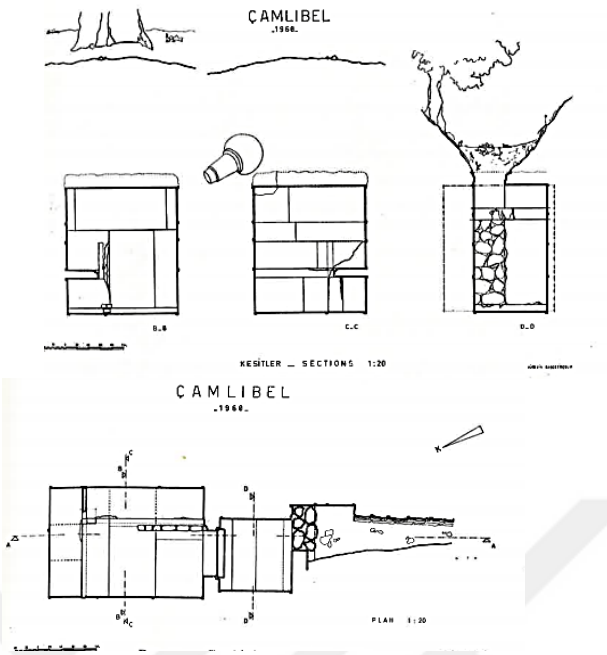
Sundurma: Var

Mezar odası boyutları: 2.86-2.64x 1.72-1.58 m Yk:1.90 m

KAYNAKÇA

Atasoy, 1974a: 351-353 Res. 7.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Aphrodisias	Yapı: Çamlıbel Tümülüsü

Katalog No 48	Örtü Türü: Düz

Malzeme: Kireçtaşı-mavi mikalı taş	Tarih: İÖ 1. yüzyıl- İS 1. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Ön oda: Var

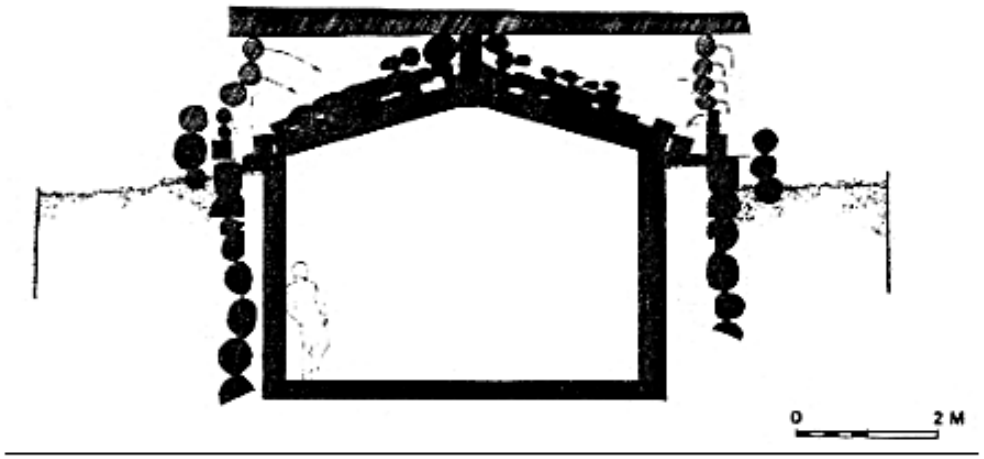
Ön oda boyutları: 1,20 x 1,20 m Yk: 2,10 m

Mezar odası boyutları: 2,60 x1,86 m Yk: 2,14 m

KAYNAKÇA

Atasoy, 1974a: 351-353 Res.10- 13.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Gordion	Yapı: Gordion Midas-MM Tümülüsü

Katalog No 49	Örtü Türü: Üçgen

Malzeme: Ahşap	Tarih: İÖ 8. yüzyıl

TANIM

Mezar odası boyutları: 6,20 x 5,15 m Yk: 3,86 m

Üst örtü yüksekliği: 0,61 m

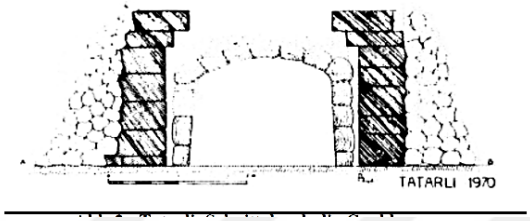
KAYNAKÇA

Young, 1957: 217-219; Akurgal, 1959: 115-121; Muscarella, 1967; Young, 1981:79-102; İl, 2009: 259-282 Lev.12 Çiz.2.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Afyon	Yapı: Tatarlı Tümülüsü

Katalog No 50	Örtü Türü: Üçgen

Malzeme: Ahşap	Tarih: İÖ 6. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var (Yapıya sonradan, olasılıkla Roma Dönemi'nde eklenmiştir)

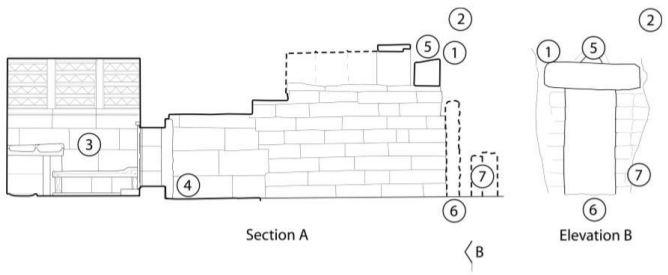
Örtü Türü: Tonoz

Mezar odası boyutları: 2 x 2,50 m Yk: 1,85 m

KAYNAKÇA

Özgen- Öztürk, 1996: 44- 46 Fig. 84; Uçankuş, 2002:191 Çiz.17; İl, 2009: 468-486; Demeter, 2010:225-230; von Kienlin, 2010: Res. 5-6.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi- Sardes	Yapı: Laletepe Tümülüsü

Katalog No 51	Örtü Türü: Üçgen

Malzeme: Kireçtaşı- Mermer (mezar odası kapısı) Teknik: Yaslama	Tarih: İÖ 540

TANIM

Tümülüs Çapı: 53 m Yk: 11 m

Dromos: Var

Dromos boyutları: 6,45 m uzunluğundadır.

Dromos örtü türü: Üçgen

Sundurma: Var

Mezar odası boyutları: 3,01 x 2,42 m Yk: 3, 03 m

KAYNAKÇA

Stinson, 2008: 25-48; Roosevelt, 2008; Tiryaki, 2015: 42 Fig. 21; Summerer ve von Kienlin, 2016: Fig.6; Dulun, 2019: 140 Fig. 29.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia -Phrygia Bölgesi sınırı Afyon ili/Ayazin ilçesi	Yapı: Topyeri Tümülüsü

Katalog No 52	Örtü Türü: Üçgen

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Yaslama	Tarih: İÖ 6-5. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Ön oda: Var

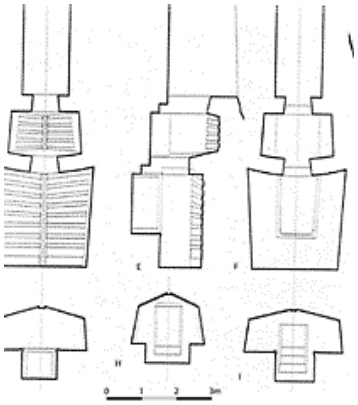
Ön oda boyutları: 2,11 × 1,58 m

Mezar odası boyutları: 3,30 × 2.80 m Yk: 1.90 m

KAYNAKÇA

Summerer ve von Kıenlın, 2016: 504-509.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi- Manisa Soma ilçesi	Yapı: Beyce Tümülüsü

Katalog No 53	Örtü Türü: Üçgen- Hatıllı-Kabartma (mezar odası)

Malzeme: Anakaya	Tarih: İÖ 6. yüzyıl

TANIM

Tümülüs Çapı: 27 m Yk: 3 m

Dromos: Var

Dromos boyutları:1,25 m genişliğindedir.

Ön oda: Var

Ön oda boyutları: 6,5 x 2 m Yk:1,85 m

Ön oda örtü türü: Üçgen-Hatıllı

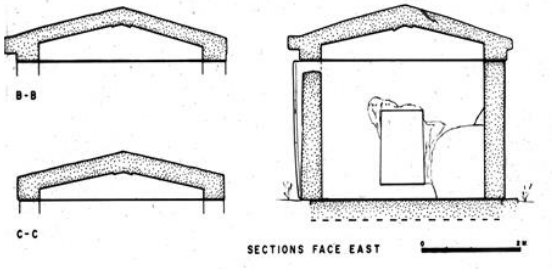
Mezar odası boyutları: 2,65 x 2,50 m Yk: 1,95 m

KAYNAKÇA

Kasper, 1970: 71-83; Mellink, 1971a:177; Eckert,1998; Roosevelt, 2003: 610; İl, 2009: 712-714; Tiryaki, 2015; Summerer ve von Kienlin, 2016: Fig.3; Naso 2016: Lev.7 Fig.5

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lykia Bölgesi- Milyas	Yapı: Müğren Tümülüsü

Katalog No 54	Örtü Türü: Üçgen- Hatıllı- Boyama (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Yaslama	Tarih: İÖ 6. yüzyıl

TANIM

Dromos: Yok

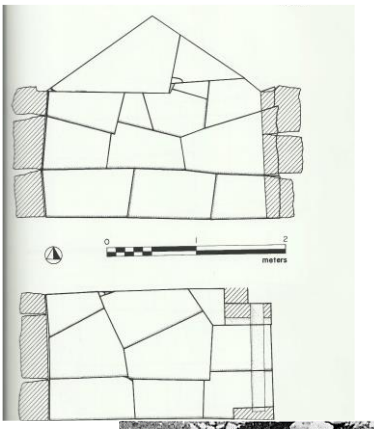
Ön oda: Yok

Mezar odası boyutları: 2,20 x 2 m

KAYNAKÇA

Mellink, 1998; Tiryaki, 2015, 31- 50 Fig.3a, 5b,14.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lykia Bölgesi- Milyas	Yapı: Kızılbel Tümülüsü

Katalog No 55	Örtü Türü: Üçgen

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Yaslama	Tarih: İÖ 6.-5. yüzyıl

TANIM

Dromos: Yok

Ön oda: Yok

Mezar odası boyutları: 2,20 x 2 m

KAYNAKÇA

Mellink, 1969: Lev.59, 25; Mellink vd.,1998: 7-11 Lev. 3, 31; Tiryaki, 2015: 31- 50; Dulun, 2019: 63-69.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lykia Bölgesi- Milyas	Yapı: Karaburun Tümülüsü

Katalog No 56	Örtü Türü: Üçgen

Malzeme: Kireçtaşı-Hidrolik Harç (üst örtü blokları) Teknik: Yaslama	Tarih: İÖ 5. yüzyıl

TANIM

Tümülüs çapı. 30 m Yk: 4 m

Dromos: Yok

Ön oda: Yok

Mezar odası boyutları:3 x 2, 61 m Yk: 2,66 m

Üst örtü blokları ölçüleri: 3, 80 m-3, 60 m

KAYNAKÇA

Mellink, 1971: 250 Pl. 54-56; 1972: 273 Pl. 58-60; Hülden, 2006; Tiryaki, 2015: 31- 50; Dulun, 2019: 69-70, 160 Fig.59.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Burdur	Yapı: Üç Tümülüsler

Katalog No 57	Örtü Türü: Üçgen (mezar odası)

Malzeme: Kumtaşı- Mermer Teknik: Yaslama	Tarih: İÖ 5-4. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları:2, 49-1,40 m genişliğindedir.

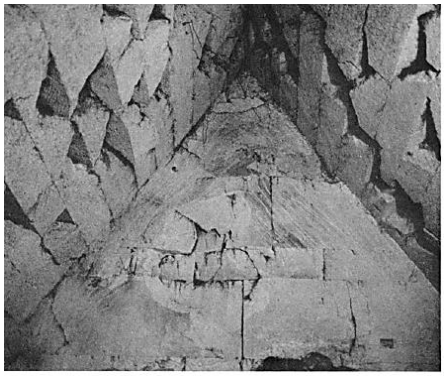
Dromos örtü türü: Düz

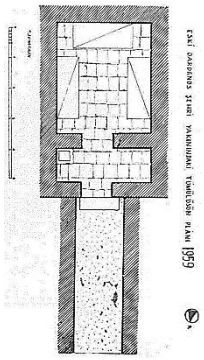
Ön oda: Yok

KAYNAKÇA

Ekinci, 2007: 53- 60 Res.7- 9.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Çanakkale	Yapı: Dardanos Tümülüsü

Katalog No 58	Örtü Türü: Üçgen (mezar odası).

Malzeme: Yöresel Tüf Teknik: Düz Bindirme	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 6,08 m uzunluğundadır.

Dromos örtü türü: Düz

Ön oda: Var

Ön oda boyutları: 1,23 x 3,28 m Yk: 2 m

Ön oda örtü türü: Bindirme Tonoz

Mezar odası boyutları: 3,23 x 3, 65 m Yk: 3,48 m

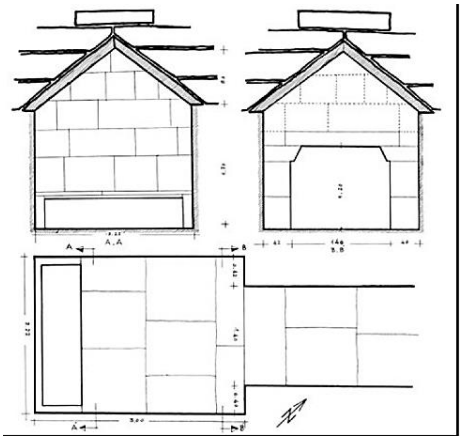
Üst örtü yüksekliği: 2 m

KAYNAKÇA

Duyuran, 1960: Res.1; Mellink, 1961: Fig.17; Sevinç ve Treister, 2003: 219.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Bolu/ Hıdırşıhlar Köyü	Yapı: Hıdırşeyhler Tümülüsü

Katalog No 59	Örtü Türü: Üçgen

Malzeme: Yerel andezit Teknik: Yaslama	Tarih: İÖ 3. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 2, 28 x 1,44 m

Dromos örtü türü: Düz- hatıllı?

Ön oda: Yok

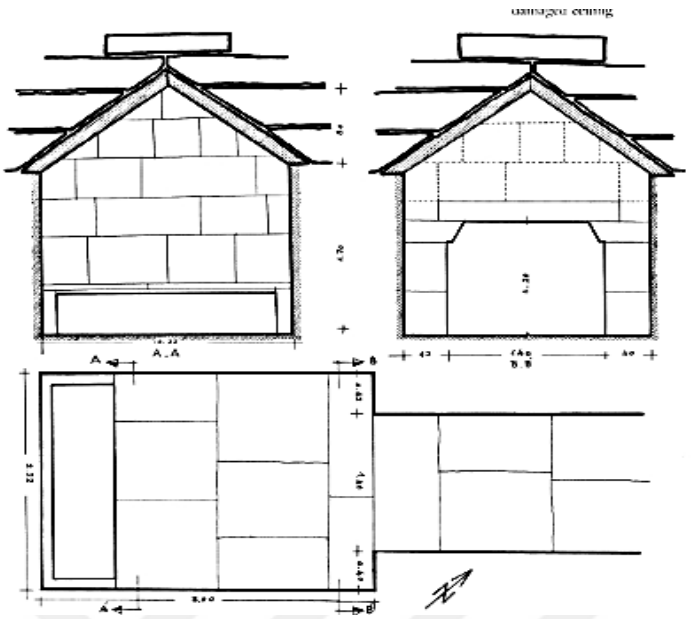
Mezar odası boyutları: 3 x 2,22 m Yk:2,5 m

Üçgen formu oluşturan blokların üzeri tümülüs dolgusunun yaptığı basıncı önlemek amacıyla düz bindirme tekniğinde inşa edilen bloklarla kapatılmıştır.

KAYNAKÇA

Bora, 2015: 276-276 Lev. 218 Res.1 Çiz. 1.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Bolu	Yapı: Doğu Tümülüs

Katalog No 60	Örtü Türü: Üçgen

Malzeme: Yerel andezit taşı ve kireçtaşı Teknik: Yaslama	Tarih: İÖ 2.yüzyıl başı

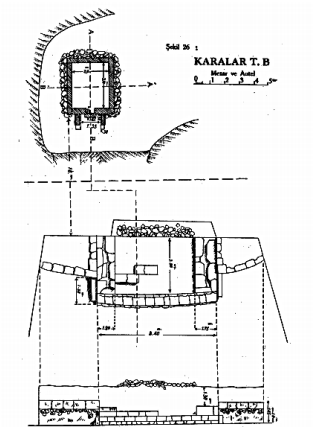
TANIM

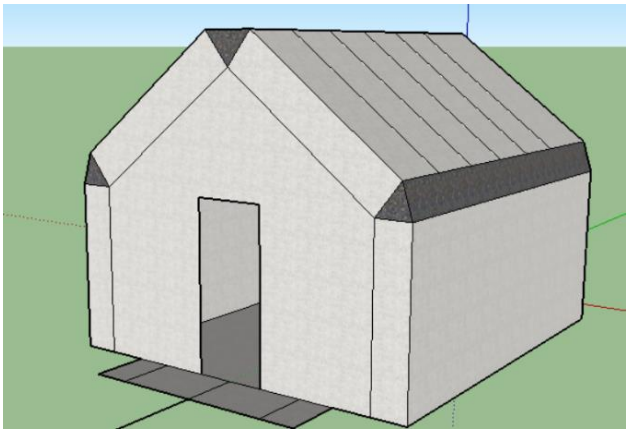
Dromos: Var
Dromos boyutları: -
Dromos örtü türü: -
Ön oda: Yok
Mezar odası boyutları: -
Üçgen formu oluşturan blokların üzeri tümülüs dolgusunun yaptığı basıncı önlemek amacıyla düz bindirme tekniğinde inşa edilen bloklarla kapatılmıştır.

KAYNAKÇA

Fıratlı, 1965: 365-367 Fig 3-4.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Ankara Karalar Köyü	Yapı: Karalar B Tümülüsü

Katalog No 61	Örtü Türü: Üçgen (mezar odası)

Malzeme: Taş Teknik: Yaslama	Tarih: İÖ 1. yüzyıl ortası

TANIM

Tümülüs Çapı: 70, 50 m Yk: 10,58 m

Dromos: Yok

Ön oda: Yok

Sundurma: Var

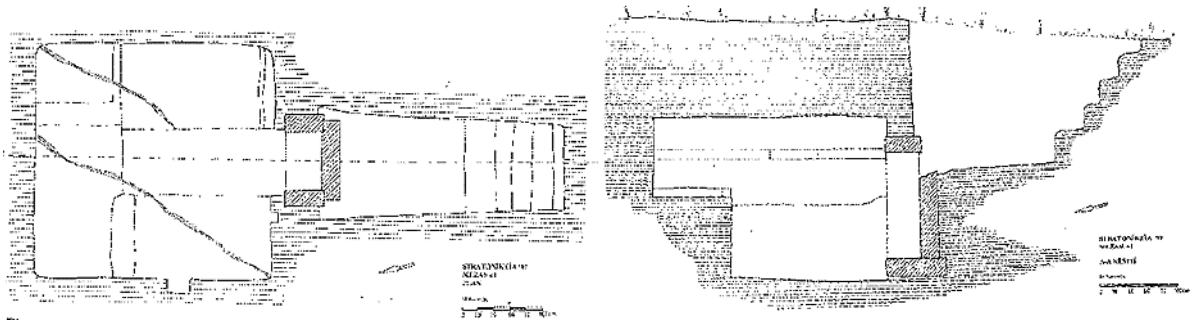
Mezar odası boyutları: 3, 20 x 2,60 m

Mezar odası üst örtü blokları: 1,65 m uzunluğunda, 0,50-0,60 m genişliğinde ve 0,35 m kalınlığında, iki taraflı altı parça halinde düzenlenmiş 12 büyük bloktan oluşmaktadır.

KAYNAKÇA

Arık, 1934: 102-167 Şek.25; Rice, 2016: 190-195; 495, 486 Fig.71,72

ÇİZİM-FOTO

Konum: Stratonikeia	Yapı: Dromoslu Oda Mezar

Katalog No 62	Örtü Türü: Üçgen (mezar odası)

Malzeme: Taş Teknik: Yaslama	Tarih: İÖ 1. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları:2,50 x1-1,20 m

Ön oda: Yok

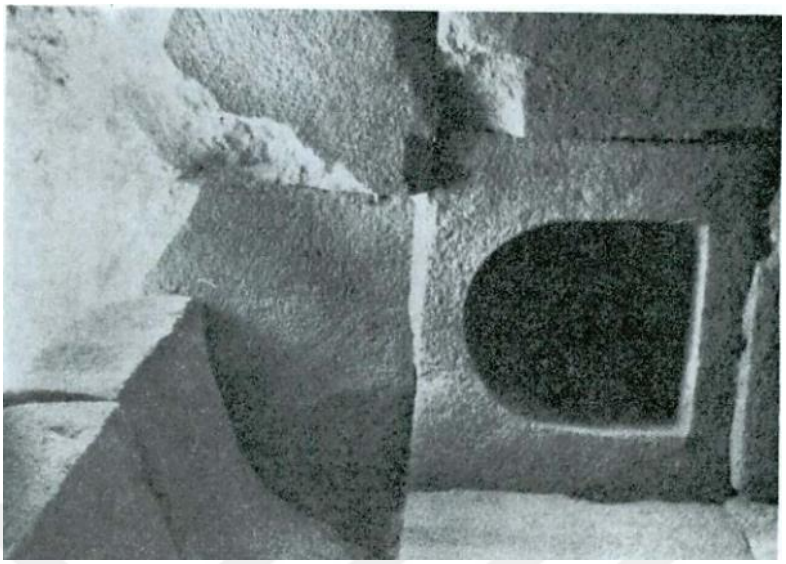
Mezar odası boyutları: 3,00 x 2,80 m

Dromos ile mezar odası arasında, anakayanın traşlanmasıyla oluşturulan 6 basamak bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Boysal ve Kadıoğlu, 1998, 215 Pl. 2a- 2b.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Erzincan/ Altıntepe	Yapı: Altıntepe Mezarı

Katalog No 63	Örtü Türü: Tonoz bindirme

Malzeme: Taş Teknik: Düz bindirme	Tarih: İÖ 8. yüzyıl

TANIM

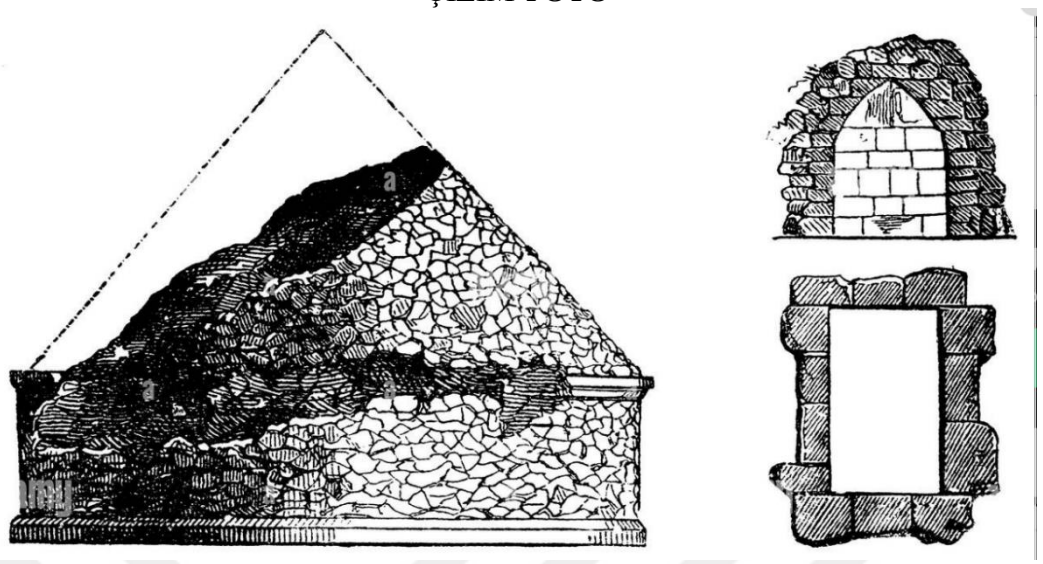
Dikdörtgen planlı, yan yana üç odadan oluşmaktadır.

Mezar odaları boyutları: 8 x 3 m Yk: 2,50 m

KAYNAKÇA

Özgüç, 1961: 269-270 Fig.14.

ÇİZİM-FOTO

Konum: İonia Bölgesi-Smyrna	Yapı: Tantalos Mezarı

Katalog No 64	Örtü Türü: Tonoz bindirme Dış örtü: Sivri kemer

Malzeme: Taş Teknik: Düz bindirme	Tarih: İÖ 6. yüzyıl

TANIM

Dromos: Yok
Mezar odası boyutları: 3,55 x 2,17 m
Üst örtü yüksekliği: 2,85 m

KAYNAKÇA

Paton, 1900: 57-80; Mansel, 1943; Akurgal, 1950: 34- 36; Dinsmoor, 1975; Fedak, 1990: 290 Fig.52a.b.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Daskyleion	Yapı: Tepecik Tümülüsü

Katalog No 65	Örtü Türü: Tonoz bindirme Sivri kemer (mezar odası)

Malzeme: Prokonessos mermeri Teknik: Düz Bindirme	Tarih: İÖ 6. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

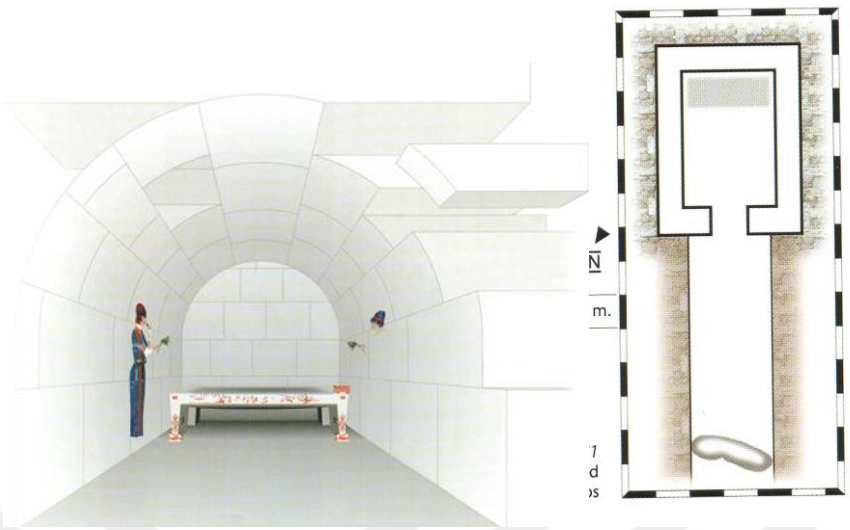
Ön oda: Var

Mezar odası boyutları: -

KAYNAKÇA

İren vd., 2014: 52-55.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi- Uşak/ Güre	Yapı: Aktepe Tümülüsü

Katalog No 66	Örtü Türü: Tonoz bindirme (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Düz Bindirme	Tarih: İÖ 6. yüzyılın son çeyreği

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 9 x2,15 m

Ön oda: Yok

Mezar odası boyutları: 3, 64 x 2,62 m Yk:2,78m

KAYNAKÇA

Hanfmann vd., 1966: 17-52; Dinç, 1993: 244-261 Şek. 322-351; Özgen-Öztürk, 1996: 40-46 Şek. 69-82; Roosevelt, 2003:576-578; İl, 2009:770-777.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Daskyleion	Yapı: Kocaresul Tümülüsü

Katalog No 67	Örtü Türü: Tonoz- bindirme Sivri kemer

Malzeme: Prokonnesos mermeri Teknik: Düz Bindirme	Tarih: İÖ 5.yüzyıl

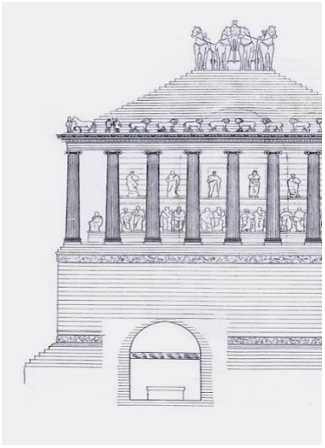
TANIM

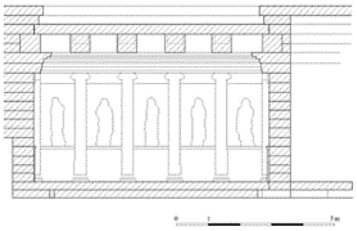
Tümülüs, tekil bir mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odası kare planlı olup duvarları poligonal taş örgüsüyle inşa edilmiştir.

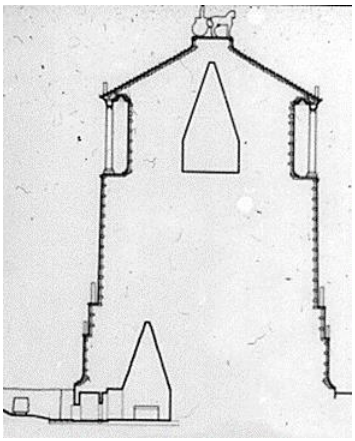
KAYNAKÇA

İren ve Yıldızhan, 2013: 215 Res. 6-7.

ÇİZİM-FOTO

a.

b.

c.

Konum: Karia Bölgesi-Bodrum	Yapı: Halikarnassos Mausoleumu

Katalog No 68	Örtü Türü: Tonoz bindirme (mezar odası) Dış örtü: Piramidal Mezar odası tonozlu tavan üzeri: Düz hatıllı örtü

Malzeme: Taş Teknik: Düz Bindirme	Tarih: İÖ 370-350

TANIM

Yapı üç kademeli bir podyuma oturan 11 x 9 sütunlu bir İon tapınağı biçimindedir. Yapının üst örtüsü dıştan 24 basamaklı bir piramidal şeklindedir.

Praschniker-Theuer mezar odasının piramidal bir örtüyle kapatıldığına dair görüşler sunmuşlardır. Hoephner ve Fedak mezar odasında düz bindirme tekniğiyle oluşturulmuş tonoz örtüden bahsetmektedir. K. Jeppesen ise mezar odasının en kısa kısmına yerleştirilmiş dört uzun yatay mermer kirişle kaplandığını belirtmiş ve destekleyici taş levhalar böylece mezar alanını üst yapının tonozundan ayırmayı mümkün kılmıştır.

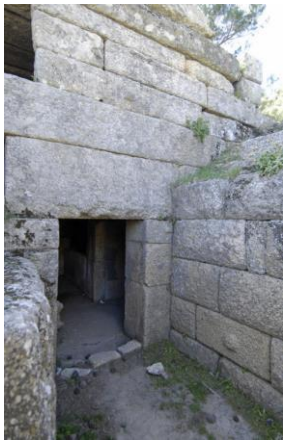
a. Hoephner 1996; Jeppesen 2002: Fig. 24.3
b. Henry 2013: 261 Fig. 7.
c. Praschniker- Theuer 1979.

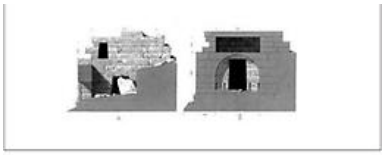
KAYNAKÇA

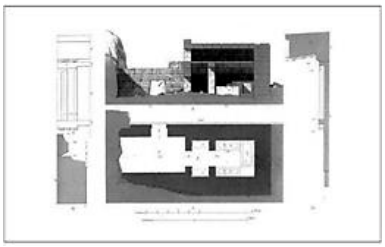
Praschniker ve Theuer, 1979; Fedak, 1990:73; Hoephner, 1996:95-114; Jeppesen, 2002: Fig. 24.3; Henry, 2013: 261 Fig. 7; Pedersen 2009:315-348; Pedersen, 2015:153-166; Pedersen, 2021:25-38.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Labraunda	Yapı: Anıt Mezar

Katalog No 69	Örtü Türü: Tonoz bindirme

Malzeme: Taş Teknik: Düz Bindirme	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Bir podyum üzerinde yükselen ön oda ve mezar odasından oluşan yapı iki katlıdır. Alt katta yer alan giriş ön ve asıl mezar odasına açılmaktadır. Üst katta ise alçak tavanlı bir oda daha yer almaktadır.

Podyum ölçüleri: 13 x 7,5 m. Yk: 5,4 m.

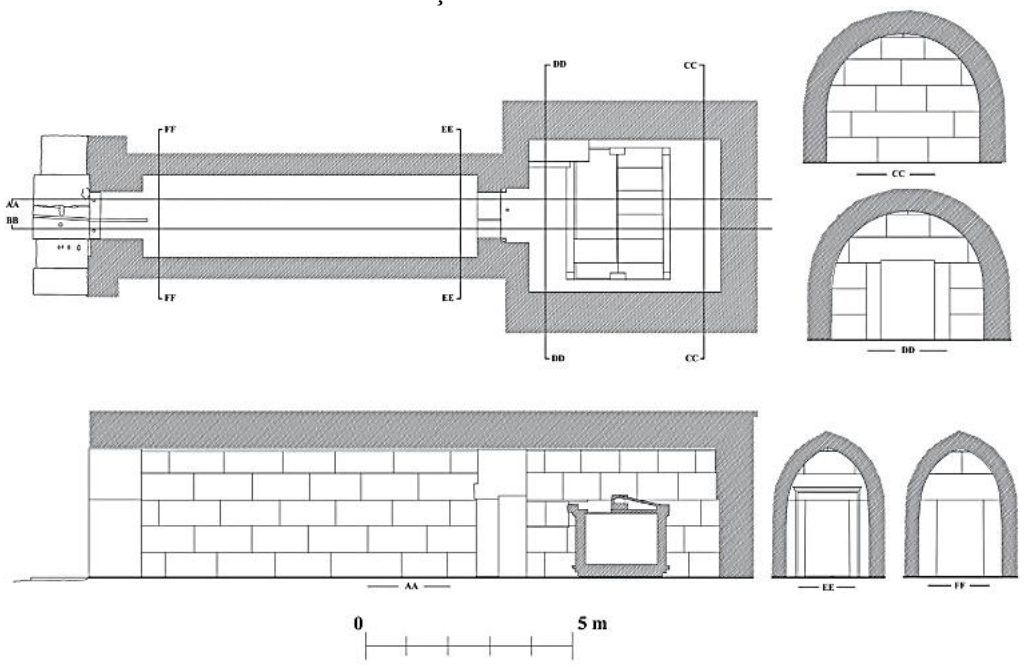
Ön Oda Örtü Türü: Tonoz bindirme

Üst oda yüksekliği: 1,17 m.

KAYNAKÇA

Henry 2010a: 95; Henry, 2013: 461 Res.13- 14.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Milas	Yapı: Uzun Yuva Mezar Anıtı

Katalog No 70	Örtü Türü: Tonoz bindirme

Malzeme: Taş Teknik: Düz Bindirme	Tarih: İÖ 370

TANIM

Dromos: Var

Dromos 9,30 m uzunluğundadır.

Sundurma: Var

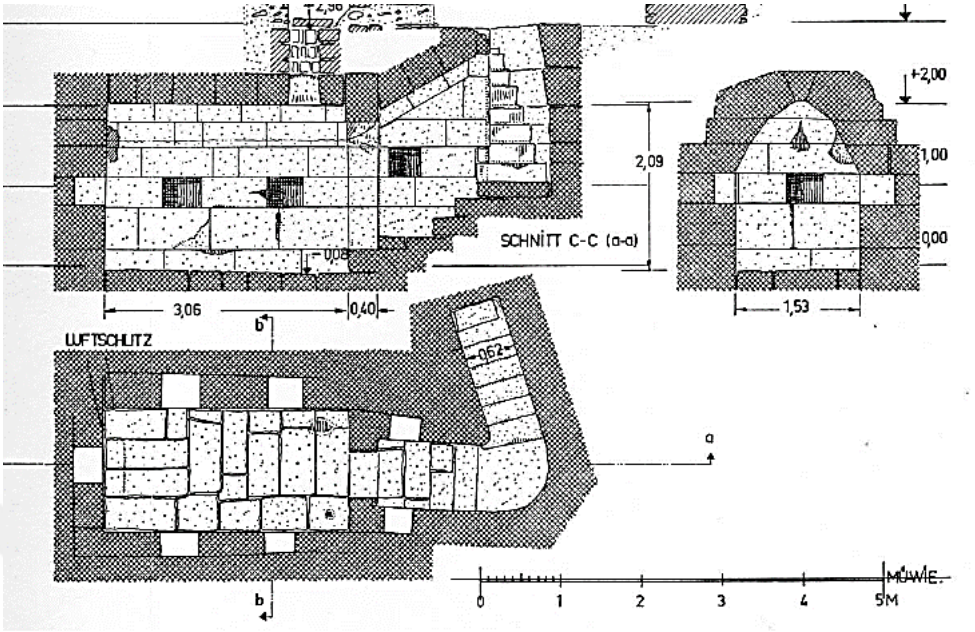
Podyumun ağırlığını azaltmak için mezar odasıyla aynı eksende inşa edilmiş üst odanın boyutları: 4.67 × 3.72 m

Üst oda örtü türü: Sivri tonoz bindirme

KAYNAKÇA

Diler, 2021:93 Fig.7.8.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Miletos	Yapı: Dromoslu yeraltı oda mezar

Katalog No 71	Örtü Türü: Tonoz bindirme

Malzeme: Taş Teknik: Düz Bindirme	Tarih: İÖ.4. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 0,62 m genişliğindedir.

Ön oda: Var

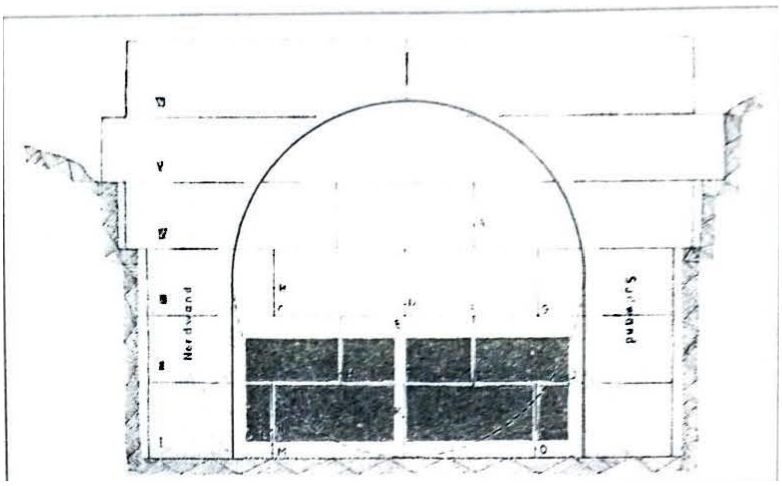
Ön oda boyutları: 2,09 x 1,53 m Yk:3 m?

Mezar odası boyutları: 2,09 x 1,53 m Yk:3 m?

KAYNAKÇA

Huguenot, 2008: 226 Fig.7.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kaunos	Yapı: Anıt Mezar II

Katalog No 72	Örtü Türü: Tonoz bindirme

Malzeme: Mermer Teknik: Düz bindirme	Tarih: Helenistik Dönem

TANIM

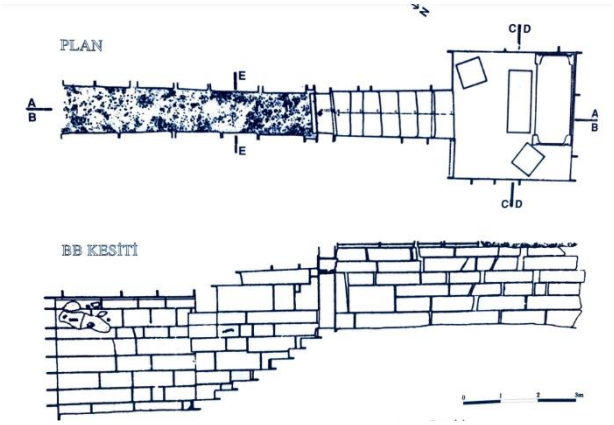
Güneybatı doğrultulu mezar düzgün kesilmiş mermer bloklarla yaklaşık 6,80 m uzunluğunda ve 3,80 m genişliğinde koridor şeklinde oyulmuş olan ana kayaya inşa edilmiştir.

Mezar odası boyutları: 2,77 x 2, 48 m

KAYNAKÇA

Roos, 1972: Pl.23; Öğün- Diler- Işık, 2003; Varkıvanç, 1995: 286- 288; Varkıvanç, 2007a.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Tekirdağ	Yapı: Naip Tümülüsü

Katalog No 73	Örtü Türü: Tonoz bindirme

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Düz bindirme	Tarih: İÖ 4.yüzyıl

TANIM

Tümülüs Çapı: 84 m Yk: 18 m

Dromos: Var

Ölçüleri.6,1 uzunluğundadır. Genişlik mezar odası girişinde yaklaşık 1 m ölçülmüştür.

Dromos örtü türü: Tonoz bindirme-sivri tonoz

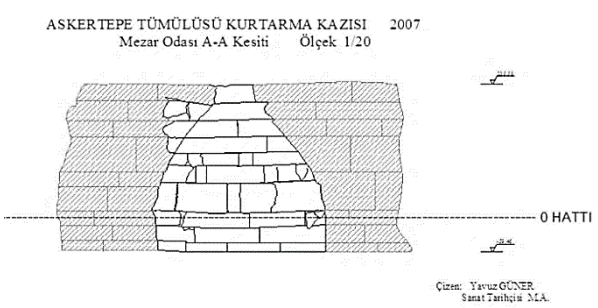
Ön oda: Yok

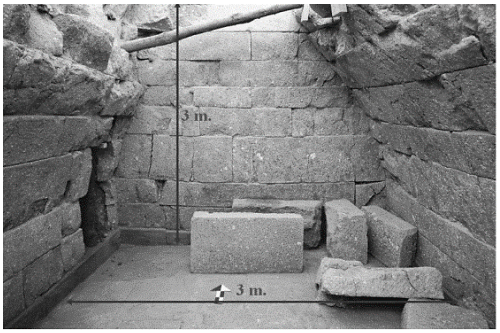
Mezar odası:3, 06 x 3,10 m Yk:2,65 m

KAYNAKÇA

Delemen, 2004: 1-23 Res.1, 11,12 ; Yıldırım, 2012:75.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Tekirdağ	Yapı: Askertepe Tümülüsü

Katalog No 74	Örtü Türü: Tonoz bindirme (mezar odası)

Malzeme: Andezit Teknik: Düz bindirme	Tarih: İÖ 4. yüzyılın ikinci çeyreği

TANIM

Tümülüs Çapı: 80 m Yk: 18 m

Dromos: Var

Dromos boyutları: 2,3 x 3 m Yk: 3,1 m

Dromos örtü türü: Örtüsüz

Dromos kapı ölçüleri:1,75 m yüksekliğinde ve 1,35 m genişliğindedir.

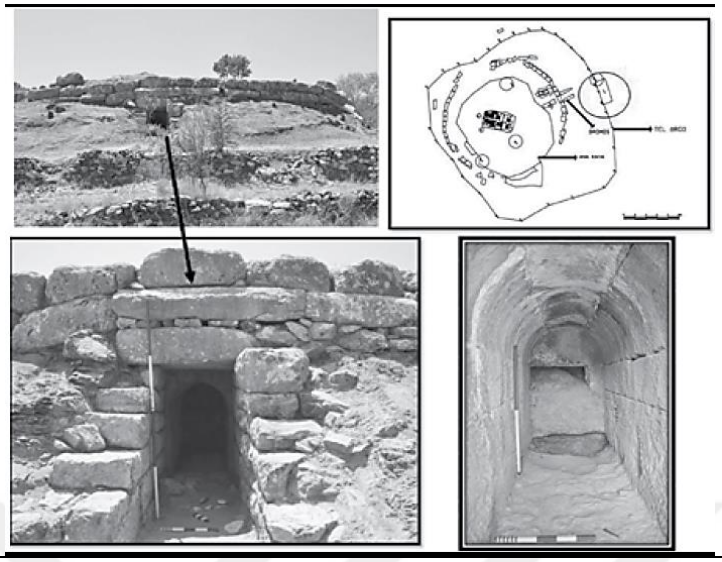
Sundurma: Var

Mezar odası boyutları: 4,07 x 3 m Yk:2,6 m

KAYNAKÇA

Yıldırım, 2010: 71 Çiz. 5 ; Huguenot, 2020: 230 Fig.11.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Knidos Nekropolü	Yapı: Saranda Tümülüsü

Katalog No 75	Örtü Türü: Bindirme Tonoz (mezar odası) .

Malzeme: Kireçtaşı-konglemera Teknik: Düz Bindirme	Tarih: İÖ 3.yüzyıl- İS 2.yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos örtü türü: Düz

Sundurma: Var

Sundurma boyutları: 2,40 x 0,80 m Yk:1,25 m

Sundurma örtü türü: Bindirme tonoz

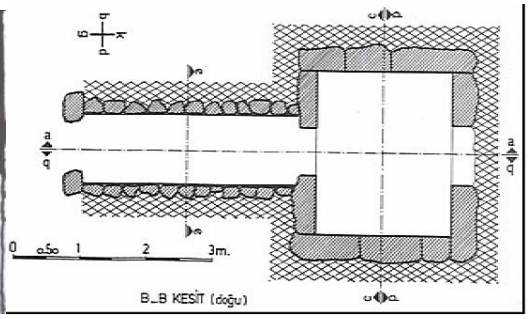
Mezar odası: 2,30 x 0,70 m

KAYNAKÇA

Doksanaltı, 2014: 518 Res. 3.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Bursa	Yapı: Dört Tepeler Tümülüsü

Katalog No 76	Örtü Türü: Tonoz- bindirme (mezar odası)

Malzeme: Mermer ve kalker Teknik: Düz bindirme	Tarih: İÖ 3. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 3,30 x 1,14 m Yk:2,05 m

Dromos örtü türü: Üçgen

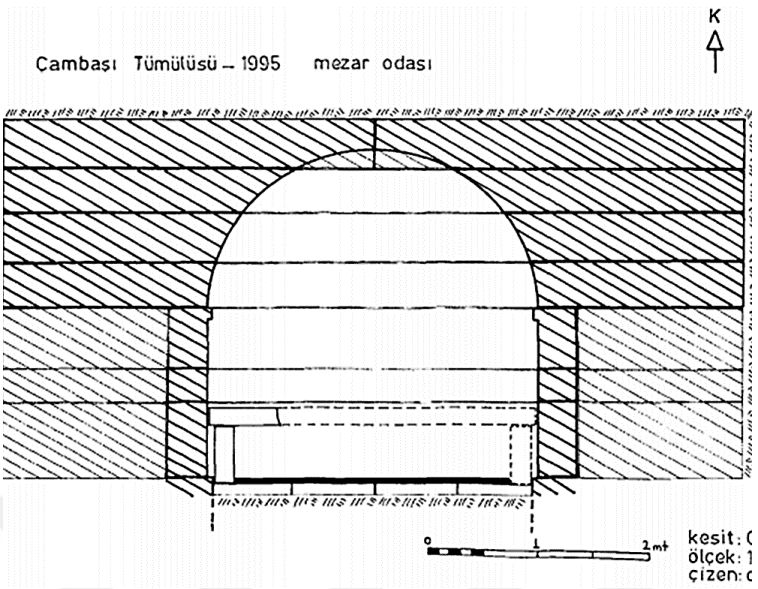
Mezar odası boyutları: 2,43 x 2,05 m Yk: 2,16 m

Mezar odası üst örtü yüksekliği:0,96 m

KAYNAKÇA

Bora, 2015: 247- 249 Lev.188 Res. 1 Çiz.1

ÇİZİM-FOTO

Konum: Denizli İli	Yapı: Çambaşı Tümülüsü

Katalog No 77	Örtü Türü: Tonoz –bindirme (mezar odası)

Malzeme: Taş Teknik: Düz Bindirme	Tarih: İÖ 1. yüzyıl sonları.- İS 1. yüzyıl başları

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları:1, 60 m

Dromos örtü türü: Üçgen örtü (Yaslama tekniği)

Ön Oda: Var

Ön oda boyutları: 3 x 2,10 m

Ön oda örtü türü: Hatıllı- Düz örtü

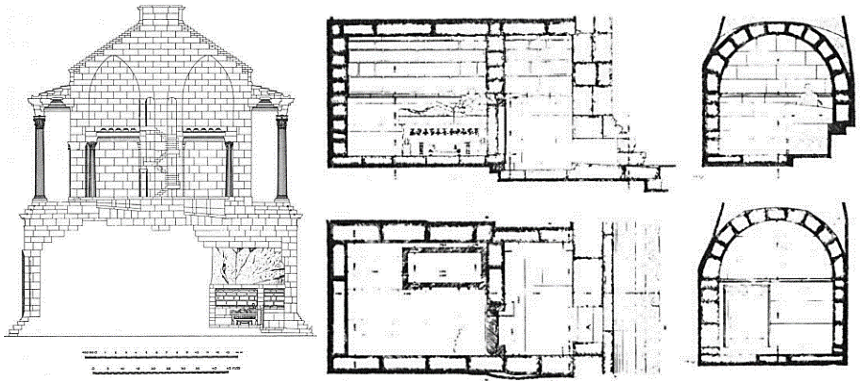
Mezar odası boyutları: 3 x 3 m

Tonoz üst örtü 0.04 m çıkıntılı, 0.010 m yüksekliğinde bir konsol üzerine oturtulmuştur.

KAYNAKÇA

Varkıvanç, 2007a: 188- 192 Res.1.

ÇİZİM-FOTO

Konum: İzmir, Selçuk	Yapı: Belevi Mezar Anıtı

Katalog No 78	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası) Dış örtü: Piramidal ?

Malzeme: Taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 300

TANIM

Mezar odasını üç basamak üzerine oturan podyum içerisinde yer almaktadır.

Podyum ve üst örtü hariç anıtın yüksekliği 1, 12 mdir.

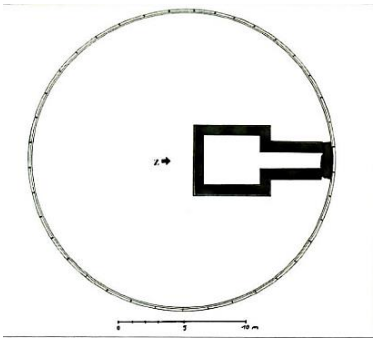
Sundurma: Var

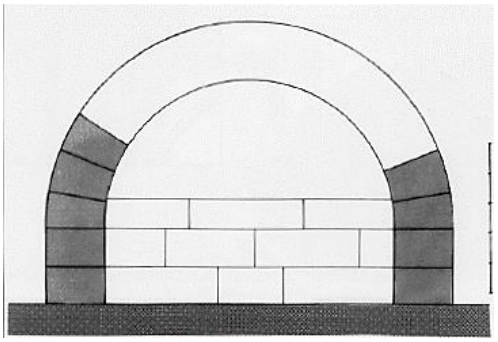
Mezar odası ve sundurma toplam boyutları: 7, 4 x 4, 5 m Yk: 8.25 m

KAYNAKÇA

Praschniker- Theuer, 1979: 59 Res. 47.; Fedak, 1990: 79- 82; Hoephner, 1993.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Ephessos	Yapı: Kuştur Tümülüs

Katalog No 79	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Taş-Harç (mezar odası tabanı, duvar ve üst örtü blokları) Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 4-2. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos 1,23-1,25 m kadar genişliğindedir.

Dromos örtü türü: Düz

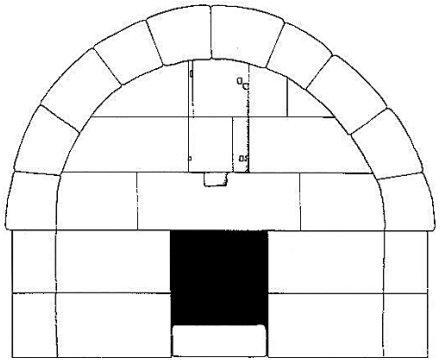
Ön oda: Yok

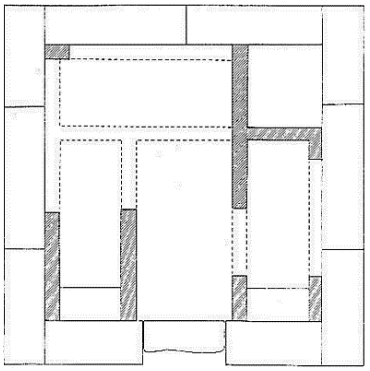
Mezar odası boyutları: 4,45 x 3,88 m

KAYNAKÇA

Varkıvanç, 1999:102- 107 Fig. 1,2; Huguenot, 2020: 234 Fig. 15

ÇİZİM-FOTO

Konum: Miletos	Yapı: Dromoslu mezar

Katalog No 80	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Ana kaya- mermer Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 4-3. yüzyıl

TANIM

Dromos:Var

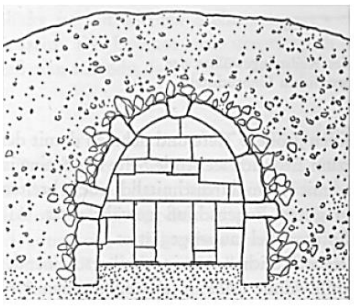
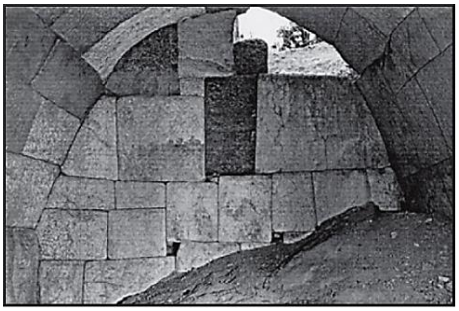
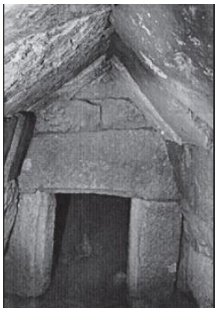
Örtü Türü: Örtüsüz

Mezarın içinde, inşa tarihinden sonra İS 3. yüzyıla tarihlendirilen tuğla malzemeyle örülmüş iki katmanlı duvarlar yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Forbeck, 1998: 225-226 Lev. 103,2, Lev.103,3; Huguenot, 2020:238 Fig 17.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Paphlagonia Bölgesi	Yapı: Beşevler Tümülüsü

Katalog No 81	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 4-3. yüzyıl

TANIM

Tümülüs Çapı:12 m Yk: 5 m yüksekliğindedir.

Dromos: Var

Dromos boyutları: 2,84 x 1,22 m Yk: 2 m

Dromos örtü türü: Üçgen (Yaslama tekniği)

Ön oda: Yok

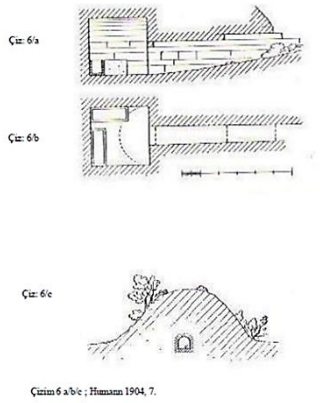
Mezar odası: 3, 32 x 2,76 m Yk: 2,69 m

KAYNAKÇA

Bora, 2015: 724 Lev.279 Res.1; Huguenot, 2020:236 Fig 16.

ÇİZİM-FOTO

Çizim 6 a/b/c ; Humann 1904, 7.

Konum: Magneisa Argavlı mevkii	Yapı: Moralı Tümülüsü

Katalog No 82	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Kesme taş Traverten – Mermer Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 4-3. yüzyıl

TANIM

Tümülüs çapı: 20 m

Dromos: Var

Dromos 0, 90 m genişliğinde ve 1,05 m yüksekliğindedir.

Mezar odası boyutları: 3,15 x 3,15 m

KAYNAKÇA

Humann v.d.,1904; Koçak, 2013.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Aionos Çakıllık Nekropolisi'nin kuzeyi	Yapı: Çataltepe Tümülüsü

Katalog No 83	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Yöresel Tüf Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 4-3. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

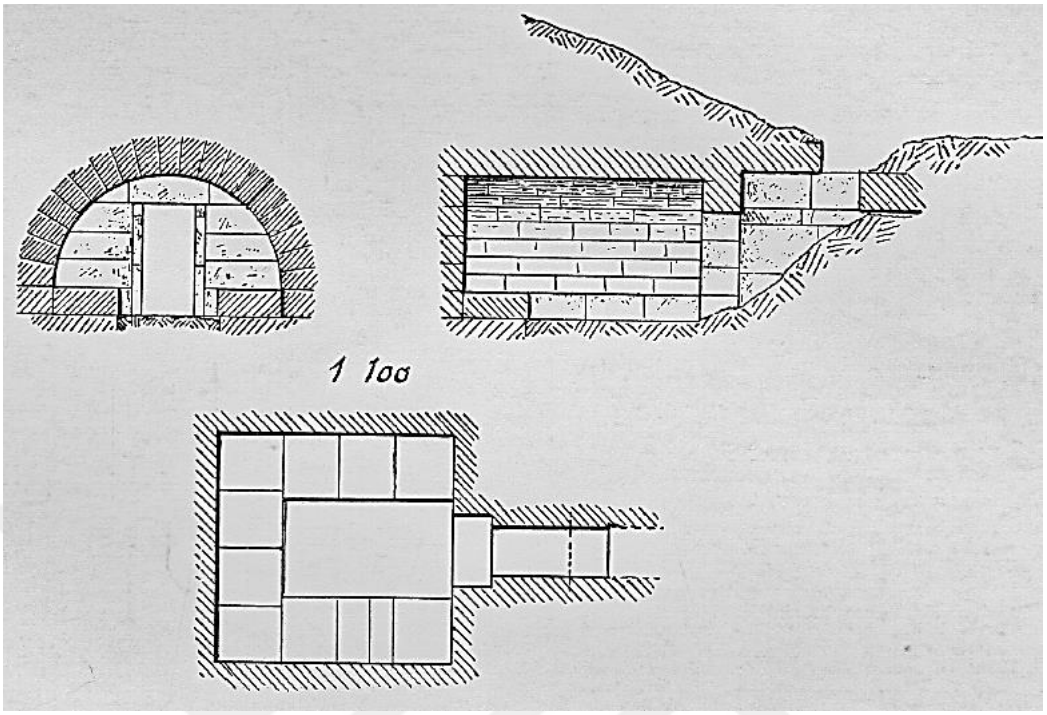
Ön oda: Yok

Mezar odası boyutları: 4,70 x 3.25 m Yk: 4,00 m tonoz başlangıcına kadar

KAYNAKÇA

Miller, 1971; Gossel, 1980; Başaran, 2007: 193 Res.11; Yıldırım, 2010 Lev. 164 Fig.16

ÇİZİM-FOTO

Konum: Pergamon	Yapı: Eumenes Kapısı Tümülüsü

Katalog No 84	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Traverten – Mermer Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 4. yüzyıl ?

TANIM

Dromos: Var

Ön oda: Yok

Mezar odası boyutları: 3 x 3 m (mezar odası)

KAYNAKÇA

Huguenot, 2020: 230-231 Fig 12.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Pergamon	Yapı: Maltepe Tümülüsü

Katalog No 85	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Mermer Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: Helenistik Dönem

TANIM

Dromos: Var

Dromos örtü türü: Tonoz

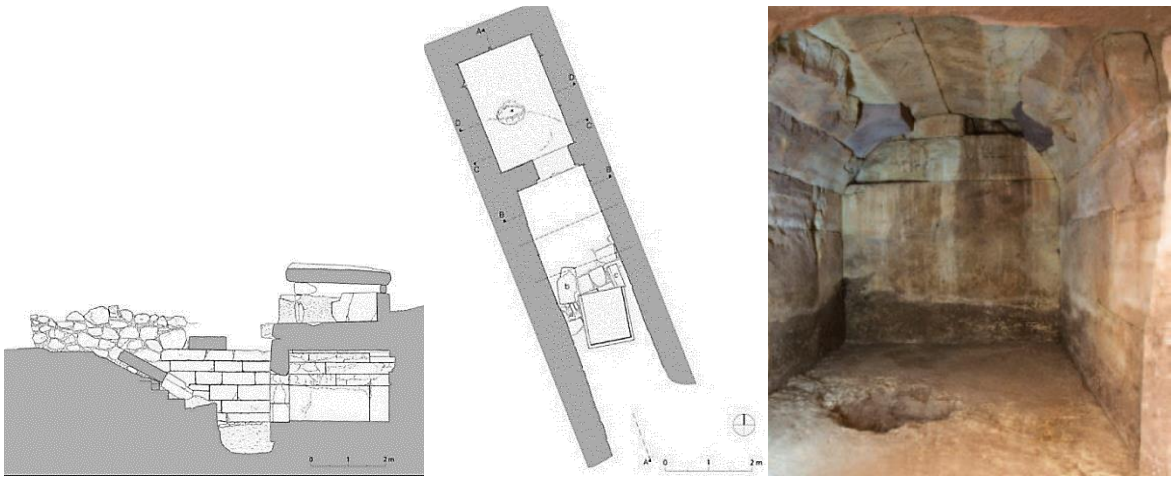
Dromos örtü teknik: Kilit taşlı teknik

Ön oda: Yok

KAYNAKÇA

Radt, 1990: 58; Kelp, 2011:291- 293 Fig.6.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Pergamon	Yapı: Taşdam Tepe Tümülüsü

Katalog No 86	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı (üst örtü), andezit, kalker (ön oda) Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: Helenistik Dönem

TANIM

Tümülüs Çapı: 31 m Yk: 30 m

Dromos: Var

Dromos örtü türü: Günümüze ulaşmamıştır.

Ön oda: Var

Ön oda boyutları: 2,85 x 1,72 m Yk: 1,90 m

Ön oda örtü türü: Düz

Alt mezar odası boyutları: 2,68 x 1,80 m Yk: 1,90 m (alt mezar odası)

Üst mezar odasının boyutları: 1,83 x 1,07 m Yk: 0,78 m alttaki mezar odası üzerinde 0,23 m batıya kaydırılmıştır.

KAYNAKÇA

Kelp, 2011: 222- 227 Fig.77, 78, 81.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Pergamon	Yapı: İlyastepe Tümülüsü
Katalog No 87	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)
Malzeme: Andezit	Tarih: İÖ 3. yüzyıl

TANIM

Tümülüs Çapı: 37 m çapında Yk: 4 m

Dromos: Var

Dromos boyutları:3,24 x 1,41 m Yk: 2,43 m

Ön oda: Var

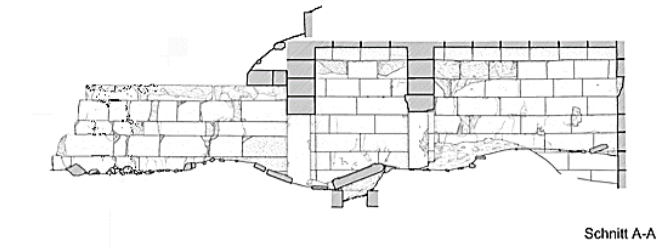
Ön oda örtü türü: Tonoz

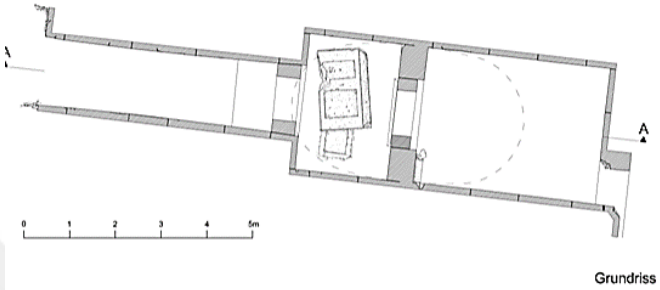
Mezar odası: 3 x3 m

KAYNAKÇA

Pirson vd., 2011: 127-134; Kelp, 2011:291- 292 Res.4.

ÇİZİM-FOTO

Grundriss

Konum: Pergamon	Yapı: Seçtepe Tümülüsü

Katalog No 88	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 2. yüzyıl

TANIM

Tümülüs Çapı: 50 m

Dromos: Var

Örtü Türü: Düz

Ön oda: Var

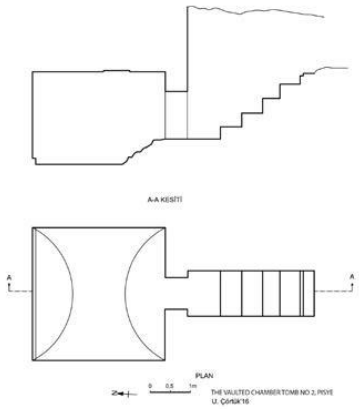
Örtü Türü: Tonoz

KAYNAKÇA

Kelp, 2016: 601-605 Pl.293 Fig.6; Huguenot, 2020: 224 Fig.3

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi- Pisye- Düzdağ Payamlık mevkii	Yapı: 2 no.lu Tonozlu Mezar

Katalog No 89	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 3- 2. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromostan mezar odasına açılan kapı ölçüleri: 0,72 x 1,18 x 0,54 m

Mezar odası boyutları: 3,30 x 3,30 m Yk:2,30 m

KAYNAKÇA

Çörtük, 2020: 351-381 Fig.3.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi- Pisye-Pladasa-Pamuklu Ören tepesi mevkii	Yapı: Tonozlu Mezar Kompleksi

Katalog No 90	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih:İÖ 3- 2. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutlar: 1,50 x 1,20 m

Birinci oda boyutları: 2,45 x 2,32 x 1,95 m

İkinci oda boyutları: 3,33 x 2,77 x 1,53 m

Üçüncü oda: -

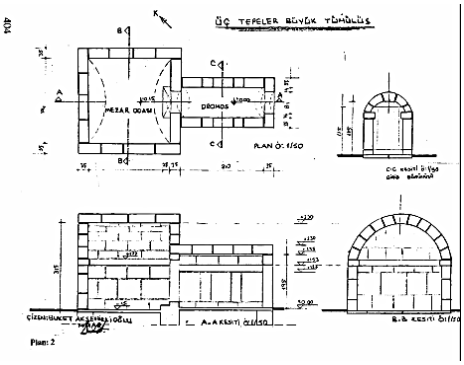
Dromos ile birinci oda arasında yer alan geçişin kapı ölçüleri: 0,66 x 0,55 m Yk: 1,35 m

Birinci odadan ikinci odaya geçişi sağlayan kapı ölçüleri: 0,72 x 0,55 m Yk:1,15 m

KAYNAKÇA

Çörtük, 2020: 351-381 Fig.6.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Bithynia Bölgesi-Kocaeli Üç Tepeler Köyü	Yapı: Üç Tepeler Tümülüsü

Katalog No 91	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Yerel taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: Geç Helenistik Dönem

TANIM

Tümülüs Çapı: 75 m Yk:10- 12 m korunabilen yüksekliği yaklaşık 2 m dir.

Dromos: Var

Dromos 3,80 m uzunluğundadır.

Dromos örtü türü: Tonoz

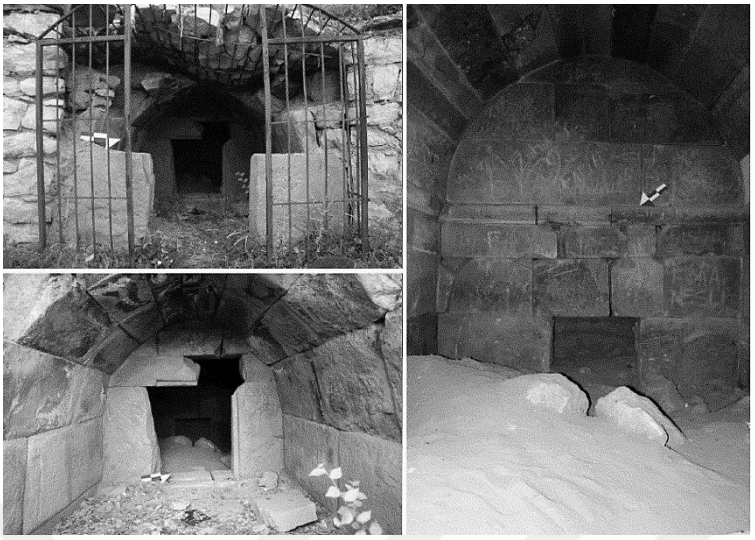
Ön oda: Yok

Tonozu oluşturan radyal blokların birbirlerine kurşun kaynakla sabitlenen demir kenetlerle tutturulduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Turgut-Aksoy, 1996, Pl.2.; Bora, 2015: 144-147 Lev.26 Res.1.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Paphlagonia Bölgesi-Karabük, Safranbolu, Bulak Köyü	Yapı: Mezarlıktepe Tümülüsü

Katalog No 92	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Yerel taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: Geç Helenistik Dönem

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları:1,3 x 1,1 m Yk: 1,9 m

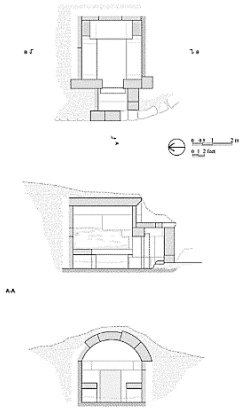
Dromos örtü türü: Üçgen (Yaslama tekniği)

Mezar odası boyutları: 2,9 x 2,1 m Yk:2,4 m

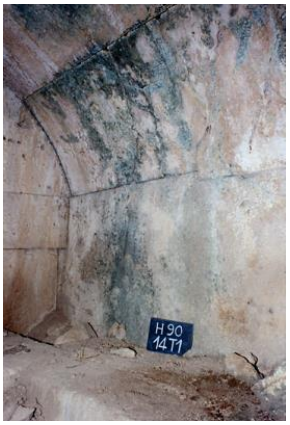
KAYNAKÇA

Yıldırım, 2021:129- 130 Res.18.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Hierapolis	Yapı: Tümülüs T14
Katalog No 93	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)
Malzeme: Traverten Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: Geç Helenistik Dönem

TANIM

Dromos: Yok

Ön oda: Var

Ön oda boyutları: 1,12 × 1,42 m

Ön oda ile mezar odasına 1,07 m genişliğindeki geçmeli kapı ile ulaşılmaktadır.

Mezar odası boyutları: 3 x 3 m

Oda üst örtüsü blokları yekpare lünetler üzerine oturan, kilit taşlı teknikle inşa edilmiş tonozludur.

KAYNAKÇA

Ferrero, 1991:135 fig. 7–8.; Ronchetta vd., 2015: 530-534.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Hierapolis	Yapı: Tümülüs T15

Katalog No 94	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Traverten Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 2. yüzyıl

TANIM

Tümülüs Çapı. 10,50 m

Dromos: Var

Ön oda: Var

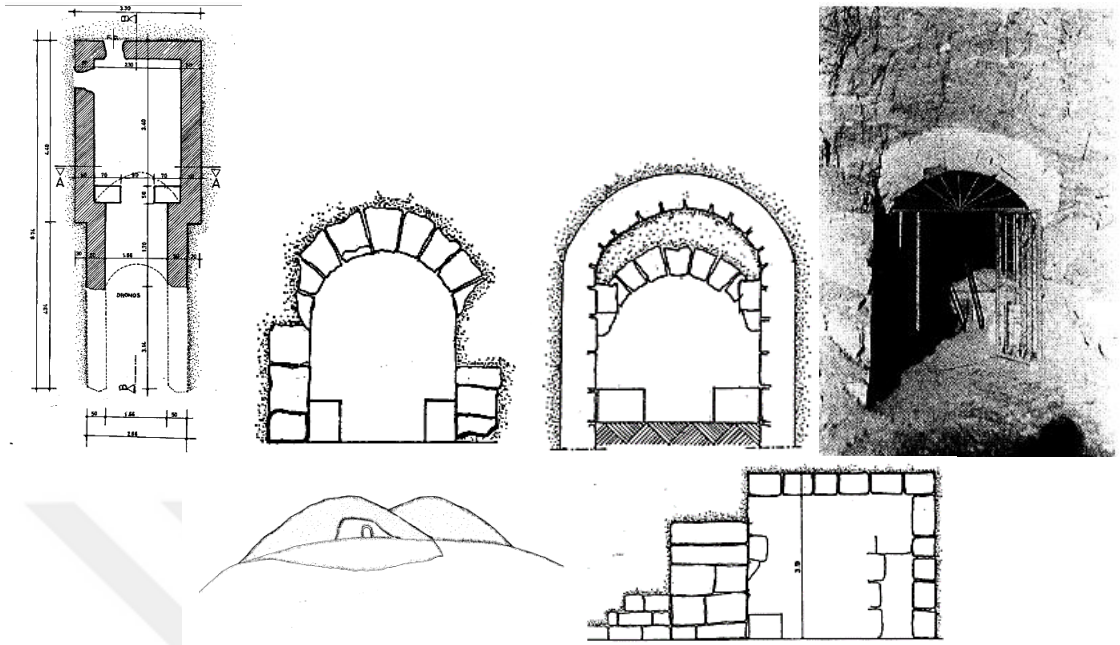
Ön oda boyutları: 1,36 × 1,76 m

Mezar odası boyutları: 2,70 × 2,75 m

KAYNAKÇA

Ronchetta, 1999: 153; Ronchetta, 2016: 535-536.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kapadokia Bölgesi- Nevşehir Avanos ilçesi	Yapı: Sarılar Tümülüsü

Katalog No 95	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Yerel volkanik yumuşak tüflü kesme taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 1. yüzyıl?

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 4, 64 x 2 m

Dromos üst örtü: Tonoz

Ön oda: Yok

Mezar odası boyutları: 3,40 x: 2,30m Yk: 3,13 m

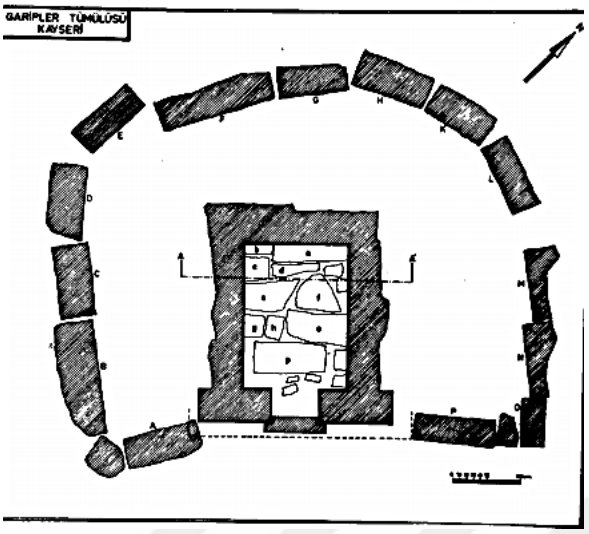
Mezar odasının üst örtü yüksekliği: 1,13 m

Tonozu oluşturan radyal blokların ölçüleri: 1,06 x 0,37 m

KAYNAKÇA

Şahin, 1997: 287-299 Çiz. 1- 5 Res. 4.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kapadokia Bölgesi-Kayseri	Yapı: Garipler Tümülüsü

Katalog No 96	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Andezit taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ. 1. yüzyıl

TANIM

Dromos: Yok

Ön oda: Yok

Mezar odası yüksekliği: 2,05 m

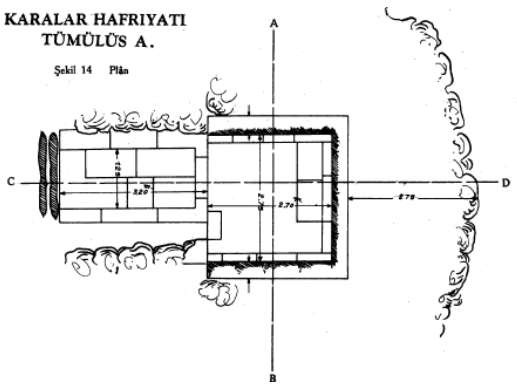
Mezar odası üst örtü yüksekliği: 0,80 m

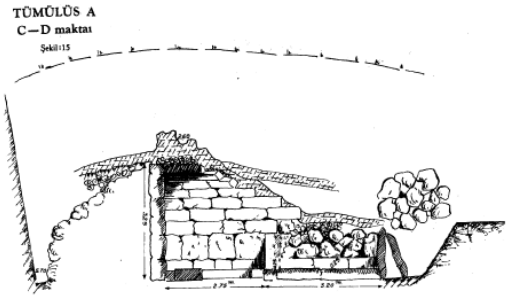
Mezar odasının çevresine yığma toprağın kaymasını önlemek amacıyla (cephe kısmı hariç) bir sıra az düzeltilmiş iri taş bloklardan yarım daire şeklinde krepis oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

Eskioğlu, 1989, 197-203 Res.4.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Phrygia Bölgesi-Ankara Karalar Köyü	Yapı: Karalar A Tümülüsü

Katalog No 97	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 1. yüzyıl ortası

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 3, 20 x 2,75 m

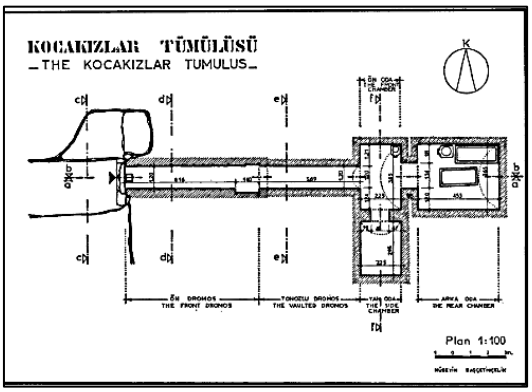
Mezar odası boyutları: 2, 70 x 2, 25 m Yk: 3,25 m (mezar odası)

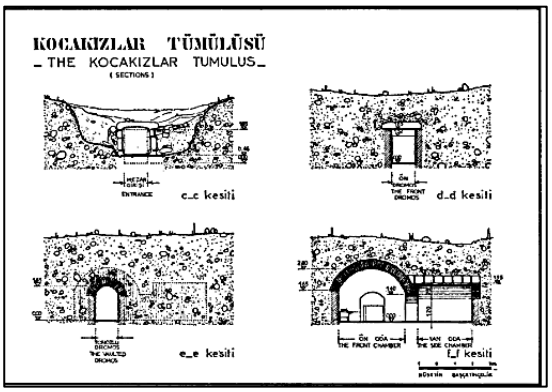
Kesme taş bloklarla kilit taşlı teknikle inşa edilen tonoz blokları birbirine kenetlerle tutturulmuştur.

KAYNAKÇA

Arık, 1934:102-167 Şek.14-15, Lev. 8; Eskioğlu, 1989.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Phrygia Bölgesi-Eskişehir	Yapı: Kocakızlar Tümülüsü

Katalog No 98	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 1.- İS 1. yüzyıl

TANIM

Dromos: Çift dromos

Birinci dromos boyutları: 7, 56 x 1, 20 m Yk:1,85 m

Birinci dromos üst örtü: Tonoz

İkinci dromos boyutları: 5, 69 x 1,20 m Yk: 1, 85 m

İkinci dromos üst örtü: Tonoz

Mezar ön odasının boyutları: 3, 65 x 2,25 m Yk:2, 80 m

Ön oda üst örtü: Tonoz

Yan oda: 2, 95 x 2, 25 m Yk:1, 95 m

Yan oda üst örtü: Tonoz

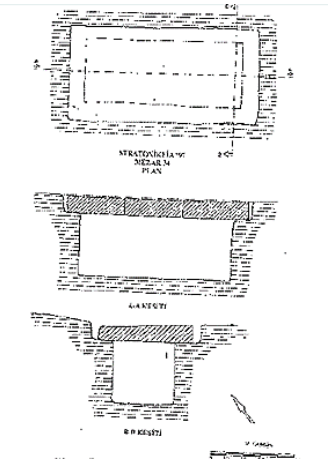
Mezar odası boyutları: 4,53 x 3,65 m Yk: 2,80 m

Ön oda ve yan odanın tonoz üst örtüsünde fresko izleri tespit edilmiştir. Mezar odasının duvarları freskolarla süslüdür.

KAYNAKÇA

Atasoy, 1974b: 255- 263 Pl. 3- 4.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Stratonikeia	Yapı: Dromoslu Oda Mezar

Katalog No 99	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı- mermer Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İÖ 1. yüzyılın ilk yarısı - İS 2.yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 0, 24 x 1,30 m Yk: 1,40 m

Mezar odası boyutları: 2.95 x 3.90 m Yk: 1.70 m

Oda mezarın kapısını oluşturan mermer kapak taşı, lento ve söveler günümüze sağlam olarak ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

Boysal ve Kadıoğlu, 1998: 215 Pl. 1a- c.

ÇİZİM-FOTO

Konum: İonia Bölgesi-Tralleis	Yapı: Dromoslu Oda Mezar

Katalog No 100	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Moloz taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: Geç Helenistik- İS 2. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos 3,15 m uzunluğundadır.

Ön oda: Var

KAYNAKÇA

Yaylalı, 2009: KST 30.3 27-39 Res. 11.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Phrygia Bölgesi-Laodikeia Batı Nekropol	Yapı: M1-M2 Mezarı

Katalog No 101	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Tuğla- kireç harç Teknik: Harç ile bağlama	Tarih: İS 1. yüzyıl

TANIM

M1 boyutları: 2,14 x 0,92 m Yk: 1,17 m

M2 boyutları: 2,18 x 0,90 m Yk: 1,17 m

KAYNAKÇA

Şimşek, 2005: 426 Res. 13.

ÇİZİM-FOTO

Konum: İonia Bölgesi-Magneisa Batı Nekropol	Yapı: Oda Mezar

Katalog No 102	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Moloz taş Teknik: Harç ile bağlama tekniği	Tarih: Roma Dönemi?

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 2 x 0,60 m Yk:1 m

Mezar odası boyutlar: 3,55 m yüksekliğindedir.

KAYNAKÇA

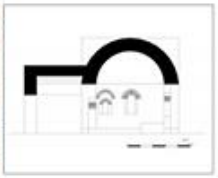
Koçak, 2013: Res.68/g, 68/b1.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lykia Bölgesi-Rhodiapolis	Yapı: Anıt Mezar

Katalog No 103	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Kemerlerde tuğla ve harç, tonoz örtüde moloz taş ve harç kullanılmıştır. Teknik: Harç ile bağlama tekniği	Tarih: Roma Dönemi

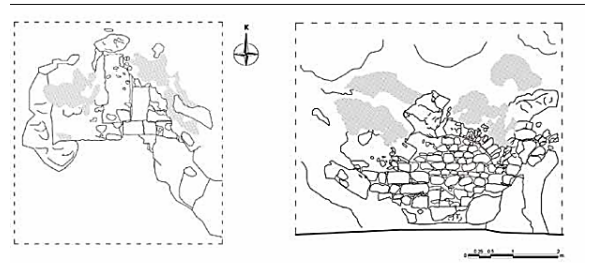
TANIM

Mezar kompleksi ana mekân ve kuzeyinde bir başka tonozlu mekândan oluşmaktadır.

KAYNAKÇA

Kızgut, 2017: 329-342 Fig. 5- 8.

ÇİZİM-FOTO

Konum: İonia Bölgesi-Metropolis	Yapı: Oda Mezar M5

Katalog No 104	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Moloz taş ve harç Teknik: Harç ile bağlama	Tarih: İS 1. yüzyıl

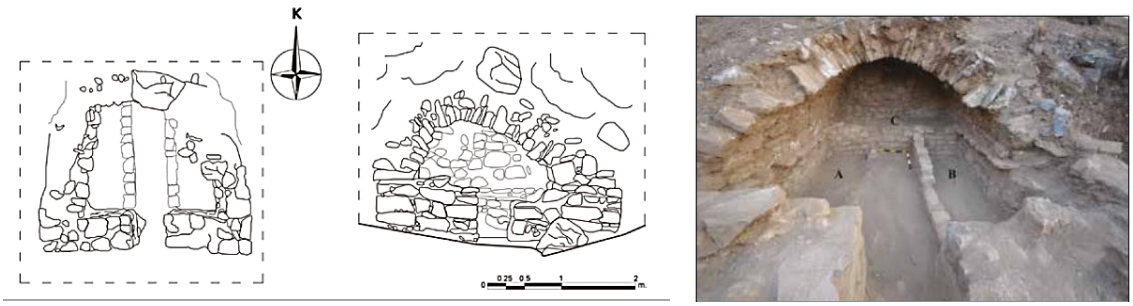
TANIM

Mezar odası boyutları: 2,30 x 2,50 m Yk: 2,38 m

KAYNAKÇA

Aybek – Arslan, 2020: 120-121 Şek. 9, 11.

ÇİZİM-FOTO

Konum: İonia Bölgesi-Metropolis	Yapı: Oda Mezar M6

Katalog No 105	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Moloz taş ve harç Teknik: Harç ile bağlama	Tarih: İS 1. yüzyıl .

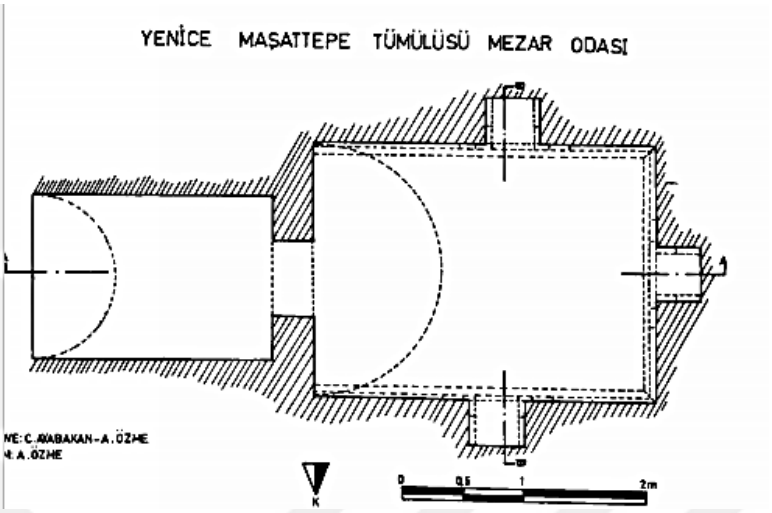
TANIM

Mezar odası boyutları: 2 x 2,63 m Yk: 1,63 m

KAYNAKÇA

Aybek – Arslan, 2020: 120-121 Şek.10,13.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Komagene Bölgesi-Malatya	Yapı: Maşattepe Tümülüsü

Katalog No 106	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İS 1. yüzyılın 2. yarısı

TANIM

Dromos: Var

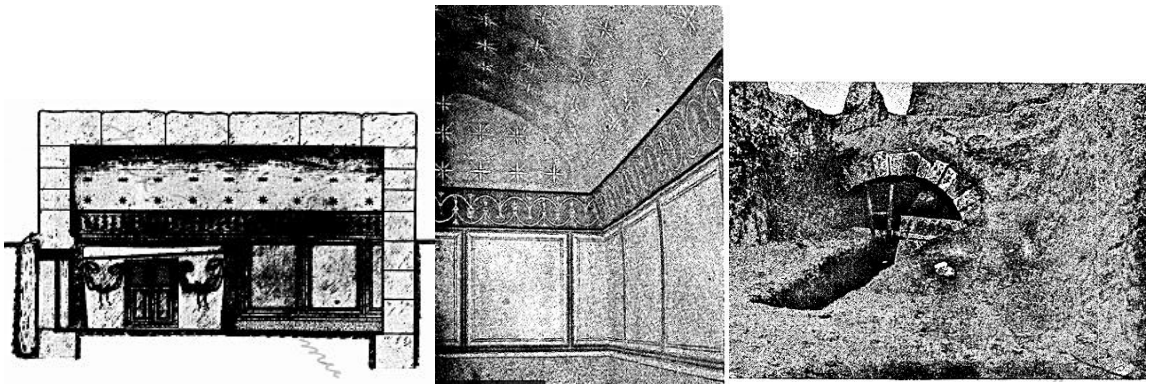
Dromos boyutları: 1, 96 x 1,37 m Yk:1,83 m

Mezar odası boyutları: 2, 81 x 2,17 m Yk:2,96 m

KAYNAKÇA

Ayabakan, 1991: 49- 62 Pl. 1.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Anadolu Trakyası- Kırklareli	Yapı: Vize A Tümülüsü

Katalog No 107	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası) .

Malzeme: Kalker- Tuğla Teknik: Harç ile bağlama tekniği	Tarih: İS 1. yüzyılın ilk yarısı

TANIM

Tümülüs Çapı: 50 m Yk: 9,5 m

Dromos : Var

Mezar odası boyutları: 4,62 x 3, 12 m

Mezar odasının içi alçı ile sıvanmış, duvarlar ve tonozlu üst örtüsünde kullanılan kalker ve tuğla kireç harcıyla bağlanmıştır. Kireç harç duvar ve tonoz üzerine sıva olarak da uygulanmış ve üzeri freskolarla süslenmiştir.

KAYNAKÇA

Mansel, 1940; Mansel, 1941: Res. 3-10.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Patara	Yapı: M53 Anıt Mezar

Katalog No 108	Örtü Türü: Tonoz (üst mezar odası)

Malzeme: Taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İS 2. yüzyılın 2. yarısı?

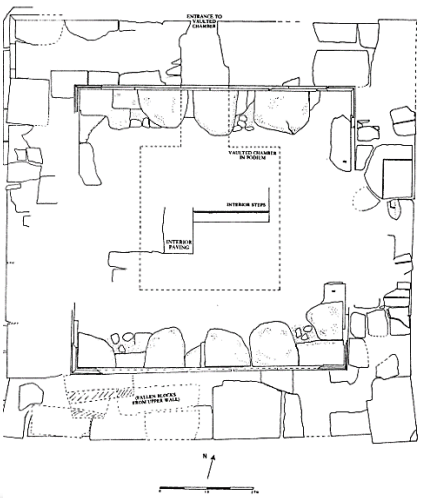
TANIM

Anıt mezar, iki kattan oluşmaktadır.
Alt mezar odası boyutları: 4 x 4 m

KAYNAKÇA

Koçak, 2012: 175- 176 Res.7- 8.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Pisidia Bölgesi-Ariassos	Yapı: Anıt Mezar

Katalog No 109	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı- Harçlı moloz (mezar odası arka duvarı) Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İS 2.yüzyıl

TANIM

Anıt mezar basamaklı bir kaideden oluşan bir podyum üzerinde yükselmektedir.

Podyumu yüksekliği: 2, 30 m

Kaide yüksekliği: 0,48 m

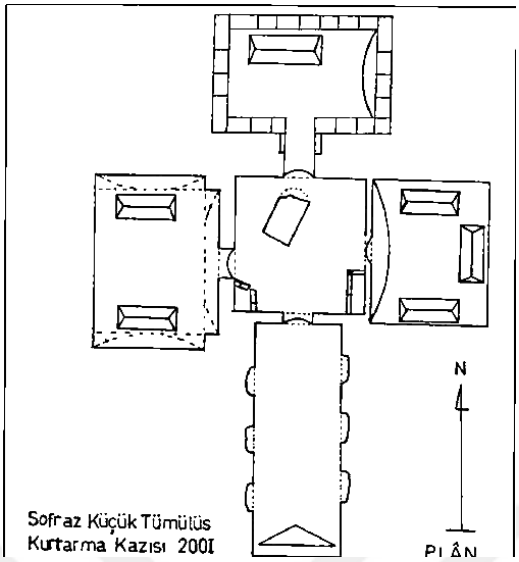
Üst yapı yüksekliği: 0,43 m

Mezar odası boyutları: 3 x 3 m Yk:1,64 m

KAYNAKÇA

Cormack, 1989: 31-40 Fig. 1 Pl III a; Cormack, 1996:1-25.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Komagene Bölgesi-Adıyaman/Besni	Yapı: Sofraz Tümülüsü

Katalog No 110	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İS 2.yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Ön oda: Var

Ön oda boyutları: 4 x 5 m

Yan odalar: Çift yan oda

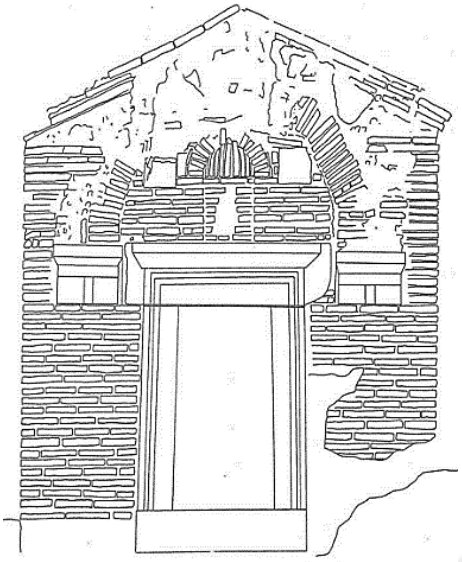
Mezar ön odası ile asıl mezar odası arasında yer alan tonozlu geçiş yaklaşık 2 m uzunluğundadır.

Mezar odası boyutları: 7 x 4 m

KAYNAKÇA

Erarslan, 2003: 121-128 Pl. 1.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Pamphylia Bölgesi-Perge	Yapı: M2 Mezarı

Katalog No 111	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Tuğla- kireç harç Teknik: Harç ile bağlama	Tarih: İS 2-3. yüzyıl

TANIM

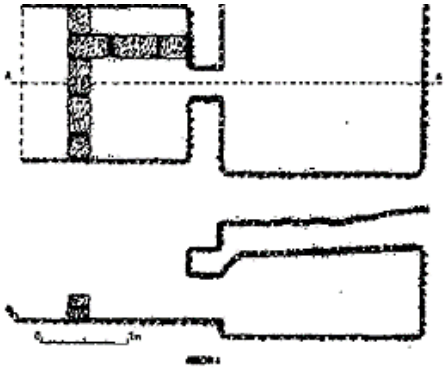
Dış boyutları: 3,30- 3,80 x 3,23 x 4,02 m

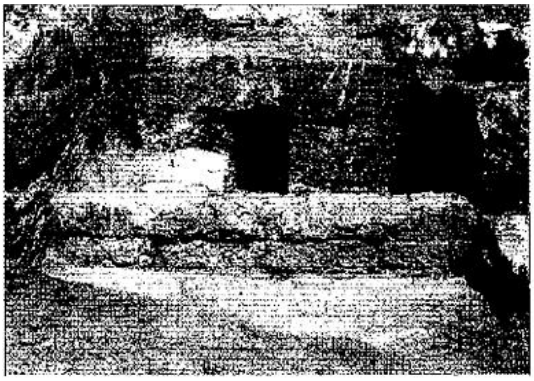
Mezar odası boyutları: 3-3,30 x 3,23-3,27 m

KAYNAKÇA

Özdizbay, 2001; Özdizbay, 2002: 483 – 508 Res.9.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kilikia Bölgesi-Kelenderis Doğu Nekropol	Yapı: Dromoslu oda mezar

Katalog No 112	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı- Kireç harç Teknik: Harç ile bağlama	Tarih: İS 2-3.yüzyıl

TANIM

Mezar odası boyutları: 4, 60 x 4, 10 m

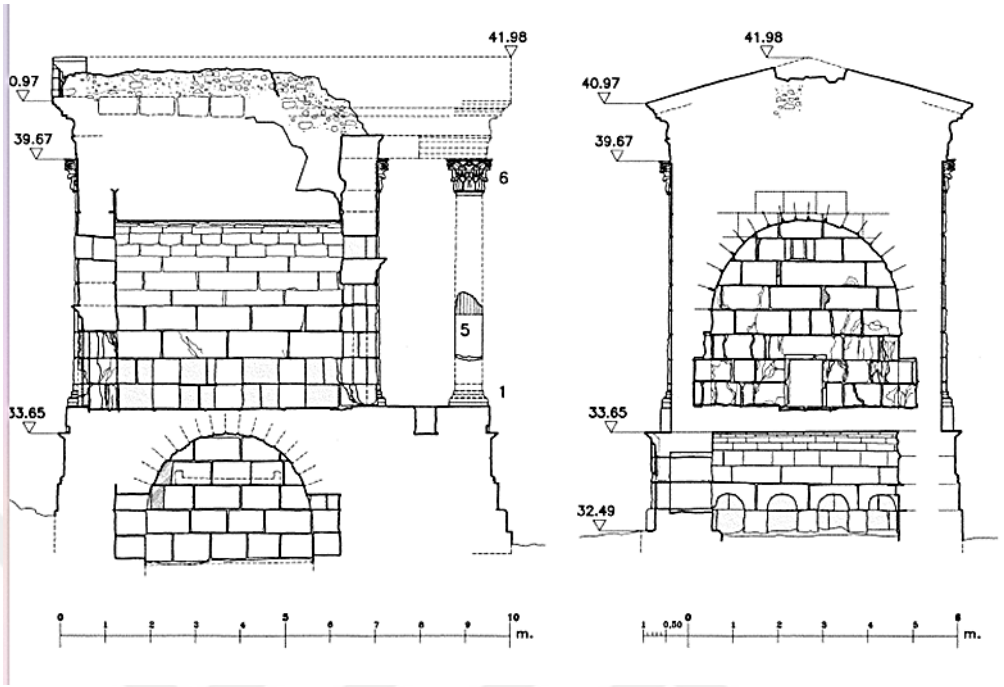
Mezar odasının üst örtüsü yüksekliği: 1, 90- 1, 60 m

Kemerli giriş: 0,95 m yüksekliktedir.

KAYNAKÇA

Zoroğlu, 1999, 325 Çiz. 3b

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kilikia Bölgesi-Elaiussa Sebaste	Yapı: Tapınak Mezar
Katalog No 113	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)
Malzeme: Taş-Opus Caementicium/Harçlı moloz Teknik: Harç ile bağlama-Döküm tekniği ?	Tarih: İS 2. yüzyıl

TANIM

Kaide yüksekliği:0,59 m

Podyum boyutları: 6,86 m genişliğinde ve 9,50 m uzunluğundadır.

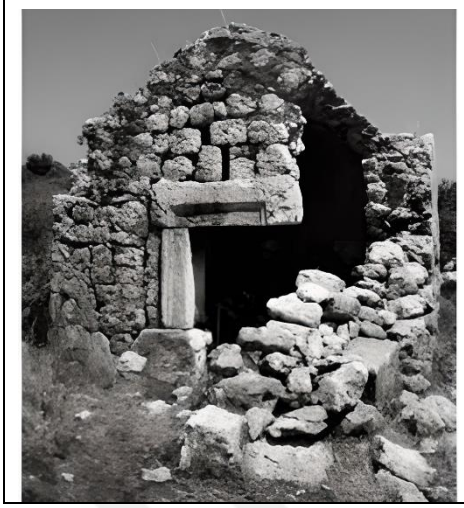
Alt mezar odası boyutları: 3,58 x 4,85 m Yk: 2,35 m

Üst mezar odası boyutlar: 4,50 x 5,36 m Yk: 4,30 m

KAYNAKÇA

Machatschek, 1967: 98-99; Schneider Equini, 2003: 263- 273 Lev. 53 Fig.6.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kilikia Bölgesi-Kanytellis	Yapı: Mezar evi-45

Katalog No 114	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası) Dış örtü: Semerdam

Malzeme: Taş- Opus caementicium/harçlı moloz Teknik: Harç ile bağlama -Döküm tekniği?	Tarih: İS 2. yüzyıl

TANIM

Mezar boyutları: 3,70 x 3,80 m Yk: 3,60 m

Dış örtü semerdam formlu olarak inşa edilmiş ve üzeri harç tabakasıyla kaplanmıştır.

KAYNAKÇA

Machatschek, 1967: 98-99; Schneider Equini, 2003: 263- 273 Lev. 53 Fig.6; Aydınoğlu, 2012: 138- 139,156 Res. 18a-b.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kilikia Bölgesi-Kanytellis	Yapı: Tapınak Mezar

Katalog No 115	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Taş- Opus caementicium/harçlı moloz Teknik: Harç ile bağlama- Döküm tekniği?	Tarih: İS 2. yüzyılın ikinci yarısı

TANIM

Platform boyutları: 7,06 x 8,63 m Yk: 7,70 m

Mezar odası boyutları: 4,00 -4,6 x 4,70-4,94 m

KAYNAKÇA

Machatschek, 1967: 94-95; Durukan, 2007: 345,351 Fig.2, 6; Aydınoğlu, 2002: 141.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kilikia Bölgesi-Elaiussa Sebaste	Yapı: Kuzey nekropol ev mezarlar

Katalog No 116	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası) Dış Örtü: Düz, tonoz, üçgen

Malzeme: Moloz taş-Opus caementicium/harçlı moloz Teknik: Harç ile bağlama-Döküm tekniği?	Tarih: İS 2. yüzyıl

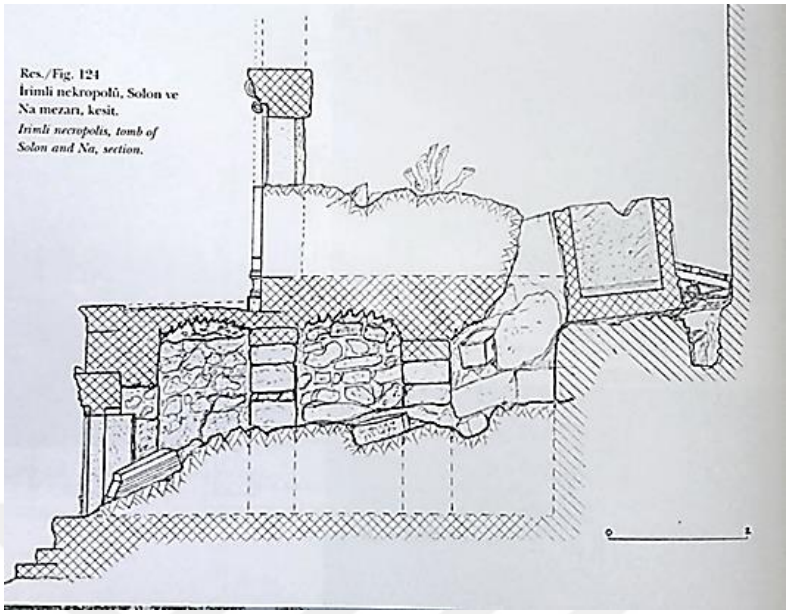
TANIM

Mezarların boyutları: 2,40-2,70 m genişliğinde, 2,70-3,40 m derinliğinde ve 3,20-3,80 m yüksekliğindedir.

KAYNAKÇA

Machatschek, 1967: 78; Schneider Equini, 2003: 263- 273 Lev. 58 Fig.14

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lykia Bölgesi-Trebenna- İrimli Nekropolü	Yapı: Solon ve Na Mezarı

Katalog No 117	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Moloz taş-harç Teknik: Harç ile bağlama	Tarih: İS 2. yüzyıl

TANIM

Mezar, kısmen ana kayaya oyulmuş, kısmen de blok taşlardan örülerek iki katlı olarak inşa edilmiştir.

İlk mekânın kuzeydoğusunda sağ ve solda iki odalı olmak üzere ikinci mekân yer almaktadır. İkinci mekân ile son mekâna geçiş arasında 1,55 m uzunluğunda bir koridor bulunmaktadır.

İkinci mekân odaların boyutlar: 1,65 x1,55 m

Üçüncü mekân oda boyutu: 1,70 m genişliğindedir.

KAYNAKÇA

Varkıvanç, 2005:61-64 Res.124.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kilikia Bölgesi-Anemurium	Yapı: Baldakhin Mezar

Katalog No 118	Dış örtü: Kubbe Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Moloz taş-harç Teknik: Harç ile bağlama tekniği-Döküm tekniği?	Tarih: İS 2. yüzyıl

TANIM

Ana yapı/baldakhin boyutları: 3,33 x 3,38 m

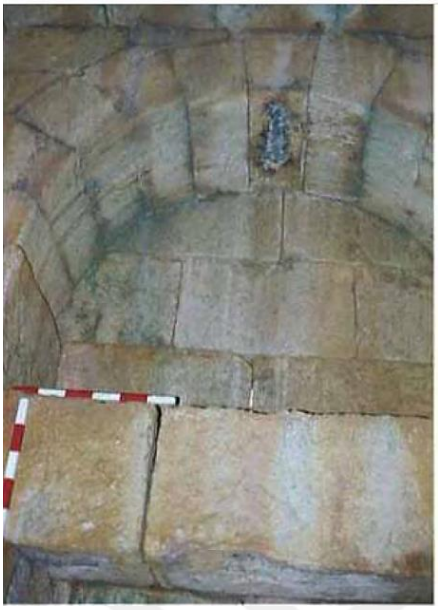
Mezar odasının güneyinde inşa edilen oda boyutları:0,77 x0,91 m

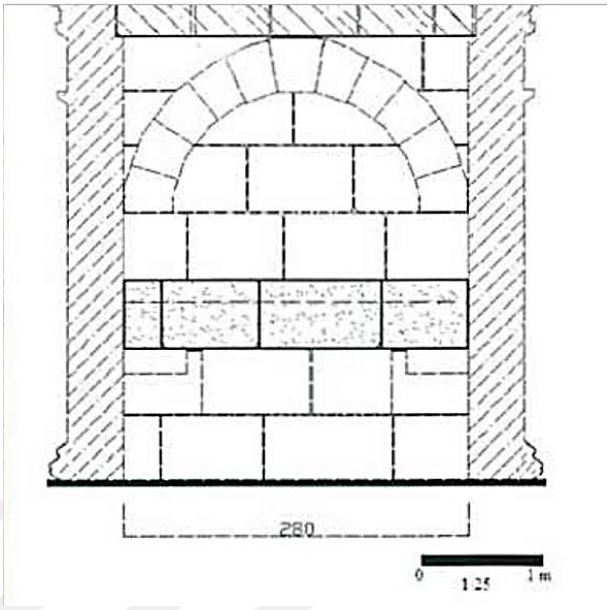
Mezar odası boyutları: 2,48 x 3,37 m

KAYNAKÇA

Rosenbaum, 1971: 9-31; Eliüşük, 2016: 50- 56, 246-247 Res.74, 76

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kilikia Bölgesi-Korykos	Yapı: Mezar anıtı (D1)

Katalog No 119	Örtü Türü: Kemer- Düz (mezar odası)

Malzeme: Yerel kireçtaşı Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İS 2. yüzyıl-3. yüzyıl

TANIM

Mezar anıtı, dikdörtgen planlı, yaklaşık 3, 80 x 5, 75 m boyutlarında bir temel üzerine inşa edilmiştir. Mezar odasının karşılıklı iki duvarı üzerine kilit taşlı teknikle inşa edilen kemerler düz örtü bloklarını taşımaktadır.

Mezar odası boyutları: 2, 80 x 2,80 m

KAYNAKÇA

Durukan, 2006: 127- 135 Res.8,9.

ÇİZİM-FOTO

1a.

1b.

Konum: Lykia Bölgesi-Olympos nekropolü	Yapı: Tonozlu mezarlar

Katalog No 120	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Taş-tuğla-kireç harç Harç ile bağlama tekniği	Tarih: İS 3. yüzyıl

TANIM

Mezarın tonoz üst örtüsü harç ile bağlama tekniğinde inşa edilmiştir. Mezarlardan bazıları kemer başlangıcında tuğla ile örülmüştür.

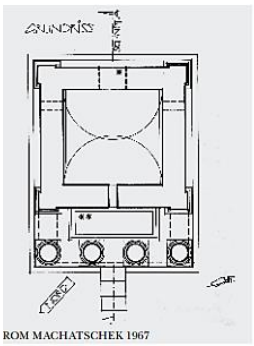
Res.1b'de tonozlu üst örtü, düzgün taşlar arasına kireç harç eklenerek inşa edilmiştir.

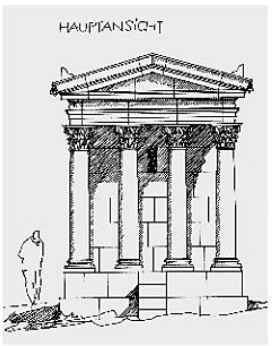
Mezarların boyutlar: 1,60-2,60 x 2,20-3,20 m Yk:2-2,30 m

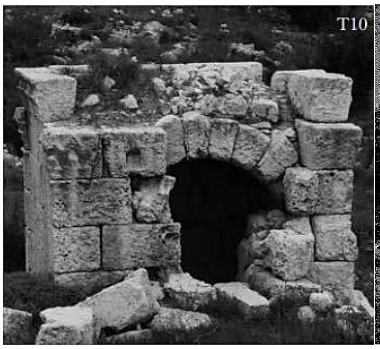
KAYNAKÇA

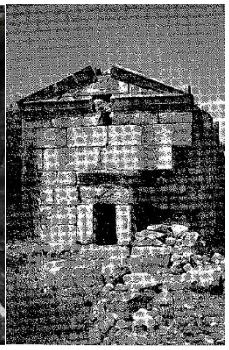
Özer, 2016: 27-36 Fig. 4,6.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kilikia Bölgesi-Elaiussa Sebaste	Yapı: Tapınak Mezar (T10)
Katalog No 121	Örtü Türü: Tonoz (mezar odası)
Malzeme: Taş Teknik: Kilit taşlı teknik	Tarih: İS 3. yüzyılın ikinci yarısı

TANIM

Mezar odası boyutları: 2,62 x 2,50 m Yk:2,98 m (mezar odası)

KAYNAKÇA

Machatschek, 1967: 97-99 Fig.51; Durukan, 2009: 353 Fig.9

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kilikia Bölgesi-Anemurium	Yapı: Tonozlu Mezar
Katalog No 122	Örtü Türü: Tonoz
Malzeme: Taş- kireç harç Teknik: Harç ile bağlama	Tarih: İS 3. yüzyıl

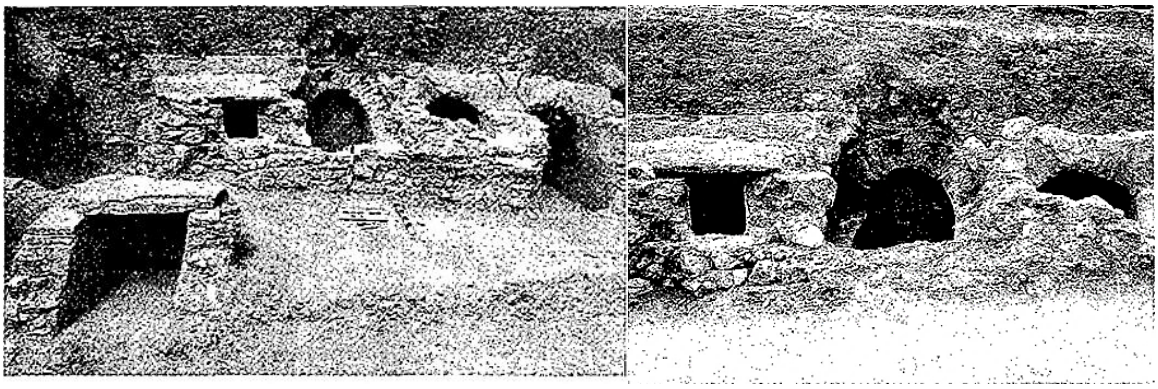
TANIM

Mezar odası, arkasında yer alan platform ve yan sıra hariç 2,74 x 3,05 m boyutlarında kareye yakın formludur. Mezar duvarlarına kireç sıva uygulanmış ve fresklerle süslenmiştir.

KAYNAKÇA

Rosenbaum, 1965: 37-40 Fig.10.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Amasya Eski Şamlar Mezarlığı	Yapı: Tonozlu Mezarlar

Katalog No 123	Örtü Türü: Tonoz

Malzeme: Moloz taş- Harçlı moloz Teknik: Harç ile bağlama tekniği	Tarih: Geç Roma Dönemi

TANIM

Üst örtüleri irili ufaklı moloz taşları, tuğla parçaları ve bunların birbirine tutturulmasında kullanılan kum-kireç karışımı harçtan, tonoz formunda inşa edilmişlerdir.

KAYNAKÇA

Yüce, 1995: 1-16 Res. 3- 4; Doğanbaş, 2015: 193-203.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kilikia Bölgesi- Diocaeseria	Yapı: Helenistik Kule Mezar

Katalog No 124	Dış örtü: Piramidal Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Taş Teknik: Düz bindirme (dış örtü) Kilit taşlı teknik (mezar odası)	Tarih: İÖ 1. yüzyıl-İS 1. yüzyıl

TANIM

Üç basamaklı bir platform üzerinde yukarıya doğru sivrilen pseudo izodomik duvarlardan inşa edilen bir kule içinde kare planlı mezar odası yer almaktadır.

Mezar odası boyutları: 5,4 x 5,4 m

KAYNAKÇA

Keil- Wilhelm, 1931:59-60; Fedak, 1990: 88, 334 Fig.111; Durukan, 2003: 219-235.

ÇİZİM-FOTO

a.

b.

c.

Konum: Komagene Bölgesi-Gaziantep/ Araban	Yapı: Elif Mezar Anıtı

Katalog No 125	Dış Örtü: Piramidal içte çapraz tonoz Düz (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı	Tarih: İS 2-3. yüzyıl

TANIM

Düzgün kesme taşlarla örülmüş bir üç basamaklı bir platform, podyum, çıkıntılı bir kornişin üzerinde yükselen ana yapı/baldakhin ve dış üst örtüsünün içte çapraz tonozlu kısmı kısmen günümüze ulaşmış bir üst yapıdan oluşmaktadır.

Krepidoma yüksekliği: 1,83 m

Ana yapı/baldakhin boyutları: 6,20 x 6,20 m

Mezar odası boyutları: 3,05 x 2,95 m Yk: 2,97 m

Üst Örtü: Düz

Odanın tavanı, duvarlar 2,40 m yükseldikten sonra düz üst örtüyü taşıyan silmelerle daraltılmıştır.

KAYNAKÇA

Chapot, 1902; Cumont, 1917: 203- 218, 207 Fig.75 **(a)**; Blömer, 2012: 208-210; Eliüşük, 2016: 72-85, 272 Res.124 **(b)**; (Diğer görseller yazara aittir 19.03.2019).

ÇİZİM-FOTO

1a.

1b.

Konum: Komagene Bölgesi-Gaziantep/ Araban	Yapı: Hasanoğlu Mezar Anıtı

Katalog No 126	Dış örtü: Piramidal içte çapraz tonoz Düz (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı	Tarih: İS 2-3. yüzyıl

TANIM

Platform, asıl mezar odasının bulıunduğu bir podyum ve ana yapı/baldakhinden oluşmaktadır.

Podyum yüksekliği: 2,91 m

Ana yapı/baldakhin boyutları: 6,58x6,58 m

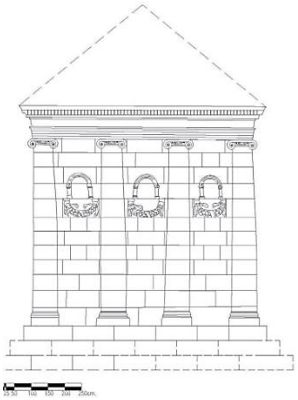
Asıl mezar odası boyutları: 4 x 4 m

İkinci oda boyutları: 2,64 x 2,64 m

KAYNAKÇA

Chapot, 1902; Cumont, 1917: 203- 218, 202 Fig.72; Blömer, 2012: 208-210; Eliüşük, 2016:90-98; (Res.1a yazara aittir 19.03.2019).

ÇİZİM-FOTO

Konum: Komagene Bölgesi-Malatya/ Ozan Köyü	Yapı: Anıt Mezar

Katalog No 127	Dış Örtü: Piramidal ? Tonoz (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı- Harçlı moloz (Temel inşasında) Teknik: Kilit taşlı teknik (mezar odası)	Tarih: İS 2. yüzyıl

TANIM

Üç basamaklı bir krepidoma üzerinde yükselen bir ana yapı ve yapılan rekonstrüksiyon önerisine göre piramidal bir üst yapıdan oluşmaktadır.

Ana yapı boyutları: 6, 65 x 6, 65 m Yk: 6,69 m (Günümüze ulaşan yükseklik)
Mezar odası boyutları: 3,48 x 4,56 m

Stylobat bloklarının üzerine oturduğu temel, içerisinde yumru taşlar ve kırık taş parçalarından oluşan bir harçla yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Kaplan- Koçak ve Alkan, 2021: 287- 313 Fig.5, 9, 22.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Kilikia Bölgesi-Kelenderis	Yapı: Dörtayak/ Baldakhin Tipli Mezar Anıtı

Katalog No 128	Örtü Türü: Piramidal

Malzeme: Yerel kireçtaşı-Kireç harç	Tarih: İS 3. yüzyıl

TANIM

Mezar anıtı, platform, podyum, ana yapı/baldakhin ve piramidal üst örtüden oluşmaktadır. Mezar anıtının platformdan üst yapıya kadar günümüze ulaşmış yüksekliği 10,75 mdir. Platform boyutları: 5,70 x5,70 m Yk: 0,35 m

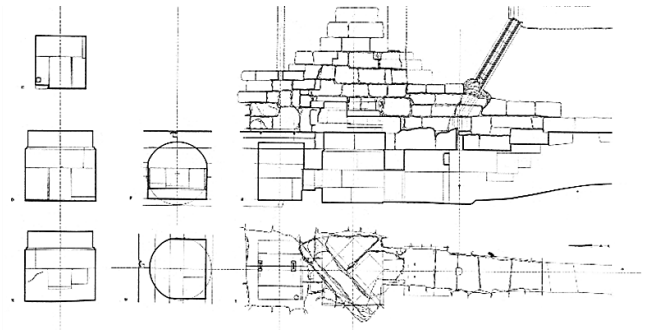
Podyum yüksekliği: 1,50 m yüksekliğindedir. Podyum dıştan düzgün kesme taşlardan, içten ise moloz taş ve kireç harç ile inşa edilmiştir.

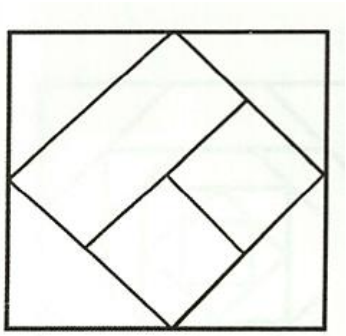
Boyutlar: 4,70 x 4,70 m (mezar anıtı)

KAYNAKÇA

Zoroğlu, 1994: 41-45; Zoroğlu, 2000: 127-129; Eliüşük, 2016: 60-68, 254-255 Res.89, 91.

ÇİZİM-FOTO

Ön oda

Konum: İonia Bölgesi-İzmir/Selçuk	Yapı: Belevi Tümülüsü

Katalog No 129	Örtü Türü: Tonoz bindirme (mezar odası) Tüteklikli örtü- Çapraz bindirme (mezar ön oda)

Malzeme: Taş Teknik: Düz Bindirme-Çapraz Bindirme	Tarih: İÖ 6. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Ön oda: Var

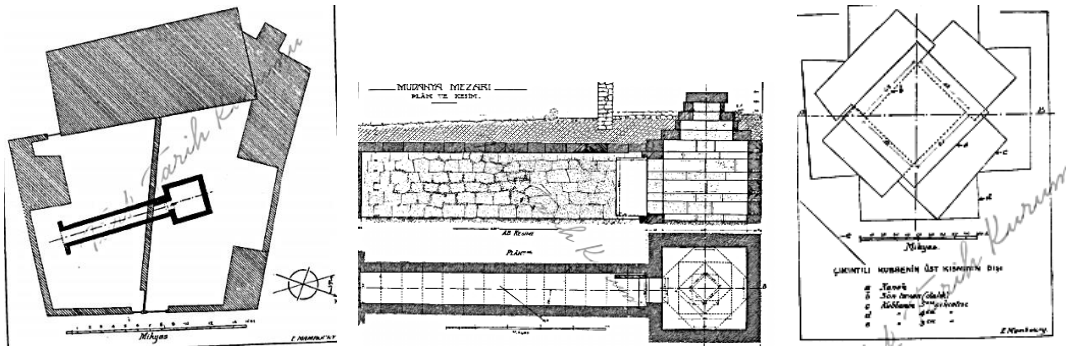
Ön oda boyutları: 3,75x 3,70 m

Mezar odası üst örtü: Tonoz bindirme

KAYNAKÇA

Kasper, 1975; Carstens, 2002: 391-409; Varkıvanç, 2007b: 207-208 Res.1; Krinzinger vd., 2011:143.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Bursa/Mudanya	Yapı: Mudanya Tümülüsü

Katalog No 130	Örtü Türü: Tüteklikli (mezar odası)

Malzeme: Kalker taşı Teknik: Çapraz bindirme	Tarih: İÖ 4. yüzyılın ikinci yarısı

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 8, 82 x 0, 92 m

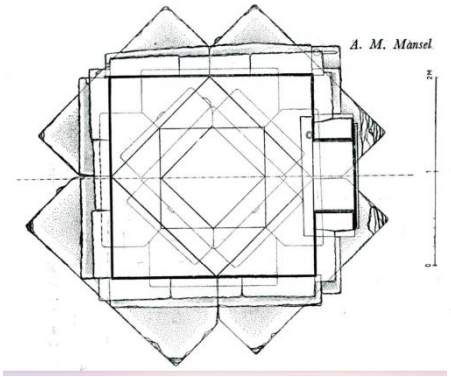
Dromos ile oda arasında yer alan kapı ölçüleri: Yüksekliği 1,73 m, genişliği 0,79-0,77 m ve derinliği 0.46 m dir.

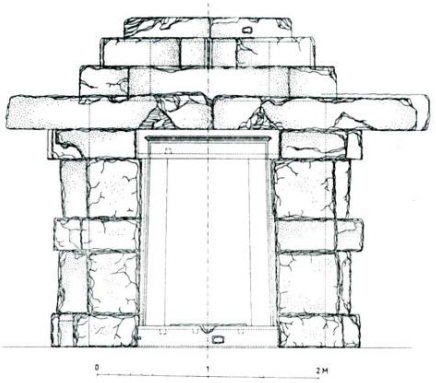
Mezar odası boyutları: 2,60 x 2, 60 m

KAYNAKÇA

Mansel, 1944, 147-148; Mansel, 1946, 1-12.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Bursa/Gemlik	Yapı: Gemlik Tümülüsü

Katalog No 131	Örtü Türü: Tüteklikli (mezar odası)

Malzeme: Prokennessos mermeri Teknik: Çapraz bindirme	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Tümülüs Çapı: 65, 40 m

Dromos: Var

Ön oda: Var

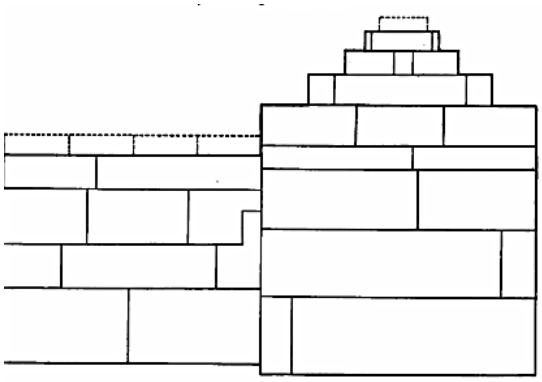
Ön oda boyutları: 3,75 x 3,70 m

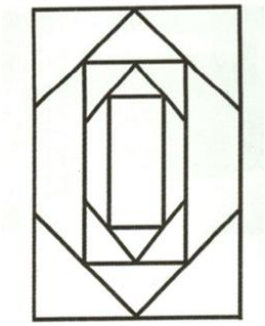
Mezar odası boyutları: 2, 11 x 2,11 m

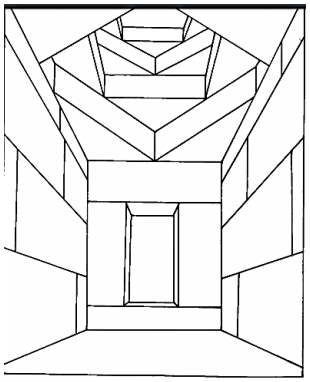
KAYNAKÇA

Mansel, 1974: 181-189 Res.5, Res.8b.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Phrygia Bölgesi-Eskişehir	Yapı: Iğdır Tümülüsü

Katalog No 132	Örtü Türü: Tüteklikli (mezar odası)

Malzeme: Kalker taşı Teknik: Çaprazbindirme	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 2,24 x 1,10 m Yk:1, 80 m

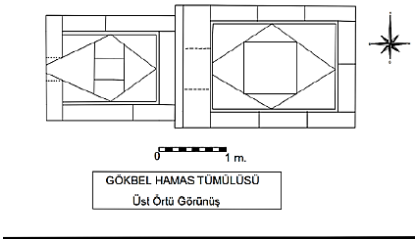
Mezar odası boyutları: 2,40 x 1,59 m

KAYNAKÇA

Tokgöz, 1975:151-157 Şek. 1- 3.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Paphlagonia Bölgesi-Karabük/Gökbelköyü	Yapı: Hamaskıranı Tümülüsü

Katalog No 133	Örtü Türü: Tüteklikli (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Çapraz bindirme	Tarih: İÖ 4. yüzyıl

TANIM

Tümülüs Çapı: 30 m Yk: 8 m

Dromos: Var

Dromos boyutları: 2 x 1,5 m

Ön oda: Var

Ön oda boyutları: 1,8 x 1,4 m Yk:1,8 m

Ön oda üst örtü: Tüteklikli- Çapraz bindirme

Ön odanın üst örtüsü 0,4 m yüksekliğindedir.

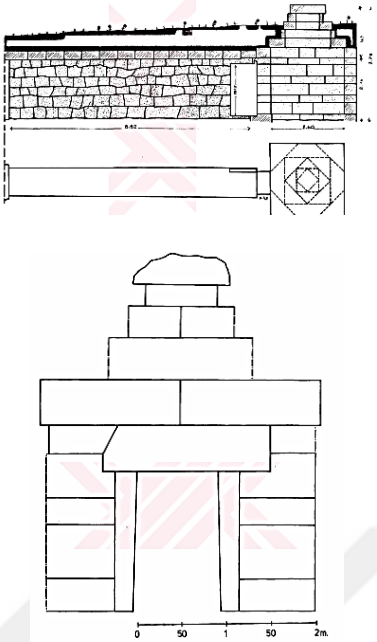
Mezar odası boyutları: 2,4 x 1,7m Yk: 2,35 m

Mezar odasının duvarları üzerinde 1,94 m yükseklikten başlayan üst örtü tıpkı ön odada olduğu gibi dört blok dizisinin çapraz bindirme tekniğiyle oluşturduğu tüteklikli formda kapatılmıştır.

KAYNAKÇA

Yıldırım, 2018: 1296- 1319 Fig.6,10 Çiz.1.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Daskyleion	Yapı: Kösemtuğ Tümülüsü
Katalog No 134	Örtü Türü: Tüteklikli (mezar odası)
Malzeme: Taş Teknik: Çapraz bindirme	Tarih: Erken Helenistik

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 2,04 x 1,53 m Yk:1,72 m

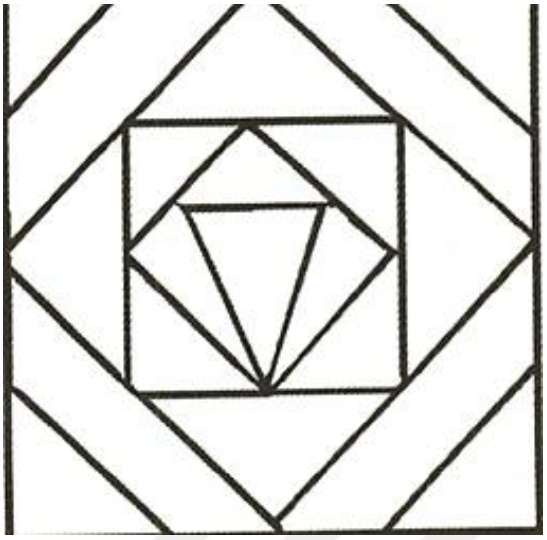
Ön oda: Var

Mezar odası boyutları: 3 x 3 m

KAYNAKÇA

Ateşlier, 1992; Theodossiev, 2007:4; Varkıvanç, 2007b:209.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi- Musahocaköy	Yapı: Musahocaköy Tümülüsü

Katalog No 135	Örtü Türü: Tüteklikli (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Çapraz bindirme	Tarih: Geç Klasik- Erken Helenistik

TANIM

Dromos: Var

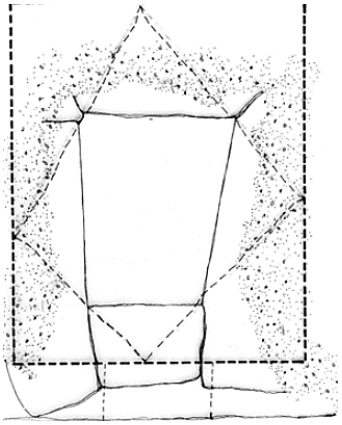
Ön oda: Var

Mezar odası boyutları: 2,75 x 2,75 m

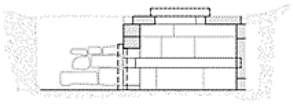
KAYNAKÇA

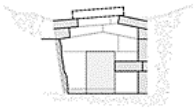
Mellink, 1963: 189 Res.1; Varkıvanç, 2007b: 209 Res.7; Theodossiev, 2007:4-5.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Phrygia Bölgesi-Hierapolis kuzey nekropolis	Yapı: Tümülüs Tp1

Katalog No 136	Örtü Türü: Tüteklikli (mezar odası)

Malzeme: Taş Teknik: Çapraz bindirme	Tarih: Erken Helenistik

TANIM

Kısmen düzlenmiş bir kayalık yüzey üzerine inşa edilmiştir.

Dromos: Yok

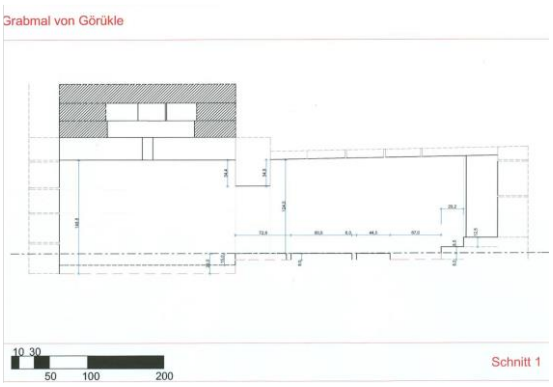
Sundurma:Var

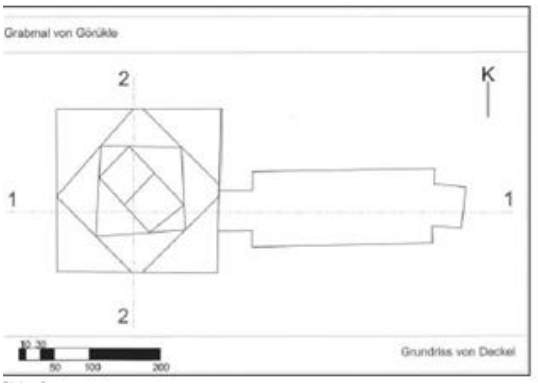
Mezar odası boyutları: 2,17 × 1,57 m

KAYNAKÇA

Ronchetta, 2016:580- 583 Fig. 1, 3.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Bursa	Yapı: Görükle Tümülüsü

Katalog No 137	Örtü Türü: Tüteklikli (mezar odası)

Malzeme: Yerli kalker taşı Teknik: Çapraz bindirme	Tarih: İÖ 2. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

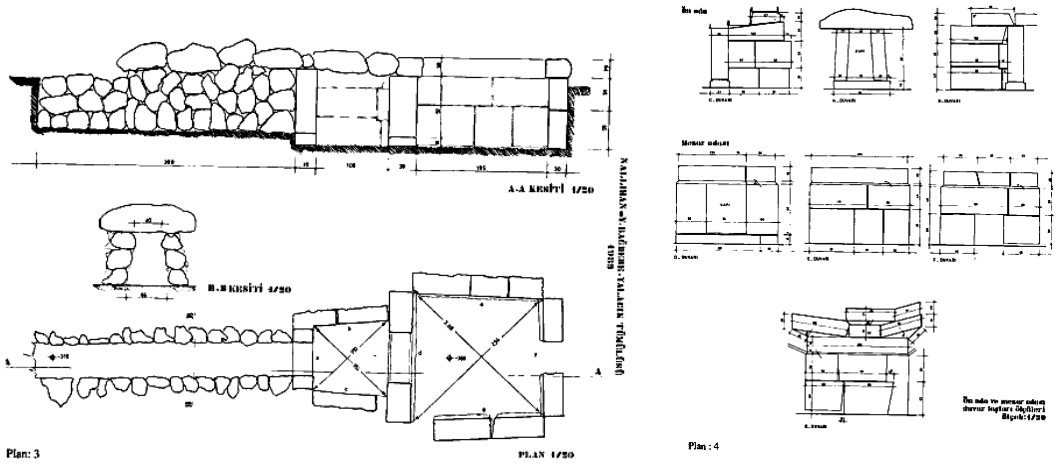
Ön oda: Yok

Mezar odası boyutları: 2,9 x 2,31 m Yk: 2,30 m

KAYNAKÇA

Şahin, 2020: 205-219 Fig 6,9.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Phrygia Bölgesi-Ankara/ Yukarı Bağdere Köyü	Yapı: Yalacık Tümülüsü

Katalog No 138	Örtü Türü: Tüteklikli (mezar odası)

Malzeme: Pembe andezit (mezar odası-ön oda) kumtaşı (ön oda ve dromos kapak taşı) Teknik: Çapraz bindirme	Tarih: İÖ 2-1. yüzyıl

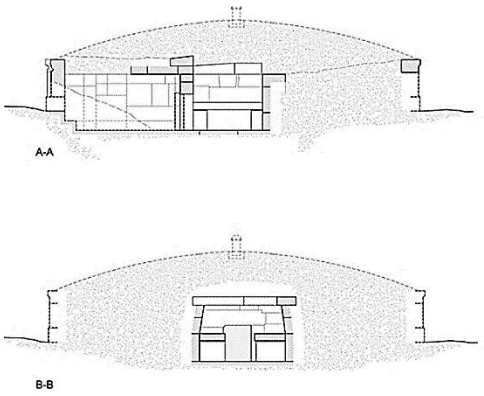
TANIM

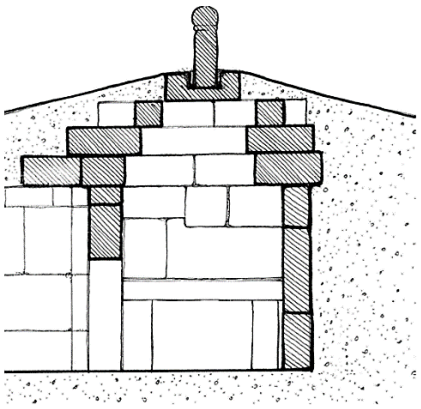
Dromos: Var
Dromos boyutları: 4,50 x 2 m Yk:1 m
Ön oda: Var
Mezar odası boyutları: 1,94 x 1, 94 m

KAYNAKÇA

Mermerci-Yağcı, 1990, 163-175 Pl. 1-2.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Phrygia Bölgesi-Hierapolis-Kuzey nekropolis	Yapı: Tümülüs Tp92

Katalog No 139	Örtü Türü: Tüteklikli (mezar odası)

Malzeme: Traverten Teknik: Çapraz bindirme	Tarih: İÖ 1. yüzyıl

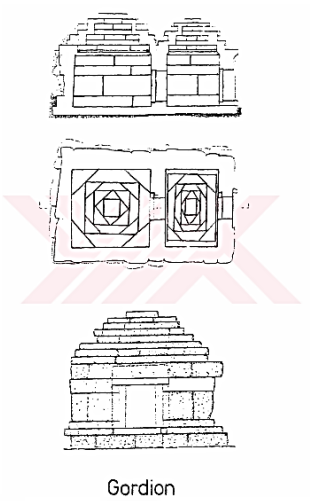
TANIM

Tümülüs Çapı: 9,80 m
Dromos: Var
Ön oda: Var
Ön oda: 1,47 x 1,07 m
Mezar odası boyutları: 1,82 × 2,25 m

KAYNAKÇA

Ronchetta, 2016:584- 586 Fig. 1, 3.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Phrygia Bölgesi-Çorum	Yapı: Gordion O Tümülüsü

Katalog No 140	Örtü Türü: Tüteklikli (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Çapraz bindirme	Tarih: İÖ 2-1. yüzyıl

TANIM

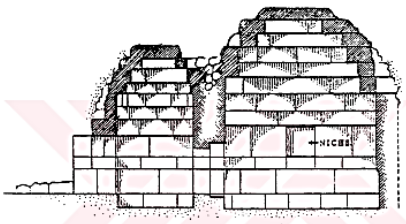
Dromos: Var

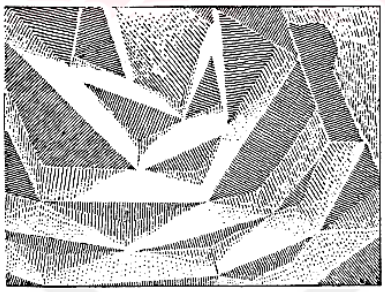
Dromos boyutları: 2,47 x 1,67 m

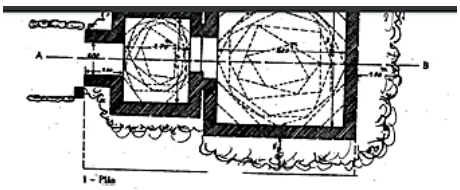
KAYNAKÇA

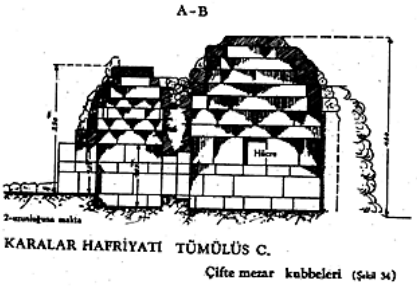
Young, 1956; Bora, 2015: 749 Lev. 304 Res.1.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Phrygia Bölgesi-Ankara Karalar Köyü	Yapı: Karalar C Tümülüsü

Katalog No 141	Örtü Türü: Tüteklikli (mezar odası)

Malzeme: Kalker Teknik. Çapraz bindirme	Tarih: İÖ 1. yüzyıl ortası

TANIM

Dromos: Var

Ön oda: Var

Ön oda boyutları: 2,10 x 1,70 m Yk:1,55 m

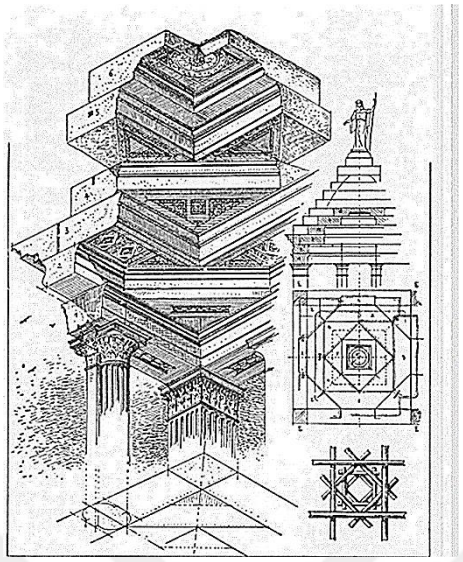
Ön oda üst örtü: Tüteklikli-Çapraz bindirme

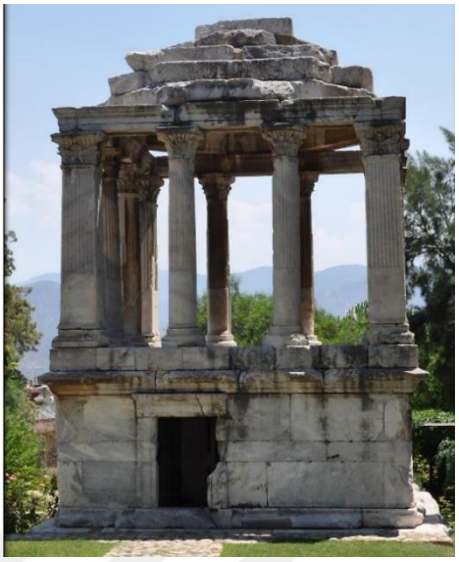
Mezar odası boyutları: 3,20 x 3,20 m Yk: 4.40 m

KAYNAKÇA

Arık, 1934: 102-167.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi-Milas	Yapı: Gümüşkesen Mezar Anıtı

Katalog No 142	Dış örtü: Piramidal (dış örtü)- Düz Bindirme Tekniği Tüteklikli Örtü- Çapraz Bindirme Tekniği (Dış örtü iç kısım)

Malzeme: Mermer Teknik: Çapraz bindirme	Tarih: İS 2. yüzyıl

TANIM

Anadolu'da bilinen çapraz bindirme tekniğinde oluşturulmuş tüteklikli örtü formunun bilinen tek toprak üstü örneği olan mezar, platform asıl mezar odasının bulunduğu bir podyum, ana yapı/baldakhin ve basamaklı piramidal üst yapıdan oluşmaktadır.

Platform boyutları: 6,75 x 6,75 m Yk:1,45 m

Podyum boyutları: 5,60 x 5, 60 m Yk: 2,45 m

Ana yapı: 5,75 x 5,75 m

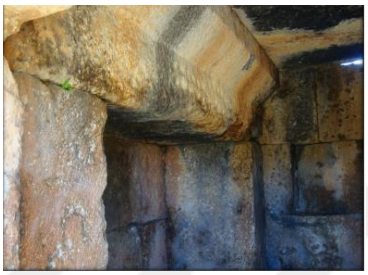
Mezar odası boyutları: 5,60 x 5, 60 m Yk: 2,45 m

KAYNAKÇA

Texier, 1849: 27; Mansel, 1943, 26, 26 dp. 125; 1946, 8; Fedak, 1990:171,462 Fig.254c; Cormack, 2004: 246-247; Eliüşük, 2016: 30-32, 229 Res. 42; Rumscheid, 2020:175-204.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Komagene Bölgesi-Gaziantep/Araban ilçesi	Yapı: Hisar Mezar Anıtı

Katalog No 143	Dış örtü: Piramidal- Düz Bindirme Tekniği Tüteklikli Örtü- Paralel Bindirme Tekniği (Dış örtü iç kısım)

Malzeme: Kireçtaşı Teknik: Paralel bindirme (üst örtü iç kısımda)	Tarih: İS 2. yüzyıl sonları-3. yüzyıl

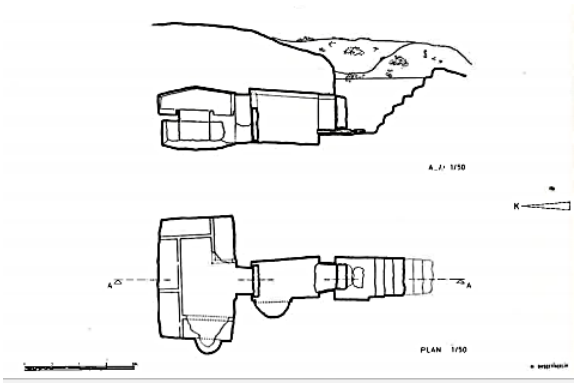
TANIM

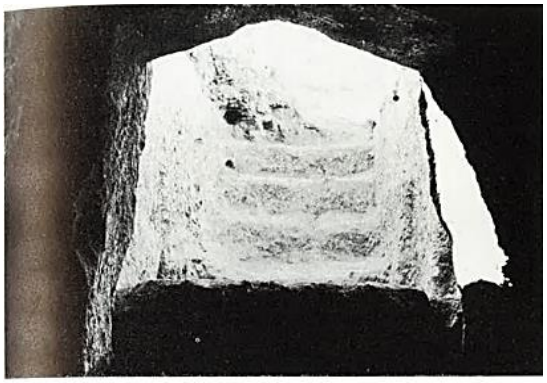
Tek basamaklı bir krepisten oluşan platform, kesme taşlardan örülen podyum, ana yapı/baldakhin ve piramidal bir dış örtüden oluşmaktadır.
Anıtın toplam yüksekliği: 9,36 m
Podyum boyutları: 4,15 x 4,15 m
Ana yapı boyutları: 4,15 x 4,15 m
Mezar odası boyutları: 2,50 x 2, 50 m Yk:1,78 m
Mezar odası üst örtü: Düz
Mezar odası tavanı, duvarlar üzerinde düz üst örtüyü taşıyan dış bükey silmelerle daraltılmıştır.

KAYNAKÇA

Chapot, 1902; Cumont, 1917: 203-218; Blömer, 2012: 208-210; Eliüşük, 2016: 85-90; (Görseller yazara aittir 19.03.2019).

ÇİZİM-FOTO

Konum: Karia Bölgesi-Aphrodisias	Yapı: Yumratepe A Tümülüsü

Katalog No 144	Örtü Türü: Semerdam (mezar odası)

Malzeme: Kireçtaşı	Tarih: İÖ 1. yüzyıl -İS 1. yüzyıl

TANIM

Dromos: Çift dromos

Üst dromosun boyutları: 3,25 x 1, 25-1,53 m Yk: 2 mdir.

Alt dromos boyutları: 2,45 x 1,43 m Yk:1,85 -1,95 m

Mezar odası boyutları: 4,67- 4,32 x 2,61 -2,55 m Yk: 2 m

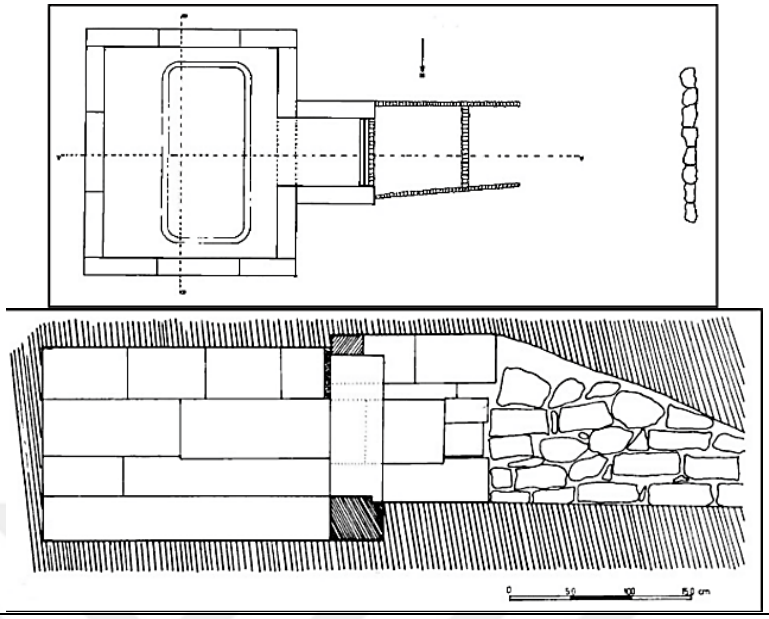
Alt dromos kapı ölçüleri:1,25 x1,20 x 0, 40 m

Alt dromosun üzeri doğu batı yönünde semerdam şeklinde kapatılmıştır. Mezar odası doğu-batı yönünde dikdörtgendir. Duvarları eğik olduğundan birbirini dik kesmez ve mezar odasının tavanı kuzey-güney yönünde semerdam şeklinde kapatılmıştır.

KAYNAKÇA

Atasoy, 1974a: 351-353 Res. 3, 4, 6.

ÇİZİM-FOTO

Konum: Lydia Bölgesi- Uşak/Güre	Yapı: Basmacı Tümülüsü

Katalog No 145	Örtü Türü: Örtüsüz

Malzeme: Andezit Teknik:	Tarih: İÖ 6. yüzyıl

TANIM

Dromos: Var

Dromos boyutları: 2 x 1,10 m

Mezar odası boyutları: 2, 40 x 2,98 m Yk 1,60 m

Mezar odasının duvarları üzerinde üst blok dizisine veya tavan örtüsüne işaret eden anathyrosis benzeri kuşaklar üst örtüsünün ahşap malzemeyle oluşturulmuş düz bir tavan olduğunu düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

Dinç, 1993: 267-274; Özgen-Öztürk, 1996: 53; Akbıyıkoğlu, 1991: Roosevelt, 2003: 579-581; Varkıvanç, 2007a: 188 dpn.11; Bora, 2015: 241,761 Lev. 316 Çiz.1,2.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	İrem ALBAYRAKTAROĞLU GÖKTAŞ
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Gaziantep Lisesi
Lisans Diploması	Gaziantep Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Gaziantep, 2013
Yüksek Lisans Diploması	Gaziantep Üniversitesi Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Gaziantep, 2015
Yabancı Dil / Diller	İngilizce

Görev Unvanı	**Görev Yeri**	**Yıl**
ÖĞRETİM GÖREVLİSİ	ANTALYA AKEV ÜNİVERSİTESİ / MESLEK YÜKSEKOKULU / SEYAHAT-TURİZM VE EĞLENCE HİZMETLERİ BÖLÜMÜ- TURİST REHBERLİĞİ PR.	2020-2022
ÖĞRETİM GÖREVLİSİ	ANTALYA AKEV ÜNİVERSİTESİ / MESLEK YÜKSEKOKULU / İNŞAAT BÖLÜMÜ / İNŞAAT TEKNOLOJİSİ PROGRAMI	2019- 2021
ÖĞRETİM GÖREVLİSİ	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ / GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ	2018-2019
ÖĞRETİM GÖREVLİSİ	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ / NACİ TOPÇUOĞLU MESLEK YÜKSEKOKULU	2015
ÖĞRETİM GÖREVLİSİ	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ / SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU	2014- 2015

VERİLEN DERSLER
ARKEOLOJİ II
ANTİK ÇAĞ SANATI I
DİNLER TARİHİ
TARİH ÖNCESİ SANAT
MİTOLOJİ II
ANADOLU UYGARLIKLARI I
ANTİK ÇAĞ SANATI I
ANTİK ÇAĞ SANATI II
ANADOLU UYGARLIKLARI II
ÖLÇME BİLGİSİ
MESLEKİ ETİK
TEKNİK RESİM
YAPI MALZEMELERİ TARİHİ
MİMARLIK VE MÜHENDİSLİK TARİHİ I
MİMARLIK VE MÜHENDİSLİK TARİHİ II
SANAT TARİHİ I
SANAT TARİHİ II
ŞEHİR VE MEDENİYET
GASTRONOMİ VE YİYECEK TARİHİ

Katılınan Bilimsel Kazı ve Yüzey Araştırmaları

Kurumlar	**Kazı ve Yüzey Araştırmaları**	**Yıl**	**Pozisyon**
İsviçre Bern University	Sirkeli Höyük Kazı Çalışmaları	2011-2012	Öğrenci
Forschungsstelle Asia Minor, Universitat Münster	Doliche Antik Kenti Kazı Çalışmaları	2015	Arkeolog
Akdeniz Üniversitesi	Ksanthos Antik Kenti Kazı Çalışmaları	2016-2019	Ekip Üyesi
Antalya Arkeoloji Müzesi	Rhodiapolis Kazı Çalışmaları	2023	Ekip Üyesi
Akdeniz Üniversitesi	Telmessos Yüzey Araştırmaları	2023	Ekip Üyesi

BİLİMSEL YAYINLAR

Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:
Albayraktaroğlu, İ. (2022). "Ares/ Mars İkonografisi ve Zeugma Mars Heykelinin Kimliğine İlişkin Gözlemler". Amisos Vol.7 Sayı:13.
Albayraktaroğlu, İ. (2022). "Apollonius Of Tyana Ancient Time/Greek Philosopher". Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, C. 9, Sayı: 4.
Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:
Albayraktaroğlu, İ. (2017). "Antik Dönem'de Kutsal Alan Olgusu ve Din Turizmi". Uluslararası Turizm Kongresi (Özel Bildiri / Sözlü Sunum) (Yayın No: 5569558).
Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:
Albayraktaroğlu, İ. (2017). "Medusa Cam Eserler Müzesi Işığında Roma Dönemi Cam Takıları". Geçmişten Günümüze Kuyumculuk Sempozyumu (Özet Bildiri/Sözlü Sunum) (Yayın No:5569691).
Albayraktaroğlu, İ. (2017). "Antik Dönem'in Nazar Kovucuları, Bulla". Geçmişten Günümüze Kuyumculuk Sempozyumu (Özet Bildiri / Sözlü Sunum) (Yayın No: 5569628).